تفسير

شيخ الإسلام ابن تيمية

ŞEYHULİSLÂM

İbn Teymiyye TEFSÎRİ

5

KARINCA POLEN

بسم الله الرحمن الرحيم

Orjinal Adı
El-Câmiu-li Kelâmi'l-İmam İbn Teymiyye Fi't-Tefsir

Tercüme
M. Beşir ERYARSOY

Tashih
Polen Yayınları

Dizgi
Saliha Nur KAVAK

Mizanpaj
Polen Yayınları

Kapak Tasarımı
Ehl-i Dizayn

Baskı - Cilt
Step Ajans Matbaacılık
Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İSTANBUL
Tel: 0212 446 8846

Ocak 2017

KARINCA & POLEN YAYINLARI
(Karınca & Polen Yayınları
"Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayı ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

Adres ve Telefon
Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı
Beyem Han No: 1/25 Beyazıt / İSTANBUL
Telefon: (0 212) 638 69 19 Fax: (0212) 516 42 44

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

الجامع لكلام الإمام ابن تيمية في التفسير

Şeyhu'l-İslâm
İbn Teymiyye Tefsîri

Derleme, Tahkik ve Notlar:
İyad b. Abdullatif b. İbrahim el-Kaysî

Kontrol:
Osman b. Muallim Mahmud

Mütercim:
M. Beşir ERYARSOY

5. Cilt

BU CİLTTEKİ SÛRELER

TEVBE SÛRESİ

(4. Ciltten Devam)

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾

34. "Ey iman edenler! Doğrusu haham ve rahiplerin birçoğu insanların mallarını bâtıl yollarla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü yığıp biriktiren ve onları, Allah yolunda infâk etmeyenlere gelince; onlara acıklı bir azabı müjdele!"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah rasûllerin peşinden giden alimlere, abidlere ve hükümdarlara müntesip olanlar arasındaki münafıklığı ve doğru yoldan uzaklaşıp şaşmayı yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Doğrusu haham ve rahiplerin bir çoğu insanların mallarını bâtıl yollarla yerler ve Allah'ın yolundan alıkoyarlar."* (Âyet 34) buyruğunda ve benzerlerinde zikretmiş bulunmaktadır. Buradaki *"Allah'ın yolundan alıkoyarlar."* buyruğundaki fiil geçişli olarak kullanılır. Bu durumda "صد - يصد - صدودا: Alıkoydu-alıkoyar-alıkoymak (ya da yüz çevirdi-yüz çevirir-yüzçevirmek)" fiili "إعراض : Yüzçevirmek"anlamındadır. Yüce Allah'ın: *"Münafıkların senden alabildiğine yüz çevirdiğini görürsün."* (Nisa, 61) buyruğunda olduğu gibi. Yine: صد غيره يصده : Başkasını alıkoydu, onu alıkoyar, da denilir.

Onlarda her iki vasıf da bulunur.

Şanı yüce Allah'ın: "*Şu kitaptan (Tevrat'dan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibte ve tağuta inanıyorlar.*" (Nisa. 51) buyruğunda da olduğu gibi. (Maksat onlarda bulunan ikiyüzlülüğe ve sapkınlığa dair örnekler vermektir.)][1]

1 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IX. 41.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Doğrusu haham ve rahiplerin birçoğu insanların mallarını bâtıl yollarla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar."* rasûllerin karşısında durarak onların mallarını alıkoydular ve o kimseleri Allah'ın yoluna gitmekten engellediler. Müşriklerin alimleri sihirbazlar ve kahinler gibi bunlardan daha şerli olanların durumu nasıl olabilir? Bunlar onların mallarını bâtıl yolla daha fazla yerler ve hahamlarla rahiplere göre Allah'ın yolundan daha çok alıkoyarlar.

Şanı yüce Allah: *"Doğrusu haham ve rahiplerin birçoğu"* buyurmaktadır. Çünkü onların hepsi böyle değildir. Aksine yüce Allah bir başka yerde: *"İman edenlere sevgi (beslemeleri) bakımından en yakınlarını da: Biz hristiyanız diyenleri bulacaksın. Bu aralarında keşişlerin, rahiplerin olmasından ve onların büyüklük taslamamalarındandır."* (Maide, 82) buyurmaktadır.][2]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra yüce Allah: *"Altın ve gümüşü yığıp biriktiren ve onları Allah yolunda infak etmeyenlere gelince"* buyurmaktadır. İşte malı Allah yolunda yapılması gereken harcama alanlarına harcamayıp yığıp biriktiren kimseler bu buyruğun kapsamına girerler. Cihad ise Allah yolunda olmak adını en çok hak eden bir ameldir. İster kişi bir hükümdar, önde gelen birisi, bir zengin ya da bir başkası olsun bunun kapsamına miras alınan ve kazanılan maldan yapılan yığıp biriktirmeler/kenz, hazine dahil olduğu taktirde ümmetin genelinin hak ettiği -ki bunları hak eden cihet de onların menfaatlerine olan şeylerdir- ortak mallardan yapılan yığıp biriktirmeler/kenzlerin böyle olması daha uygun ve daha yerindedir.][3]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Cihad uğrunda infak edilmesine ihtiyaç duyulması halinde hükümdarın emirlerin/prenslerin, komutanların, şeyhlerin, alimlerin, ticaret erbabının, çeşitli sanat ve meslek erbabının, askerlerin yahut da başkalarının bunları harcamayışları da malların yığılıp biriktirilmesi kabilindendir. Bütün bunlar şanı yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler, doğrusu haham ve rahiplerin birçoğu insanların mallarını bâtıl yollarla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü yığıp biriktiren ve onları, Allah yolunda infâk etmeyenlere gelince; onlara acıklı bir azabı müjdele! O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak, o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak. İşte bu, kendiniz için toplayıp sakladıklarınız! Öyley-*

2 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 315.
3 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 440.

se sakladığınız şeyleri(n acısını) tadın, denir." (Âyet 34-35) buyruğunun kapsamına girer. Özellikle de bu mallar Beytu'l-malın mallarından yahut faiz ve benzeri yollarla alınmış mallardan, yahut zekatı ödenmemiş ve onlardaki Allah'ın hakkı çıkarılıp verilmemiş mallardan iseler bu böyledir.][4]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bir diğer âyet-i kerimede: *"Ey iman edenler, doğrusu haham ve rahiplerin birçoğu insanların mallarını bâtıl yollarla yerler ve Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü yığıp biriktiren ve onları, Allah yolunda infâk etmeyenlere gelince; onlara acıklı bir azabı müjdele! O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak, o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak. İşte bu, kendiniz için toplayıp sakladıklarınız! Öyleyse sakladığınız şeyleri(n acısını) tadın, denir."* (Âyet 34-35) buyurmaktadır.

Sahih'te ve başka kaynaklarda sabit olduğu üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Zekatını ödemediği bir kenz/yığıp biriktirdiği bir mala sahip olan herkesin o malı mutlaka cehennem ateşinde kızdırılır. Bu mal düz plakalar haline getirilir. Onlarla alnı ve böğürleri dağlanır. Allah miktarı sizin saydığınız elli bin yıl olan bir günde kulları arasında hükmünü verinceye kadar bu böyle sürer. Sonra ona gideceği yolu gösterilir. Ya cennete yahut cehenneme."[5]

Ebu Zer'in rivâyet ettiği hadiste de şöyle denilmektedir:[6] "Sen o kafirlere cehennem ateşinde üzerleri kızdırılacak düz taşların onlardan herhangi birisinin göğsünün ucuna konulup omuzlarının arka tarafındaki kıkırdağından çıkıncaya kadar bırakılmakla ve aynı şekilde omuzlarındaki kıkırdak üzerine konulup meme ucundan çıkarılacağını söyleyerek müjdele. Bu kişi sarsıldıkça sarsılacak. Alınlar dağlanacak, böğürler, sırtlar dağlanacak. Ve sonunda o sıcak onların karınlarında birbiriyle buluşacak." Bu ise Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği gibidir. Ayrıca bu işin cehennem ateşine girdikten sonra olacağına delildir. O taktirde bu azap hesap için durulacak yerde/mevkifte ilk olarak kendilerine belirtilen o azabın yapıldığı kimseler arasından cehenneme girecek kimseler içindir. Bu zalim zekat vermediği için kendisine benzeyen kimselerle birlikte haşredilecek. Ayrıca Allah'ın dışında kulluk ettiği malı da onunla beraber olacak ve o malı ile azaba uğratılacak. İsterse bu kişi cehennemde ebediyyen kalacak büyük şirk koşmuş kimselerden olmasın. Bundan dolayı hadisin sonunda: "Sonra ona gideceği yolu gösterilir.

4 Risaletun İlel Sultan el-Melik, 13.
5 Müslim, 987; Buhârî -muhtasar olarak-, II, 132.
6 Müslim, 922.

Ya cennete yahut cehenneme."[7] İşte böyle bir kimse sizin saydığınız yıllardan elli bin yıl azaplandırıldıktan sonra cennete girecek.][8]

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

36. "Gerçekten, Allah yanında gökleri ve yeri yarattığı günden beri ayların sayısı Allah'ın kitabında on ikidir. Onlardan dördü haram aylardır. İşte en doğru din budur. O halde bunlarda nefislerinize zulmetmeyiniz (savaşmayınız); bununla beraber müşrikler sizinle nasıl topluca savaşırlarsa siz de onlarla topluca savaşın. Bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Bununla beraber müşrikler sizinle nasıl topluca savaşırlarsa siz de onlarla topluca savaşın."* (Âyet 36) buyruğu yüce Allah'ın: *"O ayda savaşmak büyük bir günahtır."* (Bakara, 217) buyruğunu nesh etmiştir.][9]

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

37. "Nesî' ancak küfürde bir artıştır. Kâfirler onunla şaşırtılır. Onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ki Allah'ın haram kıldığına sayıca uysunlar da Allah'ın haram ettiğini helâl kılmış olsunlar. Amellerinin kötülüğü onlara süslenip güzel gösterildi. Allah kâfirler topluluğunu asla hidâyete erdirmez."

7 Müslim, 987; Buhârî, -muhtasar olarak-, II, 132.
8 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 22.
9 Şerhu'l-Umde, -hacc-, II, 37

Tefsiri:

[Veda haccından önce hacc yapılması gereken zamandan başkasına denk düşüyordu. Çünkü cahiliye dönemi insanları yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de: *"Nesî' ancak küfürde bir artıştır. Kâfirler onunla şaşırtılır. Onu bir yıl helâl, bir yıl haram sayarlar ki Allah'ın haram kıldığına sayıca uysunlar da Allah'ın haram ettiğini helâl kılmış olsunlar. Amellerinin kötülüğü onlara süslenip güzel gösterildi. Allah kâfirler topluluğunu asla hidâyete erdirmez."* (Âyet 37) buyruğunda sözünü ettiği nesi uygulamaları ile (haram ayları) geciktiriyorlardı. Bundan dolayı onların veda haccından önceki hacıları zülhicce ayı dışındaki zamana gelen yıllarda gerçekleşiyordu.

Ahmed kendi isnadı ile Mücahid'den rivâyet ettiğine göre[10] yüce Allah'ın: *"Nesi ancak küfürde bir artıştır."* buyruğu hakkında dedi ki: Onlar iki yıl zülhicce ayında haccettiler. Sonra iki yıl süre ile muharrem ayında haccettiler, sonra safer ayında iki yıl haccettiler. Böylelikle onlar her bir ayda iki yıl haccedip durdular. Nihâyet Ebu Bekir'in haccettiği sene hacc Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haccından önceki sene zülkade ayında iki yıl yapılan haccın sonuncusuna denk gelmişti. Sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ertesi sene zülhicce ayında haccetti. İşte bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu zaman hakkında şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz zaman Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü haline dönmüş bulunuyor."[11]

Abdürezzak Ma'mer'den o İbn Ebu Necih'den o Mücahid'den[12] yüce Allah'ın: *"Nesi ancak küfürde bir artıştır."* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Şanı yüce Allah haccı zülhicce ayında farz kıldı. Müşrikler de aylara zülhicce, muharrem, safer, rabi, cumade, recep, şaban, ramazan ve şevval ile zülkade ve zülhicce adlarını veriyorlardı. Sonra o ayda bir defa daha haccediyorlar. Sonra muharremi ses çıkarmayıp geçiştiriyorlar. Onun adını anmıyorlar idi. Zannederim şöyle dedi: Muharreme safer diyorlardı. Sonra da recebe cumadelahire arkasından şabana ramazan, ramazana şevval diyorlardı. Sonra da zülkadeye şevval, arkasından zülhicceye zülkade diyorlardı. Arkasından muharreme zülhicce diyorlardı. Arkasından tekrar aynı işi devam ettirdiler. Bu bakımdan onlar her bir ayda iki yıl hacc yapıyorlardı. Nihâyet Ebu Bekir'in haccettiği sene zülkade ayında yapılan iki haccın sonuncusuna rastlamıştı. Sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zülhicce ayına denk düşen o haccını yaptı. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu

10 İbn Cerir, 16814. Bunu Mevriyatu Ahmed Fi't-Tefsir adlı eseri hazırlayan zikretmemiştir.
11 Buhârî, VI, 73; Müslim, V, 107.
12 Tefsiru Abdürrezzak, 1/2, 375.

aleyhi ve sellem) veda haccı hutbesinde: "Şüphesiz zaman Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü haline geri dönmüştür." buyurmuştu.

Yine Mücahid'den gelen bir diğer rivâyette o şöyle demiştir: Bu nesi uygulaması hakkındadır. Çünkü bu uygulamada yılın bir ayı eksiltiliyordu.

Süfyan'ın da[13] Amr'dan o Tâvus'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Allah'ın şeytandan çekip aldığı ay muharrem ayıdır."

Ebu Ya'la el-Mavsili de İbrahim'den yüce Allah'ın: *"Şüphesiz nesi küfürde bir artıştır."* buyruğu hakkında nesi muharremdir dediğini rivâyet etmektedir. Ahmed de Ebu Vail'den[14] şanı yüce Allah'ın: *"Nesi ancak küfürde bir artıştır. Kafirler onunla şaşırtılır. Onu bir yıl helal bir yıl haram sayarlar."* âyeti hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Kinaneli bir adam nesi uygulamasını yapıyordu. O muharrem ayını safer olarak ilan ediyor ve bu ayda ganimetleri helal kılıyordu. Bunun üzerine *"Nesi ancak küfürde bir artıştır."* buyruğu nazil oldu. Bu ise haberler ilmi, tefsir ve hadis ilmini bilen kimselerin üzerinde icma ettikleri hususlardan birisidir. İşte bu hususta yüce Allah'ın: *"Gerçekten, Allah yanında gökleri ve yeri yarattığı günden beri ayların sayısı Allah'ın kitabında on ikidir. Onlardan dördü haram aylardır. İşte en doğru din budur. O halde bunlarda nefislerinize zulmetmeyiniz (savaşmayınız); bununla beraber müşrikler sizinle nasıl topluca savaşırlarsa siz de onlarla topluca savaşın. Bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir."* (Âyet 36) âyeti ve ondan sonraki âyet nazil olmuştur.][15]

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ اِذَا قٖيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِؕ اَرَضٖيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِۚ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلٖيلٌ ﴿٣٨﴾

38. "Ey iman edenler, size ne oldu ki: "Allah yolunda topluca savaşa çıkın," denildiği zaman ağırlaşıp yere çakıldınız? Âhirete karşılık dünya hayatına mı razı oldunuz? Fakat dünya hayatının faydası âhirete göre ancak pek azdır."

13 Tefsiru Süfyan b. Uyeyne'de yer almaktadır. Bu da Süfyan'ın Amr b. Dinar'dan diye naklettiği rivâyettir.

14 İbn Cerir, 16709; el-Merviyyat eserinin sahibi bunu zikretmemektedir.

15 Şerhu'l-Umde, -hacc-, I, 223-227.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler, size ne oldu ki: "Allah yolunda topluca savaşa çıkın," denildiği zaman ağırlaşıp yere çakıldınız? Âhirete karşılık dünya hayatına mı razı oldunuz? Fakat dünya hayatının faydası âhirete göre ancak pek azdır." Eğer topluca cihada çıkmazsanız Allah sizi can yakıcı bir azapla azaplandırır. Yerinize başka (itaatli) bir kavmi getirir ve siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye gücü yetendir."* (Âyet 38-39) buyurmaktadır. Bu da aynı zamanda her bir kuşağa yönelik bir hitaptır. Şanı yüce Allah bu hitabında emrolunduğu cihaddan yüz çeviren kimseleri azaplandıracağını ve onun yerine cihad görevini yerine getirecek kimseleri getireceğini haber vermektedir. Zaten vakıa da görülen de budur.][16]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Ahirete karşılık dünya hayatına mı razı oldunuz. Fakat dünya hayatının faydası ahirete göre pek azdır."* buyurmaktadır. İşte bu yüce Allah'ın yermiş olduğu bir razı oluştur.][17]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Âdemoğullarının salahı dinlerinde ve dünyalarında ancak kahramanlık ve keremkarlık ile kemale erdiğinden ötürü şanı yüce Allah canı ile cihadı terk etmek sûretiyle ondan yüz çevirenlerin yerine bu işi yapacak kimseleri getireceğini beyan buyurmaktadır. Aynı şekilde cihad uğrunda malını harcamaktan yüz çeviren kimselerin yerine de Allah bu işi yapacak kimseleri getireceğini açıklamıştır. Bunun için yüce Allah: *"Ey iman edenler, size ne oldu ki: "Allah yolunda topluca savaşa çıkın," denildiği zaman ağırlaşıp yere çakıldınız? Âhirete karşılık dünya hayatına mı razı oldunuz? Fakat dünya hayatının faydası âhirete göre ancak pek azdır. Eğer topluca cihada çıkmazsanız Allah sizi can yakıcı bir azapla azaplandırır. Yerinize başka (itaatli) bir kavmi getirir ve siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye gücü yetendir."* (Âyet 38-39) ve: *"İşte sizler Allah yolunda harcamaya çağrılmaktasınız. Sizden kiminiz cimrilik etmektedir. Kim cimrilik ederse ancak kendi aleyhine cimrilik eder. Allah gani olandır, muhtaç olanlar sizlersiniz. Şâyet yüz çevirirseniz yerinize sizden başka bir kavmi getirir sonra onlar da sizin gibi olmazlar."* (Muhammed, 38) buyurmaktadır.][18]

16 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, ????
17 el-İstikâme, II, 122.
18 el-İstikâme, II, 269-270.

إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

39. "Eğer topluca cihada çıkmazsanız Allah sizi can yakıcı bir azapla azaplandırır. Yerinize başka (itaatli) bir kavmi getirir ve siz O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye gücü yetendir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Eğer topluca cihada çıkmazsanız Allah sizi can yakıcı bir azapla azaplandırır, yerinize başka bir kavmi getirir."* buyruğunda sözü edilen azap kendi nezdinden gelen bir azap olabilir, kulların elleriyle gelen bir azap olabilir. İnsanlar Allah yolunda cihadı terk ettikleri taktirde şanı yüce Allah aralarına düşmanlık salmakla onları belaya maruz bırakabilir. Öyle ki şu anda vakıada görüldüğü gibi aralarında fitne ortaya çıkar. Şüphesiz insanlar Allah yolunda cihad ile uğraştıkları taktirde Allah onların kalplerini bir araya getirir ve onları birbirlerine kaynaştırır. Onların gücünü kendilerinin ve Allah'ın düşmanına karşı yönlendirir. Eğer Allah yolunda topluca cihad etmeyecek olurlarsa Allah da onları fırkalara ayırmak sûretiyle onları birbirine katıp birinin hıncını diğerine tattırmak sûretiyle azaplandırır.][19]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Eğer topluca cihada çıkmazsanız Allah sizi can yakıcı bir azapla azaplandırır. Yerinize başka bir kavmi getirir."* buyurmaktadır. Buna göre cihadı terk edeni Allah zelil düşürmek ve başka yollarla emir ve komuta konumunu ondan alıp başkasına vermek sûreti ile can yakıcı bir azap ile azaplandırır. İşte bu din hiç şüphesiz ancak onu gerektiği gibi koruyup himaye edenlerindir.][20]

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

19 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV. 44-45.
20 Risaletun İlel Sultan el-Melik. 14.

40. "Eğer siz ona yardım etmezseniz, Allah ona yardım etmiştir. Hani kâfirler onu çıkardıklarında O, (Ebû Bekir'le beraber) ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. O vakit arkadaşına: "Tasalanma, hiç şüphe yok ki, Allah bizimle beraberdir." diyordu. Allah ona (kalbine huzur veren) sekînetini indirmiş, onu göremediğiniz ordularla desteklemiş, kâfirlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın kelimesi ise, O, en yüce olandır. Allah Azîzdir, Hakîmdir."

Tefsiri:

[Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah'ın: *"O ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar."* buyruğunda geçen mağara ise Mekke'nin sağ taraflarında Sevr dağındaki mağaradır.][21]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mağarada arkadaşına: "Tasalanma, şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir." dediği zaman elbetteki bu da zahiri manasında olduğu gibi bir hakikat idi. O durum ise burada bu beraberliğin durumlarını görmek, yardım etmek ve desteklemek mahiyetinde bir beraberlik olduğuna delildir.][22]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca yüce Allah: *"O ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. O vakit arkadaşına, tasalanma hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdi diyordu."* Yani bizi savunmak ve bize gelecek zararı önlemek sûretiyle demektir.][23]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah burada özel olarak ondan "arkadaşlık" ismini vererek söz etmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim de yüce Allah'ın: *"O ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu."* buyruğunda da onun hakkında özel olarak bu ismi kullanmış bulunmaktadır.][24]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

21 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 250: İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II. 798.
22 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 104.
23 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VI. 146: Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye. II. 551.
24 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 61-62.

[Süheyl'i ve ondan başka ilim adamları dedi ki: *"Tasalanma! Şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir."* buyruğu mana itibari ile Ebu Bekir hakkında olduğu açıkça görüldüğü gibi lafız itibari ile de onun hakkında olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü onlar Muhammed Allah'ın Rasûlüdür, Ebu Bekir Rasûlullah'ın halifesidir diyorlardı. Sonra onun vefatı ile bu lafzi bağlantı koptu. Artık ondan sonrası hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in halifesi demediler.][25]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu'l-Kasım es-Suheyli dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Hani o arkadaşına: Tasalanma! Muhakkak Allah bizimle beraberdir diyordu."* buyruğunun sırrı hem lafız hem mana itibariyle açıkça ortaya çıkmıştır. Çünkü onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in halifesi dediler. Sonra onun (Ebu Bekir'in) vefatı ile bu sona erdi.][26]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'deki: *"Hani o arkadaşına: Tasalanma ..."* buyruğunda sözü edilen arkadaşlık sadece mağaradaki arkadaşlığı hakkında özel değildir. Aksine onun sohbetinde başkasının kendisine ortaklığının sözkonusu olmadığı bir mükemmellik bulunan mutlak arkadaşı (ashabı)dır. Böylelikle sahabiliğin mükemmellik derecesi onun hakkında özel bir vasıftır.

Nitekim Buhârî'nin rivâyet ettiği hadise göre Ebu Derda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Ey insanlar! Ebu Bekir'in hakkını teslim ediniz. Çünkü o hiçbir zaman beni üzmedi. Ey insanlar! Ben Ömer'den, Osman'dan, Ali'den, filandan ve filandan razıyım buyurdu."[27]

Böylelikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona başkasına vermediği bir özellik verdiği açıkça görülmektedir. Bununla birlikte onunla beraber ashabından başkalarını da ona katmıştır. Fakat arkadaşlığının/sahabiliğinin kemal noktasında olma özelliğini ona tanımıştır.

25 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 406; XXVIII. 37.
26 Minhâcü's-Sünne. VII. 510.
27 Farklı bir lafızla Taberani buna yakın bir rivâyet kaydetmiştir. Mecmau Zevait. IX. 157'de belirtildiği üzere. Heysemi dedi ki: Bu hadisin senedinde kendilerini tanımadığım kimseler vardır. Muhtemelen Şeyhu'l-İslâm Buhârî'nin Ebu Derda tarafından rivâyet edilen şu hadisini kastetmiştir: Ben Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda oturuyordum. Derken Ebu Bekir diz kapağını açacak kadar elbisesinin ucunu tutmuş olarak geldi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): Sizin bu arkadaşınız var ya. O muğamere etmiş (İbnu'l-Esir'in en-Nihâye'deki açıklamasına göre başkasıyla tartışmış, kendisini tehlikeye atmış... -Çeviren-) bulunuyor buyurdu. Sonra gelip selâm verdi ... dedi. Buhârî. 3661.

Bundan dolayı kimi ilim adamı şöyle demiştir: Ebu Bekir es-Sıddik'in faziletleri/üstünlükleri ondan başkasının onlarda kendisine ortak olmadığı özellikleridir.] [28]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim'den Ebu Bekir'in faziletini açıkça gösteren hususlardan birisi de mağarada iken şanı yüce Allah'ın kendisine Allah'ın yardım ettiği kimseler dışında bütün yaratılmışların yardımlarını çektiği böyle bir durumda bile onun rasûlüne yardım ettiğini sözkonusu etmesidir: *"Hani kafirler onu çıkardıklarında o ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar."* Yani onu bu kadar az sayıda kimse ile birlikte çıkarmışlardı. Onunla sadece bir arkadaşı vardı. Şüphesiz bir, mevcut sayılar arasında en az olandır. Onunla beraber sadece bir arkadaşının bulunması bu sayının son derece az olduğuna delildir.

Daha sonra yüce Allah: *"O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu."* buyurmaktadır. Bu da onun beraberindeki arkadaşının kendisi için şefkatli olduğunu, onu sevdiğini, üzüntüsü esnasında bile ona yardımcı olduğunu göstermektedir. Çünkü insan sevdiği kimseler için korkması halinde üzülür. Fakat düşmanı olan ise onun helak oluş sebebi ortada olduğundan ötürü üzülmez.

Eğer Ebu Bekir iftiracıların söyledikleri gibi kızgın birisi olmuş olsaydı ne üzülürdü ne de ona üzülmemesi söylenirdi. Aksine içten içe sevincini saklardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kendisine: *"Tasalanma, muhakkak Allah bizimle beraberdir."* demezdi. Şüphesiz iftiracı kişi şöyle demiştir: O üzüntüsünü dışa vurduğundan ötürü rasûle durumu gizli saklı kalmıştı. İçten içe ise kızmakta olan birisi idi.

O taktirde ona şöyle cevap verilir: O: *"Şüphesiz Allah bizimle beraberdir."* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın yardımı ile her ikisi ile beraber olduğuna dair bir haberdir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Allah'ın Rasûlüne ve mü'minlere yardım ettiğini, Allah'ın onlarla beraber olduğunu haber verirken münafıklık ederek bunun içinde saklı tutması mümkün değildir. Çünkü o Allah'tan verdiği haberinde hatadan korunmuş/masumdur. Onun adına haktan başkasını söylemez. Her ne kadar bazı kimselerin durumunun ona saklı kalması ve o kimselerin münafık olduklarını bilmemesi mümkün olmakla birlikte bu böyledir. Nitekim yüce Allah: *"Çevrenizdeki bedevilerden münâfık olanlar vardır.*

28 Minhâcü's-Sünne, VIII, 416-417.

Medine ahâlisinden de. Onlar nifakı âdet edinmiş kimselerdir. Sen onları bilmezsin. Onları Biz biliriz." (Tevbe. 101) buyurmaktadır. Durum bu iken onlar hakkında imanlarına delil olacak şekilde bir haber vermesi ise imkânsız bir şeydir.][29]

Rafızilerin Bu Âyetin Anlamına Dair Açıklamalarının Tenkidi

[Gerçek şu ki hiçbir kimse, tek başına üzüntünün bizatihi bir fazilet olduğunu ileri sürmemiştir. Aksine fazilet yüce Allah'ın: "*Eğer siz ona yardım etmezseniz Allah ona yardım etmiştir. Hani kafirler onu çıkardıklarında o ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. O vakit arkadaşına: Tasalanma! Hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu.*" buyruğunun delalet ettiği husustur. Fazilet bu durumda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte çıkanın ve özel olarak onunla arkadaşlık edenin o oluşudur. Böylelikle onun mutlak olarak ashabı olma kemaline sahip olmuştur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona: "*Muhakkak Allah bizimle beraberdir.*" buyurması ve bunun ihtiva ettiği Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eksiksiz derecede muvafakat edip onu sevmesi onun rahat ve huzur içinde bulunması Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e en mükemmel manada yardımcı olup, onu veli edinmesi bu durumda elbette onun imanının kemalinin ve takvasının mükemmelliğinin faziletin kendisi olduğu manası ortaya çıkar.

Onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kemal derecesindeki sevgisi ve ona yardım etmesi eğer Kur'ân-ı Kerim'in -az önce geçtiği gibi bir üzüntü olduğuna delalet etmemesi ile birlikte yine de bir üzüntü kabul edilecek olursa üzülmesini gerektiren husus işte budur.

İkinci olarak şöyle söylenir: Bizzat bu aynı zamanda yüce Allah'ın nebisine: "*Onlar için üzülme. Kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı da sıkıntıya düşme.*" (Nahl. 127); "*Sakın bazılarını faydalandırdığımız şeylere iki gözünü dikip uzatma, onlar için tasalanma da.*" (Hicr. 88) ve buna benzer buyruklarda da vardır. Hatta yüce Allah'ın Mûsâ (aleyhisselâm)'a onu al korkma. Biz onu ilk şekline döndürürüz." (Taha. 21) buyruğunda dahi vardır. Buna göre şöyle denilir: Eğer korkmak bir itaat ise yüce Allah bunu yasaklamış bulunmaktadır. Eğer bir masiyet ise o Allah'a isyan etmiş olur.

Yine şöyle denilir: O huzur bulup sebat göstermesini emir buyurmuştur. Çünkü korku güven altında olmasını gerektiren bir husus bulunmuyorsa kulun tercihi olmadan ortaya çıkar. Güven duymayı gerektiren husus ortaya çıkacak olursa korku da ortadan kalkar.

29 Minhâcü's-Sünne. VIII. 428-429.

Bu durumda yüce Allah'ın Musa'ya: *"Korkma, Biz onu eski haline iade edeceğiz."* buyurması şanı yüce Allah'ın korkuyu ortadan kaldıran hususu haber vermesi ile birlikte verilmiş bir emirdir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Mûsâ içten içe bir korkuya kapıldı. Biz ona: Korkma dedik. Çünkü üstün gelecek olan sensin."* (Taha, 67-68) buyruğu da böyledir. Bu buyruk korkuyu onun ortadan kalkmasını gerektiren husus ile birlikte yasaklayan bir buyruktur.

Aynı şekilde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkadaşına: *"Üzülme, muhakkak Allah bizimle beraberdir."* buyruğu da korkunun sona ermesini gerektiren husus ile birlikte korkmayı yasaklayan bir ifadedir. Onun ortadan kalkmasını gerektiren husus ise: *"Muhakkak Allah bizimle beraberdir."* sözüdür. Şâyet üzüntünün ortadan kalkmasını gerektiren bir husus haber verilecek olursa korku da ortadan kalkar. Aksi taktirde korku insanın bir seçimi olmadan ona bastıran bir haldir.

Nitekim Medyen sahibinin Mûsâ (aleyhisselâm)'a kıssayı kendisine anlatmasından sonra söylediği: *"Korkma, zalimler topluluğundan kurtuldun."* (Kasas, 25) sözü de böyledir. Yine yüce Allah'ın: *"Gevşemeyin, üzülmeyin. Eğer gerçekten mü'minler iseniz en üstün olanlar sizlersiniz."* (Ali İmran, 139) buyruğudur. Şanı yüce Allah bu hali yasaklamak ile birlikte onu ortadan kaldıran eğer gerçekten mü'min iseler en üstün olacakların kendileri olacağına dair haberi ile birlikte sözkonusu etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Onlar için üzülme, kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı da sıkıntıya düşme."* (Nahl, 127) buyruğu da hemen *"Çünkü Allah sakınanlarla ve daima iyi davrananlarla beraberdir."* (Nahl, 128) buyruğu ile birlikte zikredilmiştir. Onlara şanı yüce Allah'ın onlarla beraber olmasının düşmanlarının kendilerine kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı içlerinin daralmasının sona ermesini gerektirmektedir.

Şanı yüce Allah Bedir gününde melekleri indirince de: *"Allah onu size ancak müjdelemek için ve kalpleriniz onunla huzur bulsun diye yaptı. Yoksa yardım ancak aziz ve hakim olan Allah katındandır."* (Ali İmran, 126) buyurmuştur.

Üçüncü olarak şöyle denilir: Önceden de geçtiği üzere üzülmeyi yasaklayışında fiilen var olduğuna bir delil bulunmamaktadır. Aksine gerektirici sebebinin var olması halinde ortaya çıkmaması için de o yasaklanabilir. Bu durumda var olması halinde masiyet olmasının bize bir zararı olmaz. Şâyet ortaya çıkacak olursa yasak bir teselli, bir üzülmeme isteği ve bir sebat verme yasağı anlamında olabilir. Yasaklanan şey bir masiyet olmasa bile. Aksine bazı hallerde yasaklanan

iş herhangi bir seçim ve tercih olmadan ortaya çıkan işlerden de olabilir. Ve üzüntü bazen bu kabilden de olabilir.

Bundan dolayı kişiye sevgi kişinin imkânı dışında olan hususlardan olsa bile sevgide aşırıya gitmesi yasaklanabilir. Aklının başından gitmesi, baygın düşmesi, çarpıntı tutması gibi hususlar kişinin seçim ve tercihi bunların yasaklanması ise yasaklanan işin kendi tercihi olmadan meydana gelmesi ve sebebi yasak olan bir husus olmaması şartıyla masiyet bir iş oluşundan dolayı değildir. Eğer: Terk edilmesi imkânsız olan bir husus yasaklanmış olması ihtimali de vardır denilecek olursa şöyle cevap verilir:

Bundan maksat ise yapabilme gücü bulunduğu halde üzüntüye aykırı olan zıttı olan hali yapmakla emrolunmuş olduğudur. Çünkü insan bazen üzülmeye, korkmaya sebep teşkil eden ve bedeninin zayıf düşmesine neden olan hususlarda kontrolsüz bir şekilde aşırıya kaçabilir. Eğer kendisini güçlendirecek hususları elde etmek için çalışacak olursa kalbine de bedenine de sebat gelir. Buna göre bu iş bir masiyet olmasa dahi yasaklanması onu ortadan kaldıran hususun emredilmesi demek olur. Tıpkı insana düşmanını geri püskürtmekle ona karşı kendisini savunmakla necaseti gidermekle ve buna benzer kendisini rahatsız eden işleri ortadan kaldırmakla emrolunması gibidir. İsterse bu gibi hususlar onun işlediği bir günah sebebiyle ortaya çıkmamış olsun.

Üzüntü kalbi rahatsız eder. Bu sebeple necaseti gideren şeyler kendisine emrolunduğu gibi onu giderecek şeylerle emrolunmuştur. Üzüntü ancak itaat ile hâsıl olmuştur. Bu itaat ise rasûle muhabbet beslemek ve ona samimiyetle bağlı olup iyiliğini istemektir. Yoksa bunun sebebi yerilmesini gerektiren bir masiyet değildir. Bu ancak kişinin yerilmesine sebep teşkil etmeyen kalbin zayıflığından ötürü ortaya çıkan itaat sebebiyle hâsıl olmuştur. Ayrıca bundan dolayı sevap kazanması için kendisine kendisinden bu hali uzaklaştıracak bir gücü kazanması emri verilmiştir.

Dördüncü olarak şöyle denilir: Üzülmenin bir masiyet olduğu varsayılsa bu onun böyle bir halinin yasaklanmasından sonra yaptığı bir iştir. Ona bunu yapmaması emredilince o da bu işi yapmadı. Haram kılmadan önce yaptıklarından ötürü de bir günahı yoktur. Tıpkı içkinin haram kılınmasından önce içki içmeleri ve kumar oynamaları gibidir. Onlara bu işler yasaklanınca onlar da vazgeçtiler. Sonra da tevbe ettiler. Daha önce geçtiği gibi.

Ebu Muhammed İbn Hazm dedi ki: "Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ın üzülmesine gelince: Şüphesiz bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine üzülmeyi

yasaklamasından önce şanı yüce Allah'ın razı olacağı en ileri bir mertebeyi ifade ediyordu. Çünkü onun bu üzüntüsü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına ona gelecek bir zarardan dolayı korkmasından ötürü idi. Bundan dolayı Allah onunla beraber oldu. Şanı yüce Allah ise asla isyankarlarla beraber olmaz. Aksine o onlara karşıdır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kendisine üzülmeyi yasaklamasından sonra Ebu Bekir kesinlikle üzülmedi. Eğer bu seviyesiz kimselerin bir utanması yahut bir bilgisi bulunmuş olsaydı böyle bir şey dile getirmezlerdi. Çünkü Ebu Bekir'in üzüntüsü onun için ayıplanmaya sebep olmuş olsaydı elbetteki bu ayıp Muhammed ve Mûsâ -her ikisine de salat ve selâm olsun- için de bir ayıp ve kusur olmalıydı. Çünkü yüce Allah Musa'ya: *"Gücünü kardeşinle pekiştireceğiz ve size öyle bir güç vereceğiz ki âyetlerimiz sayesinde size ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar galiplersiniz."* (Kasas, 35) buyurmuştur. Daha sonra yüce Allah sihirbazlar ile ilgili olarak *"Ey Mûsâ sen mi bırakırsın yoksa ilk bırakan biz mi olalım?"* (Taha, 65) buyruğundan itibaren: *"Mûsâ içten içe bir korkuya kapıldı. Biz ona: Korkma dedik. Çünkü üstün gelecek olan sensin."* (Taha, 67-68) buyurmaktadır. İşte Allah'ın Rasûlü ve onunla özel bir şekilde konuşan Musa'ya şanı yüce Allah Firavun'un ve onun etrafındaki ileri gelenlerinin ona ve kardeşine asla ulaşamayacaklarını ve galip gelenin kendisi olacağını haber vermiş olduğu halde bundan sonra içinde bir korku hissetmiş bulunuyor... Mûsâ (aleyhisselâm)'ın içinde böyle bir korku hissetmesi ancak daha önce geçen bir va'di unutmasından dolayı olabilir. Ebu Bekir'in üzülmesi ise kendisine üzülmesi yasaklanmadan önce olmuştu. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelince; yüce Allah: *"Kim de kafir olursa onun küfrü seni üzmesin."* (Lukmân, 23); *"Onlar için üzülme ve kurmakta oldukları tuzaklarından dolayı da sıkıntıya düşme"* (Nahl, 127); *"Onların söyledikleri seni üzmesin."* (Yâsîn, 76); *"O halde onlar için hasretler duyarak kendini bitirme!"* (Fatır, 8) buyurmaktadır. Yine biz yüce Allah'ın: *"Onların söylediklerinin seni üzdüğünü elbette biliyoruz..."* (En'am, 33) buyurduğunu görüyoruz. Şanı yüce Allah bizlere onların söylediklerinin rasûlünü üzdüğünü bildiğini haber verdikten sonra bu hâli ona yasaklamaktadır. O halde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzülmesi ile ilgili olarak Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ın üzülmesi hakkında dile getirdiklerinin aynısını söyleyip kabul etmeleri gerekir. Evet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onların söyledikleri küfrü gerektiren sözlerden ötürü üzülmesi Allah ona bu işi yasaklamadan önce Allah'a bir itaat idi. Tıpkı Ebu Bekir'in üzülmesinin de ona üzülmeyi yasaklamasından önce Allah'a bir itaat oluşu gibi. Hiç şüphesiz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ona üzülmesini yasakladıktan sonra da Ebu Bekir onun için üzülmemiştir. Hem o gün için Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ın üzülmemiş olması da mümkün iken ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzül-

mesi muhtemel olduğundan ötürü bu işi ona yasaklamış olması düşünülebiliyor iken bu nasıl olabilir ki? Nitekim yüce Allah: *"Onlardan günahkâr yahut nankör hiçbir kimseye itaat etme."* (İnsan. 24) buyruğunda olduğu gibi."

Musannıf Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye -yüce Allah'ın rahmeti ona ve Allah ondan razı olsun- dedi ki:

[Rafızilerden birisi yüce Allah'ın: *"O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu"* buyruğu Ebu Bekir'in imanına delil değildir. Çünkü sahabi olmak/arkadaşlık mü'minin de kafirin de yaptığı bir iş olabilir.

Nitekim yüce Allah: *"Onlara o iki adamı misal ver. Onlardan birine iki üzüm bağı vermiş, iki bağın etrafını hurma ağaçları ile donatmış, aralarında ekinler bitirmiştik. Bu iki bağ, mahsullerini vermiş, hiçbir şeyi ondan eksik bırakmamıştı. Bunların arasından bir de ırmak akıtmıştık. Onun ayrıca bir geliri de vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken arkadaşına dedi ki: "Ben malca senden zenginim, sayıca da senden güçlüyüm." O nefsine zulmede ede bağına girdi, dedi ki: "Bunun ebediyyen yok olacağını sanmıyorum."* (Kehf. 32-35) buyruğundan itibaren *"Arkadaşı ona cevap vererek dedi ki: "Seni önce topraktan sonra bir damla sudan yaratan sonra da seni tam bir adam yapan (Allah)'ı inkâr mı ettin?"* (Kehf. 37) buyruğuna kadar âyetlerde bu görülmektedir.

Şöyle cevap verilir: Bilindiği gibi sözlükte "sahip: arkadaş" lafzı başkası ile arkadaşlık yapan birlikte olan kişiyi ifade eder. Sadece bu lafız o kişinin velisi/dostu yahut düşmanı olduğuna, mü'min ya da kafir olduğuna -onunla birlikte sözkonusu olan ibareler dolayısıyla olması müstesna- delalet bulunmaz.

Şanı yüce Allah da: *"Yanınızdaki arkadaşa yolda kalmışa."* (Nisa. 36) buyurmaktadır ki burada bu tabir yolculuktaki yol arkadaşı ile zevceyi/eşi ifade eder. Bunda iman ya da küfre bir delalet yoktur.

Yine yüce Allah'ın: *"Andolsun battığı zaman yıldıza ki arkadaşınız asla sapmadı, bâtıla da yönelmedi."* (Necm. 1-2) ve: *"Arkadaşınız bir deli değildir."* (Tekvir. 22) buyrukları da böyledir. Bundan maksat ise Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Çünkü o beşer ile birlikte bulunmaktadır. O onlarla birlikte olduğuna göre onunla onlar arasında kendisinden ona gelen vahyi onun kelamını dinleyip manalarını anlayabilecekleri şekilde nakletmelerine imkân verecek ortak bir taraf bulunur. Bu ise onlarla birlikteliği/arkadaşlığı olmayan meleğin durumundan farklıdır. Onlar için ondan bir şey alıp öğrenmelerine imkân yoktur.

Aynı şekilde bu buyruk kendilerinin türünden bir beşer olduğu manasını da ihtiva etmektedir. Bundan da daha özel olmak üzere onların dilleri ile konuşan bir Arap olduğunu ifade eder. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki içinizden size öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir."* (Tevbe, 128) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Biz ne kadar rasûl gönderdikse mutlaka onu kavminin dili ile gönderdik."* (İbrahim, 4) buyurmaktadır. O onlar ile birlikte olduğuna göre onların da dilini öğrenmiş ve onlara kendi dilleriyle hitap etme imkânına sahip olmuş demektir. Bundan ötürü şanı yüce Allah da onlara kendi dilleri ile konuşan bir rasûl gönderir. Böylelikle ondan iyice anlayıp bellesinler. İşte bundan dolayı burada onlarla birlikte bulunması/arkadaşlığının sözkonusu edilmesi onlara bir lütufta bulunulduğuna ve onlara iyilik yapıldığına delalet mahiyetindedir.

Bu ise sohbetin/beraberliğin, arkadaşlığın ona izafe edilmesinden farklıdır. Yüce Allah'ın: *"O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu."* buyruğunda olduğu gibi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu da böyledir: "Ashabıma sövmeyiniz. Nefsim elinde olana yemin ederim ki sizden herhangi bir kimse Uhud dağı kadar altın harcayacak olsa onlardan herhangi birisinin bir avuç kadar harcamasına hatta yarısı kadarki harcamasına dahi yetişemez."[30] Onun: "Siz arkadaşımla beni başbaşa bırakacak mısınız?"[31] buyruğu ve bunun benzerleri de böyledir.

Gerek yüce Allah'ın hitabında gerekse müslümanların hitabında onun sahabi olduğunun söylenmesi aynı zamanda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sahabiliğinin bir müvalat/veli/dost edinmek sahabiliği olduğunu da ihtiva etmektedir. Bu ise ancak ona iman ile sözkonusu olur. Dolayısıyla kendisini inkâr eden bir kafir olduğu halde yolculuğunda ona arkadaşlık eden kimse hakkında "onun sahibi (sahabisi)" lafzı kullanılmaz.

Kur'ân-ı Kerim de onun hakkında: *"O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu."* buyurmaktadır. Böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın hem kendisiyle hem de arkadaşı ile birlikte olduğunu haber vermektedir. Bu beraberlik ise yardım ve desteklemeyi de kapsar. Çünkü yüce Allah ona ancak düşmanına karşı yardım eder. Her bir kafir de onun düşmanıdır. Dolayısıyla şanı yüce Allah'ın hem ona hem de onun düşmanı olduğu söylenen beraberindeki o sahabisine destek veren olmasına imkân

30 Müslim, IV, 1967.
31 Buhârî, V, 6.

yoktur. Eğer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşmanı ile birlikte bulunmuş olsaydı şüphesiz ki bu üzülmeyi gerektiren hususlardan birisi olur ve sekineti/huzur ve sükunu ortadan kaldırırdı. Böylelikle buradaki "arkadaşı" lafzının bir veli edinmek ve bir muhabbet arkadaşlığını ihtiva ettiği ve ona iman etmeyi de gerektirdiği anlaşılmış olmaktadır.

Aynı şekilde onun "üzülme" buyruğu onun velisi olduğunun delilidir. Çünkü o her ikisine düşman olanlardan korkarak üzülmüş iken kendisi ona: *"Üzülme Allah bizimle"* demişti. Eğer Ebu Bekir onun düşmanı olmuş olsaydı kesinlikle üzülmezdi -ancak onu kahretme imkânını bulması durumunda ise ona: Üzülme, Allah bizimle" denilmez. Çünkü Allah'ın Nebisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber olması Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i sevindiren hususlardan birisi idi. Fakat düşmanı ile birlikte olması ise onun hoşuna gitmezdi. Dolayısıyla her ikisi hakkında bunun sözkonusu edilmesine imkân olamaz. Özellikle de "üzülme" buyruğu ile ve diğer taraftan: *"Hani kafirler onu çıkardıklarında o ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar."* buyruğu ile birlikte bu düşünülemez.

Yüce Allah'ın yardımı yalnızca bir düşmanının onunla birlikte olması ile ilgili olamaz. Onun yardımı ancak kendisinin velisi/gerçek dostu ile ve düşmanından kurtulması ile bulunması halinde sözkonusu olur. Bu durumda gece gündüz ondan ayrılmayan ve her yolculuğunda da onunla birlikte bulunan kimselere nasıl olur da kafirlere karşı yardım etmez?

Yüce Allah'ın: *"İkinin ikincisi"* buyruğu *"onu çıkardıklarında"* buyruğundaki zamirden haldir. Yani onlar onu ikinin ikincisi bir nebi olduğu halde onu çıkardıklarında demektir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"ikinin ikincisi"* olmakla nitelendirilmektedir. Bu durumda her ikisi de birlikte çıkartılmış olmaktadır. Dolayısıyla ikinin ikincisi diğeri ile birlikte olmadıkça çıkartılmasına imkân yoktur. Çünkü onsuz çıkartılacak olursa bu durumda ikinin ikincisi olarak çıkartılmış olmaz. Böylelikle kafirlerin onu ikinin ikincisi olarak çıkardığına bu delil olmaktadır. Onu kendisi ile beraber bulunduğu halde diğer arkadaşı ile birlikte çıkardılar. Böylelikle kafirlerin her ikisini de dışarı çıkartmış olmaları gerekir.

Zaten vakıa da bu şekildedir. Çünkü kafirler bütün muhacirleri dışarı çıkarmışlardı. Yüce Allah'ın: *"(O fey'/ganimet) yurtlarından ve mallarından çıkartılıp uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen Allah'a ve peygambere yardım eden fakir muhacirler içindir."* (Haşr, 8); *"Kendileri ile savaşılanlara zulme uğradıkları için (cihada) izin verildi. Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir. Onlar ki yurtlarından haksız yere (ve) ancak: Rabbimiz Allah'tır dedikleri*

için çıkarıldılar." (Hacc, 39-40); *"Allah ancak sizinle dininiz sebebi ile savaşmamış, sizleri yurtlarınızdan çıkarmamış ve çıkarılmanıza yardım etmemiş kimseleri veli edinmenizi size yasaklar."* (Mümtehine, 9) buyurmaktadır.

Bunun sebebi ise imanları ile birlikte Mekke'de ikamet etmelerine engel olmaları idi. Onların ise imanı terk etmeleri imkânsızdı. Bu sebeple mü'min oldukları halde onları yurtlarından dışarı çıkardılar. Bu da kafirlerin onu çıkardıkları gibi arkadaşını da çıkardıklarına delildir. Kafirler ise ancak düşmanları olan kimseleri dışarı çıkardılar. Yoksa kendilerinden kafir olan kimseleri değil.

Denilse ki: Bu onun (peygambere) muvafakat ettiğini açığa vurduğuna delildir. Batınen münafık olan kimse de buna muvafakat ettiğini dışa vuruyordu. Bunlar da ashab lafzının kapsamına girebilirler. Çünkü bazı münafıkların öldürülmesi hakkında ondan izin istendiği vakit O: "İnsanlar Muhammed ashabını öldürüyor." diye konuşmasınlar diye buyurmuştu. İşte bu da insanların esasen münafık olan kimseleri bu lafzın kapsamına soktuklarına delildir.

Buna şöyle cevap verilir: Daha önce zikrettiğimiz üzere muhacirler arasında münafık bir kimse yoktu. Ayrıca münafıkların mü'minlere oranla sayıca az olduklarının çoğunluğunun durumunun ise haklarında Kur'ân-ı Kerim'in nazil olması ve başka vesileler ile açığa çıktığının bilinmesi gerekir. Bununla birlikte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların hepsini bizzat tanımıyor olabilirdi. Fakat bunlarla doğrudan oturup kalkanlar bunu bilirlerdi.

Bir kimsenin bâtınen mü'min, yahudi, hristiyan ya da müşrik olduğunun bilinmesi uzun süre birliktelik ile gizli saklı kalmayan bir haldir. Çünkü bir kimse herhangi bir şeyi gizleyip saklayacak olursa mutlaka şanı yüce Allah bunu yüzüne ve dilinden istemeyerek de olsa dökülen sözlerine yansıtarak açığa çıkartır. Yüce Allah da: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın."* (Muhammed, 30) ve: *"Andolsun sen onları söyleyişlerinden tanırsın."* (Muhammed, 30) buyurmaktadır. Buna göre içinde küfrü saklayan bir kimsenin bu halinin kullandığı ifadelerinde anlaşılması kaçınılmaz bir haldir. Simalarından tanınması ise bu bazen bilinebilir bazen bilinmeyebilir. Nitekim yüce Allah da: *"Ey iman edenler! Mümin kadınlar hicret edenler olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilendir. Şâyet onların mü'min kadınlar olduğunu görürseniz onları kafirlere geri döndürmeyin."* (Mümtehine, 10) buyurmaktadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyetlerde adı geçen ve müslümanların hepsinin din adına tazim ettikleri ashab-ı kiramın hepsi ona iman eden kimse-

lerdi. Çünkü müslümanlar -Allah'a hamdolsun- din adına münafık bir kimseyi tazim etmemişlerdir.

İman kişinin kalbinin diğer hallerinin bilindiği gibi hallerle bilinir. Onun kimi veli edindiğinden, kime düşmanlık ettiğinden, sevinmesinden, öfkelenmesinden, acıkmasından, susamasından ve diğer hususlardan bilinir. Bütün bu hususların dışa yansıyan ayrılmaz halleri vardır. Dışarıdan görülen haller ise bir takım iç hallerle birlikte bulunur. İnsanlar deneyip sınadıkları kimseler hakkında bunu iyi bilirler.

Biz de kesin olarak biliyoruz ki İbn Ömer, İbn Abbas, Enes b. Malik, Ebu Said el-Hudri, Cabir ya da onlar gibi olanları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman eden, onu seven, onu tazim eden kimseler idi. Münafık kimseler değillerdi. Onlara dair haberleri imanları, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e besledikleri muhabbet ve yardımları, doğusuyla batısıyla dünyanın her tarafını kaplamış bulunan raşid halifeler gibi kimseler hakkında bu durum nasıl olur da bilinemez.

İşte bu bilinmesi gereken hususlardandır. Münafık bir takım kimselerin varlığı hiçbir şekilde ümmet arasında "lisan-ı sıdk" sahibi bu gibi kimselerin imanı hakkında şüphe etmeyi gerektirmemelidir. Aksine bizler Said b. el-Müseyyeb'in, Hasan'ın, Alkame'nin, Esved'in, Malik'in, Şafii'nin, Ahmed'in, Fudayl'ın ve Cüneyd gibilerinin hatta onlardan daha alt mertebede bulunanların kesinlikle iman sahibi olduklarını biliyoruz. Ashab-ı kiramın imanları nasıl olur da bilinemez? Üstelik bizler kendileri ile oturup kalktığımız birçok arkadaşımızın dahi iman sahibi olduklarını bilmekteyiz.

Bu hususa dair geniş açıklamalar bir başka yerde yapılmış ve nübüvvet ya da bir başka iddiasında bulunduğu vakit doğru söyleyenin doğruluğunun verdiği haberlerden anlaşılıp bilineceğini, yalan söyleyen kimsenin de yalancılığının pek çok sebeple ve pek çok hususta zorunlu olarak bilineceğini de açıklamış bulunuyoruz.

Müslüman olduğunu dışa vurmak da bu türdendir. Çünkü insan bu sözünde ya doğruyu söylüyor yahut yalancıdır.

Buna birinci ve ikinci olarak şöyle denilir ki bu aynı zamanda Ahmed'in ve başkalarının zikrettiği bir husus olup bu konuda ilim adamlarının herhangi bir ihtilafı olduğunu bilmiyorum: Muhacirler arasında kesinlikle hiçbir münafık yoktu. Çünkü muhacirler ancak kendileri Mekke'de bulunuyorlarken iman ettikleri için kafirlerin onlara eziyet etmeleri üzerine kendi istek ve tercihleri ile hicret etmişlerdi. Onlar arasında hiçbir kimse kendi tercihi dışında bir sebeple iman etmemişti.

Aksine eziyete katlanma pahasına da olsa bu böyle idi. Bu sebeple onlar arasından herhangi bir kimsenin imanını açığa vurup küfrünü içinde saklamasına ihtiyacı yoktu. Özellikle de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in egemenliği altında bulunacağı bir diyara hicret ettikten sonra bu böyledir. Fakat İslâm ensar kabileleri arasında ortaya çıkınca kalbinden iman etmemiş olan bazı kimseler kendi kavmine muvafakati dışa vurmak gereğini duymaya başladı. Çünkü mü'minlerin artık bir egemenlikleri, bir gücü ve kendilerini koruyabilecek imkânları ortaya çıkmış ve kafir olanları kendisiyle öldürecekleri silahları da olmuştu.

Üçüncü olarak şöyle denilir: Âdemoğullarının bütün aklı başında olanları arasından herhangi bir kimse bir başkası ile bir süre oturup kalkacak olursa onun dostluğu ve düşmanlığı açıkça ortaya çıkar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'de on küsür sene Ebu Bekir ile arkadaşlık edecek ve onun kendi dostumu düşmanı mı olduğunu açıkça görmeyecek, korku diyarında da onunla birlikte bulunduğu halde bunları fark edemeyecek. Böyle bir iddia Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dil uzatmaktan başka bir şey olabilir mi?

Diğer taraftan şöyle denilir: Bütün insanlar Ebu Bekir'in peygamberliğin gelişinden itibaren vefatına kadar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dostlarının en büyüğü olduğunu biliyorlardı. Çünkü o hür erkekler arasından ona ilk iman eden kişi idi. Kendisinden başkalarını da ona iman etmeye davet etti ve onlar da iman ettiler. Ona iman etmiş olan Bilal ve daha başka mustazafların kurtarılması için mallarını cömertçe harcadı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hacc mevsiminde çıkar ve kabileleri ona iman etmeye davet ederdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ya sabah yahut öğleden sonra her gün onun evine mutlaka giderdi. İman ettiğinden ötürü kafirler ona eziyet etmişlerdi. Sonunda Mekke'den dışarıya çıktığında Arap emirlerinden bir emir olan Kârelilerin efendisi İbnu'd-Değinne onunla karşılaşmış, nereye gidiyorsun diye sormuştu. Ona dair açıklamalar daha önce geçmiş idi. Peki zerre miktarı aklı bulunan bir kimse, böyle bir işi ancak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve onun getirdiklerine en ileri derecede dostluk ve muhabbet besleyen bir kişinin bunu yapabileceğinde şüphe edebilir mi? Onun dostluğu ve muhabbeti, kavmine düşmanlık edecek ve onların eziyetlerine katlanacak seviyeye, mü'min kardeşleri arasından ihtiyaç duyacak kimselere de mallarını harcayacak düzeye kadar ulaşmıştı.

Pek çok kimse başkasını dost edinmekle birlikte onunla beraber mihnetlere, zorluklara, insanların düşmanlıklarına hiçbir şekilde dahil olmaz, insanların kendisine düşmanlık etmelerine sebep teşkil eden hususları uygun karşıladığını göstermez.

Fakat ona uyduğunu ve insanların büyük çoğunluğunun kendisine düşmanlık etmesine sebep olan hususta ona muvafakat ettiğini, düşmanlık edenlerin eziyet ve işkencelerine sabrettiğini görüyoruz. Pek çok malını dünyevi açıdan gerektirici bir sebep olmadığı halde ona muvafakat etmesi uğrunda harcamış bulunuyordu. Çünkü ona muvafakat etmekle birlikte Mekke'de dünyalık namına ne mal ne başkanlık ne da daha başka bir şey eline geçmiş değildi. Aksine dünyadan eline eziyet, mihnet ve beladan başka bir şey geçmemişti.

İnsan bazen ya ondan bir şeyler elde etmek ümidi ile yahut da bu yolla başka bir şeyler elde etmek maksadıyla başkasına muvafakat ettiğini uygun hareket ettiğini dışa yansıtabilir. Bu maksatlara onu öldürmeyi yahut ona herhangi bir hile ile bir tertibte bulunmayı örnek gösterebiliriz. Fakat bütün bu hususların hepsi Mekke'de sözkonusu değildi. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet etmek maksadını güden kimseler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman ettiği için Ebu Bekir'e de en çok düşmanlık eden düşmanlardı. Kesinlikle böyle bir şey yapmalarını gerektiren herhangi bir bağlantıları da yoktu. Bu gibi durumlarda Ebu Bekir'e ihtiyaçları da yoktu. Aksine onların buna güçleri yetiyordu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise kesinlikle Ebu Bekir'den en ufak bir zarar görmemişti. Oysa gece gündüz onunla başbaşa kalmış, onunla bir arada bulunmuş, ihanet etmek isteyen bir kimsenin yapabileceği işler olan zehir yedirmek, öldürmek ya da daha başka işleri yapabilmek imkânını da bulmuştu.

Aynı şekilde yüce Allah'ın Rasûlünü koruyup himaye etmesi de eğer içinde ona bir kötülük gizliyor olsaydı- içindeki kötülükten onu haberdar etmesi gerekirdi. Esasen şanı yüce Allah onu kendisine suikast yapmak niyeti ile gelerek iman ettiğini dışa vurduğu sırada Ebu Azze'nin içinde neleri gizlediğinden haberdar olmuştu. Ve bu bir tek oturumda gerçekleşmişti. Aynı şekilde yüce Allah müslümanlar bozguna uğradıkları sırada Hüneyn günü korumasız bir yerde bulunduklarında el-Hacebi'nin içindeki niyetinden de onu haberdar ettiği gibi Mekke'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e suikastta bulunmak niyeti ile geldiği zaman Umeyr b. Vehb'in içindeki niyetinden de onu haberdar etmişti. Yine şanı yüce Allah devesinin yularını çözmek isteyip (uçurumdan aşağıya yuvarlanmasını sağlamak) istedikleri zaman Tebuk gazvesinde münafıklardan da onu haberdar etmişti.

Ebu Bekir (radıyallâhu anh) ise gece gündüz her zaman hazırda seferde yalnızken ve herkes arasında bulunuyorken de onunla beraber idi. Bedir gününde ise peygamber Efendimiz için yapılmış olan gölgelikte yalnızca kendisi onunla beraberdi. Onun içinde kötü bir niyet bulunacak da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)

bunu asla bilmeyecek öyle mi? En ufak bir zekaya sahip olan bir kimse ise asgari düzeydeki birliktelikte dahi böyle bir şeyi anlar ve bilir. Peki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve onun gerçek dostu hakkında aşırı bilgisizlik ve en ileri derecede kıt akıllılıkla beraber insanlar arasında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i en ileri derecede küçük düşürmek isteyen, ona en ileri derecede dil uzatan ve onu bilip tanımak hususunda en aşırı tenkitlerde bulunan kimseden başkası böyle bir şey zannedebilir mi? Bilgisiz bir kimse bununla birlikte eğer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i de sevdiğini ileri sürüyorsa o taktirde böyle bir kişi "Aklı başında bir düşman, cahil bir dosttan çok daha hayırlıdır." sözünde dile getirildiği gibidir.

Şüphesiz Haşimoğullarından olsun başkalarından olsun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i sevenlerden ve şiileşmiş bir çok kimse rafızilerden Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkındaki en büyük tenkit ve dil uzatmalar ile karşı karşıya kalmış bulunmaktadır. Çünkü rafıziliğin esasını ancak maksadı İslâm dinini çürütmek olan ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dil uzatmak olan bir zındık -ilim adamlarının zikrettikleri gibi- ortaya çıkarmıştır.

Abdullah b. Sebe ise müslüman olduğunu açığa vurduğu esnada rafızilerin piri idi. O hile ve desiseleri ile İslâm'ı ifsad etmek istemişti. Tıpkı Pavlus'un hristiyanlık dininde yapmak istediğini yapmaya kalkıştı. Bu sebeple kendisini ibadete düşkün birisi gibi gösterdi. Sonra iyiliği emredip münkerden uzaklaştırma işini yapıyor göründü. Sonunda Osman (radıyallâhu anh)'ın öldürülmesiyle sonuçlanan fitne hadiselerinde gayretler gösterdi. Daha sonra Kûfe'ye geldiği vakit Ali hakkında aşırı kanaatleri ve onun (halifeliğine dair) nas bulunduğunu söyledi. Böylelikle maksatlarına ulaşmak imkânını elde etmek istemişti. Bu söyledikleri Ali'ye ulaşınca onun öldürülmesini istedi. O da ondan kaçıp Karkisiye'ye gitti. Ona dair haberler bilinen şeylerdir. Bunu ilim adamlarından birden çok kişi de zikretmiş bulunmaktadır.

Yoksa İslâm dininden asgari düzeyde haberdar olan herkes rafızilik mezhebinin bu din ile çeliştiğini bilir. Bundan dolayı İslâm'ı bozmak maksadındaki zındıklar dışa karşı şii görünmeyi ve maksatlarına şiilik kapısından girmeyi emrediyorlardı. Nitekim bu hususu onların imamı "el-Belağul Ekber" ile "en-Namusu'l-A'zam"ın sahibi de zikretmiş bulunmaktadır.

Derim ki: Bu husus gâyet açıktır. Çünkü batıni ismaililerden inkârcılar ve başkaları nusayri olan ve olmayan aşırıya gidenler (gulat) şiiliği izhar etmekle birlikte hakikatte onlar batınen yahudilerden ve hristiyanlardan daha da kafirdirler. İşte bu da şiiliğin küfrün ve münafıklığın dehlizi olduğuna delildir.

Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh) ise mürtedlerle savaşmak hususunda imam/önderdir. Bunlar da mürteddirler. Bu durumda Ebu Bekir es-Sıddik ve taraftarlarına ise bunlar düşman kimselerdir.

Burada anlatmak istediğimiz yüce Allah'ın: *"O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu"* buyruğunda sözü geçen sohbetinde bulunmanın kendisi ile arkadaşlık edilen ile bir velilik/dostluk sohbeti ve ona tabi olma sohbeti olup yolcunun yolcu ile arkadaşlığı gibi bir iki yüzlülük sohbeti olmadığını anlatmaktır. Çünkü bu sohbet/arkadaşlık, kendisi ile arkadaşlık yapılarak birlikte bulunulan kimseye arkadaşın maksat olarak gözettiği muhabbet ile arkadaş olunur. Nitekim bu bütün insanların büyük çoğunluğu tarafından kesin olarak bilinen bir husustur. Bu da onlar nezdinde tevâtür derecesine ulaşan birçok hususun ifade ettiği üzere Ebu Bekir'in Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i son derece sevdiği, onu son derece gerçek manada veli/dost edindiği ve ona iman ettiği ve bunun insanların Ali'nin bir müslüman olduğunu ve onun amcasının oğlu olduğunu bilmelerinden daha büyük olduğudur.

"Muhakkak Allah bizimledir." sözü muhtevasında tabi oluşun bulunmadığı, yalnızca görünüşteki bir arkadaşlık için söylenmemiştir. Çünkü böyle bir arkadaşlık mü'min ile birlikte arkadaş olması halinde kafir için de hâsıl olur. Ama onunla beraber Allah bulunmaz. Aksine Allah'ın onlarla birlikte olması bâtıni olarak (iç dünyasında) ona muvafık olup onun veli edinip ona tabi oluşundan dolayı idi.

İşte bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tabi olup uyan herkes ile bu tabi oluşa göre Allah beraberdir. Yüce Allah: *"Ey Peygamber! Allah sana da sana uyan mü'minlere de yeter."* (Enfâl. 64) buyurmuştur. Yani Allah hem sana hem de sana uyan kimselere yeter. Buna göre bütün mü'minler arasından rasûle uyan herkese de Allah yeter. İşte Allah'ın onunla beraber olmasının anlamı budur.

Mutlak manada yetmek mutlak olarak tabi olmakla birliktedir. Eksik manada yetmek ise eksik tabi oluşla sözkonusudur. Ona iman edip ona uyanların bazıları için bundan dolayı düşmanlık besleyenler ortaya çıkacak olursa şüphesiz Allah o kimseye yeter. Onunla beraberdir ve yüce Allah'ın: *"O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu."* buyruğunun ihtiva ettiği manadan kendisine ait bir pay vardır. Şüphesiz böyle birisinin kalbi -bedenen onunla sohbet ve arkadaşlığı olmamış olsa dahi- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e muvafakat eden bir kalptir. Bu hususta da aslolan kalbin kendisidir.

Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: "Şüphesiz Medine'de öyle adamlar vardır ki her ne kadar yol aldıysanız hangi vadiyi aşıp geçtiyseniz mutlaka onlar da sizinle beraberdir. Ashab: Onlar Medine'de oldukları halde öyle mi deyince O: "Evet onlar Medine'de oldukları halde. Mazeretleri onları (sizinle birlikte gelmekten) alıkoymuştur." buyurdu.[32] İşte bunlar gazada bulunan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı ile kalpleri ile birlikte idiler. Bu bakımdan gazada onlarla birlikte sohbette bulunmak/arkadaş olmak, beraber olmak manasına sahip kimselerdir. İşte bu manevi sohbete göre Allah da onlarla beraberdir.

Bir kimse bazı yerlerde ve zamanlarda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiği hak ile başbaşa kalsa insanlar da bu hususta ona yardımcı olmasa hiç şüphesiz Allah onunla beraberdir ve muhakkak onun yüce Allah'ın: *"Eğer siz ona yardım etmezseniz Allah ona yardım etmiştir. Hani kafirler onu çıkardıklarında o ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu."* buyruğundan kendisine düşen bir pay vardır. Çünkü şüphesiz rasûle yardımcı olmak nerede olursa ve ne zaman olursa olsun onun dinine yardımcı olmaktır. Ona muvafakat eden bir kimse bu hususta da manevi olarak onun arkadaşı/ashabı arasındadır. Eğer bu arkadaş Allah'ın emrettiği şekilde bu hususun gereklerini yerine getirecek olursa şüphesiz Allah da rasûlünün getirdikleri ile ve bunun gereklerini yerine getiren kimse ile beraberdir.

Bu şekilde ona uyan kimseye de Allah yeter, rasûle de O yeter. Nitekim yüce Allah: *"Allah sana da sana uyan mü'minlere de yeter."* (Enfâl. 64) buyurmuştur.][33]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca yüce Allah: *"Eğer siz ona yardım etmezseniz Allah ona yardım etmiştir. Hani kafirler onu çıkardıklarında o ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu. Allah ona sekînetini indirmiş, onu göremediğiniz ordularla desteklemiş, kafirlerin sözünü alçaltmıştı."* buyurmaktadır. Allah'ın kendisine yardım ettiği zaman kafirler onu çıkardıklarında onunla beraber olan kişi Ebu Bekir idi. Ve onlar üçüncüleri Allah olmak üzere iki kişi idiler.][34]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

32 Hadis müttefekun aleyhdir.
33 Minhâcü's-Sünne. VIII. 463-488.
34 Minhâcü's-Sünne. VII. 24.

[Mağarada bulunma fazileti Kur'ân-ı Kerim'in nassı ile apaçık ortadadır. Çünkü yüce Allah: *"O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu."* buyurmakta ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Allah'ın hem kendisi ile hem de arkadaşı ile beraber olduğunu haber vermektedir. Nitekim Musa'ya ve Harun'a da: *"Muhakkak ben sizinle beraberim, işitirim ve görürüm."* (Taha. 46) buyurmuştur.

Buhârî ve Müslim sahihlerinde Enes (radıyallâhu anh)'ın Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğine dair hadis rivâyet etmiştir: Bizler mağarada iken müşriklerin başımızın üst tarafında ayaklarını gördüm ve: Ey Allah'ın Rasûlü eğer onlardan biri ayaklarına doğru bakacak olursa kesinlikle bizi görecektir dedim. O: "Ey Ebu Bekir! Üçüncülerinin Allah olduğu iki kişi hakkında ne düşünürsün ki" buyurdu.[35]

Bu hadis, hadis ilmini bilenlerin sıhhati üzerinde ittifak ettikleri ve kabul ve tasdik ile karşıladıkları bir hadis olmakla birlikte bu hususta onlardan iki kişi dahi ihtilaf etmemişlerdir. Çünkü bu hadis Kur'ân-ı Kerim'in manasına delalet ettiği hadislerdendir. Yüce Allah: *"O vakit arkadaşına: Tasalanma, hiç şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir diyordu."* buyurmaktadır. Allah'ın kitabında "beraber oluş" iki manadadır. Genel ve özel. Genel manasıyla yüce Allah'ın: *"O gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da arş üstüne istivâ edendir. O yere gireni de ondan çıkanı da gökten ineni de oraya yükseleni de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir."* (Hadid. 4) ile; *"Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar O mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet gününde kendilerine yaptıklarını haber verecektir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir."* (Mücadele. 7) buyruklarında dile getirildiği gibidir. Buradaki beraberlik fısıldaşan herkes hakkında umumi bir beraberliktir. Aynı şekilde birincisi de bütün yaratılmışlar hakkında geneldir.

Şanı yüce Allah beraber oluşta üçün dördüncüsü ve beşin altıncısı olduğunu haber verdiğinden dolayı da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne düşünürsün." buyurmuştur. Şanı yüce Allah onlarla beraber olduğuna göre onların üçüncüleri idi. Nitekim Kur'ân-ı Kerim de sahih hadisin manasına delalet etmektedir. Bununla beraber bu beraberlik özeldir öbürü geneldir.

---

35 Buhârî. V. 4: Müslim. IV. 1854.

Yine özel beraberliğe örnek de yüce Allah'ın Mûsâ ve Harun'a hitaben söylemiş olduğu: *"Korkmayın. Muhakkak Ben sizinle beraberim, işitirim ve görürüm."* (Taha, 46) buyruklarında dile getirildiği gibidir. Bu Firavun ve kavmi dışarıda tutularak onlar hakkında bir özelleştirmedir. O Firavun dışarıda kalmak sûretiyle Mûsâ ve Harun ile birlikte idi.

Aynı şekilde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir'e: *"Üzülme, muhakkak Allah bizimle beraberdir."* buyurunca bu şu demekti: Şüphesiz Allah her ikisine düşmanlık eden ve mağaranın üstünde bulunup onlardan birileri ayaklarına bakacak olsa ayakları altında olanları görebileceği durumda olan kimseler gibi - onları takip edip yakalamaya çalışan müşrikler dışarıda kalmak üzere Allah bizimle beraberdir demektir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Çünkü Allah sakınanlarla ve daima iyi davrananlarla beraberdir."* (Nahl, 128) buyruğu da böyledir. Bu onlar için günahkârları ve zalimleri dışarıda tutan bir özelleştirici beraberliktir. Yine yüce Allah'ın: *"Muhakkak Allah sabredenlerle beraberdir."* (Bakara, 153) buyruğu da sabır gösteremeyen tahammülsüzleri dışarıda tutan ve onlar için özelleştirici bir beraberliktir.

Yüce Allah'ın: *"Andolsun Allah İsrailoğullarından söz almıştı. Biz içlerinden on iki de nakib (temsilci) dikmiştik. Allah buyurmuştu ki: Ben şüphesiz sizinle beraberim. Andolsun ki eğer namaz kılar, zekat verir, peygamberlerime inanır ve onlara gereği gibi yardım ederseniz ..."* (Maide, 12); *"Hani Rabbin meleklere: Şüphesiz Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin diye vahyediyordu."* (Enfâl, 12) buyrukları da böyledir.

Şanı yüce Allah'ın bazen genel anlamıyla bazen özel anlamıyla beraberliği sözkonusu etmesinde hiç şüphesiz bununla onun bizatihi her bir yerde bulunduğunu yahut da onun varlığının yaratılmışların varlığı ile aynı olduğunu kastetmek olmadığına da delil bulunmaktadır. Buna benzer genel olarak hululu ve genel olarak ittihadı kabul eden yahut da genel olarak vahdet(-i vücud)u kabul eden cehmiyyenin görüşlerinin de kastedilmediğine delil vardır. Çünkü bu görüşe göre şanı yüce Allah'ın beraberliği bir takım kimseleri dışarda tutarak bazı kimseler hakkında bazı mekanları dışarıda tutarak bazı mekanlar hakkında özel olmaması gerekir. Aksine şanı yüce Allah bu görüşe göre (haşa) bağırsaklarda, davarların işkembelerinde -tıpkı arşın üstünde olduğu gibi-dir demek olur. Şanı yüce Allah bazılarını dışarıda tutmak sûretiyle bazı kimselerle birlikte olduğunu haber verdiğine göre bu verilen haber sözü edilen bu mana ile çelişkilidir. Çünkü bu görüşe göre o bazılarını dışarıda tutarak bazı kimseler ile ve bazı mekanları dışarıda bı-

rakarak bazı mekanlarla beraberliği sözkonusu değildir. Aksine o bu görüşe göre arşın üstünde olduğu gibi karın boşluklarında bulunur.

Kur'ân-ı Kerim ise kimi zaman beraberliğin özel olduğuna, bazı hallerde de genel olduğuna delildir. Böylelikle "beraber olmak" lafzından maksadın onun diğer mahlukat ile karışması demek olmadığı da anlaşılmış olmaktadır.

Yine bu da Kur'ân-ı Kerim'in zahiri manalarının hulule delalet ettiğini ama onun da zahirine muhalif bir şekilde tevil edilmesinin de muayyen bir hal olduğunu iddia edip bunu tevil ettiği bir takım nasları kendisine göre kıyasladığı bir esas olarak değerlendirenlerin kanaatlerini de reddetmektedir.

Bunlara şöyle denilir: Senin Kur'ân-ı Kerim'in buna delalet ettiğini söylemen bir hatadır. Nitekim bu medlulün doğruluğuna inanan seninle beraber bulunan arkadaşının görüşü de bir hatadır. Bunun ise çeşitli sebepleri vardır:

1. Şüphesiz ki Arap dilinde "mea: beraber" ancak beraberliğe muvafakate ve birlikteliğe delalet eder. Birincisinin ikincisi ile karışık bulunduğuna kullanıldığı hiçbir yerde delalet etmez.

Yüce Allah'ın: *"Muhammed Allah'ın Rasûlüdür. Onunla beraber olanlar."* (Fetih, 29) buyruğunda olduğu gibi. Onların bizzat şahıslarının onun zatı ile karışmış olduğunu kastetmemektedir.

Yüce Allah'ın: *"Allah'tan korkun ve sâdıklarla beraber olun."* (Tevbe. 119) buyruğu da yine: *"Daha sonra iman edip hicret edenlerle sizinle birlikte cihad edenlere gelince işte onlar sizdendir."* (Enfâl. 75) buyruğu da Nuh (aleyhisselâm) hakkında: *"Onunla beraber ancak pek az kişi iman etti."* (Hud, 40) Yine Nuh (aleyhisselâm) hakkında: *"Biz de onu ve onunla beraber iman edenleri gemide kurtardık."* (Araf, 64); Hud (aleyhisselâm) hakkında: *"Biz de onu ve onunla birlikte olanları bizden bir rahmet ile kurtardık."* (A'raf, 72); Şuayb kavminin: *"Andolsun ey Şuayb! Seni ve seninle birlikte iman edenleri kasabamızdan mutlaka çıkaracağız."* (Araf, 88) demeleri ile yüce Allah'ın: *"Ancak tevbe edenler, hallerini düzeltenler Allah'a (dinine) sımsıkı sarılanlar ve dinlerini Allah için hâlis kılanlar müstesnadır. İşte onlar mü'minlerle beraberdir."* (Nisa, 146); *"Eğer şeytan sana unutturursa hatırladıktan sonra zalimler topluluğu ile birlikte sakın oturma."* (En'am. 68); *"İman edenler de derler ki: Olanca güçleri ile sizinle beraber olacaklarına dair Allah adına yemin edenler bunlar mıdır?"* (Maide, 53); *"Görmedin mi o münafıklık edenleri? Onlar kitap ehlinden kafir olan kardeşlerine derler ki: Eğer siz çıkartılırsanız andolsun biz de sizinle beraber çıkarız."* (Haşr, 11); *"Bizim katımızdan selâmetle in. Sana ve seninle beraber bulunan ümmetlere de hayır ve*

bereketler olsun. (Diğer) ümmetler de vardır ki biz onları da faydalandıracağız." (Hud, 48); *"Gözleri cehennemlikler tarafına çevrildiği zaman da: Rabbimiz bizi bu zalimler topluluğu ile beraber bulundurma diye dua ederler."* (A'raf, 47); *"De ki: Siz ebediyyen benimle beraber asla çıkmayacaksınız ve benimle beraber hiçbir düşmanla asla savaşmayacaksınız. Çünkü siz ilkinden oturmaya razı oldunuz. Artık siz de geri kalanlarla beraber oturun."* (Tevbe, 83); *"Geri kalanlarla birlikte olmaya razı oldular."* (Tevbe, 87); *"Fakat peygamber ve beraberindeki mü'minler mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler."* (Tevbe, 88) buyrukları gibi.

Yüce Allah'ın kelamında da diğer Arapça ifadelerde de bunun benzeri pek çoktur.

Şimdi "beraber" lafzı yaratılmışın yaratılmış ile birlikteliğini anlatmak üzere kullanıldığı taktirde kişinin zatının öbürünün zatı ile karışmış olduğuna delalet etmediğine göre yaratıcı hakkında buna delalet etmemesi öncelikle sözkonusudur.

Bu hususta onun zahir olduğunu söylemek iki bakımdan bâtıldır:

a. Bu lafzın sözlükteki manası bu değildir. Ayrıca kullanım esnasında zahir oluşa delalet eden herhangi bir ifade de onunla birlikte bulunmamaktadır. Bu durumda zuhur her bakımdan sözkonusu edilemez.

b. Onun hakkında öncelikle sözkonusu olan hususlarda zuhur sözkonusu olmadığına göre ondan daha da uzak olan hususlar hakkında sözkonusu olmaması da öncelikli bir husustur.

2. Kur'ân-ı Kerim'in "beraber oluş"u özel olarak zikretmesi genel olarak zikretmesinden daha çoktur. Ve hiçbir zaman bundan maksat onun zatının yaratılmışlar ile karışması değildir. Böyle bir şey olsaydı o taktirde herhangi bir özelleştirmeyi kabul etmeyecek şekilde genel olurdu.

3. İfadenin bağlamı başı ve sonu ile beraberliğin manasına zaten delalet etmektedir. Yüce Allah'ın Mücadele Sûresi'ndeki âyette geçen: *"Görmedin mi ki Allah göklerde ve yerde olan her şeyi muhakkak bilir. Üç kişi fısıldaşmayıversin muhakkak O onların dördüncüleridir. Beş kişi olmayıversinler mutlaka O onların altıncılarıdır. İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar O mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet gününde kendilerine yaptıklarını haber verecektir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir."* (Mücadele, 7) buyruğunda olduğu gibi. Âyete ilim ile başladığı gibi ilim ile bitirmektedir. Böylelikle onun onların durumlarını bildiğini, onların hiçbir halinin kendisine gizli saklı kalmadığını kastettiği de anlaşılmış olmaktadır.

Hadid Sûresi'ndeki âyette de: *"O gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra da Arş üstüne istivâ edendir. O yere giren şeyleri de, ondan çıkan şeyleri de, gökten inen şeyleri de, oraya yükselen şeyleri de bilendir. Nerede olursanız o sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."* (Hadid, 4) buyurarak yine âyeti ilim ile sona erdirmekte ve arşa istivâ etmekle birlikte bütün bunları bildiğini haber vermektedir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de "dağ keçileri" ile ilgili hadiste de böyle buyurmuştur.[36] "Allah da arşının üstünde olup sizin bulunduğunuz hali bilir."

O âyette yüce Allah her bir fısıltıyı bildiğine dair ilminin umumi oluşunu haber vermekle birlikte burada da arşının üstünde olmakla birlikte yere girip oradan çıkanı da bildiğini haber vermektedir. Ayrıca o nerede bulunurlarsa bulunsunlar kulları ile beraberdir. Onların durumlarını bilir. Allah onların yaptıklarını çok iyi görür.

Yüce Allah'ın: *"Çünkü Allah sakınanlarla ve daima iyi davrananlarla beraberdir."* (Nahl, 128) buyruğuna gelince; buyruğun bağlamı maksadın yalnızca onun ilim ve kudretini anlatmak olmadığına, aksine desteklemesiyle ve yardımıyla bu hususta onlarla birlikte olduğuna, takva sahipleri için bir çıkış yolu açıp ummadıkları yerden onları rızıklandırdığına da delildir. Nitekim Mûsâ ile Harun'a: *"Şüphesiz Ben sizinle beraberim. İşitirim ve görürüm."* (Taha, 46) buyruğu da böyledir.

O desteğiyle yardımıyla Firavun ve kavmine karşı onlara yardımcı olmakla onlarla birliktedir. Nitekim bir kimse kendisinden korktuğu birisini görecek olursa ona yardımcı olacak kimseler de: *"Biz sizinle beraberiz."* derler ki bu da sana düşmanına karşı yardımcı olacağız, seni destekleyeceğiz demektir.

Aynı şekilde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkadaşına: *"Muhakkak Allah bizimle beraberdir."* buyurması da yüce Allah'ın yaptıkları işlerinde muhabbeti ve rızası ile onlara muvafakat ettiğine, onları destekleyip onlara yardım edip zafere kavuşmalarını sağlayacağına da delildir.

İşte bu hiçbir kimsenin bu hususta kendisine ortak olmadığı, Ebu Bekir es-Sıddik'a özel olan bu beraberlikte onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ortak olduğu hususunda gâyet açıktır.

Burada maksat Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ebu Bekir'e söylediği: *"Muhakkak Allah bizimle beraberdir."* sözlerinin özel beraberlik olduğunu anlatmak-

36 Kaynakları daha önce gösterildi.

tır. Bu özel beraberlik ise yüce Allah'ın yardımıyla, desteğiyle, düşmanlarına karşı onlara yardımcı olmasıyla onlarla beraber olduğuna delildir. Böylelikle de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şunu haber vermiş olmaktadır: Muhakkak Allah -ey Ebu Bekir- bana da sana da düşmanlarımıza karşı zafer verecek, onlara karşı bize yardım edecektir.

Bilindiği üzere Allah'ın yardımı bir ikram ve bir muhabbet yardımıdır. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz peygamberlerimize ve mü'minlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde mutlaka yardım edeceğiz."* (Mumin, 51) buyruğunda olduğu gibi. Bu ise Ebu Bekir'e en ileri derecede bir övgüdür. Çünkü buyruk Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in lehinde iman sahibi olduğuna dair tanıklık ettiği kimselerden olduğunu göstermektedir. Bu ise şanı yüce Allah'ın Rasûlü ile birlikte ona yardımcı olmasını gerektirmiştir. Aynı zamanda buyruk Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onun lehine yaratılmışlardan hiçbirisine muhtaç olmadığını beyan etmiş olduğu böyle bir durumda rasûlü ile birlikte ona da yardımcı olmasını gerektiren kâmil bir imana sahip olduğuna dair rasûlün de tanıklığını ihtiva etmek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Eğer siz ona yardım etmezseniz Allah ona yardım etmiştir. Hani kafirler onu çıkardıklarında o ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar..."*

Bundan dolayı Süfyan b. Uyeyne ve başkaları şöyle demiştir: Yüce Allah bütün insanlara -Ebu Bekir dışında- nebisi hakkında sitem etmiştir. Ayrıca o dedi ki: Ebu Bekir'in sahabiliğini kim inkâr ederse o kişi kafirdir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'i yalanlamış olur.

Ebu Kasım es-Süheyl'i ve onun dışında kimseler gibi ilim ehlinden bir kesim de: Bu ezel beraberlik Ebu Bekir'den başkası için sabit olmamıştır demiştir.

Aynı şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne düşünürsün."* buyruğu da böyledir. Hatta lafızda da manada açıkça görüldüğü gibi onların özellikleri açıkça görülmektedir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Allah'ın Rasûlü Muhammed"* denilirken Ebu Bekir halifelik görevine gelince "Rasûlullah'ın halifesi" demeye başladılar. Böylelikle halifeyi Allah'a izafe edilen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e izafe ederek zikrettiler. İzafe olunana izafe edilen ise "muhakkak Allah bizimle beraberdir. Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkındaki zannın nedir?" sözünü tahkik eder. Daha sonra ise Ömer halifelik görevini alınca "Müminlerin emiri" demeye başladılar. Böylelikle Ebu Bekir'in diğer ashaba göre ayrıcalıklı olduğu özellik de sözkonusu edilmiş oldu.

Bu hususa açıklık getiren noktalardan birisi de şudur: Arkadaşlıkta hem genel hem özel bir taraf vardır. Bundan dolayı bir saatlik arkadaşlık, bir gün, bir haftalık, bir aylık, bir yıllık arkadaşlık ve bütün ömrü boyunca onunla arkadaşlık yaptığı denilir. Şanı yüce Allah da: *"Yakındaki arkadaş"* (Nisa, 36) buyurmuştur. Bunun yol arkadaşı olduğu söylendiği gibi zevcedir diye de açıklanmıştır. Bunların her ikisinin de arkadaşlığı az ya da çok olabilir. Şanı yüce Allah da: *"Onun bir eşi olmamakla birlikte nasıl bir evladı olabilir."* (En'am, 101) buyruğunda da zevceye "sahibe/kadın arkadaş" adını vermiştir.][37]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Eğer siz ona yardım etmezseniz Allah ona yardım etmiştir. Hani kafirler onu çıkardıklarında o ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar."* buyurmakta ve şanı yüce Allah eğer insanlar ona yardım etmemiş olsalar bile Allah'ın ona kafirlerin onu çıkarttıklarında ve mağarada bulundukları sırada o ikinin ikincisi olduğu zamanda ona yardım etmiş olduğunu haber vermektedir.][38]

Merhum İbn Kayyım el-Cevziyye de dedi ki:

["Allah ona (kalbine huzur veren) sekînetini indirmiş." Ali b. Ebu Bekr dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine sekînet indirilmişti. Derim ki: Üstadımız Ebu'l-Abbas İbn Teymiyye -Allah ona rahmet etsin- bundan farklı bir kanaati benimsiyor ve şöyle diyordu: Zamir asıl itibari ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tabi olmak sûretiyle de onun arkadaşına aittir. İşte sekînetin üzerine indirildiği de odur, Allah'ın kendisini ordularla desteklediği de odur. Bu da onun arkadaşına da sirâyet etmiştir.][39]

Âyetin Anlamı Hakkında İbn Mutahhar el-Hilli'nin Kanaatlerini Reddetmek Üzere Şunları Söylemiştir:

[Rafızinin: "Âyet-i kerime onun paniklediğine, sabrının azlığına, Allah'a yakîninin olmadığına, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile eşitliğe Allah'ın kaza ve kaderine razı olmadığına delildir." şeklindeki sözlerini ele alalım.

Bu tamamıyle onun söylediği apaçık bir yalandır. Âyet-i kerimede bunlara delil olacak hiçbir taraf yoktur. Bunu iki bakımdan açıklayabiliriz:

37 Minhâcü's-Sünne, VIII, 372-382.
38 Minhâcü's-Sünne, VIII, 82.
39 Bedailu'l-Fevaid, III, 629.

1. Bir şeyin yasaklanması onun fiilen meydana geldiğine delil değildir. Aksine sonraları ona düşülmemesi için men edilmiş olduğuna delildir. Yüce Allah'ın: *"Ey Nebi! Allah'tan kork ve kafirlerle münafıklara itaat etme."* (Ahzâb, 1) buyruğunda olduğu gibi. Çünkü bu buyruk onların kendilerine itaat ettiğine delil değildir.

Yine yüce Allah'ın: *"Allah ile beraber bir başka ilaha dua (ve ibadet) etme"* yahut da: *"Allah ile birlikte bir başka ilah koşma."* (İsra. 22) buyrukları da böyledir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) özellikle nübüvvetten sonra asla şirk koşmamıştır. Ümmet onun nübüvvetten sonra şirkten korunmuş olduğu üzerinde ittifak halindedir. Nübüvvetten sonra da esasen böyle bir şey yapması ona yasaklanmıştır. Bunun benzeri pek çoktur. Buna göre "üzülme" buyruğu Ebu Bekir es-Sıddik'in fiilen üzülmüş olduğuna delil değildir. Fakat aklen onun üzülebilen bir varlık olması mümkündür. Bundan dolayı da böyle bir işi yapmaması için ona yasaklanmaktadır.

2. Onun üzülmüş olduğunu varsaysak bile üzülmesi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için idi. Çünkü öldürülüp İslâm'ın sonunun gelmesini istemiyordu. Ayrıca o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için kendisini feda etmeyi dahi arzu ediyordu. Bundan ötürü hicret yolculuğunda onunla beraber olduğu sırada kimi zaman onun önünde kimi zaman arkasında yürüyordu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona bunun sebebini sorunca o da şöyle demişti: "Ben bizim gözetlenmekte olabileceğimizi hatırlayınca senin önünden yürüyorum. Takip edilmekte olduğumuzu hatırlayınca da arkandan yürüyorum." demişti.[40]

Bunu Ahmed "Menakibu Sahabe" adlı eserinde rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: Bize Veki' Nafi'den şöyle dediğini tahdis etti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hicret ettiğinde Ebu Bekir de onunla birlikte çıktı ve Sevr dağına giden yolu tuttu. Ebu Bekir onun bir arkasında bir önünde yürümeye başladı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): Neyin var deyince şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Arkandan saldırıya uğramandan korktuğum için geriye kalıyorum, önünden karşına birileri çıkacağından korktuğum için de önden yürüyorum. Nihâyet bizler mağaraya vardığımız vakit Ebu Bekir dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Burada dur, ben içeriyi temizleyeyim dedi. Nafi dedi ki: Bir adamın bana İbn Ebu Muleyke'den tahdis ettiğine göre Ebu Bekir mağarada bir delik gördü ve ayak topuğunu o deliğe koydu. Ey Allah'ın Rasûlü! Ya bir şey beni soktu yahut da bir zehirli hayvan bana dokundu.

40 İmam Ahmed. el-Fedail. I. 62-63.

İşte o vakit ne ona iftirada bulunan yalancının kastettiği anlamda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile eşitliğe razı olmadı. Yani hep birlikte ölmeye razı olmamıştı. Hatta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in öldürülüp kendisi hayatta kalmaya dahi razı değildi. Aksine kendisini ailesini ve malını onun uğrunda feda etmeyi tercih ediyordu.

Bu ise her mü'mine düşen bir görevdir. Ebu Bekir es-Sıddik ise bu görevi mü'minler arasında en ileri derecede yerine getirendir. Yüce Allah da: *"Nebi mü'minlere kendi öz canlarından daha yakındır."* (Ahzâb. 6) buyurmuştur. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Enes'den rivâyete göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Sizden herhangi bir kimse beni çocuğundan, babasından ve bütün insanlardan daha çok sevmediği sürece iman etmiş olamaz."[41]

Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için üzülmesi ona bağlılığının, muhabbetinin, samimiyetle onun iyiliğini istediğinin, ona bir zarar gelmemesi ve onu korumak, ona gelecek eziyetleri önlemek arzusunun en mükemmel düzeyde olduğuna delildir. Şüphesiz ki bu da imanın en muazzamıdır. Bununla birlikte eğer oldukça cılız bir türden üzülmesi sözkonusu olabiliyorsa bu da onun emrolunduğu üzüntünün bulunmaması ile birlikte bu sıfatlara sahip olduğuna delildir. Çünkü yalnız başına üzülmenin bir faydası yoktur. Ayrıca bu bunun yerilmesini gerektiren bir günah olduğuna da delil değildir. Çünkü bilindiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) için üzülmek insanın kendi oğlu için üzüntüsünden daha büyük bir iştir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i sevmek insanın oğlunu sevmesinden daha gerekli bir emirdir.

Bununla birlikte şanı yüce Allah Yakub (aleyhisselâm)'ın oğlu Yûsuf için üzüldüğünü haber vermiş ve: *"Yâ esafâ alâ Yûsuf" dedi ve kederinden gözlerine ak düştü. Artık o hüznünü açıklamayıp içinde saklıyordu. (Oğulları) dediler ki: "Hâlâ Yûsuf'u anıp duruyorsun. Allah'a andolsun ki sonunda ya kederinden hastalanıp eriyeceksin yahut ölüp gidenlerden olacaksın. Ben keder ve üzüntümü ancak Allah'a açarım."* (Yûsuf, 84-86) buyurmuştur. İşte kerim bir nebi olan İsrail/Yakub oğlu için bu derece üzülmüştü. Bu hali ise ona ağır sözler söylemeyi gerektiren bir hal olmadığına göre Ebu Bekir (radıyallâhu anh) öldürülmesinden korktuğu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için üzülecek olursa -ki dünya ve ahiret saadeti o nebiye bağlıdır- nasıl olur da ona ağır sözler söylenebilir?

Diğer taraftan bu şiiler -ve diğerleri- Fatıma (radıyallâhu anhâ)'nın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için anlatılamayacak derecede üzüldüğünü ve onun hüzünler evi

41 Kaynakları daha önce gösterildi.

diye bir ev bina ettiğini naklederler ve bundan dolayı bunu onun övülmesine sebep kabul etmezler. Halbuki onun bu üzüntüsü geri dönmesi sözkonusu olmayan olup bitmiş bir iş için duyulan bir üzüntü idi. Ebu Bekir (radıyallâhu anh) ise hayatta iken, öldürülmesi korkusu ile onun için üzülmüştü. Bu üzüntü ise korumayı ihtiva eden bir üzüntüdür. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat ettiği zaman bu derece üzülmemişti. Çünkü böyle bir üzüntünün faydası yoktu. Buna göre Ebu Bekir'in üzüntüsü hiç şüphesiz Fatıma'nın üzüntüsünden daha kâmildir. Eğer üzülmesi dolayısıyla yerilmekte ise bundan dolayı Fatıma'nın yerilmesi daha uygundur. Yoksa Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra Nebi için Ebu Bekir'in duyduğu üzüntüden dolayı yerilmeyi hak etmemesi başkalarına göre daha uygundur.

Şâyet: Ebu Bekir kafirler kendisini öldürmesin diye üzülmüştü denilecek olursa şöyle cevap verilir: Bu sizin: Ebu Bekir onun düşmanı idi ve gerçek durumu ortaya çıkmasın diye ona yol arkadaşlığı etmişti şeklindeki sözleriniz ile çelişmektedir denilir.

Yine şöyle denilir: Bu Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı durumu ve yüce Allah'ın mü'minler üzerine vacip kıldığı hususlar ile alakalı olarak mütevâtir bir şekilde bilinenler dolayısıyla bâtıldır.

Sonra şöyle denilir: Diyelim ki onun üzüntüsü hem kendisi hem de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) içindi. Bundan dolayı kendisine ağır sözler söylemek mi gerekir? İsterse o düşmanının kendisini öldüreceği korkusuyla üzülmüş olsun. Bu dahi ona bu şekilde hakareti hak etmesini gerektiren bir sebep olamaz.

Diğer taraftan onun bir günah olduğu ve kendisinin bunu sabredemeyip işlediği fakat bunu ona yasaklayınca o işten vazgeçtiği kabul edilecek olursa şunu bilelim ki şanı yüce Allah nebilere bile bir takım işlerden vazgeçmelerini emir buyurmuş ve bu yasaktan önce yaptıklarından ötürü yerilmek durumunda olmamışlardır.

Aynı şekilde bunlar Ali ve Fatıma'dan Fedek malları ile diğer miras davalarını ellerine geçiremediklerinden o kadar sabırsızlık ve üzüntülerini nakletmektedirler ki bu, bu halde olan kimsenin dünyalığı elde edemediği için üzülmüş olmasını gerektirir. Halbuki yüce Allah: *"Elinize geçiremediğinize tasalanmayasınız ve size verdiğime sevinmeyesiniz diye."* (Hadid, 23) buyurmuştur. Bu buyruğuyla yüce Allah insanları dünyalık olarak ele geçiremediklerine üzülmemeleri için çağrıda bulunmaktadır. Bilindiği gibi dünyalık için üzüntünün yasaklanması din adına üzüntüden yasaklanmayı daha çok hak eder.

Fakat bu rafıziler insanların en cahillerindendir. Çünkü onlar dost ve veli edindikleri kimselere dair övücü haber olarak naklettikleri hususlar yanında düşmanlık besledikleri kimseler hakkında da yerici haberleri naklediyoruz derken bunun aksi daha doğrudur. Bu bakımdan onların herhangi bir husus sebebi ile Ebu Bekir ve emsalini yerdiklerini gördüğümüz her yerde mutlaka o husus Ali hakkında öncelikle sözkonusu olan bir husustur. Ali'yi de gerçekten övgü olarak görülmeyi hak eden bir hususla ne zaman övecek olurlarsa mutlaka Ebu Bekir de o işe daha layıktır. Çünkü Ebu Bekir övülmeyi gerektiren bütün hususlarda daha kâmil, gerçek olanı ile de hayali olanı ile de yerilmeyi gerektiren bütün hususlardan da daha uzaktır.][42]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Allah'ın kelimesi ise o en yüce olandır."* buyruğu da böyledir. O onun kelam olarak söylediği kelimesidir. Yüce Allah'ın haber vermek üzere söylediği her bir kelam doğrunun ta kendisidir. Tıpkı emir vermek üzere söylediği her bir kelamın da adaletin ta kendisi olduğu gibi. Esasen onun kelimeleri doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir.][43]

Bu Sûre'nin 26. Âyeti ile 40. Âyeti Arasında Bir Karşılaştırma

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Birinci olarak, bu böyle bir hususun birden çok yerde sözkonusu edildiği izlenimini vermektedir. Oysa durum böyle değildir. Şanı yüce Allah bunu ancak Huneyn kıssasında sözkonusu etmiştir. Yüce Allah'ın:" *Huneyn (Gazvesi) gününde size yardım etmiştir. Hani çokluğunuz sizi böbürlendirmişti de bunun size hiçbir faydası olmamıştı. Yeryüzü genişliğine rağmen, başınıza dar gelmişti. Nihâyet arkanızı çevirip gitmiştiniz. (Bu dağınıklıktan) sonra Allah; Rasûlü'ne ve mü'minlere sekinetini (rahmetini) indirmiş; görmediğiniz ordular da indirmişti."* (Âyet 25-26) buyurmakta ve burada sekineti Allah'ın Rasûlüne ve mü'minlerin üzerine onların arkalarını dönerek kaçtıklarını sözkonusu ettikten sonra indirdiğini zikretmektedir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla birlikte olmadığı halde mü'minler üzerine sekinetini indirişini de *"Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih nasip ettik."* (Fetih, 1) buyruğundan itibaren: *"Müminlerin kalbine sükûn ve huzur indiren O'dur."* (Fetih, 4) buyruğuna kadar olan âyetlerde ve: *"Andolsun ki ağacın altında*

42 Minhâcü's-Sünne, VIII, 456-461.
43 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 270-271.

sana bey'at ederlerken Allah mü'minlerden razı olmuştur. Kalplerinde olanı bilip de üzerlerine huzur ve sükûn indirmiş..." (Fetih. 18) buyruğunda sözkonusu etmiş bulunmaktadır.

İkinci olarak şöyle denilir: İnsanlar yüce Allah'ın: *"Allah sekînetini onun üzerine indirdi."* (Âyet 40) buyruğundaki zamirin kime ait olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kimileri Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e aittir derken kimileri de zikredilenlerin en yakını olmasından dolayı Ebu Bekir'e aittir demiştir. Ayrıca sekînete ihtiyacı da vardı. Bundan dolayı yüce Allah sekîneti onun üzerine indirdi. Tıpkı ağacın altında ona bey'at eden mü'minlerin üzerine indirdiği gibi.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzur ve sükununun kemalinden ötürü böyle bir durumda sekînete muhtaç değildi. Halbuki Huneyn gününde sekînetin indirilmesi böyle değildir. Onun bu sekînete ihtiyacı vardı. Çünkü ashabının çoğunluğu bozguna uğramış, düşman kendisine doğru geliyor ve kendisi de bineğini düşmanın üzerine sürüyor idi.

Birinci görüşe göre ise zamir Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e aittir. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Ve onu göremediğiniz ordularla destekledi."* buyruğundaki zamirin ona ait olması gibi. Ayrıca ifadelerin bağlamı da ondan söz etmeye dairdi. Onun arkadaşını zımnen ve ona tabi olmak üzere zikretmiştir.

Fakat buna göre şöyle denilebilir: O arkadaşına: *"Muhakkak Allah bizimle beraberdir."* deyince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kendisine uyulan itaat olunan Ebu Bekir de uyan ve itaat eden ve aynı zamanda onun arkadaşı olup Allah da ikisi ile beraber idi. Böyle bir durumda kendisine uyulan kişi hakkında sözkonusu olan sekînet ve destekleme durumun hükmü dolayısıyla ona tabi olan hakkında da sözkonusu olurdu. Çünkü o uyan ve ayrılmayan bir arkadaştır. Ayrıca burada Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile desteklenmekte ortak olmasını gerektiren birlikteliğin ve arkadaşlığın kemalinden ötürü Ebu Bekir'in zikredilmesine ihtiyaç bulunmamıştır.

Halbuki Huneyn günü bozguna uğrayanların durumu farklı idi. Eğer yüce Allah: "Allah da rasûlü üzerine sekînetini indirdi" buyurmuş ve başka bir şey söylememiş olsaydı ifadeler arasında sekînetin onlar üzerine indiğine delil teşkil edecek bir şey olmazdı. Çünkü onlar bozguna uğradıkları için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ayrılıp uzaklaşmışlardı. Diğer taraftan Ebu Bekir hakkında sabit olan beraberliğin kemal derecesine delalet eden mutlak arkadaşlık ve beraberlik de onlar hakkında sabit olmamıştı.

Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ı şanı yüce Allah kâmil ve mutlak arkadaşlık ile nitelendirdiği için ve kişinin arkadaştan ayrılması hususunda kişiyi en çok haklı çıkartabilecek durumda bile -ki bu aşırı derecedeki korku halidir- bu vasfa en çok hak kazandığına göre o halde bu fehva yoluyla yardım ve destekleme zamanlarında da onunla birlikte arkadaş olup beraber olduğuna delil teşkil eder. Çünkü aşırı korku halinde bir kimsenin yanından ayrılmayanın zafer ve yardımın hasıl olduğu halde onunla beraber arkadaşlığını sürdürmesi daha uygun ve daha yerindedir. Dolayısıyla böyle bir durumda sözün ve halin delaleti dolayısıyla onun arkadaşlığının ayrıca sözkonusu edilmesine gerek yoktur.

Bu durumda Ebu Bekir'in onun arkadaşı olduğu bilindiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) için hâsıl olan sekînetin indirilmesi ve insanların görmediği orduların indirilmesi sûretiyle desteklenmesinin rasûlü hakkında hâsıl olduğu ve burada sözü edilen arkadaşının da diğer insanların payına düşenden payının çok daha fazla olduğu da bilinmiş olur. İşte bu da Kur'ân-ı Kerim'in belağatinin ve güzel beyanının bir ifadesidir.

Bu da yüce Allah'ın: *"Halbuki daha doğru olan Allah'ı ve Rasûlnü hoşnut etmeleridir."* (Tevbe, 62) buyruğundaki ifadeye benzer. Çünkü yüce Allah'ın daha doğru olan onu razı etmeleridir." buyruğundaki zamir yüce Allah'a atitir. Onu razı etmek ise ancak rasûlünü razı etmekle mümkün olur. Halbuki zamir rasûle ait kabul edilirse onu razı etmek de ancak Allah'ı razı etmekle mümkün olur. Her ikisinin rızasını kazanmak ancak birinin diğeri ile birlikte razı edilmesi ile elde edilebiliyorsa ve her iki rıza da yalnızca birisi ile de gerçekleşiyorsa o vakit birincisi ile kastedilen Allah'ı razı etmek olur, rasûlü razı etmek de ona tabi olur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Halbuki daha doğru olan onu razı/hoşnut etmeleridir."* buyruğunda zamir tekil olarak gelmiştir. İşte yüce Allah: *"Allah ona sekînetini indirmiş, onu göremediğiniz ordularla desteklemiş ...* "buyruğunda da zamiri tekil olarak zikretmiştir. Çünkü bunun ikisinden birisi üzerine inmesi diğerinin de ona ortak olmasını gerektirir. Çünkü birinin bu hususta diğerine ortak olmasını gerektirir. Zira iki arkadaştan birisinin üzerine inip diğerinin üzerine inmemesi imkânsızdır. Birisi için hasıl olanın ancak diğeri ile birlikte hâsıl olduğundan ötürü zamir tekil olarak gelmiş ve zamiri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e onu ait olarak zikretmiştir. Çünkü asıl maksat odur, arkadaşı ise ona tabidir.

Eğer: Sekîneti ikisinin üzerine indirdi ve ikisini de destekledi denilmiş olsaydı o taktirde bu Harun'un Mûsâ (aleyhisselâm) ile beraber durumunda olduğu gibi nübüvvette Ebu Bekir'in de onun ortağı olduğu gibi yanlış bir izlenim verilirdi.

Harun ve Mûsâ ile ilgili olarak yüce Allah: *"Gücünü kardeşinle pekiştireceğiz ve size öyle bir güç vereceğiz ki ..."* (Kasas, 35) ve: *"Andolsun Mûsâ ve Harun'a da lütufta bulunduk. O ikisini ve kavimlerini büyük sıkıntıdan kurtardık. Ve onlara yardım ettiğimiz için galip gelenler onlar oldular. İkisine apaçık gösteren kitabı verdik. O ikisini de dosdoğru yola ilettik."* (Sâffat, 114-118) buyurmakta ve ilk olarak onları ve kavimlerini ortak oldukları hususlar hakkında zikretti. Nitekim yüce Allah: *"Bunun üzerine Allah sekînetini Rasûlüne ve mü'minlere indirdi."* (Fetih, 26) buyurmaktadır.

Çünkü buyruklarda Mûsâ ile Harun'a yardım edilip kurtarıldıkları zaman kavimlerinin de kurtarılıp onlara yardım etmenin hâsıl olmasını gerektiren bir husus yoktur. Daha sonra onlar hakkında özel olan hususta yüce Allah her ikisi de nübüvvette ortak olmaları itibari ile onlardan iki zamir lafzı ile söz etmiştir. Şanı yüce Allah'ın: *"Halbuki daha doğrusu Allah'ı ve Rasûlnü razı etmeleri idi."* buyruğunda olduğu gibi yüce Rabbimiz kendi zatından tekil zamir ile söz etmemiştir. Yüce Allah'ın: *"Allah'tan, Rasûlünden ve onun yolunda cihad etmekten daha sevimli ise."* (Tevbe, 24) buyruğunda da böyledir.

Eğer: Allah sekînetini her ikisi üzerine indirdi ve ikisini de destekledi denilmiş olsaydı ikisinin de bu hususta ortak olduğu izlenimi doğardı. Aksine zamir sadece kendisine tabi olunan rasûle aittir. Onu desteklemek ise zorunlu olarak ona uyan ve ondan ayrılmayan arkadaşı hakkında da bir desteklemedir.

Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e herhangi bir yerde ilahi yardım gelmişse mutlaka Ebu Bekir (radıyallâhu anh) ondan sonra yardıma en büyük ölçüde mazhar olan bir kişi olmuştur. Korku hallerinde ashab-ı kiram arasında yakîni ondan daha büyük ve ondan daha çok sebat eden hiçbir kimse olmamıştır. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: Eğer Ebu Bekir'in imanı yeryüzündekilerin imanı ile tartılacak olursa şüphesiz onun imanı daha ağır basar.

Nitekim Sünen'de Ebu Bekir'e (radıyallâhu anh) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Sizden bir rüya gören oldu mu?" Bir adam: Ben, sanki semadan bir terazi indi sen ve Ebu Bekir tartıldınız, sen Ebu Bekir'e göre ağır bastın. Sonra Ebu Bekir ve Ömer tartıldı bu sefer Ebu Bekir ağır bastı. Sonra Ömer ve Osman tartıldı bu sefer Ömer ağır bastı. Sonra da terazi kaldırıldı dedi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan hoşlanmayıp: "(Önce) nübüvvette uygun hilafet olacaktır sonra Allah mülkü dilediğine verecektir." buyurdu.[44]

44 Ebu Davud, IV, 289; Tirmizi, III, 368; Hâkim, III, 70-71. Hadis sahihtir.

Ebu Bekir b. Ayyâş da dedi ki: Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ın onların önüne geçmesi ne namaz ile ne de oruç iledir. Fakat onları kalbinde yer eden bir şey sebebi ile geçmiştir.][45]

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللهِ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

41. "Ağırlıklı ve ağırlıksız olarak savaşa çıkın ve Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Eğer bilirseniz bu, sizin için çok hayırlıdır."

Tefsiri:

[Mal ile cihad can ile cihaddan önce gelir. Yüce Allah'ın: *"Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihad edin."* (Âyet 41); *"İman edip hicret edenler mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler."* (Tevbe, 20) ve: *"Muhakkak iman edip hicret edenler mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler ile (muhacirleri) barındıranlar ve yardımcı olanlar var ya işte onlar birbirlerinin velileri/dostlarıdır."* (Enfâl, 72) buyruklarında olduğu gibi.

Çünkü insanlar malları uğrunda savaşırlar. Malı ile cihad eden kişi malını gerçek manada Allah için çıkarmış olur. Canı ile Allah için cihad eden bir kişi ise kurtulmayı ümid edebilir. Cihadda öldürülmeyebilir. Bundan dolayı savaşmaya güç yetirenlerin çoğunluğu için bizzat savaşa katılmak kolay gelmekle birlikte malını elinden çıkarması o kadar kolay gelmeyebilir. Bilindiği gibi onların hepsi hem mallarıyla hem canlarıyla cihad ettiler. Fakat aralarından kimilerinin mal ile cihadı daha büyük, kimilerinin ise canı ile cihadı daha büyük idi.][46]

إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

45. "Allah'a ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla, canlarıyla cihad etme(me) konusunda senden izin istemezler. Allah takva sahiplerini çok iyi bilendir."

45 Minhâcü's-Sünne. VIII, 489-493.
46 Minhâcü's-Sünne. VIII. 230.

Tefsiri:

[Eğer bununla birlikte bulunursa onun bir payı yoktur. Ne tasdik edici ne yalanlayıcı ne seven ne de buğz eden bir kimsedir. Böyle bir kişi bundan dolayı şüphe ve tereddüt içerisindedir. Nitekim kafirlerden bir çoğunun hâli ile ilgili olarak böyle birisinin münafık yahut da bir başka birisi durumunda olduğunu haber vermiştir. Yüce Allah'ın: *"Allah'a ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla, canlarıyla cihad etme(me) konusunda senden izin istemezler. Allah takva sahiplerini çok iyi bilendir."* (Âyet 45) buyruğunda olduğu gibi.[47]][48]

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالاً وَلَأَوْضَعُوا خِلاَلَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

47. "Eğer onlar sizinle birlikte çıksalardı sizde şer ve fesatı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kasdıyla muhakkak koşarlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır. Allah zâlimleri çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah münafıkların niteliklerini sözkonusu ederek: *"Eğer onlar sizinle birlikte çıksalardı sizde şer ve fesatı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kastıyla muhakkak koşarlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır."* buyurmak sûretiyle şanı yüce Allah münafıkların mü'minler arasında fesatı çıkarmaktan başka bir şeyi artırmayacaklarını ve onlar arasında fitne çıkmaya sebep olacaklarını haber vermektedir. Yani onlar mü'minlerin arasında fitne çıkarmaya çalışır ve bunun için uğraşırlar. Şanı yüce Allah: *"Aranızda onlara kulak verecekler vardır."* buyruğu ile de mü'minler arasında münafıkların isteklerini kabul edip onların söylediklerini benimseyenler olduğunu haber vermektedir. Bu husus Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde böyle olduğuna

47 Merhum İbn Teymiyye'nin bu ibarelerinin daha iyi anlaşılabilmesi için bundan daha önce neden söz ettiğini kısaca dikkat çekmek yerinde olacaktır: Bundan önce kâfir kimsenin risaletten haberdar olma ve olmama ihtimalleri ile karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir. "Fakat katıksız gaflet ancak risaletin kendisine ulaşmadığı kimseler hakkında söz konusudur. Azap edilmeyi gerektiren küfür de ancak risaletin ulaşmasından sonra sözkonusu olur... Eğer rasûlün getirdiklerini tasavvur edebilecek durumda olup ondan yüz çevirecek olursa o taktirde ondan/risaletten yüz çeviren bir kişi olur..." diye sözlerini sürdürmekte ve buradaki alıntı o ibareler arasında yerini almaktadır. (Çeviren)

48 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 78.

göre ondan sonra bazı mü'minlerin bazı münafıkların çağrılarını kabul etmeleri öncelikle sözkonusu olabilir.][49]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer onlar sizinle birlikte çıksalardı sizde şer ve fesatı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kasdıyla muhakkak koşarlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır."* buyurmaktadır. Yüce Allah bu buyrukta fiilin geçişini "lam" harfi ile sağlamıştır. Çünkü bu kabul ve itaat manasını da ihtiva etmektedir. Nitekim yüce Allah kulunun dili üzerinde: *"Semiallahu limen hamideh"* buyurmaktadır. Yani Allah kendisine hamd edenin çağrısını kabul etti. Yine yüce Allah'ın: *"Aranızda onlara kulak verecekler de vardır."* buyruğu da böyledir. Yani onlara itaat edecek kimseler de bulunur. Ashab-ı kiram arasında münafıkların söylediklerine kulak verecekler bulunduğu gibi ya başkaları arasında bu nasıl olur?][50]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Müminler arasında münafıkların söylediklerine kulak veren kimseler bulunur. Nitekim yüce Allah: *"Eğer onlar sizinle birlikte çıksalardı sizde şer ve fesatı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kasdıyla muhakkak koşarlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır."* buyurmaktadır. Yani sizin aranızda onların çağrılarını kabul edip söylediklerini benimseyen kimseler vardır. Çünkü münafıklar o kimseye karşı hakkı bâtıla karıştırır ve hak gibi gösterirler.][51]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer onlar sizinle birlikte çıksalardı sizde şer ve fesatı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kasdıyla muhakkak koşarlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır."* buyurmaktadır. Bu buyruğu ile şanı yüce Allah mü'minler arasında münafıkların çağrılarını kabul edecek kimseler bulunduğunu haber vermektedir. Dolayısıyla bazı iman ehli kimselerin münafıkların bazı oyunlarına gelmeleri de bu kabildendir.][52]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah münafıklar hakkında: *"Eğer onlar sizinle birlikte çıksalardı sizde şer ve fesatı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kas-*

49 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 82.
50 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 129.
51 Minhâcü's-Sünne, VIII, 316.
52 el-Fetava Asbahaniye, V, 127.

dıyla muhakkak koşarlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır." buyurmak sûretiyle münafıkların herhangi bir gazada orduyla beraber çıkmaları halinde mü'minlerin aralarında fesatı artırmaktan başka bir şey yapmayacaklarını ve onlar arasında onları fitneye düşürmek kastı ile ellerinden geldiği kadar çabuk hareket edeceklerini ve mü'minler arasında onların söylediklerini dinleyip kabul edecek, çağrılarını olumlu karşılayacak kimseler olacağını haber vermektedir.

Maksat onlara haber taşıyıp götürenler -bazı kimselerin sandığı gibi- değildir. Aksine bu buyruk yüce Allah'ın: "*Durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen diğer bir kavim lehine dinleyen kimseler vardır.*" (Maide, 41) buyruğunun bir benzeridir. Yani bunlar yalanı işitir, onu kabul ve tasdik ettikleri gibi senin huzuruna gelmeyen başka kimselere de kulak verir, onların çağrılarını kabul ederler. Böylelikle onların yalanı doğru kabul ettiklerini, rasûle muhalefet eden kimselerin çağrılarını da kabul ettiklerini beyan buyurmaktadır.

Buradaki "*onlara kulak verenler*" buyruğu ile kastedilenlerin orada bulunmayan kimseler lehine casusluk yapan kimseler olduklarını zannedip casusun hükmünü bu âyetten çıkarmaya çalışan kimseler ise hata etmişlerdir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in münafıkların ve yahudilerin işitecekleri kadar açıkça söylediği herhangi bir şey onun gizlediği şeylerden sayılmaz ki onu başkalarına nakletmek bir casusluk olsun. Maksat ise onların yalanı işittikleri yani onu tasdik ettikleridir. Onların işiten kimseler olmalarından kasıt Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e muhalif olan başka kimselerin çağrılarını kabul eden kimseler olmaları manasınadır. İşte kitabın ve sünnetin dışına çıkan herkesin durumu da budur. Böyle bir kimse yalanı kaçınılmaz olarak destekler. Böylelikle o da yalana kulak veren kimselerden olur. Allah'tan ve rasûlünden başkalarının çağrılarını kabul etmesi de kaçınılmazdır. Bu sûretle de rasûle uymayan başka kimselerin sözlerine kulak vermiş, onları dinlemiş olur.][53]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Eğer onlar sizinle birlikte çıksalardı sizde şer ve fesatı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kasdıyla muhakkak koşarlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır.*" buyurmakta ve şunu haber vermektedir: Eğer münafıklar askerler arasında savaşa çıkacak olurlarsa onlar arasında şer ve fesatı artırmaktan başka bir iş yapmazlar. Fitne çıkarmak isteği ile aralarında hızlıca hareket eder, gider gelirler. Müminler arasında da onların

53 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. V. 261-262.

telkinlerini kabul edip çağrılarına cevap verecek kimseler de bulunur. Ya yanlış bir zan dolayısıyla yahut bir tür hevâsına uygun düştüğü için yahut her ikisi bir arada olduğu için bunu yapar. Çünkü mü'min kimseyi şeytan bir tür zan ve hevâsına uymak yoluyla etkiler. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet edilen hadiste şöyle buyurduğu nakledilmektedir: "Şüphesiz yüce Allah şüphelerin geldiği esnada derinlemesine basiret sahibi kimseyi sevdiği gibi şehvet ve arzuların hücum etmesi halinde de eksiksiz aklı sever."[54]][55]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna da şanı yüce Allah'ın: *"Eğer onlar sizinle birlikte çıksalardı sizde şer ve fesatı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kasdıyla muhakkak koşarlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır."* buyruğu açıklık getirmektedir. Yani bunlar aranızda fitne çıkarmak isteği ile aranızda hızlı harekete koyulurlar. Daha sonra yüce Allah sizin aranızda onlar fitneyi koyup yerleştirdikleri zaman çağrılarını kabul edecek kimseler vardır buyurmaktadır. Eğer mana sizin aranızda onlara casusluk yapan kimseler vardır şeklinde olsaydı münasip olmazdı. Maksat ancak şudur: Onlar aranızda fitne çıkarmak maksadıyla şer ve fesatı yaymaya çalıştıkları vakit sizin aranızda da onların söylediklerine kulak verecek kimseler çıkarsa o vakit kötülük ortaya çıkar. Casusluğa gelince buna ayrıca ihtiyaçları yoktu. Çünkü zaten mü'minler arasında idiler ve onlar arasında kendileri şer ve fesatı çıkarmak istiyorlardı.][56]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sizde şer ve fesatı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kasdıyla muhakkak koşarlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır."* buyruğu gibidir. Yani onlar sizi fitneye düşürmek isterler, aranızda da onlara kulak veren söylediklerini dinleyip kabul eden kimseler vardır. Böylelikle şanı yüce Allah onları hem haber hem inşa türü sözler ile bâtıla tabi olduklarından ötürü onları yermiş olmaktadır. Çünkü bâtıl haber yalandır, bâtıl inşa ise rasûlden başkasına itaat etmektir. Bu da olmayacak bir şeydir.][57]

54 Bu rivâyeti Beyhaki Zühd'de. Ebu Nuaym Hilye'de. Kuzai Müsned-i Şihab'da rivâyet etmiş olmakla birlikte merfu bir hadis olarak sabit olmayıp oldukça zayıftır.

55 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. II. 105.

56 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 196.

57 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 452.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

49. "Onlar (o münâfıklar) dan bazıları da: "Bana izin ver, beni fitneye (isyan ve muhalefete) düşürme!" derler. Bilin ki onlar zaten fitnenin ortasına düşmüşlerdir. Şüphe yok ki, cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatıcıdır."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah münafıklar hakkında: *"Onlardan bazıları da: Bana izin ver, beni fitneye düşürme derler. Bilin ki onlar zaten fitnenin ortasına düşmüşlerdir."* buyurmaktadır. Tefsirde bu âyet-i kerimenin el-Ced b. Kays hakkında indiği zikredilmektedir.[58] Ona bizanslılara karşı savaşa çıkmak üzere hazırlığını yapmasını emredince -zannederim: "Sarıoğullarının hanımları hakkında ne dersin." diye sor denildi- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kadınlara karşı direnci olmayan bir kimseyim ve ben sarıoğullarının kadınlarının fitnesine düşmekten korkarım. O halde bana izin ver ve beni fitneye düşürme demişti.

İşte ağacın altında kalarak rıdvan beyatinde bulunmayan el-Ced adındaki kişi de budur. O sırada kırmızı tüylü bir devenin arkasında saklanmıştı. Yine onun hakkında şu hadis varid olmuştu: Onların hepsinin günahları bağışlanmıştır ancak kırmızı tüylü devenin sahibi (arkasında gizlenen kişi) müstesnadır." İşte şanı yüce Allah da onun hakkında: *"Onlardan bazıları da: Bana izin ver, beni fitneye düşürme derler. Bilin ki onlar zaten fitnenin ortasına düşmüşlerdir."* buyruğunu onun hakkında indirmiştir.

Şunu söylemek istiyor: O kadınlar fitnesinden kurtulup onların fitnesine kapılmamak maksadıyla oturmak istemişti. Böylelikle ayrıca yasak kılınmış bir işten kendisini koruyup ona karşı kendi nefsi ile mücahede etmeye ve bundan dolayı azap işlemeye yahut da o işi işleyip günahkâr olmaya ihtiyacı kalmayacaktı. Çünkü güzel sûretleri görüp onları seven bir kimse ya şeriat koyucunun haram kılmasından yahut da acizliğinden ötürü onları elde etme imkânını bulamayacak

58 Hadis İmam Ahmed. İlel. II. 139'da kaydedilmiştir. Senedinde Ebu Ma'şer vardır. zayıf birisidir. Hadis munkatı olmakla birlikte İbn İshak. İbnul Münzir ve Beyhaki de ed-Durru'l-Mensûr. III. 348'de belirtildiği üzere bir takım şahitleri vardır. Rivâyet aynı zamanda İbn Cerir. 16788'de yer almaktadır.

olursa kalbi azap görür. Şâyet onu elde edip de yasak olan işi işleyecek olursa da helak olur. Kadınlarla beraber oluşun helal olanında bile bir bakıma sınanma sözkonusudur.

İşte onun: *"Beni fitneye düşürme"* buyruğunun açıklaması budur.

Yüce Allah da: *"Bilin ki onlar zaten fitnenin ortasına düşmüşlerdir."* buyruğu da şu demektir: Onun farz olan cihaddan yüz çevirip cihada çıkmaması imanının zayıflığı ve kendisine cihadı terk etmeyi süslü gösteren kalbinin hastalığının bizzat kendisi dahi pek büyük bir fitnedir. O böylelikle o fitnenin içine düşmüş bulunuyor. Durum bu iken kendisine gelip çatmış pek büyük bir fitne dururken henüz herhangi bir fitnesi kendisine isabet etmemiş bulunan küçük bir fitneden kurtulmayı nasıl isteyebilir? Oysa yüce Allah: *"Fitne kalmayıncaya ve din bütünüyle yalnızca Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşınız."* (Enfâl, 39) buyurmaktadır. Buna göre fitne olmasın diye Allah'ın emretmiş olduğu savaşı terk eden bir kimsenin kendisi kalbine düşen şüphe ve hastalık sebebiyle ve Allah'ın kendisine emretmiş olduğu cihadı terk ettiğinden ötürü bizzat fitnenin içine düşen bir kişi olur.

Şimdi bu hususu iyice düşünelim. Çünkü bu oldukça tehlikeli bir konumdur. Bu hususta insanlar üç kısımdır:

Bir kısmı varlığını iddia ettikleri fitneyi ortadan kaldırmak maksadıyla emreder, nehyeder ve savaşır. Halbuki onların bu fiili en büyük fitnenin kendisidir. Ümmet arasında başgösteren fitne halinde savaşanlar gibi.

Bir kısmı ise dinin tamamının Allah'ın olmasını en yüce sözün Allah'ın sözü olmasını sağlayacak olan emirleri vermekten, kötülükleri nehy etmekten ve savaşmaktan kendileri fitneden uzak kalmak için vazgeçen kimselerdir. Halbuki onlar böylelikle fitnenin içine bizzat düşmüş olurlar. İşte Tevbe Sûresi'nde sözkonusu edilmiş bu fitnenin kapsamına güzel sûretlere bağlanmak fitnesi de dahil olmuştur. Çünkü bu âyetin nüzul sebebidir. Dinine bağlı birçok kimsenin hali de budur. Bunlar kendileri için vacip olan ve kendisi sebebi ile dinin tamamının Allah'ın olacağı, Allah'ın kelimesinin de en yüce olmasını sağlayacak olan emretmeyi, nehy etmeyi ve cihadı -tür olarak şehvetlerin fitnesine kapılmamak için- terk ederler. Onlar bunu yapmak sûretiyle kendisinden kaçtıklarını iddia ettiklerinden çok daha büyük bir fitnenin içine düşmüş oluyorlar. Bu gibi kimselerin üzerine düşen görev ise yapmaları gerekeni yerine getirip yasak olanı terk etmektir. Bunların ikisi birbirinden ayrılmaz şeylerdir. Onların bunu terk etmeleri

ancak nefislerinin ancak her ikisini birlikte yapmaya ya da her ikisini beraber terk etmeye karar vermeleri halinde itaat etmesinden ötürü terk ederler. Nitekim başkanlığı yahut malı ve azgın arzuları seven kimselerin birçoğunun hali bunun gibidir. Çünkü bu gibi kimseler yapmaları gereken emri, nehyi, cihadı ve emirliği ve buna benzer hususları yerine getirecek olursa yasak olan bir takım şeyleri yapması kaçınılmazdır.][59]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlar şanı yüce Allah'ın haklarında: *"Onlardan bazıları da: Bana izin ver, beni fitneye düşürme."* âyetini buyurduğu kimseler gibidirler. Bu âyet-i kerime Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Bizanslılarla savaşa gitmek üzere hazırlık yapmasını emrettiği el-Ced b. Kays hakkında inmiştir. Bu emrine karşı o: Ben kadınlara düşkün, onlara karşı tahammülü olmayan birisiyim. Ayrıca Bizans kadınlarının fitnesine kapılmaktan korkayım. Bu sebeple oturayım diye bana izin ver demişti. Yüce Allah da: *"Bilin ki onlar zaten fitnenin ortasına düşmüşlerdir. Şüphe yok ki cehennem kafirleri çepeçevre kuşatıcıdır."* buyurdu.][60]

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ
اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾

52. "De ki: "Bize iki güzel şeyin birinden başkasının gelmesini mi gözetir durursunuz? Halbuki biz Allah'ın size kendi katından yahut bizim ellerimizle bir azap getireceğini bekliyoruz. Öyleyse bekleyiniz, muhakkak biz de sizinle beraber bekleyenleriz."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"De ki: "Bize iki güzel şeyin birinden başkasının gelmesini mi gözetir durursunuz? Halbuki biz Allah'ın size kendi katından yahut bizim ellerimizle bir azap getireceğini bekliyoruz."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah kafirleri bazen cihad ile ve hadleri uygulamak sûretiyle mü'min kullarının elleriyle, bazen de bundan başka bir azap ile azaplandırır. İşte yüce Allah onları birçoğunun iman etmelerini gerektiren bunun gibi sebeplerle onları azaplandırıyordu. Kureyşlilerle diğer başkalarının başından geçen olaylar gibi. Onlar Rasûlullah

59 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 166-168.
60 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 343.

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yalanlayınca eğer Firavun kavmi ile onlardan öncekileri helak ettiği gibi helak etmiş olsaydı şüphesiz onlar da helak olurlardı ve bu sebeple de onlardan yararlanmanın ardı arkası kesilir, onlardan kendisine iman edecek bir zürriyet kalmazdı. Oysa onların bir kısmını çeşitli azaplar ile azaplandırması hali farklıdır. Mesela yenilgiye uğramak, esir alınmak ve bazılarının öldürülmesi -Bedir gününde azaba uğratıldıkları gibi- buna örnektir. Şüphesiz bunda yani onların zelil edilip kahredilmelerinde varlıkları devam etmekle birlikte aciz düşmelerini gerektiren bir husus bulunur. İnsan nefsi maksatlarını en mükemmel derecede ele geçirebilecek güce sahip olduğu taktirde hemen hemen o maksatlarından hiçbir şekilde vaz geçmez. Halbuki maksatlarını kemal mertebesinde elde etmekten aciz düşmeleri halinde durum böyle değildir. Şüphesiz ki bu durum kişinin nefsini tevbe etmeye çağıran sebepler arasındadır. Nitekim senin muktedir olamayışın korunmanın sebeplerindendir sözü buna benzer. Çünkü onların başına gelenler onları aciz bırakan yaptıklarından vaz geçmelerine sebep olan ve tevbe etmeye çağıran bir husustu. Bundan dolayı bu olaydan sonra onların geneli iman etti. Pek azı dışında kimse onlardan öldürülmedi. Bu öldürülenler ise onlardan birilerinin öbür ümmetin Firavunu gibi olan küfrün ileri gelenleri idi. Nitekim rivâyet edildiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Cehil hakkında: "İşte bu, bu ümmetin Firavunudur." buyurmuştur.][61]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kitabında: *"De ki: Bize iki güzel şeyin birinden başkasının gelmesini mi gözetir durursunuz."* buyurmaktadır ki bundan kasıt ya ilahi yardım ve zafer ya da şehit olmak ve cennettir.][62]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın: *"De ki: Bize iki güzel şeyin birinden başkasının gelmesini mi gözetir durursunuz? Halbuki biz Allah'ın size kendi katından yahut bizim ellerimizle bir azap getireceğini bekliyoruz. Öyleyse bekleyiniz, muhakkak biz de sizinle beraber bekleyenleriz. De ki: İsteyerek veya istemeyerek harcayın (infâk edin.) Sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz, (cihaddan geri kalıp) fâsıklık eden bir kavim oldunuz."* (Âyet 52-53) buyruğu da böyledir. Çünkü ifadenin takdiri: Kendi tarafından bir azap ile yahut ellerimizle bir azap ile şeklindedir. Nitekim yüce Allah: *"Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları azaplandırsın."* (Tevbe, 14) buyurmaktadır. Buna göre azap kulların fiili ile meydana gelir. İfadenin

61 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 443-444.

62 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 417; el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 414.

takdirinin: "Halbuki biz Allah'ın size kendi katından bir azap getirmesini" yahut bizim ellerimizle size (bir azap) getirmesini "bekliyoruz" şeklindedir. Fakat birincisi daha uygundur. Çünkü mü'minlerin elleriyle azabın isabet etmesi kötülüğün onlara isabet etmesine delil değildir. Çünkü şöyle denilebilir: Ona hayırla isabet etti ve ona şer ile isabet etti. Yüce Allah da: *"Sana bir hayır dilerse O'nun lütfunu geri çevirecek hiçbir kimse yoktur, O bunu kullarından dilediğine eriştirir."* (Yunus, 107); *"Yağmurun onların arasından çıktığını görürsün. Onu dilediği kullarına isabet ettirince onlar hemen seviniverirler."* (Rûm, 48); *"İşte böylece o yerde Yûsuf'a iktidar verdik. O orada dilediği yerde konaklardı. Rahmetimizi dilediğimize veririz. İyi hareket edenlerin de ecrini zayi etmeyiz."* (Yûsuf, 56) buyurmaktadır. Diğer taraftan eğer "isabet" lafzı şer ile dokunmaya delil olsaydı yüce Allah'ın: *"Halbuki biz Allah'ın size kendi katından yahut bizim ellerimizle bir azap getireceğini bekliyoruz."* buyruğu ile yetinmesi gerekirdi.][63]

[Yüce Allah münafıklar hakkında: *"Harcamalarının onlardan kabul edilmesini engelleyen sadece şudur: Onlar Allah'a ve Rasûlü'ne (inkâr ile) kâfir olmuşlardır, namaza ancak üşene üşene gelirler; infâklarını da mutlaka isteksiz/hoşlanmayarak yaparlar."* (Âyet 54) buyurmaktadır. Böylelikle bu hususları mutlak günahlar dışında nafakanın/harcamanın kabul edilmesinin engelleri olarak tespit etmiş olmaktadır.][64]

قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾
وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا
يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

53. "De ki: "İsteyerek veya istemeyerek harcayın (infâk edin.) Sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz, (cihaddan geri kalıp) fâsıklık eden bir kavim oldunuz.

54. Harcamalarının onlardan kabul edilmesini engelleyen sadece şudur: Onlar Allah'a ve Rasûlü'ne (inkâr ile) kâfir olmuşlardır, namaza ancak üşene üşene gelirler; infâklarını da mutlaka isteksiz/hoşlanmayarak yaparlar."

63 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 42-43.
64 Minhâcü's-Sünne, V, 297.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"De ki: "İsteyerek veya istemeyerek harcayın (infâk edin.) Sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz, (cihaddan geri kalıp) fâsıklık eden bir kavim oldunuz." Harcamalarının onlardan kabul edilmesini engelleyen sadece şudur: Onlar Allah'a ve Rasûlü'ne (inkâr ile) kâfir olmuşlardır, namaza ancak üşene üşene gelirler; infâklarını da mutlaka isteksiz/hoşlanmayarak yaparlar."* (Âyet 53-54) buyurmaktadır. Onlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte katıldığı gazalara da katılıyorlardı. Nitekim Abdullah b. Ubeyy b. Selul ve ondan başka bir takım münafıklar da Abdullah b. Ubeyy'in: *"Andolsun eğer Medine'ye dönersek daha aziz olan oradan daha zelil olanı çıkartacaktır."* (Münafikun, 8) dediği gazvede bulunmuşlardı. Bunu ise Zeyd b. Erkam, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber vermiş, bir takım kimseler onun yalan söylediğini söylemiş olmakla birlikte sonunda yüce Allah onu tasdik eden Kur'ân buyruklarını indirmişti.][65]

وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ
يَجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

56. "Onlar muhakkak sizden olduklarına (dair) Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden değildir. Fakat onlar korkak bir topluluktur.

57. Eğer sığınacak bir yer yahut mağaralar veya sokulacak bir delik bulsalardı serkeş bir at gibi süratle o tarafa yönelirlerdi."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlar muhakkak sizden olduklarına (dair) Allah'a yemin ederler. Halbuki onlar sizden değildir. Fakat onlar korkak bir topluluktur. Eğer sığınacak bir yer yahut mağaralar veya sokulacak bir delik bulsalardı serkeş bir at gibi süratle o tarafa yönelirlerdi."* (Âyet 56-57) buyurmaktadır. Burada sözü edilenlerin günahı daha hafiftir. Çünkü bunlar ne bir yasak ile ne de keskin dilleri ile mü'minlere eziyet vermemişlerdir. Fakat bunlar kalplerinde gizlediklerinden ötürü mü'minlerden olduklarına dair Allah adına yemin etmişlerdir. Yoksa zaten mü'minler dış görünüşleri itibari ile kendilerinden olduklarını biliyorlardı. Ama yüce Allah onları yalanlayarak: *"Halbuki onlar sizden değildir."* buyurmaktadır. Orada ise: *"İçinizden engelleyenleri... Allah elbette bilir."* (Ahzâb, 18) buyurmakta-

65 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 470-471. Zeyd b. Erkam'ın haberine dair açıklama ileride gelecektir.

dır. Burada hitap dış görünüşü itibari ile müslüman ve mü'min göründüğü halde gerçekte mü'min olmayan kimseler ile ilgili olarak aranızdan işte bu nitelikte olanlar vardır. Halbuki böylesi mü'min değildir. Aksine yüce Allah onun amelini boşa çıkarmıştır. Bu gibi kimseler sadece görünüşte sizdendir. Bâtınlarında/iç dünyalarında değil demektir.

Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bazı münafıkların öldürülmesi için izin istendiği zaman O: "İnsanlar Muhammed ashabını öldürüyor diye konuşmasınlar." buyurmuştu.[66] Çünkü bunlar işlerin gerçek mahiyetini bilmeyen kimselere göre zahiren onun ashabındandırlar. Onun gerçek ashabı arasında ise onun sünnetini insanlara öğreten, insanlara o sünneti tebliğ eden, ölümünden sonra mürtedler ile savaşan, ağaç altında ona bey'at eden, Bedir ehli ve onların dışındaki kimseler gibi gerçek ashabı arasında münafıklık yoktu. Aksine münafıklık edenler insanlar arasında gizli saklı kalan kimselerdi.][67]

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

58. "Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar. Çünkü eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar. Şâyet onlardan kendilerine (istedikleri) verilmezse hemen kızarlar."

Tefsiri:

[*"Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar."* buyruğu da bu türdendir. Yani seni ayıplar seni tenkit ederler.][68]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar. Çünkü eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar. Şâyet onlardan kendilerine (istedikleri) verilmezse hemen kızarlar."* (Âyet 58) buyurmaktadır. Buna göre onların rızaları da Allah için değildir, kızmaları da Allah için değildir. İşte gönlü başkanlığa, bir sûrete ya da buna benzer nefsinin hevâlarından herhangi birisine bağlı olan bir kimse eğer bunu ele geçirirse razı olur. Geçirmeyecek olursa kızıp öfkelenir. İşte bu, bu türden hevâsının sevdiği şeyin kölesidir. Onun kuludur. Çünkü

66 Buhârî, IV, 223.
67 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 419-420.
68 Minhâcü's-Sünne, V, 234: Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 225.

gerçekte kölelik ve kulluk kalbin köleliği ve kulluğudur. Kalbi kul köle edinen şey ne ise kalp de onun kulu ve kölesidir.][69]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Zühri'den o Ebu Seleme'den o Ebu Said'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mal paylaştırmakta iken Abdullah b. Zülhuvaysıra et-Temimi gelip: Adaletli ol ey Allah'ın Rasûlü dedi. O: "Yazıklar olsun sana. Eğer ben adaletli olmazsam kim adaletli olabilir?" buyurdu. Ömer b. Hattab: Bana izin ver de boynunu vurayım dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onu bırak. Çünkü onun öyle arkadaşları var ki sizden herhangi bir kimse kendi namazını onların namazına, kendi orucunu onların oruçlarına kıyasla önemsemez. (Fakat) onlar okun hedefini delip çıktığı gibi dinden öylece çıkarlar." buyurdu ve hadisin geri kalan kısmını zikretti. İşte yüce Allah'ın: *"Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar."* âyeti onun hakkında nazil olmuştur.[70] İşte bunu Buhârî ve başkaları Ma'mer'in ez-Zühri'den rivâyet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Buhârî ve Müslim bunu sahihlerinde başka vecihlerden Zühri'den o Ebu Seleme ve Dahhak el-Hemdani'den, onlar Ebu Said'den şöyle dedi diye rivâyet etmişlerdir: Bizler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda oturmakta iken kendisi de paylaştırması gereken bir malı paylaştırıyorken yanına -Temim'den bir adam olan- Zülhuvaysıra gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Adaletli ol dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yazıklar olsun sana. Eğer ben adaletli olmazsam kim adaletli olabilir? Eğer ben adaletli olmazsam elbette hüsrana uğradım, zarara uğradım demektir." buyurdu. Bunun üzerine Ömer b. Hattab: Boynunu vurmama izin ver dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi: "Onu bırak, çünkü onun öyle arkadaşları vardır ki sizden biriniz kendi namazını onların namazlarına göre, kendi orucunu onların oruçlarına göre önemsiz görür." ve böylelikle hariciler ile alakalı meşhur hadisi zikretmekle birlikte âyet-i kerimenin nüzulünü sözkonusu etmemektedir.

Zülhuvaysıra'nın adının verilmesi hadiste genel olarak meşhur olan husustur. Nitekim Zühri'den rivâyet edenlerin geneli böyle rivâyet etmişlerdir. Fakat doğruya daha yakın görünen Ma'mer'in bu hususta münferiden nakletttiği rivâyet onun bir yanılmasıdır. Çünkü onun bunun gibi yanılmaları vardır. Bu kişinin adının Hurkûs b. Züheyr olduğunu da zikretmişlerdir.][71]

69 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 180-181.
70 Buhârî, 3138; Müslim, 1063.
71 es-Sârimu'l-Meslûl, 234.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Çünkü eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar. Şâyet onlardan kendilerine verilmezse hemen kızarlar."* buyurmaktadır. Sahih'te de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Üç tür kişi vardır ki kıyamet gününde Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak, onları temize çıkarmayacaktır. Hem de onlar için can yakıcı bir azap olacaktır: (Birileri) fazla suya sahip olup da onu yolcu olana vermeyen bir adamdır. Kıyamet gününde Allah ona: Sen kendi ellerinin yapmamış olduğu bir ihtiyaç fazlasını başkasına vermediğin gibi bugün de ben senden lütfumu esirgeyeceğim buyuracak. (Diğeri) bey'at ettiği bir imama ancak dünyalık için bey'at eden adamdır. O imam ona dünyalık namına bir şey verirse razı olur, ona dünyalık namına bir şey vermezse kızar. (Diğeri) ikindiden sonra bir mal hakkında yalan yere: O mal için verilen fiyattan daha fazlasının verildiğine dair yalan yere yemin eden kimsedir."[72]][73]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar."* buyruğundaki lemz: dil uzatmak ayıplamak ve tenkit etmek demektir. Mücahid: Seni itham eder ve seni küçük düşürür diye açıklamıştır. Ata: Senin gıybetini yapar demiştir. Yüce Allah: *"Nebiye eziyet edenler de onlardandır."* buyurmaktadır. Bu ise onu ayıplayıp dil uzatan yahut ona eziyet eden herkesin onlardan olduğuna delildir. Çünkü "ellezine: onlar" ve "men: kimse" lafızları iki mevsul isim olup her ikisi de umum ifade eden kiplerdendir. Âyet-i kerime her ne kadar bir takım kimselerin ayıplaması, diğerlerinin de eziyet etmeleri sebebi ile inmiş ise de onun hükmü belli sebeplere bağlı olarak nazil olmuş diğer âyetler gibi umumidir. İnsanlar arasında bu âyetlerin kendisi sebebi ile nazil olduğu kişiyi de durumu o kişinin durumu gibi olan kimseleri de kapsadığı hususunda bildiğimiz kadarıyla bir görüş ayrılığı yoktur. Fakat lafız o sebepten daha genel ise o taktirde: Lafız yalnızca kendi sebebi ile sınırlıdır denilmektedir. Fakat insanların büyük çoğunluğunun kabul ettikleri kanaat hükmün yalnızca sebebe hasr edilmesi gerektiğine dair bir delil ortaya konulmadığı sürece umumi görüşün kabul edilmesinin icab ettiği doğrultusundadır. İlgili yerinde açıklandığı gibi.

Aynı şekilde onun onlardan olması lemz/dil uzatmak, ayıplamak ve eziyetten türemiş bir lafız ile alakalı olan bir hükümdür. Bu da böyle bir kimsenin onlardan

72 Buhârî, III, 187; Müslim, I, 103.
73 Minhâcü's-Sünne, IV, 541.

olmasına uygundur. Bu durumda türeyen lafız o hükmün illetini teşkil eder, o halde bunun (kıyas yoluyla) süreklilik kazanması gerekir.

Aynı şekilde şanı yüce Allah bu sözü söylemeden önce onların münafıklıklarını bilmekle birlikte münafıklığı açığa çıkmamış olan herkesi peygamberine bildirmemiş bulunmaktadır. Bunun yerine yüce Allah: *"Çevrenizdeki bedevilerden münafık olanlar vardır. Medine ahâlisinden de. Onlar nifakı adet edinmiş kimselerdir. Sen onları bilmezsin, onları Biz biliriz."* (Tevbe, 101) buyurmaktadır. Daha sonra yüce Allah insanları, mü'minlerle münafıkları birbirinden ayırd etmeye sebep olan çeşitli hususlarla sınadı. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun Allah iman edenleri de çok iyi bilir, münafıklık edenleri de çok iyi bilir."* (Ankebût, 11); *"Allah mü'minleri üzerinde bulunduğunuz bu halde asla terk etmez. Nihâyet murdarı temizden ayıracaktır."* (Ali İmran, 179) buyurmaktadır.

Bunun böyle olmasının sebebi iman ve münafıklığın asıl yerinin kalp oluşundan dolayıdır. Açığa çıkan söz ve fiil ise onun bir uzantısı ve kalpte olana bir delildir. Eğer bir kimseden bu kabilden bir şeyler açığa çıkacak olursa o taktirde onun hakkında o hüküm de sözkonusu olur. Şanı yüce Allah Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ayıplayan ve ona eziyet eden münafıkların durumunu haber verdiğine göre işte bunun münafıklığa ve onun bir uzantısı olduğuna delil olduğu da sabit olur. Bilindiği üzere bir şeyin uzantısı ve delili hâsıl olursa onun medlulü olan aslı da hâsıl olur. Böylelikle bunun bulunduğu yerde ona sahip olanın münafık olduğu da sabit olur. İster bu sözü söylemeden önce münafık olsun, isterse de bu sözü söylemek sûretiyle münafıklığı yeni meydana gelmiş olsun.

Şöyle sorulsa: Bu sözleri Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken söyleyen muayyen şahıslardan başkaları tarafından (kendileri hakkında) ortaya konulmuş bir delil olmamakla birlikte onu söyleyen o muayyen kişilerin münafıklıklarına dair Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için delil olarak görülmesi neden sözkonusu olmasın?

Deriz ki: Şanı yüce Allah'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahyi sebebi ile ayrıca delil göstermesine ihtiyaç bırakmaması mümkün olan nebisi için bir delil olduğuna göre insanların içlerini bilmesine imkân bulunmayan kimseler için delil olması daha uygun ve daha yerindedir.

Aynı şekilde eğer bu sözü söyleyen herkes hakkında delalet bu şekilde geçerli olmayacak olursa âyet-i kerime buna benzer bir sözü başkalarının söylemesini önleyecek şekilde bir azar ihtiva etmemiş olur ve aynı zamanda âyet-i kerimede bizzat bu sözün söylenmesinin pek büyük olduğuna dair bir ifade bulunmazdı.

Şüphesiz bizzat münafık kimse hakkındaki delalet bazen muayyen olarak onun hakkında özel olabilir.

Eğer mübah bir durum ise mesela: Münafıklardan kırmızı devesi olan siyah elbisesi olan kimseler vardır ve benzeri bir söz söylenecek olması bunun gibidir. Kur'ân-ı Kerim bizzat bu sözü söyleyen kişinin kendisini yerdiğine ve bu kişiye tehditte bulunduğuna göre o vakit bunun yalnızca muayyen münafıklar hakkında delalet etme kastının güdülmediğini aksine bunun münafıkların bir türü hakkında delil teşkil ettiğini de öğrenmiş oluruz.

Diğer taraftan bu sözü söylemek münafıklığa uygun düşmektedir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ayıplayıp dil uzatıp ona eziyette bulunma işini onun gerçekten rasûl olduğuna ve kendi öz canından bile öncelenmesi gerektiğine ancak hakkı söylediğine, ancak adalet ile hükmettiğine, onun Allah'a itaat ettiğine ve bütün insanların ona gerektiği gibi saygı ve tazim beslemesi gerektiğine iman eden bir kimse asla yapmaz. Bu hal bizzat münafıklığa delil olduğuna göre ne zaman hâsıl olursa münafıklık da hâsıl olur.

Aynı şekilde bu sözün haram olduğunda da hiçbir şüphe yoktur. Bunu söylemek ya küfürden aşağı bir büyük günahtır yahut da küfürdür. Birinci ihtimal geçersizdir. Çünkü şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de zina eden, iftira eden, hırsızlık yapan, eksik ölçüp tartan ve hainlik eden kimseler gibi çeşitli isyankar türleri zikretmiş olmakla birlikte bunu belli bir münafıklığa ya da mutlak olarak münafıklığa delil kılmamıştır. Bu sözleri söyleyen kimseleri münafıklardan değerlendirdiğine göre bunun bu işin yalnızca bir masiyet oluşundan ileri olmayıp bir küfür olduğundan dolayı böyle değerlendirdiği öğrenilmiş olur. Çünkü masiyetlerin özellikle sözkonusu edilmesi diğer bazılarına göre onları münafıklığa delil kılar. Bu ise bunu gerektiren husus ile münafıklığın delilinin özelliği sözkonusu olmadıkça mümkün olamaz. Aksi taktirde tercih edici sebep olmaksızın bir tercih yapılmış olur. Böylelikle bu sözlerin münafıklığa delil olmasını gerektiren bir niteliğe özellikle sahip olması kaçınılmazdır. Bu şekilde olan her bir söz ise bir küfürdür.

Aynı şekilde şanı yüce Allah o kimseleri münafık olmalarına sebep teşkil eden bazı sözleri de zikretmiş bulunmaktadır. Bu da yüce Allah'ın: *"Bana izin ver ve beni fitneye düşürme."* (Âyet 49) buyruğudur. Bu buyruktan önce ise: *"Allah'a ve ahiret gününe iman edenler ... senden izin istemezler."* (Âyet 44) buyruğundan itibaren *"Ancak Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, kalpleri şüpheye düşüp te kendileri şüphelerinin içinde bocalayıp duran kimseler senden izin isterler."*

(Âyet 45) buyurmaktadır. Böylelikle şanı yüce Allah bunu imanın yokluğuna ve şüphe içinde oluşa genel olarak geçerli bir alamet olarak zikretmektedir. Bununla birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte cihada katılması istendikten sonra cihaddan yüz çevirmek ve oturması kabul edilen kimsenin zahiren oturuşunda bir mazeret sahibi olduğunun gösterilmesi ile birlikte bu böyledir. Bunun neticede ortaya koyduğu mana cihadın istenmeyişidir. Bu durumda onu ayıplayıp ona eziyet etmenin bu şeklide sürekliliği olan bir delil olması öncelikle sözkonusudur. Çünkü birincisi ona yardım etmeyi terk etmek iken bu ona karşı savaş açmaktır. Bu da apaçıktır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ayıplayıp yahut ona eziyet eden herkesin onlardan olduğu sabit olduğuna göre zamir münafıklarla kafirlere aittir. Çünkü şanı yüce Allah: *"Ağırlıklı ve ağırlıksız olarak savaşa çıkın ve Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Eğer bilirseniz bu, sizin için çok hayırlıdır."* (Âyet 41) buyurduğu gibi: *"Eğer (çağrıldıkları) yakın bir menfaat orta yollu bir yolculuk olsaydı elbette arkandan gelirlerdi. Fakat bu kadar uzun bir mesafeyi kat etmek onlara ağır geldi... diye Allah'a yemin edeceklerdir."* (Âyet 42) buyurmaktadır. Bu zamir ise sözkonusu edilmemiş bilinen bir kimseye ait bir zamirdir. Bunlar ise: *"Gücümüz yetseydi mutlaka sizinle birlikte (savaşa) çıkardık."* diye yemin eden kimselerdir. Bunlar ise şüphesiz ve herhangi bir görüş ayrılığı olmaksızın münafıklardır. Daha sonra ise *"De ki: "İsteyerek veya istemeyerek harcayın (infâk edin.) Sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz, (cihaddan geri kalıp) fâsıklık eden bir kavim oldunuz." Harcamalarının onlardan kabul edilmesini engelleyen sadece şudur: Onlar Allah'a ve Rasûlü'ne (inkâr ile) kâfir olmuşlardır."* (Âyet 53-54) buyruğunda zamirin onlara ait olduğunu zikretmektedir. Böylelikle onlardan zamir ile söz edilen bu gibi kimselerin Allah'ı ve Rasûlnü inkâr ettikleri sabit olmaktadır. Ayrıca rasûlüne dil uzatıp onu tenkit edenlerin de onlardan olduğunu, ona eziyet edenlerin de onlardan olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde *"Onlar sizden değildir."* buyruğu da onları imanın dışına çıkarmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim birden çok yerde münafıkların kafir olduklarını açıkça ifade etmiş ve durumları itibari ile kafirlerden daha kötü bir halde olduklarını belirtmiştir. Onların cehennem ateşinin en alt basamaklarında olduğunu, onların kıyamet gününde iman edenlere: *"Bizi bekleyin de nurunuzdan aydınlanalım."* (Hadid. 13) diyeceklerini ve *"İşte bugün sizden de kafir olanlardan da hiçbir fidye alınmaz."* (Hadid, 15) denileceğini de ifade etmiş bulunmaktadır. Ayrıca işin sonunda nebisine onlardan hiçbirisinin namazını kılmamasını emretmiş bulunmakta, onların

günahlarını asla bağışlamayacağını haber verdiği gibi onlarla cihad etmeyi ve onlara karşı sert ve haşin olmasını emir buyurmuş, eğer yaptıklarından vazgeçmeyecek olurlarsa yüce Allah'ın nebisini her yerde öldürülesiye kadar onlara karşı kışkırtıp üzerine salacağını da haber vermiş bulunmaktadır.][74]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah haklarında: *"Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar. Çünkü eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar. Şâyet onlardan kendilerine (istedikleri) verilmezse hemen kızarlar. Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 58-59) buyurduğu münafıkları yermemiş midir? Yüce Allah bu buyruklarında kendilerine bir şeyler verildiği vakit razı olan verilmeyecek olursa öfkelenip kızan bir topluluğu sözkonusu ederek bu hallerinden dolayı onları yermiş bulunmaktadır.][75]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah birincisi hakkında: *"Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar. Çünkü eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnutolurlar. Şâyet onlardan kendilerine (istedikleri) verilmezse hemen kızarlar. Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 58-59) buyurmaktadır.

Böylelikle Allah'ın ve Rasûlünün kendisine vermediği şeylerden dolayı kızıp öfkelenen kimseleri münafıklardan olarak değerlendirmiş ve Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine verdikleriyle razı olmaya onları teşvik etmiştir. Allah'ın ve Rasûlünün verdiğini alan kimse ise onun yasakladığını değil mübah kıldığını alanı kapsar ve genel mübahın kapsamına da onun vacip kıldığı şeyler de sevdiği şeyler de dahil olur.][76]

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَآ اٰتَاهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِينَا اللّٰهُ مِنْ
فَضْلِهِ وَرَسُولُهُٓ إِنَّٓا إِلَى اللّٰهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

74 es-Sârimu'l-Meslûl. 39-42.
75 Minhâcü's-Sünne. IV, 246.
76 Câmiu'l-Mesâil. II. 380.

59. "Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütf u kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 59) buyruğu ile yalnızca yüce Allah'ın mükafatını bekleyerek iş yapmanın yalnızca onun sevabını arzu ederek iş yapmanın durumunu beyan buyurmaktadır. Yalnızca Allah ve Rasûlü için vermek ise helalın yalnızca rasûlün helal kıldığı, haramın da yalnızca onun haram kıldığı şey olduğundan dolayıdır.][77]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 59) buyurmaktadır. Burada rasûlün sözkonusu edilmesi buradaki vermenin kevni ve kaderi olan değil şer'i ve dini manasıyla vermek olduğunu açıkça göstermektedir.][78]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra yüce Allah onlara verdiği emirlerden ötürü: *"Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız."* buyurmak sûretiyle onlara bir ve tek olarak sadece Allah'tan ümit etmelerini emir buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah: *"O halde boş kaldın mı hemen yorul ve yalnız Rabbine yönel/ondan ümit et."* (İnşirah. 7-8) buyurmaktadır. Bunun böyle olmasının sebebi yaratılmışın kendisini yaratana bir fayda ve bir zarar verebilme imkânına sahip olmayışındandır.][79]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine verdiğine razı olsalardı da bize Allah yeter... deselerdi."* buyurmaktadır. Vermek hakkında

77 el-İstiğase. 327: Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 24.
78 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 190.
79 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 429-430.

Allah'ın ve Rasûlünün verdiklerini ifade etmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Rasûlün size verdiğini alın ve size neyi yasak ettiyse ondan uzak durun."* (Haşr. 7) buyurmaktadır. Çünkü helal Allah'ın ve Rasûlünün helal kıldığı, haram da Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldığıdır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in insanlara verdiği şey söz ve amel olarak onların hakkıdır. Yüce Allah'ın paylaştırdığı ve her hak sahibine hakkını verdiği miras hisseleri aynı şekilde fey' ve sadakalardan verdiği şeyler de onun hakkıdır. Onun için mübah kıldığı şey mübah olandır. Onun için yasakladığı şey de onun için haramdır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: Bize Allah yeter ... deselerdi."* buyurmuştur. Burada ise rasûlü de (bize yeter) buyurmamaktadır. Çünkü tek başına yüce Allah kuluna yeter. Şanı yüce Rabbin kuluna yetmesi için ne bir rasûle ne bir nebiye ihtiyaç vardır. Bundan dolayı bu kelime (yetmek) yalnız Allah için kullanılır. Yüce Allah'ın: *"Onlar öyle kimselerdir ki insanlar kendilerine: (Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun dediler."* (Ali İmran. 163) âyetinde ve: *"Eğer yüz çevirirlerse de ki: "Bana Allah yeter. Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O'na güvenip dayandım. O, ulu Arşın Rabbidir."* (Tevbe. 129); *"Eğer seni aldatmak isterlerse muhakkak Allah sana yeter. O seni yardımıyla ve mü'minlerle destekleyen."* (Enfâl. 62) buyruğundan itibaren *"Ey peygamber! Sana da sana uyan mü'minlere de Allah yeter."* (Enfâl. 64)'e kadar buyruklarda olduğu gibi. Yani Allah hem sana hem de mü'minlerden sana uyan kimselere de yeter. Nitekim ilim ehlinin büyük çoğunluğu böyle demişlerdir. Allah ve sana tabi olanlar sana yeter diye açıklayan kimseler hata etmişler ve böylelikle yalnızca Allah ona yeter dememiş olurlar. Aksine Allah'ı ve yaratılmışların bir kısmını ona yeten kimseler olarak göstermişlerdir. Bu ise Kur'ân-ı Kerim'in diğer âyetlerine muhaliftir.][80]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 59) buyruğundaki verme ile ilgili olarak *"Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine verdiğine"* buyurmaktadır. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın emir ve yasaklarının helal ve haram kıldıklarının vaadlerinin ve tehditlerinin bize tebliğ edilmesinde bizimle Allah arasında bir vasıtadır.][81]

80 er-Raddu Ala'l Ahnai. 212-213.
81 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 428-429.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 59) buyruğunda vermeyi Allah'a ve Rasûlüne izafe etmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Rasûl size neyi verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan uzak durun."* (Haşr. 7) buyurmaktadır. Hiçbir kimsenin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mübah kıldığı bir şeyi almak hakkı yoktur. Her ne kadar yüce Allah ona kudret ve mülk bakımından böyle bir imkânı vermiş olsa bile. Şüphesiz ki o mülkü de dilediği kimseye verir ve dilediği kimselerden de mülkü çekip alır. Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükûdan kalktıktan ve selâm verdikten sonra: "اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ: Allah'ım verdiğini hiçkimse engelleyemez. Senin vermediğini de kimse veremez. İmkan ve varlık sahibi olan kimseye bu imkân ve varlığının hiçbir faydası olmaz." buyururdu.[82] Yani sen herhangi bir kimseye iyi bir imkân mal ve mülk vermiş isen şüphesiz iman ve takva dışında bunlar onu senden kurtaramaz demektir.

Tevekküle gelince, o da yalnız Allah'a yapılır. Ummak ve bir şeyler beklemek (rağbet) de yalnız onadır. Nitekim yüce Allah: *"Ve Allah bize yeter dediler."* buyurmakta "Rasûlü de" buyurmamaktadır. Yine onların: Biz ancak Allah'tan umarız." buyurmaları gerektiğini sözkonusu etmektedir. Burada da "verme"yi sözkonusu ettikleri yerde dediği gibi "Rasûlü de" buyurulmamıştır. Aksine bu yüce Allah'ın: *"O halde boş kaldın mı hemen yorul! Ve yalnız Rabbine yönel!"* (İnşirah, 7-8) buyruğunun bir benzeridir.][83]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 59) buyruğu da böyledir. Yüce Allah burada vermeyi Allah ve Rasûlü hakkında sözkonusu etmiştir. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Rasûl size neyi verdiyse onu alın ve size neyi yasakladıysa ondan uzak durun."* buyruğunda olduğu gibi. Tevekkül ve ummak beklemek/rağbet ise yalnız yüce Allah için sözkonusudur. Yüce Allah'ın: *"Ve Bize Allah yeter.. deselerdi;"* burada rasûlü de

82 Müslim, 477.
83 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVI, 157-158.

buyurulmamaktadır. Yine yüce Allah: *"Biz Allah'tan umarız."* buyurmakta ve rasûlünden buyurmamaktadır. Bu da yüce Allah'ın: *"O halde boş kaldın mı hemen yorul! Ve yalnız Rabbine yönel!"* (İnşirah, 7-8) buyruğuna uygundur.][84]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 59) buyurmakta ve böylelikle vermeyi Allah ve Rasûlü hakkında sözkonusu etmektedir. Çünkü bundan maksat şer'i manasıyla vermektir. Bu da yüce Allah'ın Rasûlünün dili ile mübah kıldığı şeylerdir. Bu yönü ile yaratmak ve kader itibari ile ona vermiş olduğu ve hakkında Allah'a ve Rasûlüne itaat etmediği mülkten farklıdır. Elbetteki böyle bir iş yerilmeyi ve cezalandırılmayı hak ettiren bir iştir. Şanı yüce Allah bu işi yaratmak ve kader itibari ile ona vermiş olsa bile. Ama Allah'ın ve Rasûlünün kendisine verdiği şeylerden razı ve hoşnut olan bir kimse Allah'ın ve Rasûlünün helal kıldığı şeylere razı olan Allah'ın haram kıldığı şeyleri istemeyen kimsedir. Yüce Allah'ın haklarında: *"Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar. Çünkü eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar. Şâyet onlardan kendilerine (istedikleri) verilmezse hemen kızarlar."* (Âyet 58) buyurduktan sonra *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: Bize Allah yeter...." deselerdi."* (Âyet 59) buyurmuş fakat "ve rasûlü de (bize yeter)" buyurmamıştır. Çünkü tek başına yüce Allah kuluna yeter. Nitekim yüce Allah: *"Allah kuluna yetmez mi"* (Zümer, 36) ve: *"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: "(Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun." dediler de bu (söz) onların (mü'minlerin) imanlarını artırdı. Ve: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir." dediler."* (Ali İmran, 173) buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah kendilerini: *"Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir Rasûlü de."* demeye davet etmektedir. Bu buyruğunda rasûlün de onlara bir şeyler vereceğini zikretmektedir. Bu ise yalnızca Allah'ın lütfundandır. Çünkü buyruk onun lütfu ile rasûlünün lütfundan dememiştir. Daha sonra onların: *"Biz ancak Allah'tan umarız."* sözlerini zikretmekte "ve rasûlünden (umarız)" buyurmamaktadır. Nitekim bir başka âyet-i kerimede de: *"O halde boş kaldın mı hemen yorul! Ve yalnız Rabbine yönel!""* (İnşirah, 7-8) buyurmaktadır.][85]

84 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 238.
85 Minhâcü's-Sünne, II, 447.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra yüce Allah: *"Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de."* buyurmakta ve böylelikle verme hususunda Allah'ı ve Rasûl zikretmekte bundan önce de "lütuf" kelimesini zikretmektedir. Çünkü lütuf Allah'ın elindedir ve onu dilediği kimseye verir. Allah pek büyük lütuf sahibidir. Onun lütfu rasûlünün de diğer mü'minlerin de üstündedir. Yine yüce Allah: *"Biz ancak Allah'tan umarız."* buyurmaktadır. Burada da ummayı yalnızca Allah için sözkonusu etmektedir. Tıpkı *"O halde boş kaldın mı hemen yorul! Ve yalnız Rabbine yönel!""* (İnşirah, 7-8) buyruğunda olduğu gibi.][86]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah böylece: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 59) buyurmak sûretiyle vermek hususunda Allah'ı ve Rasûlnü zikretmektedir. Yüce Allah'ın: *"Rasûl size neyi verdiyse onu alın size neyi yasak ettiyse ondan uzak durun."* (Haşr, 7) buyruklarında olduğu gibi. Çünkü helal rasûlün helal kıldığıdır, haram da rasûlün haram kıldığıdır. Din de rasûlün teşri buyurduğudur.

Şanı yüce Allah ummayı ve yeter görmeyi yalnızca Allah'a ait olarak ifade buyurarak: *"Onlar Allah bize yeter dediler."* buyurmakta "ve rasûlü" buyurmamaktadır. Yüce Allah'ın: *"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: "(Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun." dediler de bu (söz) onların (mü'minlerin) imanlarını artırdı. Ve: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir." dediler."* (Ali İmran, 173) buyruğunda olduğu gibi.][87]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra yüce Allah: *"Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de."* buyurmak sûretiyle lütfu ve keremi Allah'a ait kılmış ve vermek hususunda rasûlünü de sözkonusu etmiştir. Rasûlün mübah kıldığı şeyden başkası mübah değildir. Hiçbir kimsenin eğer şeriatte mübah kılınmamış ise kolayına geleni alması hakkı yoktur. Daha sonra yüce Allah: *"Biz ancak Allah'tan umarız."* buyurmak sûretiyle ummayı/rağbeti onun dışındakileri dışarıda tutarak yalnız Allah'a tahsis buyurmaktadır.][88]

86 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 235, XI, 99, XXVII, 105; er-Raddu Ala'l Ahnai, 98.

87 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 826.

88 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 827.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 59) ve: *"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: "(Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun." dediler de bu (söz) onların (mü'minlerin) imanlarını artırdı. Ve: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir." dediler."* (Ali İmran, 173) buyurmaktadır. İşte bunlar belanın def edilmesinde Allah bize yeter demişlerdir. Öbürlerine de nimetlerin celb edilmesinde: Allah bize yeter demekle emrolunmuşlardır. Çünkü şanı yüce Allah şerrin giderilmesinde ve hayrın elde edilmesinde kuluna yeter. Hem Allah kuluna yetmez mi? Kim Allah'tan başkasına tevekkül edip ondan başkasından ümit edecek olursa onun tarafından yardımsız bırakılır ve ve mahrum edilir.][89]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 59) buyurmak sûretiyle Allah ve Rasûlü hakkında vermeyi sözkonusu etmiştir. Nitekim: *"Rasûl size neyi verdiyse onu alın ve size neyi yasakladıysa ondan uzak durun."* (Haşr, 7) buyurmakta ve böylelikle tevekkülü ve ümit etmeyi yalnızca Allah hakkında sözkonusu etmektedir.][90]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: "Bize Allah yeter. Yakında bize lütfu kereminden Allah da verecektir, Rasûlü de. Biz ancak Allah'tan umarız." deselerdi; (haklarında daha hayırlı olurdu.)"* (Âyet 59) İşte bu şekilde bir rıza farzdır, gereklidir.][91]

"Îtâ: vermek"in anlamı

[Yüce Allah: Îtâ/vermek hakkında: *"Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine verdiğine"* buyurduğu halde tevekkül hakkında da: *"Allah bize yeter, dediler."* buyurmakta, rasûlü de buyurmamaktadır. Çünkü vermek şer'i manada vermektir. Bu ise rasûlün tebliğ ettiği mübah ve helal kılmayı ihtiva eder. Çünkü helal onun

89 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 165.
90 er-Raddu Ala'l Ahnai, 190.
91 el-İstikâme, II, 73-74.

helal kıldığı haram onun haram kıldığı, din de onun getirdiği şeriattir. Yüce Allah da: *"Rasûl size neyi verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan uzak durun."* buyurmaktadır.][92]

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللهِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

60. "Sadakalar (zekât) ancak (dilenmeyen) fakirlere, yoksullara, onu toplamakla görevlendirilenlere, kalpleri (iman ve İslâm'a) alıştırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara Allah yolunda harcamaya ve (malından uzak düşmüş) yolculara -Allah'tan (emrettiği) bir farz olarak- mahsustur. Allah herşeyi bilendir, Hakîmdir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah sadakalar/zekat ile ilgili âyet-i kerimede: *"Sadakalar ancak fakirlere, yoksullara ..."* buyurmaktadır ki o ancak bunlara verilen bir haktır demektir.][93]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakirlerle yoksullar ihtiyaçlarına yetecek kadarını elde edinceye kadar "muhtaç olmak" özelliğinde ortaktırlar. Bu sebeple ne zengin bir kimseye ne de kazanan güçlü bir kimseye sadaka/zekat helal değildir.

"Onu toplamakla görevlendirilenler" ise zekatı toplayıp onu koruyan, yazan ve benzeri hizmetlerini gören kimselerdir. *"Kalpleri alıştırılmak istenenler"* diye zikredilen kimseleri yüce Allah'ın izni ile fey' malından söz ederken sözkonusu edeceğiz.

"Kölelere" buyruğunun kapsamına sahipleriyle kitabet akdi yazmış olan kimselere yardım etmek, esirleri kurtarmak için fidye vermek ve köleleri hürriyetlerine kavuşturmak işleri girer. Bu hususta bu en kuvvetli görüştür.

"Borçlulara" bunlar ise borçlarını ödeme imkânı bulunmayan borçlu kimselerdir. Borçları çok olsa dahi ödeyecek kadarı onlara verilir. Yüce Allah'a isyan uğrunda borçlanmış iseler onlara tevbe edecekleri vakte kadar bir şey verilmez.

92 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 107.
93 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 76.

"Allah yolunda harcamaya" bunlar ise gazaları sebebiyle Allah'ın malından kendilerine yetecek kadar verilmeyen gaziler olup kendisi ile gazaya çıkabilecekleri yahut da gazalarını onunla tamamlayabilecekleri at, silah, masraf ve ücretler verilir. Hacc da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi Allah yolunda yapılan işlerdendir.

"Yolcular" ise bir şehirden bir diğerine geçip giden kimselere denilir.][94]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Dilediği şeyler ile tasarruf etmeye gelince; şanı yüce Allah bunu vacip/farz kılmamıştır. Onun farz kıldığı temlik/mülk olarak vermektir. Çünkü yüce Allah: *"Sadakalar ancak fakirlere, yoksullara ... mahsustur"* buyruğunu "lam" harfi ile sözkonusu etmiştir. İşte bundan dolayı *"kölelere Allah yolunda harcamaya"* buyruklarında olduğu gibi zarf edatı ile Allah'ın tasarrufu sözkonusu ettiği yerlerde sahih olan temlikin icab etmediğidir. Hatta zekat malından hürriyete kavuşturulan köleye temlik olmasa dahi köleleri hürriyete kavuşturmak caizdir. Yine zekat malından Allah yolunda savaşa yardımcı olacak silahlar ve daha başka şeyler almak da caizdir. İşte ilim adamları arasında yemek yedirmek mülk vermekten evladır diyen ilim adamları bu kanaatlerini bundan dolayı ifade etmişlerdir. Çünkü kendisine mülk verilen kişi verilen o şeyi satar, onu yiyemez. Hatta onu biriktirebilir de. Ama yemek yedirilmesi halinde şeriat koyucunun maksadı kesin olarak hâsıl olur.][95]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Sadakalar (zekât) ancak (dilenmeyen) fakirlere, yoksullara, onu toplamakla görevlendirilenlere, kalpleri (iman ve İslâm'a) alıştırılmak istenenlere, kölelere, borçlulara Allah yolunda harcamaya ve (malından uzak düşmüş) yolculara -Allah'tan (emrettiği) bir farz olarak- mahsustur. Allah herşeyi bilendir, Hakîmdir."* (Âyet 60) buyurmaktadır. Sünen'de de: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir adam kendisine zekattan bir şeyler vermesini istedi. O şöyle buyurdu: Şüphesiz Allah zekat mallarının paylaşımında ne bir nebinin ne de bir başkasının paylaştırılmasını kabul buyurdu. Ama o sekiz bölüme ayırdı. Eğer sen bu bölümlerden birisine dahil isen sana veririm." buyurduğu zikredilmektedir.[96]

---

94 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 274.
95 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 353.
96 Ebu Davud, 1630; Dârakutnî, 218; Beyhaki, IV, 173. Hadis el-İfriki, Abdurrahman b. Ziyad sebebi ile zayıftır.

Müslümanlar zekatın bu âyet-i kerimede -Kur'ân-ı Kerim'in de delalet ettiği gibi- sözkonusu edilen sekiz sınıftan başkasına verilmesinin caiz olmadığını ittifakla kabul etmişlerdir.][97]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O mal tahsilinde çalışan birisi idi. Şanı yüce Allah da: *"Onu toplamakla görevlendirilenlere"* buyurmuştur. Sadaka/zekat toplamakla görevli olan varlıklı bir kimsenin çalışmasının karşılığını alması müslümanların ittifakı ile bir hakkıdır.][98]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yaptığı iş karşılığında onun emsali iş yapanın hakettiği kadarını ona verme hakkı vardır. Her bir mal hakkındaki çalışma o malda yapılan kadarı ile hesabının görülmesi, teslim alınan malın tesbiti gibi işler için harcadığı emek kadar ona ücret verilir. Bu ücretin ödenmesi ise esası olan bir harcama kalemidir. Çünkü yüce Allah: *"Onu toplamakla görevlendirilenlere"* buyurduğu gibi sahih hadiste de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zekat toplamak üzere bir adam görevlendirdiği, geri dönünce de onunla hesaplaştığı belirtilmektedir.[99] İşte bu çeşitli yerlere dağılmış zekat toplayıcılarının hesaba çekilmesi hususunda asli bir dayanaktır. Bütün toplayıcıların getirdikleri tahsilattan sorumlu olan kişi de onlarla hesaplaşmak hususunda imamın naibi/vekilidir. Malların çokluğu esnasında onların hesaplarının tutulması için de mutlaka hepsini bir arada toplayan bir divan/bir kaydın bulunması da zorunludur.][100]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Sadakalar ancak fakirlere, yoksullara ... mahsustur."* buyruğu zekatın kapsamlı oluşu hususunda bir nastır. Bunun çeşitli bakımlardan bir hata olduğu söylenmiştir:

1. Bu âyet-i kerimede (es-sadakat: zekatlar) başındaki lam daha önce yüce Allah'ın: *"Bazıları da sadakalar hususunda sana dil uzatırlar. Çünkü eğer kendilerine onlardan verilirse hoşnut olurlar."* (Âyet 58) buyruğunda sözü edilen bilinen/mahut sadakayı tanımlı olarak sözkonusu etmek içindir. O taktirde bu müslümanların ittifakı ile bedenlerin sadakaları değil malların sadakasıdır. Bundan dolayı yüce Allah fidye âyetinde: *"Oruç sadaka yahut da kurbandan fidye (vacip*

97 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 567-568.
98 Minhâcü's-Sünne, VI, 251.
99 Müslim, 1832.
100 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 85-86.

olur.)" (Bakara, 196) diye buyurmuştur. Bu durumda bu sadaka Tevbe Sûresi'ndeki âyetin kapsamına dahil değildir. İmamların ittifak ettikleri üzere rahatsızlık sebebi ile (hacda sözkonusu olan) fidyenin zekat âyetinde sözü edilen sekiz sınıfın tamamına harcanması gerekmez. Aynı şekilde nafile sadaka da müslümanların icmaı ile âyetin kapsamına girmez. Diğer maruf işler de böyledir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir kaç yoldan sahih'te sabit olduğu üzere O: "Her bir maruf bir sadakadır." buyurmuştur.[101] Bu sebeple zekat müslümanların ittifakı ile bu sekiz sınıfa mahsus değildir.

Bu böyle bir sadakanın âyetin kapsamına girmesini kabul etmeyen kimselerin verdiği cevaptır. Halbuki âyet fakirleri, yoksulları, yeryüzünün doğusunda, batısında borca batmış olanları kapsamaktadır. Hiçbir müslüman bütün bunların hepsinin de kapsanmasının gerektiğini söylememiştir. Aksine azami söylenen her bir sınıftan üç kişiye verilmesi icab ettiğidir. Bu ise her bir sınıftan umumi lafzın tahsis edilmesi sonra da bu buyrukta bir fakirin diğerine göre muayyen olarak sözkonusu edilmesi vardır.

Yine hiçbir kimse her bir sınıfa mensup fertler arasında eşitliğin sağlanmasının gerekli olduğunu söylememiştir. Cumhurun kabul ettiği bu sınıflar hakkında genellik ve eşitlik bakımından yine her bir sınıfın fertleri hakkında genellik ve eşitlik ile alakalı söyledikleri gibidir.

İkincisi yüce Allah'ın: *"Sadakalar ancak"* buyruğu hasr ifade eder. "İnnema: Ancak" lafzı sözkonusu edilen hususları tespit eder, onun dışındakileri de dışarıda bırakır. Buyruğun manası ise sadaka bunlardan başkalarının hakkı değildir. Aksine sadaka bunların hakkıdır. Bu durumda sabit kabul edilen nefy edilen türündendir. Bilindiği üzere buyruğun maksadı mülkiyeti beyan etmek değildir. Helal oluşu açıklamaktır. Yani sadaka bunlardan başkalarına helal değildir. Bu durumda buyruğun manası sadaka onlara helaldır şeklindedir. Çünkü şanı yüce Allah'ın bu buyruğu hak etmediği halde sadakalardan/zekatlardan kendisine bir şeyler verilmesini isteyen kimseleri yermek sadedindedir. Yerilen kişi ise kendisine helal olmayan bir şeyi istediğinden dolayı yerilir. Yoksa mülkiyetinde olmasa dahi kendisine helal olan bir şeyi istediğinden dolayı istemez. Çünkü böyle olsaydı o taktirde imandan kendilerine verilmeden önce istekte bulunmaları halinde bunları da başkaları da yermek gerekirdi. Eğer yergi genel olsaydı o taktirde bu şekilde "hasr" ifadesinde başkalarına değil de sadece bunların yerilmesi de sözkonusu olmazdı. Âyetin bağlamı ise onların yerilmesini gerektirmektedir. Onlar

101 Kaynakları daha önce gösterildi.

hakkında yerginin özel sebebi ise kendilerine helal olmayan şeyleri istemeleridir. O taktirde nefy edilen de bu olur, sabit kabul edilen de bu helal oluş olur. Yoksa kapsayıcı ifadenin ve eşitliğin varlığı sınıflara ve onların içinde bulunan fertlere helal kılmakla alakalı değildir. Yüce Allah'ın: *"Yerde ne varsa hepsini sizin için yaratan O'dur."* (Bakara. 29) buyruğu ile; *"Göklerde ve yerde bulunanların tümünü kendi nezdinden size musahhar kılmıştır."* (Casiye, 13) buyruklarındaki lam ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sen de malın da babana aitsiniz."[102] buyruğundaki lam gibi ve buna benzer mübahlık ifade etmek için "lam" harfinin geldiği yerler de böyledir. Bu durumda kişinin: Yüce Allah bunu müştereklik bildiren "vav" ve temlik ifade eden "lam" ile aralarında paylaştırmıştır şeklindeki ifadesi belirttiğimiz sebep dolayısıyla mümkün değildir.

Üçüncü husus şudur: Şanı yüce Allah feraiz/miras hisseleri ile ilgili olarak: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz.)"* (Nisa, 11) ve: *"Çocukları yoksa hanımlarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir."* (Nisa, 12) buyruğundan itibaren: *"Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri onlarındır."* (Nisa, 12) buyruğuna kadar ve ayrıca yüce Allah: *"Şâyet erkek ve kızkardeşler iseler o zaman erkek için kadının iki payı vardır."* (Nisa, 176) buyurmaktadır. Buralardaki "lam (...ındır)" temlik ifade ettiğinden ötürü sözkonusu edilen bütün türleri kapsaması ve her bir sınıfın ayrı olarak ele alınıp aralarında da istenen eşitliğin sağlanması icab etmektedir. Eğer bir erkeğin dört zevcesi, dört oğlu yahut kızları yahut kızkardeşleri yahut erkek kardeşleri bulunuyor ise o taktirde umuma paylarını vermek ve (her sınıfın) fertleri arasında eşitliği sağlamak icab eder. Çünkü onların her biri neseb dolayısıyla bir pay hak etmiştir ve hak edilen bu pay da birbirlerine eşittirler. Diğer taraftan meselenin böyle olmayacağı haller de olduğu taktirde bu husus o mesele hakkında gerekli değildir.

Bir sınıfın ayrı olarak ele alınması halinde tamamını kapsamaya imkân yoktur denilemez. Çünkü şöyle denilir: Hayır sınıflar hakkında söylenenin aynısı fertler hakkında da söylenmelidir. Şâyet: İmkan ölçüsünde onları kapsamak gerekir ve bu durumda gücün yetirilemediği kimseler ıskat edilir/düşürülür denilecek olursa münferit olunması halinde de aynı şey söylenir. Fakat durum böyle değildir. Aksine daha önce zikrettiğimiz gibi imkân ölçüsünde adaleti gözetlemenin yollarını aramak gerekir. Allah en iyi bilendir.][103]

---

102 Ebu Davud, 2291; İbn Mace, 2292; Ahmed, II, 179, 204. Hadis sahihtir.
103 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 75-78.

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ
وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ
لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

61. "Peygamber'e eziyet eden ve: "O bir kulaktır." diyen de onlardandır. De ki: "O sizin için hayırlı bir kulaktır. Allah'a inanır ve mü'minler(in sözün) e inanır, o, içinizden iman edenler için de bir rahmettir." Allah'ın Rasûlü'nü incitenler için can yakıcı bir azap vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Peygambere eziyet eden ve: O bir kulaktır diyen de onlardandır. De ki: O sizin için hayırlı bir kulaktır."* buyruğundan itibaren *"Allah'ın Rasûlünü incitenler için can yakıcı bir azap vardır."* buyruğuna ve: *"Hâlâ bilmezler mi ki kim Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine kalkışırsa ..."* (Âyet 63) buyruklarını ele alacak olursak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i incitmenin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesine girmek olduğu da anlaşılmış olur. Çünkü sınır mücadelesinin sözkonusu edilmesine sebep olan ise bizzat incitmektir. O halde bu incitmenin de sınır mücadelesinin kapsamına girmesi gerekir. Eğer durum böyle olmasaydı o taktirde sözlerin devamında bir birliktelik sözkonusu olmazdı. Çünkü o taktirde böyle bir kimse sınır mücadelesine girişen birisi değildir demek mümkün olurdu. İşte bunun böyle olması ona eziyet edip incitmenin de sınır mücadelesine girmenin de küfür olduğuna delildir. Çünkü yüce Allah böyle bir kişi için içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi olduğunu haber vermekte ve: "Cehennem onun cezasıdır." buyurmamıştır. Her iki ifade arasında ise bir fark vardır. Hatta sınır mücadelesine girmek düşmanlık etmek ve onlarla ayrılık içerisinde olmak demektir. Bu da küfür ve savaş açmaktır. İkisinin beraber olması ise tek başına küfürden daha ağırdır. Bu durumda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i inciten bir kimse bir kafir, Allah'a ve Rasûlüne bir düşman, Allah'a ve Rasûlüne karşı da savaş açmış birisi olur. Çünkü "sınır mücadelesi: muhâdde"in türediği mana onların her birinin bir hudutda olması sûreti ile arada bir ayrılığın bulunmasından türemiştir. Tıpkı "müşâkka: ayrılık içinde olmak" ifadesinin onların her birisinin bir şıkta/tarafta bulunması demektir. Muadât ise onların her birisinin düşman olması demektir denilmesi gibidir.

Hadis-i şerifte belirtildiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söven birisi vardı. O: "Bu düşmanımın hakkından benim yerime kim gelebilir?" buyurmuştu. Bu ise daha önce açıkladığımız açık bir durumdur. Bu durumdaki bir kişi kanı helal bir kafir olur. Çünkü yüce Allah: *"Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlar, işte onlar şüphe yok ki en zelil olanların arasındadırlar."* (Mücadele, 20) buyurmuştur. Eğer böyle bir kişi mü'min ve kanı korunan birisi olsaydı kesinlikle en zelil ve en alçak birisi olmazdı. Çünkü yüce Allah: *"İzzet, Allah'ın, rasûlünün ve mü'minlerindir."* (Münafikun. 8) ve: *"Muhakkak Allah ve Rasûlü ile sınır yarışına kalkışanlar kendilerinden önce helak, hor ve hakir edildikleri gibi hor ve hakir edildiler."* (Mücadele. 5) buyruğu bunu gerektirmektedir. Mümin ise hiçbir zaman rasûlleri yalanlayanların helak hor ve hakir edildikleri gibi edilmez. Ayrıca yüce Allah: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin."* (Mücadele, 22) buyurmaktadır. Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapan kimseleri seven bir kimse mü'min olamayacağına göre bizatihi bu sınır mücadelesi yapan kişinin durumu ne olur?

Denildiğine göre bu âyetin nüzul sebeplerinden birisi de şudur. Ebu Kuhafe Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sövmüştü. Ebu Bekir es-Sıddik de onu öldürmek istemişti.[104] Yahut da İbn Ubeyy Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında küçültücü ifadeler kullanınca oğlu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bundan dolayı onu öldürmek için izin istemişti. İşte böylelikle sınır mücadelesine kalkışan bir kimsenin kanı helal bir kafir olduğu sabit olmaktadır.[105]

Aynı şekilde şanı yüce Allah mü'minler ile Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesine kalkışan kimselerle Allah'a ve Rasûlüne düşmanlık edenler arasındaki velâyet/dostluk ve velilik bağını koparak şöyle buyurmaktadır: *"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin. İsterse bunlar babaları ... olsalar bile"* (Mücadele, 22); *"Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak ... veliler/dostlar edinmeyin."* (Mümtehine, 1) Böylelikle bunların mü'minlerden olmadığı bilinmiş olmaktadır.

Aynı şekilde şanı yüce Allah: *"Eğer Allah onların hakkında sürgünü yazmamış olsaydı, onları elbette dünyada azaplandırırdı. Bununla birlikte ahirette*

104 Bunu el-Vâhidî, Esbabul Nüzul, 310'da zikretmektedir. Bu rivâyeti İbn Cüreyc'den şöyle dedi diye nakletmiştir: Bana tahdis edildiğine göre Ebu Kuhafe ... Hafız (İbn Hacer) Tahricu Ahadisil Keşşâf, 166'da: Bunu Sa'lebî, İbn Cüreyc'den nakletmiştir demektedir.

105 Zâdu'l-Mesîr, VIII. 199.

onlar için ateş azabı vardır. Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlüne muhalefet etmeleridir. Kim Allah'a muhalefet ederse muhakkak Allah cezası pek çetin olandır." (Haşr. 3-4) buyurmaktadır. Böylelikle dünyada azabı ahirette de cehennem azabını hak edişlerinin sebebini Allah ve Rasûlü ile ayrılık içerisinde olmaları olarak göstermektedir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet edip onu inciten bir kimse ise daha önce geçtiği gibi Allah ve Rasûlü ile ayrılığa düşmüş demektir. Burada azap ise ya Allah'ın kendi nezdinden göndereceği bir azap ile onları helak etmektir yahut bizim ellerimizle. Aksi taktirde onlara mallarının ellerinden gitmesi, vatanlarından ayrı düşmek gibi bundan daha aşağı seviyede musibetler de isabet etmiştir.

Yine yüce Allah: *"Hani Rabbin meleklere: "Şüphesiz Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin; Ben, kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Artık onların boyunlarının üstüne de vurun, onların her parmağına da vurun." diye vahyediyordu. Bunun sebebi onların Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmeleridir."* (Enfâl. 12-13) buyurmaktadır. Böylelikle kalplerine korku salıp onların öldürülmelerinin sebebini Allah ve Rasûlü ile ayrılık içerisinde olmaları olarak göstermektedir. Allah ve Rasûlü ile ayrılığa düşen herkes buna göre böyle bir cezayı hak etmektedir.

Onların: *"O bir kulaktır"* demeleri ile ilgili olarak Mücahit şunları söylemektedir: O bir kulaktır. Yani biz istediğimizi söyleyeceğiz, sonra ona yemin ederiz. O da bizim doğru söylediğimizi kabul edecek demek isterler.[106]

el-Vâlibi de İbn Abbas'dan: "Yani o her bir şeyler söyleyeni dinler." dediğini nakletmektedir.[107]

Kimi tefsir alimleri de şöyle demişlerdir:[108] Münafıklardan bazı kimseler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i incitiyor ve söylememeleri gereken sözleri söylüyordu. Birileri: Böyle yapmayın. Çünkü bizler bu söylediklerinizin ona ulaşmasından sonra da bizi cezalandırmasından korkarız deyince el-Cülas şöyle dedi: Hayır! Ne istersek onu söyleyelim sonra ona gidince o da bizi tasdik edecektir. Çünkü Muhammed dinleyen bir kulaktır demesi üzerine yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi.

İbn İshak dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hakkında: "Şeytanı görmek isteyen bir kimse Nebtel b. el-Hâris'e baksın." buyurduğu, Nebtel b. el-Hâris,

106 İbn Cerir. 16902.
107 İbn Cerir. 16900.
108 Zâdu'l-Mesîr. III. 460.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözlerini münafıklara yetiştiriyordu. Ona: Bunu yapma denildiyse de o şöyle demişti: Muhammed bir kulaktan ibarettir. Kim ona bir şey anlatırsa onun doğru söylediğini kabul eder. Ne istersek onu söyleriz, sonra onun yanına gider ona yemin ederiz, o da o hususta bizim doğru söylediğimize inanır dedi. Bunun üzerine yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi.[109]

Onların: "Bir kulaktır." demelerine gelince şöyle açıklamışlardır: Onlar böylelikle söyledikleri sözlerin onun nezdinde kabul görüp görmediğini anlamak istemişlerdi. Şanı yüce Allah da onun mü'minlerden başkalarını tasdik etmeyeceğini ancak verilen bir haberi ona yemin etmeleri halinde dinleyeceğini, böylelikle onları affedeceğini haber vermektedir ki bunun böyle olması onun hayır dinleyen bir kulak oluşundan dolayı idi. Yoksa onları tasdik edip doğruladığından ötürü değil.

Süfyan b. Uyeyne dedi ki:[110] "Hayırlı kulak sizin açığa vurduğunuz haberleri ve sözleri kabul eder ve kalplerinizden ötürü sizleri sorgulamaz. İçinizde sakladıklarınızı Allah'a havale eder. Bazı hallerde de bu söylenen söz bir tür alay ve hafife alan bir muhtevaya da sahip olabiliyordu."

Denilse ki: Nuaym b. Hammad rivâyet edip dedi ki: Bize Muhammed b. Sevr Yunus'dan tahdis etti, o Hasan'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah'ım! Herhangi bir günahkârın ve herhangi bir fâsıkın bana karşılığını vermem gereken bir iyiliğini bir nimetini bırakma. Çünkü ben senin vahyettiklerin arasında: *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir topluluğun Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesine kalkışanlara sevgi beslediğini göremezsin."* (Mücadele. 22) buyurduğunu görüyorum."[111]

109 İbn Cerir, 16899. Orada: "Şeytanı görmek isteyen ..." ifadesi yoktur. Ancak bu rivâyet Vâhidi, Esbabun Nüzul, 143'de yer almaktadır.

110 Tefsiru Süfyan İbn Uyeyne.

111 İbn Hacer, Tahricu Ehadisi'l-Keşşaf, IV. 484'de belirttiğine göre bu hadisi el-Firdevs sahibi Muaz'dan rivâyet ettiği gibi İbn Merdûye, bunu Cafer el-Ahmer'in Kesir b. Atiyye'den bir adamdan şöyle dedi, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu diye zikretmiş ve: "Ve bir fâsıkın" lafzını zikretmemiştir, kaydını düşmektedir.

Bunu ayrıca İbn Kesir (IV, 330)'de Nuaym b. Hammad'dan diye zikretmiştir.

ed-Durru'l-Mensûr (VI, 187) bunun Deylemi tarafından, Hasan'dan o Muaz'dan diye rivâyet edildiğini belirttiği gib,i Irakî de Tahricu'l-İhya'da İbn Merdûye'nin Tefsir'de Kesir b. Atiyye'nin bir adamdan -adını vermeyerek- rivâyet ettiğini zikretmektedir. Ayrıca bunu Deylemi, Müsnedü'l-Firdevs'de Muaz'ın ve Ebu Mûsâ el-Medini'nin rivâyet ettiği bir hadisi olarak, Kitabu Tazyîu'l-Umuri ve'l-Eyyam adlı eserinde ehl-i beyt yoluyla mürsel olarak rivâyet etmiştir. Bütün senetleri zayıftır. Bk. İthafu Sâdeti'l-Muttakîn, VI. 148.

Süfyan dedi ki:[112] Onlar bu âyet-i kerimenin devlet yöneticisi ile oturup kalkan kimseler hakkında indiği görüşündedirler. Bunu Ebu Ahmed el-Askeri rivâyet etmiştir. Bunun zahirinden anlaşıldığı üzere fâsık olan herhangi bir kimseye sevgi beslenmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü böyle bir kimse Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine girişmiş birisidir. Bununla birlikte bunlar yerilmelerini mübah kılan münafıklık yapan münafık kimseler değildirler.][113]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Peygambere eziyet eden ve: O bir kulaktır diyen de onlardandır. De ki: O sizin için hayırlı bir kulaktır. Allah'a inanır ve mü'minlere inanır."* diye buyurmaktadır. Bu buyrukta onun Allah'a inanması ile mü'minlere inanması arasında bir fark vardır. Çünkü maksat kendisine bir haber vermeleri halinde mü'minlerin doğru söylediklerine inandıklarını anlatmaktır. Allah'a olan inancı ise onun varlığını ikrar etmek kabilindendir.][114]

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

62. "Sizi hoşnut etmek için huzurunuzda Allah'a yemin ederler. Halbuki daha doğru olan Allah'ı ve Rasûlü'nü hoşnut etmeleridir. Eğer mü'min iseler."

Tefsiri:

[Bu da şanı yüce Allah'ın: *"Halbuki daha doğru olan Allah'ı ve Rasûlnü hoşnut etmeleridir."* buyruğu gibidir. Yüce Allah'ın: *"(Onu) hoşnut etmeleridir."* buyruğundaki zamir eğer yüce Allah'a ait ise onu razı etmek, hoşnut etmek ancak rasûlü razı etmekle mümkün olur. Şâyet rasûle ait ise onu hoşnut etmek de ancak Allah'ı razı etmekle mümkün olur. Her ikisinin razı edilmesi ancak diğerinin rızası ile birlikte gerçekleştiğine, her ikisi de aynı şeyle razı olduklarına göre birincisinden maksat Allah'ı razı etmek olup rasûlün razı edilmesi de ona tabi olduğundan ötürü *"Halbuki daha doğru olan Allah'ı ve Rasûlnü hoşnut etmeleridir."* buyruğunda zamir tekil olarak zikredilmiştir.][115]

112 İbn Kesir, IV. 330'da zikretmiş ve Ebu Ahmed el-Askeri tarafından rivâyet edildiği kaydedilmiştir.
113 es-Sârimu'l-Meslûl, 32-35.
114 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 270.
115 Minhâcü's-Sünne, VIII, 491.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

63. "Hâlâ bilmezler mi ki, kim Allah'a ve Rasûlü'ne karşı sınır mücadelesine kalkışırsa ona, içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi vardır? En büyük rüsvaylık işte budur!"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Hâlâ bilmezler mi ki, kim Allah'a ve Rasûlü'ne karşı sınır mücadelesine kalkışırsa ona, içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi vardır? En büyük rüsvaylık işte budur!"* (Âyet 63) buyruğu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i incitmenin Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine girişmek demek olduğuna delildir. Çünkü şanı yüce Allah bu âyet-i kerimeyi yüce Allah'ın: *"Peygambere eziyet eden ve o bir kulaktır diyen de onlardandır."* (Âyet 61) buyruğundan sonra: *"Sizi hoşnut etmek için huzurunuzda Allah'a yemin ederler. Halbuki daha doğru olan Allah'ı ve Rasûlü'nü hoşnut etmeleridir. Eğer mü'min iseler. Hâlâ bilmezler mi ki kim Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine kalkışırsa."* (Âyet 62-63) buyurmaktadır. Eğer onlar bu incitmeleri ile sınır mücadelesine kalkışan kimseler olmasalardı sınır mücadelesine girişenlerin cehennem ateşi ile tehdit edilmeleri güzel olmazdı. Çünkü o taktirde şöyle demek mümkün olurdu: Onlar esasen sınır mücadelesine kalkışan kimseler için cehennem ateşinin olduğunu bilmişlerdir. Fakat onlar böyle bir mücadeleye kalkışmadılar. Sadece incittiler. Dolayısı ile âyet-i kerimede onlar hakkında bir tehdit olmaz. İşte böylelikle bu fiilin genel olarak sınır mücadelesinin kapsamı içerisine girmesinin kaçınılmaz olduğu bilinmektedir. Bu sûretle sınır mücadelesine girişen kimselere yapılan tehdit bu incitmeyi yapanlar için de aynı şekilde sözkonusu olur ve ifade arasında bir bütünlük sağlanmış olur.

Yine buna Hakim'in Sahih'inde sahih bir isnad ile İbn Abbas'dan naklettiği şu rivâyet delil teşkil etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) odalarından birisinin gölgesi altında idi. Yanında da müslümanlardan bir topluluk vardı. Bir ara: Biraz sonra size şeytan gözü ile bakan bir insan gelecek. Yanınıza geldiği vakit onunla konuşmayınız. Derken mavi (gözlü) bir adam geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu çağırdı, onunla konuştu ve: Sen filan ve filan kişiler neden benim hakkımda ağır şeyler söylüyorsunuz dedi. Adam kalkıp gitti. O denilen adamları çağırdı. Gelip Allah adına yemin edip ona özürlerini beyan ettiler. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Allah onların hepsini dirilteceği günde*

size yemin ettikleri gibi ona da yemin edecekler ve kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını sanacaklar. Haberiniz olsun gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir." (Mücadele, 18) âyetini indirdi. [116] Daha sonra da yüce Allah: "*Şüphesiz Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesine girişenler.*" buyurmaktadır. Böylelikle bu gibi kimselerin de böyle bir sınır mücadelesi içerisine girenler arasına katıldığı bilinmiş olmaktadır.

Sahih bir diğer rivâyete göre yüce Allah'ın: "*Sizi hoşnut etmek için huzurunuzda Allah'a yemin ederler.*" buyruğu nazil olmuştur. Şöyle ki: Yüce Allah: "*Sizi hoşnut etmek için huzurunuzda Allah'a yemin ederler.*" buyurduktan sonra arkasından: "*Hâlâ bilmezler mi ki kim Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine kalkışırsa ...*" (Âyet 63) buyurmaktadır. Böylelikle ona bu şekilde ağır sözler söyleyenlerin Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine girişenler oldukları da sabit olmaktadır. Yüce Allah'ın izni ile bu hususta daha geniş açıklamalar gelecektir.][117]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: "*Hâlâ bilmezler mi ki kim Allah'a ve Rasûlüne karşı sınır mücadelesine kalkışırsa ona içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi vardır.*" buyruğudur. İfadedeki sözler uzayınca burada yüce Allah "enne" lafzını tekrar zikretmiş bulunmaktadır. Bu Zeccac'ın ve bir diğer kesimin kanaatidir. Ama bundan daha güzeli şöyle demektir: Bu iki cümlenin her biri iki cümlecikten oluşan bir şart cümlesidir. Şart cümlesi de kendi te'kid etme özelliği ile "enne" ile tekid edilmiştir. Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

إِنَّ مَنْ يَدْخُلِ الْكَنِيسَةَ يَوْمًا   يَلْقَ فِيهَا جَآذِرًا وَظِبَاءً

"Şüphesiz bir gün kiliseye giren bir kimse orada

Buzağılar ile ceylanlar görecektir."

Daha sonra ceza cümlesi de "enne" ile te'kid edilmiştir. Çünkü yüce Allah'ın şu buyruğundaki te'kidde olduğu gibi asıl maksat odur: "*Bir de kitaba sımsıkı sarılanlar ve namazı dosdoğru kılanlar (a gelince) şüphesiz Biz ıslah etmeye çalışanların mükafatını zayi etmeyiz.*" (A'raf, 170)

116 Hakim, II, 482; Ahmed, 2147; Taberi, XXVIII, 23; Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr'da Beyhaki tarafından ed-Delail'de rivâyet edildiğini ayrıca Bezzar, Taberani, İbnul Münzir, İbn Ebu Hatim ve İbn Merdûye tarafından da rivâyet edildiğini belirtmektedir. (VI, 186) Senedi hasendir. Çünkü hadis Şu'be'nin Simak'den diye naklettiği bir rivâyettir. Şu'be de ondan hafızası karışmadan önce hadis nakletmiştir.

117 es-Sârimu'l-Meslûl, 26-27.

Şart ve ceza/cevaptan oluşan büyük cümlenin te'kid edilmesi ile ceza/cevap cümlesinin te'kid edilmesinin bir arada sözkonusu edildiği bir buyruk da yüce Allah'ın: *"Çünkü kim korkar ve sabrederse her halde Allah iyilik edenlerin mükafatlarını zayi etmez."* (Yûsuf, 90) buyruğudur. İşte bu hususta sözün uzamasından dolayı "inne" lafzının getirildiği söylenemez. Yine bunun bir benzeri yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki: Kim Rabbine günahkâr olarak gelirse onun için cehennem vardır. Orada ölmez de dirilmez de."* (Taha, 74)

Yine bunun bir benzeri: *"Şöyle ki: İçinizden kim bilmeyerek kötü bir iş işler de sonra arkasından tevbe eder düzeltirse, şüphesiz o mağfiret ve merhamet edendir."* (En'am, 54) buyruğudur. Bunlar iki farklı mananın gözetildiği iki te'kiddir. Nitekim yüce Allah'ın: *"ğafurdur, rahimdir"* buyruğunun "enne" ile te'kid edilmesi *"Şöyle ki: İçinizden kim bilmeyerek kötü bir iş işler de sonra arkasından tevbe eder düzeltirse, şüphesiz o mağfiret ve merhamet edendir."* (En'am, 54) buyruğunun başındaki "enne" ile te'kidinden farklıdır. Bu da hiçbir kapalılığı olmayan gâyet açık bir husustur. Kur'ân-ı Kerim'de de Arap dilinde de çokça kullanılmıştır.][118]

el-Bekri'ye reddiye:

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ وَرَسُولِهِ
كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦٥﴾

65. "Andolsun, onlara (Tebûk'e giderken söyledikleri o alaylı sözlerini) soracak olsan, elbette şöyle diyeceklerdir: "Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk." De ki: "Allah ile, O'nun âyetleriyle ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz?"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah birincisinde kötü edep sebebiyle amelin boşa çıkacağına dikkat çekmektedir. Amelin tümü ise ehl-i sünnetin icmaı ile ancak küfür sebebiyle boşa çıkar. Ayrıca yüce Allah: *"De ki: Allah ile onun âyetleriyle ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz? Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kafir oldunuz."* buyruğunda olduğu gibi onu hafife almayı da küfür olarak değerlendirmiştir. Rivâyet nakledicileri arasından bu âyetin haklarında inmiş olduğu kimselerin şanı yüce Allah'a sözleri arasında dil uzatmamış oldukları ama ancak

118 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 276-277.

Allah'ın Rasûlünü eksik ve küçük görmeleri sebebi ile indiğinde görüş ayrılığı olduğunu bilmiyorum. Böylelikle yüce Allah onların, Rasûlünü hafife almalarını Allah ile onun âyetleri ile alay olarak değerlendirmiştir. Kafir olduklarını söylemek için de bu kadar yeterlidir.

(İtiraza) cevap çeşitli bakımlardan şöylece verilebilir:

1. Bizler tartışma konusu olan ifadeler arasında kötü bir tabir olduğunu kabul etmiyoruz. Aksine daha önce açıklandığı gibi o ifadeler en güzel tabirler arasındadır.

2. Eğer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında kullanılan kötü tabirler bir küfür ise şanı yüce Allah hakkında daha büyük bir küfür olur. Her kim yaratıcının imdada ve yardıma çağrıldığı bütün hususlarda yaratılmışın da yardıma çağrılabileceğini söyleyecek olursa o taktirde bu ibare o kişi yaratıcıdan dilek ve duada bulunduğu gibi yaratılmıştan da dileklerde bulunuyor demektir. Bu ise onun yaratılmış olanı yaratıcıya denk tuttuğu izlenimini verir. Şirk gibi bir izlenim uyandıran ibareler ise en kötü tabirler arasındadır. Dolayısı ile böyle bir söz söyleyenin yakasını bırakmayacak bir küfür olması gerekir. Bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Allah ve sen dilerseniz deyince O: "Sen beni Allah'a denk mi tutuyorsun. Aksine bir ve tek olarak Allah dilerse (demelisin) buyurdu."[119]

Yine O: "Allah dilerse ve Muhammed de dilerse demeyiniz. Fakat: Allah dilerse sonra da Muhammed dilerse diyebilirsiniz buyurdu."[120]

Yine: Kim Allah'tan başkası adına yemin ederse şirk koşmuş olur buyurmuştur.

3. Kötü ibare kötü mananın hâsıl olduğu ibaredir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i insanların yüce Allah'tan istedikleri şeyleri isteyebilecekleri bir duruma getiren bir kimse Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eziyet etmiş, onun hakkına kötü bir şekilde riâyet etmemiş, maksatlarının farklılıkları ile birlikte avamı ona yönlendirmiş olur. Onlardan kimisi yağmur yağdırmasını ondan isteyecek, bir diğeri ondan günahların bağışlanmasını isteyecek, öbürü ondan düşmanlara karşı zafer isteyecek, beriki ondan evlenmeyi isteyecek, bir başkası ondan çocuk isteyecek, ötekisi ondan maişetini sağlamasını isteyecek, bu ondan mal mülk isteyecek, şu kendisinden velilik makamını isteyecek, bir diğeri ondan güzel bir cariye/ya da kız çocuğu isteyecek, şu ondan borcunu ödemesini isteyecek, öteki-

119 Ahmed, I, 214; İbnu's-Sünni, 661; Beyhaki, III, 217; Hatib, Tarih (u Bağdat), VIII, 105 ve başkaları. Hadis sahihtir.

120 Ahmed, II, 125; Tirmizi, 1535; Ebu Davud, 2351. Hadis sahihtir.

si ondan bir sikbâc dileyecek.[121] Bu ise bid'atlerin ortaya çıkışından ona şikâyet eder, öteki bid'at olduğunu zannettiği şeylerden ona şikâyet eder... Böylelikle bunlar (ve benzerleri) yaratılmışı ilah konumuna getirmiş ve yüce Allah'tan başkasının gücünün yetmeyeceği bir takım menfaatleri sağlayıp zararları bertaraf etmesini ondan istemiş olurlar. Halbuki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bizden bir şey istemeyeni bizden bir şeyler isteyene göre daha çok severiz." Ayrıca onlar kendisinden gücünün yetebildiği şeyleri ondan istiyorlardı. Peki hiçbir yaratılmışın gücünün yetmeyeceği şeyleri ondan isteyecek olurlarsa durum ne olur?][122]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: Allah ile, O'nun âyetleriyle ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz."* buyruğu ile ilgili açıklamalarda bulunurken dedi ki: Âyet-i kerime Allah ile alay etmenin bir küfür, âyetleri ile alay etmenin bir küfür, Rasûlü ile alay etmenin bir küfür olduğunu ve bunun sadece Allah ile alay etmenin kesin olarak küfür olması itibari ile böyle olduğunun delilidir. Dolayısıyla âyetleri ve rasûlü ayrıca zikretmek bir şart değildir. Böylelikle rasûl ile alay etmenin de küfür olduğu bilinmiş olmaktadır. Aksi taktirde onu ayrıca sözkonusu etmenin bir faydası olmazdı.[123]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onun: "Şanı yüce Allah'ın: *"De ki: Allah ile, onun âyetleriyle ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz? Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kafir oldunuz."* (Âyet 65-66) buyurduğu gibi onu hafife almayı küfür olarak değerlendirmiştir. Bu âyet-i kerimenin konuşmaları sebebi ile haklarında inmiş olduğu o kimselerin sözleriyle şanı yüce Allah'a dil uzatmamış olduklarına dair nakilciler arasında bir ayrılık olduğunu bilmiyorum. Onlar sözleri ile yalnızca Allah'ın Rasûlü'nün değerini düşürecek ifadeler kullanmışlardı. Şanı yüce Allah da on-

121 Sikbâc, Lisanu'l-Arab, VI, 39'daki bilgiye göre sirke rengi demektir. Ancak böyle bir şeyin istenemeyeceği açıktır. Çünkü bu bir sıfattır. Sıfatın ise mevsuftan ayrı bağımsız bir varlığı olamaz. Ancak bu ibarenin nakledilmiş olduğu el-İstiğase adlı eserin er-Raddu Ala'l-Bekri adıyla yayınlanmış muhtasarında (Medine, 1417, I, 453'de) şu ibare geçmektedir: "Bu hikayelerden birisi de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabrine gelip ondan "sikbâc" isteyen bir adam ile ilgilidir. Medinelilerden birisi ona gelerek ona bir sikbâc yedirmiş ve dışarı çıkmasını emretmiştir." Bu ibareden de bunun (muhtemelen güzel) bir yemek adı olduğu anlaşılmaktadır. (Çeviren)

122 el-İstiğâse, 335-336.

123 Muhtasaru Muallefati'ş-Şeyh Muhammed b. Abdulvehhab, IX, 104-105.

ların rasûlünü hafife almalarını bizzat yüce Allah ile ve âyetleri ile alay etmek olarak değerlendirmiştir. Küfür olarak da bu kadarı yeter.[124]

Şöyle denilir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i hafife almanın küfür olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Bu âyet-i kerimeyi delil göstermek de yüce Allah ile alay etmenin bir küfür, Allah'ın âyetleri ile alay etmenin bir küfür, Allah'ın Rasûlü ile alay etmenin bir küfür olduğuna delildir. Bu delalet ise kesin olarak alay etmenin tek başına küfür oluşu itibari iledir. Dolayısıyla Allah'ın âyetleri ile ve rasûlü ile alay etmenin sözkonusu edilmesi bu hususta bir şart değildir. Böylece (ayrıca zikredilmesi sûretiyle) rasûl ile alay etmenin de aynı şekilde küfür olduğu bilinmiş olmaktadır. Aksi taktirde onun sözkonusu edilmesinin bir faydası yoktur. Âyetler ile alay etmek de böyledir. Aynı şekilde bu hususların her birisi ile alay etmek diğerinden ayrı olamaz. Çünkü rasûlün getirmiş olduğu Allah'ın âyetleri ile alay eden bir kimse zorunlu olarak rasûl ile alay etmiş bir kişi olur. Rasûl (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile alay eden bir kimse de gerçek manada onun risaleti ile alay eden bir kişi olur. Allah'ın âyetleri ve rasûlü ile alay eden bir kişi de bizzat Allah ile alay etmiş olur. Allah ile alay eden bir kimse ise Allah'ın âyetleri ve rasûlü ile alay etmesi de öncelikle sözkonusudur. Haklarında bu âyetin nazil olduğu kimselere gelince...[125] fakat bu dalalet içerisinde olan kimselerin Allah ile âyetleri ile ve rasûlü ile alay etmenin kapsamına girmeleri onlarla tartışanlara göre öncelikle sözkonusudur. Çünkü eğer âyet-i kerime kıble ehlinden tevil yapan kimseleri kapsıyorsa onlar kapsamına girmeyi daha çok hak ederler. Şâyet tevilcileri kapsamıyorsa o taktirde onlar ile tartışma halinde olanların kapsamın dışında bulunmayı -hata içerisinde olsalar dahi- daha çok hak ederler. Ama isabet eden kimseler olmakla birlikte bu âyet-i kerimenin kapsamına girmelerinin ise açıklanabilir bir tarafı olamaz. Çünkü o doğru yoldan sapmış kimseler yüce Allah'ın tevhidini hafife alan kimselerdir. Onlar çeşitli hususlar arasından başkasına dua etmeyi tazim ederler. Kendilerine tevhidin emredilip şirkin yasaklanması halinde ise şanı yüce Allah'ın müşriklere dair şu buyruklarında haber verdiği gibi onu da hafife alırlar: *"Onlar seni gördüklerinde mutlaka: "Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur?" diye seni alaya alırlar. Eğer ilâhlarımıza sebat göstermeseydik az kalsın bizi ilâhlarımızdan saptıracaktı." Yakında azabı gördüklerinde yolca kimin sapık olduğunu bileceklerdir."* (Furkan. 41-42) Böylelikle rasûl onlara şirk koşmayı yasaklayınca onunla alay ettiler.][126]

124 Bundan sonra da es-Sârimu'l-Meslul Alâ Şâtimi'r-Rasûl adında tasnif ettiği kitaptan yaptığı nakilleri zikretmektedir. Bu Şeyhu'l-İslâm'ın kanaatlerini reddettiği el-Bekri'nin ifadeleridir.

125 Asıl nüshada boşluk.

126 el-İstiğase. 344-346.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ وَرَسُولِهِ
كُنْتُمْ تَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ
طَٓائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَٓائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

65. "Andolsun, onlara (Tebûk'e giderken söyledikleri o alaylı sözlerini) soracak olsan, elbette şöyle diyeceklerdir: "Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk." De ki: "Allah ile, O'nun âyetleriyle ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz?

66. Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz. İçinizden bir grubu affetsek bile, günahkâr kimseler oldukları için diğer bir grubu azaplandıracağız."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah diğer âyette: *"Münafıklar kalplerinde olanı kendilerine açıkça haber verecek bir sûrenin tepelerine indirilmesinden çekiniyorlar."* (Âyet 64) buyruğundan itibaren: *"De ki: Allah ile, O'nun âyetleriyle ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz? Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz. İçinizden bir grubu affetsek bile, günahkâr kimseler oldukları için diğer bir grubu azaplandıracağız."* (Âyet 65-66) kadar olan buyruklarda yüce Allah ona kendilerine: Siz iman ettikten sonra kafir oldunuz demesini emretmiş bulunuyor.

Bu gibi âyetler hakkında: Bunlar önce kalpleriyle kafir olmakla birlikte daha sonra da dilleriyle de kafir olmuşlardır diyen kimselerin bu açıklamaları sahih değildir. Çünkü beraberinde küfrün bulunmuş olduğu kalbin küfür ve inkârı ile birlikte dil ile iman halinde: İman ettikten sonra kafir oldunuz denilmez. Çünkü onlar esasında hâlâ kafirdirler. Eğer bununla sizler daha önce imanı açığa vurmuşken şimdi de küfrü açığa vurdunuz anlamı kastedilirse onlar bu işi kendilerinin özel yakınları dışında insanlara karşı açıklamamışlardı. Ayrıca onlar kendi özel adamları ile birlikte hep böyle idiler. Ama onlar münafıklık edip kalplerinde bulunan münafıklığı açığa çıkartan bir sûrenin indirilmesinden çekinip alay mahiyetindeki sözleri söyleyince artık iman etmelerinden sonra kafir oldular. Diğer taraftan lafız onların hâlâ münafıklıklarının devam ettiğine delalet etmemektedir. Ayrıca yüce Allah: "... *pek acıklı bir azaba uğratır."* (Tevbe. 73-74) buyurmaktadır. Burada yüce Allah da: *"Onlar müslümanlıklarından sonra kafir oldular."* buyurmaktadır.

O halde buradaki müslüman oluş, bedevilerin müslüman oluşları türünden olabilir. Bu taktirde yüce Allah'ın: *"Onların iman etmelerinden sonra"* buyruğu ile onların müslüman olmalarından sonra buyruğu arasında bir fark bulunmaz. Bununla birlikte hep münafık kalmış ve hiçbir durumlarında iman namına beraberlerinde hiçbir şey bulunmamış da olabilirler. Buna sebep ise küfür ve irtidadı açığa çıkarmış olmaları olur. İşte bundan dolayı yüce Allah onları tevbe etmeye çağırarak: *"Eğer tevbe ederlerse onlar için hayırlı olur. Eğer yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da ahirette de pek acıklı bir azaba uğratır."* (Âyet 74) buyurmaktadır. Bu ise ancak açıktan kafir olan kimseler içindir. Bu gibi kimselere karşı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) haddi uygulamak ve ona gereken cezayı vermek sûretiyle mücahede eder. Bundan ötürü o bu buyrukları: *"Ey peygamber! Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara sert ol."* (Âyet 73) buyruğundan sonra zikretmiştir. Yine bundan dolayı âyetin sonunda: *"Onların yeryüzünde ne bir velileri vardır ne de bir yardımcıları."* (Âyet 74) buyurmaktadır.

Müslüman olmalarından sonra kafir olan bu kesim, iman etmelerinden sonra kafir olanlardan farklıdırlar. Çünkü onlar o sözleri söylemediklerine dair Allah adına yemin ettiler. Halbuki onlar müslüman olmalarından sonra kafir olmalarına sebep olan küfür sözünü söylemişler ve ele geçiremeyecekleri şeyleri yapmaya yeltenmişlerdi. Bu ise onların bu hususta çaba ve gayret göstermiş olduklarına fakat maksatlarına ulaşamadıklarına bir delildir. Çünkü şanı yüce Allah yapmadıkları işleri yapmaya kalkıştılar buyurmamıştır. Bunun yerine: *"Başaramadıkları bir işe de yeltendiler."* buyurmaktadır. Böylelikle onlar hem bir söz söylemiş hem bir fiil ortaya koymuş oldular. Yüce Allah: *"Andolsun onlara soracak olsan elbette şöyle diyeceklerdir: Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk."* Bu sözleri ile onlar hem itirafta bulundular hem özür dilediler. Bundan dolayı da: *"Özür dilemeyin..."* (Âyet 66) buyurmaktadır. İşte bu da onların kendi kanaatlerine göre küfür olan bir işi yapmamış olduklarına aksine bunun bir küfür olmadığını zannettiklerine delildir. Yüce Allah da: Allah ile, âyetleri ile ve Rasûlü ile alay etmenin kişiyi iman ettikten sonra küfre götürecek bir küfür olduğunu beyan buyurdu. İşte bu da onların zayıf bir imana sahip olduklarına ve haram kılınmış olduğunu öğrendikleri böyle bir haramı işlemiş olduklarına delildir. Fakat onlar bunun küfür olduğunu zannetmiyorlardı. Oysa o iş onların kafir olmasına sebep olan bir küfürdü. Onlar bu işin caiz olduğuna da inanmıyorlardı. Yüce Allah'ın Bakara Sûresi'nde önce görüp sonra kör olan, önce bilip sonra inkâr eden, önce iman edip sonradan da kafir olan misali haklarında vermiş olduğu münafıkların

nitelikleri hakkında seleften birden çok kişi de böyle demiştir.[127] İşte Katade ve Mücahid de böyle demiştir. Şanı yüce Allah onların mü'minlere yönelişlerine ve rasûlün getirdiklerini dinleyişlerine ve nurlarının gitmesine bir misal vermiştir.][128]

[Yüce Allah: *"Münâfıklar, kalplerinde olanı kendilerine açıkça haber verecek bir sûrenin tepelerine indirilmesinden çekiniyorlar. De ki: "Siz alay edin bakalım! Şüphesiz Allah çekindiğinizi açığa çıkarandır." de. Andolsun, onlara (Tebûk'e giderken söyledikleri o alaylı sözlerini) soracak olsan, elbette şöyle diyeceklerdir: "Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk." De ki: "Allah ile, O'nun âyetleriyle ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz?" Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz. İçinizden bir grubu affetsek bile, günahkâr kimseler oldukları için diğer bir grubu azaplandıracağız."* (Âyet 64-66) buyurmaktadır. İşte bu buyruk Allah ile, onun âyetleri ile ve rasûlü ile alay etmenin küfür olduğu hususunda açık bir nastır. O halde kasti olarak yapılan sövmenin böyle olması öncelikle sözkonusudur. Zaten bu âyet-i kerime de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ister ciddi olarak ister şaka yoluyla küçük düşürüp eksik gören herkesin kafir olacağına delildir.

Aralarında İbn Ömer, Muhammed b. Ka'b, Zeyd b. Eslem ve Katade'nin de bulunduğu ilim ehlinden bir takım kimselerden nakledilen rivâyete göre[129] -hadisi nakledişleri esnasında birinin ifadeleri öbürüne karışmış olarak- Münafıklardan bir adam Tebuk gazvesinde şöyle demiş: Ben bizim şu Kur'ân'ı bilenlerimiz kadar karınlarına daha düşkün, onlardan daha yalancı, düşmanla karşılaşıldığı zaman da daha korkak kimseleri görmedim. O bu sözleriyle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile onun Kur'ân'ı bilen ashabını kastediyordu. Bunun üzerine Avf b. Malik ona: Yalan söyledin. Ama sen münafık birisisin. Andolsun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber vereceğim deyip Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e durumu haber vermek için gittiğinde kendisi daha varmadan Kur'ân-ı Kerim'in (bu buyruklarının) inmiş olduğunu gördü. O adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e -yükünü yüklemiş ve devesine binmiş iken geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz ancak oyun oynuyor ve yolun sıkıntısını hafifletecek şekilde yolculuktakilerin konuşmaları kabilinden konuşuyorduk dedi.

İbn Ömer dedi ki: Ben onun Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesinin deri bağlarından birisine asılmış olarak yol aldığını ve ayaklarının taşlara çarparken: Biz söze dalmış şakalaşıyorduk dediğini, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve

127 Buna dair açıklama Bakara Sûresi'nde daha önce geçti.
128 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 272-274.
129 Merhum İbn Teymiyye'nin söz konusu ettiği bu kimselerin rivâyetleri İbn Cerir, XIV, 333-335'de yer almaktadır. Ayrıca bk. ed-Durru'l-Mensur, III, 354-355.

sellem)'in ise ona: "Allah ile, onun âyetleri ile ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz." diye söyleyip ona dönüp bakmadığını ve bundan fazla bir şeyi de ona söylemediğini hâlâ görür gibiyim.

Mücahid dedi ki:[130] Münafıklardan bir adam dedi ki: Muhammed bize filanın dişi devesinin şu şu vadide olduğunu anlatıyor. Peki ona gaybı kim bildiriyor, nereden biliyor deyince yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi.

Ma'mer Katade'den rivâyetle dedi ki:[131] Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tebuk gazvesinde iken münafıklardan bir kafile de onun önünde yol alıyorlardı. Onlar: Bu kişi Rûm saraylarını ve kalelerini feth edebileceğini mi zannediyor? Yüce Allah onların söylediklerini nebisine bildirdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Bunları bana getirin." buyurup onların getirilmelerini istedi. Onlara: Şunu şunu söylediniz mi deyince onlar biz ancak şakalaşıyor ve oyun oynuyorduk, eğleniyorduk diye yemin ettiler.

Ma'mer dedi ki: el-Kelbi dedi ki: Onlardan bir adam onların konuştukları gibi konuşmuyor ve onları ayıplayarak yol alıyordu. Bu sebeple de: *"İçinizden bir grubu affetsek bile günahkâr kimseler oldukları için diğer bir grubu azaplandıracağız."* buyruğu nazil oldu ve böylelikle bu kişi bir tek şahıs olduğu halde ona "taife/grup" adını verdi.[132] İşte bunlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ve ashabından alim olanları ayıplamak sûretiyle onu küçük düşürmeye ve onun verdiği haberi önemsiz bulmaya kalkışınca yüce Allah bundan dolayı -bu sözleri alay olsun diye söylemiş olsalar dahi- kafir olduklarını haber verdi. Peki ya bu türden sözleri daha da ağır şekilde söyleyenlerin durumu ne olur? Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara had uygulamayışının sebebi ise münafıklara karşı cihad emrinin o sırada henüz kendisine verilmemiş olmasından dolayıdır. Aksine o onların ehliyetlerini bir kenara bırakıp ona iltifat etmemekle emrolunmuştu. Ayrıca onun kendisini küçük düşürüp eziyet eden kimseleri affetmek hakkı da vardı.][133]

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَآئِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ
طَآئِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

130 İbn Cerir, 16917.
131 İbn Cerir, 16915.
132 İbn Cerir, 16922'de ancak el-Kelbi'nin adını vermeyerek sadece şöyle demiştir: Ma'mer dedi ki: Birileri dedi ki: Sonra bu rivâyeti zikretmektedir.
133 es-Sârimu'l-Meslûl, 37-39.

66. "Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz. İçinizden bir grubu affetsek bile, günahkâr kimseler oldukları için diğer bir grubu azaplandıracağız."

Tefsiri:

[Çünkü şanı yüce Allah münafıklara dair haber verirken: *"Allah ile, onun âyetleri ile ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz? Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kafir oldunuz. İçinizden bir grubu affetsek bile günahkâr kimseler oldukları için diğer bir grubu azaplandıracağız."* buyurmaktadır. İşte bu da iman ettikten sonra kafirin affedilebileceğine de azaba uğratılabileceğine de delildir. Ama ancak tevbe ettiği taktirde affedilebilir. Böylelikle onun tevbesinin kabul edileceği de bilinmiş olmaktadır.

Tefsir alimlerinin zikrettiklerine göre bunlar bir topluluk idi. Aralarından tevbe eden kişi ise kendisine Mahşi b. Humeyr denilen birisi idi. Bazıları da: Bu kişi işittiği bazı sözlere tepki göstermiş ve onların bu söyledikleri hususunda onlarla aynı eğilimi göstermemiş, onlardan uzaklaşarak kenarda yürümeye devam etmişti demişlerdir. İşte bu âyet-i kerime nazil olunca o da münafıklığından uzaklaşarak: Allah'ım, ben gözümü aydınlatan, derileri ürperten, kalpleri yerinden oynatan bir âyeti hâlâ işitip durmaktayım. Allah'ım, benim ölümüm senin yolunda öldürülmek olsun dedi ve olayı zikrettiler.][134]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"De ki: Allah ile, onun âyetleri ile ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz? Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kafir oldunuz."* buyurmaktadır. Çünkü şanı yüce Allah'a ait bir hak manasını ihtiva eden bir sözün böyle bir hakkı kabul etmemekle birlikte kabul etmeye imkân yoktur. Çünkü kulun Rabbi ile alay etme hakkı da yoktur, onun âyetleri ile de alay edemez, onun sınırları ile oynamaya kalkışamaz. Muhtemelen Ebu Musa'nın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği: Bazı kimselere ne oluyor? Allah'ın sınırları ile oynamaya kalkışıyor, onun âyetleri ile alay etmeye yelteniyorlar.[135] Hükmünü kabul etmeyerek oyun ve şaka olsun diye söyledikleri alay ediciler hakkındadır. Halbuki bu yaptıkları işin hükmü onlardan ayrı olamaz.][136]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

134 es-Sârimu'l-Meslûl, 323.

135 İbn Mace, 2017; Beyhaki, VII, 322, el-Busiri, Misbahu'zu-Zücace'de senedinin hasen olduğunu söylemiştir.

136 el-Fetava, III, 48.

[Aynı şekilde Şafii'den nakledildiğine göre ona yüce Allah'ın âyetlerinden herhangi birisi ile alay eden kimseye dair soru sorulması üzerine Şafii: O kişi kafirdir demiş ve yüce Allah'ın: *"Allah ile, onun âyetleri ile ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz. Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kafir oldunuz."* buyruğunu delil göstermiştir.][137]

Yüce Allah'ın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Söven Kimseleri Affettiğine Bu Âyeti Delil Gösterenlerin Kanaatlerini Reddetmek Üzere

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İçinizden bir grubu affetsek bile günahkâr kimseler oldukları için diğer bir grubu azaplandıracağız."* buyruğuna gelince. Buna çeşitli bakımlardan cevap verilecektir:

1. Herşeyden önce bu âyet-i kerimede bu âyetin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sövüp sayan kimseler hakkında indiğine dair bir delil yoktur. Âyette, âyetin münafıklar hakkında indiğinin delili vardır. Halbuki her münafık ona sövüp saymaz. Ona sövüp sayan bir kişi ise münafıkların en büyüklerinden ve münafıklığı en çirkin olanlardan birisidir. Kişi bazen nübüvvete inanmamakla birlikte münafıklık eder ama yine de ona sövüp saymaz. Birçok kafirin durumu gibi. Eğer her bir münafık ona sövüp sayan kişinin durumunda olsaydı o taktirde her mürtedin de sövüp sayan birisi olması gerekirdi ve bu durumda bu mesele başka bir hal alırdı. (Yahut imkânsız olurdu.) Halbuki durum böyle değildir. Çünkü sövmek açıkça anlaşıldığı gibi münafıklık ve küfür üzerine zaid bir şeydir. Kafir kimseler arasından onu (sallallâhu aleyhi ve sellem) seven, ona muhabbet besleyen, ona iyiliklerde bulunan pek çok kimseler de vardı. Hatta kafirler arasından ona yapılan eziyetlere karşı onu savunan kimseler öbürlerinden daha fazla idi. Ona karşı savaşıp bununla birlikte ona sövüp saymayan başkaları da vardı. Hatta âyet-i kerime ona eziyette bulunanlar dışındaki münafıklar hakkında inmiş olduğuna delildir. Çünkü şanı yüce Allah: *"Peygambere eziyet edenler de onlardandır."* (Âyet 61) buyruğundan itibaren *"Münâfıklar, kalplerinde olanı kendilerine açıkça haber verecek bir sûrenin tepelerine indirilmesinden çekiniyorlar. De ki: "Siz alay edin bakalım! Şüphesiz Allah çekindiğinizi açığa çıkarandır. " de. Andolsun, onlara (Tebûk'e giderken söyledikleri o alaylı sözlerini) soracak olsan, elbette şöyle diyeceklerdir: "Biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk." De ki: "Allah ile, O'nun âyetleriyle ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz?" Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz. İçinizden bir grubu affetsek bile,*

137 es-Sârimu'l-Meslûl. 514.

günahkâr kimseler oldukları için diğer bir grubu azaplandıracağız." (Âyet 64-66) buyurmaktadır. Bu buyruklarda sövüp saymadan söz edilmemektedir. Burda sadece rasûle sövüp sayma ihtiva etmeyen din ile alaydan söz edilmektedir.

Âyetin nüzul sebebinde geçtiği üzere bu hususta tartışma sözkonusudur. Ancak: O kelimeler hakkında görüş ayrılığı bulunan sövüp sayma lafızlarından değildir denilmesi hali müstesnadır. Bu ise pek güzel bir gerekçe değildir.

2. Onlar affedilen kişinin onların eziyet verici rahatsız edici sözlerini işittiği halde hiçbir şey söylemeyen kişi olan Mahşi b. Humeyr olduğunu ve tevbesi kabul edilenin de o olduğunu zikretmişlerdir. Fakat rahatsız ve eziyet verici sözleri söyleyenlerden hiçbirisi affedilmemiştir.

Bunun tahkiki de şudur: Mutlak olarak affetmek kusur işleyenin kendisi tevbe etmese dahi kusuru ve günahı sebebiyle sorgulamayı terk etmektir. Yüce Allah'ın: *"İki ordunun karşılaştığı gün içinizden geri dönüp kaçanları ancak yaptıkları bazı işler yüzünden şeytan yoldan çıkarmak istemişti. Andolsun Allah onları affetti."* (Ali İmran. 155) buyruğunda olduğu gibi.

Küfür ise affedilmez. Böylelikle affedilen kesimin kafir değil isyanda bulunan kimseler oldukları bilinmiş olmaktadır. Bu isyanları ise ya tepki göstermeden küfürü gerektiren sözleri işitmeleri ile ve yüce Allah'ın âyetlerine dalan kimselerle birlikte oturmakla yahut da küfür olmamakla birlikte günah olan sözler söylemekle ya da başka bir yolla olmuştur.

Buna göre âyet-i kerime o alay eden kimselerin azaba uğratılmalarının zorunlu olduğuna delil teşkil etmektedir. Bu da aynı zamanda onların tevbe imkânlarının bulunmadığına bir delildir. Çünkü şanı yüce Allah'ın azap edeceğini haber verdiği kimse azap edilmesine engel olacak şekilde tevbe etmesine imkân bulunmayan muayyen bir kişi olur. İşte bu, bu mesele hakkında delil olabilir.

3. Şanı yüce Allah onlar arasından bir grubu affetse dahi bir diğer grubu mutlaka azaplandıracağını haber vermektedir. Bu azabın kaçınılmaz olarak onların başına geleceğine delildir. Fakat buyrukta affetmenin gerçekleşeceğine delil bulunmamaktadır. Çünkü affetmek şart edatına bağlı olarak zikredilmiştir. Bu açıdan ihtimal dahilindedir. Azaba gelince affetmenin gerçekleşeceği varsayılsa bile meydana gelecektir. Affetmenin gerçekleşmemesi ihtimali sözkonusu olursa gerçekleşmesi daha da pekişir. Böylelikle ya genel ya özel olarak onların azaplandırılmasının kaçınılmaz olduğunu öğreniyoruz. Eğer onların tamamının tevbe etmeleri ümit edilip geçerli olacağı sözkonusu olsaydı böyle olmazdı. Çünkü tevbe etmeleri halinde onlara azap edilmezdi.

Allah'ın onları azaplandırmasının zorunlu olduğu sabit olduğuna göre onların tevbe etmelerinin kabul edilmesinin mümkün olduğunu ve tevbe ettiklerini açıkça ortaya koymaları halinde de azaplandırılmalarının haram olduğunu söylemeye imkân yoktur. Bu azaplandırmaktan kasıt da ister Allah tarafından gelen bir azap olsun ister mü'minlerin eli ile gerçekleşecek bir azap olsun fark etmez. Çünkü o daha sonra nebisine kafirlerle ve münafıklarla cihad etmesini emir buyurmuştur. Buna göre bu işi açıktan işleyen kimselere mü'minlerin eliyle azap edilir, gizleyen kimseyi ise Allah kendi tarafından bir azap ile azaplandırır. Özetle söyleyecek olursak âyet-i kerimede affetmenin meydana geleceğine dair bir delil yoktur. Burada bu kadarı yeter.

4. Eğer bu âyet-i kerime onların tevbe etmelerinin kabul edileceğine dair bir delil bulunsaydı bu bir gerçek olurdu. Bu durumda bu tevbe de yetkili nezdinde/yönetici, hakim nezdinde münafıklığının sabit olmasından önce tevbe etmeleri halinde sözkonusu olurdu. Nitekim bunu yüce Allah'ın: *"Eğer münafıklar kalplerinde hastalık bulunanlar ve Medine'de yalan haber yayanlar vazgeçmezlerse andolsun."* (Ahzâb, 60) buyruğundan itibaren iki âyette bu hususu beyan buyurmuştur. İşte bu da yakalanıncaya kadar tevbe etmeyen kimsenin yakalanması halinde öldürüleceğine delildir. İşte bundan dolayı muhtemeldir ki -Allah en iyi bilendir- *"Eğer sizden bir grubu affetsek bile"* buyruğu ile tevbe edinceye kadar münafıklığı saklı tutan kimseleri kastetmiş *"diğer bir grubu azaplandıracağız."* buyruğundan kastedilenler ise yakalanıncaya/sorumlu tutuluncaya kadar münafıklıklarını açığa vuran kimselerdir. İşte böylelikle âyet-i kerime bu şekilde açıkça gösteren kimseleri azaplandırmanın gereğine delil teşkil etmektedir.

5. Bu âyet-i kerime münafık bir kimsenin münafıklığı açığa vurması halinde ister tevbe etsin ister etmesin o hükmün yüce Allah'ın: *"Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et."* (Tevbe, 73) buyruğu ile -önceden de açıkladığımız gibi- hükmünün nesh edilmiş olduğunu da ihtiva etmektedir.

Bunu yüce Allah'ın: *"İçinizden bir grubu"* tevbe etmeyip *"affetsek bile"* buyruğu desteklemektedir. Âyetin nüzul sebebi de onlar hakkında münafıklığın sabit olduğunu ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de onları cezalandırmadığı hususunu desteklemektedir. Bu ise Berae/Tevbe Sûresi nazil olmadan önce Tebuk Gazvesi'nde olmuştu. Gazvenin akabinde Berae Sûresi nazil olmuş, o sûrede Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e müşriklerin antlaşmalarını bir kenara bırakması ve kafirlerle münafıklara karşı cihad etmesi emri verilmiştir.

Onun bu sûreden delil gösterdiği hususlara karşı cevap da birkaç bakımdan şöylece verilir:

1. Yüce Allah onların küfür sözünü söylediklerini ve elde edemeyecekleri şeyleri yapmaya yeltendiklerini zikretmiş bulunmaktadır. Ama bunda sövmek ve ağır sözler söylemekten söz edilmemektedir. Küfür ise sövmekten daha geneldir. Daha genel olanın sabit olması ise daha özelin sabit olmasını gerektirmez. Fakat âyetin nüzul sebebi ile ilgili olarak sözkonusu edilenlerde âyet-i kerimenin söven kimseler hakkında nazil olduğuna delil olacak hususlar vardır. Böylelikle bu nokta çürümüş olmaktadır.

2. Şanı yüce Allah, Allah adına yemin ederek o sözleri söylemediklerini ileri süren kimselere tevbe etme teklifini yapmıştır. İşte küfür sözünü söylediği halde söylemediğine dair yemin eden kimsenin durumu budur. Şanı yüce Allah nebisine bu gibi kimselerin yalan yere yemin ettiklerini bildirmiştir. İşte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e münafıklığını ortaya koyan sözleri ulaşan ve kendisi hakkında delil ortaya konulamayanların birçoğunun durumu bu şekilde idi. Bu gibi kimselere ise had uygulanmaz. Çünkü zahiren onun aleyhine herhangi bir şey sabit olmamıştır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise hadlerde ve benzeri hususlarda ancak zahir ile hüküm verir. Âyetin nüzul sebebi ile ilgili olarak zikrettikleri bütün olaylarda durum şundan ibarettir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e onların neler söyledikleri bir kişinin/vahid habercinin haberi ile bildirilmiştir. Bu kişi ya Huzeyfe ya Amir b. Kays ya Zeyd b. Erkam veya bunlardan bir başkasıdır. Ya da ona durumları vahiy ile bildirilmiştir.

Tefsirlerden bazılarında bu sözü söylediği kendisinden nakledilen kişinin el-Cülas b. Suveyb olduğu belirtilmektedir. O bu sözü söylediğini itiraf etmiş ve bu sözü söylediğinden dolayı da tevbe etmişti. Ayrıca onun bunu söylediğine dair bir delil de ortaya konulmamıştı. Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun bu tevbesini kabul etmişti. İşte bütün bunlar bu gibi kimseden yaptığı tevbenin kabul edileceğine dair açık bir delalettir. İşte böyle bir kimsenin münafıklığı gizli olduğu gibi kendisi ile Allah arasında gizlice tevbe etmesi halinde tevbesinin kabul edileceği hususunda da görüş ayrılığı yoktur. Şâyet münafık olduğuna dair aleyhinde bir delil ortaya konulmadan önceki münafıklığını ve ondan dolayı tevbesini açıktan ortaya koyacak olursa yine de tercih edilen görüşe göre tevbesi kabul olunur. Tıpkı zina etmiş yahut hırsızlık yapmış bir kimsenin işlediği bu suç aleyhinde sabit olmadan açıktan tevbe ederek gelen kimsenin sahih kanaate göre tevbesinin kabul edilmesi gibi. Böyle bir kimsenin (gizli münafığın) tevbesinin kabulü ise buna göre daha uygundur. Fakat münafıklığı açık

delil ile sabit olmuş kimse ile ilgili olarak ne âyet-i kerimede ne de âyetin nüzul sebebi ile zikredilen hususlarda tevbesinin kabul edileceğine dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Hatta aynı âyet-i kerimede tevbenin açıktan yapıldığına delil dahi yoktur. Aksine onun kendisi ile Allah arasında tevbe ettiği şeklinde yorumlanması bile mümkündür. Şüphesiz böyle bir hal kendisine had uygulansa dahi ona fayda verir. Nitekim yüce Allah: *"Ve onlar çirkin bir günah işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günahları için bağışlanma dileyenlerdir. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki?"* (Ali İmran, 135); *"Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse Allah'ın çok mağfiret edici, çok merhametli olduğunu görür."* (Nisa, 110); *"Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder."* (Zümer, 53); *"Günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden."* (Mümin, 3) ve buna benzer daha başka âyetler de bunu ifade eder. Bununla birlikte bu had uygulanmasını gerektiren bir hayasızlık yapan yahut içki içmek ya da hırsızlık yapmak sûretiyle kendisine zulmeden bir kimsenin delil ile sabit olmuş suçuna uygulanması gereken haddi üzerinden düşürmez.

Münafıklığı ister delil ile ister ikrar etmek sûretiyle sabit olsun münafığın cezasını düşürmeyen kimse eğer: Âyet-i kerimede haddin ondan düştüğüne dair delil yoktur diyecek olsa bile böyle bir kimsenin bu sözünün açıklanabilir bir tarafı vardır.

3. Yüce Allah: *"Ey peygamber! Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara sert ol ... (o kötü sözü) söylemediklerine dair Allah'a yemin ederler."* (Tevbe, 73-74) diye buyurmaktadır. Bu onlara karşı cihad edilmesini ortaya koymakta, hikmetini beyan buyurmakta, onların onlara karşı cihad edilmesini gerektiren durumlarını açığa çıkarmaktadır. Hükümden sonra uygun olan sıfatın sözkonusu edilmesi o sıfatın o hükmün bir illeti olduğuna delildir. Yüce Allah'ın: *"Söylemediklerine dair Allah'a yemin ederler."* buyruğu onların bir niteliğidir ve bu onlara karşı cihad edilmesine uygun bir niteliktir. Çünkü onların yalan yere yemin edip iman ettiklerini açığa vurup küfrü saklamaları onlara karşı sert olmayı gerektiren bir haldir. Öyle ki onların bu yeminleri kabul edilmez, açığa vurdukları iman iddiaları tasdik edilmez. Aksine onlara karşı sert çıkış yapılır ve onların bu iddiaları reddolunur.

İşte bütün bunlar münafık kimsenin yakalanmasından sonra açıktan tevbe etmesinin kabul edilmeyeceğine delildir. Çünkü onun geçmişte kafir olmadığına dair verdiği haber ile hali hazırda kafir olmadığına dair verdiği haberlerde hiçbir

fark olmaksızın yalancı olduğu açıkça ortadadır. Şanı yüce Allah onların tasdik edilmemelerini gerektiren durumlarını açıkladığına göre küfrünün sabit olmasından sonra kafir olmadığına dair verdiği haberi de tasdik edilmez. Aksine onun hakkında yüce Allah'ın: *"Allah da şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar."* (Münafikun, 1) buyruğunun hükmü cereyan eder. Fakat bu hususta onun yalancı olduğunun açıkça ortada olması da şarttır. Bu şart bulunmayacak olursa bizler insanların kalplerini araştırmak ile göğüslerini yarmakla emrolunmamışız. İşte yüce Allah'ın: *"Eğer tevbe ederlerse bu onlar için hayırlı olur."* (Tevbe, 74) buyruğu bu manadadır. Yani münafıklıkları ortaya çıkmadan ve hakimin huzurunda buna dair apaçık delil ortaya konulmadan önce demektir. Böylelikle cihadın da belli bir yeri olur. Tevbenin de yeri belli olur. Aksi taktirde her zaman açıktan yapılan tevbenin kabul edilmesi halinde onlara karşı cihad etmeyi büsbütün engeller.

4. Bundan sonra yüce Allah: *"Eğer yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da ahirette de pek acıklı bir azaba uğratır."* (Tevbe, 74)buyurmaktadır. Buna da yüce Allah'ın: *"Halbuki biz Allah'ın size kendi katından yahut bizim ellerimizle bir azap getireceğini bekliyoruz."* (Tevbe, 52) buyruğu tefsir etmektedir.

İşte bu da bu tevbenin bizim onları kendi ellerimizle azaplandırma imkânını bulamadan önce sözkonusu olacağına delildir. Çünkü münafıklığı açıkça ortaya koyuncaya bu hususta kendisine tanıklık edilinceye ve yakalanıncaya kadar tevbe etmeyen bir kimse yüce Allah'ın kendisine teklif etmiş olduğu tevbeden yüz çevirmiş demektir. O halde Allah'ın dünyada onu can yakıcı bir azap ile azaplandırması gerekir. Öldürülmek ise can yakıcı bir azap olup onunla azaba uğratılması uygundur. Zira tevbe etmekten yüz çeviren bir kimsenin en uzak hali onun tevbe etmeyi insanların kendisini bırakmayacağı vakte kadar terk etmesi tevbe etmemesidir. Çünkü bundan maksat onun ölünceye kadar tevbe etmeyişi olsaydı dünyada herhangi bir şeklide ona azap edilmemiş olurdu. Çünkü böylelikle dünya azabı kaçırılmış olur. O halde yüz çevirmenin tevbeyi kendisi ile ölüm arasında henüz bir süre varken terk etmesi anlamında olması kaçınılmazdır. Allah onu yüce Rabbimizin zikrettiği üzere bu yolla azaplandırır. Kendisine azap edilmek üzere yakalanmasından sonra tevbe eden bir kimse ise bu halden önce tevbe etmeyen kimselerdendir. Aksine böyle bir kişi yüz çeviren birisi olacağından ötürü dünyada da ahirette de Allah'ın kendisini can yakıcı bir azap ile azaplandırmasını hak eder. Bu âyet-i kerimeyi ve ondan önceki âyeti iyice düşünen bir kimse böyle bir kimsenin yakalandıktan sonra tevbe etmesinin üzerinden Allah'ın azabını kaldırmayacağına delil olduğunu iyice görür.

Böyle bir tevbenin kendisi ile Allah arasında kabul edilmeye elverişli oluşuna gelince. tevbe her ne kadar rasûl tarafından arz edilmeyi ihtiva etse bile öncelikle şunu söyleyelim: -Bu cevabın hakkı her ne kadar ikinci mukaddimeye ertelenmek ise de- şu kadarını belirtelim ki: Bize dava edilip sonra ise tevbe ettiğini açığa vuracak olursa bu ona haddin uygulanmasına engel değildir. Nitekim zina eden, içki içen ve yol kesen bir kimse bize dava edilmeden önce kendisi ile Allah arasında tevbe ettiği taktirde Allah onun tevbesini kabul eder. Bizler de ondan haberdar olduktan sonra tevbe edecek olursa ona haddin uygulanması bir zorunluluk olur ve bu da onun tevbesinin tamamlayıcı unsurları arasında yer alır. Bütün suçlar bu kabildendir.][138]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kafir oldunuz."* buyurmakta ve bunun yerine sizler biz söze dalıp şakalaşmıştık şeklindeki sözünüzü söylerken yalan söylüyorsunuz buyurmamış ve onların doğru söylemeleri halinde küfürden uzaklıklarını gerektiren açığa vurdukları diğer mazeretlerinde onları yalanladığı gibi bu mazeretlerinde yalancı olduklarını söylememiş aksine onların bu söze dalma ve eğlenmeleri ile imandan sonra kafir olduklarını beyan buyurmuştur.][139]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah alay edenler hakkında: *"Özür dilemeyin. Siz iman ettikten sonra gerçekten kafir oldunuz."* buyurarak onların söylediklerinin doğru olduğuna inanmamakla birlikte söz ile kafir olduklarını beyan buyurmaktadır.][140]

اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ
عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ
الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾

67. "Münâfık erkeklerle münâfık kadınlar da (fitne ve nifakta) birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkoyarlar, ellerini de (cimrilikle) sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular. O da onları unuttu. Şüphesiz münâfıklar fâsıkların ta kendileridirler."

138 es-Sârimu'l-Meslûl. 467-472.
139 es-Sârimu'l-Meslûl, 517.
140 es-Sârimu'l-Meslûl. 524-525.

Tefsiri:

[Münafık erkeklerle münafık kadınlar birbirlerindendir. Onlar münkeri emreder, iyiliği yasaklarlar. Ayrıca cimrilik de ederler. Allah'ı unuttukları için Allah da onları unutur.

Bu unutmayı ...[141] diye tefsir etmişlerdir. İşte bu unutma, o anmanın/zikrin zıttıdır.][142]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Münâfık erkeklerle münâfık kadınlar da (fitne ve nifakta) birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkoyarlar, ellerini de (cimrilikle) sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular. O da onları unuttu. Şüphesiz münâfıklar fâsıkların ta kendileridirler. Allah, erkek münâfıklara da kadın münâfıklara da kâfirlere de -orada ebediyyen kalıcılar olmak üzere- cehennem ateşini va'detti. Bu, onlara yeter. Allah, onlara lanet etmiştir. Onlara bitip tükenmeyen kalıcı bir azap vardır. (Ey münâfıklar) siz de kendinizden öncekiler gibisiniz. Halbuki onlar sizden daha güçlü idi. Malları ve evlatları da daha çoktu. Onlar (dünya nimetlerinden) payları kadar faydalandılar. Sizden öncekiler kendi payları kadar faydalandıkları gibi siz de payınız kadar faydalandınız ve onlar (bâtıla) daldıkları gibi siz de daldınız. Dünyada da âhirette de amelleri boşa gitmiş olanlardır onlar. Zarara uğrayanların ta kendileri de işte bunlardır. Onlara (münâfıklara) kendilerinden öncekilerin, Nûh, Âd, Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen ashâbının, Mü'tefikelerin[143] haberi de gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık mûcizelerle gelmişlerdi. Allah onlara zulmediyor değildi. Fakat onlar (iman etmemekle) kendi kendilerine zulmediyorlardı. Mümin erkeklerle, mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir. Bunlar iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler. Allah'a ve Rasûlü'ne de itaat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir. Şüphesiz Allah Azîzdir, Hakîmdir. Allah, mü'min erkeklere de mü'min kadınlara da -içlerinde ebediyyen kalmak üzere- altından ırmaklar akan cennetler va'detti. Bir de Adn cennetlerinde hoş meskenler... Allah'ın rızası ise hepsinden daha büyüktür. En büyük kurtuluş işte budur! Ey Peygamber, kâfirlere ve münâfıklara karşı cihad et ve onlara sert ol! Yerleri cehennemdir onların. O, ne kötü bir dönüş yeridir!"* (Âyet 67-73) buyurmaktadır.

141 Asıl nüshada boşluk

142 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 135.

143 Lût kavminin darmadağın edilen kasabalarının.

Yüce Allah bu âyet-i kerimelerde münafıkların ahlakını ve niteliklerini aynı zamanda mü'minlerin ahlakı ile niteliklerini beyan buyurmaktadır. Her iki kesim de müslüman olduğunu açığa vurmaktadır. Şanı yüce Allah böyle bir ahlak ile birlikte müslüman olduğunu açığa vuran münafıklar ile kafir olduklarını açığa vuran kafirleri cehennem ateşi ile tehdit etmiş ve nebisine her iki kesim ile de cihad etmesini emir buyurmuştur.

Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i peygamber olarak gönderip Medine'ye hicret ettiği zamandan itibaren insanlar mü`min, münafık ve kafir olmak üzere üç sınıf haline geldi.

Açıktan kafir olduğunu gösteren kafirin durumu açıkça ortadadır. Burada asıl maksat kitap ve sünnette sözkonusu edilen münafıkların sıfatları ile ilgilidir. Çünkü kıble ehli adına korkulan bu sıfatlara sahip olmaktır. Şanı yüce Allah münafıkları birbirlerinden olmakla nitelendirmiş, mü'minler hakkında da: *"Birbirlerinin velileridir."* buyurmuştur. Bunun sebebi münafıkların kalplerinin ve amellerinin birbirine benzeşmesidir. Onlar bununla birlikte *"Kalpleri darmadağınık olduğu halde sen onları bir ve toplu zannedersin."* (Haşr. 14) Çünkü onların kalpleri birbirini sevmiyor, birbirini veli edinmiyor. İman ettikleri maksat aralarında ortak olması hali müstesnadır. Bundan sonra yine birbirlerinden uzaklaşırlar. Mümin ise böyle değildir. Mümin mü'mini sever. Gıyabında ona yardım eder. İsterse uzak ülkelerde olsunlar ve isterse aralarında uzun zamanlar geçmiş olsun.

Daha sonra yüce Allah her bir grubu gerek kendileri hakkında gerek başkaları hakkındaki amelleri ile nitelendirmektedir. Allah'ın sözleri ise etraflı ve kapsamlıdır. Kişinin dini ile alakalı amelleri;

Biri amel etmesi ve terk etmesi,

Diğeri ise başkasına bir işi yapmayı ya da terk etmeyi emretmesi ile alakalı olmak üzere iki kısımdır.

Diğer taraftan insanın fiilleri ya bizzat kendisi onlardan yararlanır yahut da fiilleriyle başkalarına faydalı olur. Böylelikle dördüncünün sözkonusu olmadığı üç kısma ayrılmış olurlar:

1. Namaz gibi amel işleyen kimsenin bizzat yaptığı ve başkası ile alakası olmayan işler.

2. Zekat gibi başkasının faydası için yaptığı işler.

3. Yapsın diye başkasına emrettiği işler. Bu durumda amel eden başkası olur. Onun bu husustaki payı ise o işi emretmesi olur.

Şanı yüce Allah münafıkların nitelikleri hususunda: *"Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkoyarlar."* buyururken bunun karşısında mü'minlerin nitelikleri arasında: "İyiliği emreder kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar." buyurmaktadır. Maruf/iyilik Allah'ın iman ve salih amel türünden sevdiği her bir şeyi kapsayan kapsamlı bir isimdir.

Münker ise Allah'ın yasakladığı her bir şeyi kapsayan bir isimdir.

Daha sonra yüce Allah: *"Ellerini de sıkı tutarlar."* buyurmaktadır. Mücahid dedi ki:[144] "Onlar Allah yolunda infak etmemek için ellerini geri tutarlar, sıkı ellidirler." Katade de[145]: "Onlar her türlü hayrı işlemekten yana ellerini geri çekerler." demiştir. Mücahid açıklamasıyla mal ile başkasına faydalı olmaya Katade de mal ve beden ile faydalı olmaya işaret etmektedir.

Buna göre elin sıkı tutulması cimrilik etmekten ibarettir. Yüce Allah'ın: *"(Zincire vurulmuş esirler gibi) elini boynuna bağlanmış kılma. Onu büsbütün de açma."* (İsra, 29) ve: *"Yahudiler Allah'ın eli bağlıdır dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlandı ve onlara lanet edildi. Hayır Allah'ın iki eli de açıktır. O nasıl dilerse öyle infak eder."* (Maide, 64) buyruklarında olduğu gibi. Bu ise ya lafızdan açıkça anlaşılan örfi bir hakikattir yahut da meşhur mecazi bir ifadedir.

Münafıkların ellerini sıkı tutmalarının karşısında ise mü'minler hakkında: *"Zekatı verirler."* buyurmaktadır. Çünkü zekat lafzı her ne kadar farz zekat hakkında örfi bir hakikat anlamını kazanmış ise de- bedeni ya da mali yaratılmışlara her türlü faydanın da ismidir. Burada her iki şekil elin sıkı tutulmasındaki iki şekli andırır.

Daha sonra yüce Allah: *"Onlar Allah'ı unuttu. Allah da onları unuttu."* buyurmaktadır. Allah'ı unutmak onu zikretmeyi/anmayı terk etmektir. Bunun karşılığında mü'minlerin nitelikleri arasında "namazı dosdoğru kılarlar." vasfı yer almaktadır. "Salat" lafzı aynı zamanda hem farz hem de nafile namazı kapsar. Onun kapsamına ya lafzen yahut manen Allah'ın her türlü zikri de girebilir. İbn Mesud dedi ki: "Sen Allah'ı andığın sürece -çarşı pazarda bulunsan dahi- bir namaz içindesin demektir. Muaz b. Cebel de: "İlmin müzakere edilmesi bir tesbihtir." demiştir.[146]

Daha sonra yüce Allah'ın münafıklar ile kafirlere va'dettiği cehennem ateşi laneti ve ebedi azabı zikretmektedir. Bunun karşılığında ise mü'minlere va'dettiği cennet, razı oluş ve rahmeti zikretmektedir.

144 İbn Cerir, 16923
145 İbn Cerir, 16927.
146 Ebu Nuaym, Hilyetül Evliya, I, 339.

Diğer taraftan kelimelerin ve lafızların sıralanışında da pek çok sırlar vardır ki bunların açıklanacağı yer burası değildir. Burada maksadımız sadece yüce Allah'ın izni ile biraz sonra zikredeceğimiz şeylere bir temel hazırlamaktır.

Denildiği üzere yüce Allah'ın: *"Onlara bitip tükenmeyen bir azap vardır."* buyruğu dünyada ve ahirette onların yakasını bırakmayan gam, keder, kalp katılığı, kalp karanlığı ve cehalet kabilinden nefsi acılardır. Çünkü küfür ve masiyetlerin ancak yüce Allah'ın bildiği dünyevi bir çok acıları vardır. Bundan dolayı bu gibi kimselerin büyük bir çoğunluk ile ancak aklı ortadan kaldıran kalbi oyalayan sarhoşluk verici bir şey yahut oyalayıcı bir görüntü yahut neşelendirici bir çalgı ve buna benzer şeyler müstesna yaşantıları rahat ve hoş olamaz.

Bunun karşılığında yüce Allah'ın mü'minler hakkındaki: *"İşte Allah bunlara rahmet edecektir."* buyruğu yer almaktadır. Şanı yüce Allah mü'minlerin kalplerine yaratacağı rahmet ve benzeri hususlar sebebi ile imanın tadını alırlar, onun lezzetine zevkine varırlar. İslâm dolayısıyla kalpleri genişler ve buna benzer iman, ilim ve salih amel gibi anlatılması imkânsız daha başka sevinçlere gark olurlar.

Şanı yüce Allah münafıkların haberlerini bitirirken *"(Ey münafıklar) Siz de kendinizden öncekiler gibisiniz. Halbuki onlar sizden daha güçlü idi. Malları ve evlatları da daha çoktu."* buyurmaktadır. Buradaki "kef: gibi" lafzının hazfedilmiş bir mübtedanın haberi olmak üzere ref durumunda olduğu söylenmiştir ki ifadenin takdiri şöyledir: Siz sizden öncekiler gibisiniz. Bir diğer açıklamaya göre bu "kef" hazf edilmiş bir fiil sebebi ile nasb halindedir. İfadenin takdiri de: Sizler sizden öncekiler gibi yaptınız demektir. Nitekim en-Nemir b. Tevleb şöyle demiştir:

كاليوم مطلوبا ولا طالبا

"Ben bugün gibi ne istenen ne de isteyen (izlenen ve izleyen) bir gün gibi (sini görmedim.)"

Bu iki görüşe göre de benzetme daha öncekilerin amelleri ile ilgilidir. Benzemenin azapta olduğu da söylenmiştir.

Diğer taraftan amel eden de hazf edilmiştir. Yani şanı yüce Allah sizden öncekileri lanetlediği gibi onları da lanetlemiş ve azaplandırmış olacaktır.

Daha güzel bir açıklama olmak üzere şöyle denilmiştir: Amil/amel eden daha önce geçen ifadelerdir. Yani Allah'ın münafıklara tehdidi sizden öncekilere yaptığı tehdit gibidir. Onları da sizden öncekileri lanetlediği gibi lanetlemiştir. Ayrıca sizden öncekiler gibi onlar için de kalıcı sürekli bir azap vardır.

Yahut da nasb mahallindedir. Ref mahallinde olması da mümkündür. Yani bu azap sizden öncekilerin azabı gibidir.

Bu görüşe göre işin hakikati şudur: "Kef" harfi iki nasb amili ile yahut biri nasb edici diğeri ref edici bir amil ile karşı karşıyadır. Bu da Arapların ben Zeyd'e ikram etti, o da bana ikram etti sözü gibidir. Nahivcilerin ise amilin farklı olmaması halindeki görüşleri -Zeyd'e ikram ettim ve verdim ifadesindeki gibi ibarelerde iki görüşleri vardır:

1. Bu Sibeveyh'in ve onun kanaatini kabul edenlerin görüşü olup bunlara göre isimdeki amil bunlardan birisidir. Diğerinin ise mamulü/amilden etkilenen lafzı hazf edilmiştir. Çünkü onun görüşüne göre bir tek mamul üzerinde iki amil birlikte amel etmez.

2. Bu da Ferra'nın ve onun dışındaki Kufe'li nahivcilerin görüşüdür. Buna göre her iki fiil bu isimde amel etmiştir. Onun görüşüne göre de iki amil bir tek mamulde amel edebilir.

İşte yüce Allah'ın: *"(Unutma ki) sağında ve solunda oturan yaptıklarını tespit eden (iki melek) vardır."* (Kaf. 17) ve benzeri buyruklar hakkındaki görüş ayrılığı buna göre izah edilir.

Öncekilerin görüşüne göre ifadenin takdiri de şöyle olur: Şanı yüce Allah sizden öncekilere va'dettiği gibi münafıklara da cehennem ateşini vadetmiştir. Onlar için sizden öncekilere olduğu gibi kalıcı bir azap vardır. Yahut da sizden öncekilerin azabı gibi bir azap vardır. Sonra bu mamullerden ikisi diğerinin bunlara delalet etmesi dolayısıyla hazf edilmiştir. Onlar da ilk ikisinin hazf edilmesini güzel görürler.

İkinci görüşe göre şöyle demek mümkün olur: Muayyen olarak zikredilen kef harfi yüce Allah'ın *"va'detti"* ve *"lanetledi"* buyruğuna müteallıktir. Yine yüce Allah'ın: *"Ve onlar için kalıcı bir azap vardır."* buyruğuna da müteallıktir. Çünkü "kef" üzerinde i'rab açıkça görülmez. Üçünün de amelinin nasb olduğu şeklindeki bu görüşe göre ise durum gâyet açıktır.

Eğer üçüncüsü, ref amel eder (görüşüdür) denilecek olursa açıklaması şöyle olur: Lafızda amel birdir. Çünkü bütün taalluk lafzi değil manevi teallukdur.

Bazı kimselerin benzetmeyi amelde, bazılarının ise benzetmenin azap hakkında sözkonusu olduğunu kabul ettiğini bildiğimize göre her iki görüş de birbirinden ayrı düşünülemez. Çünkü sonuç hakkındaki benzetme sonucu gerektiren hakkındaki benzerliği de gerektirmektedir ve bunun aksi de böyledir.

O halde iki görüş arasında da manevi bir ayrılık yoktur.

Aynı şekilde bizim hazf'ın gerekli olup olmaması hususunda sözünü ettiğimiz nahivcilerin görüş ayrılığı da böyledir. Bu sadece bir takım ta'liller/gerekçeler ve esas alınan hususlar hakkındaki bir ihtilaftır. Bu ihtilaf da ne i'rab hususunda ne mana hususunda ihtilafı da gerektirmez. O halde daha güzel olan "kef" harfinin daha önce geçen bütün hususlar ile hem amel hem de ceza ile alakalı olması en güzelidir. Böylelikle her ikisinde de benzetme lafzi bir benzetme olur.

İlk iki görüşe göre ikisinden birisine lafzan diğerine de lüzum/gereklilik yoluyla delil teşkil eder.

Buna göre Kufelilerin yolunu izlemek daha beliğ ve daha güzeldir. Çünkü âyetin lafzı hazf sözkonusu olmaksızın her iki husussta da benzerliğe delalet eder. Aksi taktirde şöyle bir taktirde bulunulur: Sizin durumunuz sizden öncekilerin durumu gibidir ve benzeri bir takdir. Bu ise bunun: Siz de sizden öncekiler gibisiniz diye taktirde bulunanların görüşüdür. Burası bundan daha fazla bir açıklamayı kaldırmaz. Çünkü maksat bundan başkasıdır.

Bunlar hakkındaki bu benzetme ise şanı yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlüne itaat ederler."* buyruğundan itibaren mü'minler hakkında sözkonusu ettiği nitelikler karşısında yer almaktadır. Şüphesiz ki Allah'a ve Rasûlüne itaat etmek daha öncekilere benzemeye aykırıdır. Çünkü yüce Allah: *"(Ey münafıklar) Siz de kendinizden öncekiler gibisiniz. Halbuki onlar sizden daha güçlü idi. Malları ve evlatları da daha çoktu. Onlar payları kadar faydalandılar. Sizden öncekiler kendi payları kadar faydalandıkları gibi siz de payınız kadar faydalandınız ve onlar daldıkları gibi siz de daldınız."* buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Halbuki onlar sizden daha güçlü idi."* buyruğunda ve: *"Payları kadar faydalandınız."* buyruklarında hitap eğer münafıklara yönelik ise bu telvin ve iltifat hitabı kabilindendir. Bu ise gaib/üçüncü şahıstan hazır (ikinci şahıs)a geçiş hitabıdır. Yüce Allah'ın: *"Rahman, Rahim ve din gününün maliki olan Allah'adır. Yalnız sana ibadet eder yalnız senden yardım dileriz."* (Fatiha, 3-5) buyruklarında olduğu gibidir. Daha sonra ise *"Dünyada da ahirette de amelleri boşa gitmiş olanlardır onlar."* buyruğunda ise hitap ikinci şahıstan üçüncü şahısa yapılmış olmaktadır. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Hatta siz gemilerde bulunduğunuz zaman onlar da içindekileri güzel bir rüzgâr ile götürüp kendileri de onunla sevindikleri sırada."* (Yunus, 22) ile: *"Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi ve küfrü, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi."* (Hucurat, 7) buyruklarında olduğu gibi ikinci şahıstan söz edilirken üçüncü şahsa geçiş yapılmaktadır. İşte

yüce Allah'ın: *"Amelleri boşa gitmiş olanlardır onlar."* buyruğundaki zamir de daha güçlü görülen kanaate göre bu ümmet arasından dünyadan yararlanıp ona dalan kimselere aittir. Daha sonra gelen: *"Onlara kendilerinden öncekilerin ... haberi de gelmedi mi?"* (Âyet 70) buyruğunda olduğu gibidir. Şâyet hitap onun peygamber olarak gönderilmiş olduğu ümmetin tamamına yönelik ise bu durumda iltifat sadece ikinci yerde sözkonusu olur.

Yüce Allah'ın: *"Onlar payları kadar faydalandılar."* buyruğu ile ilgili olarak Abdürrezzak'ın Ma'mer'den, onun Hasan'dan naklettiği tefsirine göre *"Onlar payları kadar faydalandılar."* buyruğunu dinleri ile (faydalandılar) diye açıklamıştır.[147]

Bu açıklama Ebu Hureyre'den de rivâyet edildiği gibi İbn Abbas'dan da: Ahiretteki payları karşılığında dünyada iken (yararlandılar) diye açıkladığı rivâyet edilmiştir. Başkaları da: Dünyadaki payları ile (yararlandılar) diye açıklamıştır.

Dil bilginleri dedi ki: el-Halak: Pay, nasip, pay ve kısmet demektir. Sanki insan için halkedilen yani onun için takdir edilen gibi bir anlama gelmektedir. Nitekim pay kendisi için pay edilene nasip de kendisi için pay ayrılana yani tespit edilene aittir demek de bu türdendir.

Yüce Allah'ın: *"Ahirette bir nasibi olmadığını muhakkak biliyorlardı."* (Bakara, 102) buyruğunda da bu lafız kullanılmıştır ki onun hiçbir payı olmadığını ... demektir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "İpeği ancak ahirette bir payı olmayan kimse giyer." buyruğunda da bu lafız zikredilmiştir.

Âyet-i kerime ise bütün ilim adamlarının zikrettiklerini kapsar. Çünkü yüce Allah: *"Halbuki onlar sizden daha güçlü idi. Malları ve evlatları da daha çoktu."* buyurmaktadır. İşte onların sahip oldukları o güç ile onlar hem dünya için hem ahiret için amel edebilecek imkâna sahip bulunuyorlardı.

Aynı şekilde malları ve evlatları da böyledir. İşte o güç o mallar ve evlatlar sözü edilen "el-halak: pay"dır. Onlar güçleriyle mallarıyla evlatlarıyla dünya hayatından yararlandılar. İşte bu güç ve mallar ile işlemiş oldukları amellerin kendileri onların dinlerinin kendisidir. Eğer bu ameller ile Allah'ı ve ahiret yurdunu dilemiş olsalar mutlaka bu yaptıkları karşılığında ahirette onların bir sevabı olurdu. Buna göre onların bunlardan yararlanmaları bu dünyadaki erken paylarını almalarıdır. Bunun kapsamına yalnızca dünyası için amel eden kimseler de böylelikle girmiş olmaktadır. Yaptıkları amellerin türü ister ibadetler türünden olsun ister başka türlü olsun.

147 Tefsîru Abdürrezzak, 1/2, 283.

Daha sonra yüce Allah: *"Sizden öncekiler kendi payları kadar faydalandıkları gibi siz de payınız kadar faydalandınız ve onlar (bâtıla) daldıkları gibi siz de daldınız."* buyurmaktadır. Buradaki "ellezi (daldıkları gibi lafzında yer alan o daldıkları şey)" hakkında iki açıklama vardır. Bu iki açıklamanın daha güzel olanı mastarın sıfatı olduğudur. Yani onların o daldıkları dalış gibi daldınız. Bu durumda (ismu mevsul'un) aidi hazf edilmiş olur. Yüce Allah'ın: *"Kendi ellerimizle var ettiğimiz."* (Yâsîn, 71) buyruğunda olduğu gibi. Bu da dilde oldukça yaygın görülen bir kullanımdır.

İkinci görüşe göre ise bu failin bir sıfatıdır. Yani sizler ona dalan o kesim sınıf yahut nesil gibi daldınız. Tıpkı "dalanlar gibi" denilmesine benzer.

Şanı yüce Allah pay ile yararlanmak ile dalmayı bir arada sözkonusu etmektedir. Çünkü dinin bozuluşu ya bâtıl itikad ve onu ifade etmekle gerçekleşir yahut da hak itikada muhalif amelde bulunmakla ortaya çıkar.

Birincisi bid'at ve benzeri işlerdir. İkincisi ise amellerin ve benzeri işlerin fısk oluşudur.

Birincisi şüphelerden dolayı ortaya çıkar.

İkincisi ise şehvetlerden ötürü ortaya çıkar.

Bundan dolayı selef şöyle derdi: İnsanlar arasından hevâsının kendisini fitneye düşürdüğü bir hevâ sahibi olan diğeri ise dünyanın kendisini köreltti̇ği dünyalık sahibi olmak üzere iki tür insandan sakınınız derlerdi.

Yine selef derdi ki: Sizler günahkâr alimin fitnesinden ve cahil abidin fitnesinden kendinizi koruyunuz. Çünkü her ikisinin fitnesi fitneye düşmüş herkes için bir fitne olmuştur.

İşte bu durumdaki kimseler hakkı bildikleri halde ona tabi olmayan gazaba uğramış kimselere benzerler. Diğerleri ise bilgisizce amel eden doğru yolu şaşırmış dalalet içindeki kimselere benzerler.

Ahmed b. Hanbel seleften böyle olan birisini nitelendirirken şöyle demişti: "Allah'ın rahmeti ona. Dünyaya karşı ne kadar sabırlı idi. Geçmiş kimselere ne kadar çok benzerdi. Bid'atler ona akın akın geldi, o onları teker teker reddetti. Dünyalık ona geldi, ona iltifat etmedi."

Şanı yüce Allah muttaki kimselerin önderlerini de nitelendirirken: *"Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidâyete ileten önderler kıldık. Onlar âyetlerimize iyiden iyiye inanıyorlardı."* (Secde, 24) diye nitelendirmektedir. Sabır

ile şehvet ve arzularını terk edersin. Yakîn ile de şüpheleri uzaklaştırırsın. Yüce Allah'ın: *"Hakkı birbirine tavsiye edenler ile sabrı birbirine tavsiye edenler."* (Asr, 3) buyruğu ile: *"Güçlü ve basiretli kullarımız."* (Sâd, 45) buyrukları da bu kabildendir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen mürsel hadis de böyledir: "Şanı yüce Allah şüphelerin gelişi esnasında tenkid edici/hakkı bâtıldan ayırıcı basireti ve şehvet ve arzuların geldiği zamanda da kâmil aklı sever."[148]

Buna göre yüce Allah'ın: *"Siz de payınız kadar faydalandınız."* buyruğu şehvet ve arzuların peşinden gitmeye bir işarettir. Bu da bidatçilerin hevâlarının peşinden gidenlerin ve düşmanlık yapanların temel hastalığıdır. Yüce Allah'ın: *"Daldıkları gibi siz de daldınız."* buyruğu ise şüphelerin arkasından gitmeye işarettir. Bu ise bid'atçilerin hevâ ehlinin ve tartışmalara dalanların temel hastalığıdır. Bunların ikisinin bir arada görüldüğü de çoktur. Bu sebepten ötürü akidesinin bozuk olduğunu görüp de amelinde gösteriş bulunmayan bir kimseyi çok az bulursun.

Âyet-i kerime öncekilerin paylarından yararlandıklarını ve (bâtıla) daldıklarını, bunların da öbürlerinin yaptıklannın bir benzerini yaptıklarını göstermektedir.

Diğer taraftan yüce Allah'ın: *"Yararlandınız"* ve *"daldınız"* buyrukları bunun geçmişte meydana geldiğine dair ve aynı zamanda kıyamet gününe kadar bunu yapacak kimseler hakkında bir yergi olduğunu bildiren bir haberdir. Bu da şanı yüce Allah'ın kafirlerle münafıklar ile ilgili Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmiş olduğu dönemlerde vermiş olduğu diğer haberler gibidir. Bu buyruk kıyamet gününe kadar durumu onların durumu gibi olan herkes için bir yergidir. Ayrıca buyruk her zaman ve sürekli bir durum hakkındaki bir haber de olabilir. Çünkü her ne kadar muhatap/ikinci şahıs zamiri ile zikredilmiş ise de bu "ibadet edin" ve "yıkayın" ve "rükû edin, secde edin" ile "iman edin" buyruklarındaki zamirler gibidir. Nasıl ki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında ve kıyamet gününe kadar ondan sonra gelecek olanların hepsi bu buyruk ile muhatapsa bu da öyledir. Çünkü bu yüce Allah'ın kelamıdır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu kelamı tebliğ edendir.

Bu genel olarak bütün müslümanların benimsediği kanaattir. Bununla birlikte fıkıh usulü hakkında söz söylemiş bazı kimseler zamirin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in tebliğ zamanında bulunan kimseleri kapsadığına inanır. Diğer var olanlar ise buyruğun kapsamına ya hükmün eşit oluşu dolayısıyla zorunlu

148 Kaynakları daha önce gösterildi.

olarak/kesinlikle bunu bilmemiz sebebi ile buna dahildir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmet arasından birisine hitap etmesi halinde olduğu gibi. Ya sünnet ile ya icma ile ya da kıyas ile bu kapsama dahildirler. Bu durumda bu şekilde yararlanıp dalan herkes yüce Allah'ın: *"Yararlandınız ve daldınız"* buyruklarının muhatabı olur. Bu da bu husustaki iki görüşün daha güzel olanıdır.

Şanı yüce Allah da bu yararlanıp dalan kimseleri ise *"Dünyada da ahirette de amelleri boşa gitmiş olanlardır onlar. Zarara uğrayanların ta kendileri de işte bunlardır."* buyrukları ile tehdit etmektedir. İşte bu âyet-i kerimeden burada maksat budur. O da şanı yüce Allah'ın bu ümmet arasında kendilerinden önceki ümmetlerin yararlandığı gibi kendi payından yararlanan ve dalan kimseler olduğu gibi dalanlar olduğunu haber vermesi, bundan dolayı onları yermesi ve onları tehdit etmesidir. Daha sonra yüce Allah kendilerinden öncekilerden ibret almaya teşvik ederek: *"Onlara kendilerinden öncekilerin Nuh, Ad, Semud kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen ashabının, Mütefikelerin*[149] *haberi de gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık mucizelerle gelmişlerdi."* buyurmaktadır.

Daha önceden belirttiğimiz üzere mü'minlerin Allah'a ve Rasûlüne itaat etmek ile nitelendirilmeleri öbürlerinin önceki nesillere benzemeleri karşılığında yer almaktadır. Yüce Allah'ın bu şekilde hareket edenleri yermesi ve bu âyet-i kerimeden sonra ona kafirlerle münafıklarla cihad etmesini emretmesi de bu şekilde yararlanıp dalan kimselere karşı cihada bir delildir.

Diğer taraftan kitabın delil teşkil ettiği bu ümmetten bazı kimselerin dünya ve din hususlarında geçmiş nesillere benzemesi ve bu işi yapan kimselerin de yerilmesi ise aynı şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetinin de delalet ettiği bir husustur. Onun ashabının âyet-i kerimeyi yorumlamaları da buna delildir.

Ebu Hureyre (radıyallâhu anh) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Andolsun sizler de sizden önceki ümmetlerin yaptıklarının aynısını arşın arşın karış karış kulaç kulaç izleyeceksiniz. Hatta o kimselerden herhangi birisi bir keler deliğine girecek olursa siz de oradan gireceksiniz. Ebu Hureyre dedi ki: İsterseniz siz de: *"Siz de kendinizden öncekiler gibisiniz. Halbuki onlar sizden daha güçlü idi"* âyetini okuyunuz. Onlar (Ashab): Ey Allah'ın Rasûlü! (Yani bizler de) Farsların, Rumların ve Kitap Ehlinin yaptıkları gibi mi (yapacağız) deyince O: İnsan denilenler onlardan başkası mıdır buyurdu."[150]

149 Lût kavminin darmadağın edilen kasabalarının.
150 İbn Cerir, 16930. Sadece rivâyetin kaynağıdır. Hadis ise Buhârî'nin Sahihi'nde yer almaktadır.

İbn Abbas'dan da âyet-i kerime hakkında şöyle dediği nakledilmektedir: "Bu gece düne ne kadar da benziyor. İşte İsrailoğullarına biz benzedik gittik."[151]

İbn Mesud'dan da şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Sizler görünüş ve yol alışları itibari ile ümmetler arasında İsrailoğullarına en çok benzeyen ümmetsiniz. Onların yaptıkları işleri bir okun tüyünün diğeri ile aynı hizada olduğu gibi izleyeceksiniz. Şu kadar var ki sizlerin de buzağıya tapmayacağınızı bilemiyorum."

Huzeyfe b. el-Yeman'dan da şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Bugün sizden münafık olan kimseler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde bulunan münafıklardan daha kötüdür. Bizler: Nasıl olur dedik. O: Onlar münafıklıklarını gizliyorlardı. Bunlar ise münafıklıklarını açığa vurdular dedi."[152]

Sünnet-i seniyyedeki buyruklara gelince; sünnette dünyada onlara benzemeye dair haberler, bu durumun yerilmesi yasaklanması ile ilgili buyruklar gelmiş bulunmaktadır. Din hususunda da böyledir.

Paydan yararlanmak şeklindeki birinci hususu ele alalım.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Amr b. Avf'dan gelen rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Ubeyde b. el-Cerrah'ı cizyesini getirmek maksadıyla Bahreyn'e göndermişti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bahreyn halkı ile barış yapmış, onların başlarına el-Ala b. el-Hadrami'yi emir tayin etmişti. Ebu Ubeyde Bahreyn'den cizye mallarını getirince ensar Ebu Ubeyde'nin gelişini işitti. Sabah namazını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte kıldılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazı bitirince geçtiği yerden ona göründüler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları görünce gülümsedi ve sonra: "Sanırım Ebu Ubeyde'nin Bahreyn'den bir şeyler getirip geldiğini işittiniz." buyurdu. Onlar: Evet ey Allah'ın Rasûlü deyince şöyle buyurdu: "Size müjdeler olsun ve sizi sevindirecek şeyleri ümit edebilirsiniz. Allah'a yemin olsun ki sizin adınıza fakirlikten korkmuyorum. Fakat sizin için sizden öncekilerin önüne genişçe serildiği gibi sizin de önünüze dünyanın genişçe serileceğinden ve öncekiler dünyalık hususunda birbirleriyle yarıştıkları gibi sizin de dünyalık alanda birbirinizle yarışacağınızdan, dünya onları helak ettiği gibi sizi de helak edeceğinden korkuyorum."

Böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) fakirlik fitnesinden/sınavından korkmadığını ama dünyanın geniş imkânlarıyla önlerine serilip onun uğrunda

151 İbn Cerir. 16931.
152 Hilyetü'l-Evliya. I. 280.

yarışmaya girileceğinden ve dünyalığın insanları helak edeceğinden korktuğunu haber vermektedir. İşte âyet-i kerimede sözü edilen paylarına düşenden yararlanmak budur.

Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ukbe b. Amir'den gelen rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün dışarı çıktı ve Uhud'da şehid düşenler üzerine cenaze namazının aynısı bir namaz kıldı. Sonra minbere çıkıp şöyle buyurdu: Ben sizden önce sizin hayrınız için gitmiş olacağım. Ben size karşı bir şahidim. Allah'a yemin ederim şu anda havzımı görüyorum. Bana yeryüzünün hazinelerinin -yahut da yeryüzünün- anahtarları verildi. Şüphesiz Allah'a yemin ederek söylüyorum benden sonra şirk koşacağınızdan korkmuyorum. Fakat sizin adınıza onun (dünyalığın) uğrunda birbirinizle yarışacağınızdan korkuyorum."[153]

Bir rivâyette de şöyle denilmektedir: "Fakat ben sizin adınıza dünyalık hususunda birbirinizle yarışacağınızdan ve birbirinizle vuruşacağınızdan böylelikle sizden öncekiler helak edildiği gibi helak olacağınızdan korkuyorum." Ukbe dedi ki: "İşte bu benim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minber üzerindeki son görüşüm oldu."[154]

Müslim'in Sahih'inde Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anhumâ)'nın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Acaba farsların ve rumların hazineleri fetih ile elinize geçtikten sonra siz nasıl bir kavim olacaksınız?" Abdurrahman b. Avf şöyle dedi: Allah'ın (c.c.) bize emrettiği gibi olacağız dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Birbirinizle yarış(ma) yacak sonra birbirinizi kıskan(may)acak sonra birbirinize arkanızı dön(mey)ecek yahut birbirinize buğz et(mey)ecek yahut da başka bir şey buyurdu- sonra da muhacirlerin yoksullarına gidecek ve onların bir kısmını diğerlerinin ensesine taşıt(may)acak(mısınız)" buyurdu.[155]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Said'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Bir gün Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) minbere çıkıp ayakta durarak: "*Benden sonra yeryüzünün nimetlerinin sizlere olanca genişliği ile açılmasından korkuyorum.*" buyurdu ve dünyanın insanı cezbeden süslerinden, güzelliklerinden ve vereceği bereketlerden söz etti. Orada bulunanlardan birisi kalkıp: "Ey Allah'ın Rasûlü! Hayır şerre mi dönüşecek, lütfedilen nimetler ceza haline mi gelecek?" diye sordu. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)ın bir

153 Buhârî, 1343; Müslim, 1795.

154 Müslim, 1796; Buhârî Ukbe'nin bu sözlerini bir başka yerde 4042'de zikretmiş bulunmaktadır.

155 Müslim, 2962.

süre sustu. Biz kendisine vahiy geldiğini düşündük. Cemaat de susmuştu; sanki başlarının üzerinde kuşlar varmış gibi hiç ses çıkmıyordu. Sonra Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüzünün terini sildi ve: "*Az önce soruyu soran nerede?! Hiç mal gerçekten, tümüyle hayır olur mu?* (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu üç defa söyledi) *Gerçek hayır, hayırdan başka bir sonuç doğurmaz / hayır sadece hayır getirir. Dünya malı baharda biten yeşillikler gibidir. Onu doyumsuzca yiyen hayvanlar çatlayıp ölür ya da ölecek hale gelir. Onlar karınları doyunca Güneşe doğru dönerek arka bacaklarını dikip pislerler ve idrarlarını yaparlar sonra da yeniden otlamaya başlarlar. İşte bu dünya malı da yeşilliktir, tatlıdır. Dünya malına sahip olup da onu hakka uygun bir şekilde ve gereği gibi elde ederek Allah yolunda ve yetimler ile miskinler için sarf eden bir Müslüman ne güzel, ne iyi bir insandır. Dünya malını hakka uygun bir şekilde, gereği gibi elde etmeyenler ise yediği halde doymayan insanlara benzerler. Böyle kimseler için kazandıkları mallar kıyamet gününde aleyhte şahilik edeceklerdir.*" buyurdu.[156]

Müslim Sahih'inde Ebu Said (radıyallâhu anh)'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Şüphesiz ki dünya tatlıdır, yeşildir ve muhakkak Allah sizi oralarda halifeler yapacak ve nasıl amel edeceğinize bakacaktır. Bu sebeple dünyadan kendinizi koruyun, kadınlardan kendinizi koruyun. Çünkü hiç şüphesiz İsrailoğullarının ilk fitnesi kadınlar hususunda olmuştu."[157]

Bu buyruğuyla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınlar fitnesinden sakındırmış ve buna gerekçe olarak İsrailoğullarının ilk olarak kadınlar hususunda fitneye maruz kaldıklarını göstermiştir.

Bu ise bizim yakında sözkonusu edeceğimiz Muaviye'nin onun şöyle dediğine dair hadisine benzemektedir: "Şüphesiz İsrailoğulları kadınları şu gördüklerinizi edindikleri zaman helak edildiler."[158] Bununla saçlarına saç eklemeyi kastetmişti.

Kitap ehlinin bayramlarında ve diğer hususlarında görülen benzeyişlere ancak kadınlar davet etmektedir.

Onların (dünyaya) daldıkları gibi dalmaya gelince: Bizler şu rivâyeti nakletmekteyiz: es-Sevri Abdurrahman b. Ziyad b. el-Um el-İfriki'den o Abdullah b. Yezid'den o Abdullah b. Amr (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Andolsun İsra-

---

156 Buhârî, 2842; Müslim, 727.

157 Müslim, 2742.

158 Müslim, 2127.

iloğullarının üzerine gelen bir ayakkabı tekinin diğer tekin hizasında oluşu gibi gelenler ümmetimin üzerine de gelecektir. Hatta onlardan birisi açıktan açığa annesine varacak olursa benim ümmetim arasında da bunu yapacaklar çıkacaktır. Şüphesiz İsrailoğulları 72 millete/fırkaya ayrılmıştı. Benim ümmetim de 73 millete/fırkaya ayrılacaktır. Bir millet/fırka müstesna hepsi cehennemde olacaklardır." Ashab: Bu (cennette olacak fırka) kimdir ey Allah'ın Rasûlü deyince O: Bugün benim ve ashabımın üzerinde bulunduğumuz yoldur." buyurdu. Hadisi Ebu İsâ et-Tirmizi rivâyet etmiş ve: Bu garib ve müfesser bir hadistir. Bunu ancak bu yoldan biliyoruz demiştir.[159]

Bu fırkalara ayrılış Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Ebu Hureyre'nin, Sa'd'ın, Muaviye'nin, Amr b. Avf'ın ve başkalarının rivâyet ettiği bir hadis olarak meşhurdur. Ben İbn Amr'ın hadisini muhtevasındaki benzerliğin sözkonusu edilişinden dolayı zikrettim.

Muhammed b. Amr'dan o Ebu Seleme'den o Ebu Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yahudiler 71 fırkaya yahut 72 fırkaya ayrılmışlardır. Hristiyanlar da bu kadar fırkadırlar. Benim ümmetim de 73 fırkaya ayrılacaktır." Bunu Ebu Davud, İbn Mace ve Tirmizi rivâyet etmiş olup Tirmizi: Bu hasen sahih bir hadistir demiştir.[160]

Muaviye'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz iki kitap ehli dinleri hususunda yetmiş iki millete/fırkaya ayrılmışlardır. Muhakkak bu ümmet de 73 millete/fırkaya ayrılacaktır. -Bununla hevâlarına göre ayrılanları kastetmektedir- Bir tanesi müstesna hepsi ateşte olacaklardır. O müstesna olan da cemaatin bulunduğu kesimdir. Yine şöyle buyurdu: Ümmetimin arasından bu hevâlarının peşinden köpeğin sahibinin arkasından gittiği gibi gidecek bir takım kimseler çıkacaklardır. Bunun girmediği ne bir damarı ne bir eklemi kalacaktır. Allah'a yemin olsun ey Araplar topluluğu! Eğer Muhammed'in getirdiklerinin gereklerini yerine getirmeyecek olursanız sizin dışınızdaki insanların bunun gereklerini yerine getirmeleri hiç beklenemez."[161]

Bu ise Saffan b. Amr, el-Ezher b. Abdullah el-Herrazi, Ebu Amir Abdullah b. Luhay'den o Muaviye'den diye mahfuz bir hadistir. Bunu ondan birden çok kişi rivâyet etmiştir. Ebu'l-Yeman, Bakiyye ve Ebu'l-Muğire bunlardandır. Hadisi Ahmed ve Sünen'inde Ebu Davud rivâyet etmiştir.

159 Tirmizi, 2641; Senedinde el-İfriki vardır. Bu lafız ile hadis zayıftır.
160 Ebu Davud, 4596; Tirmizi, 2640; İbn Mace, 3991. Hadis sahihtir.
161 Ahmed, IV, 102; Ebu Davud, 4597 -muhtasar olarak-; İbn Ebu Asım, es-Sünne, I, 2; Hâkim, Müstedrek, I, 128. Hadis sahihtir.

İbn Mace de bu manada olmak üzere[162] Saffan b. Amr, Raşid b. Sa'd'den o Avf b. Malik el-Eşcai'den diye rivâyet etmiştir. Hadis daha başka vecihlerden de rivâyet edilmektedir. Böylelikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetin yetmiş üç fırkaya bölüneceğini haber vermiş olmaktadır. 72 fırkanın ise kendilerinden öncekilerin daldıkları gibi daldıklarında hiçbir şüphe yoktur.

Diğer taraftan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haber verdiği bu ayrılık ya sadece din husussundadır yahut da hem din hem dünya hususundadır. Diğer açıdan bu ihtilaf ya sonunda kan dökmeye kadar varacaktır. Bazı hallerde ihtilaf yalnızca dünya ile sınırlı kalacaktır.

Bu hadislerin delalet ettiği bu ihtilaf ise şanı yüce Allah'ın şu buyruklarında yasakladığı ihtilaf türündendir: *"Siz parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın."* (Ali İmran. 105): *"Dinlerini parça parça edip fırka fırka ayrılanlar var ya şüphesiz senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur."* (En'am. 159); *"Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun başka yollara uymayın."* (En'am. 153)

Ayrıca bu Müslim'in Sahih'inde naklettiği şu rivâyete de uygundur: Amir b. Sa'd b. Ebu Vakkas'dan rivâyete göre o babasından şu rivâyeti nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte ashabından bir grup ile beraber el-Aliye'den geldi. Nihâyet Muaviyeoğulları mescidinin yanından geçince içeri girdi ve mescidin içinde iki rekat namaz kıldı. Biz de onunla beraber namaz kıldık. Rabbine uzunca bir dua etti. Sonra bize dönerek dedi ki: "Rabbimden üç şey istedim. Bana ikisini verdi birisini vermedi: Rabbimden ümmetimi bir kıtlık ile helak etmemesini diledim. Dilediğimi bana verdi. Yine Rabbimden ümmetimi suda boğarak helak etmemesini diledim. Onu da bana verdi. Ondan onları birbirlerine kırdırmamasını diledim. Onu bana vermedi."[163]

Yine Müslim Sahih'inde Sevban'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah yeri benim önüme tortop edip getirdi. Ben de onun doğularını da bâtılarını da gördüm. Ümmetimin mülkü de önüme toplanan yerlere kadar ulaşacaktır. Bana kırmızı ve beyaz iki hazine verildi. Ümmetim adına Rabbimden şunları istedim: Ümmetimi genel bir kıtlık ile helak etmemesini, onlara kendilerinin dışındakilerden bir düşmanı musallat kılarak onların yurtlarını kendisine mübah görerek talan etmesini sağlamamasını istedim. Rabbim şöyle buyurdu: Ey Muhammed! Eğer ben bir takdiri hükme bağlamışsam o geri çevrilemez. Ben sana ümmetin adına

162 İbn Mace. 3992. Hadis sahihtir.
163 Müslim. 2890.

istediğin onları genel bir kıtlıkla helak etmemeyi, yeryüzünün her bir tarafından onlara karşı toplanıp gelse dahi yerlerini yurtlarını kendilerine mübah görecek şekilde kendilerinden olmayan bir düşmanı onlara musallat etmemeyi verdim. (Ama) nihâyetinde onların bir kısmı diğerini helak edecek, birileri öbürlerini esir alacaktır." Bunu el-Burkani Sahih'inde rivâyet etmiş ve şunu eklemiştir: "Şüphesiz ben ümmetim adına doğru yoldan saptırıp uzaklaştıran imamlardan/yöneticilerden korkarım. Hem onların tepesine kılıç inecek olursa kıyamet gününe kadar kaldırılmayacaktır. Benim ümmetimden bir kesim müşriklere katılmadıkça ümmetimden bazı kimseler putlara tapmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Ayrıca benim ümmetim arasında her birisi nebi olduğunu iddia edecek otuz yalancı olacaktır. Ben ise nebilerin sonuncusuyum. Benden sonra nebi olmayacaktır. Benim ümmetimden bir taife ise hak üzere ilahi yardıma mazhar olarak hep devam edecektir. Şanı yüce ve mübarek Allah'ın emri gelinceye kadar onları yardımsız bırakanların da onlara bir zararı olmayacaktır."[164]

Bu mana Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den birden çok yoldan mahfuz bir manadır. Bu da tefrikanın ve ayrılığın ümmet arasında kaçınılmaz olarak ortaya çıkacağına işaret etmektedir. O ümmetini yüce Allah'ın kendisi için esenlik dilediği kimselerin bundan uzak kalmaları için sakındırıyordu. Nitekim en-Nezzal b. Sebre Abdullah b. Mesud'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bir adamı bir âyet okurken dinledim. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ise aynı âyeti farklı okuduğunu işitmiştim. Adamın elinden tuttum ve onu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına götürdüm. Ona durumu zikrettim. Yüzünden hoşlanmadığını anladım ve: Her ikisi de güzeldir. Siz ihtilafa düşmeyin. Çünkü sizden öncekiler ihtilafa düştüler ve helak oldular buyurdu. Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.[165]

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtilafa düşen şahıslardan her birinin beraberindeki hakkı inkâr eden türdeki ayrılığı yasaklamıştır. Çünkü her iki okuyucu da okuduğunu güzel okuyordu. Buna gerekçe olarak da bizden öncekilerin ihtilafa düşmeleri sebebi ile helak olduklarını göstermektedir.

Bundan dolayı Huzeyfe Osman (radıyallâhu anh)'a: "Bu ümmete yetiş. Kendilerinden önceki ümmetlerin ihtilafa düştükleri gibi bunlar da kitap hakkında ihtilafa düşmesinler."[166] O bu sözlerini Şam ve Irak ahâlisinin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yasakladığı şekilde Kur'ân'ı okuyuşlarında anlaşmazlığa düştüklerini gördüğü zaman söylemişti.

164 Ebu Davud, 4252; Tirmizi, 2202; İbn Mace, 3952. Hadis sahihtir.
165 Hadis sadece Buhârî'de 2410'da yer almaktadır. Allah en iyi bilendir.
166 Buhârî, 4987.

Böylelikle bu rivâyet iki hususu ifade etmektedir:

1. Bu gibi hususlarda ihtilafa düşmenin haram olduğu

2. Bizden öncekilerden ibret alıp onlara benzememek için gereken özeni göstermek.

Şunu bilelim ki: Hevâların sebep olduğu ihtilafların çoğunluğunun bu kabilden olduğunu görüyoruz. Şöyle ki: İhtilafa düşenlerin her biri sabit kabul ettiği hususlarda yahut da onların bir kısmında isabetli, diğerinin kabul ettiğini reddedişinde hatalı olabilir. Sözü geçen iki farklı şekilde Kur'ân okuyanların her birisinin öğrenmiş olduğu kıraat şeklinde isabetli olması, diğerinin kıraatini doğru kabul etmemekte hatalı olması gibi. Şüphesiz bilgisizliğin çoğunluğu ancak inkâr ve yalanlamak demek olan reddedişte meydana gelir. Kabullerde değil. Çünkü insanın kabul ettiği hususları bilmesi reddettiği hususları bilmesinden daha kolaydır. Bundan dolayı bu ümmete Allah'ın âyetlerini birbirleri ile vuruşturması yasaklanmıştır. Çünkü bu şekilde vuruşturmanın muhtevası iki âyetten birisine iman edip diğerini -aralarında çelişki olduğuna inanması halinde- inkâr etmesidir. Çünkü zıtlar bir arada bulunamaz.

Bunun bir örneği de yine Müslim'in Abdullah b. Rebah el-Ensari'den diye naklettiği şu rivâyettir: Abdullah b. Amr dedi ki: Bir gün erken vakitte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitmiştim. Bir âyet hakkında ihtilafa düşmüş iki adamın seslerini işitince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza yüzünden kızgın olduğu anlaşılacak bir halde çıktı ve: "Sizden önceki ümmetler ancak kitap hakkındaki anlaşmazlıkları sebebi ile helak edildiler buyurdu."[167]

Muhtemelen onun kızgınlığı kitap hakkında ayrılığa düşmenin bizden öncekilerin helak edilmesine sebep olmasıdır. Bu ise muayyen olarak bu hususta ve tür olarak da diğer hususlarda onların yollarından uzak kalmayı gerektirir.

Şanı yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de zikrettiğine göre ayrılık/ihtilaf iki kısımdır:

Bir kısmında her iki ihtilaf kesimi de yerilir. Yüce Allah'ın: *"Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna."* (Hud. 118-119) buyruğunda olduğu gibi. Yüce Allah rahmet ehli olanları bu anlaşmazlığa düşenlerden istisna etmiştir. Yüce Allah'ın: *"Bunun sebebi: Allah'ın kitabı hak ile indirmesidir. Muhakkak ki kitap hakkında anlaşmazlığa düşenler elbette (haktan) uzak bir ayrılık içindedirler."* (Bakara. 176) Yüce Allah'ın: *"Siz kendilerine apaçık*

167 Müslim. 2666.

deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın." (Ali İmran. 105); *"Dinlerini parça parça edip fırka fırka ayrılanlar var ya senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur."* (En'am. 159) buyrukları böyledir. Hristiyanların aralarındaki anlaşmazlığı da şöylece nitelendirmektedir: *"Biz de kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlığı yerleştirdik. Allah yakında onlara yaptıklarını haber verecektir."* (Maide. 14) Yahudiler arasındaki ihtilafları da: *"Bununla beraber aralarında kıyamet gününe kadar sürecek kin ve düşmanlık bıraktık. Onlar ne zaman bir savaş ateşi yakmak isteseler Allah onu söndürür."* (Maide. 64) buyruğu ile nitelendirmektedir. Yine yüce Allah: *"Ama insanlar (din) işlerini kendi aralarında parça parça ettiler. Her güruh ellerinde bulunandan memnundur."* (Mü'minun. 53) buyurmaktadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de aynı şekilde ümmetin yetmiş üç fırkaya bölüneceğini ifade buyururken: "Birisi müstesna hepsi ateştedir. O da cemaattir." buyurmuştur.[168] Bir başka rivâyette de: "Bugün benim ve ashabımın üzerinde bulunduğu haldir." buyurmuştur.[169] Böylece genel olarak anlaşmazlığa düşenlerin her iki taraftan da helak olduklarını, bunlardan ancak bir tek fırkanın müstesna olup bunların da ehli sünnet vel cemaat olduklarını beyan buyurmaktadır.

Her iki tarafıyla yerilmiş bulunan bu anlaşmazlığın sebebi bazen niyetin fesatı olabilir. Çünkü insan nefsinde kıskançlık ve başkasına haksızlık duygusu ile yeryüzünde üstün olmak isteği ve benzeri hususlar bulunur. İşte bundan dolayı başkasının sözünü yahut davranışlarını yermeyi ya da ona göre ayrıcalıklı olmak için ona galip gelmeyi sever yahut da neseb, mezheb, şehir, arkadaşlık ve buna benzer hususlarda kendisine muvafakat edenlerin sözlerini sever. Çünkü onun sözünün/görüşünün ayakta durması halinde onun için de bir şeref ve bir liderlikten pay sahibi olmak sözkonusudur. Âdemoğulları arasında bu çokça görülen bir husustur. Bu da bir zulümdür.

Bazen de bu görüş ayrılığının sebebi anlaşmazlık içerisinde olanların anlaşmazlığa düştükleri hususun hakikatini bilmeyişleri yahut da onlardan birinin diğerini yönlendirdiği delili yahut onlardan birisinin hüküm ya da delil hususlarında sahip olduğu hakkı -kendisinin sahip olduğu hakkı hüküm ve delili itibari ile bilse dahi- bilmeyişi sebep olabilir. İşte bilgisizlik ve zulüm her türlü şerrin esasını teşkil eder. Yüce Allah'ın: *"Çünkü o çok zalim ve çok cahildir."* (Ahzâb. 72) buyruğunda dile getirildiği gibi.

168 Kaynakları daha önce gösterildi.

169 Kaynaklarına işaret edildi. Elbani, Silsiletü Ahadisi Sahiha adlı eserinde buna dair geniş açıklamalarda bulunmuştur.

İhtilafın/görüş ayrılığın türlerine gelince aslında bu iki kısımdır: Çeşitlilik ihtilafı ile çelişiklik ihtilafı.

Çeşitlilik ihtilafı birkaç türlüdür. Her iki görüşün yahut her iki fiilin hak ve meşru olması bu tür ihtilafa örnektir. Ashab-ı kiramın hakkında ihtilafa düştükleri kıraatlerde olduğu gibi. Nihâyet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara ihtilafa düşmemelerini söylemiş ve: "Her ikisi de güzel okuyor." buyurmuştur.[170] Ezan, kâmet, istiftah duası (iftitah tekbirinden sonra okunan dua), teşehhüdler, korku namazı, bayram namazında alınan fazla tekbirler, cenaze namazındaki tekbirler ve buna benzer hepsi de meşru olan niteliklerdeki ihtilaflar da tür ihtilafına örnektir.

Bununla birlikte bu türlerin birinin diğerlerinden daha faziletli olduğu söylenebilir.

Diğer taraftan ümmet arasından birçok kimsenin bu kabilden ihtilaflar sebebiyle kâmetin tekli ve çiftli olarak getirilmesi ve buna benzer sebeplerden ötürü birbirleri ile savaşırcasına kavga etmelerini gerektiren ayrılıklar da görüyoruz. İşte bizatihi haram olan budur. Bu dereceye kadar ulaşmamış olan kimselerin de birçoğunun kalbinde bu türlerden birisine meyleden diğerinden ise yüz çeviren bir hevâ yahut da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yasakladıklarının kapsamına girmesine sebep teşkil eden yasak sınırlarına düştüğünü görüyoruz.

Bu ihtilaf çeşitlerinden bir kısmı da şöyledir: Her iki görüşün her biri diğeri ile aynı manada olmakla birlikte kullanılan ibareler birbirinden farklı bulunur. Birçok kimsenin tanımlar için kullandıkları lafızlarda delillerin ifade edilişinde isim verilen varlıklara dair tabirlerde hükümlerin kısımlara ayrılması ve diğer hususlarda çoğu kimsenin ihtilafa düşmesi gibi. Diğer taraftan bilgisizlik ya da zulüm bu iki görüşten birisini övmeye diğerini de yermeye itebilmektedir.

İki mana farklı olmakla birlikte biri diğerine aykırı düşmeyen ihtilaflar da bu kabildendir. Bu sahih bir görüş olabildiği gibi öbürü de sahih olabilir. Her ne kadar birisinin manası diğerinin aynısı olmasa bile. Tartışmalı konularda bu gerçekten pek çoktur.

Bazen iki meşru yolun varlığı da sözkonusu olabilir. Bir kişi yahut bir topluluk bu yolu izlediği halde bir başkası diğerini izleyebilir ve her ikisi de dinde hasen/güzel olabilir.

170 Buhârî'de yer alan bu rivâyetin kaynakları daha önce gösterildi.

Bundan sonra ise bilgisizlik yahut zulüm, elverişli bir maksat, bir bilgi, bir niyet ve bir ilim olmadan onlardan birini yermeye yahut da üstün tutmaya itebilir.

Çelişik ihtilafa gelince; bu ya usule/itikada dair meselelerde yahut da -isabet eden bir kişidir diyen cumhurun kanaatine göre- füru meseleleri hakkında birbirine aykırı iki görüşü ifade eder. Yoksa "her müctehid isabet eder" diyenlere göre böyle bir görüş ayrılığı çelişik ayrılık türünden değil farklı türden ayrılık kabilindendir. Şüphesiz bu hususta meseleyi açıklamak daha zordur. Çünkü her iki görüş de birbirine aykırıdır.

Fakat bunlar arasından bir çoğunun şu durumda olduğunu görüyoruz. Kendisi ile tartıştığı karşı tarafın bâtıl kanaatinde bir tür hakikat yahut da bir şekilde gerçek olmasını gerektiren bir delili bulunabilir. Onun karşısında yer alan kişi ise bu esastaki hakkı reddeder ve nihâyetinde o kişinin kısmen haksız ve bâtılda kalmasına kadar varır. Nitekim birincisi ise esas itibari ile bâtılda idi. Nitekim ben bu hususun kader, sıfat, ashab-ı kiram ve daha başka çeşitli meseleler hakkında ehl-i sünnetten çoğunun bu durumda olduğunu gördüm.

Bid'at ehline gelince: Onların durumu gâyet açıktır. Yine fukahadan bir çoğunun yahut müteahhirlerinin çoğunluğunun fıkhi meselelerdeki durumunun da böyle olduğunu gördüm. Fıkıh ile ilgilenen bazı kimseler arasındaki ihtilafların da bazı mutasavvıflar ile mutasavvıf fırkaları arasındaki ihtilafların da böyle olduğunu gördüm. Bunun benzeri de pekçoktur.

Şanı yüce Allah'ın kendisine bir hidâyet ve bir nur verdiği bir kimse bu kabilden kitap ve sünnette bu ve benzeri durumlar hakkında yasaklamaya dair gelmiş buyrukların ne gibi bir faydasının olduğunu açıkça görür. Baştan itibaren sağlıklı kalpler bunu kabul etmese dahi esasen bu nur üstüne bir nurdur.

Bizim tür farklılığı adını verdiğimiz bu kısımda ihtilafa düşen her taraf hiç şüphesiz kabul ettiği kanaatte isabetlidir. Fakat bu hususta başkasına karşı haksızlık yapan kimseler hakkında yerilmek sözkonusu olur. Kur'ân-ı Kerim ise bir haksızlığın ortaya çıkmaması şartıyla bunun gibi durumlarda her iki kesimin de övülmeye değer olduğuna delil teşkil etmektedir. Yüce Allah'ın: *"Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz yahut onu kökleri üzere dikili bırakmanız hep Allah'ın izni ile olmuştur."* (Haşr, 5) buyruğunda olduğu gibi.

Halbuki onlar ağaçların kesilmesi hususunda ayrılığa düşmüşlerdi. Bu sebeple kimileri ağaçları kesmiş kimileri kesmemişti.

Yine yüce Allah'ın: *"Davud'u ve Süleyman'ı da (an.) Hani kavmin koyunlarının girdiği ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Biz onların hükümlerine tanık idik. Biz onu (o hükmü) hemen Süleyman'a kavratmıştık. Bununla beraber her birine hikmet ve ilim verdik."* (Enbiya, 78-79) buyruğunda da böyledir. Yüce Allah Süleyman (aleyhisselâm)'ı özellikle kavrayışla sözkonusu ederken ilim ve hikmetleri dolayısıyla da her ikisinden övgüyle söz etmiştir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kurayzaoğulları günü de ikindi namazını vaktinde kılanlar ile Kurayzaoğulları yurduna varıncaya kadar onu tehir edenlerin her birisinin de yaptıklarını kabul etmesi de[171] buna örnektir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sizden biriniz içtihad edip de isabet ederse ona iki ecir vardır. İçtihad edip hata ederse ona bir ecir vardır."[172] buyruğu da böyledir. Benzerleri de pek çoktur.

Eğer bunu da ihtilafın bir başka kısmı olarak değerlendirecek olursanız bu durumda ihtilaf üç kısma ayrılmış demektir.

Allah'ın kitabında sözü edilen ikinci kısım ihtilaf ise iki kesimden birisinin -ki bunlar mü'minlerdir- övüldüğü ve diğerinin yerildiği ihtilaftır. Yüce Allah'ın: *"İşte biz peygamberlerin bazısını bazısına üstün kıldık."* buyruğundan itibaren *"... Eğer Allah dileseydi, onlardan sonra gelenler, kendilerine apaçık deliller geldikten sonra, birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat anlaşmazlığa düştüler de kimi iman etti, kimi de kâfir oldu. Eğer Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi."* (Bakara, 253) buyruklarında olduğu gibi. Yüce Allah'ın: *"Fakat onlar anlaşmazlığa düştüler de kimi iman etti kimi de kafir oldu."* buyruğunda yüce Allah iki kesimden birisi olan mü'minlerden övgü ile söz ederken diğerlerini yermiş olmaktadır. Şanı yüce Allah'ın: *"Bunlar Rabbleri hakkında davalaşan iki hasımdırlar. Kafir olanlar için ateşten elbiseler biçilir."* buyruğundan itibaren *"Muhakkak Allah mü'min olup salih amel işleyenleri altından ırmaklar akan cennetlere girdirir."* (Hacc, 19-22)'a kadar olan buyruklarda böyledir. Bununla birlikte Sahih'te Ebu Zer (radıyallâhu anh)'dan sabit olan şu rivâyeti de hatırlayalım: Ona göre bu âyet-i kerime Bedir gününde Ali, Hamza ve Ubeyde ile Kureyş'ten onlarla teke tek çarpışan Utbe, Şeybe ve el-Velid hakkında inmiştir.

Ümmet arasında netice itibari ile hevâ menşeine gelip dayanan ihtilafın çoğunluğu birinci kısımdandır. İşte bu sonunda kanların dökülmesine, malların talanının mübah görülmesine, düşmanlığa ve kin beslemeye kadar gitmiştir.

171 Buhârî, 4119; Müslim, 170.
172 Buhârî, 7352; Müslim, 1716.

Çünkü iki kesimden birisi diğerinin beraberindeki hakkı da itiraf etmiyor, ötekine karşı adaletli olmuyor. Aksine kendisinin benimsediği hak ile birlikte bâtıldan bir takım ilaveler yapıyor. Diğeri de aynı tutumu sergiliyor.

İşte böylece yüce Allah bunun kaynağını şu buyruğunda bağy/haksızlık, kıskançlık olarak tespit etmektedir: *"Halbuki kendilerine o kitabın verildiği kimseler ancak apaçık delilller geldikten sonra aralarındaki bağyden dolayı ona dair anlaşmazlığa düştüler."* (Bakara. 213) Çünkü bağy haddi aşmak demektir.

Bu hususun Kur'ân-ı Kerim'de birkaç yerde sözkonusu edilmesi bu ümmete ibret olması içindir.

Bu türe yakın bir ifade de Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Zinad'dan o A'rec'den o Ebu Hureyre'den diye zikrettikleri şu hadistir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ben size ilişmediğim sürece siz de beni bırakınız. Çünkü sizden öncekilerin helak oluş sebebi ancak çokça soru sormaları ve nebilerine muhalefet etmeleri olmuştur. Bu sebeple ben size herhangi bir şeyi yasakladığım taktirde ondan uzak durunuz. Size herhangi bir hususu emredecek olursam onu da gücünüzün yettiği kadarı ile yapınız."[173]

Böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) emrolunmadıkları şeylerden uzak durmalarını emretmiş olmaktadır. Buna da öncekilerin helak olmalarının ancak çokça soru sormaları sonra da işledikleri masiyetleri ile rasûllere muhalefet etmeleri olduğunu göstermektedir. Tıpkı yüce Allah'ın İsrailoğulları hakkında Mûsâ (aleyhisselâm)'a cihad ve diğer hususlarda ayrıca ineğin sıfatlarına dair çokça soru sormaları hususunda muhalefet etmelerini haber verdiği gibi.

Fakat nebilere bu şekilde muhalefet etmek -Allah en iyi bilendir- insanların başlarındaki yöneticiye muhalefet etmeleri halinde insanlar emire muhalefet ettiler denilmesi kabilinden nebilere bir muhalefettir.

Birinci ihtilaf ise onların birbirlerine muhalefet etmeleridir. Bununla birlikte her iki durum da birbirinden ayrı değildir. Yahut da ümmetin nebilerine muhalefet etmeleri aynı zamanda kendi aralarındaki bir ayrılığa düşmektir. Şüphesiz lafız bunu kaldırır.

Diğer taraftan ihtilafın tamamı bazen indirilen vahiy ve lafızları hakkında sözkonusu olabilir. İbn Mesud'un hadisinde görüldüğü gibi. Bazen de tevil hakkında olabilir. Abdullah b. Amr'ın rivâyet ettiği hadisin bu anlamda olma ihtimali olduğu gibi. Çünkü Amr b. Şuayb'ın hadisi eğer kıssa bu ise buna delalet etmektedir.

173 Buhârî. 7288; Müslim. 1337.

Ahmed Müsned'de dedi ki: Bize İsmail tahdis etti, bize Davud b. Ebu Hind, Amr b. Şuayb'den tahdis etti o babasından o dedesinden rivâyet ettiğine göre bir kaç kişi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kapısında oturuyorlardı. Birileri: Allah şöyle şöyle buyurmuyor mu dedi. Bir diğeri: Allah şöyle şöyle buyurmadı mı dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu işitince dışarı çıktı. Sanki yüzünde nar taneleri patlatılmış gibiydi. Size emrolunan bu mu? Yahut da size gönderilen bu mu? Allah'ın kitabının bir kısmını bir kısmı ile mi vuruşturacaksınız. Şüphesiz sizden önceki ümmetler bunun gibi hallerde doğru yoldan sapıttılar. Sizin burada sözü edilenlerle hiçbir ilginiz yoktur. Siz size neyin emrolunduğuna bakın, onu yapın. Size neyin yasaklandığına bakın ve ondan uzak durun."[174]

Yine dedi ki: Bize Yunus tahdis etti, bize Hammad b. Seleme Humeyd'den ve Matar el-Varrak ile Davud b. Ebu Hind'den tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kader hususunda birbirleri ile tartışmakta iken ashabının yanına çıktı deyip hadisin geri kalanını zikretti.[175]

Yine Ahmed dedi ki: Bize Enes tahdis etti, bize Enes b. İyaz tahdis etti, bize Ebu Hazim, Amr b. Şuayb'den tahdis etti, o babasından, o dedesinden şöyle dediğini rivâyet etti: Ben ve kardeşim karşılığında kırmızı tüylü develere sahip olmayı dahi tercih etmediğim bir mecliste oturmuştum. Ben ve kardeşim geldik derken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından yaşlı bazı zevatın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kapılarından birisinin yanında oturduklarını gördük. Aralarını ayırmaktan hoşlanmadığımız için biz de bir kenarda oturduk. Kur'ân-ı Kerim'in bir âyetini zikrettiler. O âyet hakkında ihtilafa düştüler. Hatta seslerini yükselttiler. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüzü kızarmış ve öfkeli olarak dışarı çıktı. Üzerlerine toprak atarak şöyle diyordu: "Yavaş olun ey topluluk. Sizden önceki ümmetler bu sebeple helak edildiler. Nebilerine ihtilaf ettikleri ve kitapların bir kısmını bir kısmı ile vuruşturdukları için. Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim bir bölümü diğerini yalanlayacak şekilde nazil olmadı. Aksine o ancak bir kısmı diğerini doğrulayacak şekilde nazil olmuştur. Ondan bildiğiniz kadarı ile amel ediniz. Bilemediğiniz kısımlarını da onu bilene havale ediniz."[176]

Ahmed dedi ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti, bize Davud b. Ebu Hind, Amr b. Şuayb'den tahdis etti, o babasından, o dedesinden şöyle dediğini rivâyet etti: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarıya çıktı. İnsanlar kader hakkında konuşuyorlardı. Kızgınlığından ötürü sanki onun yüzüne nar taneleri patlamış

174 İbn Mace, 85: Ahmed, II, 196. Sahih bir hadistir.
175 Ahmed, II, 196.
176 Ahmed, II, 181. Hadisin şahitleri de vardır.

gibi idi. Onlara: Size ne oluyor ki Allah'ın kitabının bir kısmını diğer bir kısmı ile vuruşturuyorsunuz? Sizden öncekiler bununla helak oldular. (Amr b. Şuayb) dedi ki: dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bulunduğu ama ben bulunmadığım için bulunmayı arzu ettiğim başka hiçbir meclis olmamıştır.[177]

Bu Amr b. Şuayb'den mahfuz bir hadis olup bunu insanlar kendisinden rivâyet etmişlerdir. Ayrıca bu hadisi İbn Mace Sünen'inde daha önce zikrettiğimiz şekilde Ebu Muaviye'nin naklettiği bir hadis olarak rivâyet etmiştir.

Ahmed, el-Mütevekkil'e yazdığı mektubunda bu hadisi yazmış ve Yevmu'd-Dâr diye bilinen günkü tartışmasında onlara şunları söylemeye koyulmuştur: "Bize Allah'ın kitabının bir kısmını bir diğer kısmıyla vuruşturmamız yasaklanmıştır." Çünkü O bu hadise muhalefet etmekte ne kadar büyük bir fesatın sözkonusu olduğunu çok iyi biliyordu.

Tirmizi de bu manayı Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan gelen ve: "Hasen garib bir hadistir." diye ve: "Bu hususta Ömer, Âişe ve Enes'den gelmiş rivâyetler de vardır." diyerek rivâyet etmektedir. Aslında bu oldukça geniş bir konu olup bizim maksadımız burada onu açıklamak değildir. Bundan kastımız ise ümmet adına kendisinden önceki ümmetlere uygunluğu hususunda korkulan şeylere dikkat çekmekten ibarettir. Çünkü bu hadiste emir Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi Âdemoğulları'nın helakinin esas sebebinin "ancak kader hakkında çekişmek olduğunu" ifade etmektedir.

Aydınlık ve karanlık şeklindeki iki aslı kabul eden mecusilik de bundan ortaya çıktığı gibi âlemin kadim olduğunu kabul eden sabiilerle diğerlerinin görüşü de bundan ortaya çıkmıştır. Yine bu ümmetin mecusilerinin birçoğunun görüşleri de başkalarının görüşleri de bununla alakalı olarak ortaya atılmıştır. İşte şeriatleri askıya alanların birçoğunun mezhebi/eğilimi, kanaati, inancı budur.

Hiç şüphesiz bunlar şanı yüce Allah'ın bir fiilini neden yaptı diye illetinin ne olduğu hususunda birbirleriyle ihtilaf etmişlerdir. Onlar onun fiilini yaratılmışlara kıyas etmenin gereği ile çatışmayacak bir şekilde gerekçelendirecekleri bir şeyi sabit kabul etmek istedikleri için dalaletin en ileri konumuna düştüler. Ya onun fiili hep ondan ayrılmazdır dediler ya fiilin faili iki kişidir yahut da o fiilin bir kısmını işlerken yaratılmışlar da bir kısmını yapmaktadır yahut da onun yaptığı şeye muhalif bir emir vermemiştir. Emrettiği şeye muhalif bir taktirde de bulunmamıştır (dediler.) Bu ise onun fiilini ve emrini karşı karşıya getirmeleri sonucunda bir kesim kaderi kabul edip emri yalanladı bir diğeri emri kabul edip

177 Ahmed, II, 178.

kaderi yalanladı. Onlar her ikisinin bir arada bulunmalarının imkânsız olduğuna inandıkları zaman bu neticeye vardılar. Bununla birlikte onların her biri diğerinin tasdik ettiğini yalanlamak sûretiyle bâtılın içerisine düşmüş oluyordu.

Bu ise çoğunlukla az bir şeyi iyice bellemeden onun dallarını, budaklarını etraflıca bilmeden tartışma içine düşmek sebebi ile ortaya çıkar. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ondan bildiğiniz kadarı ile amel ediniz, bilemediğinizi de bilenine havale ediniz." buyurmuştur.

Bu hadisleri zikretmekten maksadımız ise Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah'ın: *"Onların daldıkları gibi daldınız."* buyruğunun benzeri olarak hadiste bulunanlara dikkat çekmektir.

Bu türden bir rivâyet de Zühri'nin Sinan b. Ebu Sinan ed-Düeli'den onun Ebu Vakid el-Leysi'den şöyle dediğine dair naklettiği rivâyettir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Huneyn'e çıktık. Küfürden yeni dönmüştük. Müşriklerin de yanında bekledikleri ve silahlarını astıkları bir arabistan kirazı ağaçları vardı. Bu ağaca zâtu envât deniliyordu. Derken bizim yolumuz da bir arabistan kirazı ağacının yanından geçince: Ey Allah'ın Rasûlü! Onların bir zâtu envâtları olduğu gibi sen de bize bir zâtu envât yap dedik. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allahuekber! Şüphesiz bu (geçmişlerin) izlediği yoldur. Nefsim elinde olana yemin ederim ki siz de İsrailoğullarının Musa'ya söyledikleri gibi söylediniz. Onlar: *"Onların ilahları olduğu gibi sen de bize bir ilah yap. O: Muhakkak siz cahillik eden bir kavimsiniz dedi."* (A'raf, 138) Yemin olsun sizden öncekilerin yollarını adım adım izleyeceksiniz." Bunu Malik, Nesai ve Tirmizi rivâyet etmiştir. Tirmizi: "Bu hasen sahih bir hadistir." demiş olup ondaki lafız: "Andolsun sizler sizden öncekilerin sünnetlerini izleyeceksiniz." şeklindedir.[178]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Said'den diye zikrettikleri şu hadisi de daha önce kaydetmiştim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Andolsun sizden öncekilerin yollarını okun tüyünün diğerinin hizasında olduğu gibi izleyeceksiniz. Hatta onlar bir keler deliğine girecek olsalar siz de oraya gireceksiniz." Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar yahudilerle hristiyanlar mıdır dediler. O: "Başka kim olabilir" buyurdu.

Yine Buhârî'nin Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu da kaydetmiştik: "Andolsun benim ümmetim de kendisinden önceki nesillerin yollarını karış karış, arşın arşın

178 Tirmizi, 2180; Ahmed, V, 218, Hadis sahihtir.

izleyecektir. Ashab: Farsların ve Rumların mı deyince O: Bunlardan başka insan kimdir ki?" buyurdu.[179]

İşte bütün bunlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından bunların gerçekleşeceğine dair bir haber ve bu işi yapanlara dair bir yergi mahiyetindedir. Nitekim o kıyamet gününden önce insanların kıyamet alametleri olarak ve haram kılınmış işler olarak neler yapacağını haber verdiği gibi.

Böylelikle ümmetin Yahudilere, Hristiyanlara, Farslara ve Rumlara benzemesinin Allah'ın ve Rasûlünün yerdiği hususlardan olduğu öğrenilmiş olmaktadır. Anlatılmak istenilen de budur.][180]

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالاً وَأَوْلاَدًا فَاسْتَمْتَعُوا
بِخَلاَقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلاَقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلاَقِهِمْ
وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا أُولَٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ
وَأُولَٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾

69. "(Ey münâfıklar) siz de kendinizden öncekiler gibisiniz. Halbuki onlar sizden daha güçlü idi. Malları ve evlatları da daha çoktu. Onlar (dünya nimetlerinden) payları kadar faydalandılar. Sizden öncekiler kendi payları kadar faydalandıkları gibi siz de payınız kadar faydalandınız ve onlar (bâtıla) daldıkları gibi siz de daldınız. Dünyada da âhirette de amelleri boşa gitmiş olanlardır onlar. Zarara uğrayanların ta kendileri de işte bunlardır."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yasak kılınmış sözlerden birisi de bid'at ve dalaletlerle -yemek yemek arzusunu ihtiva etmekle birlikte- dine dalmaktır. İki ferc arası ise arzularının en güçlüsünü ihtiva eder. Bu da dünya hayatında yararlanmaktan farklı bir şeydir. Nitekim yüce Allah her ikisini bir arada: *"Onlar payları kadar faydalanırlar, sizden öncekiler de kendi payları kadar faydalandıkları gibi siz de payınız kadar faydalandınız ve onlar daldıkları gibi siz de daldınız."* buyruğu ile onları bir arada sözkonusu etmektedir.

179 Buhârî, 7319; Müslim, 2669.
180 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, I, 90-147.

Birincisi şüphe ve tereddütleri ihtiva eder. İkincisi şehvet ve arzuları. Birincisinin muhtevasında bozuk din vardır, ikincisi ise günahkâr dünyalığı kapsar.

Selef bu iki türden de yani dininde bid'atçilik yapandan da dünyasında günahkârlık edenden de sakındırıyordu. Bu iki türün her biri -katıksız bir küfür olmamakla birlikte- bu kıble ehli tarafından yapılabilen küçük ve büyük günahlar kabilindendir.][181]

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ أُولٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

71. "Mümin erkeklerle, mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir. Bunlar iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler. Allah'a ve Rasûlü'ne de itaat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir. Şüphesiz Allah Azîzdir, Hakîmdir."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Mümin erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir."* buyurmakta ve böylelikle her bir mü'minin her bir mü'minin velisi olduğunu beyan buyurmaktadır. Bu ise onun başında kendisinden başka hiçkimsenin veli olmamasını gerektirecek şekilde başında masum/günahtan korunmuş bir emirin olmasını gerektirmez.][182]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Mümin erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir."* buyurmak sûretiyle aralarında veliliğin/birbirini veli edinmenin olduğunu tespit buyurduğu gibi onları veli edinmeyi de emretmiş bulunmaktadır.][183]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Tevbe Sûresi'nde ve diğer sûrelerde münafıkların nitelikleri arasında bu gibi kimseler için ibret teşkil edecek hususları sözkonusu etmiş, mü'min erkeklerle mü'min kadınları da *"Mümin erkeklerle mü'min kadınlar bir-*

181 el-İstikâme. I. 454-455.
182 Minhâcü's-Sünne. VII. 28.
183 Minhâcü's-Sünne. II. 30.

birlerinin velileridir. Bunlar iyiliği emreder kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler. Allah'a ve Rasûlüne de itaat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir." buyruğu ile nitelendirmektedir.][184]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Mümin erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir. Bunlar iyiliği emreder kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar."* Bu ise gücü yeten her müslüman üzerine bir görevdir ve kifaye yollu bir farzdır. Eğer kendisinden başka bu görevi yerine getirmeyecek olursa bunu yapabilecek güce sahip olanlar için de farz olur. Güç ise sultan ve velâyettir/kamu otoritesidir. Çünkü saltanat sahibi kimseler başkalarına göre daha muktedirdirler. Başkalarının üzerine görev olmayan hususlar onlar üzerine bir görevdir. Çünkü vücubun sebebi/kaynağı güç yetirebilmektir. O halde herkese gücü oranında vaciptir. Yüce Allah da: *"Gücünüz yettiğiniz kadar Allah'tan korkun."* (Teğabun. 61) buyurmaktadır.][185]

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ
وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾

73. "Ey Nebi! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihad et ve onlara sert ol! Yerleri cehennemdir onların. O, ne kötü bir dönüş yeridir!"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kafirlere de münafıklara da itaat etme. Onların eziyetlerine aldırma. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter."* (Ahzâb. 48) buyurmaktadır.

Bu sûre Hendek'den sonra Medine'de inmiştir. Şanı yüce Allah o durumda bile kendisine kafirlerle münafıkların yaptıkları eziyetleri terk etmesini ve yaptıklarına karşılık vermemesini emir buyurmaktadır. Çünkü onlara gerektiği gibi karşılık vermek bir takım fitneler doğuracaktı. Bu hal Mekke fethedilinceye kadar ve Arapların tamamı Allah'ın dinine girinceye kadar böylece devam etti. Daha sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bizanslılar ile gazaya koyuldu. Yüce Allah da Berae Sûresi'ni indirdi ve dinin hacc. cihad. iyiliği emretmek gibi şer'i hükümlerini de tamamladı. Böylelikle dinin kemale ermesi yüce Allah'ın: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim."* (Maide. 3) buyruğunun inmesi zamanında

184 el-İstikâme. II. 36-37.
185 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 65-66.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefatından üç ay önce tamamlanmış oldu. Tevbe Sûresi nazil olunca yüce Allah ona müşrikler ile yapılmış antlaşmaları bir kenara bırakmasını emir buyurdu ve bu sûrede: *"Ey Nebi! Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara karşı sert ol"* buyurdu. Bu buyruk ise yüce Allah'ın: *"Kafirlere ve münafıklara itaat etme, onların eziyetlerini bırak."* buyruğunu nesh etmektedir. Çünkü o durumda münafıklık yapan kimseye had uygulanacak dahi olsa yardım edecek kimse kalmamıştı. Medine etrafında da Muhammed ashabını öldürüyor diye konuşacak kafir de kalmamıştı. Bu sebeple yüce Allah ona onlarla cihad edip onlara karşı sert olmasını emir buyurdu.

İlim ehlinin zikrettiklerine göre Ahzâb Sûresi'ndeki âyet bu âyet-i kerime ve benzerleri ile nesh edilmiştir.][186]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Mekke'nin fethedilmesini nasip buyurup insanlar Allah'ın dinine büyük kalabalıklar halinde girince şanı yüce Allah Tevbe Sûresi'ni indirdi ve o sûrede: *"Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara sert ol."* buyurdu.][187]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Böylelikle bu tür mefsedetten/kötülükten emin olunması halinde bunun gibi söz söyleyen kimselerin öldürülmesinin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde bu mefsedetten emin olununca şanı yüce Allah: *"Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara sert ol."* buyruğunu da indirmiştir. Halbuki daha önce: *"Kafirlere ve münafıklara itaat etme, onların eziyetlerini bırak."* buyurmuştu. Zeyd b. Eslem dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Kafirlerle münafıklara karşı cihad et."* buyruğu kendisinden önceki buyrukları nesh etmiştir.][188]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşin başında ona onların (münafıkların) eziyetlerini bir kenara bırakmakla ve kalpleri ısındırma maslahatı ile nefret ettirme korkusu sebebiyle onların eziyetlerine karşı sabretmekle emrolunmuştu. Bu durum yüce Allah'ın: *"Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et ve onlara sert ol."* buyruğu ile nesh edilinceye kadar böylece devam etti.][189]

186 es-Sârimu'l-Meslûl, 366.
187 es-Sârimu'l-Meslûl. 231.
188 es-Sârimu'l-Meslûl. 186.
189 es-Sârimu'l-Meslûl. 482.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et."* buyruğu onlar ile cihad etmenin münafık olmaları itibari ile olmasını gerektirmektedir. Çünkü hükmün uygun türemiş bir isim ile alakalı olarak sözkonusu edilmesi kelimenin türediği yerin hükmün illeti olduğuna delildir. Bu sebeple kafirler ile küfürleri sebebi ile cihad etmesi olunduğu gibi münafıklıktan ötürü de cihad etmesi gerekmektedir.][190]

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُواۜ وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُواۚ وَمَا نَقَمُوا إِلَّٓا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْۚ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

74. "(O kötü sözü) söylemediklerine dair Allah'a yemin ederler. Şüphe yok ki o küfür sözünü söylediler, onlar müslümanlıklarından sonra kâfir oldular ve başaramadıkları bir işe de yeltendiler. Halbuki intikam almaya kalkışmaları için Allah'ın ve Peygamberinin onları lütfuyla zenginleştirmiş olmasından başka bir sebep de yoktu. Eğer tevbe ederlerse onlar için hayırlı olur. Eğer yüz çevirir (ve nifaklarında ısrar eder) lerse Allah onları dünyada da âhirette de pek acıklı bir azaba uğratır. Onların yeryüzünde ne bir velileri vardır, ne de bir yardımcıları."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler. O halde siz de onlardan yüz çevirin."* buyruğundan itibaren *"Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız da şüphesiz Allah o fâsıklar topluluğundan hoşnut olmaz."* (Tevbe, 96) buyurmaktadır. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Söylemediklerine dair Allah'a yemin ederler. Şüphe yok ki o küfür sözünü söylediler. Onlar müslümanlıklarından sonra kafir oldular."* buyruğu ile *"Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: "Şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün." Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz O'nun rasûlüsün ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar. Onlar yeminlerini kalkan*

190 es-Sârimu'l-Meslûl, 355.

edindiler de Allah'ın yolundan yan çizdiler. Gerçekten de onların bu yaptıkları ne kötüdür!" (Münafikun. 1-2); *"Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir kavmi veli edinen kimseleri görmedin mi? Bunlar sizden de değildir, onlardan da değildir. Üstelik bildikleri halde yalan yere yemin de ederler."* (Mücadele. 14) buyruğundan itibaren *"Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah yolundan alıkoydular. Bu nedenle onlar için horlayıcı bir azap vardır."* (Mücadele. 16)'ya kadar ve: *"Allah onların hepsini diriltececeği günde size yemin ettikleri gibi O'na da yemin edecekler ve kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını sanacaklar. Haberiniz olsun gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir."* (Mücadele. 18) Bütün bu âyet-i kerimeler münafıkların yalan yeminler ile mü'minleri hoşnut ettiklerini, kafir olduklarını inkâr ettiklerini ve kendilerinin küfür sözünü söylemediklerine de yemin ettiklerini göstermektedir.

İşte bu durum bu halin onlar hakkında beyyine ile sabit olması halinde öldürüleceklerine bir delildir. Bunun da çeşitli sebepleri vardır:

1. Eğer onlar bu hallerinden önce tevbe ettiklerini ortaya koymuş olsalardı ayrıca yemin ve inkâr etmeye ihtiyaçları olmaz ve o taktirde de: Biz daha önce tevbe etmiştik diyeceklerdi. Böylelikle onların bu hallerinin açığa çıkması halinde tevbe etmeleri istenmeden dahi cezalandırılmaktan korktukları anlaşılmış olmaktadır.

2. Şanı yüce Allah: *"Onlar yeminlerini kalkan edindiler."* (Mücadele. 16) buyurmaktadır. Yemin ise ancak bu yeminin yalan olduğunu ortaya koyacak adaletli bir beyyine/delil bulunmadığı taktirde bir kalkan olabilir. Şâyet adaletli bir delil onun yalan olduğunu gösterecek olursa o kalkan yok olur ve böylelikle öldürülmeleri caiz olur. Bundan sonra da ancak birincisi türünden bir kalkan ile kendisini korumaya kalkışabilir ki o da zaten parçalanmış bir kalkan idi.

3. Âyet-i kerimeler münafıkların kanlarının ancak yalan ve inkâr ile koruma altına alınmış olduğuna delildir. Bilindiği üzere bu hal onun aksini ortaya koyan bir delil bulunmadığı sürece koruyucu olabilir. İşte bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onları öldürmemişti.][191]

[Şanı yüce Allah: *"Ey Nebi! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihad et ve onlara sert ol! Yerleri cehennemdir onların. O, ne kötü bir dönüş yeridir! (O kötü sözü) söylemediklerine dair Allah'a yemin ederler. Şüphe yok ki o küfür sözünü söylediler, onlar müslümanlıklarından sonra kâfir oldular ve başaramadıkları bir işe de yeltendiler. Halbuki intikam almaya kalkışmaları için Allah'ın ve Peygamberinin*

191 es-Sârimu'l-Meslûl. 354.

onları lütfuyla zenginleştirmiş olmasından başka bir sebep de yoktu. Eğer tevbe ederlerse onlar için hayırlı olur. Eğer yüz çevirir (ve nifaklarında ısrar eder) lerse Allah onları dünyada da âhirette de pek acıklı bir azaba uğratır. Onların yeryüzünde ne bir velileri vardır, ne de bir yardımcıları." (Âyet 73-74) buyurmaktadır.

İşte bu, müslüman olduktan sonra kafir olmuş kimsenin tevbesinin kabul edileceğine ve onların dünya hayatında da ahirette de can yakıcı bir azaba uğratılmayacaklarına delildir. Bunu da şartın mefhumu ortaya koyduğu gibi hükme gösterilen illetten ve sözlerin bağlamından da anlamaktayız. Öldürmek de can yakıcı bir azaptır. Böylelikle onlardan tevbe edenlerin öldürülmek sûretiyle azaplandırılmayacağı da anlaşılmış olmaktadır.][192]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Kafirlere ve münafıklara karşı cihad et."* buyruğundan itibaren: *"Eğer tevbe ederlerse onlar için hayırlı olur. Eğer yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da ahirette de pek acıklı bir azaba uğratır."* buyruğu münafık bir kimsenin müslüman olduktan sonra kafir olup sonra da tevbe etmesi halinde dünyada da ahirette de can yakıcı bir azaba uğratılmayacaklarına delil teşkil etmektedir. Öldürmek de can yakıcı bir azap olduğundan onun öldürülmeyeceği anlaşılmaktadır.

İbn Abbas (radıyallâhu anhumâ)'nın zikrettiğine göre âyet-i kerime Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna onlardan birisinin çıkıp geldiği münafıklardan bazı kimseler hakkında inmiştir. Bu çıkıp gelen kişiye O: Sen ve arkadaşların neden benim hakkımda ağır sözler söylüyorsunuz demesi üzerine adam gidip arkadaşlarını getirmişti. Onlar da bu türden hiçbir şey söylemediklerine dair yemin etmişlerdi. Bunun üzerine yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi.[193]

Dahhak'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Münafıklar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Tebuk'e çıktılar. Kendi aralarında başbaşa kaldıklarında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve ashabına ağır sözler söylüyor, dine dil uzatıyorlardı. Onların bu söylediklerini Huzeyfe Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e aktarınca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Ey münafıklar! Sizden bana bu ulaşan şeyler neyin nesidir buyurdu. Onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu türden hiçbir şey söylemediklerine dair yemin ettiler. Bunun üzerine yüce Allah onları yalanlamak maksadıyla bu âyet-i kerimeyi indirdi.][194]

---

192 es-Sârimu'l-Meslûl, 323-324.

193 Açıklama daha önce geçti.

194 es-Sârimu'l-Meslûl, 335-336.

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾

75. "İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: "Eğer bize lütfundan ihsan ederse andolsun ki sadaka vereceğiz ve muhakkak ki salihlerden olacağız."

Tefsiri:

[Aynı şekilde belli bir şarta bağlı olarak yapılan adak yüce Allah'ın: *"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: "Eğer bize lütfundan ihsan ederse andolsun ki sadaka vereceğiz ve muhakkak ki salihlerden olacağız."* buyruğunda sözkonusu edilmiştir. Bilindiği üzere belli bir şarta bağlı olarak yapılan bir adak belli bir niteliğe sahip bir adak demektir.][195]

[Yüce Allah: *"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: "Eğer bize lütfundan ihsan ederse andolsun ki sadaka vereceğiz ve muhakkak ki salihlerden olacağız." Ama Allah, kendilerine lütfundan ihsan edince de cimrilik edip yüz çevirerek gerisin geriye döndüler. Nihâyet Allah'a verdikleri sözlerini tutmadıkları ve yalan söyleyegeldikleri için O da huzuruna çıkacakları güne kadar kalplerine bir nifak sokarak onları cezalandırdı."* (Âyet 75-77) buyurmaktadır. Onun salihler arasında olması bir vaciptir. Farz olan sadaka da vaciptir. İşte nezredilenin bu olduğu da rivâyet edilmiştir. Bu ise yüce Allah'ın şer'an vacip olan bir hususu nezretmenin gerektiği hususunda açık bir nasdır. Eğer onu terk edecek olursa adağın kendisi olan va'dettiğini yerine getirmediği için cezalandırılır. Çünkü adak te'kid edilmiş bir vaad demektir. Bu Araplardan nakledilen bir husustur. Bu âyet-i kerimede adakta bulunmayı/nezri (vaad) diye adlandırmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Etrafınız kuşatılmadıkça onu bana kesin olarak getireceğinize dair Allah'tan sağlam bir taahhüt vermediğiniz sürece onu sizinle beraber asla göndermem, dedi. Artık ona kesin teminatlarını verince o da: Allah söylediklerimize vekil (şâhid) dir, dedi."* (Yûsuf, 66) buyruğuna gelince; onu babasına geri getirmeleri esasen pekiştirici yemin olmadan bile üzerlerine vacip idi.][196]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: "Eğer bize lütfundan ihsan ederse andolsun ki sadaka vereceğiz ve muhakkak ki salihler-*

195 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 267.
196 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 649-650.

den olacağız." (Âyet 75) buyruğuna gelince; bilindiği üzere bir şarta bağlı olarak yapılan bir adak niteliği belli bir adak demektir. Onlar ise şartı maksat olarak gözetilen bir adak ile yemin bağlamında yapılmış ve şartı bulunmaması da maksat olarak gözetilmiş adak arasında fark gözetmişlerdir.][197]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yemin eden kişi aynı zamanda adak yapan kişi demekti. Yüce Allah'ın: *"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: "Eğer bize lütfundan ihsan ederse andolsun ki sadaka vereceğiz ve muhakkak ki salihlerden olacağız." Ama Allah, kendilerine lütfundan ihsan edince de cimrilik edip yüz çevirerek gerisin geriye döndüler."* (Âyet 75-76) buyruğunda olduğu gibi. Burada yalnızca yemin ettiğinden ötürü değil adakta bulunan bir kişi olduğundan ötürü bunu yerine getirmesi gerekir. Çünkü yeminden soyutlanmış adak da adanılan şeyi yerine getirmeyi gerektirir.][198]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: "Eğer bize lütfundan ihsan ederse andolsun ki sadaka vereceğiz ve muhakkak ki salihlerden olacağız."* (Âyet 75)'den itibaren *"Nihâyet Allah'a verdikleri sözlerini tutmadıkları ve yalan söyleyegeldikleri için O da huzuruna çıkacakları güne kadar kalplerine bir nifak sokarak onları cezalandırdı."* (Âyet 77)'e kadar olan buyrukları da böyledir. Bu Allah için yapılmış bir adak idi. Aynı zamanda bu Allah ile bir ahitleşme idi. Allah ile ahitleşmek ise yeminlerin en büyüklerindendir.][199]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İçlerinden kimi de Allah'a şöyle söz vermişti: "Eğer bize lütfundan ihsan ederse andolsun ki sadaka vereceğiz ve muhakkak ki salihlerden olacağız."* (Âyet 75) buyruğunda sözkonusu edilen vacip olan bir fiili yahut da hem vacip hem müstehap olan bir fiili işlemeye dair bu ahitleşme aynı zamanda bir adak ve bir yemindir. Buna ise kayıtsız ve şartsız bağlı kalıp gereklerini yerine getirmek gerekir. Şüphesiz böyle bir ahdi bozan bir kimse mümkün olan ameller ile yüce Allah'a yakınlaşmaya çalışmalıdır. Çünkü böyle bir günah münafıklığın en büyük şubelerinden birisi olacak kadar büyük günahlardandır.][200]

---

197 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye, 263.
198 Nazariyyatu'l-Akd, 25-26.
199 Nazariyyatu'l-Akd, 66.
200 Nazariyyatu'l-Akd, 96.

اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ
إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

79. "Müminlerden (nâfile) bağışlarda bulunanları, kaşgöz işaretleriyle ayıplayanlarla, güçlerinin yetebildiğinden başkasını bulamayan kimselerle eğlenenleri Allah maskaraya çevirir ve onlar için pek acıklı bir azap vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Müminlerden (nâfile) bağışlarda bulunanları, kaşgöz işaretleriyle ayıplayanlarla, güçlerinin yetebildiğinden başkasını bulamayan kimselerle eğlenenleri Allah maskaraya çevirir ve onlar için pek acıklı bir azap vardır."* (Âyet 79) buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tebuk yılı infakta bulunmayı teşvik edince ashab-ı kiramdan bazıları neredeyse elinin taşıyamayacağı kadar küçük bir torbacık getirdi. Onlar (münafıklar) bunu yapan kişi riyakar birisidir dediler. Bazıları bir sa' kadar getirdi. Yine onlar: Allah'ın filan kişinin bir sa'ına ihtiyacı yoktu dediler. Böylelikle bunu da ayıpladılar, diğerini de ayıpladılar. Bunun üzerine yüce Allah o buyruğu indirdi. Böylelikle bu buyruk Allah'a ve Rasûlüne itaatkâr mü'minleri ayıplayan kimseler hakkında ibret alınacak bir buyruk oldu.[201]][202]

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ
ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

80. "Onlar için ister mağfiret dile, ister mağfiret dileme! Onlar için yetmiş defa mağfiret dilesen de yine Allah onları kesinlikle bağışlamayacaktır. Bunun sebebi Allah'ı ve Peygamberini inkâr etmeleridir. Allah, fâsıklar topluluğuna hidâyet vermez."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah onların namazını kılmayı, onlara mağfiret etmeyi yasaklamış ve ona (rasûlüne) hitaben: *"Onlar için ister mağfiret dile ister mağfiret*

201 Bunu İbn Cerir çeşitli rivâyetler ile (IV, 382-384) zikretmiş bulunmaktadır.
202 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 175-176.

dileme, onlar için yetmiş defa mağfiret dilesen de yine Allah onları kesinlikle bağışlamayacaktır." ve: *"Onlardan ölen hiçbir kimsenin namazını asla kılma, kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah'a ve Rasûlüne kafir oldular ve fâsık olarak öldüler."* (Âyet 84) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah onları Allah'a ve Rasûlüne inkâr ile kafir olanlar olduklarını haber vermiştir.

Eğer: Bunlar gizliden gizliye dilleriyle (küfür sözlerini) konuşuyorlardı. Bu sebeple kafir oldular ama konuşup onu bozacak bir şey söylemedikleri sürece mü'min olurlar. Çünkü bu şekilde konuşmak imandan irtidaddır diyecek olurlarsa onlara şöyle cevap verilir: Şâyet onlar münafıklığı gizleyip onu sözlü olarak ifade etmeyecek olurlarsa münafık olurlar. Yüce Allah da: *"Münâfıklar, kalplerinde olanı kendilerine açıkça haber verecek bir sûrenin tepelerine indirilmesinden çekiniyorlar. De ki: "Siz alay edin bakalım! Şüphesiz Allah çekindiğinizi açığa çıkarandır."* (Âyet 64) buyurmaktadır.

Aynı şekilde yüce Allah onlardan kalplerinde olmayan şeyleri dilleriyle söylediklerini ve yalancı olduklarını haber vermiş bulunmaktadır. Yüce Allah: *"İnsanlardan öyleleri vardır ki iman etmedikleri halde, Allah'a ve âhiret gününe inandık, derler."* (Bakara, 8); *"Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: "Şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün." Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz onun rasûlüsün ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar."* (Münafikun, 1) buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "İslâm alenilikdir iman ise kalptedir." buyurmuştur.[203] Yine yüce Allah: *"Bedevi Araplar: "İman ettik." dediler. De ki: "Siz iman etmediniz, fakat teslim olduk deyin. İman henüz kalplerinize girmemiştir. Eğer Allah'a ve Rasûlüne itaat ederseniz amellerinizden herhangi bir şeyi eksiltmez, çünkü Allah mağfiret edicidir, çok esirgeyicidir."* (Hucurat, 14) buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Sa'd'den rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir takım kimselere bir şeyler verdiği halde bir adama bir şey vermedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Filana ve filana bir şeyler verdiğin halde mü'min olmakla birlikte filana bir şey vermedin dedim. O: -iki yahut üç defa- "Yahut bir müslüman (olduğu halde) de" buyurdu.[204]][205]

203 Ahmed, III, 143; el-Ukayli, III, 250; İbn Hibban, el-Mecruhin, II, 111. Zayıf bir hadistir. Manası doğru olmakla birlikte.
204 Buhârî, 27; Müslim, 150.
205 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 175-176.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾

81. "Allah'ın Rasûlü'ne muhalefet için geri kalanlar (evlerinde) oturmalarına sevindiler. Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad etmekten hoşlanmadılar ve (mü'minlere): "Bu sıcakta savaşa çıkmayın." dediler. (Onlara) de ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır." Keşke bilselerdi."

Tefsiri:

[Bundan dolayı şanı yüce Allah sıcak ve soğuk gibi bir takım engelleri sebep gösteren münafıkları ayıplamış ve şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın Rasûlü'ne muhalefet için geri kalanlar (evlerinde) oturmalarına sevindiler. Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad etmekten hoşlanmadılar ve (mü'minlere): "Bu sıcakta savaşa çıkmayın." dediler. (Onlara) de ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır." Keşke bilselerdi."* (Âyet 81) İşte soğukta savaşa çıkmayın diyenler de böyledir. Onlara da: Cehennem ateşinin soğuğu daha fazladır denilir.

Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Cehennem Rabbine şikâyette bulunarak: Rabbim! Benim bir kısmım diğerini yedi dedi. Bunun üzerine ona kışın bir nefes yazın bir nefes olmak üzere iki nefes almasına izin verdi. İşte hissettiğiniz en aşırı sıcak da bundandır, en aşırı soğuk da cehennemin zemherir soğuğundandır."[206] Buna göre mü'min Allah yolunda sıcağa ve soğuğa sabretmesi sayesinde cehennemin sıcağını ve soğuğunu kendisinden uzaklaştırmış olur. Münafık kimse ise dünyanın sıcağından ve soğuğundan kaçar ve nihâyetinde cehennemin sıcağına ve zemheririne düşer.][207]

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

82. "Artık onlar kazandıklarının bir cezası/karşılığı olarak az gülsünler, çok ağlasınlar."

206 Buhârî, 527; Müslim, 617.
207 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 419.

Tefsiri:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sizden hiçbir kimse ameli ile cennete giremez."[208] buyruğu yüce Allah'ın: *"Onlara işlediklerine karşılık/mükâfat olmak üzere ..."* (Secde, 17) buyruğu ile çelişmemektedir.

Çünkü olumsuzlanan mukâbele ve muavaza be'si ile olumsuzlanmaktadır. Bunu buna karşılık sattım sözündeki be gibidir. Fakat olumlu olarak sabit olacağı belirtilen ise sebep be'si ile olumlu ifade edilmiştir. Buna göre amel kesinlikle mükafatın karşılığında yer almaz. Mükafat için sebep olsa bile. Bundan dolayı herhangi bir kimse yapması gerekeni yerine getirdiğini ve yüce Rabbin mağfiretine ve affetmesine muhtaç olmadığını zanneden bir kimse doğru yoldan sapıtmış, dalalette bir kimse demektir. Nitekim sahih'te Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Hiç kimse kendi ameliyle cennete girmeyecektir. Ashab: Sen dahi mi ey Allah'ın Rasûlü deyince: Ben dahi. Allah'ın kendinden bir rahmete ve bir lütfa beni bandırması hali müstesnadır buyurdu. "mağfiretine" diye de rivâyet edilmiştir.

Sünen'de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğuna dair hadis de bu türdendir: "Şüphesiz Allah göklerinde ve arzında bulunanları azaplandıracak olursa muhakkak onları kendilerine haksızlık yapması sözkonusu olmadığı halde azaplandırmış olur ve eğer onlara rahmette bulunacak olursa muhakkak onun onlara rahmeti kendi amellerinden hayırlıdır."[209]][210]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tebuk gazvesinede dokuzuncu yılda çıktı. Fakat bu gazada bir savaş olmadı. O bu gazasını Şam (Suriye)deki hristiyanlara karşı yapmıştır. Berae/sûresini Allah o gaza hakkında indirmiş ve bu sûrede haklarında: *"Siz ebediyyen benimle beraber asla çıkmayacaksınız ve benimle beraber hiç bir düşmanla asla savaşmayacaksınız."* (Âyet. 83) buyurduğu gazadan geri kalanlarıda bu sûrede sözkonusu etmiştir.][211]

وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِۦٓ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ
وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾

208 Buhârî, X, 132 -Fethu'l-Bâri-; Müslim, 2816.
209 Ebu Davud, 4699; Ahmed, V, 182; İbn Ebu Âsım, 245; Beyhaki, X, 204. Senedi de ceyyiddir.
210 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 217.
211 Minhâcü's-Sünne, VIII, 507.

84. "Onlardan ölen hiçbir kimsenin namazını asla kılma, kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah'a ve Rasûlü'ne kâfir oldular ve fâsık olarak öldüler."

Tefsiri:

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[212] ifade edildiğine göre Abdullah b. Ubey b. Selül ölünce cenaze namazını kıldırması için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çağırıldı. Bunun üzerine yüce Allah'ta: *"Onlardan ölen hiç bir kimsenin namazını asla kılma. Kabrinin başında da durma"* buyruğunu ve: *"Onlar için ister mağfiret dile ister mağfiret dileme onlar için yetmiş defa mağfiret dilesende yine Allah onları kesinlikle bağışlamayacaktır."* buyruklarını indirdi.][213]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih'te sabit olduğuna göre şanı yüce Allah nebisine müşriklerle münafıklara mağfiret dilemesini yasaklamış ve onların günahlarını asla bağışlamayacağını haber vermiştir. Nitekim: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasınıda dilediğine bağışlar."* (Nisa, 48); *"Onlardan ölen hiç bir kimsenin namazını asla kılma kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah'a ve Rasûlüne kafir oldular ve fâsık olarak öldüler."* (Âyet, 84) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Gerçek şu ki o haddi aşanları sevmez."* (Araf, 55) buyurmaktadır. Maksat ise duada haddi aşmaktır. Kulun Rabbin yapmayacağı bir işi dilemeside haddi aşmak türündendir. Mesela kendisi bir nebi olmadığı halde nebilerin makamını istemesi yahut müşriklere mağfiret etmesini vb. dileklerde bulunması yahut da küfre, fâsıklığa ve isyana yardımcı olması gibi Allah'a isyan olan hususları ondan dilemesi buna örnektir.][214]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim Ebu Davud Sünen'de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şu rivâyeti nakletmektedir: "Ashabımdan bir adam defnedildiği zaman onun kabri başında durur ve: Ona sebat verilmesini dileyiniz çünkü şu anda o sorgulanmaktadır derdi.[215] Bu da yüce Allah'ın: *"Onlardan ölen hiç bir kimsenin namazını asla kılma kabrinin başında da durma."* buyruğunun manası ile örtüşmektedir. Şanı yüce Allah'ın nebisine münafıkların namazını kılmayı ve kabirleri başında dur-

212 Buhârî, 4670; Müslim, 2774.
213 Minhâcü's-Sünne, VI, 64-65.
214 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 130.
215 Ebu Davud, 3221; Hadis sahihtir.

mayı yasaklaması, bu hitabın, mü'min kimsenin defnedilmeden önce namazının kılınacağına defnedildikten sonrada kabrinin başında durulacağına delil teşkil eder.][216]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlardan ölen hiç bir kimsenin namazını asla kılma kabrinin başında da durma."* buyurmak sûretiyle nebisine münafıkların namazını kılmayı ve kabirlerinin başında durmayı yasaklamış olmaktadır.

Böylelikle hitabın delili ve ta'linin/gerekçenin gerektirdiği husus ise mü'minlerin cenaze namazlarının kılınmasını ve kabirlerinin başında durulmasını gerektirir. Bu da müfessirlerin çoğunun söylediği gibi dua etmek ve mağfiret dilemek sûretiyle durmaktır. İşte mü'minlerin kabirlerinin ziyaret edilmesinin maksadıda budur.][217]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müslümanların kabirlerinin ziyaret edilmesindeki sünnet, defnedilmeden önce onların namazının kılmanın bir benzeridir. Yüce Allah kitabında münafıklar hakkında: *"Onlardan ölen hiç bir kimsenin namazını asla kılma kabrinin başında da durma."* buyurmaktadır. İşte bu buyruk mü'minlerin cenaze namazlarının kılınacağına ve kabirlerinin üzerinde (dua maksadıyla) durulacağına dair hitabın delilidir.][218]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah münafıklar hakkında: *"Onlardan ölen hiç bir kimsenin namazını asla kılma kabrinin başında da durma."* buyurmak sûretiyle nebisine onların cenaze namazını kılmasını ve kabirlerinin başında durmasını yasaklamış bulunmaktadır. Buna sebep ise onların Allah'ı ve Rasûlnü inkâr edip kafirler olarak ölmüş olmalarıdır. Bu illet -ki o da küfürdür- ten dolayı hem bunu hem ötekini yasakladığına göre bu yasaklayış bu illetin bulunmaması halinde bu yasağında sözkonusu olmayacağına delil teşkil etmektedir.

Diğer taraftan yasağın özellikle onlar hakkında sözkonusu edilmesi onların dışındakilerin namazlarının kılınacağına ve kabirlerinin başında durulacağına delildir. Çünkü eğer bu hiç bir kimse hakkında meşru olmayan bir hüküm olsaydı yasak özel olarak onlar hakkında sözkonusu olmaz ve onların kafir olmaları buna

216 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 330.
217 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 346.
218 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III. 399.

illet/gerekçe gösterilmezdi. Bundan mü'min ölülerin namazını kılmak ve onların kabirleri üzerinde durmak mütavatir sünnetin bir gereğidir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) müslüman mevtaların cenaze namazını kıldığı gibi ümmetine de bunu teşri buyurmuştur. Ümmetinden bir kişi defnedildi mi de onun kabri başında durur ve: Ona sebat verilmesini dileyiniz çünkü şu anda ona soru sorulmaktadır." buyurmuştur. Bunu da Ebu Davud ve başkaları rivâyet etmiştir.][219]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah münafıklar hakkında: *"Onlardan ölen hiç bir kimsenin namazını asla kılma kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah'a ve Rasûlüna kafir oldular."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah nebisine onların namazlarını kılmayı ve kabirleri başında durmayı kafir oluşları sebebiyle yasaklamış olması bu da hem talil/gerekçelendirme hem de mefhum yoluyla mü'minin cenaze namazının kılınacağına ve kabrinin başında durulacağına delil olmuştur. Bundan dolayı Sünen'de şöyle denilmektedir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından bir adam defnedildi mi onun kabri başında durur sonrada: Ona sebat verilmesini dileyiniz. Çünkü şu anda ona soru sorulmaktadır buyururdu.[220] Fakat kabri ziyaret etmekle ölüden bir şeyler istemeyi yahut da onu sözkonusu edip Allah'a ant etmeyi yahut da o yerde yapacağı duanın makbul olması maksadı ile giderse bu kesinlikle ümmetin selefinden herhangi bir kimsenin ne ashab'ın ne onlara güzel bir şekilde uyan tabiin'in yaptığı bir iştir. Bu kesinlikle bundan sonra meydana gelmiş (ortaya çıkmış bir bid'at)dir.][221]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah münafıklar hakkında: *"Onlardan ölen hiç bir kimsenin namazını asla kılma kabrinin başında da durma."* buyurmaktadır. Münafıkların namazını kılıp kabirlerinin başında durmayı yasaklamış olması mefluhul hitap ve hükmün illeti yoluyla bu işin mü'minler hakkında meşru olduğuna delildir. Dolayısıyla defnedildikten sonra mü'minin kabri üzerinde durmak defnedilmeden önce namaz kabilinden ona dua etmeyi istemek maksadıyla yapılır. İşte sünnetin uygulama geldiği hali budur. Nebilerin ve salihlerin kabirlerin ziyareti sırasında selefin müstehap gördüğü de budur.][222]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

219 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 165
220 Kaynakları daha önce gösterildi.
221 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 762.
222 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 119-120.

[Fakat dışa müslüman olduğunu gösteren kimseler arasında münafık olanlarda vardır. İşte bunlar lanetlenmiş kimseler olup Allah'ı ve Rasûlünü sevmezler. Bu gibi kimselerden herhangi birisinin bu durumunu bilen bir kişi, ölmesi halinde onun namazını kılmaz. Çünkü yüce Allah: *"Onlardan ölen hiç bir kimsenin namazını asla kılma kabrinin başında da durma."*][223]

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَٓاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذ۪ينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِه۪ۜ مَا عَلَى الْمُحْسِن۪ينَ مِنْ سَب۪يلٍۜ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَح۪يمٌۙ ﴿٩١﴾

91. *"Allah'a ve Rasûlü'ne karşı samimi olmak şartı ile zayıflara, hastalara ve harcayacak bir şey bulamayanlara (cihaddan geri kalmakta) bir günah yoktur. İyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur. Allah, (günahları) bağışlayandır, Rahîmdir."*

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlüne karşı samimi olmak şartı ile"* maksatlarını ve sevgilerini Allah ve Rasûlü için ihlaslı kılmak şartı ile "zayıflara, hastalara ve harcayacak bir şey bulamayanlara (cihaddan geri kalmakta) bir günah yoktur." demektir.][224]

وَلَا عَلَى الَّذ۪ينَ اِذَا مَٓا اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَٓا اَجِدُ مَٓا اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِۖ تَوَلَّوْا وَاَعْيُنُهُمْ تَف۪يضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَناً اَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَۜ ﴿٩٢﴾

92. *"Bir de sana, kendilerine binek (ve nafaka) temin etmen için gelip de: "Size bir binek bulamıyorum." dediğin zaman (cihad için) harcayacak bir şey bulamadıklarından üzülerek gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de (bir sorumluluk yoktur.)"*

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah kitabında: *"Bir de sana, kendilerine binek (ve nafaka) temin etmen için gelip de: "Size bir binek bulamıyorum." dediğin zaman (cihad*

223 Minhâcü's-Sünne. IV. 570.
224 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 57.

için) harcayacak bir şey bulamadıklarından üzülerek gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de (bir sorumluluk yoktur)." buyurmaktadır. Bu âyet-i kerime icma ile Tebûk Gazvesi hakkında inmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu gazve dolayısıyla insanları sadaka vermeye teşvik etmişti. Öyleki bir adam burnu damgalı yularları takılmış bir dişi deve getirdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Sana burnu damgalı yularları takılmış yedi dişi deve vardır." buyurdu. Ebu Akil'de bir avuç hurma getirdi. Bunun üzerine münafıklardan biri onun hakkında ileri geri konuştu ve: Allah'ın bunun bir avuç hurmasına ihtiyacı yoktu dedi. Bir diğeri ise nerdeyse elinin alamayacağı kadar bir kese ile gelmişti. Bu sefer: Bu riyakarlık yapıyor dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Müminlerden (nâfile) bağışlarda bulunanları, kaşgöz işaretleriyle ayıplayanlarla, güçlerinin yetebildiğinden başkasını bulamayan kimselerle eğlenenleri Allah maskaraya çevirir ve onlar için pek acıklı bir azap vardır."* (Âyet. 79) buyurdu. Osman b. Affan ise bin dişi deve getirdi. Elli deveye ihtiyaç duyulunca o da bunları elli at ile tamamladı. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bugünden sonra yapacaklarının Osman'a bir zararı olmayacaktır." buyurdu.[225] İşte bu da onun meşhur menkıbelerinden birisi oldu. Bundan dolayı ona zurnuk ordusunun donatıcısı denir.][226]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'a ve Rasûlüne karşı samimi olmak şartı ile zayıflara, hastalara... Bir günah yoktur."* ve: *"Bir de sana, kendilerine binek (ve nafaka) temin etmen için gelip de: "Size bir binek bulamıyorum." dediğin zaman (cihad için) harcayacak bir şey bulamadıklarından üzülerek gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de (bir sorumluluk yoktur)."* (Âyet. 91-92) buyurmaktadır. Denildiğine göre onlar ayakkabılar üzerinde kendilerini taşımasını (kendilerine ayakkabı vermesini) istemişlerdi. Bu nial (ayakkabı) ile ister ayağa giyilen ayakkabı kastedilsin ister binilen binekler kastedilsin. Şanı yüce Allah nebisinin onlara: *"Size bir binek bulamıyorum."* dediğini haber vermektedir. Kendisi de insanları infakta bulunmaya en ileri derecede teşvik ediyordu. Eğer kimya denilen şey gerçek ve mübah olup o da bunu yapan birisi olsaydı hiç şüphesiz kimya yolu ile orduyu kendisi ile donatacağı şeyleri yapmasıda bir vacip olurdu. Çünkü kendisi olmaksızın vacibin eksik kalacağı her bir işi yapmakta vaciptir. Bu işi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet eden bir kimse hiç şüphesiz Allah'ın onu tenzih etmiş olduğu bir işi ona nispet etmiş olur.][227]

225 Tirmizi, 3701; Hakim, III, 102; İbn Abu Asım, es-Sünne, II, 587,592. sahih bir hadistir.
226 Minhâcü's-Sünne. XXIX. 375.
227 Minhâcü's-Sünne. XXIX. 376.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[el-Irbaz b. Sariyye'den rivâyete göre o da haklarında: *"Bir de sana kendilerine binek temin etmek için gelip de: Size bir binek bulamıyorum dediğin zaman..."* buyruğunun nazil olduğu kimselerden birisidir.[228]][229]

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللّٰهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

94. "Kendilerine döndüğünüz vakit size özür beyan edeceklerdir. De ki: "Özür dilemeyin, size kesinlikle inanmayız. Allah bize, size dair haberler vermiştir. Allah ve Rasûlü sizin davranışınızı görecek, sonra görüneni de görünmeyeni de bilene döndürüleceksiniz. O da size yaptıklarınızı haber verecektir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Kendilerine döndüğünüz vakit size özür beyan edeceklerdir. De ki: "Özür dilemeyin, size kesinlikle inanmayız. Allah bize, size dair haberler vermiştir. Allah ve Rasûlü sizin davranışınızı görecek, sonra görüneni de görünmeyeni de bilene döndürüleceksiniz. O da size yaptıklarınızı haber verecektir."* (Âyet. 94) buyruğu münafıklara hitap ile ilgilidir. Yüce Allah burada "mü'minlerde" buyurmamıştır. Çünkü münafıklar içlerinde gizlediklerini mü'minlere göstermiyorlardı.][230]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah bize size dair haberler vermiştir."* (Âyet. 94) Yani rasûlü aracılığı ile bildirmiştir demektir.][231]

228 İbn Cerir. 17.086. Zâdu'l-Mesîr. III. 486.
229 el-Fetâva. III. 359.
230 en-Nübuvvât. 222.
231 Minhâcü's-Sünne. V. 380.

سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ
إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ
لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ
الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

95. "Yanlarına döndüğünüzde onlar(ı azarlamak)dan vazgeçmeniz için önünüzde Allah'a yemin edeceklerdir. O halde siz de onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardırlar. Kazandıklarının cezası olarak varacakları yer de cehennemdir.

96. Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız da, şüphesiz Allah o fâsıklar topluluğundan hoşnut olmaz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız da, şüphesiz Allah o fâsıklar topluluğundan hoşnut olmaz."* (Âyet. 96) buyurmaktadır. Buna göre bizim fâsıklar/doğru yoldan çıkmış olanlardan hoşnut olmamız Allah'ın sevdiği ve razı olacağı işlerden değildir. O onlardan razı olmaz.][232]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Abbas'tan şöyle dediği rivâyet edilmiştir:[233]" Rasûlullah'ın hanımlarının hücrelerinden bir hücrenin gölgesinde bir kaç müslüman ile birlikte oturuyorduk. Derken mavi (gözlü) bir adam geldi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu çağırarak: Filan ve filan kişi ile birlikte -isimlerini söyleyerek- sen neden bana ağır sözler söylüyorsunuz buyurdu. O adam gidip adını verdiği kimseleri getirip geldi ona yemin ettiler ve özür beyan ettiler. Bunun üzerine şanı yüce Allah'ta: *"Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler."* buyruğunu indirdi.][234]

232 el-İstikâme. II. 122.
233 Kaynakları daha önce gösterildi.
234 es-Sârimu'l-Meslûl. 351.

ٱلْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَى
رَسُولِهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾

97. "Bedeviler küfür ve nifak bakımından daha beterdir. Allah'ın Rasûlü'ne indirdiklerinin sınırlarını bilmemeye de daha layıktırlar. Allah herşeyi bilendir, Hakîmdir."

Tefsiri:

[Bundan dolayı yüce Allah: "*Bedeviler küfür ve nifak bakımından daha beterdir. Allah'ın Rasûlüne indirdiklerinin sınırlarını bilmemeye de daha layıktırlar.*" buyurmaktadır. Yüce Allah bu buyruklarını: "*Yol, ancak, zengin oldukları halde (geri kalmak için) senden izin isteyenlerin aleyhinedir. Onlar geri kalan (kadın ve çocuk) larla beraber olmaya razı oldular. Allah da kalplerini mühürledi. Bunun için onlar bilmezler. Kendilerine döndüğünüz vakit size özür beyan edeceklerdir. De ki: "Özür dilemeyin, size kesinlikle inanmayız. Allah bize, size dair haberler vermiştir. Allah ve Rasûlü sizin davranışınızı görecek, sonra görüneni de görünmeyeni de bilene döndürüleceksiniz. O da size yaptıklarınızı haber verecektir." Yanlarına döndüğünüzde onlar(ı azarlamak)dan vazgeçmeniz için önünüzde Allah'a yemin edeceklerdir. O halde siz de onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardırlar. Kazandıklarının cezası olarak varacakları yer de cehennemdir. Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız da, şüphesiz Allah o fâsıklar topluluğundan hoşnut olmaz. Bedeviler küfür ve nifak bakımından daha beterdir. Allah'ın Rasûlü'ne indirdiklerinin sınırlarını bilmemeye de daha layıktırlar. Allah herşeyi bilendir, Hakîmdir.*" (Âyet. 93-97) buyruklarından zikretmektedir.

Yüce Allah Tebuk gazvesinde cihaddan geri kalmak için izin isteyen münafıkları zikredip yerdikten sonra -ki bunlar Medine ahâlisinden idiler- yüce Rabbimiz: "*Bedeviler küfür ve nifak bakımından daha beterdir. Allah'ın Rasûlüne indirdiklerinin sınırlarını bilmemeye de daha layıktırlar.*" buyurdu. Hiç şüphesiz hayrın tamamı "aslıyla faslıyla" yalnızca ilmin ve imanın içerisindedir. Nitekim yüce Allah: "*Allah aranızdan iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltir.*" (Mücadele. 11) ve: "*Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar dedi ki...*" (Rûm. 56) buyurmaktadır.

İmanın zıttı ya açık küfürdür yahut gizli saklı tutulan münafıklıktır. İlmin zıttı ise onun yokluğudur.

Şanı yüce Allah bedeviler hakkında onların medine halkına göre küfür ve münafıklık bakımından daha ileri olduklarını kitabın ve sünnetin sınırlarını bilmemelerinin medinelilere göre daha ileri derecede olduğunu ifade buyurmaktadır. Sınırlar/hudud ise Allah'ın indirmiş olduğu kitap ve hikmette sözü edilen isimlerin sınırlarıdır. Namazın, zekatın, orucun, haccın, mü'minin, kafirin, zina edenin, hırsızın, içki içenin vb. isimler ile alakalı sınırlar/tanımlardır. Böylelikle şer'i açıdan kimin bu ismi hak ettiği kimin hak etmediği ve bu ismi alanların ne gibi hükümleri hakettikleri bilinmiş olur.

Bundan dolayı Ebu Davud ve diğer sünen sahipleri es-Sevri'nin naklettiği şu hadisi rivâyet etmektedirler: Bana Ebu Mûsâ ve b. Münebbih'ten tahdis etti o İbn Abbas'tan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet etti. Süfyan (es-Sevri) bir defasında da ben onun bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiğinden başkasını bilmiyorum demiştir: "Çölde yerleşen katılaşır. Av peşinden koşup duran gafil kalır. Sultana/devlet yöneticisine giden kişi de fitneye maruz kalır."[235]

Bunu yine Ebu Davud el-Hasan b. el-Hakem en-Nehai'nin Ali b. Sabit'ten o Ensar'dan bi yaşlı zattan o Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu manada şöyle dedi diye rivâyet etmiştir: "Sultanla birlikte oturup kalkan da fitneye düşer." Sonrada şu ibareleri eklemektedir: "Bir kulun sultana yakınlığı ne kadar artarsa mutlaka Allah'tan uzaklaşmasıda daha da artar."

Bundan dolayı öncekiler kaba saba buldukları kimselere: Şüphesiz ki sen katı bir bedevisin muhakkak sen katı ve sert birisisin diyerek o kimsenin aklının ve huyunun haşin olduğuna işaret ediyorlardı.

Diğer taraftan: Arap: Bedeviler" aslında çölde yaşan arapların adıdır. Şüphesiz her bir ümmetin bir şehirde ikamet edenleri bir de çölde/kırsalda yaşayanları vardır. Arapların bedevilerine arap denilir. Denildiğine göre Rumların bedevileri Ermeniler vb. Farsların bedevileri Kürtler vb. Türklerin bedevileri de tatarlarmış.

Bu hususta fazlalık ve eksiklik bulunma ihtimali olmakla birlikte Allah'u âlem asıl olan da budur.][236]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onların zıtları hakkında da: *"Bedeviler küfür ve nifak bakımından daha beterdir. Allah'ın Rasûlüne indirdiklerinin sınırlarını bilmeye de daha layıktırlar."*

235 Ebu Davud, 2859; Tirmizi, 2256; Nesai, VII, 195; Ahmed, I. 357. Hadis sahihtir.
236 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, I. 367-369.

buyurarak onların kafirlik, münafıklık ve bilgisizlik bakımından daha ileri olduklarını haber vermektedir. Bu ise imanın ve ilmin zıttıdır. Allah'ın âyetlerini dinleyip onlar ile arınmak herkesin görevi olan bir emirdir. Çünkü yüce Allah'ın Rasûlü aracılığı ile göndermiş olduğu efendisinin risaletini dinleyip ona kulak vermek her bir kul için bir zorunluluktur. İşte vacip olan bu dinleyiş imanın aslıdır. Emrolunanı yapıp yasak olanı terk etmek sûretiyle tezekki/arınmakta zorunludur.][237]

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

100. "İleriye geçen Muhacir ve Ensar'ın ileri geçen ilkleri ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. Bunlar için orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, en büyük kurtuluştur."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde birden çok yoldan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Nesillerin hayırlısı benim aralarında peygamber olarak gönderildiğim nesildir. Sonra onlardan sonra gelenler, sonra onlardan sonra gelenler."[238] Şanı yüce Allah'ta: *"İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur."* buyurmuştur. Böylelikle ileriye geçen ilklerden mutlak olarak razı olmuş güzel bir şekilde onlara uyanlardan da razı olmuştur. Bu ise ilim ehlinin zikrettikleri gibi kıyamet gününe kadar onları izleyenlerin tamamını kapsar. İbn Ebu Hatim dedi ki: Yunus b. Abdul A'la'ya okundu: Bize İbn Vehb bildirdi, bana Abdurrahman b. Zeyd yüce Allah'ın: *"Onlara güzellikle uyanlar."* buyruğuna dair şöyle dediğini tahdis etti: Kıyametin kopacağı zamana kadar müslüman olarak kalan herkesi kapsar.

Buna dair geniş açıklama başka yerdedir.][239]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

237 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 390.
238 Buhârî, V, 190; Müslim, 2533.
239 en-Nübuvvât, 151.

[Yüce Allah öncekilerden "ihsanda/iyilikte bulunmaları şartını koşmaksızın razı olmakla birlikte onların arkasından gidenlerden ihsan ile/güzellikle onların arkasından gitmedikleri sürece razı olmamıştır. Yüce Allah: *"Andolsun ki ağacın altında sana beyat ederlerken Allah mü'minlerden razı olmuştur."* (Fetih, 18) buyurmaktadır. Allah'ın razı oluşu ise kadim bir sıfattır. O ancak razı olmayı gerektiren hususları yerine getireceğini bildiği bir kuldan razı olur. Allah kimden razı olursa ebediyyen de ona gazap etmez.

Yüce Allah'ın: *"Sana beyat ederlerken"* buyruğu ister katıksız bir zarf olsun isterse de talil/gerekçelendirme manası taşıyan bir zarf olsun bunun sebebi rızanın onlar ile alakalı oluşudur. Şanı yüce Allah'ın sıfatlarından olan ilmin meşietin kudretin ve diğerlerinin alakalı oluşunda olduğu gibi yine bunada razı oluş/rıza adı verilir.

Şöyle de denilmiştir: Zarf rızanın türü ile alakalıdır. Yüce Allah mü'min kimseden kendisine itaat etmesinden sonra razı olur. Kafir olanada kendisine isyan etmesinden sonra gazap eder. Rasûle uyanı ona uymasından sonra sever. İşte bunun diğer emsalide böyledir. Selefin ve hadis ehlinin cumhuru ile kelam ehlinden pek çok kimsenin görüşü budur. Daha güçlü görülen görüş de budur.

Buna göre yüce Allah daha başka yerlerde kendilerinden razı olduğu bu kimselerin ahirette sevaba ehil olan kimselerden olduğuna beyan buyurmaktadır. Bu gibi kimseler bunu hakettikleri iman üzere ölürler. Yüce Allah'ın: *"İleriye geçen Muhacir ve Ensar'ın ileri geçen ilkleri ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. Bunlar için orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, en büyük kurtuluştur."* (Âyet. 100) buyruğunda görüldüğü gibi. Sahih'te de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Ağacın altında beyat etmiş hiç bir kimse cehenneme girmeyecektir." buyurduğu sabittir.[240]

Aynı şekilde yüce Allah'ın kendisinden razı olduğunu haber verdiği herkes cennet ehlindendir. Velevki ondan razı olması iman edip salih amel işleyişinden sonra olsun şanı yüce Allah bunu ondan övgü ve meth ederek söze etmek bağlamında zikretmiştir. Eğer yüce Allah bundan sonra Rabbin gazabını gerektirecek bir iş yapacağını bilmiş olsaydı o bu kimselerden olmazdı.][241]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

240 Ebu Davud, 4653: Müslim, 3860: Ahmed, III, 350. Hadis sahihtir.
241 es-Sârimu'l-Meslûl, 574-575.

[Kur'ân-ı Kerim'de imanları ve amelleri sebebiyle Ashab-ı Kiram birden çok âyet-i kerimede övülmüş ve meth edilmişlerdir. Yüce Allah'ın: *"İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da ondan hoşnut olmuşlardır."* buyruğu gibi.][242]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da ondan hoşnut olmuşlardır."* buyurmaktadır. Fetihten önce infakta bulunmuş ve savaşmış olan ileriye geçen ilkler demektir. Fetihten maksat da Hudeybiye Barışıdır. Hudeybiye Barışı mekke fethinden önce olmuştur. Yüce Allah: *"Gerçekten Biz sana apaçık bir fetih nasip ettik. Allah geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın üzerindeki nimetini tamamlasın... diye"* (Fetih, 1-2) buyruğunu indirmiştir. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü o bir fetih midir diye sordular O: Evet diye buyurdu.][243]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Muhakkak yüce Allah: *"İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da ondan hoşnut olmuştur. Bunlar için orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır."* buyurduğu gibi bir başka yerde de: *"Sonra kitabı kullarımızdan seçtiklerimize miras verdik. Onlardan kimisi nefsine zulmedici kimisi itidal üzeredir kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarda öne geçmiştir."* (Fatır, 32) buyurmaktadır.

Öne geçen ilkler fetihten önce infak edip savaşmış olan ve fetihten sonra infak edip savaşmış olanlardan daha faziletli olan kimselerdir. Rıdvan beyatinde bulunanlar da bunların arasındadırlar. Sayıları bin dört yüz kişiden fazla idi. Durum bu iken nasıl olur da bu ümmetin öne geçen ilki sadece bir kişidir denilebilir.][244]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da ondan hoşnut olmuşlardır."* buyurmaktadır. Yüce Allah ileriye geçenlerden kayıtsız ve şartsız olarak razı olmuştur. Aynı şekilde onlara güzel bir şekilde uyanlardan da razı olmuştur. Abdullah b. Mesud dedi ki: Şüphesiz yüce Allah Muhammed'in kalbine baktı onun kalbinin kulların kalplerinin en hayırlısı olduğunu gördü bu sebeple onu risaleti için beğenip seç-

242 Minhâcü's-Sünne, VIII, 219.
243 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 222.
244 Minhâcü's-Sünne, VII, 154-155.

ti. Onun kalbinden sonra diğer insanların kalplerine baktı ashabının kalplerinin kulların kalplerinin en hayırlısı olduğunu gördü. Bu sebeple mü'minlerin güzel gördükleri Allah nezdinde de güzeldir. Onların çirkin gördükleri Allah nezdinde çirkindir. Yine Abdullah b. Mesud dedi ki: Sizden sünnete uymak isteyen bir kimse ölmüş olan kimse(ler)'in sünnetine uysun. Çünkü hayatta olan kimse için fitneye düşmeyeceğinden emin olunamaz. İşte Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı bu ümmet arasında kalpleri en iyi, bilgisi en derin ve kendilerini külfete en az sokan kimseler olup, bunlar Allah'ın nebisine ashab olmaları ve dinini dimdik ayakta tutmaları için seçtiği kimselerdir. Bu sebeple onların haklarını bilin onların uydukları hidâyet yoluna sımsıkı bağlanın. Çünkü şüphesiz onlar dosdoğru hidâyet üzere idiler.][245]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı yüce Allah'ın: *"İleriye geçen muhacir ve ensar"* buyruğunda sözü edilen "ileriye geçenler" ilim adamlarının çoğunluğunun kanaatine göre fetihten önce infak edip savaşan o kimselerdir. Rıdvan beyatinde bulunanların hepsi de onlardandır ve bin dört yüz kişiden fazla idiler.][246]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlar aynı zamanda yüce Allah'ın: *"İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur."* buyruğunda sözü edilen Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimseler arasına dahildirler. Çünkü ileri geçenler Hudeybiye'den önce müslüman olmuş kimselerdir. Şanı yüce Allah'ın haklarında: *"Andolsun ki ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah mü'minlerden razı olmuştur."* (Fetih, 18) buyruğunu indirdiği ağacın altında ona bey'at edenler gibi. Bunlar da 1400 kişi olup hepsi de cennet ehlindendir. Nitekim Sahih'te sabit olduğu üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ağacın altında bey'at etmiş hiçbir kimse cehenneme girmeyecektir." Bunlar arasında Hâtıb b. Ebi Beltaa da vardı. Onun bilinen bazı günahları da vardı. Müşriklere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e dair haberleri yazarak bildirmesi, kölelerine kötü muamele etmesi gibi. Sahih'te sabit olduğu üzere onun kölesi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelmiş ve: Allah'a yemin olsun ey Allah'ın Rasûlü! Hâtıb kaçınılmaz olarak cehenneme girecektir demiş Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Yalan söyledin. Çünkü o hem Bedir'de hem Hudeybiye'de bulunmuştur." buyurmuştur.[247]][248]

245 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 573.
246 Minhâcü's-Sünne, II, 26.
247 Müslim, 2195.
248 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 459-460.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da ondan hoşnut olmuşlardır."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah kıyamet gününe kadar ileriye geçenlere tabi olanlardan razı olmuştur. Bu da onlara tabi olan kimsenin Allah'ın razı olacağı işler yapan kişi olduğuna delildir. Yüce Allah ise ancak hak ile razı olur. Bâtıl ile razı olmaz.][249]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı ve iman ile güzel bir şekilde onların izinden gidenlerin lehine tanıklıkta bulunmuştur. Böylelikle şu âyet-i kerime ile kastedilenlerin onlar olduğu kesinlikle bilinmiş olmaktadır: *"İleriye geçen Muhacir ve Ensar'ın ileri geçen ilkleri ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. Bunlar için orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, en büyük kurtuluştur."* (Âyet 100)][250]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"İleriye geçen muhacir ve ensar ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da ondan hoşnut olmuşlardır."* Böylelikle yüce Allah ileriye geçen ilklerden kayıtsız ve şartsız bir sûrette razı olmuş, onlara uyanlardan ise güzel bir şekilde uymak kaydıyla razı olmuştur.][251]

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى
النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَى عَذَابٍ
عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾

101. "Çevrenizdeki bedevilerden münâfık olanlar vardır. Medine ahâlisinden de. Onlar nifakı âdet edinmiş kimselerdir. Sen onları bilmezsin. Onları Biz biliriz. Biz onları iki kere azaba uğratacağız. Sonra da büyük bir azaba döndürüleceklerdir."

249 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 178.
250 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 2.
251 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 162.

Tefsiri:

[İşte yüce Allah'ın kitabının bedevilerin bazısından övgü ile söz ettiğini diğer bir kısmını da yerdiğini görüyoruz. Şehirlerde yaşayanlara karşı da aynı tutumu izlemiştir. Şanı yüce Allah: *"Çevrenizdeki bedevilerden münâfık olanlar vardır. Medine ahâlisinden de. Onlar nifakı âdet edinmiş kimselerdir. Sen onları bilmezsin. Onları Biz biliriz. Biz onları iki kere azaba uğratacağız. Sonra da büyük bir azaba döndürüleceklerdir."* (Âyet 101) buyurmak sûretiyle münafıkların bedeviler arasında da şehirlerde yaşayanlar arasında da bulunduğunu beyan buyurmaktadır. Genel olarak Tevbe Sûresi'nde hem Medine ahâlisinden hem de bedeviler arasından münafıklık edenlere yergi vardır. Tıpkı öne geçen muhacirlerle ensarın öncekilerine, onlara güzel bir şekilde tabi olanlara ve yaptıkları infaklarını Allah nezdinde yakınlaşmaya ve rasûlünün duasını almaya vesile edinen bedevileri övmeyi de ihtiva ettiği gibi.][252]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Çevrenizdeki bedevilerden münafık olanlar vardır. Medine ahâlisinden de. Onlar münafıklığı adet edinmiş kimselerdir."* buyurmaktadır. Böylelikle insanları kırsal kesimde yaşayan bedeviler ile Medine halkı olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Şehirde yerleşiklerin hepsi Medine halkı idi. Bu da Kuba ve diğer yerlerde bulunan kimseleri kapsar. Böylelikle "Medine" adının bütün bu yerlerde yaşayanları kapsadığına delildir. Çünkü Medine'nin bugünkü gibi bir sur'u yoktu.][253]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah: *"Çevrenizdeki bedevilerden münafık olanlar vardır. Medine ahâlisinden de."* buyurmaktadır. Buna göre bütün yapılar "Medine" isminin kapsamına girer. Buranın halkı dışında kalanlar ise çadır ahâlisi olan bedevilerden sayılır.][254]

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

103. "Mallarından bir sadaka al ki, bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın. Onlara dua da et. Senin duan şüphesiz onlara huzur ve güvendir. Allah hakkıyla işitendir, bilendir."

252 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. I, 363.
253 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX, 245.
254 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV, 15.

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah eğer *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."* buyruğunda olduğu gibi sadaka ile birlikte temizliği ve arınmayı sözkonusu etmişse şüphesiz sadaka günahlardan arınmayı gerektirir, aynı zamanda salih amelin kendisi olan zekatı da gerektirir. Nitekim gözü haramdan uzak tutup ferci korumak onlar için daha çok tezkiye edici/arındırıp temizleyicidir. Bu ikisi ise ancak günahlardan uzak durup azaları korumakla olur. Yine "ihsan"ın kendisi demek olan tevbe ve sadaka ile gerçekleşirler. İşte bu ikisi takva ve ihsanın kendisidir. Ve *"Muhakkak Allah takvalı olup ihsan edici olanlarla beraberdir."* (Nahl, 128)][255]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz zekat temiz olmayı gerektirir. Çünkü temizliğin manası yüce Allah'ın: *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini"* şerden *"temizleyip"* hayırla *"onları arındırmış olasın."* buyruğudur.][256]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Mallarından bir sadaka al"* buyruğu iyilikler işlemenin nefsi arındırıp geçmiş günahlardan onu temizlediğine delildir. Çünkü yüce Allah: *"Diğer bir kısım da günahlarını itiraf ettiler."* (Âyet 102) buyruğundan sonra böyle buyurmaktadır.][257]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah'ın nebisine (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın. Onlara dua da et. Senin duan şüphesiz onlara huzur ve güvendir."* buyurduğunu görmekteyiz. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de İbn Ebu Evfa'dan rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir kavim zekatlarını getirdikleri zaman o da onlara dua ederdi. Benim babam da ona kendi sadakasını/zekatını götürünce Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah'ım! Ebu Evfa'nın ailesine salat/rahmet eyle diye dua etmişti.[258]][259]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip*

255 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV. 287-288.
256 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X. 634.
257 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 635.
258 Buhârî, VIII, 77; Müslim, 1078.
259 Minhâcü's-Sünne, IV, 607.

arındırmış olasın. Onlara dua da et. Senin duan şüphesiz onlara huzur ve güvendir." buyruğu ile herhangi bir haram ve helal kılma sözkonusu olmayan mutlak olarak dua etmekten ibaret olduğunu beyan buyurmaktadır.][260]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."* buyurmaktadır. İşte hayasızlıkları terk etmek de kendisi ile temizlenip arınılan şeylerdir.][261]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Babam dedi ki: Ben, ey Allah'ın Rasûlü! Sana çokça salat ve selâm getiriyorum. Salat ve selâmımdan ne kadarını sana ayırayım dedim. O: "Ne kadar dilersen." buyurdu. Ben: Dörtte birini ayırsam dedim, O: "Ne kadarını istersen, ama daha çok olursa senin için daha hayırlıdır." buyurdu. Ben: Yarısını ayırsam dedim, O: "Dilediğin kadarını ama daha çok artırırsan o senin için daha hayırlıdır." buyurdu. Ben: Üçte ikisi nasıl dedim. O: "Ne kadarını dilersen ama daha çok yaparsan o senin için daha hayırlıdır." buyurdu. Ben: Peki salatımın (ve selâmımın) tamamını sana ayırsam dedim O: "O vakit Allah hem senin dünyan hem ahiretin ile alakalı seni düşündüren her hususta sana kafi gelir." buyurdu. Bir lafızda da: "O taktirde seni düşündüren hususlarda sana kafi olunur ve günahların da bağışlanır." denilmektedir.[262]

Soru soranın: Salatımın ne kadarını sana ayırayım şeklindeki sorusu duamdan ne kadarını senin için yapayım anlamındadır. Çünkü sözlükte salat dua demektir. Yüce Allah da: *"Onlara salat/dua da et. Senin duan şüphesiz onlara huzur ve güvendir."* buyurmuştur.][263]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü şanı yüce Allah kalbin temiz tutulmasını emrettiği gibi bedenin de temiz tutulmasını emir buyurmuştur. Her iki temizlik de Allah'ın emrettiği ve vacip kıldığı dindendir. Yüce Allah: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez. Ama sizi iyice temizlemeyi ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."* (Maide, 6); *"Onun içerisinde tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da temizlenenleri se-*

260 Mecmü'u'l-Fetâvâ, XXI, 287.

261 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 299.

262 Ahmed, V, 136; Taberani, Kebir, 2574; İbn Hibban, el-Mecuhin, II, 82. Öbür lafzı da: Tirmizi, 2457; Hakim, II, 421'de rivâyet etmişlerdir. Hadis sahihtir.

263 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 349.

ver." (Tevbe, 108); *"Gerçekten Allah çokça tevbe edenleri de sever çok temizlenenleri de sever."* (Bakara, 222) *"Mallarından bir sadaka al ki bununla kendilerini temizleyip arındırmış olasın."* (Âyet, 103); *"Onlar Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir."* (Maide, 41); *"Müşrikler ancak bir pisliktir."* (Tevbe, 28); *"Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister."* (Ahzâb, 33) buyurmaktadır.] [264]

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

104. "Onlar, Allah'ın kullarından tevbeyi kabul etmekte, sadakaları alanın ancak kendisi olduğunu ve muhakkak tevbeleri kabul edenin, Rahîm olanın yalnız O olduğunu bilmediler mi?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlar Allah'ın kullarından tevbeyi kabul etmekte sadakaları alanın ancak kendisi olduğunu bilmediler mi?"* buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Suyun ateşi söndürdüğü gibi sadaka da günahı söndürür. Ateşin odunu yediği gibi kıskançlık da hasenatı öyle yer." buyurmuştur.[265]

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kişinin ailesi, malı ve çocukları hakkındaki fitnesi/sınanmasına namaz, oruç, sadaka, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak keffarettir." Ka'b b. Malik de dedi ki: Benim tevbemin bir parçası da malımı elimden çıkartarak onu sadaka olarak bağışlamamdır deyince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Malının bir kısmını elinde tutman senin için daha hayırlıdır." buyurmuştur.[266]][267]

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

264 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 15.

265 İbn Mace, 4210; Ebu Ya'la, II, 179 ve başkaları rivâyet etmiş olmakla birlikte zayıf bir hadistir. Hadis iki bölümdür. Birinci bölümü sahihtir. İkinci bölümü ise zayıf bir takım hadisler ile birlikte varid olmuştur.

266 Buhârî, 4418; Müslim, 2269.

267 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 552-553.

105. "De ki: "Haydi amel edin! Allah, Rasûlü ve mü'minler de işlediğinizi görecektir. Siz görüneni de görünmeyeni de bilene (Allah'a) döndürüleceksiniz. O da size yaptıklarınızı haber verecektir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"De ki: Haydi amel edin. Allah işlediğinizi görecektir."* buyruğu da böyledir. Bu buyrukda yüce Allah onların amel etmeleri halinde gelecekteki o amellerini de göreceğini beyan buyurmaktadır.][268]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: Haydi amel edin. Allah da Rasûlü de işlediğinizi görecektir."* buyruğu münafıklar hakkındadır. Yüce Allah tevbekarlar hakkında da: *"De ki: Haydi amel edin. Allah Rasûlü ve mü'minler de işlediğinizi görecektir."* buyurmuştur. "Allah ... görecektir." buyruğu şanı yüce Allah'ın bu âyet-i kerimenin nüzulünden sonra amellerini göreceğine delildir. Bu hususta karşı görüşü savunan ya görmeyi kabul etmeyecek yahut da kadim ve ezeli bir görmenin sabit olduğunu kabul edecektir.

Nitekim yüce Allah'ın: *"Sonra nasıl işler yapacağınızı görmek için sizi arkalarından yeryüzünde halife yaptık."* (Yunus. 14) buyruğu da böyledir. Buyruktaki "key lam'ı" ondan sonra gelenlerin illeti belirtilen husustan zaman itibari ile sonra olmasını gerektirmektedir. Buna göre yüce Allah'ın onların nasıl işler yapacağını görmesi onları yeryüzüne halife yapmasından sonradır.][269]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın: *"De ki: Haydi amel edin, Allah ve Rasûlü de işlediğinizi görecektir."* buyruğu da böyledir. Şanı yüce Allah kendi zatında sonradan meydana gelen bir görmeyi var etmez. Sadece görülecek şey hâdis olup meydana gelir. O da o iş olmadan önce ezelden beri bildiği şekilde olmuş haliyle görür.][270]

268 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 446.
269 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 227; Câmiu'l-Mesâil. II. 15-16.
270 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V. 66 ve VI. 182.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا
لِمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ
يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى
مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ
الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾

107. "(O münâfıklar arasında) zarar vermek, inkâr etmek, mü'minler arasına ayrılık sokmak için ve -daha evvel Allah'a ve Rasûlü'ne savaş açan kimselere- beklemek ve gözetlemek yeri olmak üzere bir mescid edinenler ve: "İyilikten başka bir şey kastetmedik." diye yemin edenler (vardır.) Halbuki Allah onların muhakkak yalancı olduklarına şâhidlik eder.

108. Onun (mescidin) içerisinde hiçbir vakit (namaza) durma. İlk gününden temeli takva üzerine kurulan bir mescid(olan Kubâ mescidi), içinde (namaza) durmana elbette daha layıktır. Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da temizlenenleri sever."

Tefsiri:

[Çünkü yüce Allah ona Dırar mescidinde durmayı yasaklamıştı. Bunun için yüce Allah: *"(O münâfıklar arasında) zarar vermek, inkâr etmek, mü'minler arasına ayrılık sokmak için ve -daha evvel Allah'a ve Rasûlü'ne savaş açan kimselere- beklemek ve gözetlemek yeri olmak üzere bir mescid edinenler ve: "İyilikten başka bir şey kastetmedik." diye yemin edenler (vardır.) Halbuki Allah onların muhakkak yalancı olduklarına şâhidlik eder. Onun (mescidin) içerisinde hiçbir vakit (namaza) durma. İlk gününden temeli takva üzerine kurulan bir mescid(olan Kubâ mescidi), içinde (namaza) durmana elbette daha layıktır. Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da temizlenenleri sever. Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa binasını yıkılmaya yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup da onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi? Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez. Kalpleri parça parça olmadıkça kurdukları bina kalplerinde daimi bir kuşku kaynağı olmaya devam edecektir. Allah hakkıyla bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir."* (Âyet 107-110) buyurmaktadır.

Dırar mescidi Ebu Âmir er-Râhib denilen fâsık Ebu Âmir için bina edilmişti. Kendisi cahiliye döneminde hristiyanlık dinini kabul etmişti. Müşrikler de onu tazim ediyorlardı. İslâm gelince öyle bir kıskandı ki bu kıskançlığı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e onu muhalefet etmeye itti. Münafıklardan bir kesim kalkıp ona bu mescidi inşa ettiler. Onların maksadı da adı geçen bu Ebu Âmir için o mescidi bina etmekti. Bu husustaki olay meşhurdur. Onların bunu bina etmeleri Allah'ın ve Rasûlünün emrettiklerini yapmak için değildi. Aksine başka bir maksat için bina etmişlerdi.

Anlam olarak bunun kapsamına bir takım yatır/meşhetler ve daha başka yapıları meşru olmayan ibadetler için müslümanların mescitlerine benzer şekilde yapılar inşa eden herkes bu mananın kapsamına girer. Özellikle de yapılan bu yapılarda zarar, küfür, mü'minler arasında tefrika çıkarmak, münafıklık yapan ve bid'at ehli lehine şüpheleri güçlendirecek şekilde Allah için ve rasûlü için cihad edenler aleyhine gözlem yapmak da tıpkı mescid-i dırar gibidir. Şanı yüce Allah nebisine hitaben: *"İlk gününden temeli takva üzerine kurulan mescit(-i kuba) içinde (namaza) durmana elbette daha layıktır."* buyurmuştur. Kuba mescidi takva temeli üzerine inşa edilmişti. Onun kendi mescidi Kuba mescidine göre daha ileri bir derecede takva esası üzerine kurulmuştu. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Sahih'te sabit olduğuna göre ona takva üzere temeli kurulmuş mescide dair soru sorulunca O: "O benim bu mescidimdir." buyurmuştu. Buna göre her iki mescid de takva temeli üzerine yükseltilmiştir. Fakat onun mescidi diğerlerine göre bu niteliğe daha kâmil bir anlamda sahip olmak özelliğini taşımaktadır. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) cuma günü kendi mescidinde bulunur, cumartesi günü de Kuba mescidine giderdi.[271]

Sünen'de ifade edildiğine göre Useyd b. Zuhayr el-Ensari Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "Kuba Mescidi'nde namaz bir umre gibidir."[272] Bu hadisi İbn Mace ve: "Hasen garib bir hadistir." diyerek Tirmizi de rivâyet etmişlerdir.

Sehl b. Huneyf dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Kim evinde iyice temizlenir/gusül alır sonra Kuba mescidine gidip orada bir namaz kılarsa ona umre yapmış gibi ecir verilir." Bunu da Ahmed, Nesai ve İbn Mace rivâyet etmişlerdir.

271 Buhârî, 1193.

272 Tirmizi, 324; İbn Mace, 1411; İbn Ebu Şeybe, II, 373; Beyhaki, V, 248; Hakim, I, 487; Beğavi, 459 ve başkaları. Hadis ligayrihi sahihtir.

Kimi ilim adamı şöyle demiştir: "Kendi evinde iyice temizlendikten sonra Kuba mescidine giden" buyruğu yükleri bağlamak sûretiyle oraya gitmenin kastedilmesinin meşru kılınmamış olduğuna dikkat çekilmektedir. Aksine oraya kişi iyice temizlenmesine elverişli kendi evinden gider. Sonra bir kimsenin yolculuk yaptığı mescitler dışında kendi şehrinin bir mescidine yöneldiği maksatla yönelip gider.][273]

[*"Onun (mescidin) içerisinde hiçbir vakit (namaza) durma. İlk gününden temeli takva üzerine kurulan bir mescid(olan Kubâ mescidi), içinde (namaza) durmana elbette daha layıktır. Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da temizlenenleri sever."* Şanı yüce Allah'ın Dırar mescidi hakkında: *"Onun içerisinde hiçbir vakit (namaza) durma."* buyurması orasının azap mekanlarından birisi oluşundan dolayıdır. Yüce Allah: *"Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır yoksa binasını yıkılmaya yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup da onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi?"* buyurmaktadır. Bu mescid yıkıldığı zaman ondan bir dumanın çıktığı da rivâyet edilmiştir.][274]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: *"İlk gününden temeli takva üzerine kurulan mescid içinde (namaza) durmana elbette daha layıktır."* buyruğu gibidir. Âyet Kuba mescidi sebebi ile nazil olmuştur. Fakat hüküm hem o mescidi hem de bunu daha çok hak eden mescidi -ki bu da Medine mescididir- kapsar.

İşte bu sahih'te sabit olmuş şu rivâyete de açıklık getirir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e takva temeli üzerine kurulmuş mescide dair soru sorulunca O: "O benim bu mescidimdir." buyurmuştu.[275]

Yine Sahih'te ondan sabit olan rivâyete göre her cumartesi günü Kuba'ya yayan ve binekli gidiyordu. Cuma günü kendi mescidinde kalır. cumartesi günü Kuba'ya giderdi.[276] Esasen her iki mescid de takva temeli üzerine kurulmuş mescitlerdir.][277]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

273 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II. 803-805.
274 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. I. 232-233.
275 Müslim. 1398.
276 Kaynakları daha önce gösterildi.
277 Minhâcü's-Sünne. VII. 74-75 ve IV. 24.

[*"Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da temizlenenleri sever."* buyruğuna benzemektedir. Âyet-i kerime Kuba ahâlisinin küçük ve büyük abdestten dolayı yaptıkları istinca/temizlenme sebebiyle onlar hakkında nazil olmuştur.][278]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) her cumartesi binekli ve piyade olarak Kuba'ya giderdi. Nitekim bu husus Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Ömer'den rivâyetle sabit olmuştur. O dedi ki: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) her cumartesi günü binekli ve bineksiz olarak Kuba'ya giderdi." İbn Ömer de aynı şeyi yapardı. Nafi' ayrıca İbn Ömer'den o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den onun o mescitte iki rekat namaz kıldığı ilavesini de yapmaktadır. İşte bu sahih hadis onun cuma gününde kendi mescidinde namaz kıldığını, cumartesi günü de Kuba'ya giderek Kuba mescidinde namaz kıldığını ve her ikisinin de takva temeli üzerine kurulduklarını göstermektedir. Yüce Allah da: *"İlk gününden temeli takva üzerine kurulan mescit (-i kuba) içinde (namaza) durmana elbette daha layıktır. Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da temizlenenleri sever."* buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de birden çok yoldan rivâyet edildiğine göre o Kuba ahâlisine şanı yüce Allah'ın kendilerini övdüğü bu temizlenmenin mahiyetini sormuş, onlar da su kullanarak istincada bulunduklarını söylemişlerdi.

Ebu Davud'un Sünen'inde ve başkalarında da şöyle demiştir: Bu âyet-i kerime Kubalıların mescidi hakkında inmiştir: *"Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır."* Onlar su ile istinca ediyorlardı. Bunun üzerine bu âyet onlar hakkında nazil olmuştur.[279]

Yine Sahih'te Sa'd'den sabit olduğu üzere o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e -hanımlarından birisinin evinde bulunuyorken- takva temeli üzerine kurulmuş mescide dair soru sormuş o da yerden bir avuç çakıl taşı alıp yere vurduktan sonra: "O sizin bu mescidinizdir." buyurmuştur. Bu sözleriyle Medine(deki) mescit(-i nebevi)'yi kastetmektedir.

Böylelikle her iki mescidin de takva temeli üzerine kurulduğu açıkça anlaşılmış olmaktadır. Fakat bu niteliğe sahip olmak bakımından Medine Mescidi daha mükemmeldir. O bu ismi daha çok hak eder. Kuba mescidi de âyetin nüzul

278 Şerhu'l-Umde -es-Salah- 406.
279 Ebu Davud. 44: Tirmizi. 3100: İbn Mace. 357. Hadis sahihtir.

sebebi idi. Çünkü bu mescid içinde durulması yasaklanmış olan dırar mescidine yakın bir mescid idi.][280]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ona (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e) tabi olmak maksadıyla Kuba mescidine gitmek de böyledir. Çünkü Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde ondan sabit olduğuna göre o her cumartesi (kimi zaman) binekli (kimi zaman) yürüyerek Kuba mescidine giderdi. Çünkü yüce Allah onun üzerine: *"İlk gününden temeli takva üzerine kurulan mescid içinde durmana elbette daha layıktır."* buyruğunu indirmişti. Onun mescidi bu niteliği daha çok hak ediyordu. Sahih'te sabit olduğu üzere ona takva temeli üzerine bina edilmiş mescide dair soru sorulunca O: "O benim bu mescidimdir." buyurmuştu. Bu sözleriyle kendi mescidinin bu nitelik bakımından Kuba mescidinden daha kâmil olduğunu anlatmak istemiştir. Bununla birlikte Kuba mescidi de takva temeli üzerine yükseltilmiştir. Âyet de ondan dolayı nazil olmuştur. Bundan ötürü yüce Allah: *"Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da temizlenenleri sever."* buyurmaktadır. Kuba'lılar da abdest ve gusül almakla birlikte ayrıca su ile istinca yapıyorlardı. Onlar bunu komşuları yahudilerden öğrenmişlerdi. Araplar böyle bir şey yapmıyordu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) herhangi bir kimsenin kendi mescidi dışında takva temeli üzerine kurulan mescidin sadece o olduğunu zannetmemesi için kendi mescidinin takva temeli üzerine kurulmuş olmayı daha çok hak ettiğini zikretmiş bulunmaktadır. Buna göre yüce Allah'ın: *"İlk gününden temeli takva üzere kurulan mescid"* buyruğu dırar mescidinden farklı olarak hem kendi mescidini hem de Kuba mescidini ayrıca takva temeli üzerine kurulmuş her bir mescidi kapsar.][281]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Temizlik bazen ayni/maddi necasetlerden bazen pis işlerden bazen de (namaz ve bu gibi) ibadetlere mani olan işlerden dolayı yapılır. Yüce Allah'ın: *"Elbiseni temiz tut."* (Müddessir.4) buyruğu bu husustaki görüşlerden birisine göre birinci kabildendir. Yüce Allah'ın: *"Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır."* âyeti ikinci tür temizlik ile ilgilidir. Yüce Allah'ın: *"Eğer cünup iseniz temizleniniz."* (Maide. 6) buyruğu da üçüncü tür temizliği sözkonusu etmektedir.][282]

280 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 406-407.
281 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 468-469.
282 el-Fetâva. IV. 1.

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَى مِنَ اللهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾

109. "Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa binasını yıkılmaya yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup da onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi? Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez."

Tefsiri:

[Tıpkı onun "Binasını yıkılmaya yüz tutmuş bir yarın kenarına kuran" bina gibi yıkıldığı gibi yıkılır. Bu âyet-i kerimenin onların durumu gibi duruma bir işaret ve ondan ibret almaya yönlendirdiğinde şüphe yoktur. Çünkü onlar rasûllerin getirdiklerine mukabil kalplerin akide ve maksat edineceği birtakım görüşler mezhepler kurdular: *"(O münâfıklar arasında) zarar vermek, inkâr etmek, mü'minler arasına ayrılık sokmak için ve -daha evvel Allah'a ve Rasûlü'ne savaş açan kimselere- beklemek ve gözetlemek yeri olmak üzere bir mescid edinenler ve: "İyilikten başka bir şey kastetmedik." diye yemin edenler (vardır.) Halbuki Allah onların muhakkak yalancı olduklarına şâhidlik eder. Onun (mescidin) içerisinde hiçbir vakit (namaza) durma. İlk gününden temeli takva üzerine kurulan bir mescid(olan Kubâ mescidi), içinde (namaza) durmana elbette daha layıktır. Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da temizlenenleri sever. Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa binasını yıkılmaya yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup da onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi? Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez. Kalpleri parça parça olmadıkça kurdukları bina kalplerinde daimi bir kuşku kaynağı olmaya devam edecektir. Allah hakkıyla bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir."*][283]

اَلتَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

283 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye, I, 206.

112. "(Bu alış verişi yapanlar), tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû' ve sücûd edenler, iyiliği emredenler, kötülükten vazgeçirmeye çalışanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O mü'minleri müjdele!"

Tefsiri:

[Kur'ân-ı Kerim'de "Tevbe edenler, ibadet edenler, seyahat edenler." buyruğunda ve: *"Müslüman, mü'min, Allah'a ibadet ve itaat eden, tevbe eden, çokça ibadet eden ve seyahat eden, dullar ve bakireler."* (Tahrim. 5) buyruklarında sözü edilen "seyahat" e gelince bundan maksat bidat olarak ortaya çıkartılmış bu "seyahat" değildir. Şanı yüce Allah Rasûlünun evlenebileceğinden söz ettiği hanımlarını bununla nitelendirmiş bulunmaktadır. Evli olan bir kadının ise çöllerde seyahate çıkması meşru değildir. Aksine seyahatten maksat iki şey olup bunlardan birisi de oruç tutmaktır.][284]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam Ahmed dedi ki: "Seyahat"in islâm ile bir alakası yoktur. Nebilerin de salihlerin de yaptığı bir iş değildir. Yüce Allah'ın "seyahat edenler." buyruğu ile kastedilenler ise oruç tutanlardır.][285]

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾

113. "O çılgın ateşlikler oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra akrabaları dahi olsalar, müşriklere Peygamberin de mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[286] el-Müseyyeb b. Hazm'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Ebu Talib'in ölümü yaklaştığı sırada Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına geldi. Yanında Ebul Cehil'in Abdullah b. Ebu Umeyye b. el-Muğri'nin de bulunduğunu gördüm. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Amcacığım la ilahe illallah de. Bu sözü söylediğine dair de ben de Allah nezdinde

284 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 643.
285 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 336.
286 Buhârî, VI, 87; Müslim, I, 40.

senin lehine şahitlik edeyim." buyurdu. Bu sefer Ebu Cehil ile Abdullah b. Ebu Umeyye: Ey Ebu Talip! Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çevireceksin dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu ona tekrar tekrar teklif edip durdu. Bir diğer rivâyette de: Onlar da o sözlerini tekrar ediyorlardı. Nihâyet Ebu Talip onlarla son olarak şöyle konuştu: Ben Abdulmuttalib'in dini üzereyim böylece la ilahe illallah demeyi kabul etmedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: "Andolsun senin için mağfiret dilemem bana yasaklanmadığı sürece senin için mağfiret dilemeyi sürdüreceğim." dedi. Bunun üzerine yüce Allah'ta: *"O çılgın ateşlikler oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra akrabaları dahi olsalar, müşriklere Peygamberin de mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir."* (Âyet, 113) buyruğunu indirdi. Yine Ebu Talip hakkında indirdiği buyruğunda rasûlüne (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz sen sevdiğin kimseleri hidâyete erdiremezsin. Ama Allah dilediğini hidâyete erdirir."* (Kasas, 56) buyruğunu indirdi.

Bunu Müslim'de Ebu Hureyre'nin rivâyet ettiği bir hadis olarak zikretmiş ve bu rivâyette şunlarıda söylemiştir: Ebu Talip dedi ki: Şâyet kureyş beni ayıplayıp onu bu sözü söylemeye (ölümün acılarına) tahammülsüzlüğü itti demeyecek olsalardı şüphesiz seni memnun ederdim diye cevap verince yüce Allah'ta: *"Muhakkak sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin."* buyruğunu indirdi.][287]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih'te belirtildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) amcası Ebu Talib'in ölümü yaklaştığında yanına gelmiş ve orada Ebu Cehil ile Abdullah b. Ebu Umeyye'nin olduğunu görmüştü. Allah Rasûlü: "Amcacığım la ilahe illallah de bu kelimeyi ben senin lehine Allah nezdinde delil göstereyim." buyurdu. Bu sefer onlar: Ey Ebu Talip sen Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çevireceksin" dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: Andolsun senin için mağfiret dilemem bana yasaklanmadığı sürece sana mağfiret dilemeyi sürdüreceğim deyince yüce Allah ta: *"O çılgın ateşlikler oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra akrabaları dahi olsalar, müşriklere Peygamberin de mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir." İbrahim'in babasına mağfiret dilemesi ancak ona verdiği bir sözden dolayı idi. Ama onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim çokça yalvarıp yakaran ve gerçekten yumuşak huylu idi."* (Âyet, 113-114) buyruklarını indirdi. Buna sebep şudur: Bazı müslümanlar İbrahim'in babasına mağfiret dileyeceğini vadetmiş olup ayrıca:

287 Minhâcü's-Sünne, IV, 351-352; Câmiu'l-Mesâil, III, 124'te yalnızca nüzul sebepleriyle ilgili rivâyetleri kabul etmektedir.

"Rabbimiz hesabın görüleceği gün beni ana babamı ve bütün iman edenleri bağışla." (İbrahim, 41) buyruğu ile ona mağfiret dilemiş olduğunu delil gösterince şanı yüce Allah buna cevap vermiş ve bizlere İbrahim (aleyhisselâm)'a babası için mağfiret dilemesine dair verdiği sözü hususunda uymamızı emir buyurarak şöyle demiştir: *"İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak, güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: "Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik, yalnız Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyyen baş göstermiştir." demişlerdi. İbrahim'in babasına söylediği: "Muhakkak senin için mağfiret isteyeceğim ama Allah'a karşı sana fayda sağlayamam." sözü müstesna."* (Mümtehine, 4) buyruğu ve devam eden âyetleri buyurdu. Bunlarda yüce Allah İbrahim (aleyhisselâm)'ın babasına söylemiş olduğu bu sözün dışında İbrahim'de ve onunla birlikte iman edenlerde müşriklerden ve Allah'tan başka ibadet ettikleri varlıklardan uzak olduklarını belirttikleri zamanda kendileri için uyulacak bir güzel örnek olduğunu zikretmektedir. Ancak onun babasına mağfiret dileyişinde uyacakları bir taraf yoktur.][288]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Asılları kafir olan bir ümmetten olan bir kimsenin müslüman olmuş olmaları hali dışında anne babasına mağfiret dilemesi caiz değildir. Nitekim yüce Allah: *"O çılgın ateşlikler oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra akrabaları dahi olsalar, müşriklere Peygamberin de mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir."* (Âyet, 113) buyurmuştur.][289]

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي
قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾

113. "O çılgın ateşlikler oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra akrabaları dahi olsalar, müşriklere Peygamberin de mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir."

Tefsiri:

[İbrahim el-Halil yüce Allah'ın onun hakkında ifade buyurduğu gibi: *"Rabbimiz hesabın görüleceği gün beni ana babamı ve bütün iman edenleri bağışla."*

288 Câmiu'l-Mesâil, III, 33-34.
289 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 325.

(İbrahim, 41) Babasına dua etmiş ve ondan mağfiret dilemişti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de İbrahim (aleyhisselâm)'a uyarak Ebu Talib'e ve bazı müslümanlar da bazı akrabalarına mağfiret dilemek istemeleri üzerine yüce Allah: *"Rabbimiz hesabın görüleceği gün beni ana babamı ve bütün iman edenleri bağışla."* (Âyet, 113) buyruğunu indirdi.

Sonra yüce Allah İbrahim'in bu hususta mazeretinin bulunduğunu sözkonusu ederek: *"İbrahim'in babasına mağfiret dilemesi ancak ona verdiği bir sözden dolayı idi. Ama onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim çokça yalvarıp yakaran ve gerçekten yumuşak huylu idi. Allah bir kavme hidâyet verdikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmedikçe onları saptırmaz."* (Âyet, 114-115) buyurdu.

Sahihi Buhârî'de de sabit olduğu üzere[290] Ebu Hureyre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Kıyamet gününde İbrahim babası Azer ile karşılacak. Azer'in yüzünde ise siyahlık ve toz bulunacak. İbrahim ona: Ben sana bana karşı gelme dememiş miydim. Babası ona: Bugün sana karşı gelmeyeceğim diyecek. İbrahim bunun üzerine: Rabbim sen bana ölümden sonra diriltilecekleri günde beni mahçup etmeyeceğini vadetmiştin. Şu uzak olası babamın mahcubiyetinden daha büyük ne olabilir diyecek yüce Allah'ta şöyle buyuracak: *"Muhakkak ben cenneti kafirlere haram ettim.* Sonra şöyle denilecek: Ayaklarının altına bir bak. İbrahim altına bakacağı zaman onun kana ve pisliğe bulanmış bir sırtlan olduğunu ve ayaklarından yakalanıp cehennem ateşine atıldığını görecek. Bunun böyle olması ise müşrik olarak ölmesinden dolayıdır. Makam ve mevkisinin değerinin büyüklüğüne rağmen İbrahim'in ona mağfiret dilemesinin faydası olmamıştır.][291]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta o münafıkların dahi cenaze namazını -bu kendisine yasaklanmadan önce- kılmış ve onlar için mağfiret ümit ediyordu. Nihâyet yüce Allah: *"Müşriklere peygamberin de mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir."* (Âyet, 113) buyruğundan itibaren: *"Şüphesiz İbrahim çokça yalvarıp yakaran ve gerçekten yumuşak huylu idi."* (Âyet, 114) buyruklarını indirdi.][292]

290 Buhârî, IV, 169.
291 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 145-146.
292 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 193.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

115. "Allah bir kavme hidâyet verdikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmedikçe onları saptırmaz. Şüphesiz Allah her şeyi çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah bir kavme hidâyet verdikten sonra sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmedikçe onları saptırmaz."* buyurmaktadır. Böylelikle O müslümanlara sakınmaları gereken hususların tamamını beyan buyurmuştur. Nitekim yüce Allah: *"Halbuki O size -kaçınılmaz olarak kendisine ihtiyaç duyduklarınızı müstesna kılarak- neyi haram kıldığını ayrı ayrı açıklamıştır."* (En'am, 119) buyurmaktadır.][293]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şeriat koyucu helal ile haram arasını ancak herhangi bir şüpheyi gerektirmeyecek bir şekilde açık seçik bir sûrette ayırdedip beyan eder. Nitekim yüce Allah: *"Allah bir kavme hidâyet verdikten sonra sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmedikçe onları saptırmaz."* buyurmaktadır. Haram kılınan şeylerde sakınmaları gereken hususlar arasındadır. O halde onlara haramı helalden ayırt edecek şekilde açık seçik olarak haram kıldığı hususları beyan etmesi kaçınılmaz bir husustur. Ayrıca yüce Allah: *"Halbuki O size neyi haram kıldığını ayrı ayrı açıklamıştır."* (En'am, 119) buyurmuştur.][294]

لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾

117. "Andolsun ki Allah Peygamberini de içlerinden bir grubun gönülleri az kalsın eğrilmek üzere iken dar zamanda ona tabi olan muhacirlerle ensarı da tevbeye muvaffak etti. Sonra onların bu tevbelerini kabul buyurdu. Çünkü O, onları çok esirgeyendir, çok bağışlayandır."

293 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 74.
294 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 517.

Tefsiri:

[Hatta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in katıldığı gazvelerin sonuncusu olan Tebuk gazvesini gerçekleştirdikten sonra işin nihâyetinde: *"Andolsun ki Allah Peygamberini de içlerinden bir grubun gönülleri az kalsın eğrilmek üzere iken dar zamanda ona tabi olan muhacirlerle ensarı da tevbeye muvaffak etti. Sonra onların bu tevbelerini kabul buyurdu. Çünkü O, onları çok esirgeyendir, çok bağışlayandır. Geri bırakılan üç kişinin de (tevbesini kabul buyurdu.) Öyle ki yeryüzü bunca genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihâyet Allah(ın gazabın)dan yine O'ndan başka sığınacak hiçbir yer olmadığını anlamışlardı. Sonra tevbe(lerinde sebat) etsinler diye onları tevbeye muvaffak buyurdu. Şüphesiz Allah tevbeyi kabul edendir, hakkıyla merhamet edendir."* (Âyet. 117-118) buyruklarını indirdi ki bu Kur'ân'ın en son nazil olan buyruklar(ından) dır.][295]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

(Sûre) Hudeybiye Antlaşmasının yapıldığı yıldan üç yıl sonra nazil olmuştur. Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ın akrabası olması dolayısıyla göz ettiği Mistahın'da başından geçen olaylar geçmiş idi. Mistah bedire katılmış olanlardan birisiydi yüce Allah'ta: *"Onlardan her birisinin kazandığı günah kendisinindir."* (Nûr, 11); *"Halbuki o Allah katında çok büyüktür."* (Nûr, 15) ve: *"İffetli hiç bir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir. Onlar için çok büyük bir azap da vardır."* (Nûr, 23) buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara celde vurduğu rivâyet edilmiştir.][296]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Andolsun ki Allah Peygamberini de içlerinden bir grubun gönülleri az kalsın eğrilmek üzere iken dar zamanda ona tabi olan muhacirlerle ensarı da tevbeye muvaffak etti. Sonra onların bu tevbelerini kabul buyurdu. Çünkü O, onları çok esirgeyendir, çok bağışlayandır."* (Âyet, 117) buyurmak sûretiyle tevbe etmek hususunda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile onları birlikte zikretmiş bulunmaktadır.][297]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

295 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 254.
296 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 259-260.
297 Minhâcü's-Sünne, II, 29.

[Bazen tevbe günahından dolayı onun gibi tevbe etmeyen kimselerin elde etmesinin sözkonusu olamayacağı kadar hasene sahibi olmasını gerektirebilir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan Kâb b. Malik (radıyallâhu anh)'ın hadisinde görüldüğü gibi.[298]

Kâb b. Malik ise yüce Allah'ın haklarında: *"Andolsun ki Allah Peygamberini de içlerinden bir grubun gönülleri az kalsın eğrilmek üzere iken dar zamanda ona tabi olan muhacirlerle ensarı da tevbeye muvaffak etti. Sonra onların bu tevbelerini kabul buyurdu. Çünkü O, onları çok esirgeyendir, çok bağışlayandır."* (Âyet, 117) buyruğunu indirmiş olduğu üç kişiden birisidir. Bundan sonra ise yüce Allah: *"Geri bırakılan üç kişinin de (tevbesini kabul buyurdu.) Öyle ki yeryüzü bunca genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihâyet Allah(ın gazabın)dan yine O'ndan başka sığınacak hiçbir yer olmadığını anlamışlardı. Sonra tevbe(lerinde sebat) etsinler diye onları tevbeye muvaffak buyurdu. Şüphesiz Allah tevbeyi kabul edendir, hakkıyla merhamet edendir."* (Âyet,118) buyurmaktadır.

Herhangi bir mesele hakkında Kâb'ın hadisi sözkonusu edildiği taktirde yüce Allah'ın tevbe sebebiyle onun derecesini yükselttiğide açıkça görülür. Bundan dolayı o da: Allah'a yemin olsun doğru söz söylemek ile Allah'ın beni kendisi ile sınadığından daha büyük bir başka kimseyi sınamış olduğunu bilmiyorum demiştir.][299]

[Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'ye yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Allah peygamberini de ona tabi olan muhacirlerle ensarı da tevbeye muvaffak etti."* (Âyet, 117) buyruğunun manasına dair ve tevbe ancak kuldan sadır olan bir şey (günah)dan dolayı sözkonusu olur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise küçüğüyle büyüğüyle bütün günahlardan korunmuştur diye sorulan soruya Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye şöylece cevap vermiştir:

Hamd Allah'a mahsustur. Nebiler -Allah'ın salat ve selâmları onlara- büyüğüyle küçüğüyle günah işlemeleri halinde o halde bırakılıp tasrip görülmekten yana masumdurlar. Şanı yüce Allah'ın kendilerinden haber verdiği şekliyle tevbe ile de onların derecelerini yükseltir hasenatlarını daha da büyültür. Çünkü şüphesiz tevbe edenleri de sever iyice temizlenleri de sever. Tevbe etmek bir eksiklik değildir aksine tevbe kemalatın en faziletlilerindendir. Tevbe bütün yaratılmışlar hakkında vacip/görevdir. Nitekim yüce Allah: *"Ama onu insan yüklendi çünkü o*

298 Buhârî, VI, 3-9; Müslim, VIII, 105-112.
299 Minhâcü's-Sünne, II, 432-433.

çok zalim ve çok cahildir. Ta ki Allah münafık erkeklerle münafık kadınları müşrik erkeklerle müşrik kadınları azaplandırsın mü'min erkeklerle mü'min kadınların tevbelerini kabul etsin." (Ahzâb,72-73) buyurmaktadır. Buna göre her mü'minin amacı/nihai varacağı yer tevbedir. Bundan sonra ise tevbe türlü türlüdür. Tıpkı: *"İyi kimselerin hasenatı mukarreb kimselerin seyyiatıdır."* denildiği gibi çeşitlilik arz eder.

Şanı yüce Allah genel olarak nebilerin tevbe edip Allah'tan mağfiret dilediklerini haber vermiş bulunmaktadır. Âdem, Nuh, İbrahim, Mûsâ vb. bunun için Âdem: *"Rabbimiz biz kendimize zulmettik eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz."* (Araf, 23) Nuh (aleyhisselâm): *"Rabbim ben bilmediğim şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve merhamet etmez isen en büyük zarara uğrayanlardan olurum."* (Hud, 47) İbrahim el-Halil: *"Rabbimiz hesabın görüleceği gün beni ana babamı ve bütün iman edenleri bağışla."* (İbrahim, 41) İsmail (aleyhisselâm) ile birlikte de: *"Rabbimiz; ikimizi de Sana teslim olmuş kimseler kıl! Soyumuzdan da yalnız Sana teslim olmuş (müslüman) bir ümmet (yarat.) Ve bize menâsikimizi göster. Tevbelerimizi kabul buyur. Çünkü Sen tevbeleri pek çok kabul edensin, (mü'minleri) hakkıyla esirgeyensin."* (Bakara,128); Mûsâ (aleyhisselâm): *"Sen bizim velimizsin. O halde bizi bağışla, bize merhamet buyur! Çünkü Sen bağışlayanların en hayırlısısın. Bize hem bu dünyada hem de âhirette iyilik yaz. Çünkü biz sana döndük."* (Araf, 155-156) diye dua etmişlerdir. Yüce Allah'ta: *"Ayılınca dedi ki: (Allah'ım) seni tenzih ederim, sana tevbe ettim ve iman edenlerin ilkiyim."* (Araf, 143) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah ayrıca Davud ve Süleyman'ın ve onlardan başka diğer nebilerin tevbe ettiklerini sözkonusu etmiş bulunuyor. Yine yüce Allah: *"Muhakkak Allah çokça tevbe edenleri de sever çokça temizlenenleri de sever."* (Bakara, 222) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah'ın nebisine son indirdiği buyruklar arasında ise: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde; insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde, hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve O'ndan mağfiret dile çünkü O tevbeleri çok kabul edendir."* (Nasr, 1-3) buyrukları yer almaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaza başlarken okuduğu duasında şunları da söylerdi: "Allah'ım doğu ile batı arasında koyduğun uzaklık gibi benimle günahlarımı da öylece uzaklaştır. Allah'ım beyaz bir elbise kirden nasıl ayıklanıyorsa beni de günahlardan öylece temizle. Allah'ım karla dolu ile ve soğuk su ile beni günahlarımdan yıka."[300]

300 Buhârî, 744; Müslim, 598.

Sahih'teki rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) istiftah (namaza başlama duasında şöyle derdi: "Allah'ım sen herşeyin mutlak maliki olan el-Melik'sin. Senden başka ilah yoktur. Sen benim Rabbimsin bende senin kulunum. Nefsime zulmettim günahımı itiraf ettim. Bütün günahlarımı bana bağışla çünkü senden başka günahları hiç kimse bağışlayamaz."

Yine sahih'teki rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururdu: "Allah'ım küçüğüyle büyüğüyle açığıyla gizlisiyle ilkiyle sonuncusu ile bütün günahlarımı bana bağışla."

Yine Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre o şöyle rivâyet ederdi: "Allah'ım günahımı bilgisizliğimi, işimdeki taşkınlığımı ve benden daha iyi bildiklerini bana bağışla. Allah'ım şaka yollu olsun ciddi olsun yaptıklarımı hata yoluyla yaptıklarımı kasten yaptıklarımı -ki bütün bunlar bende var- bana bağışla. Allah'ım önceden yaptıklarımı sonra yapacaklarımı gizli yaptıklarımı açıktan işlediklerimi aşırıya kaçarak yaptıklarımı ve senin benden daha iyi bildiğin şeyleri bana bağışla. Öne geçiren de sensin geriye bırakan da senden başka hiç bir ilah yoktur."

Kitap ve sünnette bunun benzerleri pek çoktur.

Ayrıca şanı yüce Allah: *"Hem kendi günahın hem de mü'min erkeklerle mü'min kadınlar için mağfiret dile."* (Muhammed, 19) buyurmuştur. Buna göre mü'minlerin tevbe edip mağfiret dilemeleri onların iyiliklerinin en büyüklerinden itaatlerinin en büyüklerinden en yüksek sevabı kendisi vasıtası ile elde ettikleri ibadetlerin ve kendisi vasıtası ile yüce Allah'ın bir çok ceza ve ikabı def ettiği en üstün amellerindendir.

Buna göre bir kimse: Peki nebilerin ibadetlere ve itaatlere ne ihtiyacı varki diyecek olursa cahillik etmişlik olur. Çünkü onlar neye nail olmuşlarsa ibadetleri ve itaatleri sebebiyle nail olmuşlardır. O halde: Onların buna ihtiyacı yoktur nasıl denilebilir. Çünkü o (tevbe) ibadet ve itaatlerinin en faziletlisidir. Bir kimse: Ama tevbe ancak bir günahtan ötürü sözkonusu olur mağfirette böyledir diyecek olursa ona da şöyle cevap verilir: Kişinin kendisine zarar veren günah kendisinden ötürü tevbenin olmadığı günahtır.

Kendisinden ötürü tevbenin sözkonusu olduğu günaha gelince, kişi o günahtan dolayı tevbe ettikten sonra o günahı işlemesinden öncesine göre daha faziletli olabilir. Nitekim seleften biri şöyle demiştir: Davud tevbe ettikten sonra günahı işlemeden önceki durumundan daha güzel bir duruma geldi. Velevki tevbe küfürden ve büyük günahlardan dolayı yapılmış olsun. Şüphesiz muhacir

ve ensarın öne geçmiş olan ilkleri nebilerden sonra yaratılmışların hayırlılarıdır. Onlar daha önceki küfür hallerinden ve günahlarından tevbe ettikten sonra böyle olabildiler. Bununla birlikte tevbeden önce işlemiş oldukları da bir eksiklik de değildi bir kusurluk da değildi. Aksine onlar bunlarda tevbe edip salih amelleri işleyince kendilerinden sonra gelenlere göre imanları itibariyle daha büyük ibadet ve itaatleri ile daha güçlü oldular. Çünkü onlardan sonra gelenler onların bildikleri kadar cahiliyyeyi bilememişlerdir.

Bundan dolayı Ömer b. Hattap şöyle demiştir: İslâm döneminde cahiliyyeyi bilmeyen kimseler yetiştiği taktirde islâmın kupları birer birer sökülecektir demiştir. Şanı yüce Allah'ta: *"Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler. Kim bunları işlerse cezaları ile karşılaşır. Kıyamet gününde onun azabı kat kat verilir. O azapta ebediyyen hor ve hakir bir halde kalır. Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesna. İşte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir. Allah mağfiret edicidir, rahmet edicidir."* (Furkan, 68-70) buyurmaktadır.

Sahih'te sabit olduğu üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şanı yüce Allah kıyamet gününde kulunu hesaba çekecek ona küçük günahları gösterecek büyüklerini ise ondan saklayacak. Filan günü şunu ve şunu yaptın diyecek kul: Evet Rabbim diyecek. Bunu söylerken de büyüklerinin açığa çıkmasından da korkacak. Yüce Allah: *"Şüphesiz ben bunları sana bağışladım ve sana her bir günah yerine de bir hasene yazdım."* buyuracak o vakit: Rabbim benim henüz görmediğim günahlarım da var diyecek."

Buna göre mü'min kul tevbe edip Allah onun günahlarını hasenata değiştirdiği taktirde tevbesi sebebiyle kendisine zararlı olacak olan günahları Allah'ın kendisini onlarla yararlandıracağı hasenata dönüşür. Böylelikle tevbe ettikten sonra günahlar ona zarar verecek bir durumda kalmaz. Aksine onun o günahlarından tevbe etmesi kendisine en yararlı işlerden olur. Muteber olan ise başlangıcın eksik hali değil nihâyetin kefalidir. Bir kimse Kur'ân'ı unuttuktan sonra onu tekrar ezberleyecek olursa bu onun birinci hıfzından daha hayırlı olur. Unutmanında ona bir zararı olmaz. Bir kimse hastalandıktan sonra sağlığına ve gücüne kavuşacak olursa geçici olan o hastalığın ona bir zararı olmaz.

Şanı yüce Allah tevbe edeceği hususlarla mü'min kulunu sınar. Böylelikle onun için kulluğun kemale erdirilmesi yalvarıp yakarış Allah'a karşı zillet ve itaatle boyun eğiş ve ona dönüş hasıl olur. Gelecekte de kemal mertebesinde dikkat

ve titizlik gösterir ibadet hususunda da olanca gayreti gösterir. Ve bütün bunları tevbesiz hasıl olmayacakları düzeyde yapar. Tıpkı bir kimsenin açlığı, susuzluğu, hastalığı, fakirliği ve korkuyu tatmasından sonra tokluğu suya kanmışlığı afiyeti zenginliği güveni tatması gibi olur. Bu durumda bu kişi bu gibni halleri böyle bir sever böyle bir tadına ve lezzetine varır bunlara öyle bir rağbet gösterir bundan dolayı Allah'ın nimetine o kadar şükreder ve o kadar çok benzeri hallere düşmekten sakınır ve çekinir ki bütün bunlar olmadan bu hallerin hasıl olmayacağı bir derecede bunlar usule gelir. Buna dair genişçe açıklama daha başka bir yerde yapılmış bulunmaktadır.

Şunu da bilmek gerekir ki her mü'min için tevbe kaçınılmaz bir haldir. Tevbe olmadan herhangi bir kimsenin kemal mertebesinde Allah'a yakınlaşması ve hoşlanmadığı her türlü durumunun kendisinden uzaklaşması mümkün değildir. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise yaratılmışların en mükemmeli en şerefli ve değerli olanıdır. Bütün itaat türlerinde bütün yaratılmışlara göre önde olan o dur. O Allah'ı sevenlerin en faziletlisi, Allah'a tevekkül edenlerin en faziletlisi ona ibadet edenlerin en faziletlisi onu tanıyan ariflerin en faziletlisi ona tevbe edenlerin en faziletlisidir. Onun tevbesi başkasının tevbesinden daha mükemmeldir. Bundan dolayı yüce Allah onun geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlamıştır.

O bu bağışlanması sebebiyle kıyamet gününde şefaate nail olmuştur. Sahih'te sabit olduğu gibi: "Kıyamet gününde insanlar Âdem'den şefaat etmesini isteyecekler. O: Bana ağaçtan yemem yasaklandı bense ondan yedim. Şimdi ben kendimi kurtarmaya bakıyorum. Nuh'tan şefaat etmesini isteyecekler o: Ben yeryüzünde bulunanlara yapmakla emrolunmadığım bir duayı yaptım bu sebeple kendimi kurtarmaya bakıyorum diyecek.

İbrahim el-Halil'den şefaat etmesini isteyecekler sonra Musa'dan sonra Mesih'den isteyecekler. Mesih: Sizler Allah'ın geçmiş ve gelecek bütün günahlarını kendisine bağışlamış olan bir kul olan Muhammed'in yanına gidin diyecek.

(Rasûlullah -sallallâhu aleyhi ve sellem-) buyurdu ki: Bunun üzerine yanıma gelecekler bende yola koyulacağım Rabbimi görür görmez derhal onun için secdeye varacağım. Şu anda söyleyemeyeceğim cenabı Allah'ın o zaman bana lutfedip ilham buyuracağı pek çok hamd ve senalarla Rabbime hamd edeceğim Rabbim: *"Ey Muhammed başını kaldır. Söyle sözün dinlenecek dile istediğin sana verilecek şefaat et şefaatin kabul buyuracak bende: Rabbim ümmetimi (bağışlamanı)*

istiyorum buyuracak. Bana bir sınır tain buyuracak bende onların cennete girmelerini isteyeceğim/sağlayacağım."[301]

Mesih -Allah'ın salat ve salatı ona- onlara Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gitmelerini söyleyecek ve onlara onun Allah'a kulluğunun kemalini Allah'ın da ona mağfiretinin kemalini haber vermiş olacak. Çünkü yaratılmışlar ile yaratıcı arasında, katıksız kulluktan, kulun Allah'a ihtiyacını/fakrını ortaya koymasından, yüce Rabbin de sınırsız cömertliğinden ve ihsanından başka hiç bir alaka yoktur.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Sizden hiçbir kimse kendi ameliyle cennete giremeyecektir." Ashab: Sen de dahil mi ey Allah'ın Rasûlü diyecekler O: "Ben de dahil. Allah'ın kendinden bir rahmete ve lütfa beni bandırması hali müstesna" buyurdu.[302]

Yine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Sahih'te sabit olduğu üzere o şöyle derdi: "Ey insanlar! Rabbinize tevbe ediniz. Nefsim elinde olana yemin ederim ki muhakkak ben bir günde yetmiş defadan daha fazla Allah'tan mağfiret diler ve ona tevbe ederim."[303]

Yine Sahih'te sabit olduğu üzere o şöyle buyurmuştur: "Muhakkak benim kalbim üzerine bazen bir sis gelir ve ben şüphesiz bir günde Allah'tan yüz defa mağfiret dilerim."[304]

İşte o (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'a kulluğunun, ona muhabbetinin, ona ihtiyacını arz etmesinin/fakrının, tevbe ve istiğfarının kemali dolayısıyla Allah nezdinde yaratılmışların en faziletlisi olmuştur. Çünkü hayrın tamamı Allah'tandır. Mahlukun kendi nefsinden kendisine ait hiçbir şeyi yoktur. Aksine o her bakımdan fakir/muhtaçtır. Yüce Allah ise her bakımdan ona muhtac olmayan ganidir. Her bakımdan ona ihsan edicidir. Dolayısıyla kulun mütevazılığı ve kulluğu arttıkça yüce Allah'a yakınlığı ve üstünlüğü de artar. İşte tevbesi ve mağfiret dilemesi de bu türdendir. Hadis-i şerifte de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Bütün Âdemoğulları çokça hata ederler. Hata edenlerin hayırlıları ise çokça tevbe edenlerdir."[305] Bunu İbn Mace ve Tirmizi rivâyet etmiştir.[306]

301 Bu şefaat hadisi bilinen bir hadistir.
302 Kaynakları daha önce gösterildi.
303 Kaynakları daha önce gösterildi.
304 Kaynakları daha önce gösterildi.
305 Kaynakları daha önce gösterildi.
306 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 51-57.

"Sadıklarla Beraber Olun" buyruğu ile ilgili İbn Mutahhar el-Hilli'nin Yaptığı Açıklamaya Cevabı:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve sâdıklarla beraber olun."* buyruğu ile bizlere sıdk sahibi oldukları bilinen kimselerle beraber olmayı bizlere vacip/farz kılmaktadır. Ondan başkasının yalan söylemesi mümkün olduğundan ötürü bu kişi "masum" kimseden başkası olamaz. O halde bu kişi ancak Ali olabilir. Çünkü o dört kişiden (halifeden) ondan başka masum kimse yoktur. Ebu Nuaym'in İbn Abbas'dan naklettiği bir hadise göre de bu âyet Ali hakkında inmiştir.

Bu iddiaya birkaç bakımdan cevap verilebilir:

1. "es-Sıddik" sâdık/doğru sözlü kişinin durumunu anlatmak hususunda mübalağa kipidir. Çünkü her bir sıddik sâdık birisidir ama her bir sâdık "sıddik" değildir. Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ın "sıddik" olduğu ise birçok delil ile sabittir. Bu durumda âyet-i kerimenin kesinlikle onu kapsaması ve âyet-i kerimeye göre onunla birlikte olunması gerekmektedir. Hatta âyet-i kerimenin onu kapsaması ashab-ı kiram arasından ondan başkasını kapsamasına göre daha önceliklidir. Eğer bizler onunla beraber halifeliğini ikrar ve kabul ediyor isek Ali'nin onun yerine ilk imam olduğunu kabul etmemiz imkânsız olur. Çünkü âyet-i kerime onların varmak istedikleri sonucun aksine delildir.

2. Şöyle denilir: Ali ya sıddikdir ya değildir. Eğer sıddik değilse o halde sıddik olan Ebu Bekir'dir. Buna göre sıddik olan sâdık ile birlikte olmak, sıddik olmayan sâdık ile birlikte olmaya göre daha uygun, daha doğrudur. Eğer Ali sıddik ise Ömer ve Osman da aynı şekilde sıddikdirler. Bu durumda dört (halife) sıddik olduklarına göre Ali özel olarak sıddik değildir. Özel olarak sâdık da değildir. O halde üçünün dışarıda tutulması sûretiyle muayyen olarak sadece onlardan birisi ile birlikte oluş sözkonusu olamaz. Hatta eğer çelişki olduğunu varsaysak bile üç birden önceliklidir. Çünkü onların sayıları daha çoktur. Özellikle de sıdk hususunda daha kâmil olmaları ile birlikte (bu böyle olur.)

3. Şöyle denilir: Bu âyet-i kerime Tebuk gazvesinden geri kalıp Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e herhangi bir mazeretinin bulunmadığı hususunda doğruyu söyleyip doğruluğunun bereketi ile yüce Allah'ın tevbesini kabul ettiği Ka'b b. Malik kıssası hakkında inmiştir. Halbuki bir topluluk ona ondan başka bir takım münafıklar yalan söyleyerek mazeret belirttikleri gibi kendisine de yalan söyleyip mazeret belirtmesini söylemişlerdi. Bu husus sahih hadis kaynaklarında ve müsnedlerde tefsir ve siyer kitaplarında sabittir. İnsanlar da bu hususta ittifak halindedir.

Bilindiği gibi bu kıssada Ali (radıyallâhu anh)'ın özel bir durumu bulunmamaktadır. Aksine Ka'b b. Malik dedi ki: "Talha benim için ayağa kalkarak bana doğru hızlıca gelip boynuma sarıldı. Allah'a yemin ederim muhacirler arasından ondan başka bir kimse benim için ayağa kalkmadı." Bu sebeple Ka'b, Talha'nın bu davranışını hiç unutmazdı. Durum böyle olduğuna göre âyetin yalnızca Ali hakkında yorumlanması da bâtıl olur.

4. Bu âyet-i kerime bu kıssa ile ilgili olarak nazil olmuş olup hiç kimse ne Ali hakkında ne de başkası hakkında o masum birisidir dememiştir. Böylelikle yüce Allah'ın: "*Sadıklarla beraber*" olmayı kastettiği ve bu sâdık kimsenin masum/günahtan korunmuş birisi olması şartını koşmadığı bilinmiş olmaktadır.

5. Yüce Allah: "*Sadıklarla beraber*" buyurmaktadır. Bu çoğul bir kiptir. Ali ise bir tek şahıstır. Dolayısıyla sadece o kastedilmiş olamaz.

6. Yüce Allah'ın: "*Sadıklarla beraber*" buyruğundan maksat ya: Doğruluk ve ona tabi olan hususlar hakkında onlarla birlikte olun. Buna göre sâdıkların doğru olduğu gibi siz de doğru olun ve yalancılarla beraber olmayın anlamı kastedilmiş olmalıdır. Yüce Allah'ın: "*Rükû edenlerle beraber rükû edin.*" (Bakara. 43); "*Allah'a ve Rasûlüne itaat edenler işte onlar Allah'ın kendilerine nimet ihsan etmiş olduğu nebilerle, sıddiklerle, şehitlerle ve salihlerle beraberdir.*" (Nisa. 69) buyurduğu ve yine yüce Allah'ın: "*İşte onlar mü'minlerle beraberdir. Allah mü'minlere pek büyük bir ecir verecektir.*" (Nisa. 146) buyruklarında olduğu gibidir.

Yahut da bununla doğruluk ile alakalı olmasa bile her hususta sâdıklarla beraber olunuz anlamı kastedilmiş olmalıdır.

İkincisi bâtıldır. Çünkü insana mübah hususlarda da sâdıklarla birlikte bulunması icab etmez. Yemek, içmek, giyinmek ve benzeri hususlarda olduğu gibi. Birincisi doğru olan anlam olduğuna göre bunda belli bir şahısla birlikte oluş emredilmemiş olur. Aksine maksat doğru söyleyin ve yalan söylemeyin demek olur.

Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste şöyle buyurmuştur: "Doğru söylemeye bakın. Çünkü doğruluk birre/iyiliğe götürür ve muhakkak birr cennete iletir. Adam doğru söyleyip doğruyu araştırmayı sürdürdükçe sonunda Allah nezdinde "sıddik" diye yazılır. Yalandan çokça sakının. Çünkü yalan günahkârlığa iletir ve muhakkak günahkârlık da cehenneme iletir. Kişi yalan söyleyip yalan söyleme yollarını arayıp durdukça nihâyetinde Allah nezdinde yalancı olarak yazılır."[307]

307 Buhârî. 6094; Müslim. 2607.

Bu ise: Müminlerle beraber ol, iyilerle beraber ol demeye benzer. Yani vasıfta ve onların hepsinin ortak vasfı olan bu nitelikte sen de onlarla beraber ol demektir. Yoksa maksat her bir hususta sen onlara itaat etmekle emrolunmuşsun demek değildir.

7. Şöyle denilir: Eğer mutlak olarak sâdıklarla beraber olun denilmek istenmişse şüphesiz ki bu "sıdk/doğruluk"un, birrin/iyiliğin diğer hususlarını da gerektirici oluşlarından dolayıdır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadisteki: "Doğru sözlü olmaya bakınız. Çünkü doğruluk birre/iyiliğe iletir." buyruğunda olduğu gibi. İşte o vakit bu, bu niteliğe sahip olan herkes hakkında sabit bir niteliktir.

8. Şöyle denilir: "Şanı yüce Allah bizlere sâdıklarla beraber olmamızı emir buyurmaktadır. Sadıklıkları bulunduğu bilinen kimselerle beraber olun değil. Nitekim yüce Allah: *"Aranızdan adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun ve şahitliği Allah için dimdik ayakta tutun."* (Talak, 2) buyruğunda da aranızdan adaletli olduklarını bildiğiniz iki kişi buyurmamıştır. Yine yüce Allah: *"Muhakkak Allah sizlere emanetleri sahiplerine eksiksiz ödemenizi emreder."* (Nisa. 58) buyurmakla birlikte kendilerinin emanetinin sahibi/emanet ehli kimseler olduğunu bildiğiniz kişilere buyurmamıştır. Ayrıca yüce Allah: *"İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman da adaletle hükmetmenizi (emreder.)"* (Âyet 58) buyurduğu halde adalet olduğunu bildiğiniz şey ile buyurmamış aksine hükmetmeyi sıfata bağlı olarak sözkonusu etmiştir.

Bize düşen ise doğruluğu, adaleti, emanetin sahibi ve adil olanı bilmek hususunda imkânlarımız ölçüsünde bütün gayretimizi ortaya koymaktır. Bizler bu hususta gaybı bilmekle yükümlü değiliz. Nitekim kendisine adaletle hükmetmesi emredilmiş olan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Siz davalarınızı bana getiriyorsunuz. Aranızdan bazılarının delilini diğerlerine göre daha iyi açıklaması muhtemeldir. Ben de işittiğime göre hüküm veririm. Her kimin lehine kardeşine ait haktan bir şeyi hükmedecek olursam sakın onu almasın. Çünkü ben ona ancak ateşten bir parça kesmiş olurum." buyurmaktadır.

9. Diyelim ki maksat doğrulukları bilinen kimselerle beraber olun demek olsun. Fakat buradaki bilmek yüce Allah'ın: *"Eğer onların mü'min kadınlar olduklarını bilirseniz."* (Mümtehine. 10) buyruğundaki "bilmek" gibidir. İman ise doğruluktan daha gizlidir. Orada şart koşulan bilgi hakkında bu ancak masum yolu ile elde edilen bilgidir demeye imkân bulunmadığına göre aynı şekilde burada da ancak masum kimsenin doğruluğu bilinebilir demeye imkân yoktur.

10. Diyelim ki maksat bizim onun doğruluğunu bilmemiz olsun. Fakat burada şöyle denilir: Şüphesiz Ebu Bekir, Ömer, Osman ve benzerleri de doğru oldukları bilinen kimselerdendir ve bunlar kasten yalan söylemezler. Bazı hataları yapmaları yahut bazı günahları işlemeleri mümkün olsa bile. Şüphesiz yalan söylemek daha büyük bir iştir. Bundan ötürü ilim adamlarının bu husustaki iki görüşünden birisine göre bir defa yalan söylemek sebebi ile şahidin şahitliği kabul edilmez. Bu aynı zamanda Ahmed'den bu konuda nakledilmiş iki rivâyetten birisidir. Hatta bu hususta mürsel bir hadis dahi rivâyet edilmiştir. Bizler de kesin olarak şunu biliyoruz: Bunlar kasten Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında yalan söylemiyorlardı. Hatta hiçbir durumda bile kasten yalan söylemiyorlardı. Ayrıca bizler mutlak olarak masum olduğu bilinen kimseler müstesna yalan söylemenin sözkonusu olmadığını bilemeyiz şeklindeki iddiayı da kabul etmiyoruz. Aksine birçok kimseyi sınadığımız ve denediğimiz taktirde onun yalan söylemediğinden kesinlikle emin oluruz. Zaman zaman hata etse ve daha başka günahlar işleyen birisi olsa bile. Yine bizler masum olmayan herkesin kasten yalan söylemesi mümkündür iddiasını da kabul etmiyoruz.

Bu vakıaya aykırıdır. Çünkü kasten yalanı ancak kötü olan insanlar söylemeye kalkışır. Bu ashab-ı kiram arasında ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kasten yalan söylemeye kalkışan kimse yoktu. İlim ehli de kesinlikle şunu bilirler: Malik, Şu'be, Yahya b. Said, Sevri, Şafii, Ahmed ve benzerleri kasten Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hatta ondan başkasına da yalan söylemediklerine göre ya İbn Ömer, İbn Abbas, Ebu Said ve başkaları böyle bir işe nasıl kalkışabilir?

11. Bundan maksadın "masum" olduğu var sayılacak olsa bizler Ali'den başkası hakkında masumiyetin sözkonusu olmadığı üzerinde icma bulunduğunu kabul etmiyoruz. Nitekim buna dair açıklama daha önce geçti. Çünkü rafızilerden daha hayırlı olan bir çok kimse kendi şeyhleri ve üstadları hakkında ondan farklı bir ibare kullansalar dahi bu manaya gelecek iddialara sahiptirler. Yine bizler onun masumiyetinin sabit olmasıyla birlikte onların masum olamayacaklarını da kabul etmiyoruz. Aksine ya hepsinin masum olmadığını kabul edeceğiz yahut da hepsinin masumiyetinin sözkonusu olduğunu kabulleneceğiz.][308]

308 Minhâcü's-Sünne, VII, 226-271.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ
وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا
مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَؤُنَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ
نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

120. "Gerek Medine'lilerin, gerek onların çevresinde bulunan bedevilerin Allah'ın Rasûlü'nden geri kalmaları, kendi nefislerini ona tercih etmeleri yaraşmaz. Çünkü Allah yolunda susuzluk, yorgunluk, açlık çekmeleri, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı zafere ulaşmaları karşılığında mutlaka kendilerine sâlih bir amel yazılır. Şüphesiz Allah iyi hareket edenleri mükâfatsız bırakmaz."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Gerek Medinelilerin gerek çevresinde bulunan bedevilerin Allah'ın Rasûlünden geri kalmaları kendi nefislerini ona tercih etmeleri yaraşmaz."* buyruğunda insanları Medineliler ile bedeviler olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Bedeviler çadırlarda yaşayan kimselerdir. Medineliler ise evlerde yaşayan kimseler demektir.][309]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bizzat Allah'a iman edip ona ibadet etmek, onu sevmek, onu tazim etmek insanın gıdası, salahı ve dosdoğru ayakta durması demektir. Yoksa durum kelam ehlinden olanların ve benzerlerinin inançlarını dile getirdikleri şu şekilde değildir: Ona ibadet etmek bir tekliftir, bir zorluktur. Kalbin maksadına da muhaliftir. Bundan maksat ise sadece imtihandır ve denemektir. Yahut da Mutezilenin ve diğerlerinin söylediği gibi karşılığında ecir ve mükafat vermek için de değildir. Çünkü her ne kadar salih amellerde nefsin hevâsına aykırı hususlar bulunsa bile -ki şanı yüce Allah zorlukla birlikte emrolunmuş ameller karşılığında kuluna ecir verir.

Yüce Allah'ın: *"Çünkü Allah yolunda susuzluk, yorgunluk, açlık çekmeleri"* buyruğunda olduğu gibi ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Âişe'ye söylediği: "Senin mükafatın yorgunluğun kadardır."[310] buyurmuş olmakla birlikte- şer'i emirin

309 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 120.
310 Kaynakları daha önce gösterildi.

ilk maksadı bu değildir. Bu açıklama yeri burası olmayan bir takım sebeplere bağlı olarak ve zımnen vaki olur. Bu ise ilgili yerinde açıklanacak bir husustur.][311]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Gerek Medine'lilerin, gerek onların çevresinde bulunan bedevilerin Allah'ın Rasûlü'nden geri kalmaları, kendi nefislerini ona tercih etmeleri yaraşmaz. Çünkü Allah yolunda susuzluk, yorgunluk, açlık çekmeleri, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı zafere ulaşmaları karşılığında mutlaka kendilerine sâlih bir amel yazılır. Şüphesiz Allah iyi hareket edenleri mükâfatsız bırakmaz. Onlar küçük büyük ne infâk ederlerse, (ve cihada giderken) her bir vadiyi aştıklarında muhakkak bu onlara (sevap olarak) yazılmıştır ki; Allah, o yapmakta olduklarının en güzeliyle kendilerini mükâfatlandırsın."* (Âyet 120-121) buyruğunda birinci âyet-i kerime onların tek başına kudretleri dışında fiillerinden meydana gelen hususları zikretmektedir. Bu ise kendilerine isabet eden susuzluk, açlık ve yorgunluk ile onlar sebebi ile kafirlerin öfkelenmeleri ve kendilerinin de düşmandan elde ettikleri şeylerdir. Yüce Allah da: *"Karşılığında mutlaka kendilerine salih bir amel yazılır."* buyurmakta ve böylelikle onların fiillerinden dolayı meydana gelen ve doğan/tevellüt eden bu hususlar ile onlardan ayrı bir başka fiilin karşılığında kendilerine salih amel yazıldığını haber vermektedir. İkinci âyet-i kerimede ise onların kendilerinin bizzat doğrudan yaptıkları kendi amellerini zikretmektedir ki bu da harcamaları ve mesafe kat etmeleridir. Bundan dolayı bu âyet-i kerimede: *"Muhakkak bu onlara yazılmıştır."* buyurmaktadır. Çünkü bu iş bizatihi salih bir ameldir. Her iki yerde onların iradeleri ise dinin yalnızca Allah'ın olması ve Allah'ın kelimesinin yüce olan kelime olması şeklindeki kesin maksatları olduğunu ortaya koymaktadır. İşte bu kesim irade ile birlikte meydana gelen ve kendi kudretlerinin kısmen yardımcı olduğu bu hususların hepsi de onlar için salih bir ameldir.][312]

وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

121. "Onlar küçük büyük ne infâk ederlerse, (ve cihada giderken) her bir vadiyi aştıklarında muhakkak bu onlara (sevap olarak) yazılmıştır ki; Allah, o yapmakta olduklarının en güzeliyle kendilerini mükâfatlandırsın."

311 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 25.
312 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 723-724.

Tefsiri:

[Aynı şekilde karşı karşıya kaldıkları yenilgi, canlarda ve mallarda eksiklik ve diğer hususlar da böyledir. Daha sonra yüce Allah: *"Onlar küçük büyük ne infak ederlerse her bir vadiyi aştıklarında muhakkak bu onlara yazılmıştır."* buyurmaktadır. Çünkü (cihad uğrunda) harcamak ve bir vadiyi aşıp geçmek doğrudan yapılan bir ameldir. Bunun hakkında yüce Allah: *"Muhakkak bu onlara yazılmıştır."* buyurmuş ve: "Karşılığında mutlaka kendilerine salih bir amel yazılır." buyurmamıştır.

Açlık, susuzluk, yorgunluk, kafirleri öfkelendirecek iş yapmak ve onlardan elde edilenlere gelince işte bu mütevellidât/amellerinden doğan şeylerdir. Bunlar hakkında da yüce Allah: *"Karşılığında mutlaka kendilerine salih bir amel yazılır."* buyurmaktadır. İşte bu onların amellerinin bunun hâsıl olmasına sebep olduğuna delildir. Aksi taktirde insana kendi amelinden bir sebep bulunmadan ona bir amel (mükafatı) yazılamaz. Hatta izler bile yazılır. Çünkü bunlar da onun amelinin bir izidir. Yüce Allah: *"Biz onların önden gönderdiklerini ve izlerini yazarız."* (Yâsîn, 12) buyurmaktadır.][313]

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَٓافَّةًۜ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَٓائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا
فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

122. "Müminlerin topluca (savaşa) çıkmaları gerekmez. Onların her bir topluluğundan bir kesim de dinde fakîh olmak ve kendilerine döndükleri zaman kavimlerini uyarmak üzere (geri) kalmalı değil miydi? Olur ki sakınırlar diye."

Tefsiri:

[Şüphesiz dinde bilgi sahibi (fakih) olmak insanın dini hakkında basiret sahibi olması için emrin ve nehyin manalarını kavramak demektir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Onların her bir topluluğundan bir kesim de dinde fakih olmak ve kendilerine döndükleri zaman kavimlerini uyarmak üzere (geri) kalmalı değil miydi? Olur ki sakınırlar diye."* buyurduğunu ve bu buyruğunda uyarıp sakındırmayı fıkıh ile birlikte zikrettiğini görüyoruz. İşte bu da fıkhın haram olan bir işten alıkoyan yahut da vacip olan bir işi yapmaya çağıran bir şey olduğuna delildir.][314]

313 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, IX, 32.
314 Fetava, III, 138.

وَإِذَا مَآ أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ
اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

124. "Bir sûre indirildiği zaman içlerinden (münâfıklardan) bazıları (alayla): "Bu hanginizin imanını artırdı?" derler. İman etmiş olanlara gelince (her sûre inişiyle) daima onların imanını artırmıştır ve onlar birbiriyle müjdeleşirler.

125. Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince; onların murdarlıklarına murdarlık katıp arttırdı ve onlar kâfir olarak ölüp gittiler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden (münâfıklardan) bazıları (alayla): "Bu hanginizin imanını artırdı?" derler. İman etmiş olanlara gelince (her sûre inişiyle) daima onların imanını artırmıştır ve onlar birbiriyle müjdeleşirler. Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince; onların murdarlıklarına murdarlık katıp artırdı."* (Âyet 124-125) buyurmaktadır.

Buradaki "artış" sadece yüce Allah'ın onları indirdiğini tasdik etmekten ibaret değildir. Aksine muktezasına göre onların imanlarını da artırmıştır. Eğer cihad ya da daha başka bir hususu emrediyorsa onların rağbeti artar. Şâyet herhangi bir şeyi nehyetmek için inmişse onlar da ondan vazgeçer, ondan hoşlanmazlar. Bundan dolayı yüce Allah: *"Birbirleriyle müjdeleşirler."* buyurmaktadır. Müjdeleşmek ise mücerred bir tasdikten başka bir şeydir.][315]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İnsanlar iman ve takva bakımından birbirlerinden üstünlüklerine göre Allah'ın velisi olmak hususunda da birbirlerinden üstündürler. Aynı şekilde küfür ve münafıklık hususunda ileri oluşlarına göre Allah'a düşmanlık bakımından da birbirlerinden üstündürler. Yüce Allah: *"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden (münâfıklardan) bazıları (alayla): "Bu hanginizin imanını artırdı?" derler. İman etmiş olanlara gelince (her sûre inişiyle) daima onların imanını artırmıştır ve onlar birbiriyle müjdeleşirler. Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince; on-*

315 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 228.

ların murdarlıklarına murdarlık katıp artırdı ve onlar kâfir olarak ölüp gittiler.” (Âyet 124-125) buyurmaktadır. Yine O: *“Nesi ancak küfürde bir artıştır.”* (Tevbe, 38); *“Hidâyet bulmuş olanların ise hidâyetlerini artırmış ve onlara takvalarını vermiştir.”* (Muhammed, 17) buyurmaktadır. Yine yüce Allah münafıklar hakkında da: *“Kalplerinde hastalık vardır onların. Allah onların hastalıklarını da artırdı.”* (Bakara, 10) buyurmak sûretiyle bir tek şahısta bazen imanına göre Allah'ın veliliğinden bir pay bulunabildiğini, bazen de kafirliği ve münafıklığı oranında Allah düşmanlığından onda bir pay bulunduğunu açıklamış olmaktadır.][316]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*“Bir sûre indirildiği zaman içlerinden (münâfıklardan) bazıları (alayla): “Bu hanginizin imanını artırdı?” derler. İman etmiş olanlara gelince (her sûre inişiyle) daima onların imanını artırmıştır ve onlar birbiriyle müjdeleşirler.”* (Âyet 124) Böylelikle yüce Allah onların Kur'ân-ı Kerim'den inen buyruklar sebebi ile birbirleri ile müjdeleştiklerini haber vermektedir. Müjdeleşmek ise sevinmek demektir. Buna sebep ise Allah'ın indirdikleri sebebi ile kalplerinde hissettikleri tatlılık, lezzet ve sevinçtir.][317]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah münafıkların şer'i maksatlı dinleyip kulak vermekten hoşlanmadıklarını birden çok yerde haber vermektedir. *“Bir sûre indirildiği zaman içlerinden (münâfıklardan) bazıları (alayla): “Bu hanginizin imanını artırdı?” derler. İman etmiş olanlara gelince (her sûre inişiyle) daima onların imanını artırmıştır ve onlar birbiriyle müjdeleşirler. Kalplerinde hastalık bulunanlara gelince; onların murdarlıklarına murdarlık katıp artırdı ve onlar kâfir olarak ölüp gittiler.”* (Âyet 124-125) buyruğundan başlayarak *“Bir sûre indirilince de birbirlerine bakarlar ve: “Sizi bir kimse görüyor mu?” (derler) ve sonra sıvışıp giderler. Allah onların kalplerini ters çevirmiştir. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur.”* (Âyet 127) buyruğuna kadar görüldüğü gibi. İşte bu münafıklar şer'i manada dinlemekten yüz çeviren kimselerdir.][318]

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ
بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾

316 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 175.
317 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 648.
318 el-İstikâme, I, 400.

128. "Andolsun ki içinizden size öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir. Size çok düşkündür. (Bütün) mü'minlere oldukça şefkatli ve merhametlidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki içinizden size öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir. Size çok düşkündür. (Bütün) mü'minlere oldukça şefkatli ve merhametlidir."* (Âyet 128) buyruğu da böyledir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu söze muhatap olanların kendi öz nefislerindendir, onların içindendir. Çünkü buradaki "(enfusikum deki) kef" muhatap kefidir.

İlk olarak onunla Kureyş'e hitap edilip ondan sonra Araplar'a, ondan sonra da diğer ümmetlere hitap edildiğinden ötürü buna göre özel ve genel hitaplarda bulunmuştur. Mesela Kur'ân-ı Kerim'de: *"Kureyş'in güvenlik ve esenliği için, kış ve yaz yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için."* (Kureyş, 1-2) buyruğu ile: *"Muhakkak o senin için ve kavmin için bir zikir (şan ve şeref kaynağı)dır."* (Zuhruf, 44) buyruklarında olduğu gibi. Özel olarak Kureyş'e hitap eden buyruklar vardır.

Bütün Arapları kapsayan ve onlar hakkında özel buyruklar da vardır. Yüce Allah'ın: *"O ümmiler arasında kendilerinden onlara karşı onun âyetlerini okuyan, bir peygamber gönderendir."* (Cuma, 2) buyruğu gibi. Ümmiler tabiri ise kitap ehli dışında bütün Arapları kapsar.

Daha sonra yüce Allah: *"Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlar da."* (Cuma, 3) buyurmaktadır. Bu da Arapların İslâm'a girişlerinden sonra kıyamet gününe kadar İslâm'a girecek olanları kapsar. Nitekim Mukatil b. Hayyan, Abdurrahman b. Zeyd ve başkaları böyle demişlerdir.

Yüce Allah'ın: *"Ve onlardan henüz kendilerine kavuşmamış olanlar"* buyruğu neseb bakımından değil din bakımından demektir. Çünkü eğer bunlar neseb bakımından sözü edilenlerden olsalardı onlar da "ümmiler"den olurlardı.

Bu da yüce Allah'ın: *"Sonraları iman ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenlere gelince onlar da sizdendir."* (Enfâl, 75) buyruğu gibidir. Sahih'te sabit olduğu üzere bu âyet-i kerime nazil olunca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bunlara dair soru sorulmuş O: "Eğer iman ülker yıldızına asılı bulunsaydı Farisioğullarından adamlar mutlaka onu elleriyle alırlardı" buyurmuştur.[319] İşte bu bunların

319 Ahmed, II, 296, 420; Ebu Nuaym, Hilye, VI, 64 ve Asbâhan Tarihi, I, 4; İbn Hibban -Tertibi el-İhsan-, 7309. Hadis şahitleriyle hasendir.

dahil olmalarının onların dışındaki ümmetlerden olan kimselerin de dahil olmalarına engel olmadığının delilidir.

Eğer onlar da onlardan iseler o taktirde yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Allah mü'minlere onlara âyetlerini okuyan, onları tertemiz eden, onlara kitabı ve hikmeti öğreten kendilerinden bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."* (Ali İmran, 164) buyruğunun kapsamına da girmiş olurlar. Çünkü burada ilahi lütfun hatırlatılması Arap olanlarıyla olmayanlarıyla öncekileriyle sonra gelenleriyle bütün mü'minleredir. Rasûl de onlardandır. Çünkü o bir insandır, bir mü'mindir. Onun Araplardan olması ise onların dilleri ile gelmiş bir Arap olmasından ötürü daha özel bir vasfıdır. Kureyşten olması ise bundan da özeldir.

Özellik ise delilin ortaya konulmuş olmasını gerektirir. Fazileti gerektirmez. Fazilet ancak iman ve takva iledir. Çünkü yüce Allah: *"Muhakkak Allah nezdinde en değerli olanınız en takvalı olanınızdır."* (Hucurat, 13) buyurmuştur.

Bundan dolayı ensar, Kureyş arasından tulaka (denilen Mekke'nin fethinde iman edenler)den daha faziletlidir. Halbuki ensar ne Rabialıdır ne Mudarlıdırlar. Aksine onlar Kahtanlıdırlar.

İnsanların çoğunluğunun kanaatine göre ise bunlar İbrahim'in soyundan değil Hud'un soyundan gelmişlerdir.

Onların İsmail'in soyundan geldikleri de söylenmiştir. Buna sebep ise Eslem tarafından rivâyet edilen Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğuna dair hadisidir: "Ok atınız. Çünkü babanız ok atıcı idi." Eslem ise Huzaa'dandır, Huzaa ise İbrahim'in soyundandır.

Bu hususta söylenecek daha başka sözler de vardır. Fakat yeri burası değildir. Çünkü maksadımız ensarın Rabia ve Mudarlılardan -bu kabilelerin çoklukları ile birlikte- neseb itibari ile daha uzakta olduğunu anlatmaktır. Bununla birlikte onlar Kureyşlilerin çoğunluğundan daha faziletlidirler. Ancak muhacirlerin öne geçen ilkleri müstesnadır. Bunlar arasında ise Kureyşli olanı da var Kureyşli olmayanı da.

Öne geçenlerin (es-sabikun) toplamı Habeşistan'a hicret edenler dışında-1400 kişidir.

Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki size... gelmiştir."* buyruğu özel olarak Kureyş'i ve Arapları kapsar. Bundan sonra ise diğer insanları kapsar. Çünkü Kur'ân-ı Kerim onlara bir hitaptır. Rasûl de onlardandır. Buyruğun manası ise o sizin kendisinden vahyi öğrenme gücünü bulamayacağınız bir melek de değildir, cinlerden birisi de değildir şeklindedir.

Diğer taraftan cinleri de kapsar. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara da cinlere de peygamber olarak gönderilmiştir. Kur'ân-ı Kerim de sekaleyne yönelik bir hitaptır. Rasûl de onların hepsindendir. Nitekim yüce Allah: *"Ey cin ve insanlar topluluğu! İçinizden size âyetlerimi okuyan rasûller gelmedi mi?"* (En'am, 130) buyurmuştur. Böylelikle göndermiş olduğu rasûlleri -insanlardan olmakla birlikte- her iki türden diye ifade buyurmuştur.

Şüphesiz insanlarla cinler diri, konuşan, emir ve yasaklara muhatap olmaları ile birlikte (hitapta) ortaktırlar. Onlar yerler, içerler, evlenirler, nesilleri çoğalır, yemek ve içmekle gıdalanırlar ve gelişirler. Bütün bu hususlar aralarında ortaktır. Bunlarla da onlar meleklerden ayrılırlar. Çünkü melekler yemez, içmez, evlenmez ve çoğalmazlar.

Böylelikle rasûl kendilerini meleklerden farklı kılan aralarındaki ortak payda itibari ile sekaleynin/insanların ve cinlerin kendilerindendir. Öyle ki rasûl melekler müstesna sekaleyne peygamber olarak gönderilmiştir. Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki Allah mü'minlere âyetlerini okuyan, onları tertemiz eden, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."* (Ali İmran, 164) buyruğu böyledir. Yine bu buyruk yüce Allah'ın: *"Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini size kendisi ile öğüt vermek üzere indirdiği kitabı ve hikmeti hatırlayın."* (Bakara, 231); *"Nitekim aranızda içinizden size âyetlerimizi okuyan sizi arındıran, size kitabı ve hikmeti öğreten bilmediğiniz şeyleri size bildiren, sizden bir peygamber gönderdik."* (Bakara, 151) buyruğu ve ondan sonraki: *"Öyle ise beni anın ki ben de sizi anayım ve bana şükredin, nankörlük etmeyin."* (Bakara, 152) buyrukları gibidir. Maksat ise yüce Allah'ın nimetleri zikredip anmayı ve onlara şükretmeyi emretmiş olduğudur.][320]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı şanı yüce Allah mü'min kardeşi kitap ve sünnetten birçok yerde kardeşinin kendisi/nefsi diye adlandırmıştır. Mesela yüce Allah: *"O halde kendinizi temize çıkarmayın."* (Necm, 32); *"Andolsun ki içinizden size öyle bir peygamber gelmiştir ki..."* (Âyet 128); *"Andolsun ki Allah mü'minlere onlara âyetlerini okuyan, onları tertemiz eden bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."* (Ali İmran, 164); *"Kendi nefislerinize selâm verin."* (Nûr, 61) ve: *"Kendi nefislerinizi öldürün."* (Bakara, 54) buyurmaktadır.][321]

---

320 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 189-193.

321 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 388.

YUNUS SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 109 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾

1. "Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar hikmet dolu Kitabın âyetleridir."

Tefsiri:

[*"Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar hikmet dolu Kitabın âyetleridir."* (Âyet 1) Hakîm/hikmeti sonsuz buyruğu "hâkim/hükmedici" anlamındadır.][322]

أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَآ إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾

2. "İçlerinden bir adama: "İnsanları uyar. İman edenlere Rabbleri katında kendileri için muhakkak bir kadem-i sıdk olduğunu müjdele!" diye vahiy göndermemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi ki, o kâfirler: "Şüphesiz bu, apaçık bir sihirbazdır." dediler?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"İçlerinden bir adama: İnsanları uyar ... diye vahiy göndermemiz insanlar için şaşılacak bir şey mi ki"* buyurmaktadır. Yani onlar insanlardan kendilerine Rabblerinin risaletlerini tebliğ edecek, onları dosdoğru yola

322 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 60.

iletecek bir rasûl göndermenin yüce Rabbin kudreti kullarına rahmeti ve onlara ihsanı bakımından daha ileri olduğunu ve bunun kendisi için mümkin ve bunu yapması imkânsız oluşuna göre kemalini daha büyük çapta tespit ettiğini bilmediler mi?][323]

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللهُ ذٰلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

5. "Güneş'i ışık saçıcı, ay'ı nurlu yaratan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona konak yerleri belirleyen O'dur. Allah bunları ancak hak ile yaratmıştır. O, bilen bir topluluk için âyetleri geniş geniş açıklar."

Tefsiri:

[Buradaki "ziya: ışık saçıcı" ve "nurlu" vb. lafızlar ile bizatihi aydınlık olan varlıklar kastedilir. Güneş, ay ve ateş gibi. Yüce Allah: *"Güneşi ışık saçıcı, ayı nurlu yaratan"* ve: *"Ve (orada) parıldayan ve ısı yayan bir kandil (güneş) yarattık."* (Nebe, 13) buyurmaktadır. Yüce Allah güneşe kandil ve ziya: ışık saçıcı adını vermiştir. Çünkü güneşte aydınlık saçmak ve aydınlatmak özelliği ile birlikte ısıtmak ve yakmak özelliği de vardır. O bu yönüyle aydan farklı olarak ateşe daha çok benzer. Çünkü ayda aydınlatıcılığı ile birlikte ayrıca ısıtıcı özellik yoktur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Güneşi ışık saçıcı/ziya, ayı nurlu yaratan"* buyurmaktadır.

Burada maksat şudur: Ziya nur ve benzeri lafızlar ile güneş, ay ve ateş gibi zatı ile kaim aydınlık saçan ve aydınlık olanlar kastedilir. Yine bununla bu sebeple havada/uzayda ve yerde hâsıl olan ışık da anlatılmak istenir. Bu ikincisi ise birincisinin kendisi olmayıp başkası ile var olan bir arazdır. Bununla birlikte birincisi ile kaim bir sıfat da değildir. Fakat ondan dolayı hâdis olan bir şeydir.

Su, çamur, hava ve başka şeyler üzerinde hâsıl olan ışık ve aydınlık demek olan şua/ışın aslında başkası ile var olan bir arazdır. Hiçbir şekilde onunla müttehid/bir değildir.][324]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

323 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, X, 24
324 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 368.

[Yine yüce Allah: *"Güneşi ışık saçıcı, ayı nurlu yaratan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona konak yerleri belirleyen O'dur. Allah bunları ancak hak ile yaratmıştır."* buyurmaktadır. Buradaki: "Bilmeniz için" buyruğu -Allah en iyi bilendir- yüce Allah'ın: "Yaratan" ile değil de "belirleyen takdir eden" lafzı ile alakalıdır. Çünkü güneşin ışık saçıcı, ayın nurlu olmasının yılların ve hesabın sayısının bilinmesinde bir etkisi yoktur. Buna ancak ayın ve güneşin bir burçtan öbür burca geçişi etki eder. Diğer taraftan bizim için ay ve yıl hesabının güneş ile bir alakası kurulmamıştır. Bu alaka yalnızca hilal ile ilgilidir. O âyetin buna delalet ettiği gibi. Diğer taraftan yüce Allah: *"Gerçekten Allah yanında gökleri ve yeri yarattığı günden beri ayların sayısı Allah'ın kitabında onikidir. Onlardan dördü haram aylardır."* (Tevbe, 36) buyurmakta ve ayların on iki ay olarak sayılı olduğunu haber vermektedir. Buradaki "eş-şehr: ay" zorunlu olarak hilal ayıdır. Böylelikle bunların (ay ve senenin) her birisinin hilal vasıtası ile bilindiği anlaşılmış olmaktadır.

Bana ulaştığına göre bizden öncekilerin şeriatleri de hilallerin hükümleri ile alakalı kılınmıştır. Ama o şeriatlare tabi olanlardan değişiklik yapanlar olmuştur. Yahudilerin güneş ve ayın kavuşumlarında bazı bayramlarını güneş senesi hesabı ile yapmaları ile hristiyanların oruçlarında yaptıkları buna örnektir. Çünkü onlar güneş senesinin başındaki "yakın kavuşum"a riâyet eder ve diğer bayramlarını da Mesih'in başından geçen olaylara göre güneş senesi hesabı ile yıldönümlerini yaparlar. Sabiilerin, mecusilerin ve onlardan başka müşriklerin kendi aralarındaki ittifaklara göre yaptıkları da böyledir. Aralarından yalnızca güneş senesine itibar edenler de vardır. Onların kendi aylarını saymakta ittifak ettikleri bir takım hususları vardır. Çünkü güneşin hareketi tabii olsa bile güneş senesinin ayları sayı ile belirlenir ve vaz'idir (insanların tesbiti iledir.) Aralarından ay senesine itibar etmekle birlikte her ikisinin kavuşumunu muteber alanlar da vardır. Fakat şeriatin getirdikleri işlerin en mükemmeli, en güzeli, en açığı, en sağlıklısı ve karışıklıktan en uzak olanıdır.

Çünkü hilal gözlemle görülen ve tanık olunan bir husustur. En sağlıklı bilgilerden birisi ise gözlerle müşahede olunan bilgilerdir. Bundan dolayı ona "hilal" demişlerdir. Çünkü bu madde (kelimenin sözlükteki kökü) açıkça çıkıp görünmeye ve beyana delalet eder. Ya işitmek yoluyla ya da görmek yoluyla. Mesela yüksek sesle umreye niyet ettiği zaman: "Ehelle bil umreti" ve Allah'tan başkasının adını yüksek sesle anarak hayvan kestiği zaman da "Ehelle bizzebihati ligayrillah" denilir. Yağmurun yağarken çıkardığı sese de "Elhelel" denilir.

Bebek ağlayarak doğarsa "İstehelle'l-cenin" denilir. Kişinin yüzü aydınlatırcasına aydınlandığı taktirde de: "Tehellele vechuhû" denilir.

Bunun asıl anlamının sesi yükseltmek olduğu da söylenmiştir. Çünkü onlar hilali gördükleri zaman seslerini yükselttiklerinden ona "hilal" adını vermişlerdir. Şairin şu beyiti de bu anlamdadır:

يُهِلُّ بِالْفَرْقَدِ رُكْبَانُهَا ... كَمَا يُهِلُّ الرَّاكِبُ الْمُعْتَمِرُ

"Onların kafiledeki bineklileri hilali görünce seslerini yükseltir

Tıpkı umre yapan binekli birisinin sesini yükselttiği gibi."

Tehellele'l-vech: Yüz aydınlandı, ifadesi de hilalin aydınlanmasından alınmıştır.

Burada maksadımız şudur: Mîkatler bütün insanların ortaklaşa açıkça görüp tespit ettikleri bir işe bağlı olarak tayin edilmiştir. Bu hususta ise hiçbir şey hilal ile ortak özelliğe sahip değildir. Hilalden önce güneş ve ayın aynı hizada gelmesi demek olan kavuşumları gizli ve saklı bir durumdur. Bunu ancak bir takım yorgunluk ve çokça zaman kaybedip insanları ilgilendiren ve mutlaka yapılması gereken bir takım işleri bırakıp onunla uğraşmakla ancak bilinebilen gizli bir durumdur. Bazen bu hususta yanlışa ve ihtilafa dahi düşülebilir.

Diğer taraftan güneşin filan ya da feşmekan burcun hizasına gelmesi de gözlerle anlaşılabilen bir durum değildir. Bu ancak hataya düşülmesi ihtimali bulunan içinden çıkılması zor gizli ve özel bir hesap ile idrâk edilebilir. Ama ay sadece hemen hemen duyularla hissedilerek bilinir. Çünkü kış geçip Arapların yaz diğer insanların bahar adını verdikleri mevsim geldiğinde güneş oğlak burcunun başı olan itidal noktada bulunur. Bunun benzeri bir durum ise sonbaharda tahakkuk eder. Duyularla idrâk olunan ise kış ile yazdır. Her ikisi arasındaki ise iki itidal zamanına yakındır. Fakat güneşin bir burçtan sonra bir diğerinde olması ancak belli bir külfeti ve başka işleri bırakarak onlarla meşgul olmayı gerektiren bununla birlikte faydası da az olan hesap yolu ile bilinebilir.

Böylelikle mîkatler (genelde bütün zaman birimleri için özelde ibadet vakitleri için) hilalin dışında açık ve genel olarak bilinebilen bir sınırın olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Toplumların ayların ve yılların taksiminde izledikleri akılcı kısımlara ayırmak farklılık arz etmektedir. Çünkü ay ve yıl ya sayısal olur yahut tabii olur. Ya da ay tabii, yıl sayısal yahut da bunun aksi olur.

Her ikisini sayısal kabul edenlere ayları otuzar gün, yılları onikişer ay kabul edenler örnektir. Bunları tabii kabul edenlere de ayı kameri, yılı da şemsi olarak hesap edenlerdir. Bunlar son aya iki sene arasındaki fark günleri eklerler. Çünkü ay senesi günde ayda ve senede tarih bakımından eksilen kısmı tamamlamak hususundaki Arapların adetine uygun eksik süreyi telafi etmek için tam 360 gündür.

Güneş senesi ise 365 gün ile bir günün bir kısmı yani dörtte bir günü kadardır. Bundan dolayı her iki sene arasında çok kısa bir süre dışında on bir gündür. Bu da 33 tam yıl ile 1/3 yıllık her bir sürede bir sene eder. Bundan dolayı yüce Allah: *"Onlar (ashab-ı kehf) mağaralarında 300 yıl kaldılar (buna) dokuz daha kattılar."* (Kehf, 25) buyurmaktadır.

Denildiğine göre bunun manası: 300 yıl güneş senesi hesabı ile *"(buna) dokuz daha kattılar."* buyruğu da ay senesi hesabı iledir. İşte bu ikisine riâyet etmek tahrifleri sebebi ile kitap ehline mensup ümmetlerin çoğunun adetidir. Mecusilerin adetinin de böyle olduğunu zannediyorum.

Seneyi tabii, ayı sayısal kabul edenlere gelince; bu da Rumların, Süryanilerin, Kıptilerin ve onlara benzer kânın ve benzeri ayları sayı ile hesap edip güneş senesini güneşin hareketine göre hesaplayan Sabiilerle müşriklerin hesap şeklidir.

Dördüncü kısım ise ayın tabii, senenin ise sayısal ile hesap edilmesi ile olur. Bu ise müslümanların ve onlara muvafakat edenlerin yoludur.

Diğer taraftan seneyi tabii kabul edenler daha önce geçtiği gibi zahiren görünen bir hususa dayanmazlar. Aksine hesap ve sayı zorunludur.

Ayı tabii kabul ederek kavuşumu dayanak kabul edenler için de sayı ve hesap kaçınılmazdır. Diğer taraftan onların yaptıkları bu hesap gizli saklı bir durum olup ancak çok az insan bunu yalnız başlarına yapabiliyorlar. Bununla birlikte de pek çok külfet, meşakkat ve hataya maruz kalmak sözkonusudur.

Bu durumda bizim şeriatimizin getirdiği, işlerin en mükemmel olanıdır. Çünkü ayın zamanı doğal, açıkça görülen, genel ve gözlerle idrâk edilen bir durumdur. Bu durumda kimse dini hususunda doğrudan şaşmaz, ona riâyet etmek yapması gereken işlerle uğraşmaktan onu alıkoymaz, bu sebeple de kendisini ilgilendirmeyen işlere de girmez. Ayrıca diğer bazı din alimlerinin kendi din mensuplarına yaptıkları gibi Allah'ın dininde hakkı bâtıla karıştırmaya götüren bir yol da olmaz.

Bir yılın semada görülen açık bir sının yoktur. Bundan dolayı bunun için hesap ve sayı zorunludur. O halde hilale göre ayların sayımı güneşin hareketine göre hesap edilmesine nisbetle daha açık ve daha geneldir. Böylelikle yıl aylara mutabık olur. Çünkü yıllar arka arkaya geldiği için bütün ümmetler tarafından sayı ile tespit edilmesi adeti kaçınılmaz olmuştur. Çünkü yılların çoğalması halinde bunların sayılarının kendisi ile bilineceği semavi bir sınırı bulunmaz. Bundan dolayı ayların sayısı bir güneş senesinin kendilerini dolaşması ile tamamlandığı burçların sayısı kadar on iki ay olarak kabul edilmiştir. Bu burçlar arasında ay dolaştığı taktirde de onun bir yıllık döngüsü tamamlanmış olur.

İşte bütün bunlar ile yüce Allah'ın: "*Yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona konak yerleri belirleyen O'dur.*" buyruğunun manası açıklık kazanmış olmaktadır. Senenin aylarının sayısı ile ardarda gelen yılların sayısının aslı ancak ayın konak yerlerinin takdir edilmesi ile sözkonusudur. İşte hesabı bilmek de böyledir. Çünkü bazı aylardaki hesaplarda bir takım vadeler ve benzeri hususlar sözkonusu olacak olursa bu da ancak hilal ile yapılabilir. Nitekim yüce Allah'ın: "*De ki: Onlar insanlar için bir de hacc için vakit ölçüleridir.*" (Bakara. 189) buyruğu da böyledir.

İşte bu zikrettiklerimiz ile hilalin ayın da senenin de vakit belirleme aracı olduğu ve açıkça görülmesi ona bina edilen sayının da açık seçik olup bunun kolay ve genel olmasından ötürü bir takım mefsedetlerden uzak daha başka bir takım maslahatların/faydaların bulunması sebebi ile hilalin yerini tutacak hiçbir şey olmadığı açıkça görülmektedir.][325]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Güneşi ışık saçıcı, ayı nurlu yaratan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona konak yerleri belirleyen O'dur.*" (Âyet 5); "*Geceyi de bir sükun (zamanı) güneş ve ayı da birer hesap (işareti kıldı.)*" (En'am, 96); "*Güneş ve ay bir hesap iledir.*" (Rahman. 5); "*Aya gelince, biz onun için de konaklar takdir ve tayin ettik. Sonunda o kuruyup incelen eski hurma dalı gibi yay şekline döner.*" (Yâsîn. 39) ve: "*Sana hilalleri soruyorlar. De ki: Onlar insanlar için bir de hacc için vakit ölçüleridir.*" (Bakara, 189) buyrukları yılların süreleri ve hesap gibi özelliklerinin vakit ölçüleri belirlenmiş olduğuna bir delildir. Yüce Allah'ın: "*Yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için*" buyruğu eğer: "*Ona konak yerleri belirleyen*" buyruğu ile alakalı kabul edilirse hüküm ay hakkında özel olur. Eğer sözün başına ait olduğu kabul edilirse o taktirde her ikisi ile alakalı olur. Birincisinin lehine

325 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXV. 134-140.

hilaller hakkındaki söylediğinin buna uygun olması tanıklık eder. Ayrıca güneşin ışık saçıcı, ayın da bir nur olması yılların sayısını ve hesabını bilmenin ayın konak yerlerinin belirlenmiş olmasından farklı bir sûrette olmasını gerektirmez. Çünkü yılların ve hesabın sayısını bilmeyi gerektiren odur. Ayrıca güneşin burçlar arasında intikalini de sözkonusu etmemiştir.

Bunu yüce Allah'ın: *"Gerçekten Allah yanında gökleri ve yeri yarattığı günden beri ayların sayısı Allah'ın kitabında onikidir."* (Tevbe. 36) buyruğu desteklemektedir. Bu buyruk yılın hilal hesabı ile yapılacağı hususunda açık bir delildir. Diğer taraftan: *"Hacc bilinen aylardadır."* (Bakara. 197) buyruğu da bunu desteklemektedir. Fakat ötesine de yüce Allah'ın: *"Biz gece ile gündüzü iki âyet kıldık. Gece âyetini (karanlığı) sildik. Gündüz âyetini de gösterici kıldık. Rabbinizden bir lütuf arayasınız, yılların sayısını ve hesabını bilesiniz."* (İsra. 12) buyruğu delil teşkil etmektedir.

Bunun böyle olması -yüce Allah en iyi bilendir- kitapta bulunanın hikmeti ile şeriatin ay ve yıl hesabında güneşi değil de hilali muteber kabul edeceğine dair buyruklarındaki hikmeti açıkça ortaya çıkartan bir husus olmalıdır. Şüphesiz ay ve güneş ile ilgili bütün tanımlamalar aslında ismin sayısal ve tabii hususlarının esas alınması üzerinde ittifak edilmesine göre kısımlara ayrılır. Hilal ayı tabiidir. Onun yılı ise sayı iledir.

Güneş ayı ise sayı ile olup yılı tabiidir. Bizim ayımızın belirlenmesinde hilalin muteber kabul edilmesinin hikmeti açıkça ortadadır. Çünkü bu tabii bir durumdur. Ayın da ay ve güneşin kavuşumuna değil de hilale bağlı kabul edilmesine gelince; bu herhangi bir tutarsızlığın sözkonusu olmayacağı duyu organları ile tespit edilmiş bir durum oluşundan dolayıdır. Bunun ayrıca kavuşumdan farklı olarak hesaba ihtiyacı yoktur. Çünkü onu tespit etmek hesaba ihtiyacı olan saklı bir durumdur. Tesbit edilmesi şartıyla güneş ayından da farklıdır.

Güneş senesi ise her ne kadar tabii ise de aslında bu duyu organları için açıkça ortada olmayan bir durum olan kavuşum türünden bir haldir. Bunun güneşin konaklarda yol alışını hesaplamaya ihtiyacı vardır. Duyu organlarının idrâk ettiği ise sadece bunu yakınlaştırmaktan ibarettir. Şüphesiz kışın sona erip Arapların yaz ve Arap olmayanların da bahar adını verdiği mevsimin durumu açıkça ortadadır ve bu hal güneşin şu burç diye adlandırılan yörüngenin parçalarından bir parçasının hizasına gelmesinden yahut da başın ya da kuyruğun noktalarından birisinin hizasına gelmesinin tesbitinden farklıdır. Çünkü bu tesbiti yapmanın hesaba ihtiyacı vardır.

Burçlar on iki olduğundan ötürü hilal ayı her on iki defa tekrarlanınca bütün bu burçlardan geçmiş olur. Böylelikle bu kâmil bir sene olup bununla şeriat ile yahut şart ile süresi tayin edilmiş dinimize dair bir takım hükümler taalluk eder. Bu taalluk da ya oruç ve hacc gibi şeriatin asli hükümleriyle sözkonusu olur yahut da iddet, ilâ süresi, keffaret orucu, adak gibi kuldan kaynaklanan bir sebep ile olur ya da borçlanmada muhayyerlikte yeminlerde ve daha başka süresi belirlenmiş şart ile olur.][326]

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

6. "Gece ve gündüzün değişip durmasında, Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde (ve bütün kâinatta) sakınacak bir topluluk için -şüphesiz- nice âyetler (ibretler, belgeler) vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Gece ve gündüzün değişip durmasında"* buyruğu şu demektir: Yani bu ötekinin yerine öteki de diğerinin yerine gelir. Her ikisi arka arkaya gelirler.][327]

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

14. "(Onlardan) sonra nasıl işler yapacağınızı görmek için, sizi arkalarından yeryüzünde halifeler yaptık."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"(Onlardan) sonra nasıl işler yapacağınızı görmek için, sizi arkalarından yeryüzünde halifeler yaptık."* (Âyet 14) buyruğu da böyledir. "Key lam'ı" kendisinden sonra gelenlerin illete bağlı olandan sonra olmasını gerektirir. Buna göre yüce Allah'ın onların nasıl amelde bulunacaklarına bakması kendilerini halifeler yapmasından sonra olur.][328]

326 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 58-60.
327 Minhâcü's-Sünne, V, 524.
328 Câmiu'l-Mesâil, II, 16.

وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَٓاءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ
هٰذَا أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَٓاءِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا
يُوحٰى إِلَيَّ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ
لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَٓا أَدْرٰيكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِنْ قَبْلِهِ
أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾

15. "Âyetlerimiz onlara apaçık deliller halinde okunduğu zaman Bize kavuşmayı ummayanlar: "Ya (bize) bundan başka bir Kur'ân getir yahut onu değiştir." dediler. De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değil. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Şâyet Rabbime isyan edersem, şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım.

16. De ki: "Eğer Allah dileseydi (bana bu Kur'ân'ı indirmez, ben de) onu size okumazdım ve (Allah) onu size bildirmezdi. Ben bundan önce aranızda bir ömür geçirdim. Hâlâ akıllanmaz mısınız?"

Tefsiri:

[*"De ki: "Eğer Allah dileseydi (bana bu Kur'ân'ı indirmez, ben de) onu size okumazdım ve (Allah) onu size bildirmezdi. Ben bundan önce aranızda bir ömür geçirdim. Hâlâ akıllanmaz mısınız?""* (Âyet 16) Böylelikle yüce Allah onun kitabı onlara karşı okuyup onlara bu kitabı bildirmesinin Allah'ın meşieti ve kudreti ile olup kendiliğinden yaptığı bir iş olmadığını açıkça göstermiş olmaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Âyetlerimiz onlara apaçık deliller halinde okunduğu zaman Bize kavuşmayı ummayanlar: "Ya (bize) bundan başka bir Kur'ân getir yahut onu değiştir." dediler. De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değil. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Şâyet Rabbime isyan edersem, şüphesiz büyük bir günün azabından korkarım." De ki: "Eğer Allah dileseydi (bana bu Kur'ân'ı indirmez, ben de) onu size okumazdım ve (Allah) onu size bildirmezdi."* (Âyet 15-16) buyurmaktadır.

Bu buyrukla Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in aralarında daha öncesinden bir ömür boyu kaldığı halde bu kabilden hiçbir şey okumadığını, bunu bilmediğini, kendilerine de böyle bir şeyi bildirmediğini, dolayısıyla bunun kendi

tarafından ortaya konulan bir şey olmayıp Allah'tan geldiğini açıkça ortaya koymaktadır. Oysa Allah dilemiş olsaydı bu kitabı onlara okumazdı. Kitabı onlara bildirmezdi. Onlara bu kitabı okuyup bunu onlara bildirmesi ise herhangi bir nebinin bilemeyeceği gayblere dair bilgi vermektir. Bu da bunun yüce Allah'ın sevdiği ve razı olduğu risalet vermekten dolayı olduğunu göstermektedir. Yoksa bu sevmediği ve razı olmadığı fakat takdir etmiş olduğu kevni hadiselerden değildir. Şeytanların gönderilmesi gibi. Bundan dolayı onlar kendisine başlarına bir kral olmasını hatta ona en zenginleri oluncaya kadar mallarından ona vermeyi, onu istediği kadın ile evlendirmeyi teklif ettikleri halde o kendilerine: "Güneşi sağıma, ayı soluma bu işten vazgeçmem karşılığında koyacak olsanız ben bunu asla bırakamam." diye cevap verirdi.[329]

İşte bu üç husus da (saltanat, mal ve kadın) dünyada nefislerin arzu ettikleri şeylerdir. Dünyaya talib olanın isteyebileceklerinin en ileri mertebesi olan bu dünyalıkları kabul etmekten yüz çeviriyor ve risaleti tebliğ etmesine dair kendisine verilmiş olan emri bırakacak gücünün olmadığını açıkça ifade ediyor.][330]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: "Eğer Allah dileseydi (bana bu Kur'ân'ı indirmez, ben de) onu size okumazdım ve (Allah) onu size bildirmezdi. Ben bundan önce aranızda bir ömür geçirdim. Hâlâ akıllanmaz mısınız?"* (Âyet 16) buyurmaktadır. Maksat ise onun kavminin kendisinde haber vermiş olduğu hususları bilmediklerini anlatmaktır. Çünkü bununla Allah'ın âyetleri ve nimetleri demek olan Allah'ın nimet ve ihsanları açıklanmış olmaktadır. Şüphesiz bu onun bu hususları kavminden öğrenmemiş olduğuna delildir. Ayrıca bu şanı yüce Allah'ın bu sûretle bütün yaratılmışlara nimet ihsan etmiş olduğunu da göstermektedir.][331]

---

329 Bu lafız İbn Hişam, Siyret, I, 284-285'de yer almaktadır. Zayıf bir rivâyettir. Bu manada şu rivâyet gelmiştir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) göğe doğru baktı ve şöyle buyurdu: Şu güneşi görüyor musunuz? Onlar: Evet dedi. O: Benim size bunu tebliğ etmekten vazgeçme gücüm sizin bu güneşten bana bir parça alıp getirmeniz kadar bile değildir." Orada bir başka rivâyet ile gelmiş bir lafız daha vardır. Bu da sahih olup bunu -Mecmau'z-Zevaid, VI, 15'de belirtildiği üzere- Taberani, Kebir ve Evsat'ında rivâyet etmiştir. Ayrıca Ebu Ya'la da bunu rivâyet etmiş olup bunun da ravileri Sahih'in ricalidir. Beyhaki de bunu Delailü'l-Nubüvve, II, 187'de rivâyet etmiştir. Ayrıca bk. el-Metalibu'l-Âliye, 4278. Allah en iyi bilendir.

330 el-Cevâbu's-Sahîh, V, 334-336.

331 el-Cevâbu's-Sahîh, V. 120-121.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هٰٓؤُلَٓاءِ شُفَعَٓاؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾

18. "Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine hiç bir zarar ve hiç bir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: "Bunlar Allah katında bizim şefâatçilerimizdir." derler. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?" Hâşâ, O, ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda veren şeylere taparlar."* buyruğu ile şanı yüce Allah bu tapılan mabudların hem kendilerine hem başkalarına bir zarar ve bir fayda veremeyeceklerini, kendileri için de kendilerine tapanlar için de herhangi bir şey yapamayacaklarını ifade buyurmaktadır.][332]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlar tapındıkları ilahların göklerin ve yerin yaratılışında olsun herhangi bir şeyin yaratılışında olsun hiçbir ortaklıklarının bulunmadığını ama onları arada şefaatçi ve aracı olarak edindiklerini itiraf ediyorlardı. Yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine bir zarar ve bir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir derler."* buyurmaktadır.][333]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine hiç bir zarar ve hiç bir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: "Bunlar Allah katında bizim şefâatçilerimizdir." derler. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?" Hâşâ, O, ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir."* (Âyet 18) buyurmaktadır.

Bu mana Kur'ân-ı Kerim'de pek çok yerde dile getirilmiştir. Şanı yüce Allah kendisinden başkasına ibadeti teşri buyurmadığı gibi buna izin de vermiş değil-

332 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 10.
333 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 77.

dir. Aksine o şu hususu beyan etmektedir: Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka bir takım ilahlar bulunmuş olsaydı her ikisinin de düzeni bozulup gidecekti. Ondan başka faal bir rabb olması imkânsız olduğu gibi ondan başka mabud bir ilah olması da imkânsızdır.][334]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onların ilahlarını ortak koşmaları onları yaratıcı kabul etmeleri manasına değildi. Aksine onlar bu ilahlarını ibadette aracılar yaptılar ve onları şefaatçiler edindiler ve: Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yakınlaştırsınlar diye ibadet ediyoruz demişlerdi.

Nitekim yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine hiç bir zarar ve hiç bir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: "Bunlar Allah katında bizim şefâatçilerimizdir." derler. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?" Hâşâ, O, ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir."*][335]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah'tan başka bir ilaha ibadet eden bir kimse Allah'ın asla bağışlamayacağı en büyük şirk ile şirk koşmuş olur. İsterse bununla birlikte bu âlemi yaratanın bir ve tek olarak Allah olduğuna inansın. İşte Arapların şirki de bu şekilde idi. Nitekim yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de birden çok yerde onların: Muhakkak Allah âlemi yaratmıştır dediklerini haber vermektedir. Fakat onlar kendilerine şefaat edip onlar vasıtasıyla Allah'a yakınlaşmaya çalıştıkları şefaatçi ilahlar ediniyorlardı. Yüce Allah'ın: *"Andolsun onlara: Gökleri ve yeri kim yarattı diye sorsan elbette: Allah diyeceklerdir."* (Zümer, 38) buyruğunda olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne bir zarar ne de bir fayda veren şeylere taparlar. Bir de: Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir derler. De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz."* ve: *"Allah'tan başka veliler/mabudlar edinenler de: Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yakınlaştırsınlar diye ibadet ediyoruz derler."* (Zümer, 3) buyurmaktadır.][336]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Arap müşrikleri ve yüce Rabbin meşiet ve kudreti ile fail olduğunu, her şeyi yaratanın o olduğunu, gökleri ve yeri Allah'ın yarattığını kabul eden di-

334 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 392.
335 Minhâcü's-Sünne, III, 330-331.
336 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 292-293.

ğer müşrikler için de Allah'ın varlık âleminde onun devamı ile devamlılığı olan onunla karşılaştırılacak bir varlık bulunduğunu söylemeyip onlar Allah'tan başka varlıklara kendilerini Allah'a yakınlaştırsınlar diye ibadet ediyorlar, onları Allah nezdinde kendilerine şefaatte bulunacak şefaatçiler kabul ediyorlardı. Yani bu aracılar kendileri için Allah'a dua edip Allah da o kimse için yaptıkları duaları kabul ediyordu. İşte Kur'ân-ı Kerim'in kafir olduklarını beyan edip Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de şirklerinden ötürü kendileriyle cihad ettiği müşrikler bunlardır.

Yüce Allah: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine bir zarar ve bir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir derler."* ve: *"Ondan başka veliler/mabudlar edinenler de: Biz onlara ancak bizleri Allah'a yakınlaştırsınlar diye ibadet ederiz (derler.)"* (Zümer, 3) buyurmaktadır.

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: 'Onu bırakıp boş yere (ilah diye) zannettiklerinizi çağırın. Onlar üzerinizdeki sıkıntıyı gideremeyecekleri gibi, değiştiremezler de.' Onların o tapındıkları da Rabblerine hangisi daha yakın olacak diye yol ararlar. Onun rahmetini umar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı gerçekten sakınılmaya değer."* (İsra, 56-57)

Seleften bir kesim de şöyle demiştir:[337] Bazı kavimler meleklere ve nebilere dua/ve ibadet ediyorlardı. Yüce Allah da şöyle buyurdu: Aslında sizin kendilerine dua ettiğiniz bu varlıklar sizin bana tevessülde bulunduğunuz gibi tevessül ediyorlar, sizin rahmetimi ümit ettiğiniz gibi onlar da benim rahmetimi umuyorlar. Sizler benim azabımdan korktuğunuz gibi onlar da benim azabımdan korkuyorlar buyurmaktadır.

Yine yüce Allah: *"Allah'ın, kendisine kitabı, hükmü ve peygamberliği verdiği bir beşerin kalkıp insanlara: "Allah'ı bırakın da bana kul olun." demesi, olacak iş değildir. Fakat o: "Başkalarına öğretmekte ve okuyup okutmakta olduğunuz kitap sayesinde Rabbânîler olun." (der.) O size melekleri ve peygamberleri Rabbler edinmenizi de emretmez. Müslüman olduktan sonra size küfrü emreder mi hiç."* (Ali İmran, 79-80) buyurmaktadır.

Bir başka yerde de: *"De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur." Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Sebe', 22-23); *"Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın di-*

337 İleride İsra Sûresi'nde gelecektir.

leyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz." (Necm, 26); *"Onun razı olacağı kimselerden başkasına şefaat etmezler. Onlar korkusundan titrerler."* (Enbiya, 28) buyurmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de bunun benzeri buyruklar pekçoktur. Araplar şirkleri ve küfürleri ile birlikte: Melekler yaratılmış varlıklardır derler. Aralarından: Melekler Allah'ın kızlarıdır diyenler de vardı. Yine onlar: Onlar sonradan var edilmişlerdir derlerdi. Ayrıca onlar arasında: O cinlerden birileri ile evlenmiş, ondan da melekler doğmuştur.

Onların söyledikleri ise hristiyanların -annesi Meryem olmakla birlikte- Mesih Allah'ın oğludur demeleri kabilindendir. Bundan dolayı yüce Allah bunlarla ötekilerini bir arada zikretmiş bulunmaktadır.

Bu felsefecilerin söyledikleri ise bütün bunların söylediklerinden daha kötüdür.][338]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O müşriklerin Allah'a ortak koştukları varlıkları Allah nezdinde kendilerine şefaat edecek ve dilekleri ve duaları demek olan şefaatlerini Allah'ın kudreti ve meşieti ile kabul edeceği şefaatçiler edinmeleri de bu kabildendir. Nitekim yüce Allah bu hususu kitabının değişik yerlerinde sözkonusu etmiştir. O: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine herhangi bir zarar ve bir fayda veremeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: Bunlar Allah katında bizim şefaatçilerimizdir derler. De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?"* buyurmaktadır.

Bundan dolayı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de birçok yerde kendisinin izni olmaksızın herhangi bir kimsenin şefaatçi olamayacağını ifade buyurmaktadır: *"Onun izni ile olmadıkça nezdinde kim şefaat edebilir?"* (Bakara, 255); *"Rabblerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları sen onunla (Kur'ân ile) uyar. Onların ondan başka ne bir dostları ne de bir şefaatçileri vardır."* (En'am, 51); *"Dinlerini bir oyuncak ve bir eğlence edinip dünya hayatının kendilerini aldatmış olduğu kimseleri terket. Allah'tan başka bir dost ve bir şefâatçısı olmayan her bir nefsin, kazandıkları (günahlar) yüzünden helâke sürüklenmemesi için sen onunla (Kur'ân'la) hatırlat. Ne kadar fidye verse de ondan alınmaz. Onlar kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. İnkâr edegeldiklerinden dolayı, onlar için kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap vardır."* (En'am, 70);

338 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 101-102.

"Allah göklerle yeri ve onların aralarında olanları altı günde yaratan, sonra Arşa istivâ edendir. Ondan başka sizin için bir veli de yoktur, bir şefaat edici de. Artık öğüt almaz mısınız?" (Secde, 4); *"Sözleri ile onun önüne geçemezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler. Onların önündekini de, arkalarındakini de bilir. Onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler. Onlar korkusundan titrerler. Onlardan kim: "Ben ondan gayrı ilahım." derse, biz böylesini cehennemle cezalandırırız. İşte zalimleri böyle cezalandırırız."* (Enbiya, 27-29); *"De ki: "Allah'tan gayrı (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin, bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklığı da yoktur ve onun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur." Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* (Sebe', 22-23); *"Göklerde nice melek vardır ki Allah'ın dileyip, razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir işe yaramaz."* (Necm, 26)

İşte Kur'ân-ı Kerim'in kabul etmediği bu şefaat Arap müşriklerinin ve benzeri diğer müşriklerin söylediklerini reddetmeyi de ihtiva etmektedir. Onların bu şirkleri ise hristiyanların şirki ile İslâm'a müntesip onlara benzer bir takım dalalet ehlinin şirkleri türündendir. Çünkü bu gibi kimseler melekler, nebiler yahut şeyhler hakkında tıpkı dünya hükümdarlarına şefaat ve iltimas edenlerin şefaat ettikleri gibi Allah nezdinde kendilerine şefaat edeceklerine inanırlar. Allah Teala için de örnekler vererek: Büyük bir hükümdarın yanına yaklaşmak isteyen bir kimsenin doğrudan kendisinin onun yanına gitmemesi gerekir. Aksine onun özel adamlarının yanına yaklaşır, onun ihtiyaçlarını onlar o hükümdara iletir ve onu hükümdara yakınlaştırırlar derler. Yüce Allah ise: *"Allah'tan başka veliler/mabudlar edinenler: Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yakınlaştırırlar diye ibadet ediyoruz derler."* (Zümer, 3) Yani onlar şöyle diyorlardı: Biz bunlara ancak konum itibari ile bizleri Allah'a yakınlaştırmaları için ibadet ediyoruz. Şanı yüce Allah ise bunu: *"Kitabın indirilmesi mutlak galip, her işi hikmet dolu Allah tarafındandır. Muhakkak Biz sana kitabı hak ile indirdik. O halde dini Allah'a, yalnız O'na hâlis kılarak ibadet et. Uyanık olun, hâlis olan din yalnız Allah'ındır. Ondan başka veliler edinenler: "Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz." (derler.) Muhakkak Allah ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında aralarında hüküm verecektir. Şüphe yok ki Allah yalan söyleyen, kâfirlikte ileri giden hiçbir kimseye hidâyet vermez. Eğer Allah bir evlat edinmek istese idi, elbette yarattıklarından dilediğini seçerdi. O bundan münezzehtir, O Allah'tır, birdir, her şeye hükmünü geçirendir."* (Zümer, 1-3) buyrukları ile birlikte zikretmektedir.][339]

339 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 526-527.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde şanı yüce Allah her bir şeyi de bilendir. O eşyayı oldukları hal üzere bilir. Var olmayan bir şeyi de var olarak bilmez. Nitekim yüce Allah: *"De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?"* buyurmaktadır.][340]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu ise yüce Allah'ın: *"De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?"* yani var olmayan bir şeyi mi bildiriyorsunuz buyruğu gibidir.][341]

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّآ أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ
لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

19. "İnsanlar ancak tek bir ümmetti. Sonradan ayrılığa düştüler. Eğer Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, anlaşmazlığa düştükleri şeylere dair aralarında hüküm verilmiş olurdu."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"İnsanlar ancak tek bir ümmetti. Sonradan ayrılığa düştüler."* buyurmaktadır. İbn Abbas dedi ki:[342] Âdem ile Nuh arasında hepsi İslâm üzere on nesil vardı. Nebilerin şeriatlerine uymayı terk etmelerinin neticesinde şirke düştüler. Yoksa İslâm şeriatinin dışına çıkarak şirke düşmediler. Çünkü Âdem onlara Allah'ın kendilerine emrettiği şeyleri emretmişti. Ona: *"Şâyet Benden size bir hidâyet gelir de kim Benim hidâyetime uyarsa, onlar için korku yoktur ve onlar asla üzülmezler de. Kâfir olup âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; işte bunlar cehennemliktirler. Onlar orada ebediyyen kalıcıdırlar."* (Bakara, 38-39) buyurmuştu.[343]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"İnsanlar ancak tek bir ümmetti. Sonradan ayrılığa düştüler."* buyurmak sûretiyle bir tek din üzere iken ihtilafa düştükleri için onları yermektedir. Böylelikle o dinlerinin hak olduğu da bilinmiş olmaktadır.][344]

340 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 11.
341 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 466-467.
342 Kaynakları daha önce gösterildi.
343 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 106.
344 Minhâcü's-Sünne, V, 257.

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ
مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتّٰى إِذَآ أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ
أَهْلُهَآ أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَآ أَتٰيهَآ أَمْرُنَا لَيْلاً أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ
لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

24. "Dünya hayatı ancak gökten indirdiğimiz bir su gibidir. Sonra ona yeryüzünde insanların ve hayvanların yediği bitkiler karışmıştır. Nihâyet yeryüzü çeşit çeşit ziynetini takınıp süslendiği, sahipleri de bunları elde etmeye güç yetireceklerini sandıkları bir sırada, geceleyin veya gündüzün emrimiz ona geliverir de orayı sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılıp biçilmiş bir hale getiriveririz. İşte Biz düşünen bir topluluğa âyetleri böylece açıklarız."

Tefsiri:

[Bunun benzeri de kudretin ayan olan şeyler üzerinde olduğu hususunda istediğimizi dile getirmesi bakımından gâyet açıktır. Yüce Allah: *"Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su gibidir. Sonra ona yeryüzünde insanların ve hayvanların yediği bitkiler karışmıştır. Nihâyet yeryüzü çeşit çeşit ziynetini takınıp süslendiği sahipleri de bunları elde etmeye güç yetireceklerini sandıkları bir sırada geceleyin yahut gündüzün emrimiz ona geliverir de orayı sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılıp biçilmiş bir hale getiriveririz."* buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Sahipleri de bunları elde etmeye güç yetireceklerini sandıkları bir sırada"* buyruğu açıkça şunu ortaya koymaktadır: Eğer gelen o felaket olmamış olsaydı onların düşündükleri/zanları doğru çıkacaktı ve onlar ona güç yetirebilecekti. Fakat Allah'ın emri ona gelip isabet edince bu düşüncelerinin/zanlarının hata olduğu açıkça ortaya çıkmış oldu. Eğer onlar ne musibetten uzak kaldığı esenlik halinde ne de felaket halinde ona güç yetiremeyecek durumda olsalardı şanı yüce Allah yaratmış olduğu helak edişi ile onların zanlarını çürütmüş olmayacaktı. Bunlar ise ekini biçmek için gitmemişlerdi. Aksine ona/mahsulü elde etmeye güçleri kendilerinden alınmıştı. Bu ise tam ve eksiksiz kudret demektir. Bu kudret etkisini göstermesi mümkün olan yerin yokluğu dolayısıyla ortadan kalkmamış oldu. Yoksa bu işi yapacak olan failin güçsüzlüğünden dolayı değil. İşte bu hususta yüce Allah: *"Alıkoymaya güçleri yetiyormuş gibi erkenden*

gittiler." (Kalem, 25) buyurmaktadır. Onlar kendi zatları çerçevesinde güç yetirebildiklerini buyurmamıştır. Çünkü bu durum kendi kendilerine söyledikleri gibi idi. Eğer durum "kendiliklerinden dolayı" diyen kimselerin dediği gibi olsaydı mana yine de aynı olurdu. Velev ki onların güç yetirebildiklerinden yani onların kendi şahıslarında hastalık ve zayıflık gibi kudrete aykırı bir hal olmadığını kastetmiş olsunlar. Fakat burada güç yetirebilme yeri nakit para bulabilip rızık elde edebilecek kimse olmakla birlikte yanında hiçbir şey bulunmayan kişi gibidir.][345]

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾

26. "İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha da fazlası vardır. Yüzlerine ne bir toz bulaşır, ne de horluk kaplar. Onlar cennetliklerdir. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar."

Tefsiri:

[Aynı şekilde Müslim'in Sahih'inde[346] Abdurrahman b. Ebu Leyla'dan o Suhayb'den şöyle dediği rivâyeti yer almaktadır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ehli cennete girdikten sonra Allah'u Teâlâ şöyle buyuracak: Size daha fazla bir şey vermemi istiyor musunuz? Onlar: Yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizi cennete koyup, cehennemden korumadın mı (daha ne isteyelim), diyecekler. Bunun üzerine yüce Rabbimiz hicabı açacak. Aziz ve celil Rabblerine bakmaktan daha çok sevdikleri hiçbir şey onlara verilmiş olmayacaktır."* Sonra da yüce Allah'ın: *"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha fazlası vardır."* buyruğunu okudu. Bu buyruk ile onun hicabı kaldıracağı ve ona bakacaklarını haber vermektedir.][347]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha fazlası vardır."* buyurmaktadır ki bu da aziz ve celil Allah'a bakmaktır.][348]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğer taraftan âyet-i kerimeyi delil göstermek de başka bir delildir. Sonra

345 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 14-15.
346 Müslim, 181.
347 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 356, XI, 480-481; Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye, II, 413.
348 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye, II, 417-418.

da arkasından yüce Allah'ın: *"Onlar cennetliklerdir."* buyurmaktadır. Bu buyruk ise cennetliklerin bunlardan ibaret olmalarını gerektirir. Kadınlar da cennetliklerdendirler. O halde onların da onlardan olmaları icab eder. İşte orada kendilerine güzelliğin ve fazlalığın verileceği kimselere işaret vardır. Bu ise kadınların da kendilerine güzel olanın ve fazlasının verileceği kimseler arasına girmesi gerekir. Ayrıca cennetliklerden olması sözkonusu olan herkese de "güzel olandan fazlası"nın da va'dedilmiş olmasını gerektirmektedir. Sözkonusu bu fazlalık ise şanı yüce Allah'a bakmaktır. Delil bulunmadığı sürece bundan hiçbir kimse istisna edilemez. Bu genel ru'yet için herhangi bir vakit tespit edilmemiştir. Aksine bu herkesin kendi yerlerine yerleşmeden önce cennete girmenin hemen akabinde olma ihtimali de vardır. Şanı yüce Allah bunun ne zaman gerçekleşeceğini en iyi bilendir.][349]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Birinci kesime gelince; bunların bir kısmı: Kur'ân-ı Kerim'de mü'minlerin Allah'ı göreceklerinin delili yüce Allah'ın: *"Ona kavuşacakları gün onlara sağlık dileği selâmdır."* (Ahzâb, 44) buyruğu değildir. Aksine delil yüce Allah'ın: *"O gün bazı yüzler vardır ki apaydınlıktır, Rabblerine bakacaklardır."* (Kıyame, 22-23); *"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha da fazlası vardır."*; *"Şüphe yok ki o iyiler nimetler içindedirler, tahtlar üzerinde seyrederler."* (Mutaffifin, 22-23) buyrukları ile: *"Orada onlara diledikleri her şey var, yanımızda fazlası da var."* (Kaf, 35) buyrukları ve benzerleridir demişlerdir.][350]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Cennetlikler yüce Allah'ı göreceklerdir." buyurup yüce Allah'ın da: *"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha fazlası da vardır... onlar cennetliklerdir, onlar orada ebedi kalıcıdırlar."* buyruğunu böylece tefsir ettiğine göre bize bununla cennetliklere yüce Allah'a bakmak demek olan "daha fazlası"nın da verileceğini bildirmiş olmaktadır. Diğer taraftan bizler cennet ehli ile cennet ashabı arasında erkeklerden daha çok iyi amel işleyen kadınlar (muhsinat)ın olduğunu da öğrenmiş bulunuyoruz.][351]

[Yüce Allah: *"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha da fazlası vardır. Yüzlerine ne bir toz bulaşır, ne de horluk kaplar. Onlar cennetliklerdir. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar."* (Âyet 26) buyurmaktadır.

---

349 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 436.
350 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 489.
351 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 450-451.

İbn Abbas dedi ki: ("Günahlar kazanmış olanlara gelince") yani şirk işlemiş olanlara gelince diye açıklamıştır.[352] Çünkü yüce Allah onları yalnızca kötülükleri/günahları kazanmakla nitelendirmiştir. Eğer onlar mü'min olsalardı onların hem iyilikleri hem de kötülükleri bulunacaktı. İşte burada da şanı yüce Allah: "*Kim bir seyyie/günah işlerse.*" (Bakara, 81) buyurmakla birlikte herhangi bir haseneden/iyilikten söz etmemektedir. Şanı yüce Allah da zerre ağırlığınca kimseye zulmetmediğine göre bu buradaki "seyyie/kötülük"ün beraberinde herhangi bir hasenenin bulunmadığı bir kötülük olduğuna delildir. Bu ise ancak küfür seyyiesi/günahı olabilir.

Lut kavmi hakkında da: "*Önceden de (Lut kavmi vardı.) Onlar kötülükleri işliyorlardı.*" (Hud, 78) Lut kavmi çeşitli bakımlardan kafir idiler. Hayasızlığı helal kabul etmek bakımından, şirk bakımından ve rasûlleri yalanlamak bakımından. Onlar hem bunu hem bunu yapmışlardı. Fakat şirk ve yalanlamak onlarla başkaları arasında ortak bir vasıftır. Onların özel veballeri ise işledikleri hayasızlıktı. Bundan dolayı onlardan başka kimselerin benzeri ile cezalandırılmadığı özel bir ceza ile cezalandırıldılar. Bu cezalandırmanın bir benzeri olan recmi/zina eden evlileri taşlamayı Tevrat'ın ve Kur'ân'ın şeriati olarak bu hayasızlıkları işleyen kimselere ceza olarak tespit etmiştir. Onlar hem şehirlerinin alt üst edilmesiyle hem recm ile hem de Lut aleyhisselâmın misafirlerine kötülük yapmak istedikleri zaman gözlerinin silme kör edilmesi ile cezalandırıldılar.

Aynı şekilde şöyle de denilebilir: Filan kişi rezil edici helak edici helake götüren ve pek büyük musibet işledi anlamında da söylenebilir. Burada bu ve benzeri ifadeler pek büyük kabul edilen fiiller hakkında kullanılan isimlerdir. Böylelikle bu yapılan kötülük alışılmış kötülüğün dışında bir kötülük olur. Aynı şekilde "seyyie" lafzı da umumi de olabilir, mutlak da olabilir. Bu durumda onunla kesinlikle silinmesi kabil olmayan mutlak kötülük kastedilmiş olur. Aksine böyle bir kötülük onun helak edilmesini, perişan olmasını gerektirir. İşte küfür de budur.

Umum iki türlüdür. Bütün birimlerini kapsayan "umumi cemi" ile bütün cüzleri kapsayan "umum el-kül". Mesela: Filan kişiye ihsan ve ikramda bulun ve buna benzer bir ifade kullanılacak olursa şüphesiz fiil nekire/belirtisizdir. Bu fiilin gereği sen onunla herhangi bir iyilikte bulun demektir. Yoksa bundan kasıt her birisine kendisine iyilik adı verilen birimlerden bir birim değildir. Aksine maksat sen ona mutlak olarak ihtiyaç duyduğu her bir şeyi kapsayan iyiliği yap demektir.

352 Zâdu'l-Mesîr, IV, 25.

Yüce Allah'ın: *"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha da fazlası vardır."* buyruğu şu demektir: Yani onlar en güzel olanı yapanlardır. Bu ise kayıtsız ve şartsız olarak emrolundukları şeyleri kapsar. İyilik emrolunan şeyleri kapsadığı gibi kötülük de aynı şekilde yasak olan şeyleri kapsar. Bu sebeple kötülüklerin başı olan şirk kapsamına girdiği zaman ihsanın kapsamına da iyiliklerin başı olan iman girer. Nitekim yüce Allah'ın: *"Kim iyilikle gelirse ona ondan hayırlısı vardır. Hem onlar o günde dehşetli bir korkudan yana güvenlik içindedirler. Kim de kötülük ile gelirse yüzleri üzere ateşe dökülürler."* (Neml, 89-90) buyruğunu da böyle tefsir etmişlerdir.][353]

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ
اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

27. "Günahlar kazanmış olanlara gelince; bir günahın cezası benzeriyledir. Onları bir horluk kaplayacaktır. Onları Allah'tan kurtaracak bir kimse de yoktur. Yüzleri karanlık gecenin parçalarıyla bürünmüş gibidir. İşte bunlar da ateşliktirler. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar."

Tefsiri:

[İbn Abbas yüce Allah'ın: *"Günahlar/seyyiat kazanmış olanlara gelince bir günahın cezası benzeriyledir."* buyruğu hakkında şirk işleyenler açıklamasını yapmıştır. Çünkü yüce Allah onları sadece bununla nitelendirmiş bulunmaktadır. Eğer iman etmiş olsaydılar onların iyilikleri de olurdu. Aynı şekilde yüce Allah: *"Kim bir kötülük/seyyie işlerse"* buyruğunu zikredince herhangi bir hasene/iyiliği zikretmemiştir. Yüce Allah'ın: *"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha da fazlası vardır."* buyruğunda olduğu gibi. Yani emrolundukları işler demek olan güzel olanı işleyenler demektir. İşte seyyie/kötülük de aynı şekilde yasak olan şeyleri kapsar, kapsamına da şirk de girer.][354]

353 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I, 390-392.
354 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 50.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَآؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَآؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾

28. "O günde hepsini biraraya toplayacak sonra da şirk koşanlara: "Siz de, Allah'a eş koştuklarınız da durun yerinizde" diyeceğiz. Sonra onları tamamen birbirinden ayıracağız. O zaman (Allah'a) eş koştukları da: "Siz bize tapmıyordunuz." derler."

Tefsiri:

[Yüce Allah Yunus Sûresi'nde Bakara Sûresi'ndekinin bir benzerini zikrederek önce tevhidi sonra nübüvveti dile getirip yüce Allah: *"O günde hepsini bir araya toplayacak sonrada şirk koşanlara: Siz de Allah'a eş koştuklarınız da durun yerinizde diyeceğiz. Sonra onları tamamen birbirinden ayıracağız. O zaman (Allah'a) eş koştukları da: Siz bize tapmıyordunuz derler."* (Âyet, 28) buyruğundan itibaren *"O halde nasıl olur da döndürülüyorsunuz."* (Âyet, 32) buyurmakta ve onların elinde hak adına hiç bir faydası olmayan zannetmekten başka bir şey bulunmadığını zikretmekte ve daha sonra da: *"Bu Kur'ân Allah'tan başkası tarafından uydurulacak bir şey değildir."* (Âyet, 37) buyruklarından itibaren *"... hatta Allah'tan başka kimi çağırabilecekseniz çağırın."* (Âyet, 38) buyurmaktadır. Böylelikle önce nübüvveti kesin olarak ortaya koymakta sonra onlara benzerini meydana getirmesi için meydan okumaktadır. Böylelikle hem onların hem de bütün insanlarla cinlerin onun benzerini getirmekten aciz olduklarını ve onu ancak yüce Allah'ın indirdiğini beyan etmiş olmaktadır.][355]

فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾

32. "İşte gerçek Rabbiniz olan Allah budur. Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne var? O halde nasıl olur da döndürülüyorsunuz?"

Tefsiri:

Şanı yüce Allah'ın: *"Bu böyledir." çünkü Allah hakkın ta kendisidir. Ondan başka taptıkları ise bizatihi bâtıldır."* (Hacc, 62) buyruğu ile: *"İşte gerçek Rabbiniz olan Allah budur. Artık ondan sonra sapıklıktan başka ne var."* buyruklarıda

355 er-Raddu Ala'l-Ahnâî , 202.

böyledir. Bilindiği üzere Allah'tan başka kendisine ibadet olunan varlıklar yaratılmış varlıklardır. Fakat bunlara ibadet de bâtıldır kendileri de bâtıldır. Çünkü onlardan gözetilen ibadet maksadının karşılığı yoktur. Bundan dolayı fakihler: "İbadet bâtıl oldu akit bâtıl oldu tabirini kullanırlar. Yüce Allah'ta: *"Amellerinizi de bâtıla çıkarmayın/iptal etmeyin."* (Muhammed, 33) buyurmaktadır. İptal etmek ise ihkakın/hak olarak gerçekleştirmenin zıttıdır. Nitekim yüce Allah: *"Kâfir olup Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini (Allah) boşa çıkarır. İman edip salih amel işleyenler ve Muhemmed'e indirilene –ki o Rabblerinden gelen hakkın ta kendisidir- iman edenlerin ise (Allah) günahlarını bağışlar ve hallerini ıslâh eder. Bu böyledir, çünkü kâfir olanlar bâtıla uymuşlardır. İman edenler ise, Rabblerinden gelen hakka uymuşlardır."* (Muhammed, 1-3) buyurmuştur.][356]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yahya dedi ki: Malik'i şöyle derken dinledim: Satrançta ve başka işlerde bir hayır yoktur. Ben onun satranç ile ve onun dışında başka bâtıl şeylerle oyun oynamayı mekruh gördüğünü ve bu arada şu: *"Artık haktan sonra sapıklıktan başka ne var."* âyetini okuduğunu dinledim.][357]

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ
يُعِيدُهُ فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾

34. "De ki: "Ortak koştuklarınızdan ilkin yaratıp da sonra onu iade edecek kimse var mıdır?" De ki: "İlkin yaratan, sonra onu iade eden Allah'tır. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"De ki: "Ortak koştuklarınızdan hakkı gösterecek bir kimse var mıdır?" De ki: "Hakkı gösterecek (ve ona iletecek) Allah'tır. Acaba hakka ileten mi (kendisine) uyulmaya daha layıktır, yoksa hidâyet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?"* (Âyet, 35) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah fıtratlarda yer etmiş bulunan hakka hidâyet edene başkası kendisini hidâyet etmediği sürece hidâyet etme imkânına sahip olmayanlara göre daha çok tabii olma gerektiğini beyan buyurmaktadır. İşte bu bizatihi hidâyete iletenin kamil olmasını buna karşılık ancak başkası ile hidâyete

356 er-Raddu Ala'l-Ahnâî , 434.
357 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 219-220.

iletilmesi halinde hidâyet bulanın ise böyle olmamasını gerektirmektedir. Şâyet bizatihi hidâyet bulabilenlerden başkalarını hidâyete iletenin varlığı zorunlu olduğuna göre o halde en kamil olan da odur.][358]

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَهْدٖٓي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدٖي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدٖٓي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهِدّٖٓي إِلَّآ أَنْ يُهْدٰى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾

35. "De ki: "Ortak koştuklarınızdan hakkı gösterecek bir kimse var mıdır?" De ki: "Hakkı gösterecek (ve ona iletecek) Allah'tır. Acaba hakka ileten mi (kendisine) uyulmaya daha layıktır, yoksa hidâyet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Acaba hakka ileten mi (kendisine) uyulmaya daha layıktır..."* âyet-i kerimesi şu demektir: Mutlak olarak hakka ileten şanı yüce Allah'tır. Hakka iletememek ise her bir yaratılmışın sıfatıdır. İşte âyetten maksat budur. Çünkü yüce Allah bu âyetlerin başında: *"De ki: Size gökten ve yerden rızık veren kimdir..."* (Âyet. 3) buyurmaktadır.][359]

Rafızi İbn Mutahhar el-Hılli'nin Âyetin Anlamına Dair Söylediklerini Reddetmek Üzere Merhum İbn Teymiyye Dedi ki:

[İmamın raiyesinden/yönettiklerinden daha faziletli olması gerekir. Ali'de zamanında yaşayanların en faziletlileri idi. Bu durumda fazileti daha az olanın daha üstün faziletlinin önüne geçirilmesi hem aklen hem naklen çirkin görüldüğünden ötürü imam odur. Zaten yüce Allah'ta: *"Acaba hakka ileten mi (kendisine) uyulmaya daha layıktır yoksa hidâyet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Ne oluyor size nasıl hükmediyorsunuz?"* buyurmaktadır.

Buna çeşitli bakımlardan şöylece cevap verilir:

1. Birinci büyük önerme doğru değildir. Çünkü bizler Ali'nin zamanındakilerin en faziletlisi olduğunu kabul etmiyoruz. Aksine nebisinden sonra bu ümmetin en hayırlı olanı Ebu Bekir sonra Ömer'dir. Nitekim bu husus Ali'den ve başkala-

358 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 82.
359 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 55.

rından böylece sabit olmuştur. Onların zikrettiklerine dair cevap ile söylediklerimize dair gerekli açıklamalar da ileride gelecektir.

2. Bizim mezhep alimlerimizin de başkalarının da çoğunluğu her ne kadar: Mümkün olduğu kadarıyla daha faziletli olanın veliyül emr makamına getirilmesi gerekir demekte ise de bu rafızi bu husustaki önermeye dair herhangi bir delil zikretmemektedir. Bu önerme hususunda ise bir çok ilim adamı onunla tartışmalıdır. Zikrolunan âyet-i kerimede ise onun lehine herhangi bir delil yoktur. Çünkü âyet-i kerimede zikrolunan şundan ibarettir: Hakka hidâyet eden ile kendisine hidâyet olunmadıkça hidâyete iletemeyen kimse... fazilet itibariyle daha aşağı mertebede olan bir kimsenin ise fazileti daha üstün olan tarafından kendisine hidâyet verilmedikçe hidâyet bulması gerekmez. Aksine daha faziletli olandan herhangi bir şeyden öğrenmeden bile hidâyetin birçoğunu elde edebilir. Çünkü kişi kendisinden daha faziletli olan kimseden daha bilgili olabilir. İsterse bu daha faziletli kişi ölmüş bulunsun ve ondan daha faziletli olan hayatta olmakla birlikte ondan hiç bir şey öğrenmemiş olsun.

Aynı şekilde kayıtsız ve şartsız olarak hakka iletip hidâyet veren Allah'tır. Kendisi hidâyete iletilmedikçe kimseyi hidâyete iletememek ise yüce Allah'ın kendisine hidâyet vermesi hali dışında hidâyet bulamayan bütün yaratılmışların niteliğidir. İşte âyet-i kerimeden maksat budur. Bu ise yüce Allah'a ibadet etmenin onun yarattıklarına ibadet etmekten daha doğru ve uygun olduğudur.

Nitekim yüce Allah bu âyet-i kerimenin bağlamında: *"De ki: "Ortak koştuklarınızdan ilkin yaratıp da sonra onu iade edecek kimse var mıdır?" De ki: "İlkin yaratan, sonra onu iade eden Allah'tır. O halde nasıl döndürülüyorsunuz?" De ki: "Ortak koştuklarınızdan hakkı gösterecek bir kimse var mıdır?" De ki: "Hakkı gösterecek (ve ona iletecek) Allah'tır. Acaba hakka ileten mi (kendisine) uyulmaya daha layıktır, yoksa hidâyet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?"* (Âyet, 34-35) buyurmaktadır. Yüce Allah bu âyetlerin başlangıcında ise: *"De ki: Size gökten ve yerden rızık veren kimdir? Yahut o gözlere ve kulaklara malik olan kimdir, ölüden diriyi çıkaran ve diriden ölüyü çıkaran kimdir?"* buyurmakta ve nihâyet: *"De ki: Ortak koştuklarınızdan hakkı gösterecek bir kimse var mıdır?"* buyruğuna kadar gelmektedir.

Aynı şekilde insanların birçoğu da şöyle demektedir: Eğer fazileti daha az olanın yöneticilik makamına getirilmesinde ağır basan bir maslahat bulunmuyorsa daha faziletli olanında yöneticilik makamına getirilmesinde bir mefsedet bulunmuyorsa daha faziletli olanın yönetime getirilmesi vaciptir derler.][360]

360 Minhâcü's-Sünne, VI, 474-476.

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّاۗ إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔاۗ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ
بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

37. "Bu Kur'ân'ın Allah'tan başkası tarafından uydurulması olacak bir şey değildir. Fakat o kendisinden öncekileri doğrulamakta, o kitabı açıklamaktadır. Onda şüphe yoktur. O, âlemlerin Rabbindendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Bu Kur'ân'ın Allah'tan başkası tarafından uydurulması olacak bir şey değildir."* yani bu Kur'ân'ın uydurulması sözkonusu olamaz. Bu da şu demektir: Bunun yapılması olacak bir şey değildir buyruğu yalnızca bunun yapılamayacağını söylemek demek değildir. Aksine böyle bir şeyin yapılma ihtimalini reddetmekte ve bunun gibi bir işin asla meydana gelemeyeceğini aksine bunun meydana gelmesinin imkânsız olduğunu haber vermektedir. Bu durumda buyruğun anlamı şöyledir: Bu Kur'ân'ın Allah'tan başkası tarafından uydurulması imkânsızdır bunun ihtimali yoktur böyle bir şey asla olamaz. Çünkü Allah'tan başka onu uyduracak olan kişi mahluktur. Yaratılmış bir kişinin ise buna gücü yetmez. Bu meydan okuma Mekke'de olmuştu. Çünkü Yunus, Hud ve Tur sûreleri Mekke'de inmiş sûrelerdir.][361]

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُۜ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾

39. "Hayır, onlar ilmini kavrayamadıkları ve te'vili kendilerine henüz gelmedik bir şeyi yalanladılar. Onlardan önce gelenler de böyle yalanladılar. Zâlimlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!"

Tefsiri:

[Kur'ân-ı Kerim'de "tevil" lafzının yer aldığı buyruklardan biriside: *"Hayır onlar ilmini kavrayamadıkları ve tevili kendine henüz gelmedik bir şeyi yalanladılar."* buyruğunda geçmektedir. Buradaki zamir Kur'ân-ı Kerim'e yahut da bilgileri ile kavrayamadıkları şeye aittir ki bu da Kur'ân-ı Kerim'e aittir. Nitekim yüce Allah: *"Bu Kur'ân'ın Allah'tan başkası tarafından uydurulması olacak bir*

361 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 425.

şey değildir. Fakat o kendisinden öncekileri doğrulamakta, o kitabı açıklamaktadır. Onda şüphe yoktur. O, âlemlerin Rabbindendir. Yoksa onlar: "Onu kendiliğinden uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyle ise, eğer doğru söyleyenler iseniz, siz de onun benzeri bir sûre getirin. Hatta Allah'tan başka kimi çağırabilecekseniz çağırın!" Hayır, onlar ilmini kavrayamadıkları ve te'vili kendilerine henüz gelmedik bir şeyi yalanladılar. Onlardan önce gelenler de böyle yalanladılar. Zâlimlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!" (Âyet. 37-40) buyurmaktadır.

Böylelikle şanı yüce Allah bu Kur'ân-ı Kerim'nin Allah'tan başkası tarafından uydurulmasının sözkonusu olamayacağını haber vermektedir. Bu kip ise olamayacağı belirtilen şeyin imkânsız olduğuna delildir. Yüce Allah'ın: *"Rabbim o ülkeleri, ahâlisi ıslah edip dururlarken zulümle onları helak edecek değildi."* (Hud, 117) buyruğu ile: *"Halbuki sen içlerindeyken Allah onlara azap verecek değildir."* (Enfâl. 33) buyruklarında olduğu gibi. Çünkü yaratılmışlar onun benzerini meydana getirmekten acizdirler. Nitekim yüce Allah şu buyruklarında onlara meydan okumuş ve benzerini meydana getirmelerini istemiştir: *"Yoksa onlar: "Onu kendiliğinden uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyle ise, eğer doğru söyleyenler iseniz, siz de onun benzeri bir sûre getirin. Hatta Allah'tan başka kimi çağırabilecekseniz çağırın!"* (Âyet, 38) Bu bütün yaratılmışların bundan aciz olduğunu ortaya koyan bir buyruktur. Yüce Allah ayrıca: *"Fakat o kendisinden öncekileri doğrulamaktadır."* buyurmaktadır. Yani o kendisinden önce gelen kitapları doğrulayıcıdır. *"O kitabı açıklamaktadır."* yani kitabıda açıklayıcıdır. Yüce Allah bu buyruğu ile kendisinden önceki kitapları doğrulayıcı olduğunu ve kitabıda açıklayıcı olduğunu haber vermektedir. "Kitap" bir cins ismidir. Yüce Allah: *"O onu uydurdu"* diyenlere meydan okumaktadır. İşte bu da asıl iftiracıların onlar olduğuna delildir. Nitekim yüce Allah: *"Hayır onlar ilmini kavrayamadıkları ve tevili kendilerine henüz gelmedik bir şeyi yalanladılar."* (Âyet, 39) buyurmaktadır. Yani onlar ilmini bilemedikleri ve henüz tevili kendilerine gelmemiş olan Kur'ân'ı yalanladılar. Böylelikle yüce Allah onun ile ilgili ilmi kuşatmak ile tevilinin gelmesi arasında bir fark olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da ilim ve iman ehlinin tevili henüz kendilerine gelmeden öncede ilmini kuşatabilmelerinin mümkün olduğunu Kur'ân'ın ilmini kuşatmanın ise onun tevilinin gelmesi demek olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü onun ilmini kuşatmak sözün bütün manalarını eksiksiz olarak bilmek demektir. Tevilinin gelmesi ise haber verilen şeyin bizzat gerçekleşmesidir. Haberin bilinmesi ile haber verilen şey arasında bir fark vardır. Buna göre haberi bilmek Kur'ân'ın tefsirini bilmek demektir. Haber verilen şeyi bilmek de onun tevilini bilmek demektir.][362]

362 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII, 282-283.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Hayır onlar ilmini kavrayamadıkları ve tevili kendilerine henüz gelmedik bir şeyi yalanladılar."* buyruğu ile ilgili olarak bazıları: Bu kendilerine yapılan tehditleri tasdik etmektir. Tevil ise işin sonunda varacağı haldir diye açıklamışlardır. Dahhak'tan rivâyete göre ise şanı yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de gerçekleşeceğine dair tehditte bulunduğu vaadlerinin akıbeti/ortaya çıkması demektir. Tevil ise işin sonunda kendisine vardığı husustur. Salebi: Tefsiri diye açıklamış ise de bunun bir kıymeti yoktur. Zeccac'da: Onun tevilinin ilmine onlar sahip değillerdi diye açıklamışlardı.][363]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"İlmini kavrayamadıkları"* (Âyet, 39) buyruğu ile *"Benim âyetlerimi -onları bir bilgiye dayanarak kavrayamadığınız halde- yalanladınız öyle mi."* (Neml, 84) buyruğu onları yalanlamakla birlikte bilgiyi kuşatamayışlarından ötürü bir yergidir. Eğer insanların hepsi müteşabihin ilmini kuşatamamak hususunda ortak olsalardı bu nitelikleri sebebiyle onları yermenin bir faydası olmazdı. Ve bu yergi sadece yalanlamaktan dolayı olurdu. Şüphesiz ki bu şöyle demekle aynı ayardadır: Sizler bilginiz ile kuşatamadığınız ve ancak yüce Allah'ın bilgisini kuşatabileceği bir şeyi mi yalanladınız. Allah'tan başkasının bilemeyeceği bir şeyi yalanlayan bir kimse ise insanların bildikleri bir şeyi yalanlamaya kalkışanlara göre daha çok mazur görülebilir. Eğer derin bilgiye sahip olan kimseler bunu bilgileriyle kuşatamamış iseler onların yerilmesi için bu vasfın sözkonusu edilmemesi onun sözkonusu edilmesine göre daha güçlü olurdu.][364]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hayır onlar ilmini kavrayamadıkları ve tevili kendilerine henüz gelmedik bir şeyi yalanladılar."* (Âyet, 39) buyurmaktadır. Çünkü insanların çoğunluğunun duyuları ve akılları sağlıklıdır. Herhangi bir şeyi sabit kabul edip onu doğruladıkları taktirde reddettiklerinin aksine olarak o gerçektir. Onların çoğunluğu yahut onlardan çoğu kimse ise bilmedikleri şeyleri red ederler ve bilgisini kuşatamadıkları şeyleride yalanlarlar. Bu bâtıl esastan ise ilahiyata ve rasûlün getirdikleri şeylere dair bilgisizlik ile mevcudatı kuşatıcı külli birtakım hususları bilmemek de bunun bir dalıdır. İşte felsefecilerin zındıkları ile başkaları bundan dolayı saptılar. Nitekim onlar cinleri, melekleri ve gaybe dair hususları onların yetersiz bilgilerinin sınırlarına girmediği için inkâr ettiler ve bunları kabul etmedi-

363 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 364-365.
364 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 405.

ler. Bilgilerinin kuşatamadığı şeyleri yalanladılar. Halbuki rasûller onlara apaçık delilleri ve burhanları getirdikleri halde onlar ellerinde bulunan bilgi sebebiyle şımardılar ve alay edegeldikleri şey onları çepeçevre sarıverdi.][365]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Hayır, onlar ilmini kavrayamadıkları ve tevili kendilerine henüz gelmedik bir şeyi yalanladılar."* buyruğuda böyledir. Kur'ân-ı Kerim'de onlara yapılan tehdit henüz kendilerine gelmemiştir ama uzak gelecektede olsa onlara gelecektir.

Tefsir onun bilgisini kuşatmaktır. Tevil ise bizzat kendilerine vaad edilen şeyin gelip kendilerini bulmasıdır. Onlar bilgisini kuşatamadıkları Kur'ân'ı tevili henüz kendilerine gelmemiş olmakla birlikte yalanladılar. Bazen insan onun tevili kendisine gelmeden öncede onun bilgisini kuşatabilir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine indirilenin ilmini kuşatıyordu. Henüz tevili gelmemiş olsa bile.][366]

وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

41. "Eğer onlar seni yalanlarlarsa de ki: "Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız size aittir. Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız; sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah nebisine: *"Eğer onlar seni yalanlarlarsa de ki: "Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız size aittir. Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız; sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım."* (Âyet, 41) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah ona kendisini yalanlayan herkesin yaptığı amelden uzaklaştığını ortaya koymasını emir buyurmaktadır. Onun bu şekilde uzaklığını ortaya koyması ise müşrikleri ve kitap ehlini de kapsar.][367]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah diğer bir âyette: *"Eğer onlar seni yalanlarlarsa de ki: "Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız size aittir. Benim yaptıklarımdan*

365 Tarîku'l-Vusûl, 178-179.
366 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 370.
367 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 546.

siz uzaksınız; sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım." (Âyet, 41) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Benim yaptığım bana aittir sizin yaptığınız size aittir."* buyruğu yüce Allah'ın: *"Sizin dininiz size benim dinim bana."* (Kafirun, 6) buyruğunun bir benzeridir. Yüce Allah bunu muktezası ve gerektirdiği ile birlikte zikrederekte: *"Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım."* buyurmaktadır.][368]

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾
وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾

42. "Onlardan sana kulak verenler de vardır. Fakat sağırlara -üstelik akıl da erdiremiyorlarsa- sen mi duyuracaksın?

43. Aralarında sana bakanlar da vardır. Fakat basiretleri olmasa dahi körlere doğru yolu sen gösterebilir misin?"

Tefsiri:

[Çünkü sağır kimse söylenen sözdeki ilmi bilemez. Gözleri görmeyen kimsede şahısların sahip oldukları ileri derecedeki hikmeti bilemez. Aynı şekilde kalbi uyanık olmadığı halde eşyaya bakan yahut da kalbi uyanık olmadan ilim ehlinin sözlerine kulak veren kimse de hiç bir şeye akıl erdiremez. O halde işin esası kalptir. İşte o vakit şanı yüce Allah'ın şu buyruğundaki hikmet açıkça anlaşılmış olur: *"Acaba onlar yeryüzünde gezmezler mi ki kendileriyle akledecek kalpleri kendileriyle işitecekleri kulakları olsun."* (Hacc. 46) Hatta şanı yüce Allah önceki âyetlerde olduğu gibi burada"göz"ı zikretmemektedir. Çünkü sözün bağlamı gayp olan birtakım hususlar ile gözün bakmasının alanını ilgilendirmeyen işlerin akıbetleri ile ilgili olarak aklen kavranılması mümkün hikmetler ile ilgilidir. Yüce Allah'ın: *"Sen onların çoğunu dinler ve akıl erdirirler mi sanırsın?"* (Furkan, 44) buyruğuda bunun benzeridir. Meselenin gerçeği ise yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki bunda kalbi olan yahut kendisi ile şahit olarak (gafil olmayıp) dikkatle kulak veren kimse için elbette öğüt vardır."* (Kaf. 37) buyruğunda geçmektedir.][369]

368 es-Safdiyye, II, 315.
369 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IX, 311.

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾

53. "O gerçek midir?" diye senden haber almak isterler. De ki: "Evet! Rabbim hakkı için, o elbette haktır ve siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz."

Tefsiri:

[İşte bunlar şanı yüce Allah'ın Rasûlüne bir türünü emretmiş olduğu yeminlerdendir. Yüce Allah'ın: *"O gerçek midir diye senden haber almak isterler. De ki: Evet Rabbim hakkı için."* (Âyet. 53) Bu ise hem mazi hem hazır (şimdiki zaman) içindir.][370]

قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾

58. "De ki: "Allah'ın lütfu ve rahmetiyle ve yalnız bunlar ile sevinsinler. Bu, onların topladıklarından daha hayırlıdır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"De ki: Allah'ın lütfu ve rahmetiyle ve yalnız bunlar ile sevinsinler."* Allah'ın lütfu ve rahmeti Kur'ân ve imandır. Bundan dolayı sevinen bir kimse kendisi dolayısıyla sevinilmesi gereken en büyük bir şey dolayısıyla sevinmiş olur. Bundan başkasından ötürü sevinen bir kimse ise kendisine zulmetmiş ve yersiz bir şekilde sevinmiş olur.][371]

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ آللّٰهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللّٰهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾

59. "De ki: "Allah'ın size indirdiği ve kendisinden bir kısmını haram ve helâl yaptığınız rızıktan ne haber?" De ki: "Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"

Tefsiri:

[Adetlerde/geleneklere alışkanlıklarda aslolan serbest/mübah olmalarıdır. Allah'ın haram kıldıklarından başka onlardan herhangi bir şey haram değildir.

370 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 310.
371 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 49.

Aksi taktirde bizlerde yüce Allah'ın: *"De ki: Allah'ın size indirdiği ve kendisinden bir kısmını haram ve helal yaptığınız rızıktan ne haber."* buyruğunun kapsamına girmiş oluruz. Bundan dolayı yüce Allah Allah'ın hakkında izin vermediği hususları dinden şeriat yapan ve Allah'ın haram kılmadıklarını haram kılan müşrikleri En'am sûresinde yermiş bulunmaktadır.][372]

أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

62. "Haberiniz olsun ki, Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir."

Tefsiri:

[*"Haberiniz olsun ki, Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir."* (Âyet, 62) âyetine göre takva sahibi olan her bir mü'min Allah'ın bir velisi/dostudur.][373]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Haberiniz olsun ki, Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar iman edip, takvalı davrananlardır. Onlar için dünya hayatında da âhirette de müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişiklik olmaz. İşte bu (müjde) en büyük kurtuluşun ta kendisidir."* (Âyet, 62-64) buyurmaktadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) dünyadaki müjdeyi iki türlü açıklamıştır.

Birisi, öven kimselerin ondan övgü ile söz etmesidir.

İkincisi ise salih bir adamın gördüğü yahut kendisine gösterilen salih rüyadır. Ey Allah'ın Rasûlü! Kişi kendisi için bir amelde bulunur bundan dolayı insanlar onu överlerse (ne olur) deyince O: İşte bu mü'mine dünyada acilen verilen müjde/büşradır buyurmuştur. el-Berabünazim'de dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yüce Allah'ın: *"Onlar için dünya hayatında da ahirette de müjde vardır."* buyruğuna dair soru sorulunca O: "O salih bir adamın gördüğü yahut da ona gösterilen salih rüyadır." buyurmuştur.[374]][375]

---

372 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye, 134.
373 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 224, XXV, 316.
374 Kaynakları daha önce gösterildi.
375 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 8.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Haberiniz olsun ki, Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar iman edip, takvalı davrananlardır."* (Âyet, 62-63) buyruklarına göre Allah'ın velileri mübah olan bütün sınıflar hakkında takvalı olan mü'minlerdir.][376]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Haberiniz olsun ki, Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir."* (Âyet, 62) buyurmaktadır. Burada "korku" dan kasıt yoldan çıkmaktan men etmek ve bundan vazgeçmek için azarlamaktır. Muhabbet kulu sevdiğine doğru yol almaya götürür. Muhabbetin zayıflığı ve gücü kadarıyla ona doğru yol almasını sağlar. Korku ise sevdiğinin yolundan çıkmasına engel olur. Reca/ümit ise onun yol göstericisidir. Bu pek büyük bir esas olup her kulun buna gerektiği gibi dikkat etmesi icap eder. Çünkü bu olmadan onun ubudiyyeti elde etmesi sözkonusu olamaz. Herkesin ise Allah'tan başkasına değil yalnız Allah'a kul olması gerekir.][377]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Haberiniz olsun ki, Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar iman edip, takvalı davrananlardır."* (Âyet, 62-63) buyruklarında sözü edilen Allah'ın velileri/dostları takva sahibi mü'minler olarak tayin edilmektedir.][378]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın velileri/gerçek dostları yüce Allah'ın: *"Haberiniz olsun ki, Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar iman edip, takvalı davrananlardır."* (Âyet, 62-63) buyruklarında dile getirildiği gibi takva sahibi mü'minlerdir. Bunlar da iki derecedirler:

Biri farzları vacipleri yerine getirip, haramları terk eden orta yollu hareket eden (muktesıd) yemin ashabıdır.

İkincisi ise öne geçmiş yakınlaştırılmış (es-sabikun el-mukarrabun) derecesidir. Bunlar da farzları ve nafileleri eda etmekle birlikte haram ve mekruh olan işleri terk eden kimselerdir.][379]

---

376 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 58.
377 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 95.
378 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 6.
379 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 558.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Haberiniz olsun ki, Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar iman edip, takvalı davrananlardır."* (Âyet, 62-63) buyurmaktadır. Buna göre takva sahibi her bir mü'min Allah'ın bir velisidir. Allah'ta onun velisidir. Nitekim yüce Allah: *"Allah iman edenlerin velisidir."* (Bakara, 257); *"Buna sebep şudur: Allah iman edenlerin mevlası/velisidir kafirlerin ise mevlası/velisi dostları ve yardımcıları yoktur."* (Muhammed, 11); *"İman edip hicret eden Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlerle (onları) barındırıp (düşmanlara karşı) yardım edenler."* (Enfâl, 72) buyruğundan itibaren *"Akrabalar Allah'ın kitabınca birbirine daha yakındırlar."* (Enfâl, 75)'e kadar olan buyruklarda olduğu gibi.][380]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Velâyet: Velilik" Adalet/düşmanlığın zıttıdır. Velâyetin aslı muhabbet ve yakınlık, adaletin aslı ise nefret ve uzaklıktır. "Veli"'e bu ismin veriliş sebebinin itaatlere beslediği sevgi yahut da onun itaati sürdürüp onu devam ettirmesi olduğu söylenmiştir. Birincisi daha doğrudur. Veli aynı zamanda yakın kimse demektir. Bundan dolayı: Haza yeli haza: Bu buna yakındır denilir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda da bu manadadır: "Feraizi/mirasın farz hisselerini sahiplerine veriniz. Farz hisselerinden geri kalanı ise en yakın/evla erkek kişiye veriniz."][381] Yani ölüye en yakın erkeğe veriniz. Yüce Allah bunu ayrıca "zeker: Erkek" lafzı ile tekit ederek bunun erkeklere mahsus bir hüküm olduğunu açıklamak ve erkeklerin de dişilerin de bunda ortak olmadıklarını beyan buyurmak içindir. Nitekim zekatta da zeker/erkek buyurmuştur.

Kişi eğer Allah'ın velisi ise o Allah'ın sevip razı olduğu hususlarda onun sevmeyip gazap ettiği emrettiği ve yasakladığı hususlarda ona uyan ona muvafakat eden kimse olduğuna göre onun velisine düşmanlık eden bir kimse de bizzat ona düşmanlık etmiş olur. Nitekim yüce Allah: *"Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları... veliler/dostlar edinmeyin."* (Mümtehine, 1) buyurmuştur. Buna göre Allah'ın velilerine düşmanlık eden bir kimse ona düşmanlık etmiş olur. Ona düşmanlık eden kimse ise onunla savaşa girmiş olur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Her kim bana veli olana düşmanlık ederse teke tek bana karşı savaşa girmiş olur."* buyurmuştur.[382]]

380 Minhâcü's-Sünne, VII, 28.
381 Buhârî, 6732; Müslim, 1615.
382 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 160-161.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Haberiniz olsun ki, Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur, onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar iman edip, takvalı davrananlardır."* (Âyet, 62-63) buyurduğu kimseler, yüce Allah'a kendilerine farz kıldığı farzlarla sonrada kendilerini teşvik etmiş olduğu nafilelerle yaklaşan kimselerdir.

Nitekim Buhârî sahihinde Ebu Hureyre'den o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Allah buyuruyor ki: Her kim bana veli olan birisine düşmanlık ederse teke tek bana karşı savaş açmış olur. Kulum da bana kendisine farz kıldığım amellerin benzeri ile bana yakınlaşmış değildir. Kulum nafilerle bana yaklaşmasını sürdürür ve nihâyet ben onu severim. Onu sevdiğim taktirde kendisiyle işittiği kulağı kendisiyle gördüğü gözü kendisiyle yakaladığı eli kendisiyle yürüdüğü ayağı olurum. Artık o benimle işitir benimle görür benimle yakalar benimle yürür. Andolsun benden dilekte bulunursa mutlaka ona veririm. Eğer bana sığınacak olursa muhakkak onu himayeme alırım. Yaptığım herhangi bir işte ölümden hoşlanmayan benim, kendisine kötülük yapmak istemediğim fakat onun için de kaçınılmaz olan, mü'min kulumun nefsini/canını kabz etmekte tereddüt ettiğim kadar hiç bir şeyde tereddüt etmemişimdir.][383]

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

63. "Onlar iman edip, takvalı davrananlardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar için dünya hayatında da ahirette de müjde vardır."* (Âyet, 64) buyruğuna dair sorulan soruya şöyle cevap vermiştir: *"Bu salih bir adamın gördüğü yahut kendisine gösterilen salih rüyadır."* buyurmuştur.[384]

Yine bunu mü'minlerin (onu) övmesi diyede açıklamıştır. Ey Allah'ın Rasûlü! Kişi kendisi için bir amel işlerde insanlar ondan dolayı onu överlerse diye sorulunca O: *"İşte o mü'mine dünyada iken/acilen verilen müjdedir."* buyurmuştur.][385]

"Benim bir velime düşmanlık eden kimse..." hadisi Buhârî, XI, 348- Fethül Bari'de yer almaktadır. İbn Teymiyye'nin zikrettiği bu rivâyet ise Taberani, Kebir, 7833; Sülemi, el-Arbain es-Sufiyye, 36'da yer almaktadır. Bir parça zayıf bir rivâyettir.

383 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 665-666.

384 Kaynakları daha önce gösterildi.

385 Minhâcü's-Sünne, III, 499-500.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ta: *"Onlar için dünya hayatında da ahirette de müjde vardır."* (Âyet, 64) buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise büşrayı hem salih rüya hem de mü'minlerin övgüyle söz etmesi diye tefsir etmiştir. Büşra ise sevindiren bir şeyin haber verilmesidir. Müjdeye tanıklık ile verilen haber ise yüce Allah'ın tanıklığındandır. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.][386]

أَلَآ إِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ شُرَكَآءَ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾

66. "İyi bilin ki, göklerde kim var yerde kim varsa şüphesiz Allah'ındır. Allah'tan başkasına tapanlar dahi Allah'a koştukları ortaklara uymuyorlar. Onlar ancak zanna uyarlar ve ancak yalan söylerler."

Tefsiri:

[Âdemoğullarının arasında görülen şirk oran itibariyle yüce Allah'ın bir evladının olduğunu söylemeye göre daha fazla olduğundan ötürü şanı yüce Allah bundan dolayı daha çok tenzih edilmiştir. Bununla birlikte her ikiside bazı bakımlardan evlat gibi bir şeyinin olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Çünkü evlat babanın cinsinden ve onun bir benzeridir. Her ikiside muhtaç ve fakir olmayı gerektirir. O halde zatı ile kadir bir kimsenin varlığı imkânsız olur. Ortak kabul edilen varlığın eğer mükafat veren bir kişi olduğu kabul edilirse her ikisininde ihtiyaç sahibi olduğunu kabul etmek gerekir bu da imkânsızdır. Eğer mükafat veren birisi değilse o halde kahredilen/yenik düşürülen birisi demektir. Evlat edinen bir kimse ise mal edindiği gibi kendisine yardım etmeye ihtiyacı olduğundan ötürü evlat edinir. Çünkü evlat güç ve kuvvet sahibi olduğu zaman babasına yardımcı olur. Yüce Allah'ta: *"Allah evlat edindi dediler o bundan münezzehtir. O hiç bir şeye muhtaç olmayandır. Göklerde ve yerlerde ne varsa O'nundur."*; *"Rahman evlat edindi dediler. Andolsunki siz pek çirkin bir söz söylediniz."* (Meryem, 88-89) buyruğundan itibaren: *"Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahmanın huzuruna ancak kul olarak gelecektir."* (Meryem, 93) buyruğuna kadar âyetler bunu ifade etmektedir.][387]

386 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 200.
387 en-Nübuvvat, 18.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İyi bilin ki, göklerde kim var yerde kim varsa şüphesiz Allah'ındır. Allah'tan başkasına tapanlar dahi Allah'a koştukları ortaklara uymuyorlar. Onlar ancak zanna uyarlar ve ancak yalan söylerler."* (Âyet, 66) buyurmaktadır. Bazı kimseler buradaki "ma" edatının olumsuzluk edatını sanmışlar ve şöyle demişlerdir: Bunlar gerçekte Allah'tan başka birtakım ortaklara dua etmiyorlar. Akside onlar ortak değildirler.

Fakat bu anlama yanlıştır. Buradaki "ma" soru edatıdır. Anlamı da şöyle olur: Allah'tan başka ortaklara dua/ibadet edenler hangi neye uyuyorlar ki? Onlar ancak zanna uyarlar ve onlar ancak yalan söylerler, demektir.

Buna göre "ortaklar" buyruğu "yed une: Taparlar" buyruğunun mefuludur.

Şüphesiz müşrikler şanı yüce Allah'ın birden çok yerde onların bu durumlarını haber verdiği üzere Allah'tan başka birtakım ortaklara dua/ibadet ediyorlar. Ortak koşulan varlıklar Kur'ân-ı Kerim'de Allah'tan başka kendilerine dua/ibadet olunan varlıklar olarak nitelendirilmişlerdir. Bununla birlikte kendilerine uyulmak ile nitelendirilmemişlerdir. Ancak bu uydurma ilahlara davet eden önderlere uymak söz konusudur.

Bundan dolayı yüce Allah daha sonra: *"Onlar ancak zanna uyarlar"* buyurmaktadır. Eğer onların gerçekte ortaklara uymadıklarını anlatmak istemiş olsaydı o taktirde: *"Onlar ancak ortak olmayan varlıklara uyarlar."* demesi gerekirdi. Aksine bu yüce Allah'ın Allah'tan başka birtakım ortaklara dua eden müşriklerin bu yaptıklarıyla zandan başka bir şeye uymadıklarını bir bilgiye uyarak bu işi yapmadıklarını ortaya koyan bir sorudur.

Çünkü şüphesiz müşrik şirki ile örtüşen bir bilgiye sahip değildir. Çünkü bilgi ancak bilinen ile örtüşen bir şey olabilir. Müşrikin şirk itikatı ise hiç bir şekilde gerçekle örtüşen bir itikat değildir. O şirk içinde zandan başkasına uymuyor ve o ancak dayanaksız asılsız tahminlerde bulunuyor. Bu ise yalan ve iftira demektir. Yüce Allah'ın: *"Yalan tahmin edenler kahrolsun."* (Zâriyât, 10) buyruğuna benzemektedir.] [388]

---

388 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I. 144-146.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾

71. "Onlara Nûh'un haberini de oku. Hani o, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, eğer aranızda kalmam ve Allah'ın âyetleriyle öğüt verişim size ağır geliyorsa -ki ben ancak Allah'a dayanıp güvenirim- haydi işinizi sağlam tutun, ortaklarınızı da toplayıp bir araya getirin. Sonra işiniz size hiçbir tasa vermesin. Sonra da mühlet vermeksizin bana hükmünüzü uygulayın."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah Nuh (aleyhisselâm) hakkında: *"Onlara Nûh'un haberini de oku. Hani o, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim, eğer aranızda kalmam ve Allah'ın âyetleriyle öğüt verişim size ağır geliyorsa -ki ben ancak Allah'a dayanıp güvenirim- haydi işinizi sağlam tutun, ortaklarınızı da toplayıp bir araya getirin. Sonra işiniz size hiçbir tasa vermesin. Sonra da mühlet vermeksizin bana hükmünüzü uygulayın. Eğer yüz çevirirseniz zaten ben sizden bir ücret de istemedim. Benim ecrimi ancak Allah verecektir. Bana müslümanlardan olmam emrolundu."* (Âyet, 71-72) buyurmaktadır. Sahih'te Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olduğu üzere o yeryüzündekilere gönderilmiş ilk rasûldur. Ayrıca O: "Ve ben müslümanlardan olmakla emrolundum." demiştir.[389]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ey kavmim, eğer aranızda kalmam ve Allah'ın âyetleriyle öğüt verişim size ağır geliyorsa -ki ben ancak Allah'a dayanıp güvenirim- haydi işinizi sağlam tutun, ortaklarınızı da toplayıp bir araya getirin. Sonra işiniz size hiçbir tasa vermesin. Sonra da mühlet vermeksizin bana hükmünüzü uygulayın. Eğer yüz çevirirseniz zaten ben sizden bir ücret de istemedim. Benim ecrimi ancak Allah verecektir. Bana müslümanlardan olmam emrolundu."* (Âyet, 71-72) işte şanı yüce

389 Burada eseri derleyen bu âyet bölümü için Zümer, 12'yi referans olarak göstermekte ise de görüldüğü üzere bu 72. âyetin son bölümüdür. Bunu söyleyen de Nuh (aleyhisselâm)'dır. Fakat Zümer sûresinde bunun muhatabı ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizdir. Dolayısıyla burada derleyen tarafından düşülen Zümer, 12 notu sehven düşülmüş bir not olmalıdır. (Çeviren)

Allah'ın yeryüzündekilere gönderdiği ilk rasûl olan Nuh (aleyhisselâm) müslümanlardan olmakla emrolunmuş olduğunu zikretmektedir.][390]

فَمَآ اٰمَنَ لِمُوسٰٓى اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهٖ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْاَرْضِ وَاِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾

83. "Mûsâ'ya kavminden bir takım gençler dışında kimse iman etmedi. Bunlar Firavun'un ve ileri gelenlerinin kendilerini fitneye düşürmelerinden korkuyorlardı. Çünkü Firavun yeryüzünde gerçekten yücelik taslayan bir kişi idi ve o gerçekten haddi aşanlardandı."

Tefsiri:

[Musa'ya kavminden birtakım gençler dışında kimse iman etmedi" yani rasûl olduğunu kabul etmedi.][391]

قَالَ قَدْ اُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

89. "Buyurdu ki: "İkinizin de duası kabul olundu. O halde dosdoğru yürümeye devam edin. Sakın bilmezlerin yoluna uymayın."

Tefsiri:

[İmama uyan kişi "amin" diyecek olursa o da dua etmiş demektir. Çünkü yüce Allah Mûsâ ile Harun'a: *"İkinizin de duası kabul olundu"* buyurmuştur. Onlardan biri dua ediyor diğeri ise amin diyordu. İmama uyan bir kimse imamın duasına amin diyor ise o taktirde (imam) çoğul kipi ile dua eder. Yüce Allah'ın: *"Bizi dosdoğru yola ilet."* (Fatiha. 6) buyruğunda yer alan Fatiha duasında olduğu gibi. Bu durumda imama uyan imam olanın her ikisine birlikte dua ettiğine inandığından ötürü "amin" der.][392]

390 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 308-309.
391 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 529.
392 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIII. 118.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İkinizin de duası kabul olundu"* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah böylelikle Mûsâ ve Harun'un duasını kabul buyurdu. Mûsâ dua ediyor Harun'da onun: Firavun ve ileri gelenleri can yakıcı azabı görünceye kadar iman etmeyeceklerine duasına amin diyordu.][393]

وَجَاوَزْنَا بِبَنِيٓ إِسْرَآئِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتّٰىٓ إِذَآ أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ اٰمَنْتُ أَنَّهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا الَّذِيٓ اٰمَنَتْ بِهِ بَنُوٓ إِسْرَآئِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾

90. "İsrailoğullarını denizden geçirdik. Hemen Firavun, askerleriyle beraber haddi aşarak ve zulmederek arkalarına düştü. Nihâyet boğulacağı anda: İsrailoğullarının iman ettikleri (ilâh) dan başka bir ilâh'ın olmadığına inandım. Ben de müslümanlardanım, dedi."

Tefsiri:

[Burada maksadımız şudur: Fusûsu'l-Hikem'in el-Futûuhâtu'l-Mekkiyye'nin sahibinin izleyicilerinden olan bu vahdet-i vücutcular ile benzerleri Firavunu tazim eden ve onu mü'min olarak öldüğünü iddia eden onun suda boğulmasının müslüman olması halinde kafirin gusul etmesinin yerine geçtiğini söyleyen kimselerdir. Onlar ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de onun kafir olduğuna Kur'ân-ı Kerim'de bir delil olmadığını söylerler ve onun iman ettiğine *"Nihâyet boğulacağı anda şöyle dedi: İsrailoğullarının iman ettikleri (ilah)dan başka bir ilahın olmaduğuna inandım."* buyruğunu delil gösterirler. Halbuki kıssanın tamamlayıcı buyrukları onun bu husustaki delaletlerini açıkça göstermektedir.

Çünkü arkasından yüce Allah: *"Şimdi (ümidi kesince) mi halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun."* (Âyet, 91) buyurmaktadır. Bu ise hem bir soru hem bir red ve inkâr hem bir yergidir. Şâyet onun imanı sahih ve kabul edilen bir iman olsaydı ona böyle denilmezdi.][394]

393 Câmiu'l-Mesâil. I, 208.
394 Câmiu'l-Mesâil. I. 207.

آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾

91. "Şimdi (ümidi kesince) mi? Halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Şimdi (ümidi kesince) mi? Halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun."* (Âyet. 91) buyurmaktadır. Bu ise böyle bir tevbenin emrolunan ve kabul edilir tevbe olmayan bir tevbe olduğunu açıkca gösteren bir inkâri istifhamdır. Çünkü inkâri istifham ya haber vermenin karşılığında zikredilecek olursa nefyetmek olumsuzlamak anlamındadır. Yahutta inşa/bir emir vb. cümle karşılığında ise yermek ve nehyetmek anlamındadır. İşte bu da bu türdendir.][395]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Şimdi (ümidi kesince) mi? Halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun."* (Âyet, 91) buyruğunda onu isyan etmekle nitelendirmekle birlikte bâtınen bilgisiz olmakla nitelendirmemiştir.][396]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra yüce Allah: *"Şimdi (ümidi kesince) mi? Halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun."* (Âyet. 91) buyurduktan sonra: *"Senden sonrakilere bir ibret olman için bugün sadece senin bedenini kurtaracağız."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah, onu kendisinden sonra gelecek ümmetlere bir ibret ve bir alamet kılmıştır. Bu yolla onlar yüce Allah'a kafir olanların akıbetini görmeleri için bunu yapmıştır. Bundan dolayı yüce Allah birden çok yerde Firavun ve kavminin kıssasından ibret almayı zikretmiş bulunmaktadır.][397]

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا
حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

395 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 190.
396 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 152.
397 Câmiu'l-Mesâil, I, 208.

93. "Andolsun ki Biz, İsrailoğullarını gerçekten çok güzel bir yere yerleştirdik. Onları hoş ve temiz şeylerle rızıklandırdık. Kendilerine ilim gelinceye kadar anlaşmazlığa düşmediler. Muhakkak ki Rabbin, anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında Kıyamet günü aralarında hüküm verecektir."

Tefsiri:

[İşte böylece yüce Allah: *"Andolsunki Biz İsrailoğullarını gerçekten çok güzel bir yere yerleştirdik. Onları hoş ve temiz şeylerle rızıklandırdık. Kendilerine ilim gelinceye kadar anlaşmazlığa düşmediler."* buyruğunda bir kesimi sözkonusu etmektedir. Ebul Ferec dedi ki: İbn Abbas dedi ki: Onlar Muhammed'in durumu hakkında ihtilaf etmediler. İlim yani Kur'ân gelinceye kadar onu hep tasdik ediyorlardı. Yine ondan rivâyet edildiği üzere ilim yani Muhammed gelinceye kadar diyede açıklamıştır. Buna göre burada ilim mağlumun kendisi demek olur. Bunu şöylece açıklayalım: O kendilerine gelince onu tasdik etmek hususunda ihtilafa düştüler. Daha önce onu tasdik etmek üzere ittifak etmiş oldukları halde onların çoğunluğu haksızlık ederek ve kıskanarak onu inkâr ettiler.][398]

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾

94. "Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen, senden önce kitabı okuyanlara sor. Andolsun ki hak sana Rabbinden gelmiştir. O halde sakın şüphe edenlerden olma."

Tefsiri:

[Böylelikle yüce Allah'ın: *"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen senden önce kitabı okuyanlara sor."* buyruğunun başkasınıda kapsadığını açıklamaktadır. Öyleki müfessirlerden birçoğu şöyle demiştir: Burada hitap Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e olmakla birlikte bundan maksat başkalarıdır. Yani kendileri şüphe içinde olduklarından ötürü soru sormaları bizzat onlardan istenmiştir. Ancak kendisi herhangi bir şüphe taşımadığından ötürü onun soru sormasını istemiş değildir.][399]

398 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI. 511-512.
399 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI. 325.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen, senden önce kitabı okuyanlara sor. Andolsun ki hak sana Rabbinden gelmiştir. O halde sakın şüphe edenlerden olma. Sakın Allah'ın âyetlerini yalanlayanlardan da olma. Sonra zarara uğramışlardan olursun."* (Âyet, 94-95) buyurmaktadır. Bu ister rasûle hitap olup bu hitapla başkası kastedilmiş olsun ister ona hitap olmakla birlikte başkalarıda öncelikle kastedilmiş olsun mukadder/varsayılan ya yok yahut da imkânsız olabilir. Bu da "in: Eğer şâyet" harfi ile kullanılır. Yüce Allah'ın: *"De ki: Rahman'ın bir evladı olsaydı ibadet edenlerin ilki ben olurdum."* (Zuhruf, 81); *"Eğer ben o sözü söylemiş isem sen onu zaten biliyorsundur."* (Maide, 116) buyruklarında olduğu gibi. Maksat ise bu takdire göre hükmü beyan etmektir. Yani eğer ben bu sözü söylediysem sen onu ve benim içimde olanı zaten biliyorsundur. Ve eğer onun bir evladı varsa ona ben ibadet edenim. Eğer şüphe içinde isen o halde sor demektir. Elbetteki bu bunun mümkün olmasının var olması halinde sözkonusu olur. Kendisinden önce kitabı okuyanlara sormak halinde onlar da yanlarında bulunanı haber verecek olurlarsa bu onun lehine bir tanık bir delil ve bir belgedir. İşte bundan dolayı şüphe edenlerden olması ve yalanlaması yasaklanmış bulunmaktadır.

"إن" edatı ile imkânsız olanın takdirine gelince, bunun örnekleri de pek çoktur. Yüce Allah'ın: *"Eğer yere bir menfez açıp yahut göğe bir merdiven dayayıp onlara bir âyet/mucize getirmeye gücün yeterse."* (En'am, 35); *"Eğer sizin bir hile ve tedbiriniz varsa haydi bana hilenizi yapınız."* (Murselât, 39); *"Yoksa ilkin yaratan sonra da onu tekrar var edecek olan, gökten ve yerden size rızık veren mi? Allah ile birlikte başka bir ilah mı var? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi delilinizi getirin."* (Neml, 64) ; *"Yahûdî ve hristiyan olandan başkası asla cennete giremez." dediler. Bu onların kuruntularıdır. De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, delilinizi getirin."* (Bakara, 111); *"Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi onun benzeri bir sûre getirin ve Allah'tan başka gücünüzün yettiği kimseleride çağırın."* (Yunus, 38) buyruklarıdır.

Diğer taraftan yüce Allah'ta: *"Acaba İsrailoğulları alimlerinin onu bilmeleri onlar için bir delil değil midir?"* (Şuarâ, 197); *"Kendilerine kitap verdiklerimiz bunu muhakkak Rabbin tarafından indirildiğini bilirler."* (En'am, 114); *"Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara okununca çenelerinin üzerine yüzüstü secdeye kapanırlar. Ve: "Rabbimizi tenzih ederiz. Gerçekten Rabbimizin vaadi kesin olarak gerçekleşir." derler."* (İsra, 107-108) ve: *"Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar. Onlara okunduğunda da dediler ki:*

"Biz ona iman ettik çünkü o Rabbimiz tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak biz ondan önce de Müslümanlardan idik." İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere verilir." (Kasas, 52-54) buyurmuştur. Bütün bunlar ise mekki sûrelerde yer alan buyruklardır. Maksat ise cinstir. Dolayısıyla doğru olduklarının bilinmesi ile birlikte bunların türü şahitlik edecek olursa maksat hasıl olmuş olur. Yoksa bunu bilmek de bunların her birisinin tek tek şahitliğine bağlı değildir. Çünkü buna imkân yoktur. Bu gerçeği inkâr edip yahut bilmiyorum diyen olursa onun bu inkârının bir zararı olmaz.][400]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen, senden önce kitabı okuyanlara sor. Andolsun ki hak sana Rabbinden gelmiştir. O halde sakın şüphe edenlerden olma."* (Âyet, 94) Bunlara şöyle denilir. Kesin olarak bilinen şudur: Bunlardan kasıt daha öncede geçtiği gibi yalnızca hristiyanlar değildir. Çünkü yahudiler de bizden önce kitabı okuyanlardır hristiyanlar da bizden önce kitabı okuyanlardır. Kitap ise daha önce yüce Allah'ın şu buyruklarında benzeri geçtiği gibi bir cins isimdir: *"Bizden önce kitap yalnız iki topluluğa indirildi... demeyesiniz diye."* (En'am, 156); *"Kendilerine kitap verilenlerin yemekleri..."* (Maide, 5) birden çok yerde "ey kitap ehli" hitabı; *"Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar ... kadar ayrılmayacaklardı."* (Beyyine, 1); *"Allah kendisinden başka hiçbir ilâh olmadığını, adaleti ayakta tutarak açıkladı. Melekler de, ilim sahipleri de (buna iman ettiler.) O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Mutlak galiptir, Hakîm'dir. Şüphesiz Allah nezdinde (makbul) din İslâm'dır. Kendilerine kitap verilenler ancak kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki kıskançlıktan dolayı ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse; muhakkak Allah hesabı pek çabuk görendir. Eğer seninle tartışırlarsa de ki: "Ben kendimi Allah'a teslim etmişimdir. Bana uyanlar da." Kendilerine kitap verilenlerle ümmilere de ki: "Siz de İslâm'a girdiniz mi?" Eğer İslâm'a, girerlerse muhakkak hidâyet bulmuş olurlar. Şâyet yüz çevirirlerse artık sana düşen ancak tebliğdir. Allah kulları çok iyi görendir."* (Ali İmran, 18-20); *"Ey kendilerine kitap verilenler! Biz bir takım yüzleri silip tanınmaz hale getirip de arkalarına çevirmezden yahut cumartesi sahiplerini lanetlediğimiz gibi lanetlemezden önce (gelin), beraberinizdekini doğrulayıcı olarak indirdiğimize iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir."* (Nisa, 47)

Burada "kitap ehli" lafzının yahudileri kapsaması hristiyanları kapsamasından daha açıktır. Çünkü yüce Allah cumartesi günü lanetlenenlerden söz etmek-

400 Nübuvvat, 16-17.

tedir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Kitap Ehli'nden bir zümre dedi ki: "İman edenlere indirilene gündüzün erken saatlerinde iman edin, akşamleyin de inkâr edin. Olur ki dönerler;"* (Ali İmran, 72) buyruğuda böyledir.

İşte bu, bu sözleri söyleyen yahudilerden bir kesime dair verilen bir haberdir.

Yine yüce Allah: *"Ey iman edenler, eğer siz Kitap Ehli'nden bir kesime itaat edecek olursanız, sizi imanınızdan sonra kâfirler olarak geri döndürürler."* (Ali İmran, 100) âyetin nüzul sebebine gelince yahudilerden bir kesim müslümanlar arasında bir fitne çıkarmak istemişlerdi. O halde yahudiler kesin olarak buyruğun kapsamına dahildir. Hitap her iki kesimi kapsayan mutlak olmakla birlikte.

Yüce Allah'ın kendisinden önce kitabı okuyanlara soru sorma emri şüphenin varlığı ihtimaline binaendir. Bu ise -şâyet hitap ona yöneliktir denilmesi halinde- rasûlün şüphe etmiş olmasını da soru sormasını da gerektirmez. Eğer hitap başkasına yöneliktir denilecek olursa böyle olması daha öncelikli ve daha uygundur. Çünkü hükmün şarta bağlı olarak zikredilmesi şartın tahakkukuna delil değildir. Aksine bazen hükmünün beyan edilmesi için imkânsız bir şarta bağlı olarak sözkonusu edilebilir.

Yüce Allah: *"Biz ona (İbrahim'e, oğlu) İshâk ile (İshâk'ın oğlu) Yâkûb'u bağışladık. Her birine hidâyet (ve nübüvvet) verdik. Daha önce de Nûh'a da hidâyet verdik. Onun zürriyetinden Dâvûd'a, Süleyman'a, Eyyûb'a, Yûsuf'a, Mûsâ'ya ve Hârûn'a da. Biz, iyi hareket edenleri işte böyle mükâfatlandırırız. Zekeriyyâ'ya, Yahyâ'ya, İsâ'ya, İlyas'a da (hidâyet verdik.) Hepsi salihlerdendi. İsmail'e, Elyesa'a,Yûnus'a ve Lût'a da (hidâyet verdik.) Her birini âlemlere üstün kıldık."* (En'am, 84-86) buyurmaktadır.

Böylelikle yüce Allah şirk koşmaları sözkonusu olmamakla hatta ölmüş bulunduklarından ötürü imkânsız olmakla birlikte eğer şirk koşmuş olsalardı yapageldikleri amellerin boşa çıkmış olacağını haber vermektedir. Şirk koşmalarının imkânsız olmasının bir sebebi de: Onların Allah'a ortak koşmaktan masum/korunmuş nebiler oluşlarıdır.

Yüce Allah: *"De ki: "Artık ey cahiller, bana Allah'tan başkasına ibadet etmemi mi emredeceksiniz?" Andolsun sana ve senden öncekilere vahyolundu ki: Eğer şirk koşarsan andolsun ki amelin boşa çıkar ve muhakkak zarar edenlerden olursun. "Hayır –işte bundan ötürü- yalnız Allah'a ibadet et ve şükredenlerden ol."* (Zümer, 64-66) buyurmaktadır.

Bu buyruk ise herkese yönelik bir hitaptır. Burada "in: Eğer şâyet" lafzının zikredilmesi var olanlara hitap oluşundan dolayıdır. Öbür buyruklarda ise ölmüş olanlar hakkında haber vermektedir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen... sor."* buyruğuda böyledir. Bu buyruk böyle bir şüphenin ve soru sormanın gerçekleşmiş olduğuna delil değildir. Aksine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne şüphe etmişti ne de onlardan herhangi birisine soru sormuştu. Hatta onun: Allah'a yemin olsun ne şüphe ederim ne de soranm buyurduğu dahi rivâyet edilmiştir.[401]

Fakat maksat kitap ehli nezdinde kafirlerin seni yalanladıkları husus hakkında senin doğruluğunu ortaya koyan bilgiye sahip olduklarını beyan etmektir.

Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: *"De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitabın bilgisi bulunanlar yeter."* (R'ad.43); *"De ki: "Bana haber verin, eğer o Allah tarafından gönderilmiş iken siz onu inkâr etmiş iseniz ve İsrailoğullarından bir şahit de onun bir benzeri üzere şahitlik edip, iman etmiş olduğu halde siz büyüklük taslamış iseniz, gerçek şu ki Allah zalimler topluluğuna hidâyet vermez."* (Ahkâf.10); *"Acaba İsrailoğulları âlimlerinin onu bilmeleri onlar için bir delil değil midir?"* (Şuarâ, 197); *"Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar. Onlara okunduğunda da dediler ki: "Biz ona iman ettik çünkü o Rabbimiz tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak biz ondan önce de Müslümanlardan idik."* (Kasas, 52-53); *"De ki: "Ona ister iman edin, ister iman etmeyin. Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara okununca çenelerinin üzerine yüzüstü secdeye kapanırlar." Ve: "Rabbimizi tenzih ederiz. Gerçekten Rabbimizin vaadi kesin olarak gerçekleşir." derler. Ve ağlayarak çeneleri üstü (secdeye) kapanırlar ve bu onların kalplerini daha da yumuşatır."* (İsra. 107-109); *"Peygambere indirileni işittiklerinde, hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz, iman ettik. Artık bizi şahit olanlarla beraber yaz."* (Maide. 83); *"Fakat onlar arasından ilimde yüksek bir dereceye erenlerle mü'minler, sana indirilene de senden önce indirilene de iman ederler."* (Nisa, 162); *"Senden önce gönderdiklerimiz de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz erkekler idiler. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun."* (Enbiya, 7); *"Kendilerine Kitabı verdiklerimiz onu öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar."* (Bakara, 146)

İşte maksat kitap ehli nezdinde kafirlerin seni yalanladıkları husus hakkında senin doğru olduğunu ortaya koyan bilgilerin bulunduğunu beyan etmektir. Bu da birkaç şekilde görülmektedir:

401 İbn Cerir. XI. 116 Katade'den mürsel bir rivâyet olarak.

1. Daha önce indirilmiş olan kitaplar Musa'nın da başkalarının da bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmeye çağırdıklarını şirkten vazgeçirmesini emrettiklerini dile getirmektedir. İşte bu şirkin bir din olduğunu zanneden kimselere karşı bir hüccettir.

Yüce Allah'ın şu buyruklarıda buna örnektir: *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"* (Zuhruf, 45); *"Senden önce gönderdiğimiz herbir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: "Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız bana ibadet edin."* (Enbiya, 25); *"Andolsun ki Biz her ümmet arasında: 'Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının' diye bir peygamber göndermişizdir. Allah içlerinden kimine hidâyet verdi, kiminin aleyhine olmak üzere sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde gezin de yalanlayanların sonu nasıl oldu görün."* (Nahl, 36)

2. Kitap ehli yüce Allah'ın insanlara kendileri gibi beşer olanları peygamber olarak gönderdiğini ve onlara bir meleği rasûl olarak göndermediğini çok iyi bilirler. Ama kafirler arasından şanı yüce Allah'ın ancak bir meleği yahut da beraberinde melek bulunan bir beşeri peygamber olarak gönderdiğini iddia eden kimseler vardı. Bunlar ise beraberinde açıkça görülen bir melek bulunmayan bir beşerin peygamber olarak gönderilmesinede şaşıyorlardı. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Kendilerine hidâyet geldiği zaman insanları iman etmekten alıkoyan tek şey onların: 'Allah bir insanı mı peygamber gönderdi' demeleri olmuştur. De ki: 'Şâyet yeryüzünde yerleşmiş, yürüyen melekler olsaydı Biz onlara gökten melek bir peygamber gönderirdik."* (İsra, 94-95); *"Andolsun ki Nuh'u kavmine gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin ondan başka ilahınız yoktur. Hiç korkmaz mısınız?" Kavminden kâfir olan, ileri gelenler dediler ki: "Bu ancak sizin gibi bir beşerdir. O size karşı üstünlük sağlamak istiyor. Allah dileseydi elbette melekler indirirdi. Önce gelen atalarımızdan böyle bir şey işitmedik. O ancak deliliği olan bir adamdır. O halde bir zamana kadar onu bekleyin."* (Mü'minun, 23-25); *"Semud kavmi korkutmaları yalanladı. "Bizden bir tek insana mı, ona mı uyacağız? O taktirde hiç şüphesiz biz bir sapıklık ve çılgınlık içinde oluruz." dediler."* (Kamer, 23-24) Aynı şekilde onlardan sonra gelenler de böyle demişlerdir: *"Bu ancak sizin gibi bir insandır. Sizin yediğinizden yer ve sizin içtiğinizden içer. Eğer kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz, elbette ziyan edenlerden olursunuz."* (Mü'minun, 33-34)

Firavun kavmide Musa'ya ve Harun'a böyle demişlerdi: *"Onun için dediler ki: "Kavimleri bize kulluk etmekte iken bizim gibi iki insana mı iman edeceğiz?"* (Mü'minun, 47) Firavun ise şöyle demişti: *"Yoksa ben şu aşağılık olandan ve sözü-*

nü nerede ise açıklayamayandan daha hayırlı değil miyim? Hem üzerine altın bilezikler bırakılmalı yahut onunla birlikte melekler gelmeli değil miydi?" (Zuhruf, 52-53) Yine Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e böyle demişlerdi.

Yüce Allah'ta şöyle buyurmaktadır: *"Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar hikmet dolu Kitabın âyetleridir. İçlerinden bir adama: "İnsanları uyar. İman edenlere Rabbleri katında kendileri için muhakkak bir kadem-i sıdk olduğunu müjdele!" diye vahiy göndermemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi ki, o kâfirler: "Şüphesiz bu, apaçık bir sihirbazdır." dediler?"* (Yunus, 1-2); *"Ona ne diye bir melek indirilmedi?" dediler. Eğer Biz bir melek indirseydik (iman etmemeleri halinde) her halde iş bitirilmiş olurdu. Ve sonra kendilerine (azıcık) bir süre (bile) verilmezdi. Eğer onu bir melek yapsaydık, onu elbette bir adam yapardık. Ve her halde onları (başkalarını) düşürmekte oldukları şüpheye düşürürdük."* (En'am, 8-9)

Böylelikle şanı yüce Allah şunu beyan buyurmuş olmaktadır: *"Sizler melekten risaletin tebliğlerini alacak güce sahip değilsiniz. Eğer biz onu bir melek olarak indirseydik dahi onu beşer sûretinde gönderirdik. İşte o vakit sizler de onu bir beşer zannederdiniz. Böylelikle işin içinden çıkamazdınız."*

Buna göre yüce Allah'ın kitap ehline kendilerine gönderilen rasûlün bir beşer miydi yoksa bir melek miydi diye sorulmasını emretmesi bu husus ile bir beşerin peygamber olarak gönderilmesini inkâr eden kimselere karşı kesin delili ortaya koyması içindir.

Nitekim yüce Allah: *"Senden önce gönderdiklerimiz de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz erkekler idiler. Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun. Onları yemek yemez bir ceset de kılmadık. Onlar ebedi de kalmadılar. Sonra onlara verdiğimiz sözümüzde durup, onları ve dilediğimiz kimseleri kurtarıp, haddi aşanları da helâk ettik."* (Enbiya, 7-9) buyurmaktadır.

Sözkonusu edilen zikir ehli kimseler ise şanı yüce Allah'ın indirmiş olduğu zikri/öğüdü kitabı bilen kimselerdir.

3. Onlar kitap ehline rasûllerin başından ümmetleriyle birlikte olanı biteni onlara iman edenler ile onları yalanlayanların akıbetini sormaları emrolunmuştur.

4. Onlar kitap ehline Allah'ın rasûlleri ile göndermiş olduğu dinin mahiyetine dair soru sorarlar. Bu ise bütün rasûllerin ittifakla kabul ettikleri islâm dinidir. Tevhidin, doğruluğun, adaletin, anne babaya iyi davranmanın, akrabalık bağını gözetmenin emredilmesi şirkin, zulmün ve hayasızlıkların yasaklanması gibi.

5. Onlara rasûllerin Rabblerini hangi vasıflarla vasıflandırdıklarını sormaları emredilmiştir. Acaba bu Muhammed'in Rabbinin vasıflarına dair bildiklerine uygun mudur değil midir?

Haklarında soru sorulan bu hususlar ise kitap ehli nezdinde mütevatirdir ve onlar tarafından bilinen hususlardır. Bunlar hakkında şüphe ettikleri şeylerden değildir. Bunun gibi hususların onlar tarafından tevâtür ile bilinip ona dair onlara soru sorulması (nın emredilmesi) onların söyledikleri her bir şeyin onlar tarafından tevâtür yolu ile bilinen şeyler olmasınıda ayrıca gerektirmez.

Aynı şekilde onlara Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvveti hakkındaki şahitliklere ve müjdeliklere dair soru sorulur.

Şanı yüce Allah bunu Kur'ân-ı Kerim'de haber vererek şöyle buyurmuştur: *"Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu sakınanlara, zekâtı verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere, işte onlara yazacağım. Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları, kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılan, sırtlarındaki ağır yükü ve üzerlerindeki zincirleri indiren ümmî peygamber olan o Rasûle uyarlar."* (Araf, 156-157); *"Hani Meryemoğlu İsâ da: "Ey İsrailoğulları muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği rasûlüyüm. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan bir rasûlü müjdeleyici olarak geldim." demişti. Onlara apaçık delillerle gelince onlar: "Bu apaçık bir büyüdür." dediler."* (Saf, 6)

Yüce Allah İsâ hakkında onun kendisinden önceki rasûlü ve kitabı -ki o da Tevrat'tır- tasdik ettiğini kendisinden sonra gelecek rasûl olan Ahmed'in de geleceğini müjdelemiş olduğunu haber vermektedir. Yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Onun için andolsun seni hoşnut olacağın kıbleye döndereceğiz. Artık yüzünü Mescidi Haram'a doğru çevir. Siz de nerede bulunursanız yüzlerinizi o yöne çeviriniz. Şüphe yok ki kendilerine kitap verilenler bunun Rabblerinden gelen bir hak olduğunu pek iyi bilirler. Allah onların yapageldiklerinden gafil değildir."* (Bakara, 144) buyruğundan itibaren *"Kendilerine Kitabı verdiklerimiz onu öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Bununla birlikte içlerinden bir grup bilip durdukları halde yine de mutlaka hakkı gizlerler."* (Bakara, 146) buyruğuna kadar bunu görmekteyiz. Yine yüce Allah: *"Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu uyarıcılardan olman için Ruhu'l-Emin kalbin üzere apaçık Arapça bir lisan ile indirdi. Şüphesiz ki o daha öncekilerin kitaplarında da vardır. Acaba İsrailoğulları âlimlerinin onu bilmeleri onlar için bir delil değil midir?"* (Şuarâ, 192-197) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah kendilerinden övgü ile söz ettiği hristiyanlar hakkında da şöyle buyurmaktadır: *"Peygambere indirileni işittiklerinde, hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz, iman ettik."* (Maide, 83) Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz onu insanlara ağır ağır okuyasın diye bölüm bölüm ayırdığımız bir Kur'ân olarak (indirdik.) Biz onu kısım kısım indirdik. De ki: "Ona ister iman edin, ister iman etmeyin. Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara okununca çenelerinin üzerine yüzüstü secdeye kapanırlar." Ve: "Rabbimizi tenzih ederiz. Gerçekten Rabbimizin vaadi kesin olarak gerçekleşir." derler. Ve ağlayarak çeneleri üstü (secdeye) kapanırlar ve bu onların kalplerini daha da yumuşatır."* (İsra, 106-109); *""O, size Kitabı açık açık indirmişken Allah'tan başka bir hakem mi arayacak mışım?" Kendilerine kitap verdiklerimiz bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler. Artık sakın şüphe edenlerden olma."* (En'am, 114); *"Andolsun ki biz belki öğüt alırlar diye sözü onlara birbiri ardınca ulaştırdık. Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar. Onlara okunduğunda da dediler ki: "Biz ona iman ettik çünkü o Rabbimiz tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak biz ondan önce de Müslümanlardan idik." İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere verilir. Hem onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler."* (Kasas, 51-54)

Yüce Allah En'am sûresinde de: *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler onu kendi öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini zarara uğratanlar ise, onlar iman etmezler."* (En'am, 20) buyurmaktadır. Ayrıca: *"Önceden kendisi vasıtası ile kâfirlere karşı zafer istedikleri ve ellerindekini (Tevratı) doğrulayıcı bir Kitap onlara Allah tarafından gönderilince; işte o tanıdıkları (Peygamber) kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Artık Allah'ın laneti kâfirler üzerinedir."* (Bakara, 89) buyurmaktadır.

Kitap ehlinin Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in niteliklerini ellerinde bulunan önceki kitaplardan bildiklerine dair haberler onlardan tevâtür yoluyla gelmiş bulunmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den önce araplarla kitap ehli arasında bazı savaşlar ve muharebeler oluyordu da kitap ehli: İbrahim'in dini ile gönderilecek olan şu ümmi nebinin peygamber olarak gönderilme zamanı yaklaşmış bulunuyor. O ortaya çıkacak olursa biz ona uyacak onunla bir olup sizleri en kötü bir şekilde katledeceğiz diyorlardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderilince aralarından ona iman edenler de oldu onu inkâr edip kafir olanlar da. Yüce Allah'ta: *"... Önceden kendisi vasıtası ile kâfirlere karşı zafer istedikleri..."* (Bakara, 89) buyurmaktadır. Yani Muhammed (sallallâhu

aleyhi ve sellem) ile kafirlere karşı yardım ve zafer kazanacaklarını söylüyorlardı. "... *işte o tanıdıkları (Peygamber) kendilerine gelince onu inkâr ettiler. Artık Allah'ın laneti kâfirler üzerinedir."* (Bakara, 89)

Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kitap ehline hitap ettiği zaman onlara şöyle diyordu: "Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki şüphesiz sizler benim Allah'ın Rasûlü olduğumu biliyorsunuzdur."[402]

Aynı şekilde Abdullah b. Selâm gibi aralarından müslüman olan kimseler de kendisinden başka kitap ehli kimselere şöyle diyorlardı: "Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki muhakkak sizler onun Allah'ın Rasûlü olduğunu çok iyi biliyorsunuz."

Bu Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde ve başka kaynaklarda tahric edilmiş sahih hadislerde bilinen bir durumdur.

Böylelikle bu zikrettiklerimizle bunların yüce Allah'ın kelamını tahrif etmiş oldukları ve daha önce benzerleri geçtiği gibi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine indirilenler arasında onların lehine bir delil bulunmadığı açıkça ortaya çıkmış olmaktadır.][403]

إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾

96. "Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler;"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler; Onlara her türlü âyet gelse bile; acıklı azabı görecekleri ana kadar."* (Âyet 96-97) buyruklarında olduğu gibi yüce Allah bunların ancak can yakıcı azabı görecekleri zamanda imanlarının kendilerine fayda sağlayamayacağı bir vakitte iman edeceklerini beyan buyurmaktadır. Bundan önce sözkonusu edilen Firavunun imanı gibi. Halbuki Mûsâ da ona: *"Rabbimiz, mallarını yok et, kalplerini mühürle (ve sık) ! Çünkü onlar can yakıcı azabı görmedikçe iman etmeyeceklerdir." dedi. Buyurdu ki: "İkinizin de duası kabul olundu."* (Yunus, 88-89) diye beddua etmişti.][404]

402 Buhârî, IV, 260.
403 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 354-367.
404 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 585-586.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ فَنَفَعَهَٓا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّٓا اٰمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلٰى حِينٍ ﴿٩٨﴾

98. "İman edip de imanı kendisine fayda sağlayan bir ülke (halkı) olsaydı ya! Yûnus'un kavmi bundan müstesnâdır. Bunlar iman edince üzerlerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırıp giderdik ve onları bir süreye kadar faydalandırdık."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"İman edip de imanı kendisine fayda sağlayan bir ülke (halkı) olsaydı ya!"* âyetinde: levla: hella: olsaydı ya demektir. Arap dili ileri gelen ilim adamlarının görüşü budur. İbn Abbas'dan da[405] olmadı diye açıkladığı rivâyet edilmiştir. Böylelikle o Yunus kavminden başka iman edip imanı kendisine fayda veren herhangi bir ülke olmadığını zikretmiş olmaktadır. Bu da bir hakikattir. Katade ise[406] mananın bu imanları başkalarına değil de kendilerine faydalı oldu şeklinde olduğunu zannetmiş olmakla birlikte böyle değildir. Aksine onlardan başka fayda sağlayacak bir şekilde iman etmedi. Bunlar ise fayda sağlayacak bir iman ile inandılar anlamındadır. Âyetteki istisna bizim lehimize delildir. Çünkü istisna munkatıdır. Muttasıl olsaydı merfu gelmesi gerekirdi. Bu da yüce Allah'ın: *"Sizden önceki nesiller arasında ... olmalı değil miydi?"* (Hud, 116) buyruğundaki istisna gibidir. Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Bu istisna tahsis olup bu işi yapmayanı yermek demektir. Bu ise ülke ahâlisinin eğer iman etmiş olsalardı bu imanlarının kendilerine fayda vermesini gerektirmektedir. Ama iman etmediler. İşte doğru olan budur. Çünkü yüce Allah: *"Onlar bizim azabımızı gördüklerinde ..."* (Mumin, 84) buyruğu ile başlayan ve devam eden âyetlerde onun sünnetinin bu olduğunu haber vermektedir ki onun sünnetinde hiçbir değişiklik sözkonusu olmaz.][407]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Üzerlerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırıp giderdik." buyruğu kaldırılıp giderilenin dünya azabı olduğunu beyan etmektedir. Fakat bu tefsir edilmemiştir. Dolayısıyla buyruk mücmeldir. Kur'ân-ı Kerim de bu iki tür arasında fark olduğunu ortaya koymaktadır. Yunus kavmi kendilerine fayda

405 İbn Cerir, 17897.
406 İbn Cerir, 17898.
407 Müellefati'ş-Şeyh Muhammed b. Abdülvehhab, IX, 59-60.

sağlayan bir iman ile iman ettiler, onlar ölüm gelmeden önce inandılar. Başkaları ise ya Firavun kavmi gibi iman etmek iddiasında yalan söylüyordu yahut da ölümün gerçekleşmesi halinden sonra bunu ifade ediyordu. Yüce Allah'ın haklarında: *"... imanları onlara fayda vermedi."* (Mumin, 85) buyurduğu kimseler gibi. Yine yüce Allah: *"İmanlarından sonra küfre giren bir topluluğa Allah nasıl hidâyet eder."* (Ali İmran, 86) ve devamındaki âyetler. Yüce Allah küfrün artışını ise ölüme kadar (küfür üzerinde) ısrar etmek diye tefsir etmiştir. İşte bunların ölüm esnasındaki tevbeleri kabul edilmez. Çünkü artık günahlardan dönerek günahlarını eksiltmeleri yahut da ortadan kalkacak şekilde dönmeleri imkânsızdır. Yüce Allah'ın: *"Artırdılar"* buyruğu devam ettiler, sürdürdüler demeye benzer. Âyetin bir benzeri de: *"Şüphesiz iman edip sonra küfre sapanları sonra yine iman edenleri sonra kafir olup sonra da küfürlerini artırmış olanları ..."* (Nisa, 137) buyruğudur. Burada yüce Allah: *"Kafir olup zulmedenleri Allah asla mağfiret edecek değildir."* (Nisa, 168) buyurduğu gibi orada da: *"Tevbeleri asla kabul olunmaz."* (Ali İmran, 90) buyurmuştur. Çünkü öyle bir kimse irtidad etmekten tevbe edecek olursa tevbesi kabul edilir. İkinci defa irtidad etmesi halinde önceki küfrünün günahının bağışlanmasına sebep olmuş olan o imanı da boşa çıkar. Bu sûretle de hem birinci hem ikinci küfrünün vebali üzerinde kalır. Çünkü küfrünü artırmış ve ölünceye kadar ısrar ettiğinden ötürü günahı bağışlanmaz. Birinci küfründen sonra küfrünü artıran kimseden âyetin başında sözkonusu edilmiştir. Tek başına küfrün zikredilmesi ile tekrar edilmesi arasında ise bir artış sözkonusudur. Orada: *"Tevbeleri asla kabul olunmaz."* (Ali İmran, 90) buyurmaktadır. Kasıt ölüm esnasındaki tevbedir. Bu buyruk nedeniyle ikincisinin ise günahlarının öncelikle bağışlanmasının sözkonusu olmayacağına dikkat çekmektedir. İkincisinde onların iman edip sonra kafir oldukları sonra iman ettikleri sonra da kafir oldukları sözkonusu edildiğine göre bunun mefhumu şu olur: Eğer artıştan önce tevbe etmiş olsalar tevbeleri kabul olunur. İsterse bunu tekrarlamış olsunlar. Böylelikle birincisindeki yüce Allah'ın: *"Artıranlar"* buyruğu ile ısrar etmeyi kastettiğine delildir. Aksi taktirde kafir olup bir süre kafir kalmayı sürdürdükten sonra tevbe edecek olursa tevbesinin kabul edilmemesi gerekirdi. Halbuki bu yüce Allah'ın: *"Tevbe edenler müstesna"* buyruğuna muhaliftir.

Eğer tekrarlama ile ilgili âyetin mefhumu muhalifi ile ilgili olarak: Artışı onun İbn Ebu Serh ve İbn Hatal gibi irtidadını ve daha da ağırlaştıracak işler yapması demektir denilecek olursa şöyle cevap verilir: Bu içtihad etmeyi gerektiren meselelerden birisidir. Buna dair açıklamaların yapılacağı yer de başka bir yerdir. İbn Âdem'in pişmanlığı tevbe pişmanlığı değildi. Semud kavmine gelince; denil-

diğine göre onlara dişi deveyi kesmeleri halinde azap tehdidi yapılmıştı. Dünya azabı ise bunun gibi bir tevbe ile geri çevrilemez. Buzağıya tapanların tevbesi ise kendi kendilerini öldürmeleri idi. Onlar ancak dünya azabından korkarak tevbe etmişlerdi.

Yahut şöyle denilebilir: Onların tevbeleri de Firavun hanedanının tevbesi türünden idi. Onlardan azap kaldırılınca sözlerinde durmadılar. Dolayısıyla burada "pişman oldular" buyruğu ikinci ve samimi bir tevbe olduğuna delil değildir.

Yüce Allah'ın: *"Onlar bizim azabımızı gördüklerinde ..."* (Enbiya, 12) buyruğundan itibaren sözkonusu âyetlerde bir tevbeden bahsedilmemektedir. Aksine zalim olduklarının itirafı sözkonusudur. Kafirler ve isyankarlar ise özgür kimselere göre zalim olduklarını itiraf ederler. Tek başına bilmek tevbe değildir. Aksine kalbin günahtan Allah'a ve itaate yönelmesidir. Azabın inmesi halindeki tevbe ise samimi bir tevbe olmaz. Aksine Firavun hanedanı gibi herhangi bir amelde bulunmadan dil ile yapılan bir tevbeden ibarettir.

Kılıç tehlikesi karşısında tevbe eden kimseler hakkında kimi ilim adamı şöyle demiştir: *"Onlar bizim azabımızı gördüklerinde: Bir olarak Allah'a inandık ... dediler."* (Mümin, 84) âyetlerinde sözü edilen Firavun hanedanı gibi kimseler yahut da meleği görmesi halinde olduğu gibi kaçınılmaz olarak öldürüleceğini görüp bilen kimsenin durumu gibidir. Fakat bu aldığı ağır bir yaradan ötürü kesinlikle öleceğine inanan kişinin durumuna benzer. Bu durumdaki birisinin tevbesi sahih olan kanaate göre kabul edilir, vasiyetleri yerine getirilir. Çünkü Ömer (radıyallâhu anh) böyle bir durumda vasiyette bulunmuştu. Bunun ifade ettiği en ileri hal bir süre sonra öleceğine kesin olarak inanmasıdır. Esasen herkes uzun ya da kısa olsun bir süre sonra öleceğine kesin olarak inanır. Ancak şöyle denilmesi müstesnadır: Bu gibi kimseler arasından aklı karışan kişiler olabilir. Dolayısıyla böyle bir kimsenin sahih bir şekilde tevbesine imkân olmaz. Yine günahkârlar arasında ahiret azabını gördükten sonra samimiyetle tevbe etmeyen kimseler bulunur. Ya dünya azabını görünce ne olsun?

Yüce Allah: *"Onlar ateşin başında durdurulup da ..."* (En'am, 27) buyruğu ile başlayan iki âyeti hatırlamalıyız. Kimi insanlar: Bazı günahlar tevbe ile ortadan kalkmaz. Kıyamet gününde Allah'ın huzuruna çıkacakları vakte kadar kalplerinde münafıklık ile cezalandırdığı kimseler ile kendilerine: *"Ebediyyen benimle beraber çıkmayacaksınız."* (Tevbe, 83) denilen kimseler gibi.

Çoğunluk ise şöyle demektedir: Bunun böyle olması onların günahları silen bir tevbe ile tevbe etmemiş olmalarıdır. Bunun örneği de yüce Allah'ın: *"Şüphe-*

siz Allah bütün günahları bağışlar." (Zümer, 53) buyruğudur. Eyyub es-Sahtiyani ve başkaları dedi ki: Bid'atçi kişi (bid'atinden) geri dönmez. İşte bu hariciler ile ilgili hadiste açıkça görülmektedir. İşte bu hal ise onların kalplerinde bir münafıklık ile onları cezalandırmasından dolayıdır. Fakat bu onların hepsinin vasfı değildir. Çünkü bid'at hiçbir zaman irtidaddan daha büyük değildir. Fakat aralarından müslüman olan kimseler gibi onların bu halde olmaları zannolunabilir. Ashab-ı kiram ise irtidadın kalıntılarından korktuklarından ötürü onlara karşı tedbirli idiler. İşte bu hususta adil olan dengeli kanaat budur. Haricileri, cehmiyyeyi, rafızileri ve daha başkalarını görenlerden çok kimse de tevbe etmiş bulunmaktadır. Fakat kişinin yakasını uzun süre bırakmayan bir inançtan tevbe etmenin ise onun karşılığında yer alan marifete, ilme ve delillere de ihtiyacı vardır. Buna uygun hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"Kurdukları bina kalplerinde daimi bir kuşku kaynağı olmaya devam edecektir."* (Tevbe, 110) âyeti ile: *"Allah her şeyi bilendir, hakimdir."* (Nisa, 36) buyruklarıdır.

Bu yüce Allah'ın buna uygun olarak kalplerde bulunanları bildiğine delildir. O *"kurdukları bina kalplerinde daimi bir kuşku kaynağı olmaya devam edeceği"* şeklindeki hükmünde de hikmeti sonsuz olandır ...

Günahlar dolayısıyla ya tevbe etmek yahut da hasenatın eksiltilmesi sûretiyle dahi olsa azaplandırmak kaçınılmaz bir husustur. Bir çok günah dolayısıyla günahı işleyen kimsenin ayrıca kalbini tedavi etmesine nefsi ile de mücahede etmesine ihtiyacı bulunur. Geriye bırakılan üç kişinin durumunda olduğu gibi. Ya başkalarının durumu nasıl olsun?][408]

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًاۜ أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ
حَتّٰى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

99. "Eğer Rabbin dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi elbette toptan iman ederlerdi. Böyle iken sen, iman etsinler diye insanları zorlayıp duracak mısın?"

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Eğer Rabbin dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi elbette toptan iman ederlerdi."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah onlara iman et-

408 Müellefati'ş- Şeyh Muhammed b. Abdulvehhab, IX. 60-63.

melerini emretmiş olmakla birlikte onlara hem iman etmelerini emrettiğini ve hem de bunu meşieti ile dilemediğini de bildirmiştir.][409]

﴿ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾﴾

103. "Sonunda Biz, peygamberlerimizi ve aynı şekilde iman edenleri de esenliğe kavuştururuz. Müminleri kurtarmamız, üzerimize bir haktır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna karşılık onların hak ettiklerine gelince yüce Allah'ın: *"Müminlere yardım etmek ise zaten üzerimize bir haktır."* (Rûm, 47); *"Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız."* (Enbiya, 88) buyruklarında dile getirildiği gibidir. Şanı yüce Allah ihsanı, lütfu ve va'di gereğince bu hakkı kendisi üzerine almıştır. Yoksa onlar insanın iyilikte bulunduğu kimseler üzerinde olduğu gibi hak ettikleri bir hakları değildir.][410]

﴿وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰى إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾﴾

109. "Sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah hem genel hem özel olarak salih ameller ile birlikte sabrı da sözkonusu etmiş bulunmaktadır. İşte yüce Allah: *"Sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır."* (Âyet 109) buyurmuştur. Kendisine vahyedilen hususlara tabi olmanın kapsamına ise yüce Allah'ın haberini tasdik, onun emrine de itaat etmek üzere takvanın tamamı dahildir.][411]

409 Minhâcü's-Sünne, III, 156.
410 el-İstiğase, 23.
411 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 176.

HÛD SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 123 âyettir)

Hud Sûresi'ne Genel Bir Giriş

Aynı şekilde Hud Sûresi'ne de: *"Elif, Lam, Ra. Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da Hakîm ve Habîr olan Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir Kitaptır."* (Hud, 1) ve: *"Sonra ona tevbe edin."* (Hud. 3) buyrukları ile başlamaktadır. O bu sûreye kitabı sözkonusu ederek başlamıştır. Çünkü tevhide davet eden odur. Bu âyet-i kerime Mekke'de inmiştir. Onlar tevhidi kabul etmiyorlardı. Ali İmran Sûresi'nden farklıdır. Çünkü o sûre son nazil olan sûrelerdendir. Sûre dokuz yahut onuncu senede Necranlılar heyeti geldiğinde nazil olmuştu. Orada hitap hristiyanlaradır. Onlar ise tevhidi kabul ediyorlardı. Fakat bir şirk ve bir aşırılığı sonradan ortaya çıkarmışlar ve müteşabih buyruklara tabi olmuşlardı. Tıpkı kabirleri ziyaret eden ve kabirleri bir put edinen kimseler türünden işleri oluyordu. Bundan dolayı bunlar hakkında meydan okuma âyetini zikredince yüce Allah: *"Yoksa: Onu kendisi uydurdu mu diyorlar. De ki: Öyleyse haydi siz de onun gibi uyurma on sûre getirin."* (Hud, 13) diye *"... artık müslüman oluyor musunuz?"* (Hud, 14) buyurmaktadır. Böylelikle onların aciz olduklarını ve Kur'ân-ı Kerim'in yüce Allah'tan kitaba, rasûle iman ve tevhid ile indirilmiş olduğunu açıkça göstermiş olmaktadır. Yüce Allah: *"...bilin ki, demek o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir. Ve gerçekten O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."* (Hud. 14) buyurmaktadır. *"İlmiyle" buyruğu,* kitap onun ilmini ihtiva ederek nazil olmuş, bu kitabında ilmi ile haber vermiştir, demektir. Nitekim yüce Allah: *"Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki o bunu kendi ilmi ile indirmiştir."* (Nisa. 166) buyurmaktadır. Böylelikle onun muhtevasının başkasının ilmi değil Allah'ın ilmi olduğunu beyan etmektedir. Eğer ondan başkasının kelamı olsaydı onun muhtevası o sözü söyleyenin ilmi olurdu. O onu bildiği halde onu indirmiştir deyip açıklayanların bu açıklaması ise zayıftır. Çünkü şüphesiz o her şeyi bilendir. Ayrıca burada onun

buyruğu ilminin sabit olduğunu anlatmak bağlamında değildir. Kur'ân-ı Kerim'de buna benzer hususlar birkaç yerde zikredilmiş bulunmaktadır.][412]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nuh: *"Eğer aranızda kalmam ve Allah'ın âyetleri ile öğüt verişim size ağır geliyorsa -ki ben ancak Allah'a güvenip dayanırım- haydi işinizi sağlam tutun, ortaklarınızı da çağırın. Sonra işiniz size hiçbir tasa vermesin. Sonra da mühlet vermeksizin bana hükmünüzü uygulayın."* (Yunus, 71) demiştir. Onları eğer yaptığı işi büyük görüyor ve ondan hoşlanmıyor iseler bir araya gelip sonra da ona kendisini öldürmek gibi istedikleri her bir işi yapmaya çağırdı. Şanı yüce Allah da: *"Ben ancak Allah'a dayanıp güvenirim."* dediğini bize zikretmektedir. O bu sözü yani yüce Allah'a güvenip dayanışını tahkik etmiş idi. Böylece o gerçekleştirmelerinde aciz kalacakları bir işe kalkışmaları için onları çağırıp onlara bu tevekkülü ile meydan okumuş oldu. Yoksa onlardan kendisini öldürmelerini istemiş olacaktı. Böyle bir şey ise caiz değildir. Buradaki isteği onları aciz bırakmak isteğidir. İşte bu onun yüce Allah'a tevekkül etmesi sayesinde yapmaları için meydan okuduğu hususu gerçekleştirmekten aciz olduklarını ortaya koyduklarına bir delildir.

Aynı şekilde Hud (aleyhisselâm) da Allah'ı da onları da Allah'a ortak koştuklarından uzak olduğuna tanık tuttuktan sonra şu sözleriyle onlara meydan okumakta ve onların aciz olduklarını dile getirmektedir: *"Artık hepiniz bana tuzak kurun. Bundan sonra bana bir mühlet de vermeyin. Şüphesiz ki ben benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenip dayandım. Hareket eden ne kadar canlı varsa hepsinin alnından tutan O'dur."* (Hud, 55-56) Böylece o ruh sahibi varlıkların perçemlerini ve diğer canlıları yakalayan kimseye tevekkül ettiğini açıklamış olmaktadır. Sizin bana zarar vermenizi önleyecek odur. Çünkü ben ona güvenip dayanıyorum. Eğer tevekkülün varlığı bu hususta yokluğu ile aynı olsaydı şüphesiz onları kendisine zarar vermeleri için kışkırtmış olurdu. Bu şekilde tevekkül ettiğini sözkonusu etmesinin de bir faydası olmazdı. Çünkü bu gibi kimselere göre işin hakikati tevekkül eden kişi ile tevekkül etmeyen kişi arasında o kişiye azabın ulaşması bakımından herhangi bir fark olmazdı. Hem onlar sayıca daha çok, ondan daha güçlü idiler. Böylelikle şâyet Allah'a tevekkül etmesi sûretiyle onun gücü bulunmasaydı onu helak edebileceklerdi. Çünkü muhakkak tevekkül eğer ona bir güç vermemiş olsaydı onlar ondan daha güçlü olurdu. Ve eğer o Allah benim mevlamdır, benim yardımcımdır ve buna benzer bir söz

412 er-Raddu Ala'l-Ahnâî, 202.

söylemiş olsaydı o onları kendisine zarar vermekten uzaklaştıracak olanın ancak Allah olduğunu, imanı ve takvası sebebi ile ve ayrıca kendisinin Allah'ın kulu ve rasûlü olması sebebi ile onların kendisine zarar vermelerini engelleyeceğini haber vermiş olurdu.][413]

الٓرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾

1. "Elif, Lâm, Râ. Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da Hakîm ve Habîr olan Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir Kitaptır."

Tefsiri:

[Kadı İyaz dedi ki: İlim adamlarından biri dedi ki: Yüce Allah: *"Elif, Lâm, Râ. Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da Hakîm ve Habîr olan Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir Kitaptır."* (Âyet 1) buyurmuştur. Sonra yüce Allah konunun tafsilatını beyan buyurmak üzere: *"Allah'tan başkasına ibadet etmeyin."* (Âyet 2) buyurmaktadır. İşte bu buyruk ile uluhiyeti ayrıca zikretmiş oldu. Sonra da: *"Şüphesiz ben size onun tarafından (gönderilmiş) bir uyarıcı ve bir müjde vericiyim."* (Âyet 2) buyurmaktadır. Bu ise nübüvvet faslı ile alakalıdır. Daha sonra yüce Allah: *"Bir de Rabbinizden mağfiret dileyin. Sonra O'na tevbe edin."* (Âyet 3) buyurmaktadır. Bu ise teklif faslı ile buna bağlı olarak sözkonusu olan vaad, vaid/tehdit gibi hususlar dahildir. Kur'ân-ı Kerim'de kıssaların yer aldığı bütün bölümler genel olarak nübüvvet faslının kapsamı içerisindedir. Çünkü kıssalar nübüvvetin delillerinden ve aynı şekilde anlaşılmasından ibarettir. Bu da yüce Allah'ın: *"De ki: O Allah'tır, bir ve tektir."* (İhlas, 1) buyruğunun birinci faslı toplu olarak ihtiva ettiğine delildir.

Derim ki: Bu sözün muhtevası şudur: Kur'ân-ı Kerim'in ihtiva ettiği manalar üç kısımdır. İlahiyat, nubuvvat ve şeriat hükümleri.][414]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Elif, Lâm, Râ. Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da Hakîm ve Habîr olan Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir Kitaptır. "Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz." diye. Şüphesiz ben size O'nun tarafından (gönderilmiş) bir uyarıcı ve bir müjde vericiyim. Bir de Rabbinizden mağfiret dileyin,*

413 Câmiu'l-Mesâil, I, 96-97.
414 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 123.

sonra O'na tevbe edin ki belli bir süreye kadar sizi güzel bir şekilde (nimetleriyle) faydalandırsın ve her fazilet sahibine kendi lütfunu versin." buyurmak sûretiyle onların bu emirleri yerine getirdikleri taktirde belli bir süreye kadar güzel bir şekilde yararlandırılacaklarını beyan buyurmaktadır. Eğer bundan sonra ayrıca onların bir (mükafatı verilmesi gereken) fazlalıkları kalırsa bu fazlalıkları da ona verileceğini belirtmektedir.][415]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz." diye. Şüphesiz ben size O'nun tarafından (gönderilmiş) bir uyarıcı ve bir müjde vericiyim. Bir de Rabbinizden mağfiret dileyin, sonra O'na tevbe edin ki belli bir süreye kadar sizi güzel bir şekilde (nimetleriyle) faydalandırsın ve her fazilet sahibine kendi lütfunu versin."* buyurmak sûretiyle şunu beyan etmiş olmaktadır: Allah'ı tevhid edip mağfiret dileyen kimseyi Allah belli bir süreye kadar güzel bir şekilde faydalandırır. Bundan fazla kim bir hayır işlerse ona da lütfundan artırır. Hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "Şeytan der ki: Ben insanları günahlarla helak ettim, onlar da la ilahe illallah sözü ile ve mağfiret dilemekle beni helak ettiler. Ben bu hali görünce onların aralarına hevâyı yaygınlaştırdım. Bu sebeple onlar günah işliyor ve tevbe etmiyorlar. Çünkü onlar kendilerinin güzel bir iş yaptıklarını sanıyorlar."[416]][417]

Muhkem Kılınmış Bir Kitap[418]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Bu âyetleri sağlamlaştırılmış sonra da ... geniş geniş açıklanmış bir kitaptır."* buyurmaktadır. Allah bu kitabı sağlam kıldıktan sonra geniş geniş açıklamıştır. Onun kelamı sözünü sağlamlaştırmadan konuşanın kelamından farklıdır. Bazen sağlam sözde başkasına güzelce açıklamadığı hususlar da bulunabilir. Ama yüce Allah kitabını sağlamlaştırdığı gibi kullarına onu genişçe

415 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV. 41.

416 Bu senet zayıftır. Bunu Ebu Ya'la, 136'da rivâyet etmiştir. Heysemi ve başkaları da bunu böylece tahkik etmişlerdir. Hadis şu lafızla sahih gelmiştir: "Şeytan dedi ki: İzzetine and ederim Rabbim. Ben kullarının ruhları cesetlerinde devam ettiği sürece onları baştan çıkarmaya çalışacağım. Şanı yüce ve mübarek Rab de şöyle buyurdu: İzzetim ve celalim hakkı için onlar da benden mağfiret diledikleri sürece ben de onların günahlarını bağışlamayı sürdüreceğim." Bunu Hakim, IV, 261; Beyhaki, el-Esmau Ve Sıfat, 134'de rivâyet etmişlerdir. Bk. Silsiletu Ahadisi Sahiha, 104.

417 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII. 163.

418 Bu başlığı "Dekaiku't-Tefsir" sahibi nakletmemiştir. Ancak bu fasıl Mecmû'u'l-Fetâvâ'da yer almaktadır.

açıklayıp beyan etmiştir. Nitekim yüce Allah: *"Günahkârların yolu sana belli olsun diye âyetleri böylece açıklıyoruz."* (En'am, 55); *"Andolsun ki Biz onlara iman edecek bir kavme hidâyet ve rahmet olmak üzere ilme dayanarak uzun uzadıya açıkladığımız bir kitap getirmişizdir."* (A'raf, 52) buyurmaktadır. O halde şanı yüce Allah o kitabı beyan buyurmuş/açık seçik kılmış ve onu bilgisizce konuşan kimseler gibi değil de ilmi ile kullarının üzerine indirmiştir.

Yüce Allah hak ehli ile bâtıl ehli arasındaki farkı sözkonusu etmeden tevhidin ve nübüvvetin kesin delillerini sözkonusu ederek şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa: "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyleyse haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin... Artık müslüman oluyor musunuz?"* (Hud, 13-14) Şanı yüce Allah onlara hem kendileri hem de ondan başka çağırabildiklerinin tümüne Kur'ân gibi uydurulmuş on sûre getirmeleri için meydan okumasının bu muhtevasında Allah'tan başka hiçbir kimsenin onun benzerini meydana getirebilmek gücüne sahip olmadığı gerçeği de vardır. Nitekim yüce Allah: *"De ki: Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler."* (İsra, 88) buyurmaktadır.

Böylelikle bunun Allah'ın kendisini rasûl olarak gönderdiği kimsenin özelliklerinden olduğu bilinmiş olmaktadır. Herhangi bir türün kendisine özel olarak verildiği bir kimse için de bu bir delildir, ondan ayrılmaz bir husustur. Her gerekli olan şey de gerekli olduğu şeye delildir. Nebilerin bütün mucizeleri gibi. Bunlar onların türlerine ait özeldir. Bu Kur'ân-ı Kerim de tür olarak nebilere ait bir özelliktir. Bu türden birisi de onların sonuncularıdır. Ondan başka bir kimsenin bunu getirebilmesine imkân yoktur. Bu da yüce Allah'ın onu indirdiğinin apaçık bir delilidir. Allah'ın ilmi ile indiğini ve onun verdiği haberleri o yüce zatın verdiğini ve emrettiklerini de onun emrettiğini ortaya koymaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki o bunu kendi ilmi ile indirmiştir."* (Nisa, 166) buyurmaktadır. Risaletin sübutu ise tevhidin sübutunun ve Allah'tan başka ilah olmadığının bir gereğidir. Bu da rasûlün bunu haber vermiş olması ve Kur'ân-ı Kerim'i Allah'tan başkasının gönderme kudretinin bulunmaması itibari ile böyledir. Çünkü Allah'tan başka hiçkimsenin bilmediği bir ilim ihtiva etmesi dışında onda daha başka pek çok beyan şekilleri de vardır. Nitekim daha başka bir yerde bu genişçe açıklanmış ve buna dikkat çekilmiştir. Özellikle bu sûrede bu böyledir. Bu sûrede Allah'tan başkasının bilemediği kadar mükemmel bir beyan ve benzerini getirmekten aciz bırakış vardır. Yine bu sûrede gerçek değerini Allah'tan başkasının bilemeyeceği öğütler, hikmetler, terğibler/teşvikler ve terhibler/korkutmalar vardır.

Burada maksat ise yüce Allah'ın: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da onu yine kendinden bir şahit takip eden."* (Hud, 17) buyruğuna dair açıklamalarda bulunmaktır.

Çünkü soruyu soran zat bunun tefsirini sormuş ve tefsirlerde bu husustaki çokça ihtilafı zikretmiş, bu ihtilafın ise öğrenmek isteyen öğrenciyi kendisi ile hidâyetin ve doğru yolu bulmanın hâsıl olması, öğrenilmek istenilen şeyi bir muammaya döndürmektedir. Halbuki şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'i kendisi ile hidâyet bulunsun diye indirmiştir. Hakkında ihtilafa düşülsün diye değil. Hidâyet ise ancak onunla ilgili manalar/hususlar bilinmesi halinde sözkonusu olabilir. Eğer bir arada telifi mümkün olmayacak şekilde o manalar/hususlar ile çelişen ihtilaflar meydana gelecek olursa hak bilinemez ve âyet-i kerime ve onun manası da anlaşılamaz. Böylelikle kitabın indirilmesinin maksadını teşkil eden hidâyet ve ilim de bununla hasıl olamaz.

Ebu Abdurrahman es-Sülemi dedi ki:[419] Bize Kur'ân okuyanların anlattıklarına göre Osman b. Affan, Abdullah b. Mes'ud ve başkaları Kur'ân-ı Kerim'den on âyet öğrendikleri taktirde o âyetlerdeki ilim ve ameli de öğrenmedikçe başkalarını öğrenmeye geçmezlerdi. Bundan dolayı onlar: Böylelikle biz Kur'ân'ı, ilmi ve ameli hep birlikte öğrendik demişlerdir.

Hasan-ı Basri dedi ki: Şanı yüce Allah indirdiği her bir âyetin aynı zamanda ne hakkında indirildiğini ve onunla neyi anlatmak istediğinin de bilinmesini sever. Zaten yüce Allah: *"Onlar hâlâ Kur'ân'ı iyiden iyiye düşünmezler mi?"* (Nisa, 82) buyurmuştur. Sözün düşünülmesi (tedebbur) ile ancak o sözün anlaşılması halinde fayda sağlanabilir. Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak Biz onu, akıl edip anlayasanız diye Arapça bir Kur'ân kıldık."* (Zuhruf, 3) buyurmaktadır.

Rasûller insanlara Rabblerinden indirilen hususları beyan ederler. Onlar insanlara açık seçik tebliğde bulunmakla görevlidirler. İnsanlardan istenen ise rasûllerin tebliğ ettiklerini akledip anlamaktır. Akıl ise hem ilmi hem ameli ihtiva eder. Hayrı ve şerri bildiği halde hayra uymayan, şerden sakınmayan bir kimse akıllı demek değildir. Bundan dolayı ancak kendisine faydalı olan işleri yapıp kendisine zarar verecek şeylerden uzak duran kimseler akıllıdır. Deli ise bunları birbirinden ayırd edemeyendir. Bundan dolayı bazen kendisini tehlikelere de atabilir, bazen kendisine faydalı olacak şeylerden de kaçabilir.][420]

---

419 Ona dair bilgi daha önce geçmişti.

420 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 106.

وَمَا مِنْ دَٓابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَاۜ كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦﴾

6. "Yeryüzünde yürüyüp de rızkı Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur. Onların durdukları yerlerini de emanet edildikleri yerlerini de O bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır."

Tefsiri:

[Rızık ile mübah kılış ve mülkiyete veriş sözkonusu olmamakla birlikte canlının kendisi ile yararlandığı şeyler kastedilebilir. Bu durumda haram olan şey de rızkın kapsamında olur. Yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde yürüyüp de rızkı Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur."* buyurmaktadır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Sahih'te: "(Melek) onun rızkını, amelini, ecelini, bedbaht mı yahut mutlu mu olacağını yazar."[421]][422]

وَهُوَ الَّذ۪ي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ ف۪ي سِتَّةِ اَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَٓاءِ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًاۜ وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذ۪ينَ كَفَرُٓوا اِنْ هٰذَٓا اِلَّا سِحْرٌ مُب۪ينٌ ﴿٧﴾

7. "Arşı su üstünde iken -hanginizin daha güzel bir amelde bulunacağını ortaya çıkarmak için- gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur. Andolsun ki: "Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz." diyecek olsan, kâfirler mutlaka: "Bu ancak apaçık bir sihirdir." derler."

Tefsiri:

[Fiiller müteaddi ve lazım (geçişli ve geçişsiz) olmak üzere iki türlüdür. Müteaddi fiile yaratmak, vermek ve benzeri fiiller örnektir. İstiva etmek, inmek, gelmek, gitmek gibi fiiller de lazım fiillere örnektir. Yüce Allah: *"Allah göklerle yeri ve onların aralarında olanları altı günde yaratan sonra arşa istivâ edendir."* (Secde, 4) buyurmaktadır. Burada hem müteaddi hem lazım iki türlü fiili de zikretmektedir.

421 Buhârî, 318; Müslim, 2643
422 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 132

Her ikisi de onun kudret ve meşieti ile hasıl olmuştur ve o bu fiillerin her biriyle muttasıftır. Bu hususa dair geniş açıklamalar başka yerde yapılmıştır.][423]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Rezin'in rivâyet ettiği hadisi Ahmed, Tirmizi ve başkaları rivâyet etmiş olup Tirmizi Kitabu't-Tefsir'de (Sünen'in Tefsir bölümünde) Hud Sûresi'nin tefsirinde yüce Allah'ın: *"Arşı su üstünde iken gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur."* buyruğunun tefsiri ile alakalı olarak şunları söylemektedir: Bize Ahmed b. Meni' tahdis edip dedi ki: Bize Yezid b. Harun tahdis etti, bize Muhammed b. Seleme, Ya'la b. Ata'dan haber verdi, o Veki b. Anes'den o amcası Ebu Rezin'den şöyle dediğini rivâyet etti: Ey Allah'ın Rasûlü! Rabbimiz mahlukatını yaratmadan önce nerede idi dedim. O: Altı hava üstü hava bilinmez bir yerde idi. Sonra da su üstünde arşını yarattı" buyurdu.[424] Ahmed b. Meni' dedi ki: Yezid b. Harun dedi ki: "el-ama': bilinmez yer." onunla birlikte hiçbir şeyin bulunmaması demektir.

Bu hadiste yaratılmış olan Arşın göklerden ve yerden önce yaratılmış olduğu beyan edilmektedir. "Fiama: Bilinmez bir yerde" ise Yezid b. Harun'un zikredip kendisinden Ahmed b. Meni'in rivâyet ettiği Tirmizi'nin de kabul ettiğine göre beraberinde hiçbir şeyin olmaması demektir. Bu taktirde bu hadiste şanı yüce Allah ile birlikte başka hiçbir şey yokken de onun var olduğuna delil bulunmaktadır.][425]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Arşı su üstünde iken -hanginizin daha güzel bir amelde bulunacağını ortaya çıkarmak için- gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur."* buyurmak sûretiyle gökleri ve yeri altı günde yarattığını ve (daha önceden) arşının su üstünde olduğunu haber vermektedir.][426]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı seleften ve haleften bir çok kimse arşın kalemden ve levhden önce yaratıldığı kanaatindedirler. Onlar buna bu hadisi delil gösterirler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Ona yaz

423 Câmiu'l-Mesâil, II, 22.

424 Ebu Davud, 4731; Tirmizi, 3108; İbn Mace, 182; Ahmed, IV, 11; İbn Hibban -el-İhsan-, 6108; Ebu Ya'la, 4999. Bazıları hasen olduğunu belirtmekle hadiste bir parça zayıflık vardır. Allah en iyi bilendir.

425 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye, I, 153-154.

426 es-Safdiyye, 76.

dedi. O ne yazayım dedi. O: Kıyamet gününe kadar olacak her şeyi yaz dedi."[427] hadisini bu yaratmanın yüce Allah'ın: *"Arşı su üstünde iken hanginizin daha güzel amelde bulunacağını ortaya çıkarmak için gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur."* buyruğunda sözü edilen yaratmaya yorumlamışlardır.

Bu ise Müsned ve Sünen hadis kitaplarında meşhur olan Ebu Rezin el-Ukayri'nin hadisinin bir benzeridir. O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Rasûlü! Rabbimiz mahlukatı yaratmadan önce nerede idi diye sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir amâda idi (onunla beraber kimse yoktu.) Üstünde hava ve altında hava vardı. Sonra su üstünde arşı yarattı."[428] Bu hadiste sözü edilen yaratmanın kapsamı içerisine "el-ama" denilen beraberinde bir şey olmayış sözkonusu değildir. Bazıları ise bunun yüce Allah'ın: *"Onlar buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelivermesinden ve işlerin bitiriliverilmesinden başkasını mı bekliyorlar?"* (Bakara, 210) buyruğunda sözkonusu edilen "bulutlar" olduğunu zikretmektedirler. Bu hususta da bilinen bir takım rivâyetler vardır.][429]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Amel hususunda takva iki şey ile olur. Birincisi amelin ihlasla Allah için yapılmasıdır. O da Rabbine ibadete hiçbir şeyi ortak koşmaksızın o ameli ile yalnızca Allah'ın rızasını istemesi ile olur. İkincisi ise yaptığı işin Allah'ın emredip sevdiği işlerden olması ve böylelikle şeriate muvafık olmasıdır. Yoksa Allah'ın izin vermediği kimselerin teşri ettikleri dinden olmamasıdır. Bu da Fudayl b. İyaz'ın yüce Allah'ın: *"Hanginizin daha güzel bir amelde bulunacağını ortaya çıkarmak için."* buyruğu hakkında söylediği daha ihlaslı ve daha doğru amelde bulunacağını ortaya çıkarmak için şeklindeki açıklamasına benzer.

Çünkü amel eğer ihlaslı olup doğru olmazsa kabul olunmaz. Doğru olmakla birlikte ihlaslı olmazsa yine kabul olunmaz. Amelin kabul edilmesi için hem Allah için ihlasla yapılması hem de doğru olması gerekir. İhlasla yapılması yalnız Allah için yapılması demektir. Doğru olması ise sünnete uygun olması demektir.][430]

---

427 Ahmed, V, 317; Ebu Davud et-Tayalisi, 577; İbn Ebu Âsım, es-Sünne, I, 48-50; Tirmizi, II, 23 ve başkaları. Hadis sahih ve sabittir.

428 Kaynakları daha önce gösterildi.

429 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 275.

430 Câmiu'l-Mesâil, I, 257, II, 226; Minhâcü's-Sünne, V, 253, VI, 217.

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾

9. "İnsana nezdimizden bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden alıversek muhakkak o, ümidini kesmiş bir nankör olur.

10. Ve şâyet kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırsak, elbette ki: "Kötülükler benden uzaklaşıp gitti" der. Çünkü o, şımarıktır, böbürlenendir."

Tefsiri:

[Kul darlık ve sıkıntılı zamanlarında sabretmekle emrolunduğundan daha büyük çapta rahat ve bolluk zamanlarında sabretmekle emrolunmuştur. Nitekim yüce Allah: *"İnsana nezdimizden bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden alıversek muhakkak o, ümidini kesmiş bir nankör olur. Ve şâyet kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırsak, elbette ki: "Kötülükler benden uzaklaşıp gitti" der. Çünkü o, şımarıktır, böbürlenendir. Sabredip salih amellerde bulunanlar müstesnâdır. İşte onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."* (Âyet 9-11) buyurmaktadır.][431]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Musibet halinde sabır ile öfke halinde sabrın bir arada zikredilmesi, musibet halinde sabır ile nimet halindeki sabrın bir arada zikredilmesine benzer. Yüce Allah'ın: *"İnsana nezdimizden bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden alıversek muhakkak o, ümidini kesmiş bir nankör olur. Ve şâyet kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırsak, elbette ki: "Kötülükler benden uzaklaşıp gitti" der. Çünkü o, şımarıktır, böbürlenendir. Sabredip salih amellerde bulunanlar müstesnâdır. İşte onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."* (Âyet 9-11) buyruklarında olduğu gibi.][432]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü insan yüce Allah'ın şu buyruklarında nitelendirdiği gibidir: *"İnsana nezdimizden bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden alıversek muhakkak*

431 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 50.
432 el-İstikâme, II, 273-274.

o, ümidini kesmiş bir nankör olur. Ve şâyet kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırsak, elbette ki: "Kötülükler benden uzaklaşıp gitti" der. Çünkü o, şımarıktır, böbürlenendir." (Âyet 9-10) Yine yüce Allah: *"Sabredip salih amellerde bulunanlar müstesnâdır. İşte onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."* (Âyet 11) buyurmaktadır.

Böylelikle rahat ve bolluktan sonra darlık ve sıkıntı halinde insanın gelecekte onun son bulacağından yana ümit kestiğini ve Allah'ın bu sıkıntıdan önce kendisine ihsan etmiş olduğu nimetleri inkâr edip nankörlük ettiğini, darlık ve sıkıntıdan sonra nimet halinde ise gelecekte darlık ve sıkıntının geri dönmeyeceğinden kendisini emin hissederek içinde bulunduğu hali unuttuğunu: *"Kötülükler benden uzaklaşıp gitti der. Çünkü o şımarıktır, böbürlenendir."* buyruğu ile haber vermektedir. O başkalarına karşı Allah'ın üzerindeki nimetleri ile böbürlenen birisidir.

Yine yüce Allah: *"Gerçekten insan helû' olarak yaratılmıştır. Yani o kendisine zarar erişirse feryadı basandır. Ona hayır dokunsa cimrilik edip, infak etmeyendir."* (Mearic. 19-21) buyruğu ile onun kötülük halinde tahammülsüz olduğunu ve bu kötü hale sabır gösteremediğini fakat hayır ve bolluk halinde ise cimrilik ederek kimseye bir şey koklatmadığını haber vermektedir.

Yine yüce Allah: *"Şüphesiz insan çok zalim ve çok nankördür."* (İbrahim. 24); *"Gerçekten insan Rabbine karşı çok nankördür."* (Adiyat, 6); *"Muhakkak insan çok zalim, çok cahildir."* (Ahzâb, 72); *"Zaten insan çok cimridir."* (İsra, 100); *"Eğer ona kötülük dokunsa hemen ümidini keser ye'se düşer."* (Fussilet, 49) ve: *"Fakat O sizi kurtarıp karaya çıkarınca (yine) yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür."* (İsra, 67) buyurmaktadır.

Yüce Allah mü'minleri darlık ve sıkıntı zamanlarında sabredenler olmakla nitelendirdiği gibi nimet hallerinde de sabreden kimseler olmakla: *"Sabredip salih amellerde bulunanlar müstesnadır."* buyruğu ile de onları sabredenler olmakla nitelendirmektedir. Rahat ve bolluk zamanında sabır bazen daha da zor olabilir. Bundan dolayı ashab-ı kiramdan kimisi: Bizler darlık ve sıkıntı ile sınandık, sabrettik. Fakat rahat ve bollukla sınandık sabredemedik demiştir.[433]

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de fakirliğin fitnesinden ve zenginlik fitnesinin şerrinden Allah'a sığınırdı. Ashabına da şöyle buyurmuştur: "Allah'a yemin ederim sizin adınıza fakirlikten korkmuyorum. Fakat ben sizden öncekilere dünyanın

433 Bu söz Abdurrahman b. Avf'a ait olup rivâyet Tirmizi. 2464'de yer almaktadır. Buna yakın bir ifade Hilyetü'l-Evliya. I. 236'da kaydedildiği üzere Muaz'dan da rivâyet edilmiştir.

yaygın bir şekilde verildiği gibi size de yaygın bir şekilde verileceğinden. Onlar onun uğrunda birbirleriyle yarıştıkları gibi sizin de birbirinizle yarışacağınızdan ve onları helak ettiği gibi sizi de helak edeceğinden korkarım."[434]][435]

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾

13. "Yoksa: "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyleyse haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin. Allah'tan başka kime gücünüz yetiyorsa onları da çağırın. Eğer doğru söyleyenler iseniz."

Tefsiri:

[Aynı şekilde Hud Sûresi'nde: *"Öyleyse haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin. Allah'tan başka kime gücünüz yetiyorsa onları da çağırın. Eğer doğru söyleyenler iseniz."* buyurmaktadır. Çünkü yüce Allah: *"Haydi onun gibi bir söz getirsinler."* (Tur, 34) buyruğu ile benzerini meydana getirmeleri için onlara meydan okumuştu. Daha sonra onlardan benzeri on sûre getirmeleri için meydan okuyunca hem öncekinden hem bundan aciz kaldılar. Sonra onlardan benzeri bir sûre meydana getirmelerini istedi. Bundan da aciz kaldılar. Şüphesiz yaratılmışların onun hatta bir sûresinin bile benzerini getirmeleri imkânları yoktur. Bütün yaratılmışlar benzeri bir sûre meydana getirmekten aciz olduklarına göre Muhammed de onlar gibi olduğuna göre kitabın Allah'tan indirilmiş olduğu, Allah'ın onu kendi ilmi ile indirdiği. yaratılmışın ilmi ile indirmediği bilinmiş olmaktadır. Onda bulunan her bir haber Allah'ın ilminden verilen bir haberdir.

Yüce Allah'ın: *"De ki: Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir."* (Furkan, 6) buyruğuna gelince; çünkü Kur'ân-ı Kerim'de onun Allah tarafından indirildiğine dalalet eden ancak Allah'ın bildiği sayısız sırlar vardır. Yüce Allah'ın bunu sözkonusu etmesi onun Allah tarafından indirilmiş bir hak olduğuna bazen delil gösterilir. Fakat bu kitap göklerin, yerin, dünyanın, öncekilerin ve sonrakilerin sırları ile gaybın sırlarına dair ancak Allah'ın bildiği haberleri ihtiva eden bir kitaptır. İşte biz de buradan hareketle onun verdiği haberlerin doğruluğunu bilmemizi Allah'tan geldiğine delil gösteriyoruz.

434 Buhârî. 2842: Müslim. 1052.
435 Câmiu'l-Mesâil. II. 358-359.

Yüce Allah'ın bu kitabı ilmiyle indirmiş olduğu sabit olduğuna göre biz de bunu onun verdiği haberin hak olduğuna delil gördük. Allah'ın ilmi ile verdiği bir haber olduğuna göre onda bulunan haberler nebilere ve ümmetlerine dair verilen haberlere bazen de kıyamet gününe ve o günde olacaklara dair verilen haberlere delil gösterilir. Delil gösterilen haberin ise doğru olduğunu başka bir cihetten anlamamız gerekir. Bunu da geleceğe dair verdiği ve haber verdiği şekilde gerçekleşen hususları bildirmesi ile geçmiş ümmetler hakkında kitap ehlinden herhangi bir şey öğrenmemekle birlikte ellerinde bulunanlara uygun haber vermesi ve sahipleri için sır olan bir takım hususları haber vermesi gibi. Nitekim yüce Allah: *"Hani peygamber eşlerinden birine gizli bir söz söylemişti."* (Tahrim, 3) ile: *"Her şeyi en iyi bilen her şeyden haberdar olan bana haber verdi dedi."* (Tahrim, 3) buyrukları buna örnektir. Şanı yüce Allah'ın: *"Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir."* (Furkan, 6) buyruğu onun verdiği haberleri delil göstermektedir. Bundan dolayı yüce Allah bu buyruğu: *"Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır. Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir."* (Furkan, 4) diyen kimseleri yalanlamak için zikretmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"İndirmiştir."* buyruğu onun hak olduğuna ve onda bulunan Allah'tan gelen haberin de hak olduğuna dair bir delildir. Bundan dolayı bunu meydan okumanın sübutundan sonra ve yaratılmışların benzerini meydana getirmekten acizlikleri ortaya çıktıktan sonra zikretmiş bulunmaktadır.][436]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Yoksa: Onu kendisi uydurdu mu diyorlar. De ki: Öyleyse haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin."* buyruğundan itibaren *"Artık müslüman oluyor musunuz."* (Âyet 14) buyruğuna kadarki âyetlerde yüce Allah onun benzeri uydurma on sûreyi Allah'tan başka yardıma çağırabilecekleri herkesle birlikte meydana getirmeleri için onlara meydan okuyunca bu meydan okumanın muhtevasında şu da vardı: Allah'tan başka hiçbir kimse bunun benzerini meydana getiremez. Nitekim yüce Allah: *"De ki: "Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler."* (İsra, 88) buyurmaktadır.][437]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah meydana okuma âyetlerinde: *"Yoksa: "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyleyse haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin. Allah'tan başka kime gücünüz yetiyorsa onları da çağırın. Eğer*

436 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 197-199.
437 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 106.

doğru söyleyenler iseniz." (Âyet 13) buyurmaktadır. Yine o âyette: *"Eğer bunun üzerine size cevap vermezlerse bilin ki demek o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve gerçekten O'ndan başka hiçbir ilah yoktur."* buyurmaktadır. Yüce Allah çağrının yöneltildiği kimselerin acizliklerini ortaya koymakla yetinmeyerek onlara Allah'tan başka çağırabilecekleri herkesi kendilerine yardıma çağırmalarını da emretmiştir. Bu ise cinleriyle insanlarıyla melekleriyle bütün yaratılmışların bundan aciz olduğunu ortaya koyan bir meydan okumadır. Yüce Allah Bakara Sûresi'nde de: *"Eğer kulumuza kısım kısım indirdiğimizden şüphe içindeyseniz, haydi siz de onun türünden bir sûre getirin. Allah'tan başka şâhidlerinizi de (yardıma) çağırın, eğer doğru söyleyen kimseler iseniz."* (Âyet 23) buyurmuştur. Yani sizler lehinize tanıklık edecek ve bunun Allah tarafından gelmediği hususunda size muvafakat eden herkesi çağırın. Bu kitabın Allah tarafından indirildiğini kabul etmeyen herkesi bu işe katkı vermeye davet edin. İşte bu iman etmeyenlerin de iman etmekle birlikte şüphe ve tereddüt içerisinde kalmaya devam eden herkesin bundan aciz olduğunu ortaya koymaktadır. İşte bunların hepsi bunun Allah tarafından geldiğini bilmişlerdir. Medine'de inmiş bir sûre olan Bakara Sûresi'ndeki bu meydan okuma ise Yunus ve Hud sûrelerinden sonra gelmiştir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Eğer şüphe içinde iseniz."* (Bakara. 23) buyurmaktadır. Orada ise: *"Onu uydurdu mu diyorlar."* buyurmaktadır. İşte bu (Bakara Sûresi'ndeki âyet) şüphe ve tereddüt içerisindeki herkese bir meydan okumadır. Öteki ise yalanlayan herkesin benzerini meydana getirmesi için bir meydan okumadır. Bundan dolayı Hud Sûresi'nde: *"Kimi çağırmaya gücünüz yetiyorsa."* buyrulmuştur. Bu daha beliğdir. Bakara Sûresi'nde ise: *"Şahitlerinizi çağırın."* buyrulmuştur.

Bazı müfessirler *"şahitleriniz"*i ilahlarınız diye açıklamıştır. Bir kısmı da: Sizin ortaya koyduğunuzun Kur'ân'ın bir benzeri olduğuna şahitlik edeceğiniz kimseleri çağırın demektir. Doğrusu ise *"şahitleriniz"* buyruğunun İbn İshak'ın İbn Abbas'dan bilinen senedi ile zikrettiği şekilde onlara şahitlik edecek olan kimselerdir. O şöyle demiştir: *"Şahitlerinizi (çağırın)"* yani yapmak istediğiniz bu işte size yardımcı olmak üzere kimi çağırabilirseniz çağırın diye açıklamıştır.

Süddi Ebu Malik'den şöyle dediğini nakletmektedir: Allah'tan başka şahitleriniz Allah'a ortak koştuğunuz ortaklar demektir. Çünkü Kur'ân hakkında bir şüphe içinde iseler Kur'ân'a karşı benzerini ortaya koymaları düşünülebilecekler onlardır. Ama onun Allah'tan geldiğine kesin olarak inanan kimsenin ise bütün yaratılmışların böyle bir işi yapmaktan aciz olduklarını bildiğinden ötürü Kur'ân'ın benzerini ortaya koyma maksadını gütmesine imkân yoktur. Şanı yüce Allah da açıkça göstermiş olduğu mucizeler sebebiyle Muhammed (sallallâhu aleyhi

ve sellem) lehine şahitlikte bulunmuştur. O halde sizler de lehinize şahitlik edecek kimseleri çağırın. Bunlar ise Allah'tan başka şahitlik eden kimselerdir ve Allah'ın şahitlik ettiği şeylere şahitlik etmemektedirler. Böylelikle onların şahitlikleri yüce Allah'ın şahitliğinin zıddınadır. Nitekim yüce Allah: *"Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki o bunu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de (buna) şahitlik ederler."* (Nisa. 166); *"De ki: Benimle sizin aranızda bir şahit olarak Allah ve yanında kitabın bilgisi bulananlar yeter."* (Rad. 43); *"Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmadığına, adaleti ayakta tutarak şahitlik etti."* (Ali İmran. 18) buyurmaktadır.][438]

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا
لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ
مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

15. "Kim dünya hayatını ve onun süsünü arzu ederse, onlara amellerinin karşılığını orada tamamen öderiz. Onlar bu hususta zarara uğratılmazlar.

16. İşte onlar âhirette ateşten başka bir şeyleri olmayacak kimselerdir. Orada işledikleri şeyler boşa gitmiş olacaktır. Zaten yapageldikleri de hep bâtıldı."

Tefsiri:

[Sahih'te yer alan ve cehennem ateşinin kendileri ile tutuşturulacağı ilk üç kişi ile ilgili hadiste şöyle söyleyen alim de zikredilmektedir: Ben senin için ilim öğrendim ve senin için onu öğrettim. Ona: Yalan söyledin. Bilakis sen filan kişi alimdir denilmesini istedin ve bu söylendi. Daha sonra verilen emir ile o kişi cehennem ateşine sürüklenir."

Muaviye bu hadis-i şerifi işitince ağlamış ve: Allah doğru söylemiştir, rasûlü de tebliğ etmiştir dedikten sonra yüce Allah'ın: *"Kim dünya hayatını ve onun süsünü arzu ederse, onlara amellerinin karşılığını orada tamamen öderiz. Onlar bu hususta zarara uğratılmazlar. İşte onlar âhirette ateşten başka bir şeyleri olmayacak kimselerdir. Orada işledikleri şeyler boşa gitmiş olacaktır. Zaten yapageldikleri de hep bâtıldı."* (Âyet 15-16) buyruklarını okumuştu.[439]][440]

438 en-Nübuvvât. 1216-217.
439 Müslim. II. 1512-1514.
440 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 414-415.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا
وَرَحْمَةً أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ
فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾

17. "Böyle bir kimse, Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da onu yine kendinden bir şahit takip eden, daha önce Mûsâ'nın bir önder ve rahmet olan kitabı (ile tasdik edilmiş) bulunan kimse gibi midir? (Hayır) böyle olanlar ona iman ederler. Artık bu gruplardan kim onu tanımazsa bilsin ki ona va'dedilen yer ateştir. Bundan asla şüphe içinde olma. Çünkü o, Rabbinden gelen haktır. Fakat insanların çoğu iman etmezler."

Tefsiri:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelmiş sahih hadislerden birisi de onun şu buyruğudur: "Nefsim elinde olana yemin ederim ki bu ümmetten (davetine muhatap olan davet ümmetinden) ister bir yahudi ister bir nasrani benim peygamberliğimi işittikten sonra bana iman etmeyecek olursa mutlaka cehenneme girecektir."[441]

Said b. Cübeyr dedi ki:[442] Yüce Allah'ın kitabında bunu doğrulayan buyruk: *"Artık bu gruplardan kim onu tanımazsa bilsin ki ona vadedilen yer ateştir."* buyruğudur.

Hadisteki mana ondan tevâtür yoluyla ulaşmış ve kesin olarak bilinen bir husustur. Durum böyle olduğuna göre onun bütün inanç mensuplarına bir rasûl olarak gönderilmiş olması da kabul edilmelidir. Çünkü o kitap ehlinin de başkalarının da kendisinin Allah'ın Rasûlü olduğunu kabul etmelerini istemektedir. Şüphesiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yalan söylemez, Allah'ın emri olmadan kendisine itaat etmeleri için onlarla savaşmaz, canlarını ve mallarını yerlerini yurtlarını Allah'ın izni olmaksızın da helal bellemez.][443]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Böyle bir kimse Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da onu yine kendinden bir şahit takip eden ... kimse gibi midir?"* buyruğunda sözkonusu

441 Müslim, 153.
442 İbn Cerir, 18073.
443 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 206.

edilen kişi Rabbinden gelen apaçık bir delil üzere olup arkasından da Allah'tan gelen bir şahidin geldiği mü'min kimsedir. Bu gelen şahit ise Kur'ân-ı Kerim'dir. Allah Kur'ân-ı Kerim'de mü'minin kabul ettiği apaçık imanın aynısı hakkında tanıklık etmiş bulunmaktadır.][444]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: "*Böyle bir kimse, Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da onu yine kendinden bir şahit takip eden, daha önce Mûsâ'nın bir önder ve rahmet olan kitabı (ile tasdik edilmiş) bulunan kimse gibi midir? (Hayır) böyle olanlar ona iman ederler. Artık bu gruplardan kim onu tanımazsa bilsin ki ona va'dedilen yer ateştir.*" buyurmaktadır. Said b. Cübeyr[445] ve başkaları dedi ki: Güruhlardan, gruplardan maksat bütün din mensuplarıdır. O şunu da söylemiştir: Bu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunun doğruluğunu ortaya koymaktadır: "Nefsim elinde olana yemin ederim ki bu (davet) ümmeti arasından ister yahudi ister hristiyan bir kimse beni işitir de sonra bana iman etmeyecek olursa mutlaka cehenneme girecektir." Sonra (Said) şu: "*Artık bu gruplardan kim onu tanımazsa bilsin ki ona vadedilen yer ateştir.*" âyetini okudu.][446]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Böyle bir kimse Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da onu yine kendinden bir şahit takip eden... kimse gibi midir?*" buyruğu Rabbinden gelen apaçık bir delil üzere bulunup ona kendisinden bir şahidin arkasından geldiği herkesi kapsar. Apaçık delilden kasıt fayda veren bilgidir. Arkasından gelen şahit ise salih ameldir. Bu ise rasûlü ve kıyamet gününe kadar onun izinden gidecek olan herkesi kapsar. Şüphesiz ki rasûl de Rabbinden gelen apaçık bir delil üzeredir. Onun izinden gidenler de Rabbinden ona gelmiş apaçık bir delil üzeredirler.

Yüce Allah rasûl hakkında: "*Böyle bir kimse Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da onu yine kendinden bir şahit takip eden ... kimse gibi midir?*"; "*De ki: Ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzereyim.*" (En'am. 57) buyurmaktadır. Müminler hakkında da: "*Rabbinden apaçık bir delil üzere olan kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevâlarına uyan kimseler gibi midir?*" (Muhammed, 14) buyurmaktadır. Yüce Allah bunu sûrenin baş taraflarında her iki sınıfı sözkonusu ettikten sonra şu buyruklarıyla zikretmektedir: "*Kâfir olup Allah'ın yolun-*

444 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII, 69.
445 Az önce kaynakları gösterildi.
446 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 351-352.

dan alıkoyanların amellerini (Allah) boşa çıkarır. İman edip salih amel işleyenler ve Muhemmed'e indirilene –ki o Rabblerinden gelen hakkın ta kendisidir- iman edenlerin ise (Allah) günahlarını bağışlar ve hallerini ıslâh eder. Bu böyledir, çünkü kâfir olanlar bâtıla uymuşlardır. İman edenler ise, Rabblerinden gelen hakka uymuşlardır." (Muhammed, 1-3) ile başlayan ve: *"Rabbinden apaçık bir delil üzere olan ... kimseler gibi midir?"* (Muhammed. 14)'e kadar buyruklarla bunu sözkonusu etmiştir.

Ebu'd-Derda dedi ki: Hiç bir ümmet hevâlarına uymadıkları ve nebilerinin getirmiş oldukları apaçık deliller ile hidâyeti terketmediği sürece helak olmaz.

Yüce Allah da: *"De ki: Bu benim yolumdur. Allah'a basiret üzere davet ederim. Benede bana uyanlar da."* (Yûsuf, 108) buyurmaktadır. Buna göre ona uyan kimseler basiret üzere Allah'a davet ederler. Basiret ise beyyine/apaçık delil demektir. Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ölü iken kendisini dirilttiğimiz insanlar arasında ona yürümesi için nur verdiğimiz kimse..."* (En'am. 112) İnsanlar arasında aydınlığında yürüyeceği nur beyyine/apaçık delil ve basirettir. Yüce Allah: *"Allah göklerin ve yerin nurudur."* (Nûr. 35) buyurmaktadır.

Ubey b. Kâb[447] ve başkaları dedi ki: Bu mü'minin nuruna dair bir örnektir. Bu nur da faydalı ilimden ve salih amelden neşet eden mü'min kulunun kalbindeki nurudur. Bu ise Rabbinden bir beyyinedir. Yine yüce Allah: *"Acaba kendisi Rabbinden gelmiş bir nur üzere bulunupta Allah'ın göğsünü islâm için genişlettiği bir kimse."* (Zümer, 22) Bu da yüce Allah'ın: *"İşte onlar Rabblerinden bir hidâyet üzeredirler."* (Bakara. 5) buyruğunda sözü edilen hidâyettir. Bu âyette yükseğe çıkma/istila anlamını veren harf (ala: üzere) lafzını kullanmıştır. Çünkü kalp ancak hakkı bilen ve hakka kesin inanan bir halde olduğu taktirde istikrar bulur sebat gösterir. Böylelikle ilim ve iman onun için kendileri ile boyandığı bir boya olur. *"Allah'ın boyası... kimin boyası Allah'ın boyasından daha güzel olabilir ki."* (Bakara, 138) buyurmaktadır. Böylelikle bu onun güç ve imkân kaynağı haline gelir. Yüce Allah'ın: *"De ki: Kavmim bütün gücünüzle yapacağınızı yapın ben de yapacağım. Bu yurdun sonunun kimin olacağını yakında bileceksiniz."* (En'am. 135) Mekan ve mekane/imkân ve güç ile mesela tavan gibi kişinin etrafını kuşatıcı olmasa bile üzerinde yerleşilen şey kastedildiği gibi etrafını çepeçevre saran şey de kastedilebilir.

İşte mü'minler Rabblerinden gelen bir hidâyet bir nur apaçık bir delil ve bir basiret üzere bulunduklarından dolayı bu onların üzerinde karar kılıp yerleştikleri

447 İleride Nûr Sûresi'nde gelecektir.

ve onları çepeçevre bir mekane/güç ve imkân kaynağı olur. Bu durumlarıyla yüce Allah'ın haklarında: *"İnsanlardan bazıları (dinin) bir tarafından Allah'a ibadet eder. Eğer ona hayır isabet ederse onunla mutmain olur. Şâyet ona bir bela isabet ederse yüzü üzere döner (irtidad eder.)"* (Hacc, 11) buyurduğu kimselerin durumundan farklı durumdadır. Böyle bir kimsenin sebatı istikrarı huzuru olmaz. Aksine böyle bir kişi bir uçurumun kıyısında duran kimseye benzer. Ona hayır isabet ettiği taktirde rahatlar fakat bazen uçurumun içine yüzüstü yuvarlanıp düşebilir.

İşte kurduğu yapıyı Allah korkusu ve onun rızası üzere tesis edip inşa eden ile: *"Binasını yıkılmaya yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup da onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse."* (Tevbe, 109) arasındaki fark budur. İşte dibinde ateş bulunan bir çukurun kenarında bulunup Allah'ın o ateşten kendilerini kurtarmış olduğu kimseler de böyledir. Bunun tanıklarıda pek çoktur.

Böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ona uyanların Rabblerinden gelen apaçık bir delil bir basiret bir hidâyet ve bir nur üzere oldukları açıkça görülmektedir. Bu da kalplerindeki iman, ilim ve salih ameldir. Daha sonra yüce Allah: *"Onu yine kendinden bir şahit takip eden."* buyurmaktadır. Buradaki "minhu: Kendinden" buyruğundaki zamir yüce Allah'a aittir. Yani Rabbinden gelen apaçık bir delil üzere bulunan bu kimseyi Allah'tan gelen bir şahit takip eder. Şahit de Allah'tan gelmiştir. Tıpkı sözü edilen ve üzerinde bulunduğu apaçık delilin de Allah'tan gelmiş olduğu gibi.

"Şahit" sözü edilen kişinin kendi nefsindendir deyip, bunu kişinin kendi diliyle yahut da Ali b. Ebu Talip ile tefsir edenlerin görüşüne gelince bu zayıf bir görüştür. Çünkü şahidin insanın kendisinden olması şahidin doğru olmasını gerektirmez. Çünkü bu insanın kendi lehine şahitlik etmesi gibidir. Halbuki şahidin Allah'tan gelmesinde durum farklıdır. Çünkü bu durumda şahit bizzat yüce Allah'tır. Bu da yüce Allah'ın: *"De ki: Benimle sizin aranızda bir şahit olarak Allah ve yanında kitabın bilgisi bulunanlar yeter."* (R'ad, 43) buyruğundaki gibidir.

Sözkonusu kişinin (takip eden şahidin) Ali olduğu görüşüde zayıftır. Çünkü dini üzere ona tabii olmuş ve ancak onunla hidâyet bulmuş bir yakınının lehine şahitliği ne doğruluğunun bir delili ne de küfre karşı bir delil olabilir. Oysa nezdinde ilk kitabın bilgisi bulunan kimselerin şahitliği böyle değildir. Bunların şahitliği bir delil ve bir rahmettir. Yüce Allah'ın bu sûrede: *"Daha önce Musa'nın bir önder ve rahmet olan kitabı."* (Âyet, 17) ve: *"Ve İsrailoğullarından bir şahit*

de onun bir benzeri üzere şahitlik edip." (Ahkâf, 10); *"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen senden önce kitabı okuyanlara sor."* (Yunus, 94); *"Kendilerine kitap verdiklerimiz bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler."* (En'am, 114) buyurmaktadır. İşte Allah'tan gelen bu şahit Kur'ân-ı Kerim'dir.

Bunun Cebrail olduğunu söyleyen kimseler de kendiliklerinden bir şey söylememişlerdir. Aksine o Kur'ân-ı Kerim'i yüce Allah'tan tebliğ edendir. Cebrail'de Kur'ân-ı Kerim'in Allah'tan indirildiğine ve onun hak olduğuna şahitlik eder. Nitekim yüce Allah: *"Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki o bunu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de (buna) şehadet ederler. Şahit olarak Allah yeter."* (Nisa, 166) buyurmaktadır. Bu şahidin Cebrail olduğunu söyleyen kimse(ler) "onu tilavet eder" mealde arkasından takip eder" ifadesi yani onu okur diye açıklamış olmaktadır. Yüce Allah'ın: *"O halde Biz onu okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy."* (Kıyamet, 18) buyruğu gibidir. Yani Cibril onu sana okuduğu zaman sen de onun okuduğuna uy demektir. Yine yüce Allah: *"Ona çetin güçler sahibi öğretti."* (Necm, 5) buyurmuştur.

Şahidin onun dili olduğunu söyleyip zamiri zikredilmemiş olduğu halde Kur'ân'a ait kabul edenler ise buradaki "Beyyine: Apaçık delil" in Kur'ân'ın kendisi olduğunu kabul etmesinden dolayı böyle demiştir. Şâyet beyyine Kur'ân'ın kendisi olsaydı ayrıca buna ihtiyaç olmazdı. Çünkü yüce Allah: *"Rabbinden bir delil üzerinde bulunan"* buyurmuştur. Zaten Kur'an'ın Allah'tan geldiğini de daha önce zikretmiş idi. Bunu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Cebrail'in indirdiği de bilinen bir husustur. Her ikiside böylelikle onu tebliğ etmiş ve onu okumuşlardır. O halde yüce Allah'ın: *"Yetluhu: Onu takip eden"* buyruğu (Cebrail yahut Muhammed (onu okur) buyruğu o taktirde anlamsız bir tekrar olur. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim'de bunun gibi bir ibare zikredilmemiştir.

Aynı şekilde bunun Kur'an'a ait olmasına gelince yine Kur'ân-ı Kerim'de bunun bir benzerini bulamıyoruz. Çünkü Kur'ân-ı Kerim Allah'ın bir ve tek kelamıdır ve kimse onun üzerinde olmaz. Eğer maksat Kur'an'a iman ve gereğince amel üzerinde olması ise işte bizim sözünü ettiğimiz beyyine rasûlün getirdiklerine imandır şeklindeki açıklamamız da budur. Bu da kendisinin Allah'ın Rasûlü olduğunu haber vermesi ve Allah'ın da Kur'an'ı üzerine indirmiş olduğunu bildirmesidir.

Mekki bir sûre olarak bu sûre indirildiği zaman Kur'ân-ı Kerim'den ancak bir bölümü indirilmiş bulunuyordu. Dolayısıyla o zaman içerisinde kendisine emrolunan şey ondan indirilenlere iman etmekti. O vakit bunlara iman edip bu hal

üzere ölmüş olan kimseler cennet ehlindendir. Aynı şekilde "Cebrail"'e "şahit" adının verilmesinin de Kur'ân-ı Kerim'de bir benzeri yoktur. Yine Rasûlullah'ın diline şahit denilmesi de Ali'ye şahit adının verilmesi de böyledir. Bunun benzeri Allah'ın şahitliğinden farklı olarak ne kitapta ne de sünnette vardır. Şanı yüce Allah birden çok yerde rasûlünün lehine şahitlik ettiğini haber verdiği gibi *"Yanında Allah'tan gelen bildiği bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir?"* (Bakara, 140) buyruğunda olduğu gibi indirdiğine de kendi tarafından gönderilmiş bir şahitlik adını vermektedir. İşte bu şanı yüce Allah'ın indirdiği ve onunla haber verdiği hususları bildirdiği Allah'ın kelamı tarafından yapılan bir şahitlik olduğuna delildir.

Şanı yüce Allah kelamıyla hüküm koyar, şahitlik eder, fetva/hüküm verir, kıssa anlatır, müjde verir ve hidâyete iletir. O kendi kelamını hükmetmek, fetva vermek, kıssa anlatmak, hidâyete iletmek, müjdelemek ve inzâr etmek ile de nitelendirir. Yüce Allah'ın: *"De ki Allah size o kalanlar hakkında fetva verir."* (Nisa, 127); *"De ki Allah size kelale hakkında fetva verir."* (Nisa, 176); *"Gerçekten bu Kur'ân İsrailoğullarına hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeyin çoğunu anlatır."* (Neml, 76); *"Biz sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz."* (Yûsuf, 3); *"De ki: "Şüphesiz ben Rabbimden gelmiş apaçık bir delil üzerindeyim. Siz ise onu yalanladınız. Sizin acele gelmesini istediğiniz şey (azab), benim yanımda değildir. Hüküm ancak Allah'ındır. O doğruyu haber verir ve O, ayırd edenlerin en hayırlısıdır."* (En'am, 57) ve: *"Şüphesiz bu Kur'ân en doğru olana hidâyet eder/iletir."* (İsra, 9) buyurmaktadır.

Aynı şekilde "rasûlü" ne de hidâyete ileten/hadii adını vererek: *"Muhakkak sen dosdoğru yola hidâyet edersin/iletirsin."* (Şura, 52) adını vermiş bulunmaktadır. Tıpkı ona beşir ve nezir adını verdiği gibi Kur'ân-ı Kerim'e de aynı şekilde beşir ve nezir adını vermiştir. Buna sebep ise Kur'ân-ı Kerim'in rasûlün ve mü'minlerin lehine Allah'ın indirmiş olduğu kelamı ile şahitlik etmesinden dolayı ve onun kelamı onun tarafından yapılan bir şahitlik olduğu için bu ismi anmıştır. Onun kelamı hikaye/kıssa anlatıp fetva verdiği müjdeleyip uyardığı gibi ondan şahitlik eden bir şahittir de.

Ali b. Ebu Talib'e (hariciler tarafından) sen bir mahluku tahkim ettin (hakem yaptın) dediklerinde o şu cevabı vermiştir: Hayır, ben yaratılmış birisini tahkim etmedim. Ben ancak Kur'ân'ı hakem yaptım. Şüphesiz Kur'ân'ın verdiği hüküm Allah'ın hükmünün kendisidir. Kur'ân'ın şahitlik ettiği husus da bizzat yüce Allah'ın şahitliğidir.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem -ki imam birisi idi, tefsiri de babası Zeyd'ten öğrenmişti. Zeyd'te tefsirde bir imamdı. Malik ve başkaları tefsiri ondan öğrenmişlerdir. Kendisinden de Malik'in öğrencisi Vehp ile Fakih Esbağ b. Ferac'de tefsiri ondan öğrenmişti. İşte Abdurrahman yüce Allah'ın: *"Böyle bir kimse Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da onu yine kendinden bir şahit takip eden"* buyruğu hakkında dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Rabbinden gelen apaçık bir delil üzere idi. Kur'ân-ı Kerim'de aynı şekilde onun ardından gelen bir şahittir. Çünkü Kur'an'da Allah'tandır.

Zeccac'da[448] bu hususta zikrettiği görüşler arasında şunuda kaydetmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'ân'ı tilavet eder o da Allah'tan gelen bir şahittir.

Ebul Aliyye dedi ki[449]: "Böyle bir kimse Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup" ki bu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir *"O'nu yine kendinden bir şahit"* Kur'ân-ı Kerim "takip eden" diye açıklamıştır. İbn Ebu Hatim dedi ki: İbn Abbas'tan Muhammed b. el-Hanefiyye'den Mücahit'ten Ebu Salih'ten İbrahim'den İkrime'den Dahhak'tan Katade'den Süddi'den Huzeyfe'den ve İbn Uyeyne'den de buna yakın açıklamalar rivâyet edilmiştir.[450] Onların bu söyledikleri doğrudur. Fakat bu onun arkasından gidenlerin Rabblerinden gelen bir delil üzere olmamalarını gerektirmez. Aksine onlar da Rabblerinden gelen apaçık bir delil üzeredirler. Nitekim Hasan-ı Basri şöyle demiştir.[451] *"Böyle bir kimse Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da..."* buyruğu hakkında dedi ki: Mümin Rabbinden gelen apaçık bir delil üzeredir. Bunu İbn Ebu Hatim'de rivâyet etmiştir. Ayrıca Hüseyin b. Ali'den: *"Onu yine kendinden bir şahit takip eden."* yani Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'tan gelen bir şahittir diye açıkladığı rivâyet edilmiştir. İşte hakkında şahitlik ettiği kimsenin apaçık delil üzerine olmasını gerektiren de budur.

Bir kimsenin: O Muhammed'tir demesi o Cebrail'dir diyenin sözü gibidir. Çünkü her ikisi de Kur'an'ı tebliğ etmiştir. Allah'ta gerek melekler arasından gerek insanlar arasından elçiler seçer. Melekler arasından Cebrail'i seçtiği gibi insanlar arasından da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i seçmiştir. Cebrail hakkında: *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu bir sözüdür."* (Hakka, 40) buyurmuştur. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında da: *"Kitap ehlinden ve müşrikler-*

448 Zâdu'l-Mesîr, IV, 86.
449 İbn Kesir, II, 440.
450 İbn Kesir, II, 440; Zâdu'l-Mesîr, IV, 86; İbn Cerir, XII, 12-17.
451 ed-Durru'l-Mensur, III, 324'te bunun kaynağı Ebu Şeyh olarak zikredilmektedir.

den kafir olanlar kendilerine apaçık delil gelinceye kadar (güya küfürlerinden) ayrılmayacaklardı. İçinde dosdoğru hükümlerin yazılı olduğu tertemiz sahifeleri okuyup duran Allah tarafından gönderilmiş bir Rasûldür." (Beyyine, 1-3) buyurmaktadır. Her ikisi de Allah tarafından gönderilmiş elçilerdir ve kendileri ile gönderilen risaleti/mesajı tebliğ etmişlerdir. Şanı yüce Allah'ta onların getirdiklerinin Allah'ın kelamı olduklarına şahitlik etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'in şahitlik ettiği şeye onların şahitlik etmelerine gelince, bu ise Kur'ân-ı Kerim'e iman eden herkes arasında ortak bir faydadır. Çünkü böyle bir kimse Kur'an'ın tanıklık ettiği herşey hakkında şahitlik eder. Çünkü ona iman etmiş bulunmaktadır. İster bu ona ulaşmış olsun isterse ulaşmamış olsun.

Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerine iman etmesi onları tebliğ etmesinden farklı bir şeydir. Çünkü ona hem bu hem öteki emrolunmuştur. Hem bunun karşılığında hem ötekinin karşılığında ona ecir vardır. Nitekim yüce Allah: *"Rabbinden kendisine indirilenlere Rasûl de iman etti iman edenler de."* (Bakara, 285) buyurmaktadır. Bundan dolayı kendisi de: Şehadet ederim ki şüphesiz ben Allah'ın kulu ve rasûlüyüm derdi. Buna göre Cebrail'in ve Muhammed'in Kur'an'ın şahitlik ettiği şeye şahitlik etmeleri ona iman etmeleri cihetiyledir. Yoksa onun kendileriyle elçi olarak gönderilmesi cihetiyle değildir. Çünkü onun onlarla gönderilmesi aynı zamanda Allah'ın onu söylediğine dair şahitliklerinide ihtiva eder. Bir başka rasûl ile bir şey gönderilebilir ve rasûl bunun elçi olarak gönderenin sözü olduğuna -gönderen kişi doğru söyleyen ve hikmet sahibi birisi olmasa bile- şahitlik edebilir. Fakat Cebrail'in ve Muhammed'in Allah'ın doğru söyleyen ve hikmet sahibi olduğunu bildiğini de bilir. Bu bakımdan her ikisi de Allah'ın hakkında şahitlik ettiği şeye şahitlik ederler. Melekler de mü'minler de Allah'ın söylediği sözün hak olduğuna ve Allah'ın doğru söyleyip hakim olduğuna ancak doğruyu haber verdiğine ve ancak adaletli olanı emrettiğine tanıklık ederler: *"Rabbinin kelimeleri doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."* (En'am, 115)

Böylelikle artık Cebrail'in ve Muhammed'in şahitliklerinin Kur'an'ın şahitliğinin kendisi olduğu Kur'an'ın şahitliğinin de Allah'ın şahitliğinin kendisi olduğu k'nın da Allah tarafından şahit olduğu açıkça görülmüş olmaktadır. Bu şahit de Rabbinden gelen apaçık bir delil üzere bulunan o kimseye muvafakat halinde olup onun ardından onu takip eder. Şüphesiz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve mü'minlerin sahip oldukları apaçık delil, basiret, nur ve hidâyetin hak olduğuna dair Allah tarafından indirilmiş olan Kur'ân şahitlik etmektedir.

"Onu yine kendinden... takip eden" buyruğu onun arkasından gelen onu izleyen demektir. Yüce Allah"ın: *"Kendilerine kitabı verdiğimiz kimseler onu hakkıyla tilavet ederler."* (Bakara, 121) buyruğunun yani ona hakkıyla uyarlar demek olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"Ve onun arkasından geldiği zaman aya (yemin olsun.)"* (Şems, 2) Onun izinden gittiği zaman ona tabii olduğu zaman demektir. Bir kimse diğerinin arkasından gider ona tabii olursa "kafahu" izini takip etti denilir. Yüce Allah'ta: *"Hakkında bilgin olmadık bir şeyin arkasından gitme."* (İsra, 36) buyurmaktadır. İşte bu şahit Rabbinden gelen apaçık delil üzerinde olanın arkasından gelir onu tasdik eder onu teskiye eder onu destekler ona sebat verir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Onu ruhul kudüs iman edenlere tam bir sebat vermek müslümanlara bir hidâyet ve bir müjde olmak için Rabbinden hak olarak indirmiştir."* (Nahl. 102); *"Sana peygamberlerin haberlerine dair neyi anlatırsak onunla kalbine sebat verelim diye anlatıyoruz."* (Hud, 120); *"İşte bunlar kalplerine imanı yazmış olduğu ve kendilerini nezdinden bir ruh ile desteklemiş olduğu kimselerdir."* (Mücadele, 22)

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'e bir kaç yerde "sultan" adını vermektedir. Allah tarafından indirilmiş olan sultan bu mü'minin arkasından gidiyorsa işte bu da onun güçlü olmasını ilim ve amel itibariyle bir sulta sahibi olmasını gerektirir. Yine yüce Allah: *"Kur'an'dan mü'minler için bir şifa ve bir rahmet olanı kısım kısım indiririz."* (İsra, 82) buyurmaktadır.

"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden bazıları: Bu hanginizin imanını arttırdı derler." (Tevbe, 124) Cündeb b. Abdullah ve Abdullah b. Ömer dedi ki: Biz önce imanı öğrendik sonra Kur'ân'ı öğrendik bu sefer imanımız arttı. Demek ki onlar önce imanı öğreniyorlar sonra Kur'an'ı öğreniyorlardı.

Onlardan biriside yüce Allah'ın: *"Nûr üstüne nurdur."* (Nûr, 35) buyruğu hakkında şöyle demiştir.[452] Kur'an'ın nuru imanın nuru üstündedir. Nitekim yüce Allah: *"Fakat Biz onu bir nur kıldık. Onunla kullarımızdan dilediğimiz kimseleri hidâyete iletiriz."* (Şura, 52) Süddi de yüce Allah'ın: *"Nûr üstüne nurdur."* buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: "Kur'ân'ın nuru ile imanın nurunun bir araya geldiği zamandır bu. Onlardan biri öteki olmadan bulunmaz.

Böylelikle yüce Allah'ın: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup"* buyruğu ile kastedilenin imanın hidâyeti olduğu *"O'nu yine kendinden bir şahit takip eden"* bu da Allah'tan bir şahit demek olup bundan maksat da Kur'ân-ı Kerim'in imana muvafık ve onu takip eden Allah'tan bir şahit olduğu anlamına gelir.

452 İleride bu sözün sahibinin adı Nûr Sûresi'nde zikredilecektir.

"Yine kendinden bir şahit takip eden" buyurmasının sebebi ise maksat olanın iman oluşundan dolayıdır. Çünkü Kur'ân'ın indirilmesinden kasıt iman ve imanın artmasıdır. Bundan dolayı Kur'ân okumadan iman mü'min kişiye faydalı olur ve o iman ile mü'min kişi cennete girer. Fakat imansız Kur'ân-ı Kerim'in ahirette bir faydası yoktur. Hatta Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde belirtildiği üzere böyle bir kişi münafıktır: Ebu Mûsâ Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Kur'ân'ı okuyan mü'minin misali turunç gibidir. Tadı da hoştur, kokusu da hoştur. Kur'ân okumayan mü'minin misali ise kuru hurmaya benzer. Tadı hoştur ama kokusu yoktur. Kur'ânı okuyan münafıkın misali ise hoş kokan reyhana benzer. Kokusu hoş olmakla birlikte tadı acıdır. Kur'ânı okumayan münafıkın misali ise ebu cehil karpuzuna benzer. Tadı da acıdır, kokusu da yoktur."[453]

Bundan dolayı imana: *"Apaçık bir delil"* Kur'ân'ı *"bir şahit"* olarak ifade etmiştir. Çünkü beyyine beyandan gelmektedir. Aynı zamanda "beyyine" açık seçik yol demektir. Bu da açık seçik ve belirgin yoldur. Aynı zamanda hakkın kendisi ile açıklık kazandığı şeye de denir. O halde hem kendi özünde beyyine/apaçıktır hem de başkası için beyan edicidir. Bazen "beyan" ile de tefsir edilir ki bu da delalet ve irşad demektir. Bu durumda hidâyete benzer. Nitekim: Filan kişi bir hidâyet üzeredir, bir ilim üzeredir denilir. Böylelikle hem mastar hem sıfat hem fail anlamında açıklanır. Yüce Allah'ın: *"Daha önceki sahifelerde bulunan apaçık deliller (beyyine) onlara gelmedi mi ki"* (Taha, 133) buyruğu da bu kabildendir. Yani onda bulunan beyan yahut onda bulunanı açıklayan ya da ondaki apaçık durum (gelmedi mi) anlamındadır. Rasûle de "beyyine" adı verilmiştir. Yüce Allah'ın: *"Kendilerine apaçık delil/beyyine gelinceye kadar ayrılmayacaklardı (o) Allah tarafından gönderilmiş bir Rasûldür."* (Beyyine, 1-2) Çünkü o hakkı beyan eder. Mümin de apaçık bir yol ve Rabbinden bir nur üzeredir. Şahit ise hakkında şehadette bulunulacak olan için şahitliği amaç olarak gözetilen kimseye denilir. Bu mü'min lehine üzerinde bulunanın şahitliğini yapar. İmanın da Allah'tan geldiğini ifade ettiği gibi şahidin de Allah'tan geldiğini ifade etmektedir. Çünkü şanı yüce Allah imanı adamların kalplerinin köküne indirmiştir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Huzeyfe'nin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği şu buyruğunda olduğu gibi: "Şüphesiz Allah imanı adamların kalplerinin köküne indirmiştir. Böylece onlar Kur'ân-ı Kerim'den ilim öğrendikleri gibi sünnetten de ilim öğrendiler."[454]

453 Buhârî, 5427; Müslim, 797.
454 Buhârî, 6497; Müslim, 143.

Aynı şekilde iman Allah'ın emrettiği bir husustur.

Yine iman ancak rasûlün haber verdiği husustur. Bunu rasûl haber vermiş olmakla birlikte rasûlün iki vahyi vardır. Bir vahyi yüce Allah söylemiş ve bu vahiy tilavet olunur. Bir vahiy de tilavet olunmaz. Yüce Allah: *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik."* (Şura. 52) buyurmaktadır. Bu hem Kur'ân'ı hem imanı kapsar. Yüce Allah'ın: *"Fakat Biz onu kendisi ile kullarımızdan dilediğimizi hidâyete ilettiğimiz bir nur kıldık."* (Şura. 52) buyruğundaki zamirin imana ait olduğu söylenmiştir. Bu açıklama İbn Abbas'dan rivâyet edilmiştir. Bunun Kur'ân'a ait olduğu da söylenmiştir. Bu da Süddi'nin görüşüdür. Bu görüş de her ikisini kapsar. Zamir lafız itibari ile Allah'ın vahyettiği ruha aittir. O da iman ve Kur'ân'ı getiren vahiydir. Böylelikle her ikisinin Allah'tan gelen bir nur ve ondan gelen bir hidâyet olduğu açıklık kazanmış olmaktadır. Birisi tanık olduğu imanın delilleri sebebiyle kalb ile akledilir. Rububiyet ve nübüvvetin delilleri gibi. Diğeri ise kulaklarla işitilip dinlenilir. Mümine verilen iman şanı yüce Allah'ın şu buyruğunda va'dettiklerinin benzeridir: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem âfâkta (dış dünyalarında) hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* (Fussilet. 53) Maksat ise Kur'ân'ın hak olduğunu onlara gösterecek olmasıdır. Bu âyet-i kerimeler Kur'ân-ı Kerim'in sonraki zamanlarında nazil olmuştur. Bedir gününde ve Bedir günü dışındaki zamanlarda yüce Allah'ın Rasûlüne ve mü'minlere yaptığı yardım buna örnektir. Bunda gözle görülür âyetler vardır. Bunlar da Kur'ân'ın verdiği haberleri tasdik eder. Fakat mü'minler bundan önce iman etmiş bulunuyorlardı.

Denildiği üzere Kur'ân-ı Kerim'in çoğunluğu Allah'ın kendisi ile mü'minlere ve nebisine sebat vermek için inmiştir. Bu sebeple yüce Allah: *"Rabbinin her şeyi görüp gözetici olması sana yetmez mi?"* (Fussilet. 53) buyurmuştur. O rasûlünün lehine nübüvvetine delalet eden âyetlerle/belgelerle doğru olduğuna tanıklık etmektedir. Bu âyetlere mü'minler de iman etmişlerdir. Sonra yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'den onun lehine şahitlik eden buyrukları indirmiş, sonra da onlara Kur'ân'ın hak olduğunu açıkça gösteren gözle görülen âyetler/mucizeler izhar etmiştir.

Böylelikle Kur'ân iman ile örtüşmüş, gözle görülen karşıda duran âyetler de Kur'ân ve iman ile örtüşmüş olmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah *"O'ndan önce Musa'nın bir önder ve rahmet olan kitabı"* buyurmuştur. Buradaki "O'ndan önce" buyruğunda zamir Kur'ân'ın kendisi olan şahide aittir. Yüce Allah'ın: *"De ki: Bana haber verin. Eğer o Allah tarafından gönderilmiş iken siz onu inkâr etmiş iseniz ve İsrailoğullarından bir şahit de onun bir benzeri üzere şahitlik edip*

iman etmiş olduğu halde ..." (Ahkâf. 10) buyruğunda olduğu gibi. Sonra da yüce Allah: *"Ondan önce de Musa'nın bir önder ve rahmet olan kitabı"* buyurmaktadır. Buradaki "O'ndan önce" buyruğunda zamir Kur'ân'a aittir. Yani İbn Zeyd'in dediği gibi Kur'ân'dan önce, demek olur. Rasûle ait olduğu da söylenmiştir. Nitekim Mücahid böyle demiştir. Her ikisi de biri diğerinden ayrılmaz. Yüce Allah'ın: *"Ondan önce Musa'nın kitabı"* buyruğu ile ilgili iki açıklama yapılmıştır. Bunun münferiden yapılmış bir atıf olduğu söylendiği gibi cümle olarak atıf olarak da söylenmiştir. Mananın: *"Onu yine kendinden bir şahit takip eden"* anlamında olduğu da söylenmiştir. Yani ondan önce yine onu Musa'nın kitabı takip eder. O kitap da Kur'ân'ın tanıklık ettiğinin aynısına tanıklık eder ve o Allah'tan gelmiş bir tanıktır. Bir diğer görüşe göre: *"Ondan önce Musa'nın önder ve rahmet olan kitabı"* buyruğunun bir cümle olduğu söylenmiştir. Fakat bu cümlenin muhtevasında Kur'ân'ın -Ahkâf Sûresi'ndeki âyette olduğu gibi- Kur'ân'ın tasdik edilmesi vardır.

Yüce Allah'ın: *"Böyle olanlar ona iman ederler."* buyruğu da yüce Allah'ın: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup"* buyruğunun mü'minleri kapsadığına delildir. Çünkü onlar hem önceki kitaba hem sonraki kitaba iman etmişlerdir. Aynı zamanda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i de kapsar. *"Böyle olanlar"* buyruğundaki zamir onlara aittir. Yani onlar Allah'tan gelen şahit ile ona iman ederler. O halde ona iman etmek hem rasûle iman etmektir hem ondan önceki kitaba.

Daha sonra yüce Allah: *"Artık bu gruplardan kim onu inkâr ederse bilsin ki ona vadedilen yer ateştir."* buyurmaktadır. İmam Ahmed İbn Ebu Hatim ve başkalarının Eyyub'dan rivâyetlerine göre o Said b. Cübeyr'in şöyle dediğini nakletmektedir: Bana herhangi bir şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ulaşan her bir hadisin mutlaka Allah'ın kitabında onun tasdik edildiğini görmüşümdür. Sonunda onun şöyle buyurduğu bana ulaştı: "Bu (tebliğ) ümmet arasından bir yahudi olsun nasrani olsun kim beni işitir sonra benimle gönderilene iman etmezse mutlaka ateşe girecektir."[455] Said dedi ki: Ben: Peki bu Allah'ın kitabının neresindedir dedim. Nihâyet şu: *"Artık bu gruplardan kim onu inkâr ederse bilsin ki ona vadedilen yer ateştir."* buyruğunu okudu. Burada geçen "ahzab: gruplar"dan maksat hiziplere ayrılıp grup grup bölünen ümmetlerin sınıfları demektir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirildiği gibi: *"Onlardan önce Nuh'un kavmi, onlardan sonra da güruhlar yalanladılar. Her ümmet peygamberlerini alıp yakalamak istedi."* (Mümin. 5)

455 Kaynakları daha önce gösterildi.

Şanı yüce Allah bu sûrede ve başka sûrelerde olduğu gibi bu grupların çeşitli taifelerini zikretmiş bulunmaktadır. Yine yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yalanlayanlardan: *"Burada gruplardan (ahzab) yenilgiye uğratılmış bir ordu."* (Sâd, 11) Bunlar ise yüce Allah'ın haklarında: *"Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Ona dönenler olun, O'ndan korkun, namazı da dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın. O dinlerini parça parça eden ve fırkalara ayrılanlardan (olmayın.) Bununla beraber her bir fırka sahip olduğundan memnundur."* (Rûm, 30-32) buyurduğu kimselerdir.

Şanı yüce Allah hristiyanların hizbleri hakkında da şöyle buyurmuştur: *"Gruplar (hizbler/cemaatler) kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. O büyük günde hazır olacaklarından dolayı vay o kafirlerin haline."* (Meryem, 37) ve devamındaki âyetler.

Yüce Allah'ın: *"Böyle olanlar ona iman ederler."* buyruğundaki (çoğul) zamirin hak ehline ait olduğunu söyleyenler bunlar Musa, İsâ ve Muhammed'dir. Bununla Kur'ân'ın nüzulünden önce her iki kitaba iman eden kimseleri kastetmiştir. -Bununla birlikte onlardan daha önce söz edilmemiştir- Yüce Allah'ın: *"Ona"* buyruğundaki zamir ise tekildir. Musa'nın kitabına iman eden bir kimse İncil'in indirilmesinden ve bu hususta ona karşı delilin ortaya konulmuş olmasından sonra İncil'e iman etmeyecek olursa artık o kişi mü'min değildir.

Bu iki görüşü Ebu'l-Ferec (İbnu'l-Cevzi) nakletmiş olmakla birlikte görüş sahiplerinin adını vermemiştir.[456] Beğavi[457] ve başkaları da bunların Muhammed'e iman eden kimseler oldukları hususunda herhangi bir görüş ayrılığını da zikretmemektedirler. Fakat bunlar bir görüş daha zikretmektedirler ki bu görüşe göre bunlar kitap ehli arasından ona iman eden kimselerdir. Bu da doğruya yakın bir açıklamadır. Fakat Ebu'l-Ferec'ın görüşlerini naklettiği kimseler bunu kastetmişlerdir. Aksi taktirde onların görüşlerinin açıklanabilir bir tarafı olmaz. Hayret edilecek bir husus da şudur. Ebu'l-Ferec bundan sonra Ahzâb Sûresi'nde dört görüş nakletmektedir ki bunlardan birisine göre bu sözü edilenler bütün din mensuplarıdır. Bu görüş Said b. Cübeyr'in görüşüdür. İkinci görüşe göre bunlar yahudilerle hristiyanlardır. Bu da Katade'nin görüşüdür. Üçüncü görüşe göre bunlar Kureyşlilerdir. Bu da Süddi'nin görüşüdür. Dördüncü görüşe göre bunlar

456 Zâdu'l-Mesîr, IV, 88.
457 Beğavi, II, 318.

Umeyyeoğulları ile Muğireoğullarıdır. O (yani Ebu Talha)[458] b. Abdul Uzza'dır demiştir. Bu açıklama da Mukatil'e aittir.

Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"Artık bu gruplardan kim onu inkâr ederse"* buyruğundaki zamirin de aynı şekilde *"İşte onlar ona iman ederler"* buyruğundaki zamir de Kur'ân'a aittir. Buna delil de yüce Allah'ın: *"Bundan asla şüphe içinde olma. Çünkü o Rabbinden gelen bir haktır."* buyruğudur. Bu ise hiç şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'dir. Bunun sözü edilen haber olduğu da söylenmiştir. Bu haber ise: Gruplar arasından onu inkâr edenler ile ilgilidir. Bu da aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'dir. Böylelikle maksadın onların ittifakı ile Kur'ân'a iman ve onu inkâr olduğu bilinmiş olmaktadır. Ayrıca "onlar" hakkında bunlar Muhammed'e iman edenlerden başkalarıdır diyen kimselerin bu açıklamalarını tasavvur etmek mümkün değildir.

Daha önce yüce Allah'ın: *"Ondan önce Musa'nın bir önder ve rahmet olan kitabı"* buyruğu hakkında iki görüş olduğu belirtilmişti. Yani bu bir cümlenin atfı mıdır yoksa münferid bir atıf mıdır? Ancak çoğunluk bunun münferid bir atıf olduğu kanaatindedir. Zeccac dedi ki: Mana şudur: Bundan önce Musa'nın kitabı Muhammed'in durumu hakkında bir delil idi. Onlar Musa'nın kitabını okuyorlardı. Bu da yüce Allah'ın: *"Onu yine kendinden bir şahit takip eden"* buyruğuna atıf olur. Yani Musa'nın kitabını da okurdu. Çünkü Mûsâ ve İsâ Tevrat ve İncil'de Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i müjdelemiş idiler. "İmamen: Bir önder" lafzı ise hal olarak nasb edilmiştir.

Derim ki: "Şahit"in Rabbinden bir beyyine üzere olan kimsenin arkasından geldiği söylenmişti. Yani onun üzerinde bulunduğu apaçık delil ile onun lehine tanıklıkta bulunan bir şahit onu takip eder. Yüce Allah'ın: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup"* buyruğu böyle olmayan kimse gibi midir demektir. Zeccac dedi ki: Yüce Allah burada birbirlerine denk olduğunu ayrıca zikretmemektedir. Çünkü ondan sonraki ibarelerde buna delil vardır. O da yüce Allah'ın: *"Bu iki zümrenin hali kör ve sağır ile gören ve işitenin haline benzer."* (Âyet 24) buyruğudur. İbn Kuteybe dedi ki: Yüce Allah bu âyet-i kerimede dünyaya meyl eden ve dünyayı isteyen bir topluluğu sözkonusu ettiği için bu âyet-i kerimeyi zikretmektedir. İfadenin takdiri de şöyledir: Durumu bu olan kimse hiç dünyayı isteyen kimse gibi olabilir mi? Şanı yüce Allah böylelikle önceki açıklamalar ile yetinip cevabı ayrıca zikretmemiştir. Çünkü bunlar cevaba delildi. İbnu'l-Enbâri

458 Basılı nüshada bu şekildedir. Zâdu'l-Mesîr'de ise Âlu Ebu Talha şeklindedir.

dedi ki: Mananın açık oluşundan ötürü bu hazf edilmiştir.[459] Bu tür anlatım ise Kur'ân-ı Kerim'de pek çoktur.

Derim ki: Hazf edilmiş ifadeleri bakımından bu âyetin bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebepten onu güzel gören kimse."* (Fatır, 8) böyle olmayan kimse gibi midir buyruğudur.

Yüce Allah bu buyruktan sonra: *"Artık bu gruplardan kim onu inkâr ederse"* buyurmaktadır. İşte bu Rabbinden gelen apaçık delil üzerinde bulunan bu kimsenin karşısında yer alan diğer kısımdır. Buna göre âyetin manası: "Rabbinden apaçık bir delil üzere olan kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevâlarına uyan kimseler gibi midir?" (Muhammed, 14) şeklinde olur. Aynı şekilde âyetin manası: "Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup" yani dini hususunda basiret üzere olan bir kimse dünya hayatını ve süsünü isteyen kimse gibi olabilir mi?

Bu da yüce Allah'ın: *"Yoksa ölü iken dirilttiğimiz."* (En'am, 122); *"Rabbinden apaçık bir delil üzere bulunan kimse kötü ameli kendisine süslü gösterilen kimse gibi midir?"* (Muhammed, 14) buyruğu ile *"Acaba hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır yoksa hidâyet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?"* (Yunus, 35)

Bu gibi buyruklarda hazfedilen ibare daha başka olabilir. Yüce Allah'ın: *"Süs içinde yetiştirilmekte olan mı?"* (Zuhruf, 18) buyruğunda olduğu gibi. Yani sizler süs içinde yetiştirilmekte olanı mı ona ortak koşuyorsunuz? Bununla birlikte hazf edilen ibareye mutlaka bir delil bulunmalıdır. Hazfedilen ibare bazı durumlarda şunun gibi olabilir: Şimdi durumu yerilen yahut bundan dolayı tenkid edilen yahut ona uyulmaktan yüz çevrilen yahut fitneye düşen ya da azaba uğratılan kimse mi?

Nitekim yüce Allah: *"Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebepten onu güzel gören kimse (bunun gibi olur mu)? Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine hidâyet verir."* (Fatır, 8) buyruğunda olduğu gibi. Bu âyet-i kerime hakkında şöyle denilmiştir: "Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de" buyruğunda hazf edilen ibare bâtılı hak gören çirkini güzel gören kimse Allah'ın hidâyet verdiği ve böylece hakkı hak bâtılı bâtıl çirkini çirkin güzeli güzel gören kimse gibi olabilir mi demektir. Bunun cevabının yüce Allah'ın: *"O halde onlar için hasretler duyarak kendini bitirme."* (Fatır, 8) buyruğunun muhtevasındadır da denilmiştir. Fakat bu iddiaya şöyle diyerek cevap verilir: Bir takdiri ibare kabul etmedikçe istifhamın/sorunun manası çıkmaz. Yani sen bunu hidâyete erdirebilir

459 Zâdu'l-Mesîr, IV, 87.

misin? Yahut Rabbin buna hidâyet verir mi? Yahut da böylesine sen ceza verebilir misin şeklindedir. Yüce Allah'ın şu buyrukları gibi: *"Hevâ ve hevesini kendisine ilah edinen kimseyi gördün mü? O kimseye sen mi vekil olacaksın."* (Furkan, 43); *"Kendi hevâsını ilahı edinmiş bilgisine rağmen Allah'ın kendisini şaşırtmış olduğu ... kimse hakkında ne dersin?"* (Casiye, 23)

Buna göre buyruğun manası yüce Allah'ın: *"Rabbinden apaçık bir delil üzere olan kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevâlarına uyan kimseler gibi midir?"* (Muhammed, 14) buyruğu gibi olur.

Buna göre burada mana şöyle olur: "Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da onu yine kendinden bir şahit takip eden daha önce Musa'nın bir önder ve rahmet olan kitabı bulunan kimse gibi midir?" (Âyet 17) (Böylesi) yerilir, ona muhalefet edilir, yalanlanır ve buna benzer ifadeler. Bu da yüce Allah'ın: *"De ki: Şüphesiz ben Rabbimden gelmiş apaçık bir delil üzerindeyim. Siz ise onu yalanladınız."* (En'am, 57) buyruğuna benzer. Burada şartın cevabı hazf edilmiştir. Yahut yüce Allah'ın: *"Gördün mü (onun yaptığını)? Ya o doğru yol üzerinde ise. Yahut takvayı emretti ise gördün mü (ya bu engelleyen) yalanlayıp yüz çevirdi ise."* (Alak, 11-13)

Böylelikle bu âyetin manasının en şerefli manalardan birisini dile getirdiği açıkça görülmüş olmaktadır. İşte herkesin kendisinden yararlandığı budur. Âyet-i kerime Kur'ân'ın lehine tanıklık ettiği imana dair Rabbinden gelen apaçık bir delil üzerinde bulunup böylelikle yine Rabbinden gelen bir nur ve ondan gelen bir burhan ile aklî ve semi delillerin delalet ettiği hak üzerinde bulunan kimseyi zikretmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Ve Biz size apaçık bir nur indirdik."* (Nisa, 174) buyurmaktadır. Allah tarafından indirilen apaçık nur Kur'ân'ı kapsar. Katade dedi ki: Rabbinizden bir beyyinedir. Sevri: O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir demiştir. Beğavi de: Bu müfessirlerin bir görüşüdür. Ben onu ikincisinden başkasından nakledilmiş olarak görmedim demiştir. İbnu'l-Cevzi de bunu ondan başkasından nakletmiş değildir.

el-Burhan'da ise üç görüş zikretmektedir: Birisi bunun hüccet/delil olduğudur. Diğeri rasûl olduğudur. Katade'den Kur'ân olduğunu da nakletmektedir. İbn Ebu Hatim'in Katade'den sabit isnad ile rivâyet ettiği ise onun Allah'tan gelen bir beyyine olduğudur. Beyyine ve hüccet ise nebiler ile gönderilen âyetleri/mucizeleri ifade eder. Buna göre Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvvetine delil teşkil eden her bir şey burhan/kat'i delildir. Yüce Allah: *"İşte bunlar Rabbinden iki burhandır."* (Kasas, 32) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Cennete*

yahudi yahut hristiyan olandan başkası girmeyecektir." diyen kimselere *"De ki burhanınızı/kesin delilinizi getirin."* (Bakara, 111) buyurmuştur.

Muhammed ise doğru sözlü ve doğruluğu tasdik edilmiş olandır. Allah onun doğruluğuna dair çok sayıda burhanlar ortaya koymuştur. Muhammed'in bizzat kendisi dahi bir burhan olmuştur. Kendi doğruluğuna dair pek çok burhanları ortaya koymuştur. Esasen delilin gösterdiği delil de delildir. Burhanın ortaya koyduğu burhan da burhandır. Her bir âyet de onun lehine bir burhandır. Burhan ise kendisi ile ancak tek bir şeyin kastedildiği bir cins isimdir. Yüce Allah'ın: *"De ki: Eğer doğru söylüyor iseniz burhanınızı getirin."* (Bakara, 111) buyruğunda olduğu gibi. Eğer ondan sonra birçok burhan getirecek olsalar o taktirde onlar istenilen bu talebi yerine getirmiş olurlar. Maksat şudur: O burhanın onun doğruluğuna delalet ettiği akıl ile bilinir ve o burhan Katade'nin dediği gibi Allah'tan apaçık bir delildir. Mücahid ve Süddi'nin dediği gibi de Allah'tan bir hüccettir. Mümin kişi de o beyyine/apaçık delil üzeredir. Onun arkasından da Allah'tan gelen bir şahit onu takip eder. Bu ise burhan ile birlikte indirdiği nurdur. Allah en iyi bilendir.

"Rabbinden gelen apaçık bir delil üzerinde bulunan kimse"

Yüce Allah'ın: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup"* buyruğunda sözkonusu edilenin Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) olduğunu -seleften bir kesimin dediği gibi- söyleyenler bununla özelleştirmeyi değil örneklendirmeyi kastediyorlardır. Çünkü müfessirler çoğunlukla bu maksatla açıklama yaparlar. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Rabbinden gelen apaçık bir delil üzere bulunan ve arkasından da kendisinden bir şahidin kendisini takip ettiği ilk kimsedir. Diğer nebiler de böyledir. Ümmetinin en faziletlisidir, onların imamıdır. Müminler de nebilerine tabidirler. Onun sayesinde onlar da Rabblerinden gelen bir delil üzeredirler. Hitap bazı hallerde lafız itibari ile ona yönelik olmakla birlikte umumi de olabilir. Yüce Allah'ın: *"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen"* (Yunus, 94); *"Andolsun eğer şirk koşarsan muhakkak amelin boşa çıkar."* (Zümer, 65); *"O halde boş kaldın mı hemen yorul."* (İnşirah, 7); *"De ki: Eğer ben saparsam ancak kendi aleyhime sapmış olurum."* (Sebe, 50) buyruklarında ve benzerlerinde olduğu gibi. Çünkü emrolunup kendisine yasak kılınan ve mübah olan bütün hususlar hakkında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yapılan hitapta aslolan o hitabın ümmetinin hakkında da geçerli olmasıdır. Ümmetinin hükümlerde ve diğer hususlarda ona ortak olması gibi. Bu durum tahsise dair delil ortaya konuluncaya kadar böyledir. Buna göre onun hakkında sabit olan hükümler aynı şekilde ümmeti hakkında da -eğer tahsis edilmemişlerse- sabittir. Selefin ve fukahanın mezhebi/kanaati

budur. Bunun delilleri ise pek çoktur. Yüce Allah'ın: *"Nihâyet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca Biz onu seninle evlendirdik."* (Ahzâb, 37) âyeti gibi. Şanı yüce Allah ona kendisini bağışlayan kadını mübah kılınca da: *Diğer mü'minler bir yana yalnız sana has olmak üzere."* (Ahzâb, 50) buyurmaktadır.

Kipin özel olması ile birlikte durum böyle olduğuna göre hem onun hem mü'minler için umumi olan kipi nasıl onun hakkında özel kabul edebiliriz? Diğer taraftan "men: kim" lafzı umum bildiren kiplerin en beliğ olanıdır. Özellikle de şart yahut soru edatı olursa böyledir. Yüce Allah'ın: *"Kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir şer işlerse onu görecektir."* (Zilzal, 7-8); *"Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebepten onu güzel gören kimse ..."* (Fatır, 8); *"Ölü iken kendisini diriltiğimiz insanlar arasında ona yürümesi için nur verdiğimiz kimse."* (En'am, 122); *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde olan kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevâlarına uyan kimse gibi midir?"* (Muhammed, 14) buyruklarında olduğu gibi. Aynı şekilde şanı yüce Allah bundan sonra da: *"İşte onlar ona iman ederler. Artık bu gruplardan kim onu tanımazsa bilsin ki ona vadedilen yer ateştir."* (Âyet 17) buyurmaktadır. Bundan sonra da: *"Bu iki zümrenin hali ... benzer."* (Hud, 24) buyruğu zikredilmektedir. Bundan önce de zaten bu iki grup da sözkonusu edilmişti. Yüce Allah'ın: *"Artık bunlar ona iman ederler"* buyruğu da bir topluluğa işarettir. Bundan önce ise kendisine işaret edilmeye elverişli: *"Men: kimse"* lafzından başka bir lafız geçmemiştir. Zamir ise bazen "men" lafzına ait olabilir. Bazen de manasına ait olabilir.[460] Yüce Allah'ın: *"Onlar arasında seni dinleyen kimse/ler vardır."* (En'am, 25); *"Onlar arasından seni dinleyenler vardır."* (Yunus, 44); *"Erkek yahut kadın olsun kim salih amel işlerse."* (Nisa, 124); *"Erkek yahut kadın olsun kim mü'min olarak salih bir amel işlerse andolsun Biz onu hoş bir hayat ile yaşatırız."* (Nahl, 97) âyetlerinde olduğu gibi.

Manasına işarete gelince; bu zamirden daha açık ve güçlüdür. Yüce Allah'ın: "*Bunlar ona iman ederler*" buyruğu da Rabbinden gelen apaçık bir delil üzere bulunanların bir kişi olmayıp pek çok kişi olduklarına delildir. İbn Ebu Hatim dedi ki: Bize Amir b. Salih babasından tahdis etti, o Hasan-ı Basri'den: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup"* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir:[461] Mümin Rabbinden gelen apaçık bir delil üzeredir. İşte Hasan-ı Basri'nin bu açıklaması doğru olandır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de

460 Lafzına ait olursa tekil gelir, manasına ait olursa çoğul gelir demek ister. (Çeviren)

461 Kaynakları daha önce gösterildi. ed-Durru'l-Mensûr Sahibi (Suyutî) bunu Ebu'ş-Şeyh'den başkasına nisbet etmemiştir.

mü'minlerin ilkidir. Nitekim yüce Allah: *"Ve ben müslümanların ilki olmakla emrolundum."* (Zümer. 12) buyurmaktadır.

Allah'tan gelen şahidin Muhammed olduğunu söyleyenlere gelince; nitekim bu kanaati İbn Ebu Hatim rivâyet etmektedir: Bize el-Eşecc tahdis etti, bize Ebu Usame, Avf'dan tahdis etti, o Süleyman el-Fullani'den, o Hüseyn b. Ali'den: *"Onu yine kendinden bir şahit takip eden"* buyruğu hakkında: O Allah'tan gelen bir şahit olarak Muhammed'i kastetmektedir demiştir. Onun Allah'tan gelen bir şahit olmasının manası ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) olması ile aynıdır. O mü'minler lehine onların hak üzere olduklarına şahitlik eder. Bununla birlikte kendisinin de Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik eder. Onun kendisi adına şahitliği bilinen bir husustur. Çünkü o da nübüvvetinin delili olan kesin bilgiler ile bu hususta doğru söylediğini bilmiştir. Müminlerin lehine şahitliğine gelince; bu şahitliği de ancak tebliğ ettiği Kur'ân-ı Kerim vasıtasıyla onun tarafından yapılması sûretiyle ve bunu Rabbinden haber vermesi ile bilinir. Buna göre o şahitlik ettiği taktirde Allah'tan bir şahit demektir.

Onlar hakkında iman ve tasdik ettiklerine dair şahitliğine ve buna benzer diğerlerine gelince. Bu da yüce Allah'ın şu buyruklarında dile getirildiği gibidir: *"Her ümmetten birer şahit getirip bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman halleri nice olur."* (Nisa. 41); *"Rasûl de size şahit olsun."* (Bakara. 143) buyruklarında olduğu gibidir. Fakat bu kanaati kabul eden kimseler beyyine/apaçık delil ile Kur'ân'ı kastedebilirler. Çünkü mü'min bir kimse Kur'ân'a uyan bir kimsedir. Muhammed de Cebrail'in onu okuduğu gibi onu okuyarak arkasından gelen bir şahittir.

Şahidin Muhammed'in dili olduğunu söyleyen kimseler de bu görüşleri ile tilaveti kastederler. Yani Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kur'ân'ı okuyan dili -ki o Kur'ân ondan gelen bir şahittir, yani kendi nefsinden gelen bir şahittir- çünkü onun dili ondan bir parçadır. Bu ve benzeri görüşler ise zayıftır. Allah en iyi bilendir. Eğer bu görüş kendisinden nakledildiği zatlardan sabit ise muhakkak bu da onun zıddı da Ali b. Ebu Talib'den nakledilen görüşler olarak karşımızdadır.

Çünkü şianın cahillerinden bir kesim Ali'nin ondan yani Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir şahit olduğunu zannetmişlerdir. Nitekim ona: "Sen bendensin ben de sendenim." demiştir. İbrahim el-Halil de: *"Bana uyan şüphesiz bendendir."* (İbrahim, 36) buyurmuştur. Yine yüce Allah: *"Onun tadına bakmayan da şüphesiz bendendir."* (Bakara. 249) buyurmaktadır. Onlar bu görüşü bizzat Ali (radıyallâhu anh)'dan rivâyet etmişlerdir. Ondan bundan daha ceyyid bir senet ile şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bunu söyleyen yalan söylemiştir. İbn Ebu Hatim dedi ki: Hüseyn b. Zeyd ed-Dahhan'dan şöyle dediği zikredilmektedir: Bize

İshak b. Mansur tahdis etti, bize Süfyan, A'meş'den tahdis etti, o el-Minhal'den, o Abbad b. Abdullah'tan şöyle dediğini rivâyet etti: Ali dedi ki: Kureyşten olup da hakkında bir âyetin nazil olmadığı hiçbir kimse yoktur. Ona: Peki senin hakkında ne indirildi diye sorunca o: *"Onu yine kendinden bir şahit takip eden"* buyruğu diye cevap vermiştir. Bu ise Ali (radıyallâhu anh) adına uydurulmuş kesin bir yalandır.[462] Eğer nakil sözü edilen bu Abbad'dan sabit ise şüphesiz ki bunun ondan (Ali'den) münker bir çok rivâyeti vardır. En büyük sıddik benim diğer insanlardan yedi yıl önce müslüman oldum sözü gibi.[463]

Onlar Ali'den bununla çelişen başka rivâyetler de nakletmektedirler. İbn Ebu Hatim dedi ki: Bize babam tahdis etti, bize Amr b. Ali el-Bahili tahdis etti, bize Muhammed b. Şavvas tahdis etti, bize Said b. Ebu Arube Katade'den tahdis etti, o Urve'den o Muhammed b. Ali'den -yani b. el-Hanefiyye'den- şöyle dediğini rivâyet etti: Ben babama: Babacığım: *"Onu yine kendinden bir şahit takip eden"* buyruğu ile ilgili olarak o kişinin sen olduğunu söylemektedirler dedim. O şöyle dedi: Keşke o kişi ben olsaydım diye çok arzu ederdim. Fakat ondan kasıt onun lisanıdır.[464] İbn Ebu Hatim dedi ki: Hasan'dan ve Katade'den de rivâyet edildiği gibi buna benzer rivâyetler de nakledilmiştir.

Derim ki: Daha önce oğlu el-Huseyn'den de[465] buradaki *"kendinden şahit"*'in Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) olduğunu söylediği daha önce kaydedilmiş idi.

462 İbn Ebu Hatim'in bu rivâyetinde Abbad b. Abdullah bulunmaktadır. İbnu'l-Cevzi el-Mevzûât adlı eserinde (I, 341)'de yer alan bir hadis sebebi ile onu tenkit etmiştir. Daha sonra Şeyhu'l-İslâm'ın sözkonusu edip hadis imamlarının onu zayıf bulduklarını belirttiği kişi de budur. Hadisin İbn Cerir'de (XII, 15) yer alan bir başka rivâyeti daha vardır ki bu da Abdullah b. Yahya'dan o Ali'den diye nakledilmiştir. Ancak bu bir tashiftir. Çünkü rivâyet Abdullah b. Neciy'den o Ali'den gelmiştir. Nitekim Ahmed Şakir'in hazırladığı baskıda (no: 18048) böyledir. Bu senedin illeti ise Sabbah el-Ferra'dır. Bunun biyografisi bilinmemektedir. Ahmed Şakir de bu kişinin Sabbah b. Yahya el-Müzeni olmasını tercih etmiştir. Bu kişi ise metruk/rivâyeti alınmayan, terk edilmiş şii birisidir.

463 Bu uydurma bir hadistir. Bunu İbnu'l-Cevzi, "el-Mevzûat" adlı eserinde değişik rivâyetlerle (I, 341) zikretmiş bulunmaktadır. Bu hadisi uydurmakla da Abbad'ı itham etmektedir. İbn Teymiyye de Minhâcü's-Sünne, VII, 447'de bunun bir bölümünü zikretmiş ve onu uydurmakla bir başkasını itham etmiştir. Hadisin birçok rivâyeti bulunmakla birlikte İbnu'l-Cevzi metin ve senet itibari ile bunların hepsinin bâtıl olduğunu da açıklamıştır.

464 İbn Cerir, 18030 -Ahmed Şakir baskısı-.

465 Bunu da az önce geçtiği gibi İbn Ebu Hatim rivâyet etmiş ve İbn Cerir ise bunu Hasan b. Ali'den diye zikretmiştir. Bu şekli Ahmed Şakir baskısındadır. Eski baskısında ise el-Hüseyn b. Ali'dir. ed-Durru'l-Mensûr sahibi (Suyuti) VI, 324'de bunun Hüseyn b. Ali'den rivâyet edildiğini belirtmiş ve İbnu'l-Münzir, İbn Ebu Hatim, Ebu Şeyh ve Ebu Asakir'i kaynak olarak zikretmiştir.

Hiç şüphe yok ki ehl-i Beyt alimlerinin onun Muhammed olduğunu söylemeleri cahillerden onun Ali olduğunu söyleyenlerin bu sözlerini reddetmek içindir. Çünkü bu sûre Mekke'de inmiştir. Ali de o sırada henüz büluğa ermemiş küçük yaşta idi. Rasûle tabi olanlar arasındaydı. Eğer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcasının oğlu değil de bizzat oğlu olmuş olsaydı ne müslümanlar nezdinde ne de kafirler nezdinde şahitliğinin bir faydası olmazdı. Aksine bunun gibi bir şehadet hususunda akrabalık dolayısıyla itham altında olmak sözkonusudur.

Bundan ötürü ilim adamlarının çoğunluğu babanın (çocuğu lehine) şahitliği ile çocuğun babası lehine şahitliği kabul edilmez kanaatindedir. Peki bunun gibi bir şahitlik nasıl olur da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvveti hakkında pekiştirici bir delil olabilir. Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"Benimle sizin aranızda bir şahit olarak Allah ve yanımda kitabın bilgisi bulananlar yeter."* (Rad. 43) buyruğu hakkında o Ali'dir demişlerdir. Bunlar yalancılıkları ile birlikte insanların en cahilleridir. Çünkü onlar Allah'ı ve Rasûlnü ancak bilgisiz bir kimsenin delil diye gösterdiği hususları delil gösterecek kadar seviyesiz iddialarda bulunmuşlardır. Üstelik Ali (radıyallâhu anh)'ın fazileti Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tabi olması sebebiyledir. Eğer asla tenkit yapılabilecek olursa o taktirde fer/aslın dalı da bâtıl olur.

Müfessirler arasından: "Şahit" Cebrail'dir diyenlere gelince; bunu İkrime İbn Abbas'dan diye rivâyet etmiş olup İbn Ebu Hatim, ondan Ebu Aliyye'den ve Ebu Salih'den ve ondan gelen rivâyetlerden birisine göre Mücahid'den, İbrahim'den, İkrime'den, Dahhak'dan, Ata el-Horasani'den ve benzerlerinden diye rivâyet etmişlerdir. Bütün bunlar yüce Allah'ın: *"Yetluhu: onu takip eden"* buyruğunu "onu okur" anlamında almışlardır. Yani beyyine olan ve Allah'tan bir delil olarak gelmiş bulunan Kur'ân'ı tilavet eder/okur.

Bir açıklamaya göre de şöyle denilmiştir: Hayır bunların bu görüşlerinin manası şudur: Muhakkak Kur'ân-ı Kerim'i Cebrail okur ve o Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şahididir. Yani onu okuyan kişi Allah tarafından gönderilmiştir.

Bu görüşün zayıflığı daha önce açıklanmış bulunmaktadır. Çünkü "yetluhu" fiilini okumak diye tefsir eden herkes buradaki zamiri kıraate ait olarak kabul etmiş ve şahidi Kur'ân'ın dışında bir şey olarak göstermiştir.

Kur'ân-ı Kerim'den ise daha önce söz edilmemektedir. Ama yüce Allah: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da"* buyurmaktadır.

Beyyine'nin ise Kur'ân'ın hıfzedilmesi ile tefsir edilmesi caiz değildir. Çünkü bütün mü'minler Kur'ân'ı hıfz etrneseler dahi rablerinden apaçık bir delil üze-

redirler. Bu ise dinde basiret sahibi olmaktan farklıdır. Çünkü Rabbinden bir basiret sahibi üzere olmayan bir kimse gerçek bir mü'min olamaz. Hatta münker ve nekire ha...ha bilmiyorum insanların bir şey söylediklerini işittim, ben de onu tekrarladım[466] diye cevap verecek kimselerden olurlar.

Kur'ân-ı Kerim ancak Rabbinden gelen apaçık bir delil üzere olanları övmüştür. Böyle bir kişi bir hidâyet, bir nur ve bir basiret üzere bulunur. Kur'ân'ı ister ezberlemiş olsun isterse ezberlememiş olsun.

Şâyet Kur'ân'a tabi olması kastedilir ise bu da imandır. Kur'ân-ı Kerim'in çoğunluğu ise bu âyetin nazil olduğu zamanda henüz nazil olmamıştı. Cebrail ile Muhammed -ikisine de selâm olsun- hakkında özel olan hal ise Allah'tan gelen risaleti tebliğ etmek ve bu hususta doğru söylemek olduğu daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Allah'ın risaletinin hak olduğu her bir rasûl tarafından tanıklık olunan bir husustur. Bu sadece ikisine ait bir özellik değildir. Aksine onlar her bir meleğin ve her bir mü'minin buna iman ettiği gibi iman ederler. Nebinin ve mü'minlerin hak üzere bulunduklarına şahitlik etmeleri de bu bakımdan ikinci ortak noktadır. Eğer Cebrail onu tebliğ ediyor ve Allah'tan bir rasûl olarak onu indiriyor deselerdi, şüphesiz onların bu söyledikleri açıklanabilir bir görüş olurdu. Yüce Allah'ın: *"De ki onu ruhul kudüs indirmiştir."* (Nahl, 102); *"Onu er-ruhul emin indirdi."* (Şuarâ, 193); *"Muhakkak o onu Allah'ın izniyle kalbinin üzerine indirmiştir."* (Bakara, 97) buyruklarında olduğu gibi. Onun bir şahit olarak onu okumasına gelince Kur'ân-ı Kerim'de bunun bir benzeri yoktur.

Aynı şekilde Allah'tan gelen şahit kelamın kendisidir. Çünkü onlar onun Rabbinden indirilen hak olduğunu bildikleri gibi kelam da ondan nazil olmuştur. Rasûl hakkında da onun ondan olduğu söylenebilir. Allah'tan bir rasûldür dediği gibi. Şahit olan kişi hakkında da: O Allah'ın şahitlerindendir denilir. Onun hakkında Allah'tan bir şahittir denilmesine gelince şüphesiz ki o Allah'tan bir burhan/delildir. Yine Allah'ın Rasûlünü tasdik etmek için halkettiği âyetler arasında Allah'ın âyetlerinden âyetlerdir. Bunları/bu ibareleri kullanabilmek için ayrıca bir şahide/delile ihtiyaç vardır.

Kur'ân-ı Kerim Kur'ân'da mevcut olan kureyş dili ile nazil olmuştur. Dolayısıyla bu lugat Kur'ân'ın o hususta bilinen lugatı ile tefsir edilir. Eğer o varsa bununla birlikte onun bilinen lugatı terk edilmez. Onun lugatından başkasına ihtiyaç ise ancak Kur'ân-ı Kerim'de benzeri bulunmayan bir lafzın olması halinde sözkonusu olur. Yüce Allah'ın: *"Vay demek ki Allah ..."* (Kasas, 82); *"Ve şimdi*

466 Kabir sorgusu ile ilgili hadis bilinen bir hadis olup bunu Buhârî ve başkaları rivâyet etmiştir.

kurtuluş zamanı değildir." (Sâd. 3); *"Ve dolu dolu kadehler de vardır."* (Nebe, 34); *"Meyveler ve otlaklar."* (Abese. 31); *"İnsafsızca bir paylaştırma."* (Necm, 22) vb. Kur'ân-ı Kerim'deki diğer garib lafızlar böyledir. Bu görüşleri söyleyenlere gelince aslında bunların bu noktaya gelmeleri *"O'nu yine kendinden bir şahit takip eden."* buyruğundan buraya gelmişlerdir. Çünkü onlar "onun tilaveti: arkasından gelmesinin -daha önce Kur'ân-ı Kerim'den söz edilmediği halde- okunması olduğunu zannetmişlerdir. Sonra da bu kanaattekiler şöyle demeye başlamışlardır: Cebrail onu tilavet etmiştir. Bir diğeri bu Muhammed'dir, diğeri onun dilidir der. Tilavet ise Kur'ân-ı Kerim'de var olan bir tabirdir. Meşhur lugat ise tabi olmak anlamındadır. Çoğu müfessirler ise bu âyet-i kerime ile ilgili olarak sahih olan görüşü zikretmediği için durumu tetkik eden akıllı uyanık bir kimse şaşırıp kalır ve Rabbinden bir delil üzere bulunan kişi hakkında ise onun rasûl olduğundan başkasını da zikretmez. Şahit hakkında birçok görüşleri zikreder. Diğer taraftan hayret edilecek bir husus da *"İşte böyle olanlar ona iman ederler."* buyruğu ile ilgili olarak bunlar Muhammed'in ashabıdır demesidir. Bundan maksadın kitap ehlinden müslüman olanlar oldukları dahi söylenmiştir. Bu ise yaptıkları açıklamalara rağmen kendilerinden söz edilmemiştir. O halde yüce Allah'ın: *"Ona iman ederler."* buyruğu ile onlara nasıl işaret edilmiş olabilir?

Ebu'l-Ferec[467] bir görüş zikrederek bunların müslümanlar olduklarını söylemiştir. Fakat âyet-i kerimenin hem nebiyi hem mü'minleri kapsadığını zikretmemektedir. O: Bunlar müslümanlardır diyenlerin görüşlerini zikredince şu açıklamayı yapmaktadır: Bu ise "apaçık delil"in Allah'ın Rasûlü olduğu şeklindeki Dahhak'ın görüşüne göre yapılan bir açıklamadır.

"Beyyine/apaçık delil" hakkında dört görüş zikretmektedir: O din demektir. Bunu Ebu Salih İbn Abbas'dan zikretmiştir. Bir diğer görüşe göre o Allah'ın Rasûlüdür. Bunu da Dahhak söylemiştir. Bir diğer görüşe göre Kur'ân'dır. Bu da İbn Zeyd'in görüşüdür. Bir diğer görüşe göre o beyan/açıklamadır. Bunu da Mukatil söylemiştir.

Sonra şunları söylemektedir: Eğer bizler Rabbinden gelen apaçık bir delil üzere olanların müslümanlar olduğunu söyleyecek olursak mana şöyle olur: Onlar beyyine demek olan rasûle tabi olurlar. Bu nebiye de kendinden kendisini tasdik eden bir şahit tabi olmaktadır. Müslümanlar apaçık bir delil üzere iseler bu rasûle iman demek olur. Beyyine de rasûlün kendisi olmaz. Hem rasûl onun kelamında zikredilmemiştir. Yüce Allah'ın: *"Onu takip eden"* buyruğunda zamirin

467 Bu Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi. IV. 85'de ikinci görüştür.

"men"e ait olması gerekir. Fakat onun beyyineye iade edilmesi daha uygundur. Beyyineyi de rasûl diye tefsir etmiştir. Böylelikle şahidin onun doğruluğuna şahitlik ettiğini kabul etmektedir. Diğer taraftan şahit Cebrail yahut başkasıdır. Eğer şahit Kur'ân'dır ve o mü'minlerin lehine şahitlik etmektedir. Çünkü onlar ona tabi oldukları gibi o da onlara tabidir demiş olsaydı doğruyu zikretmiş olurdu. O kendisinden başkasının zikretmediği daha başka sözler de zikretmiştir. Arkasından takip eden ile ilgili olarak da biri onu takip eden diğeri ise onu okuyan olmak üzere iki görüş zikretmektedir. Bunlar da iki meşhur görüştür. "Onu takip eder"deki zamir hakkında da iki görüş zikretmektedir. Bir görüşe göre bu nebiye racidir, diğerine göre ise Kur'ân'a racidir.

Meselenin tahkiki şudur: Zamir "kim"e yahut da beyyine/apaçık delile racidir. Beyyine ile de kastedilen Kur'ân'dır. Bu durumda mana şahit Kur'ân'dandır demek olur. Eğer zamir "kim/kimse"e dönecek olursa ve bu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait özel kabul edilirse -ki bu daha önce tutarsız olduğu açıklanan bir görüştür- zamir yine beyyineye ait olur. Eğer "kimse" mü'minler arasından Rabbinden apaçık bir delil üzere bulunan herkesi kapsıyorsa -Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu hususta bütün mü'minlerden önceliklidir- o taktirde hepsini kapsar.[468]

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'tan risaleti getirmiştir. Bu durum ona özeldir. Bu risaleti tasdik edip buna iman etmek sekaleyne/insanlara ve cinlere farzdır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Allah'ın kendisi ile göndermiş olduğu bu risalete iman etmesi gerekenlerin ilkidir. Bundan dolayı Yunus Sûresi'nde: *"De ki: "Ey insanlar, eğer benim dinimden bir şüphe içinde iseniz (bilin ki); ben sizin Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam. Ancak canınızı alacak olan Allah'a ibadet ederim. Ben mü'minlerden olmakla emredilmişimdir."* (Yunus, 104) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"De ki muhakkak ben müslümanların ilki olmakla emrolundum."* (En'am, 14) Buna benzer daha başka âyet-i kerimeler de vardır.

O halde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile alakalı iki büyük durum vardır:

1. Onun nübüvvetinin isbatlanması ile Allah'tan tebliğ ettikleri hususlardaki doğruluğudur. Bu da ona ait özel bir durumdur.

2. Getirdikleri hususunda tasdik edilmesi ve Allah'tan getirdiği her şeyin uyulması gereken hak olduğu. Bu da hem onun hakkında hem herkes üzerine vaciptir.

468 Asılda da böyledir.

Gerçek şu ki yaratılmış kimsenin gönderdiği elçiler arasında bu elçiliğinde doğru söylemekle birlikte o mesajın arkasından gitmeyenler vardır. Bu ya kendisini elçi göndereni tenkit etmesinden dolayıdır ya da hak ile gönderilmiş olsa bile ona isyan ettiğinden dolayıdır. Çünkü hükümdarlar çoğu zaman birisini elçi göndererek onunla mektup ve daha başka şeyler gönderebilir. Elçiler de bu görevlerini yerine getirirken doğru söyleyebilirler. Sonra elçi kendilerine elçi gönderildiği kişiler arasından kendi dışındakilere göre kendisini elçi gönderene daha çok muhalefet edebilir. Bundan dolayı aralarında Kadı Ebu Bekir'in de bulunduğu[469] onun sadece Allah'ın Rasûlü olması övülmeyi gerektirmediğini zannetmişler ve sonra şöyle demişlerdir: Böyle bir husus risaleti kabul edip onu tebliğ eden kimse hakkında da kabul etmeyen kimse hakkında da söylenebilir.

Fakat bu yanlıştır. Çünkü şanı yüce Allah hiçbir rasûlü seçmeden göndermemiştir. O Rabbinin bütün risaletlerini tebliğ etmiştir. Allah'ın rasûlleri ise yaratılmışlar arasında Allah'a en itaatkâr ve kendileri ile gönderilenlere imanları en büyük kimselerdir. Oysa yaratılmışlarda durum böyle değildir. Yaratılmış kişi kendisine yalan söyleyecek isyan edecek, ona itaati gerekli görmeyen bir kişiyi elçi gönderebilir. Fakat yaratan bundan münezzehtir.

Fakat bu kanaatte olanlar Rabbin herkesi her bir şey ile elçi olarak göndermesini caiz/mümkün kabul ederler. Onlara göre aklî bakımdan buna imkânsız demeyi gerektirecek bir husus yoktur. Ama onlar rasûlleri müslümanların tenzih edilmesi hususunda ittifak ettikleri hususlardan münezzeh kabul ederler. Bu da o kimsenin rasûl olması itibari ile değil sem'î delil ile sabit olduğundan dolayı böyledir. Nitekim bu husus bir başka yerde genişçe açıklanmış ve bu aslın da hatalı olduğu belirtilmiş idi.

Her iki durumda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile alakalı olduğuna göre birincisinde: Ona iman etti denilir. Nitekim yüce Allah: *"Musa'ya kavminden bir takım gençler dışında kimse iman etmedi."* (Yunus, 83); *"Allah'a inanır ve mü'minlere inanır."* (Tevbe, 61); *"Zaten sen bize inanmıyorsun."* (Yûsuf, 17) buyruklarında olduğu gibi.

İkinci olarak şöyle denilir: Allah'a iman ettim (denilir.) Yani biz hem ona hem de ona gelen şeylere iman ederiz. Yüce Allah bu iki hususu da zikretmiştir.

469 Adı Muhammed b. et-Tayyib b. Muhammed b. Cafer Ebu Bekir'dir. Kelam alimlerinin büyüklerindendir. Kadılık yapmıştır. Eş'ari mezhebinde başkanlık onun elinde bulunuyordu. 338 yılında Basra'da doğmuş, Bağdat'da yerleşmiş ve orada 403 yılında vefat etmiştir. İstinbâtı/naslardan hüküm çıkarması gâyet güzeldi. Hazır cevap birisi idi. İ'cazu'l-Kur'an, el-İnsaf ve'l-Fark, Beyne'l-Mucize Ve'l-Kerame, Keşfu Esrarı Batiniye gibi kitapları vardır.

Öncelikle nübüvvetini ve doğruluğunu tespit eden hususu: *"Yoksa: "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyleyse haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin. Allah'tan başka kime gücünüz yetiyorsa onları da çağırın. Eğer doğru söyleyenler iseniz." Eğer bunun üzerine size cevap vermezlerse bilin ki, demek o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir. Ve gerçekten O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur."* (Hud, 13-14) tespit etmektedir. Daha önce buna dikkat çekildiği gibi. İnsanı rasûllerin izinden gidip onları takip etmekten iki husus alıkoyar. Bu ya cahilliktir veya maksadın kötülüğüdür. Yüce Allah bilgisizliği daha da artıran hususları da zikretmektedir ki bu da rasûlün doğruluğuna delil olan âyet-i kerimelerdir. Daha sonra maksatları da bozuk olan kimseleri: *"Kim dünya hayatını ve onun süsünü arzu ederse, onlara amellerinin karşılığını orada tamamen öderiz. Onlar bu hususta zarara uğratılmazlar. İşte onlar âhirette ateşten başka bir şeyleri olmayacak kimselerdir. Orada işledikleri şeyler boşa gitmiş olacaktır. Zaten yapageldikleri de hep bâtıldı."* (Hud, 15-16) buyruğu ile sözkonusu etmektedir. İşte bunlar maksatları bozuk olan kimselerdir.

Bu iki husus insanları bu rasûle uymaktan alıkoyan hususlardır. Nitekim Bakara Sûresi'nde ilmin ve maksadın güzel olmasını gerektiren hususlar zikredilmiştir. Yüce Allah: *"Eğer kulumuza kısım kısım indirdiğimizden şüphe içindeyseniz, haydi siz de onun türünden bir sûre getirin. Allah'tan başka şâhidlerinizi de (yardıma) çağırın, eğer doğru söyleyen kimseler iseniz."* (Bakara, 23) buyurduktan sonra da: *"Fakat bunu yapamazsanız; -hiçbir zaman da yapamayacaksınız- o halde tutuşturucusu insanlarla taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış bulunan o ateşten sakının."* (Bakara, 24) buyurmaktadır.

Şimdi bu iki esası tespit ettikten sonra ona iman etmeye ve iman edenle inkâr edenin durumunu beyan etmeye geçerek şöyle buyurmuştur: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup"* sonra da: *"Allah'a karşı yalan düzerek iftira edenden daha zalim kim olabilir? Bunlar Rabblerine arzolunurlar. Şahitler de: İşte Rabblerine karşı yalan söyleyenler bunlardır derler."* (Hud, 18) buyurmaktadır. Bu ise yalan yere peygamberlik iddiasında bulunmak sûretiyle Allah'a yalan söyleyenler dahil, doğru söyleyen bir rasûlü yalanlayıp: Allah bunu göndermemiştir, bunu emretmemiştir diyerek Allah hakkında yalan söyleyen her kafiri de kapsar. Bu ancak dünya sevgisi ve dünyayı isteyerek bozuk maksatlı kimseler ile bilgisiz cehalet ehli arasından baş olmayı seven kimseler ile yeryüzünde üstünlük sağlamak isteyen kimseler tarafından yapılır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Ömer'den rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah kıyamet gününde mü'mini

kendisine yakınlaştırır ve nihâyet kendi örtüsünü onun üzerine koyar ve: Filan gün şunu şunu yaptın, filan gün şunu şunu yaptın buyurur. Kul da: Evet, yaptım der. Yüce Allah: Dünyada iken ben senin bu günahlarını gizledim. Bugün de bu günahlarını sana bağışlıyorum buyuracak sonra sağ tarafından ona hasenatının yazılı olduğu kitabı verilecek."[470]

Kafirlerle münafıklara gelince *"Şahitler de: İşte Rabblerine karşı yalan söyleyenler bunlardır derler. Haberiniz olsun ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir."* (Âyet 18) Daha sonra yüce Allah iman edip salih amel işleyenleri arkasından da bu iki kesimin misalini sözkonusu etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'i ve âyetin öncesi ile sonrası üzerinde iyice düşünüp Kur'ân'ın maksadını bilen bir kimse için maksadın ne olduğu açıkça görülür, hidâyeti ve risaleti bilir, doğru yolda gitmeyi de ayrılıp sapmayı da birbirinden ayırd eder.

Kur'ân-ı Kerim'i manasını beyan eden diğer hususlardan soyutlayarak yalnızca lafzın muhtemel manası ile tefsir etmeye kalkışan bir kimseye gelince, işte yanlış tefsir yapanların hataya düşmelerinin menşei budur. Özellikle de Kur'ân hakkında lügavi ihtimallere dayanarak söz söyleyenlerin çoğu bu durumdadır. Bunların içine düştükleri hatalar meşhur müfessirlerin hatalarından daha çoktur. Çünkü bunlar müfessirlerin gözettikleri gibi Kur'ân'ın manasını öğrenmeyi maksat olarak gözetmezler.

Her ikisinden de hatası daha büyük olanlar ise maksadı Allah'ın muradının ne olduğunu bilmek olmayıp, aksine maksadı âyet-i kerimeyi kendisi ile tartışan hasmının onu delil göstermesini reddedecek şekilde tevil etmek olanlardır. İşte bu gibi kimseler türlü tahrifleri yapmak durumuna düşerler. Bundan dolayı bunlar arasından kimileri âyet-i kerimenin selefin tevil ettiğinden farklı bir şekilde tevil edilmesini caiz kabul ederek şöyle demişlerdir: İnsanlar bir âyetin tevil edilmesi hususunda iki farklı görüş ortaya koymuşlarsa onlardan sonra gelen kimseler için üçüncü bir görüş ortaya koymak caiz olur. Bu durum ise hükümler ile ilgili iki farklı görüşe sahip olmalarından farklıdır. Ancak bu kanaat yanlıştır. Çünkü müfessirler âyetin maksadının ya bu ya da öteki olduğunda icma ve ittifak etmiş iseler bu durumda âyetten maksadın bu ikisi dışında bir görüş olduğunu söylemek onların icmalarına ittifaklarına aykırı olur. Fakat âyetin ne demek istediğini bilmek maksadında olmayıp sadece tartışma konusunda karşı iddiayı reddetmek maksadında olan kimselerin izlediği yol budur. Aksi taktirde ümmet nasıl olur da Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlamak yolundan uzaklaşır ve onların hepsi maksat

470 Kaynakları daha önce gösterildi.

olarak gözetmediği bir manayı anlayabilir. Arkasından da müteahhir bir takım kimseler gelip maksadı anladığını ileri sürebilir. İşte bu da bunun gibidir. Allah en iyi bilendir.

Apaçık Delil Üzere Olmak

Yüce Allah'ın: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup"* buyruğu daha önce geçtiği üzere *"De ki: Muhakkak ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzereyim."* (En'am, 57); *"Rabbinden apaçık bir delil üzere olan, kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevâlarına uyan kimseler gibi midir?"* (Muhammed, 14); *"Acaba -kendisi Rabbinden gelmiş bir nur üzere bulunup da- Allah'ın göğsünü İslâm için genişlettiği bir kimse (sapıklıkta olan gibi) midir?"* (Zümer, 22) ve: *"İşte onlar Rabblerinden bir hidâyet üzeredirler."* (Bakara, 5) buyrukları gibidir.

Şüphesiz bu tür buyruklar mü'minlerin Allah'tan gelen bir emir üzere olduklarını beyan buyurmaktadır. Bu tür buyruklarda istiğla harfi (üzere, üzerinde anlamındaki "ala") ile gayenin başlangıcını bildirmek için kullanılan "min: den" harfi bulunmaktadır. Gayenin başlangıcı harfinin kullanıldığı ifadeler hakkında şöyle denilmektedir: "Allah'tan" ibaresi iki türlüdür. Ya ne kendi başına ne de herhangi bir mahluk ile birlikte var olabilen sıfatlardandır. Bu türden tabirler Allah'ın bir sıfatıdır. Bizatihi ya da bir yaratılmış ile var olan bir ayn ise o taktirde bu yaratılmıştır. Birincisine örnek: *"Fakat benden şu söz hak olmuştur."* (Secde, 13); *"Onun Rabbinden indirilmiş olduğunu bilirler."* (En'am, 114) buyruklarında olduğu gibi. Nitekim selef de şöyle demiştir: Kur'ân Allah'ın yaratılmamış kelamıdır. Ondan gelmiştir, ona dönecektir.

İkinci türe gelince; bu da yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde bulunanların tümünü kendinden size musahhar kılmıştır."* (Casiye, 13); *"Sahip olduğunuz her bir nimet Allah'tandır."* (Nahl, 53) ve: *"Sana isabet eden her bir iyilik Allah'tandır."* (Nisa, 79) buyruklarında olduğu gibi. Nitekim hayırlı ilham ve onun vahyedilmesi Allah'tandır, şer ilham ve onun vahyedilmesi şeytandandır, vesvese şeytandandır denilmesi bunun gibidir. Bu da iki türlüdür:

Bazen sebep nazar-ı itibara alınarak izafe edilir. Bazen de akıbet ve gaye itibara alınarak yapılır. Buna göre hasenat/iyilikler nimetler demektir. Seyyiat da musibetler demektir. Hepsi de Allah'tandır. Fakat orada sözü edilen hasenatı Allah kuluna nimet olarak ihsan etmiştir. O halde bu nimetler onun tarafından ihsan ve lütuf ile verilmiştir. Bu diğeri ise kulun kendinden kaynaklanan günahın bir cezasıdır. O halde onun kötü amelinin buna sebep olması itibari ile o kendi nefsindendir ve ona bir cezadır. Çünkü nefis o günahları istedi ve onların vesve-

sesini yaptı. Bazen de amelin iyileri, kötüleri ve kalbe bırakılan bir takım tasavvur ve iradeler itibari ile de nitelendirilir ve bu taktirde hak için: O Allah'tandır, onu kuluna ilham etti denilir. Batıl için de: O şeytandandır, onu vesvesesi ile telkin etti denilir. Nefistendir de denilir. Çünkü nefis onu istemiştir. Nitekim Ömer, İbn Ömer ve İbn Mesud kendi içtihadlarıyla söyledikleri sözler hakkında şöyle derlerdi: Eğer doğru ise Allah'tandır, eğer hata ise bizden ve şeytandandır. Allah ve Rasûlü ise bundan uzaktırlar.

Vâşik kızı Birva' hadisinde İbn Mesud'un lafzı da böyledir. O şöyle demişti: Eğer doğru ise Allah'tandır, eğer hata ise bendendir ve şeytandandır. Çünkü o bir hüküm vermiştir. Verdiği bu hüküm Allah'ın hükmüne uygun ise o Allah'tandır. Çünkü onun ilmine ve hükmüne uygundur. Bu sebeple yüce Allah'ın onu kuluna ilham etmiş olması şeytanın ve nefsin aracılığı ile ortaya çıkmamış olması itibari ile bu hüküm ondandır. Şâyet hüküm hata ise onu şeytan vesvesesi ile telkin etmiş, nefis de onu istediği için öyle vesvese vermiştir. Eğer bu onda yaratılmış bir husus ise onu onda da yaratan Allah'tır. Fakat o hükmü Allah vermez. Eğer bende meydana gelen ilham meleğin ilhamı olmasa bile. Nitekim İbn Mesud şöyle demiştir:[471] "Şüphesiz meleğin ademoğlunun kalbine bir telkini vardır. Şeytanın da bir telkini vardır. Meleğin telkini hayır vadetmek ve hakkı tasdik etmek hususundadır. Şeytanın telkini ise şerri vadedip hakkı tekzib etmek mahiyetindedir.

Buna göre tasdik haber vermek ve haber verilen şeyi vadetmek kabilindendir. Şer ise talepte bulunmak ve irade etmek kabilindendir. Yüce Allah da: "*Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size fahşâyı emreder. Allah ise size kendi katından mağfiret ve bir bolluk va'dediyor. Allah ihsanı bol olandır. Hakkıyla bilendir.*" (Bakara, 268) buyurmaktadır.

Buna göre bu hasenat/iyilikler bu iki itibar ile Allah'tandır. Bunlardan birisine göre o bunları emreder ve sever. Eğer bunlar hayır ise o bunları tasdik eder ve bunları haber olarak bildirir. Dolayısıyla bunlar onun ilminden ve hikmetindendir. Aynı zamanda bunlar kuluna verdiği ilhamından ve ona ihsan ettiği nimetlerindendir. Bunlar nefis ve şeytan vasıtası ile meydana gelmez. Dolayısıyla yüce Allah'ın ilminden ve hikmetinden olmaları itibari ile Allah'a izafe olunmak özelliğine sahiptir. Bunu kuluna indiren de melektir. Tıpkı Kur'ân-ı Kerim'in ondan gelen bir kelam olması özelliğine sahip olması ile Müseylime'nin kuranının şeytandan gelmesi gibidir. Allah'ın mü'minlerin kalplerine ilham etmiş olduğu doğru ve adaletli ilhamlar Allah'ın vahyinden/ilhamındandır. Aynı şekilde

471 Daha önce buna dair açıklamalar geçmişti.

Allah'ın onlara göstermiş olduğu rüyalar da böyledir. Ubade b. es-Samit dedi ki: Müminin rüyası Rabbin kulu ile uykusunda iken onunla konuştuğu bir kelamıdır. Ömer (radıyallâhu anh) da şöyle demiştir: İtaatkâr kimselerin ağızlarına yaklaşın ve onların neler söylediklerini dinleyin. Çünkü doğru bir takım hususlar onlar vasıtası ile tecelli eder. Yüce Allah da: *"Hani ben havarilere bana ve rasûlüme iman edin diye vahyetmiştim."* (Maide, 111); *"Musa'nın annesine vahyettik."* (Kasas, 7); *"Biz ona andolsun onların bu durumlarını kendilerine haber vereceksin diye vahyettik."* (Yûsuf, 15) buyurmaktadır. Çoğunluğun görüşüne göre de *"Ona hem günahkârlığını hem takvasını ilham etti."* (Şems, 8) buyruğu da böyledir. Buna göre maksat günahkâr nefse günahkârlığını, takvalı olanı da takvasını o ilham etmiştir. Böyle diyenlere göre ilham sem'î ve aklî delillerle açık seçik beyan etmek demektir.

Ehl-i sünnet ise şöyle der: Her iki tür de Allah'tandır. İşte bu (insanlar arasındaki) ortak olan hidâyettir. Öteki ise özel hidâyettir. Yüce Allah ona hidâyet dediği gibi ilham adını vermiş olmakla birlikte. Şu buyruklarda da böyledir: *"Semud'a gelince Biz onları hidâyete ilettik ama onlar körlüğü hidâyetten daha sevimli buldular."* (Fussilet, 17) Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Biz onu iki yola ilettik/hidâyet ettik."* (Beled, 10) buyruğu hakkında da böyle denilmiştir. Yani biz ona hayır ve şer yolunu beyan ettik. Bu ise genel ve ortak olan beyan hidâyetidir. Şöyle de açıklanmıştır. Bizler mü'mini hayır yoluna ilettik/hidâyet verdik. Kafiri de şer yoluna hidâyet ettik/ilettik. Buna göre şanı yüce Allah fücur/günah işlemeye de hidâyet adını vermiştir. Nitekim öbürleri de beyanı ilham diye kabul etmişlerdi.

Yine yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz onu (doğru) yola ilettik/hidâyet ettik. O ister şükretsin ister bir nankör olsun."* (İnsan, 3) buyruğu da böyledir. Bunun ortak hidâyet olduğu söylenmiştir. Çünkü yüce Allah ona izlenmesi gereken yolu ve izlenmesini sevmediği yolu beyan etmiştir. Bir diğer görüşe göre: Allah her iki kesimi de izlediği yol hangisiyse ona doğru iletmiştir. *"O ister şükreden olsun ister bir nankör olsun."*

Fakat buna hidâyet demek bazen mutlak değil de kayıtlı hidâyet olmak itibari ile mümkün olmayabilir. Yüce Allah'ın: *"Onlara can yakıcı bir azabı müjdele"* (Ali İmran, 21) buyruğunda olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"Onlar cibte ve tağuta iman ederler."* (Nisa, 51) Yine yüce Allah: *"O hakkı söyler."* (Ahzâb, 4); *"Adaleti emreder."* (Nahl, 76) buyurmaktadır. Bu buyruklar onun sözlerine, emrine, ilmine ve hükmüne uygundur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim ile onun diğer kelamı da böyledir. Meleklerden ordusu aracılığı ile kuluna nimet ihsan etmiş olması itibari ile de böyledir.

Bunun zıddı hakkında da -ki haklı olan odur- bu şeytandandır ve nefistendir. Çünkü yüce Allah bunu söylemez ve bunu emretmez. Diğer taraftan şeytan bunu insanın kalbinde bir nükte olarak bırakır onun nefsi de şeytandan bunu kabul eder. Çünkü şeytan nefse bir şeyi süslü gösterir nefis de ona itaat eder. Halbuki şeytandan gelen her şeyden ötürü kulun cezalandırılması sözkonusu değildir. Fakat bundan dolayı bir tür hasenatı yerine getirme fırsatını kaçırır unutmak gibi. O şeytandandır ihtilam olmak da şeytandandır. Zikir ve namaz esnasında uyuklamak da şeytandandır. Zikir halinde baygınlık da şeytandandır. Fakat bunlar kişinin kastı yahut kusuru ve günahı olmadan iradesi dışında yapılması halinde kula bir günah yoktur. Buna göre yüce Allah'ın: *"Muhakkak ben Rabbimden gelen apaçık bir delil üzereyim."* (En'am. 57) vb. daha önce geçen bu kabilden buyruklar ile aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Bu böyledir, çünkü kafir olanlar bâtıla uymuşlardır. İman edenler ise Rabblerinden gelen hakka uymuşlardır."* (Muhammed. 3) buyruğunda da durum şudur: Müminler Allah'ın haber verdiği hususları tasdik ederler. Şanı yüce Allah'ın baştan itibaren ve tebliğ olarak emirlerini yapmak Kur'ân gibidir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: "Muhakkak Allah emanati adamların kalplerinin köküne indirmiştir."[472] buyurmuştur. Buna göre emanet onun nurundan ve hidâyetinden olmak üzere mü'minlerin kalplerine iner. Bunlar da dini iyilikler ve dini ilimler olup haktır dünya ve ahirette faydalı şeylerdir. Bu nimetler sahibinin lütfu olan imandır. İman da nimetlerin en faziletlisidir.

Yüce Allah'ın: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır."* (Nisa.79) buyruğunun kapsamına afiyet, rızık, yardım gibi bütün dünya nimetleri dahildir. Bütün bunlar Allah'ın kendileriyle kulu sınadığı hasenat/iyiliklerdir. Nitekim onu musibetlerlede sınar. Böylelikle şükredecek mi etmeyecek mi, sabredecek mi etmeyecek mi ortaya çıksın. Nitekim yüce Allah: *"Onları hem iyiliklerle hem de kötülüklerle imtihan ettik."* (Araf, 168); *"Sınamak üzere sizi şer ile ve hayır ile imtihan ederiz."* (Enbiya. 35), *"Ama insan Rabbi kendisini sınayıp da ona ikramda bulunup nimetler verse."* (Fecr, 15) ve devam eden buyruklar gibi.

Bir şey hakkında: Eğer nebilerin mucizeleri gibi özel olarak Allah'a ait olup mahluk dahi olsa- o şey Allah'tandır denilebilir. Yüce Allah'ın Musa'ya: *"İşte bunlar Rabbin tarafından iki burhan/delil ve mucizedir."* (Kasas, 32) buyruğunda olduğu gibi. Âsanın yılana dönmesi gibi elin herhangi bir hastalık olmaksızın bembeyaz/nurlu çıkarılması da Allah'ın birer mahlukudur. Fakat bunlar ondan gelenlerdir. Çünkü bunu nebisi Musa'nın doğruluğuna delil olarak göstermiş ve

472 Kaynakları daha önce gösterildi.

onun doğruluğunu işaret buyurmuştur. O bununla Musa'nın risaletini ve doğruluğunu tasdik etmekte ve onun lehine tanıklıkta bulunmaktadır. Böylelikle bunlar Allah'tan gelen beyyine Allah'ın şahitliği mertebesindedirler. Fakat bu âyetler/mucizeler şeytanların ve kahinlerin yaptıkları işlerden değildir. Bu yönüyle bunlar bu filanın alametidir bu filandan bir delildir demeye -bu filan şey onun sözü olmasa dahi- benzer.

Mûsâ (aleyhisselâm)'da buna Allah'tan bir beyyine adı vererek: *"Ben size Rabbinizden bir beyyine/apaçık bir delil getirdim."* (Araf, 105) demiştir. Buna göre buradaki *"Rabbinizden bir beyyine"* sözü yine onun: *"Bunlar Rabbim tarafından iki burhandır."* (Kasas, 32) buyruğu gibidir.

Buradaki "beyyine" yüce Allah'ın şahitliği sözlü olarak haber vermesi düzeyinde yaratılmış bir hüccet bir âyet ve bir delalettir. Tıpkı bir kimsenin eşine ve vekiline alamet olmak üzere bir şeyi birisiyle göndermesine benzer. Said b. Cubeyr âyet hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Bu senin bir yüzüğü göndermene benzer. Böylelikle senin gönderdiğin bu yüzüğün (ya da mührün) siz ne söylerse onun doğru söylediğini bilin yahut da ona istediğini verin demek ile aynı düzeydedir.

Çünkü Kur'ân da hidâyet de ondandır. O da onunla kaim olan ve mahluk olmayan kelamından ilminden ve hükmündendir. Bu âyetler de buna delildir. Tıpkı onun kelamının mushaflarda yazılmasına benzer. Bu durumda kelamın kendisinde yazılı olduğu şeyden maksat kendisi vasıtasıyla kelamın bilinmesi olur. Yüce Allah'ta: *"De ki: Rabbimin sözleri için (deniz)ler mürekkep olsa buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak Rabbimin sözleri tükenmeden o deniz(ler) tükenir."* (Kehf, 109) buyurmuştur. Bundan dolayı (Salih (aleyhisselâm)'ın) dişi devesi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in parmaklarının arasından fışkıran su vb. mucize âyetlerin/belgelerin bir saygınlığı hürmeti olur. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

"Kendinden Şahit..."

Yüce Allah'ın: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup onu da yine kendinden bir şahit takip eden"* buyruğunda ve yüce Allah'ın: *"Hala iyice düşünmez misiniz"* (Hud, 24)'e kadar devam eden buyruklarda şanı yüce Allah hakk ehli ile bâtıl ehli arasındaki farkı her ikisinin birbirinden ayrı ve değişik oluşu ile aralarındaki ihtilafı bazen mutululuğu teşvik etmek için bazen bedbaht olmaktan korkutmak için arka arkaya defalarca zikretmektedir.

Şanı yüce Allah sûrenin başında da aynı hususları dile getirerek: *"Bu, âyetleri sağlamlaştırılmış sonra da hakim ve hâbir olan Allah tarafından geniş geniş açıklanmış bir kitaptır. Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz diye. Şüphesiz ben size onun tarafından (gönderilmiş) bir uyarıcı ve bir müjde vericiyim."* (Âyet, 1-2) buyurmaktadır. O cehennem ehlini azap ile uyarıp korkutan bir nezir hakk ehline de mutluluğu müjdeleyen bir beşir/müjdeleyicidir. Yüce Allah: *"İnsana nezdimizden bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden alıversek muhakkak o, ümidini kesmiş bir nankör olur. Ve şâyet kendisine dokunan bir sıkıntıdan sonra ona bir nimet tattırsak, elbette ki: "Kötülükler benden uzaklaşıp gitti" der. Çünkü o, şımarıktır, böbürlenendir. Sabredip salih amellerde bulunanlar müstesnâdır. İşte onlara mağfiret ve büyük bir mükâfat vardır."* (Âyet, 9-11) buyurmaktadır. Bundan sonra da nebilerin kıssalarını onlara uyanlar ile onları yalanlayanların durumunu bunların dünya ve ahirette nasıl mutlu olduklarını öbürlerinin de dünyada ve ahirette nasıl bedbaht olduklarını zikretti. Böylelikle onların başından gelip geçenleri *"İşte bunlar sana kıssa olarak anlattığımız ülkelere ait haberlerdendir."* (Hud, 100) buyruğuna kadar ondan sonra da: *"O tanık olunacak bir gündür."* (Hud. 103) buyruklarına kadar zikretti. Daha sonra mutlu olanları ve bedbaht olanların durumunu sözkonusu etti. Arkasından: *"Bunda ahiret azabından korkanlar için elbette bir ibret vardır."* (Hud. 103) buyurmaktadır. Çünkü şöyle denilebilir: Bunların başına gelen musibet nihâyetinde ölmüş olanlarıdır. Zaten bütün insanlar ölecektir ama onların hepsinin helak edilmiş olup, evlerinin ıssız kalması ve kötülük ile anılıp lanetlenecek kadar bir ibret haline gelmelerine gelince, bundan ise ancak ahirete iman edenler korkar. Çünkü ahirette mü'minlerin onları lanetleyecek olması onlara buğz edecek olmaları -Firavun hanedanı için olduğu gibi- elbette onların azaplarının daha artmasına sebep olan hususlardandır. Tıpkı doğruluk lisanını insanlarının övgülerinin ve nebilere dua edip arkalarından onları izlemelerinin onların sevabını artıran hususlardan olmasına benzer.

Bunların başına gelen musibetleri nebilerin doğruluğuna delil kabul edip ahirete iman eden bir kimse ahiret azabından korkar ve bu onun için bir âyet/alamet delil olur. Fakat ahirete iman etmeyip ölen kimselerin diriltilmeyeceğini sanan bir kimse -ahiretten korkmayan kimselerden bu kişi korksa dahi- bunun gibi olaylara aldırmaz. Fakat ahiretten korkan herkesin durumu budur ve bu onun için bir âyettir.

Yüce Allah sûrenin sonunda: *"İman etmeyenlere de ki: Elinizden geleni yapın biz de yapacağız."* diye buyurmakta ve sûrenin geri kalanı ile sûre sona ermektedir. Sûreye ise: *"Allah'tan başkasına ibadet etmeyesiniz diye"* (Hud, 2) diye

başlamış ve tevhidi ve rasûllere imanı zikretmiş idi. İşte öncekilerde de sonrakilerde de Allah'ın dini budur. Ebul Aliyye dedi ki:[473]İki söz vardır ki öncekilere de sonrakilere de buna dair soru sorulacaktır: Neye ibadet ediyordunuz ve rasûllere ne şekilde karşılık verdiniz? Bundan dolayı yüce Allah: *"O gün onları çağırıp buyuracak ki: Peygamberlere (ne) şekilde cevap verdiniz."* (Kasas. 65); *"İddia ettiğiniz ortaklarım hani nerede?"* (Kasas. 62) İşte bu ibadette şirk koşmaktır. Bu iki husus ise iman ve islâmdır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bazen sabah namazının (sünnet olan) iki rekatinde iki ihlas sûresini (ihlas ve kafirun sûrelerini) bazen de iman ve islâma dair iki âyeti okurdu. Bunun için önce: *"Deyin ki: Biz Allah'a ve bize indirilene... iman ettik."* (Bakara. 136) âyetini okurdu. Bu âyetin başı iman sonrası islâmdır. İkinci rekatte de: *"De ki: Ey kitap ehli bizimle sizin aranızda adeletli olan bir kelimeye geliniz: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim..."* (Ali İmran. 64) âyetini okurdu. Bu âyetin de başı, ibadeti ihlaslı olarak sadece Allah'a yapmayı, son kısmı ise ona teslim olmayı ihtiva eder. Yine yüce Allah: *"Aralarından zulmedenler müstesnâ olmak üzere kitap ehli ile ancak en güzel yolla mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilenlere de iman ettik. Bizim ilahımız da, sizin ilahınız da birdir. Biz ancak ona teslim olanlarız."* (Ankebût. 46) buyurmaktadır. Bu âyette de iman yer aldığı gibi son kısmında da islâm yer almaktadır. Ayrıca yüce Allah: ""*(Siz) ki âyetlerimize iman edenler ve teslim olmuş kimseler idi(niz.) Siz ve eşleriniz sevinç ve neşe içerisinde cennete girin."* (Zuhruf. 69-70) buyurmaktadır.][474]

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا أُولٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ عَلٰى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ
الْأَشْهَادُ هٰٓؤُلَٓاءِ الَّذ۪ينَ كَذَبُوا عَلٰى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظَّالِم۪ينَ ﴿١٨﴾

18. "Allah'a karşı yalan düzerek iftira edenden daha zâlim kim olabilir? Bunlar Rabblerine arzolunurlar. Şâhidler de: "İşte Rabblerine karşı yalan söyleyenler bunlardır." derler. Haberiniz olsun ki Allah'ın laneti zâlimlerin üzerinedir."

Tefsiri:

Lanetlemeye Dair Bir Bahis

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

473 Buna dair açıklama daha önce geçmişti.
474 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV, 62-105.

[Yüce Allah'ın: *"Haberiniz olsun ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir."* buyruğuna gelince bu tehdit âyetleri gibi umumi bir âyettir. Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki, zulümle yetimlerin mallarını yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar yakında alevli bir ateşe de gireceklerdir."* (Nisa, 10) âyeti gibidir. Bu ise günahın lanetlemeye ve azaba sebep olmasını gerektirir. Fakat bazen ya tevbe yahut günahları silen iyilikler yahut günahlara keffaret olan musibetler gibi ağır basan bir karşıt sebep dolayısıyla onu gerektiren husus kalkabilir. Dolayısıyla insan kendisinin ya da başkasının karanlığının artıp artmayacağını bundan dolayı tevbe edip etmeyeceğini zulmünü silip kaldıracak silme özelliği bulunan hasenatının olmayacağının ona günahının keffareti olacak musibetler ile sınanmadığını ve Allah'ın bu günahlarını mağfiret buyurmadığını nereden bilsin. Bununla birlikte yüce Allah'ın: *"Muhakkak Allah kendisine ortak koşulmasını mağfiret buyurmaz. Ama bundan aşağısını dilediği kimselere bağışlar."* (Nisa, 48) de buyurmuştur. Buhârî'nin sahihinde de sabit olduğu üzere İbn Ömer (radıyallâhu anh) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Konstantiniye'ye gaza yapacak ilk ordudaki askerlerin günahları bağışlanmıştır."[475] Oraya gazaya giden ilk ordunun komutanı ise Yezid idi. Ordu (ceyş) ise mutlak olmayıp muayyen sayıdaki askere denilir. Bağışlanmanın bu ordunun fertlerini kapsaması bütün zalimleri teker teker lanetin kapsamasından daha güçlü bir delildir. Çünkü bu daha özeldir ordudaki kişiler ise muayyendir.

Şöyle de denilebilir: Yezid Konstantiniye şehrine ancak bu hadis dolayısıyla gazaya gitmiştir. Bizler de biliyoruz ki müslümanların bir çoğu için zulüm yapmak kaçınılmazdır. Eğer bu kapı açılacak olursa müslüman mevtaların çoğunluğuna lanet etmek de uygun olur. Şanı yüce Allah ise müslüman ölülere lanet okunmasını değil namaz kılınmasını/dua edilmesini emir buyurmuştur.

Diğer taraftan ölmüşlerin lanetlenmesine dair söylenecek sözler hayatta olanların lanetlenmesi ile ilgili söyleneceklerden daha büyüktür. Çünkü sahih'te Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Ölülere sövmeyiniz. Çünkü onlar önceden (dünyada iken) yaptıklarına gitmiş bulunuyorlar."[476] Hatta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ölülerinize sövmeyiniz çünkü o taktirde hayatta olanlarınızı rahatsız edersiniz/onlara eziyet verirsiniz." buyurmuştur.[477] Buna

475 Buhârî'deki hadis: "Denize gaza yapacak ilk ordu... şeklindedir. Aynı şekilde: İlk ordu (arasından) iman edip el-Kasır şehrine gaza yapacak olanların günahları bağışlanmıştır" şeklindedir. Buhârî, 2924.

476 Buhârî, 1393.

477 Tirmizi, III, 238. Bu da sahihtir.

sebep ise bazı kimselerin Ebu Cehil ve onun gibi akrabaları müslüman olmuş birtakım kafirlere sövmeleri üzerine söylemişti. Çünkü böyle birisine sövdükleri taktirde onun akrabalarına eziyet vermiş oluyorlardı.

Ahmed'ten naklettiği rivâyete gelince ondan Salih'in rivâyeti olarak nass ile sabit olan ise kendisine: Yezid'e lanet etmez misin denilmesi üzerine: (Oğlum) babanın birisine lanet ettiğini ne zaman gördün diye cevap vermiştir. Yine ondan sabit olduğu üzere bir kişi haccac vb. zalimleri alıp lanet okumak isteyince o: Dikkat edin Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir der ve muayyen bir kimsenin adı ile lanetlenmesini hoş görmezdi.

Yine ondan Yezid'i lanet ettiği ve: Allah'ın lanetlediğini ben lanetlemiyeyim mi deyip âyeti delil gösterdiğine dair rivâyet de nakledilmiş bulunmaktadır. Fakat bu ondan sabit olmayan munkatı bir rivâyettir. Âyet-i kerime ise muayyen bir kimsenin lanet edilebileceğine delil değildir. Eğer her günah işleyene lanet edilecek olsaydı o günahı işleyen muayyen kişiye lanet olunsaydı şüphesiz insanların çoğuna lanet edilirdi. Bu buyruk mutlak tehdit konumundadır. Bunun muayyen kişiler hakkında sabit olması gerekmez. Şartlarının bulunup önündeki engellerin bulunmaması hali müstesnadır. İşte lanet okumak böyledir ve bu Yezid'in akrabalık bağının kesilmesine sebep teşkil edecek işi yaptığının varsayılması ihtimaline göre böyledir.

Diğer taraftan bu husus Abbasiler ile Ebu Talip soyundan gelenler arasından savaşan haşimoğullarının bir çoğu hakkında tahakkuk etmiş bir özelliktir. Peki bunların hepsine lanet okunmakta mıdır? Aynı şekilde kendisi ile aralarında çok sayıda atanın bulunduğu yakın akrabalarına zulmeden kimseye de muayyen olarak lanet okunur mu? Diğer taraftan bunlara lanet ettiği taktirde kullandığı lafızların kapsadığı herkesi de lanetlemiş olur. İşte o zaman da müslümanların çoğunluğuna lanet etmiş olur.][478]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna şöyle denilmesi ile olur: Şüphesiz Allah küfür ehlinden yermiş olduğu kimseleri Allah'ın yolundan alıkoymaları ve onu eğriltmek istemeleri dolayısı ile yermiş bulunmaktadır. Nitekim yüce Allah: *"De ki: "Ey Kitap Ehli! Allah bütün yaptıklarınıza şahit iken, niçin Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz?" De ki: "Ey Kitap Ehli, kendiniz şahit olup dururken Allah'ın yolunu eğri göstermeye yelte-*

478 Minhâcü's-Sünne. IV. 571-574.

nerek niçin iman edenleri o yoldan döndürmek istiyorsunuz? Allah yaptıklarınızdan gâfil değildir." (Ali İmran. 98-99); *"Ve siz öyle her yolun başında oturarak Allah'a iman edenleri tehdit edip ve eğriliğini arayarak Allah'ın yolundan alıkoymayın. Düşünün ki siz vaktiyle çok az idiniz de sizi çoğalttı."* (Araf. 86); *"Haberiniz olsun ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir. O zalimler ki Allah yolundan alıkoyarlar ve onu eğriltmek isterler."* (Âyet. 18-19) ve: *"(Uğrayacakları) şiddetli azaptan dolayı, vay o kâfirlerin haline! Onlar, dünya hayatını âhiretten daha çok sevenler, Allah'ın yolundan alıkoyanlar, onun eğrilmesini isteyenlerdir."* (İbrahim. 2-3) buyurmuştur.

Bilindiği üzere Allah'ın yolu rasûlleri ile göndermiş olduğu ve emredip hakkında haber verdiği hususlardır. İnsanları rasûlleri tasdik edip onlara itaat etmekten soyut bir yasak ile alıkoymaya kalkışan bir kimse de Allah'ın yolundan alıkoymuş olur.][479]

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾

20. "Onlar yeryüzünde âciz bırakabilecek değillerdir. Kendilerinin Allah'tan başka hiçbir velileri de yoktur. Onlara azapları kat kat verilecektir. (Çünkü) onların işitmeye güçleri yetmezdi ve (hak yolu) görmezlerdi."

Tefsiri:

[Fiili işlemeyi gerektiren istita'a/güç yetirebilme fiil ile birlikte bulunur ve ancak güç yetirilerek yapılan iş için elverişlidir. Nitekim yüce Allah bunu: *"Onların işitmeye güçleri yetmezdi."* buyruğunda bunu zikrettiği gibi yine: *"Onlar işitmeye güç yetiremiyorlardı."* (Kehf, 101) buyruğunda zikretmiş bulunmaktadır. Emir ve nehyin kendisi ile alakalı olduğu istita'a/güç yetirebilmeye gelince bununla fiil bazı hallerde birlikte bulunur bazı hallerde bulunmayabilir. Yüce Allah'ın: *"Oraya yol bulabilen kimseler için Beyti hacc etmek Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır."* (Ali İmran. 97) buyruğunda olduğu gibi.][480]

479 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. V. 210.
480 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 32.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onların işitmeye güçleri yetmezdi ve görmezlerdi"* (Âyet. 20) ve: *"O gün kâfirleri cehennemle yüzyüze getiririz. Onlar ki benim öğüdüme karşı gözleri perdeli idi. Dinleyecek güçleri de yoktu."* (Kehf, 100-101) buyruğuda istita'a'yı böyle tefsir eden kimselerin görüşüne göre böyledir. Fakat selefin ve cumhurun tefsirine göre ise güç yetiremeyişten maksat bunun onlara meşakkatli ve nefislerine zor gelmesinden dolayıdır. Bundan dolayı onların nefisleri onu irade edemez. Eğer onu yapmak istemiş olsalardı onu yapabilecek kudrete sahip olabilirlerdi. İşte hevâsının ve yalnış görüşünün Allah'ın indirmiş olduğu kitaplarına kulak verip işitmekten ve onları izlemekten alıkoyduğu kişilerin durumu budur. Şanı yüce Allah bu gibi kimselerin buna güçlerinin yetmediğini haber vermektedir. İşte bu "istita'a" fiil ile birlikte bulunup onu yapmayı gerektiren istita'a/güç yetirmedir.][481]

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٥﴾

25. "Andolsun Biz Nûh'u kavmine göndermiştik: "Şüphesiz ki ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım."

Tefsiri:

[O da yüce Allah'ın: *"Bu iki zümrenin hali kör ve sağırla gören ve işitenin haline benzer."* (Âyet. 24) buyruğudur. İbn Kuteybe dedi ki: Bu âyet-i kerimeden önce dünyaya meyledip onu isteyip bir topluluktan söz ettikten sonra bu âyet-i kerimeyi zikretmektedir. İfadenin takdiri şudur: Durumu böyle olan bir kimse hiç dünyayı isteyen kimse gibi olur mu? Böylelikle geçen ifadeler ile yetinerek cevap vermemiştir. Çünkü önceki ifadeler cevaba bir delildir. İbnul Enbaği dedi ki: Mana açık olduğundan dolayı (cevap) hazf edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de de bu gibi ifadeler pek çoktur.

Derim ki: Hazf edilmiş ifadelere örnek olmak üzere bu âyetin bir benzeride: *"Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebepten onu güzel gören kimse (bunun gibi olur mu?)"* (Fatır. 8) buyruğudur. Böyle olmayan kişi gibi midir demektir.][482]

481 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 319.
482 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 78.

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَانِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ
فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾

28. "Dedi ki: "Ey kavmim, haber verin bana. Şâyet ben Rabbimden apaçık bir delil üzerinde isem ve O, bana katından bir rahmet vermiş, bunlar size gizli kalmışsa; siz onu istemediğiniz halde onu size zorla mı kabul ettireceğiz?"

Tefsiri:

[*"Dedi ki: Kavmim bana haber verin. Şâyet ben Rabbimden apaçık bir delil üzerinde isem..."* şartın cevabı hazf edilmiştir. Bu da yüce Allah'ın: *"Gördün mü ya o (namaz kılan) doğru yol üzerinde ise, yahut takvayı emretti ise? Gördün mü (bu engelleyen) yalanlayıp, yüz çevirdi ise?"* (Alak. 11-13) buyruğu gibidir.

Böylelikle âyetin manasının manaların en üstünlerinden olduğu açıkça görülmektedir. İşte herkesin kendisinden yararlandığı da budur. Âyet-i kerime Rabbinden gelen apaçık bir delil üzerinde bulunan kimseyi zikretmektedir. Bu apaçık delil ise Kur'ân'ın lehine tanıklıkta bulunduğu imandır. Böylelikle bu kişi Rabbinden gelen bir nur ve Rabbinden gelen bir burhan üzeredir. Aklî ve semî bütün burhanların delalet ettiği bir hakk üzeredir. Bu da yüce Allah'ın: *Ve biz size apaçık bir nur indirdik."* (Nisa, 174) buyruğu gibidir. İndirilmiş olan apaçık nur Kur'ân-ı Kerim'i ifade eder. Katade dedi ki:[483]Rabbinizden bir beyyine/apaçık delil demektir. Sevri'de şöyle demiştir:[484] O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Beğavi'de şöyle demektedir:[485] Bu müfessirlerin görüşüdür. Ben bunu ikincisinden başkasından nakledilmiş olduğunu görmedim. Aynı zamanda İbnul Cevzi'de bunu başkasından zikretmemiştir.[486]][487]

483 İbn Cerir, 10860.
484 Zâdu'l-Mesîr, II, 264.
485 Beğavi, I, 401.
486 Zâdu'l-Mesîr, II, 264.
487 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 79-80. Fetava'da şerhi/açıklaması yapılan âyet-i kerime şu şekildedir: De ki: Ne dersiniz eğer ben Rabbimden gelmiş apaçık bir delil üzerinde isem ve sizde onu yalanlamış iseniz" fakat bu şekliyle Kur'an-ı Kerim'de bir âyet değildir. Ancak bu iki âyetten birer bölüm ile oluşturulmuş bir ifadedir. Hud sûresinde yer alan: "De ki: Ne dersiniz eğer ben Rabbimden gelmiş apaçık bir delil üzerinde isem ve o bana bir rahmet vermiş ise" (Hud, 28) ile En'am sûresinde geçen: "De ki: Ben Rabbimden gelmiş apaçık bir delil üzerindeyim siz ise onu yalanladınız" (En'am, 57) Allah en iyi bilendir.

وَلَآ أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَآ أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ
وَلَآ أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِٓي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًاۜ اَللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا فِٓي
أَنْفُسِهِمْۚ إِنِّي إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾

31. "Ben size: Allah'ın hazineleri yanımdadır demiyorum, gaybı da bilmiyorum. Muhakkak ben bir meleğim de demiyorum. Bununla beraber gözlerinizin hor gördüğü kimselere; Allah asla bir iyilik vermeyecektir de demiyorum. Allah nefislerinde olanı en iyi bilendir. O taktirde ben şüphesiz zâlimlerden olurum."

Tefsiri:

[İkinci delil yüce Allah'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hitabıdır: *"De ki ben size yanımda Allah'ın hazineleri vardır demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size: Şüphesiz ben bir meleğim de demiyorum."* (En'am. 50) Bunun bir benzeri Hud sûresinde de vardır. Bunu bir kaç bakımdan delil göstermek söz konusudur:

1. Hazinelerinin yanında bulunmaması ile gaybı bilmemesi ile birlikte melek olmadığını da söylemiştir. Bütün bunlara kendisinin sahip olmadığını aynı bağlamda ifade etmiştir. Gaybı bilenin ve hazinelere güç yetirenin durumu böyle olmayanın durumuna göre daha üstün olduğu için meleğin durumunun melek olmayanınkine göre daha iyi olması gerekmektedir. İsterse bu âyet-i kerimede geçtiği gibi bir nebi olsun.

2. Onun kendisinde bulunmadığını söylediği hali ikinci halinden daha büyüktür. Ve o bir hali nefyederken öbürünü sabit kabul etmemiştir. Çünkü daha üstün olan niteliğe sahip olan bir kimse daha aşağıda olana daha da muktedirdir. Böylelikle meleğin durumunun onun melek olması haline göre daha üstün olduğuna delildir. İşte anlatılmak istenen de budur.

3. Kadının zikrettiği üzere şâyet muhatapların zihinlerinde meleğin daha büyük olduğu kanaati yer etmemiş olsaydı onun mertebesinden daha alt mertebedeki bir şeye sahip olmadığı söylenerek onlara karşı çıkılması güzel olmazdı. İşte muhatapların zihinlerinde iyice yer etmiş olan bu inanç onların kabul ettikleri bir husustu ve onların bu kabullerini de reddetmemiştir. Böylelikle onun hakk olduğu sabit olmaktadır.

Buna da bir kaç bakımdan cevap verilebilir:

1. Evvela onun gaybı bilmediğini Allah'ın hazinelerine sahip olmadığını ve onun yemek yemeyen, içmeyen ve faydalanmayan bir melek olmadığını belirtmektedir. Bütün bunların kendisinde olmadığını söylemesi meleğin ondan daha faziletli olmasını gerektirmez. Çünkü eğer: Ben ne okuma bilirim ne de yazma demiş olsaydı bu ifade okuma yazma bilen kimsenin okuması yazması olmayan bir kimseden daha faziletli olduğuna delil değildir. O halde âyet-i kerimede (gösterilen hususlara dair) bir delil bulunmamaktadır.

Aynı şekilde kadının söylediğine göre onlar ilim, kudret ve müstağni/gani olmak şeklindeki uluhiyet sıfatlarını istediler. Dolayısıyla onun herşeyi bilmesini her şeye muktedir olmasını hiç bir şeye muhtaç olmamasını istemiş oldukları halde o da uluhiyet sıfatlarını kendisinde bulunmadığını söylemiştir. Bundan dolayı onlar: "*Bu rasûle ne oluyor ki hem yemek yiyor hem çarşı pazarda dolaşıyor.*" (Furkan, 7) demişlerdi. Yüce Allah ise onun adına şu buyruğu ile delil göstermektedir: "*Bizler senden önce ne kadar rasûl gönderdiysek mutlaka hepsi de yemek yiyor çarşı pazar dolaşıyorlardı.*" (Furkan, 20) Onlar kendisinden sanki melek niteliklerine sahip olmasını bu sıfatların kendisinde bulunmasını istemişlerdi. Meleklerin karın boşluğu yoktur. Onlar yemezler içmezler. İnsanların ise karınları vardır yerler içerler. O halde mesele bu sıfatlar ile ilgilidir. Bu da Allah'ın izniyle gerçekleşir.

2. Sonuncuları bunlar arasındaki hususlardan birisinde daha mükemmeldir. O bu hususta kendisinin melek durumunda olmadığını söylemektedir. Fakat bu onun kendisini ayrıcalıklı kılan bir faziletinin olmasını gerektirmez. Buna benzer bir husus daha önce meleğin durumu ve azameti ile ilgili olarak zikredilen hususlar ile beşerin o türden onun gibi bir özelliğinin olmadığı belirtilirken geçmiştir. Fakat onun türünden başka insanların ondan daha faziletli hallerinin olduğunu neden söylemediniz?[488] Bundan dolayı bir insandan aciz olduğu bir husus yapması istenecek olursa her ne kadar mü'min cinlerin durumundan ve herhangi bir melekten daha faziletli ise de- ben bir melek değilim der.

3. Bu söylenenlerde en ileri mana meleğin o durumda daha üstün olduğudur. Bu kabul edilse bile bundan sonraki hususlarda melekten daha üstün olduğu reddedilmemiştir. Bundan dolayı ahirette onun gücü, ilmi ve ganiliği/muhtaç olmaması daha da artacaktır. Bu hal ise: Ben yaşlı olduğumu da söylemiyorum, alim birisi olduğumu da söylemiyorum diyen bir çocuğun bu dereceye ve bundan daha da mükemmel bir mertebeye ulaşmasının mümkün olması haline benzer.][489]

488 Asılda da bu şekildedir.

489 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 382-384.

حَتّٰٓى إِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ
وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنَ وَمَآ اٰمَنَ مَعَهُٓ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾
وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤١﴾
وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ
يَا بُنَيَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَاٰوِي إِلٰى جَبَلٍ
يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَآءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ وَحَالَ
بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَآ أَرْضُ ابْلَعِي مَآءَكِ وَيَا
سَمَآءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَآءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ
بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ
أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿٤٥﴾

40. "Nihâyet emrimiz gelip de Tandır kaynayınca (Nûh'a) dedik ki: "Her birinden çifter çifter ve -aleyhinde söz geçmiş olanlar hariç- aile efradını ve iman edenleri (geminin) içine yükle." Zaten onunla birlikte ancak çok az kimse iman etmişti.

41. (Nûh) dedi ki: "Binin içerisine! Onun akması da durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim günahları bağışlayandır, Rahîmdir.

42. O, içindekilerle birlikte dağlar gibi dalgalar arasından akıp giderken Nûh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna seslendi: "Oğlum, gel bizimle birlikte sen de bin. Kâfirlerle beraber olma!

43. O dedi ki: "Ben, beni sudan koruyacak bir dağa sığınırım." Dedi ki: "Bugün -rahmet ettiği kimselerden başka- Allah'ın emrinden kurtaracak hiçbir koruyucu yoktur." Derken ikisinin arasına dalgalar girdi. Böylelikle o suda boğulanlardan oldu.

44. Ey arz suyunu yut, ey gök sen de tut" denildi. Su kesildi. İş olup bitti. Ve (gemi) Cûdi (dağı)nın üzerinde durdu. "O zâlimler topluluğu uzak olsunlar, (helâk olsunlar)" denildi.

45. Nûh, Rabbine dua edip dedi ki: "Rabbim, benim oğlum da şüphesiz benim aile halkımdandır. Senin va'din de elbette haktır ve Sen hâkimler hâkimisin."

Tefsiri:

[Ehl-i sünnetin kanaatine göre ise kesinlikle hiçbir peygamber hanımı fuhuş işlememiştir. Nuh'un oğluna gelince; onun oğlu şanı yüce Allah'ın dediği gibi idi. Ki o da söz söyleyenlerin en doğrusunu söylemiştir: *"Nuh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna seslendi"* Nuh da şöyle demişti: *"Oğlum gel bizimle birlikte sen de bin"* yine Nuh: *"Rabbim benim oğlum da şüphesiz benim aile halkımdandır."* İşte şanı yüce Allah da onun rasûlü de onun Nuh'un oğlu olduğunu söylüyorlar. Bu yalancılar iftiracılar nebilere eziyet edenler onun kendi oğlu olmadığını söylerler. Şanı yüce Allah ise: O senin oğlun değildir buyurmamıştır. Bunun yerine: *"O senin ailenden değildir."* buyurmuştur.

Yine yüce Allah: *"Dedik ki: Her birinden çifter çifter -ve aleyhinde söz geçmiş olanlar hariç- aile efradını ve iman edenleri (geminin) içine yükle."* buyurmaktadır. Böylelikle ona bütün aile halkını taşımasını emretmemiş aksine aralarından hakkında helak olmak sözü geçmiş olan kimseleri istisna etmiştir. Oğlu da bu şekilde azap sözünün aleyhinde geçmiş olduğu kimselerdendi. Nuh ise bunu bilmiyordu. Bundan dolayı o: *"Benim oğlum da şüphesiz benim aile halkımdandır."* demişti. Çünkü o şanı yüce Allah'ın kurtulacaklarını va'dettiği kimseler arasına dahil olduğunu zannetmişti. Bundan dolayı kimi ilim adamı şöyle demiştir: Muhakkak o benim kendilerini kurtaracağımı va'dettiğim aile halkından değildir. Her ne kadar o neseb itibari ile aile halkından ise de dini itibari ile onlardan değildi. Küfür ise mü'minlerle kafirler arasındaki velilik bağını koparmak demektir. Bu da şuna benzer: Ebu Leheb -onun akrabalarından olsa bile- Muhammed'in alinden de değildir, ehli Beytinden de değildir demeye benzer. Bu durumda bizim: "Allahumme salli ala muhammedin ve ala ali muhammed" duamızın kapsamına girmez.

Nuh'un hanımının kocasına hainlik etmesi ise din hususunda idi. Çünkü o onun için: O bir delidir diyordu. Lut'un hanımının Lut'a hainliği de aynı şekilde din hususunda idi. Çünkü o kavmine Lut'a gelen misafirleri bildiriyordu. Kavmi ise Lut kavminin fiilini işleyerek erkeklere yaklaşıyorlardı. Onların helak edilmelerine sebep olan masiyetleri kadınlarla zina etmek değildi ki onun bir hayasızlık yaptığı zannedilsin. Aksine hanımı onların o masiyetlerine yardımcı oluyor ve onların yaptıkları işleri beğeniyordu.][490]

490 Minhâcü's-Sünne. IV. 348-349.

[Yüce Allah'ın: *"Ey arz, suyunu yut, ey gök sen de tut denildi. Su kesildi, iş olup bitti."* buyruğuna benzer. Denildiğine göre semadan maksat yağmurdur. Yani ey yağmur kesil demektir. Halbuki durum böyle değildir. Aksine ikla ve imsak şu demektir: Ey sema sen yağmur yağdırmaktan kesil şeklindedir.][491]

قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ
لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٤٦﴾

46. "Buyurdu ki: Ey Nûh, o (oğlun) senin ailenden değildir. Çünkü o(nun işlediği) salih olmayan bir ameldir. Öyleyse bilmediğin bir şeyi Benden isteme. Ben, cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın şefaat etmesi için kendisine izin verdiği şefaatçinin şefaati, herhangi bir haksızlığın sözkonusu olmayacağı duayı yapması ile ilgilidir.

Eğer onlardan birisi uygun olmayan bir dua yapıp dilekte bulunacak olursa onun bu isteği kabul edilmez. Çünkü onlar bu hal üzere bırakılmaktan yana korunmuşlardır. Nitekim yüce Allah: *"Rabbim benim oğlum da şüphesiz benim aile halkımdandır ve senin vadin de elbette haktır ve sen hakimler hakimisin."* buyurması üzerine yüce Allah da: *"Buyurdu ki: Ey Nûh, o (oğlun) senin ailenden değildir. Çünkü o(nun işlediği) salih olmayan bir ameldir. Öyleyse bilmediğin bir şeyi Benden isteme. Ben, cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum. Dedi ki: "Rabbim ben, bilmediğim şeyi senden istemekten Sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve merhamet etmez isen, en büyük zarara uğrayanlardan olurum."* (Âyet 46-47) buyurmaktadır.][492]

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ
قَبْلِ هٰذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾

49. "Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Onları bundan evvel ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Âkıbet hiç şüphesiz takva sahiplerinindir."

491 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 472.
492 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 131.

Tefsiri:

[*"Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Onları bundan evvel ne sen biliyordun ne de kavmin."* bu buyruk bunları kendisinin de kavminin de daha önce bilmediğini haber vermektedir. Onun kavmi de bunu kabul ediyordu. Ayrıca o kavmi dışında kimseden bir şey öğrenmemişti. Bundan dolayı bazıları bir insandan bunları öğrendiğini ileri sürmüş fakat herkes tarafından onun yalan söylediği açıkça görülmüştü. Nitekim yüce Allah: *"Kur'ân'ı okuyacağın zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın. Doğrusu iman edip yalnız Rabblerine tevekkül edenler üzerinde onun hiçbir hakimiyeti yoktur. Onun hakimiyeti ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlar üzerinedir. Biz bir âyeti diğer bir âyetin yerine getirip, değiştirdiğimizde -Allah neyi indireceğini en iyi bilen olduğu halde-: 'Sen ancak bir iftiracısın' dediler. Hayır, onların çoğu bilmezler. De ki: Onu Ruhu'l-Kudüs iman edenlere tam bir sebat vermek, Müslümanlara bir hidâyet ve bir müjde olmak için Rabbinden hak olarak indirmiştir." Andolsun ki onların: 'Ona muhakkak bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. İnkâra saparak kastettikleri o kimsenin dili yabancıdır. Bu ise apaçık bir Arapçadır."* (Nahl 98-103) buyurmaktadır.

Mekke'de iken Kureyşlilerden birisine ait Arap olmayan bir köle vardı[493] Bunun üzerine birileri kalkıp bu Arap olmayan köleden bir şeyler öğreniyordu iddiasını ortaya attı. Şanı yüce Allah da bunun apaçık bir yalan olduğunu beyan buyurmuştur. Çünkü denilen o kişi Arap olmayan bir adamdı. Bu Arapça Kur'ân'dan tek bir kelime dahi söylemek imkânı yoktu. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise Araptı. O da Arap olmayanların dillerinden hiçbir şey bilmiyordu. Bundan ötürü Arapça olmayan bir dille birisi onunla konuşacak olsaydı onun ne dediğini anlayamazdı. Bu durumda ne denilen o adam doğru dürüst Arapça konuşabiliyor ne de Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arapça dışında bir söz anlayabiliyordu. Bundan dolayı yüce Allah: *"İnkara saparak kastettikleri o kimsenin dili."* (Nahl, 103) buyurmaktadır. Yani onların saptırarak söyledikleri ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e öğrettiği iddiasında bulundukları *"O kimsenin dili yabancıdır. Bu ise apaçık bir Arapçadır."* (Nahl, 103)

Aynı şekilde bazı kimseler Kur'ân-ı Kerim hakkında: *"Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır. Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir."* (Furkan. 4) demelerine karşılık yüce Allah: *"Muhakkak onlar zulmettiler. Asılsız bir iddiada bulundular. Ve dediler ki: "(Bu) öncekilerin masallarıdır. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah-akşam kendisine okunmaktadır." De ki: "Onu göklerle*

493 Nahl Sûresi'nde bundan söz edilecektir.

yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir. Muhakkak ki o Gafûrdur, Rahîmdir." (Furkan, 4-6) buyurmaktadır.

Böylelikle şanı yüce Allah bu sözlerin dostları bir tarafa düşmanları tarafından dahi apaçık bir yalan olduğu bilinen bir iddia olduğu açıkça ortaya çıkmış olmaktadır. Çünkü onlar da onun bu hususta kendisine yardımcı olacak birisinin yanında olmadığını ne kavmi arasında ne bulunduğu şehirde ona yardımcı olabilmek için bunu yapabilecek herhangi bir kimsenin de bulunmadığını iyice biliyorlardı. Bunun için yüce Allah da: *"Muhakkak onlar (bu isnadı yapmakla) zulmettiler. Asılsız bir iddiada bulundular."* (Furkan, 4) buyurmaktadır.

Ona düşmanlık eden bütün hemşehrileri de kavmi de bunun ona yapılan bir haksızlık ve bir iftira olduğunu biliyorlardı. Bundan dolayı böyle bir iddiada onlar arasından akıllı olmakla bilinen hiçbir kimse bulunmamıştır. Onların: Bu söyledikleri eskilerin masallarıdır, onları oradan yazmıştır ve bu sözler ona sabah akşam okunmaktadır sözleri de bu şekildedir. Onu yalanlayan kavmi ona kitap okuyup yazdıracak bir kimse bulunmadığını da biliyorlardı. Zaten yüce Allah: *"De ki: Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir."* (Furkan, 6) buyruğu ile yalancılıklarını açıkça ortaya koyan ifadeler ile bunu göstermiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın öğretmesi, bildirmesi dışında hiçbir beşerin bilemeyeceği kadar sırlar vardır. Şüphesiz ki Allah göklerde ve yerde bulunan sırları bilendir. Diğer taraftan onların bu iddialarının bâtıl olduğu açıkça gösterildikten sonra onun nübüvvetine yönelttikleri tenkitleri sözkonusu ederek yüce Allah: *"Ve şöyle dediler: "Bu nasıl peygamberdir ki, yemek yer ve pazarlarda dolaşır. Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi? "Yahut ona bir hazine verilmeli ya da mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi?" Zalimler: "Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz." dediler."* (Furkan. 7-8) buyurmaktadır.

İşte bu onun yiyecek ve giyecek şeylerin satıldığı çarşı pazarda yürümesini, yeyip içmesini kabul edemeyen ona itiraz edenlerin söyledikleri sözlerdir. Onlar: Neden onunla birlikte bir melek inmedi, böylelikle bu melek onunla birlikte bir nezir/uyarıp korkutucu olurdu. Yahut da buna ihtiyacını bırakmayacak şekilde harcamalarını kendisinden yapacağı bir hazinesi neden yok, yahut neden onun yiyeceklerini alacağı bir bahçesi yok. Kısacası zalimler: Sizler ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz demişlerdi.

Yüce Allah da: *"Senin için nasıl misaller verip dalalete düştüklerine bir bak. Artık onlar bir daha yol bulamayacaklardır."* (İsra. 48)

Yani onlar seni bir yalancıya, büyülenmiş bir kimseye, başkasından aktarımlarda bulunan birisine benzetiyorlar. Fakat bütün bu söylenenlerin bir yalan olduğu seni tanıyan herkes tarafından bilinmektedir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Nasıl misaller verip dalalete düştüklerine bir bak. Artık onlar bir daha yol bulamayacaklardır."* buyurmaktadır.

Doğru yolu şaşırmış, ondan uzaklaşmış, bilgisiz bir kimse ise kesinlikle kendisini hedefine ulaştıran yolu bulup o yolda ilerleyemez. Aksine onların sana karşı çıkabilmek gücüne sahip olmadıkları ve bu konuda artık takatlerinin bitip tükendiği de ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Yine yüce Allah: *"Rabbinden bize bir mucize getirmeli değil miydi, dediler. Daha önceki sahifelerde bulunan apaçık deliller onlara gelmedi mi ki?"* (Taha. 133) buyurmaktadır.

Çünkü o kendilerine Tevrat ve İncil gibi ilk sahifelerde bulunan bilgileri açık seçik getirmişti. Bununla birlikte onlar onun kitap ehlinden hiçbir şey öğrenmediğini de biliyorlardı. Kendilerine ancak bir nebinin yahut bir nebinin haber verdiği kimsenin bildiği gaybları haber verdiği zaman onlar da onun bu hususları nebilerden hiçbir kimsenin verdiği bir haber dolayısıyla öğrenmemiş olduğunu bildiklerine göre böylelikle onlar onun bir nebi olduğunu açıkça görürler ve diğer ümmetler için de bu açıkça ortada görülen bir husustur. Çünkü ona düşman olan ve olmayan onun kavmi kendisinin bu hususları ona öğretecek hiçbir kimse ile bir araya gelmediğini kabul ettiklerine göre bu husus tevâtür ile nakledilmiş bir bilgi olur ve imkânları olsaydı onu tenkit edecek bir şeyler bulmak için aşırı düşkünlükleri ile birlikte ona muhalif olan kimselerin ikrar ve kabul ettikleri bir husustur.

Daha önce geçen gayblere dair verilen bu haberler ile hem onun kavmine karşı hem de bunun haberinin kendilerine ulaştığı herkese karşı delili ortaya konulmuş olur. O gelecekte ortaya çıkacak gayb olan hususları da haber vermiştir. Bu ise bu haberin doğruluğunu bilen herkese karşı delilin ortaya konulmuş olması anlamına gelir. Yüce Allah'ın: *"Rumlar yenildiler yakın bir yerde ..."* (Rûm. 2-3) buyruğunda olduğu gibi.

Sonra yüce Allah: *"Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yenildiler. Yakın bir yerde. Onlar bu yenilmelerinden sonra galip geleceklerdir; üç ila dokuz yıl içinde. Öncesinde de, sonrasında da emir Allah'ındır. O günde mü'minler sevineceklerdir; Allah'ın yardımı dolayısıyla. O dilediğine yardım eder."* (Rûm. 1-5) ve: *"Eğer kulumuza kısım kısım indirdiğimizden şüphe içindeyseniz, haydi siz de onun türünden bir*

sûre getirin. Allah'tan başka şâhidlerinizi de (yardıma) çağırın, eğer doğru söyleyen kimseler iseniz. Fakat bunu yapamazsanız; -hiçbir zaman da yapamayacaksınız-..." (Bakara, 23-24) buyurmaktadır.

Böylelikle onların gelecekte de bunu yapamayacaklarını haber vermektedir. Nitekim onun haber verdiği şekilde ortaya çıkmıştır.

Yüce Allah: *"De ki: "Andolsun bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplansalar birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler."* (İsra, 88) buyurmaktadır.

Bu buyruğu ile kıyamet gününe kadar insanların da cinlerin de bu Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koyamayacaklarını haber vermektedir. Bu verilen haber üzerinden yedi yüz yıldan daha fazla bir zaman geçmiştir. Cinlerden ve insanlardan hiçbir kimse bu Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koyabilecek gücü kimse bulamamıştır.

Daha Mekke'de iken kafirler hakkında da: *"Yakında o topluluk yenilecek ve arkalarını dönerek kaçacaklardır."* (Kamer, 45) buyurmaktadır.

Bedir gününde ve başka günlerde bu buyruktan pek çok yıl sonra bunun doğruluğunu ortaya koyan gerçekler meydana gelmiştir.

Yüce Allah: *"Allah içinizden iman edip, salih amel işleyenlere: şunu vaat etti: Onlardan öncekileri halife yaptığı gibi --andolsun ki- kendilerini de muhakkak yeryüzünde halife kılacağını, kendileri için seçip beğendiği dinlerini onlar için iktidar yapacağını, önceki korkularını güvene çevireceğini vaat etti. Bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet ederler."* (Nûr, 55) buyurmaktadır. Durum onun va'dettiği gibi gerçekleşmiş ve pek çok yıl sonra bunun doğruluğunu ortaya koyan gerçekler meydana gelmişti. Yüce Allah'ın: *"O, Resûlü'nü hidâyet ile ve hak din ile -onu bütün dinlere üstün kılmak için- göndermiştir."* (Fetih, 28) buyruğu da böyledir.

Şanı yüce Allah onunla göndermiş olduğu risaleti âyetlerle, burhanlarla, güçle ve silah ile üstün kılmıştır.

Yüce Allah: *"O inkâr edenlere de ki: Yakında siz yenik düşürülecek ve cehenneme haşr olunacaksınız. O ne kötü yataktır!"* (Ali İmran, 12) buyurmaktadır.

Nitekim onlara haber verdiği gibi oldu. İnsanların müşahede ettikleri gibi dünyada onlar yenilgiye uğradılar. İşte bu da bu son haberin doğruluğunu ortaya koymaktadır. O haber ise onların toplanıp en kötü yatılacak ve varılacak yer olan cehenneme atılacakları haberidir.][494]

494 el-Cevâbu's-Sahîh, I. 403-410.

وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلٰهٍ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

50. *"Âd (kavmin)e de kardeşleri Hûd'u (peygamber) gönderdik. "Ey kavmim, dedi. Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yok. Siz ancak yalan uyduranlarsınız."*

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Âd (kavmin)e de kardeşleri Hûd'u (peygamber) gönderdik. "Ey kavmim, dedi. Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yok. Siz ancak yalan uyduranlarsınız."* (Âyet 50) buyurmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de buna benzer buyruklar çoktur. Yüce Allah müşrikleri iftirada bulunmakla nitelendirmektedir. Bundan dolayı onlardan açık kesin delil ve belgelerini getirip ortaya koymalarını istemiştir.][495]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde şanı yüce Allah Hud'un da kendi kavmine: *"Allah'a ibadet edin, sizin ondan başka hiçbir ilahınız yok, siz ancak yalan uyduranlarsınız."* dediğini haber vermektedir. Böylelikle onları kendisine muhalefet edecekleri bir hükmü vermeden önce iftiracı kimseler olmakla nitelendirmektedir. Çünkü onlar Allah ile beraber başka bir ilah koşmuşlardır.][496]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hud hakkında da: *"Âd (kavmin)e de kardeşleri Hûd'u (peygamber) gönderdik. "Ey kavmim, dedi. Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yok. Siz ancak yalan uyduranlarsınız. "Ey kavmim, ben buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatım ancak beni yaratana aittir. Hâlâ akıllanmayacak mısınız? Ey kavmim, Rabbinizden mağfiret dileyin. Sonra O'na tevbe edin."* (Âyet 50-52) buyurarak hitabının başında onların üzerinde bulundukları hal sebebiyle müfteri/iftiracı olduklarını haber vermektedir. Nitekim diğer âyet-i kerimede de onlara: *"Allah'ın haklarında hiçbir delil indirmediği, kendinizin ve atalarınızın taktığı (ilâh diye adlandırdığınız) bir takım adlar hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Artık (azabı) bekleyin. Şüphesiz ben de sizinle birlikte (onu) bekleyenlerdenim."* (A'raf, 71) demişti.][497]

495 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 163.
496 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 37-38.
497 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 679-680.

إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوٓءٍ قَالَ إِنّ۪ٓي أُشْهِدُ اللّٰهَ وَاشْهَدُوٓا أَنّ۪ي
بَر۪ٓيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُونِه۪ فَك۪يدُون۪ي جَم۪يعًا ثُمَّ لَا تُنْظِرُونِ ﴿٥٥﴾

54. "Biz ancak şunu deriz: İlahlarımızdan biri seni fena çarpmış." Dedi ki: "Gerçekten ben Allah'ı şahit gösteriyorum. Siz de şahit olun ki ben, sizin ortak tuttuğunuz şeylerden uzağım.

55. O'nu (Allah'ı) bırakıp (ortak tuttuklarınızdan.) Artık hepiniz bana tuzak kurun. Bundan sonra bana bir mühlet de vermeyin."

Tefsiri:

[Nitekim kavmi ile muhatap olan Hud hakkında da şöyle buyurmuştur: "*Biz ancak şunu deriz: İlahlarımızdan biri seni fena çarpmış." Dedi ki: "Gerçekten ben Allah'ı şahit gösteriyorum. Siz de şahit olun ki ben, sizin ortak tuttuğunuz şeylerden uzağım. O'nu (Allah'ı) bırakıp (ortak tuttuklarınızdan.) Artık hepiniz bana tuzak kurun. Bundan sonra bana bir mühlet de vermeyin. Şüphesiz ki ben, benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenip dayandım. Hareket eden ne kadar canlı varsa hepsinin alnından tutan O'dur. Benim Rabbim gerçekten dosdoğru bir yol üzeredir.*" (Âyet 54-56) İşte bu yüce Allah'a tevekkülünün onlardan gelecek kötülüğü önleyeceğini açıkça gösteren rasûllerin söylediği sözlerden birisidir.][498]

إِنّ۪ي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبّ۪ي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَٓابَّةٍ إِلَّا هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ
رَبّ۪ي عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ ﴿٥٦﴾

56. "Şüphesiz ki ben, benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenip dayandım. Hareket eden ne kadar canlı varsa hepsinin alnından tutan O'dur. Benim Rabbim gerçekten dosdoğru bir yol üzeredir."

Tefsiri:

[Hud (aleyhisselâm) da: "*Benim Rabbim gerçekten dosdoğru bir yol üzeredir.*" demiş ve böylelikle yüce Allah'ın dosdoğru bir yol üzere olduğunu haber vermişti. Dosdoğru yol ise hiçbir eğriliği bulunmayan adil yol demektir.][499]

498 Câmiu'l-Mesâil, I. 96.
499 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 177.

وَلَمَّا جَٓاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّاۚ وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٨﴾

58. "Emrimiz gelince, Hûd'u da, beraberindeki mü'minleri de rahmetimizle kurtuluşa erdirdik. Onları çok ağır bir azaptan da kurtardık."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Emrimiz gelince, Hûd'u da, beraberindeki mü'minleri de rahmetimizle kurtuluşa erdirdik. Onları çok ağır bir azaptan da kurtardık."* (Âyet 58) buyruğu ile: *"Emrimiz gelince Salih'i ve onunla beraber olan mü'minleri tarafımızdan bir rahmet ile (azaptan ve) o günün rüsvaylığından kurtardık."* (Hud. 66) buyruğu ve bunun benzeri buyruklar böyledir. Şanı yüce Allah bu buyruklarıyla mü'min kullarını başkalarına isabet eden azaptan kurtarmış olduğunu açıklamaktadır. Diğerleri ondan yüz çeviren kimselerdi. Eğer Allah onlara özel olarak kurtulmalarının sebeplerini ihsan etmemiş olsaydı öbürlerine isabet eden de muhakkak kendilerine de isabet ederdi.

Buna göre "kötülükten kurtuluş" lafzı bizzat kurtulan kimsede bunun hasıl olması değil şerrin sebebinin ortada olmamasını gerektirir.][500]

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُٓوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٥٩﴾

59. "İşte Âd kavmi! Rabblerinin âyetlerini bilerek inkâr ettiler, peygamberlerine âsî oldular, her inatçı zorbanın emri ardınca gittiler."

Tefsiri:

[Yüce Allah: Rasûller türünü yalanlamak masiyetini Hud'a karşı isyan etmeleri sebebi ile mutlak olarak bütün rasûllere isyan etmek anlamında zikretmiştir. Böylelikle bu masiyet tür olarak rasûllere karşı bir isyan idi. Nitekim: *"Ama biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir dedik."* (Mülk. 9) diyen kimselerin masiyeti gibi.][501]

500 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VII. 50-51.
501 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 59.

وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ
هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ
رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ ﴿٦١﴾

61. "Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yoktur. O, sizi yerden yaratıp sizi orada bir ömür boyu yaşattı. O halde O'ndan mağfiret dileyin. Sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz ki Rabbim çok yakındır, duaları kabul edendir.."

Tefsiri:

[İşte Salih (aleyhisselâm)'ın söylemiş olduğu: "*O halde O'ndan mağfiret dileyin sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz ki Rabbim çok yakındır, duaları kabul edendir.*" sözleri Şuayb (aleyhisselâm)'ın kavmine söylemiş olduğu: "*Rabbinizden mağfiret dileyin ve sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim rahmet edicidir, çok sevendir.*" (Hud. 90) buyruğu gibidir. Bilindiği üzere yüce Allah'ın: "*Çok yakındır, duaları kabul edendir.*" buyruğu tevbe ve istiğfar ile birlikte sözkonusu edilmiştir. Bununla şanı yüce Allah'ın mağfiret dileyip kendisine tevbe edenlerin mağfiret dileklerini kabul eden ve pek yakın olduğunu kastetmektedir. Nitekim onlara karşı hem merhametlidir hem çok seven (vedud)dur.

Yüce Allah "garib: pek yakın" ismini "mucib: duaları kabul eden" ismi ile zikretmiştir. Bilindiği üzere her var olana duaları kabul eden, icabet eden denilmez. İcabet ancak kendisinden bir şeyler isteyip dua eden kişi için sözkonusudur. Yüce Allah'ın yakınlığı da böyledir.

Yüce Allah'ın Semi, Basir, Ğafur, Şekur, Mucib ve Garib gibi mutlak olan isimlerinin bütün varlıklar ile alakalı olması icab etmez. Aksine her isim kendisine uygun olan ile alakalıdır. Onun "el-Alim: her şeyi bilen" ismi malum olmaya elverişli her bir şey hakkında sözkonusu olup bu şekilde olan her şey ile alakalıdır.][502]

Merhum İbn Teymiyye, İbrahim (aleyhisselâm) kıssasını sözkonusu ederek 69-81. âyet-i kerimelerin tefsiri ile ilgili şunları söylemektedir:

[Nitekim yüce Allah meleklerin İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'a gittiklerini sonra da onun yanından Lut'un yanına gittiklerini haber vermektedir.

502 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V. 493-494

Yüce Allah: *"İbrahim'in şerefli kılınmış konuklarının haberi sana geldi mi? Hani yanına girdiklerinde: "Selâm" demişlerdi. O da: "Selâm" demişti. "Tanımadık bir topluluk." Hemen ailesine gidip, semiz bir buzağı getiriverdi. Onu önlerine yaklaştırıp: "Yemez misiniz" dedi. İçinde onlardan gizli bir korku duydu. "Korkma!" dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdesini verdiler. Bunun üzerine hanımı feryat ile yönelip yüzüne vurdu ve: "Kısır bir kocakarı" dedi. Dediler ki: "Bu böyledir, Rabbin buyurmuştur. Şüphesiz ki O Hakîm olandır, her şeyi en iyi bilendir." "Ey elçiler! O halde asıl işiniz nedir?" dedi. Onlar: "Şüphe yok ki biz günahkâr bir topluluğa gönderildik." dediler. Üzerlerine çamurdan taşlar atalım diye; Rabbinin nezdinde haddi aşanlar için işaretlenmiş olan."* (Zâriyât, 24-34) buyurmaktadır.

Yine yüce Allah: *"Andolsun ki elçilerimiz İbrahim'e müjde ile gelip "Selâm" dediler. O da: "Selâm" dedi ve vakit geçirmeden kızartılmış bir buzağıyı getirdi. Ellerinin buna uzanmadığını görünce, onlardan çekindi ve kalbine bir korku girdi. Onlar (onun bu halini görünce): "Korkma, biz Lût kavmi için gönderildik." dediler. Eşi de ayaktaydı. Güldü. Biz de ona İshâk'ı ve İshâk'ın ardından (onun oğlu) Yâkûb'u müjdeledik. Dedi ki: "Vay hâlime! Ben kocamış bir kadın ve şu eşim de bir ihtiyar iken, ben mi doğuracak mışım? Doğrusu bu, pek şaşılacak bir şey bu!" (Melekler) dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun ey hane halkı! Şüphe yok ki O, Hamîddir, Meciddir." İbrahim'in korkusu gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında bizim (elçilerimiz) le tartışmaya koyuldu. Çünkü İbrahim gerçekten yumuşak huylu, yufka yürekli kendisini tamamen Allah'a vermiş/dönen bir kimseydi. (Melekler dediler ki): "Ey İbrahîm, bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azab) emri gelmiştir. Onlara reddolunmayacak bir azap gelip çatacaktır." Elçilerimiz Lût'a geldikleri vakit, O, bunlar yüzünden kaygıya düştü. Göğsü daraldı ve: "İşte bu. çok zor bir gündür." dedi. Kavmi kendisine doğru çabucak, itişe kakışa geldiler. Onlar zaten daha önce kötü işler işlemeye alışmışlardı. "Ey kavmim, işte kızlarım. Onlar sizin için daha temizdirler. Artık Allah'tan korkun, beni misafirlerimin yanında küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında bir adam yok mu sizin?" dedi. "Sen de biliyorsun ki senin kızlarında hiçbir hakkımız yoktur. Sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin." dediler. "Keşke size yetecek bir gücüm olsaydı yahut güçlü bir yere sığınabilseydim." dedi. Dediler ki: "Ey Lût, biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ulaşamazlar. Sen bir ara geceleyin aile efradınla yürü, git. İçinizden -zevcen hariç- hiçbir kimse geriye bakmasın. Çünkü onlara (kavmine) isabet eden, ona da isabet edecektir. Onlara va'dolunan vakit sabahtır. Sabah da yakın değil mi?"* (Âyet 69-81)

Bu kıssa Tevrat'da[503] ve Tevrat'dan başka diğer kitap ehli kitaplarında zikredilmiş bulunmaktadır. Tıpkı Kur'ân-ı Kerim'de zikredildiği gibi. Bununla birlikte şunu da biliyoruz ki iki nebi Mûsâ ve Muhammed de biri diğerinden bir şey öğrenmemiştir. Bu ise nübüvvetlerinin sabit oluşundan önce de doğru olduğunu bilmeyi gerektiren hususlardandır. Çünkü hiç şüphesiz arada herhangi bir ittifak bulunmadan böyle bir anlatım üzerinde ittifak edilmesi adeten imkânsız bir husustur. Haber verenlerin verdikleri haberler iki kişinin herhangi bir ittifak sözkonusu olmadan böyle bir yalan düzmek üzerinde ittifakları adeten mümkün olmadığı bunun gibi uzunca bir kıssayı ittifakla bildirmeleri sözkonusu olduğuna göre bu kıssa bir gerçektir. Buna göre onların her birisinin ayrı ayrı bunu haber vermeleri onun nübüvvetinin bir delilidir.

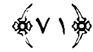
Yine yüce Allah: *"Onlara İbrahim'in konuklarından da haber ver: Hani konuklar onun yanına girip "selâm" dedilerdi. O da: "Biz sizden –doğrusu- korkuyoruz." demişti. "Korkma! Biz sana çok bilgili bir oğul müjdeliyoruz." demişlerdi. Dedi ki: "Bana ihtiyarlık gelip çatmışken mi bana gelip müjde veriyorsunuz? Artık neyi müjdeliyorsunuz?" Dediler ki: "Biz sana gerçeği müjdeliyoruz. Onun için sakın ümit kesenlerden olma!" "Rabbinin rahmetinden sapıtmışlardan başka kim ümit kesebilir?" dedi. "Ey gönderilen elçiler, başka göreviniz var mı, nedir." dedi. "Gerçekten biz günahkâr bir kavme gönderildik." dediler. "Lut ailesi bunlardan müstesnâdır. Biz onların hepsini mutlaka kurtarıcılarız. Yalnız karısı müstesnâ." Onun mutlaka geride kalanlardan olmasını takdir ettik. Nihâyet elçiler Lut ailesine geldikleri vakit, (Lut): "Doğrusu siz tanımadığımız kimselersiniz." dedi. Dediler ki: "Hayır, biz sana onların hakkında şüphe ettikleri şeyi getirdik. Biz sana gerçekle geldik. Biz şüphesiz doğru söyleyenleriz. O sebepten gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar. Sen de arkalarından git. Sizden kimse arkasına dönüp bakmasın ve emrolunduğunuz yere doğru gidin."* (Hicr, 51-65) buyurmaktadır.

Bu kıssada meleklerin varlığı, onların diri oldukları, konuştukları, insanlardan ayrı oldukları, onlara hitap ettikleri, onları Âdemoğullarının sûretinde nebi olarak ve olmayarak gördükleri sabittir. Nitekim İbrahim el-Halil'in hanımı Sare'nin onları gördüğü gibi. Ashab-ı kiram da Cebrail (aleyhisselâm)'ı mesela bir bedevi sûretinde geldiği zaman da görüyorlardı. Bazen de Dihyetü'l-Kelbi sûretinde geldiği de oluyordu. İşte Meryem kıssasında yer alan: *"Sonra onlarla kendi arasında bir perde germişti. Derken Biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü. "Senden Rahman'a sığınırım, eğer takva sahibi bir*

503 Kitab-ı Mukaddes 19. ıshah.

kimse isen." dedi. O da dedi ki: "Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim." (Meryem. 17-19) buyrukları da bu türdendir. Ayrıca yüce Allah: *"Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (misal verdi.) Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük. O da Rabbinin kelimelerini de. kitaplarını da tasdik etmişti ve o itaat edenlerdendi."* (Tahrim. 12) buyurmaktadır. İşte bu ruh, tastamam bir beşer sûretine bürünmüş Meryem'e hitap etmiş ve ona üflemişti.][504]

وَامْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحٰقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحٰقَ يَعْقُوبَ

71. "Eşi de ayaktaydı. Güldü. Biz de ona İshâk'ı ve İshâk'ın ardından (onun oğlu) Yâkûb'u müjdeledik."

Tefsiri:

[Zebih'in (İbrahim'in kesmekle emrolunduğu evladının) İshak olmadığının delillerinden birisi de şanı yüce Allah'ın: *"Biz de ona İshak'ı ve İshak'ın ardından Yakub'u müjdeledik."* buyurmaktadır. Durum böyle olduğuna göre bundan sonra nasıl olur da ona oğlunu kesmesini emredebilir? Çünkü Yakub'un müjdelenmesi İshak'ın yaşamasını ve onun Yakub adındaki oğlunun doğmasını gerektirmektedir. Kesmesi emredilen oğlunun kıssasının ise Yakub'un doğuşundan önce olduğu hususunda insanlar arasında görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Hatta Yakub İbrahim (aleyhisselâm)'ın vefatından sonra doğmuştur. Oğlunu kesme kıssası ise hiç şüphesiz İbrahim (aleyhisselâm) hayatta iken olmuştur.

Buna delil olan hususlardan birisi de şudur: Zebih/kesilmesi emredilen oğul kıssası Mekke'de olmuştu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Mekke'yi fethettiği sırada Kabe'de bir koçun boynuzları vardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe hizmetkarına: Ben sana koçun iki boynuzunu huzuruma getirmeni emrediyorum. Çünkü kıble tarafında namaz kılanı oyalayacak herhangi bir şeyin olmaması gerekir." buyurmuştu.[505]

Bundan dolayı İbrahim ve İsmail döneminden itibaren Mekke hacc ibadetinin yeri olmuştur. Kur'ân nassı ile Beyt'i bina edenlerin onlar olduğu da bilinmektedir.][506]

504 es-Safdiyye. I. 193-198.
505 Ahmed. IV. 68.
506 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 335.

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللهِ رَحْمَتُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴿٧٣﴾

73. "(Melekler) dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun ey hane halkı! Şüphe yok ki O, Hamîddir, Meciddir."

Tefsiri:

[Aynı şekilde: "Ehl-i Beyt" lafzı da yüce Allah'ın: *"Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun ey hane halkı/ehl-i Beyt!"* buyruğu gibidir. Şüphesiz İbrahim de onların arasına dahildir.][507]

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَا قَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللهَ وَلَا تُخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿٧٨﴾

78. "Kavmi kendisine doğru çabucak, itişe kakışa geldiler. Onlar zaten daha önce kötü işler işlemeye alışmışlardı. "Ey kavmim, işte kızlarım. Onlar sizin için daha temizdirler. Artık Allah'tan korkun, beni misafirlerimin yanında küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında bir adam yok mu sizin?" dedi."

Tefsiri:

[Lut kavmi hakkında: *"Onlar zaten daha önce kötü işler işlemeye alışmışlardı."* buyurmaktadır. Onlar çeşitli bakımlardan kafir kimseler idiler: Hayasızlık yapmayı helal kabul etmeleri bakımından müşrik olmaları bakımından ve rasûlleri yalanlama bakımından. Onlar bu işi de ötekini de yapmışlardı. Fakat şirk ve yalanlamak onlarla başkaları arasında ortak bir vasıftı. Onların özel günahları ise hayasızlık idi. Bundan dolayı onlar kendilerinden başkalarının benzer bir cezaya çarptırılmadığı özel bir cezaya çarptırıldılar.][508]

507 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 282. XXII. 462: Minhâcü's-Sünne. VII. 241.
508 Tefsîru Âyâtin Üşkilet. I. 391.

82-83. Âyet-i Kerimeleri delil göstermesi

[Yüce Allah: *"Emrimiz geldiği zaman oranın altını üstüne getirdik. Ve üzerlerine pişirilmiş balçıktan birbiri ardınca taşlar yağdırdık. (Bu taşlar) Rabbinin katında hep işaretlenmişlerdi. Bu zâlimlerden uzak değildir."* (Âyet 82-83) buyurmaktadır. Katade'den: Bu ümmetten zalim kimselerden diye açıkladığı rivâyet edilmiştir.[509] Bu ümmette yerin dibine geçirilme (hazf), taşa tutulma/kasf ve mesh/hilkatin değiştirilmesi cezalarının görüleceği de rivâyet edilmiştir.][510]

فَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مَنْضُودٍ ﴿٨٢﴾

82. "Emrimiz geldiği zaman oranın altını üstüne getirdik. Ve üzerlerine pişirilmiş balçıktan birbiri ardınca taşlar yağdırdık."

Tefsiri:

[Rivâyet edildiğine göre o Lut kavminin altı şehrini kökten sökmüş, yukarı kaldırdıktan sonra onları tersyüz edip üzerlerine yıkmıştır.][511]

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

83. "(Bu taşlar) Rabbinin katında hep işaretlenmişlerdi. Bu zâlimlerden uzak değildir."

Tefsiri:

[Seleften kimisi yüce Allah'ın: *"Bu zalimlerden uzak değildir."* buyruğu hakkında şöyle demiştir. Yani bu ümmetin zalimlerinden (uzak değildir.) Bu hususta da buranın dar geleceği bir takım hadisler rivâyet edilmiştir. Bunların hemen hemen tümünde onların bu işi helal kabul ettiklerinden söz edilmektedir.][512]

509 İbn Cerir. 18455.
510 el-İstikâme. II. 182.
511 es-Safdiyye. I. 164.
512 el-İstikâme. I. 455-456.

وَيَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ
وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾

85. "Ey kavmim, ölçü ve tartıyı adaletle tastamam yerine getirin. İnsanlara eşyalarını eksik vermeyin. Yeryüzünde fesatçılar olarak kötülük yapmayın."

Tefsiri:

[Aynı şekilde Şuayb kavmine de: *"Ölçü ve tartıyı adaletle tastamam yerine getirin, insanlara eşyalarını eksik vermeyin, yeryüzünde fesatçılar olarak kötülük yapmayın."* buyruğunda onların yaptıkları işin insanların eşyalarını eksik vermek olduğunu ve onların yeryüzünde fesat çıkartıp durduklarını ve onlara bunu yasaklamadan önce de böyle olduklarını açıklamaktadır. Bu yönüyle durum şöyle diyen cebriyecilerin kanaatinin aksinedir: Onların zulümleri ancak onlara bu işi yasakladığı zaman bir vebal olmuştur. Yasak gelmeden önce ise yemek, içmek gibi ve bunun dışında benzeri diğer işler konumunda idi. Nitekim onlar rasûllerin yasaklamış olduğu şirk, zulüm ve hayasızlık gibi diğer veballer hakkında da aynı şeyi söylerler.][513]

قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا
وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا
اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾

88. "Dedi ki: "Ey kavmim, şâyet ben Rabbimden gelen apaçık bir belgeye sahipsem ve O, bana kendisinden güzel bir rızık ihsan etmiş ise (buna) ne dersiniz? Size yasakladığım şeylere kendim uymayarak size (emrettiklerime) aykırı davranmak istemiyorum. Ben, gücümün yettiği kadar ıslahtan başkasını istemem. Benim başarım ancak Allah iledir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim."

Tefsiri:

[Bu husus açıkça görüldüğüne göre benim sözünü ettiğim husus da çeşitli bakımlardan şöylece açıklanır:

513 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 680-681.

Birincisi şudur: Şüphesiz yüce Allah maksadın kendisine dua olunanın ve istenenin kendisi olmasını sevendir. İstenen maksada ulaşmaya yardımcı olan da O'dur. Onun dışında ise hoşlanılmayandır. Hoşlanılmayan şeylerin geri püskürtülmesi için yardımcı olan da O'dur. Buna göre bu dört hususu kendisinde toplayan ancak şanı yüce Allah'tır. Ondan başkası değildir. İşte yüce Allah'ın: *"Yalnız sana ibadet eder yalnız senden yardım dileriz."* (Fatiha, 5) buyruğunun manası budur. Çünkü kulluk istenen maksadı ihtiva eder. Fakat en mükemmel şekilde. Müstean: Kendisinden yardım dilenen ise isteneni elde etmek için yardımı dilenendir. Birincisi uluhiyetin anlamı içerisindedir. İkincisi ise rububiyetin anlamı içindedir. Çünkü ilah kendisine bağlanılan ve sevgi ile kendisine dönülerek tazim edilerek ikram olunarak ibadet olunan demektir. Rabb ise kulunu terbiye eden, onu yaratan, sonra da ibadet olsun onun dışındaki diğer şeyler olsun bütün hallerinde onu hidâyete ileten demektir. İşte yüce Allah'ın: *"Yalnız O'na tevekkül ederim, yalnız O'na dönerim."* buyruğu ile: *"O halde yalnız O'na ibadet et ve yalnız O'na tevekkül et."* (Hud, 123); *"Yalnız sana tevekkül ettik, yalnız sana döndük ve dönüş yalnız sanadır."* (Mümtehine, 4); *"Asla ölmeyen O hayy/diri olana tevekkül et ve hamdiyle O'nu tesbih et."* (Furkan, 58); *"Yalnız O'na tevekkül ederim ve dönüşüm yalnız O'nadır."* (Rad, 29); *"Rabbinin ismini an ve yalnız O'na yöneldikçe yönel. Doğunun da batının da Rabbidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız O'nu vekil tut."* (Müzzemmil, 9) buyrukları da böyledir. İşte bunlar oldukça kapsamlı bu iki esası ihtiva eden yedi ayrı buyruktur.][514]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Ve ihsan edin. Muhakkak Allah ihsan edenleri sever."* (Bakara, 195); *"Muhakkak Allah çokça tevbe edenleri de sever, iyice temizlenenleri de sever."* (Bakara, 222); *"Muhakkak Allah takva sahibi olanları sever."* (Tevbe, 4); *"Muhakkak Allah kendi yolunda birbirine sağlamca kenetlenmiş bir yapı gibi saf halinde savaşanları sever."* (Saf, 4) buyrukları da böyledir. Bu ve benzeri âyet-i kerimeler şanı yüce Allah'ın bu amel sahiplerini sevmesini gerektirmektedir. Onlar ancak günah işledikten sonra tevbe eden kimseler olabilirler. Bu durumda Allah onları sever. Bu ise ihtiyari sıfatlara mebnidir. Bunları kabul etmeyen bir kimse bütün bunları da reddetmiş olur.

Onların iki görüşü vardır: Bir görüşe göre muhabbet kadimdir. Bu sebeple o onların razı olunacak bir hal üzere öleceklerini bildiği taktirde ezelden beri onları sever. Ayrıca derler ki: Şanı yüce Allah kafirleri de eğer iman üzere öleceklerini

514 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 22.

biliyorsa kafirlikleri halinde sever. Buna karşılık irtidad edeceğini bilmesi halinde mü'min olan kimseye de buğz eder.

Bu İbn Küllâb'ın ve ona uyan kimselerin görüşüdür.

Diğer taraftan aralarından muhabbeti irade ile açıklayanlar olduğu gibi bunun iradeden ayrı bir sıfat olduğunu söyleyenler de vardır. İkinci görüş sahipleri bunu fiil türünden kabul ederler. Onlara göre onun muhabbeti sevdiklerine yaptığı ihsanıdır. Yine onlara göre ihsan onunla kaim bir fiildir ama ondan ayrıdır.

Kitap, sünnet, selefin ve imamların sözleri ile aklî deliller ise daha başka bir yerde genişçe açıklandığı gibi birinci görüşün lehine delildir. Çünkü burada maksat yüce Allah'ın *"el-Vedud: Çok seven"* adını sözkonusu etmektir. Çoğunluk ise İbnu'l-Enbâri'nin zikrettiği ve bunun "fail: etken ortaç" anlamında feul vezninde olduğudur. Yani o "el-vaad: çok seven" demektir. Nitekim yüce Allah bu ismini "ğafur: çokça bağışlayan" ismi ile birlikte zikretmiştir. Günahları mağfiret edip bağışlayan da odur. "er-Rahim" adı ile beraber de zikretmiştir ki o da merhamet buyuran demektir. İbn Ebu Hatim dedi ki: Bize babam tahdis etti, bize rey kadısı İsâ b. Cafer tahdis etti, bize Süfyan yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki Rabbim rahmet edicidir (Rahimdir), çok sevendir (Vedûddur.)"* (Âyet 90) buyruğu hakkında şöyle dediğini tahdis etti. O pek sevendir, demektir.

Yine dedi ki: Yunus'a şu rivâyet okundu: Bize İbn Vehb tahdis edip dedi ki: İbn Zeyd de dedi ki: Yüce Allah'ın: "el-Vedûd" ismi "er-Rahîm" demektir.

Böylelikle onun hakkında iki görüş zikretmiş olmaktadır. Birinci görüşü el-Vâlibi'nin İbn Abbas'dan tefsiri diye rivâyet etmiştir. Buna göre el-Vedud: el-Habib: Çok sevilen diye açıklamıştır.[515] İkincisi ise İbn Zeyd'in görüşü olup "er-Rahim" demek olduğudur. el-Vâlibi'nin sözünü ettiği o "el-Habib"dir şeklindeki sözü ile her iki mana da kastedilir. Buna göre o hem sever hem sevilir. Çünkü muhakkak Allah kendisini sevenleri sever. O da kendi velilerini sevdiği gibi onlar da onu severler.

Beğavi de her iki hususu sözkonusu ederek şunları söylemiştir: "el-Vedud"un iki manası vardır. Biri mü'minleri sevmesi demektir. Bunun mevdud: sevilen anlamında olduğu da söylenmiştir. Yani o mü'minlerin sevdiğidir. Yine o yüce Allah'ın: *"O Ğafurdur, Rahimdir."* (Yunus. 107) buyruğu hakkında şunları söylemiştir:[516] Yani onları seven demektir. Anlamının sütü sağılan anlamında ha-

515 Taberi, XXX, 89; Beyhaki, el-Esmau Ve Sıffat, 101: ed-Durru'l-Mensûr, VI, 335'de İbnu'l-Münzir tarafından da zikredildiği belirtilmektedir.

516 Beğavi, II, 336.

lub, sırtına binilen anlamında rekub gibi "mevdud: sevilen" demek olduğu da söylenmiştir. O hem mağfiret eder hem de mağfiret etmeyi sever diye açıklandığı gibi. Günahları bağışlamak sûreti ile velilerine/dostlarına kendisini çokça sevdiren anlamında olduğu da söylenmiştir.[517]

Derim ki: Bu lafız sözlükte fail anlamında bilinir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Vedud ve velud: çok seven ve çok doğuranlarla evleniniz."[518] faul ise fail manasına çokça kullanılır. Sabur ve şekur (çok sabırlı çok şükreden) gibi. Meful manasına kullanılması da pek azdır. Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'in bağlamı da onun kullarını seven olduğu anlamını kastettiğine delildir. Tıpkı onlara merhamet edenin ve günahlarını bağışlayanın o olduğu gibi. Çünkü Şuayb şöyle demiştir: Sizler Rabbinizden mağfiret dileyin sonra ona tevbe edin. Çünkü benim Rabbim pek merhametlidir ve pek sevendir. Böylelikle o Rabbinin hem merhametini hem de sevgisini zikretmiş olmaktadır. Yüce Allah'ın: "*Ve aranızda bir sevgi ve bir merhamet var etti.*" (Rûm. 21) buyruğunda olduğu gibi.

Şanı yüce Allah onlara günahı bağışladığını ve tevbeyi kabul ettiğini açıklayan bir sıfatını kastetmiştir. Bu da onun "vedud" olmasıdır. Nitekim yüce Allah: "*Muhakkak Allah çokça tevbe edenleri de sever çokça temizlenenleri de sever.*" (Bakara. 222) buyurmaktadır.

Sahih kaynaklarda da birden çok yoldan sabit olduğu üzere şanı yüce Allah'ın tevbe eden kimsenin tevbesi dolayısıyla sevinmesi ıssız ve tehlikelerle dolu bir yerde devesini kaybeden ümitsizliğe düştükten sonra da o devesini bulan kimsenin sevindiği gibi sevindiği sabit olmuştur.[519]

İşte yüce Allah'ın tevbe edenin tevbe etmesi dolayısıyla sevinmesi onun kulunu sevmesine, ona sevgi ve muhabbetinin olmasına münasiptir. Yüce Allah'ın diğer âyet-i kerimedeki: "*O Ğafurdur Veduddur.*" (Buruc. 14) buyruğu da böyledir. Bu da onun: "*O Ğafurdur, Rahimdir.*" buyruğu gibidir.

Aynı şekilde şanı yüce Allah'ın mevdûd yani mahbûb/çok sevilen olması da en kâmil ve eksiksiz bir şekilde sözkonusu edilir. Bununla da bu isme yalnızca özel olarak onun sahip olduğu görülür. İlah ismi gibi. Çünkü mabud olan ilah bu sebepten ötürü mevdud/çok sevilendir. Samed ismi de zülcelali vel ikram ismi de ve buna benzer isimleri de böyledir. Yüce Allah'ın: "mevdud/çokça sevilen"

517 Beğavi. IV. 440.

518 Ebu Davud. 2050: Nesai. VI. 65-66: Hakim. II. 162: Taberani. V. 508: Beyhaki. VII. 81: İbn Hibban -el-İhsan-. 4056. 4057. Hadisin senedi ceyyiddir.

519 Buhârî. 6308: Müslim. 2744.

olması hayret edilecek bir husus değildir. Asıl şaşılacak husus onun cömertliği ve ihsanıdır. Çünkü o rivâyette zikredildiği üzere kendisini kullarına sevdirir, onu sevecekleri şekilde onlara tecelli eder: "Kulum, ben nimetlerimle kendimi sana sevdirmek istiyorum. Sen de işlediğin masiyetlerle benim gazabımı üzerine çekmek istiyorsun. Oldukça kerim bir melek de bana hep senin kötü bir amelini yükseltip duruyor."[520]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[521] Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Yüce Allah buyuruyor ki: Bana bir karış yaklaşana ben bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşana ben bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelene ben koşarak gelirim."

Şanı yüce Allah'ın el-Hannân, el-Mennân isminin açıklamasına dair şu rivâyet nakledilmektedir:[522] Hannân kendisinden yüz çevirine yönelen, Mennân ise kendisinden istenmeden önce cömertçe mükafatlar sunan demektir.

Aynı şekilde sevginin ve muhabbetin başlangıcı da ondandır. Fakat onun el-vedud ismi her iki manayı kapsar. Nitekim el-Vâlibî'nin İbn Abbas'dan naklettiği rivâyette dediği gibi: O el-Habib olan demektir. Çünkü o kullarını sevdiği için kullarının da zorunlu olarak onu sevmesini hak eder. Bundan dolayı o mü'minleri sever diyen kimse aynı zamanda onlar da onu sever der.

Birçok kimse şöyle der: O mahbubdur/sevilendir. O özel herhangi bir şeyi sevmez ama onun muhabbeti genel meşieti manasındadır.

Kimi insanlar da şöyle demektedir: O mü'minleri sevdiğini tespit etmekle birlikte sevmez. Çünkü muhabbetteki sevgi dört türlüdür. Marifet ehli ise iki türü kabul etmişler ve: O hem sever hem sevilir demişlerdir. Cehmiyye ve Mutezile ise her iki hususu da kabul etmezler.

Bazı kimseler de şöyle demektedir: Müminler onu sever ama o bir şeyi sevip bir diğerini sevmemezlik etmez.

Kimileri tam aksine şöyle derler: O zatı itibari ile herhangi bir şeyi sevmediği halde mü'minleri sever. Nitekim bunlar şöyle derler: O merhamet eder ama ona merhamet olunmaz.

520 Buna yakın bir ifadeyi İbn Ebu Dünya, Şükür, 43; Ebu Nuaym, Hilye, II, 377; Beyhaki, Şuabul İman'da rivâyet etmiştir. Ayrıca Vehb b. Münebbih'den, Hilye, IV, 27'de de rivâyet edilmiştir. Doğruya daha yakın olan da budur. Çünkü merfu gelen rivâyetin senedi bitiktir. İbn Ebu Dünya Şükür kitabında seleften bu manada çeşitli rivâyetler kaydetmiş bulunmaktadır.

521 Buhârî, 7536; Müslim, 2743.

522 Kurtubi, el-Esnâ fî Şerhi Esmai'llahi'l-Hüsnâ, I, 265'de belirtildiği üzere Ali b. Ebu Talib'den rivâyet edilmektedir.

Eğer vedudun "el-vaad: seven" anlamında olduğu söylenecek olursa onun aynı zamanda mevdud/sevilen olması da gerekir. Fakat aksi böyle değildir. Doğrusu ise vedudun -bu zımmında bulunan bir şey olsa bile- sevgi besleyen kimse olduğunu kesin olarak söylemektir. Çünkü o aynı zamanda sevilmeyi hak eder. Bu da onun sadece sevilen kişi olması manasına değildir. Vav harfi kesreli olarak "vidad" lafzı ise "muvaddeh ve tevad" lafzı gibidir. Bu ise tehab: karşılıklı sevgi beslemek." lafzı gibi çift taraflı olur. Şanı yüce Allah eşler arasında sevgi ve rahmet yarattığı için onların her biri diğerini sever ve ona merhamet gösterir. Şanı yüce Allah da sahih hadiste sabit olduğu gibi annenin çocuğuna merhametinden daha fazla kullarına merhametlidir. Sahih hadis ayrıca tevbe eden kimsenin tevbesi sebebiyle sevilmesinin malını ve bineğini ölüm tehlikesi bulunan bir yerde kaybettikten sonra ve ümitsizliğe düştükten sonra malını da bineğini de bulan kimsenin sevinmesine benzediğini beyan etmektedir. Böyle bir sevinmek ise mü'minlerin birbirlerine besledikleri sevgiden daha çok onun kulunu sevmesini gerektirmektedir. Hem nasıl böyle olmasın ki? Varlık âlemindeki bütün sevgiler onun fiilindendir. Buna göre sevgiyi kalplere yerleştirenin seven olması daha da uygundur. Nitekim İbn Abbas, Mücahid ve başkaları yüce Allah'ın: *"Rahman onlara bir sevgi var edecektir."* (Meryem. 96) buyruğu hakkında: O hem onları sever hem de onları sevdirir demişlerdir.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan hadis-i şerif şanı yüce Allah'ın insanların kalplerinde yarattığı muhabbete dair bir delildir. Bu da yüce Allah'ın bir kimseyi sevmesinden sonra Cebrail'e Allah'ın da onu sevdiğini nida etmesi ile ortaya çıkar. Bunun üzerine Cebrail de semada: Şüphesiz Allah filan kişiyi seviyor siz de onu seviniz diye nida eder.

Buna dair geniş açıklamalar başka bir yerde yapılmıştır.

Dua edenlerden birisi şöyle seslenmiştir: Benim sana ihtiyacım olmakla birlikte seni sevmem hayret edilecek bir şey değildir. Fakat asıl hayret edilecek husus bana hiç ihtiyacın olmadığı halde senin beni sevmendir.

Bir başka rivâyette şöyle denilmektedir: Kulum. Kendi hakkıma yemin ederim ki ben seni seviyorum. Senin üzerindeki hakkım için sen de beni seven ol.

Yine rivâyete göre (yüce Allah) ey Davud! Beni kullarıma sevdir, kullarımı da bana sevdir. Onlara bana itaat etmelerini emret ben de onları seveceğim. Onlara nimetlerimi hatırlat, onlar da beni severler. Şüphesiz onlar benden pek iyi ve pek güzelden başka bir şeyden (yaptığımı) bilmezler buyurmuştur.[523] Bu ise yüce

523 Ahmed. Zühd. 91. Ebu Abdullah el-Cededi'den. Bunu İbn Receb de Fudayl'den o Davud'dan "istinşaku nesimil üns" adlı risalesinde zikretmektedir.

Allah'ın buyurduğu gibi o her neyi yaratmışsa kullarının üzerindeki nimetlerindendir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Böyle iken Rabbinizin nimetlerinin hangisini yalan sayarsınız."* (Rahman, 13) buyurmaktadır.

Hayır onun ellerindedir. İyilikleri ancak o yapar. Kötülükleri ancak o giderir. Onun verdiği güç olmadan herhangi bir itaatte bulunmaya herhangi bir kötülükten uzak kalmaya imkân yoktur. Yine ondan ancak ona sığınılır ve ona sığınılarak kurtuluş mümkündür. Yüce Allah'ın sevgisi ve muhabbeti kendisine tevbe edip ona yönelenleredir. Nitekim O: *"Muhakkak iman edip salih amel işleyenlere Rahman bir sevgi var edecektir."* (Meryem, 96); *"Muhakkak Allah çokça tevbe edenleri sever, çokça temizlenenleri sever."* (Bakara, 222)

O halde günahkâr kimseler ürküp kaçmış yaban eşekleriymiş gibi yabanileşmesinler, ondan kaçıp uzaklaşmasınlar. O mü'minleri çok seven, onlara pek merhamet edendir. O çokça tevbe edenleri de sever, çokça temizlenenleri de sever. Bundan dolayı Şuayb (aleyhisselâm): *"Rabbinizden mağfiret dileyin ve sonra O'na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim rahmet edicidir, çok sevendir."* demiştir. Yüce Allah burada ise: *"O çok mağfiret eden pek sevendir."* (Buruc, 14) buyurmaktadır. Yüce Allah "el-Vedud" ismini kendisine tevbe edip dönmesi halinde günahkâr kimseye olan sevgisini beyan etmek üzere her iki yerde de sözkonusu etmiştir. Bu ise herhangi bir sevgi ve muhabbeti bulunmayan haşin ve katı kimsenin durumundan farklıdır.][524]

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾
يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۖ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾
وَأُتْبِعُوا فِي هَٰذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

97. "Firavun'a ve ileri gelenlerine. Onlar yine de/herşeye rağmen Firavun'un emrine uydular. Halbuki Firavun'un emri hiç de doğru değildi.

98. O, Kıyamet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürüklemiş olacaktır. O varacakları yer ne kötü yerdir!

99. Bunda (dünyada) da Kıyamet gününde de onlara lanet arkalarından yetiştirildi. Yapılan bu bağış ne kötü bir bağıştır!"

524 en-Nübuvvât, 71-75.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Firavun'a ve ileri gelenlerine. Onlar yine de/herşeye rağmen Firavun'un emrine uydular. Halbuki Firavun'un emri hiç de doğru değildi. O. Kıyamet günü kavminin önüne düşecek ve onları ateşe sürüklemiş olacaktır. O varacakları yer ne kötü yerdir! Bunda (dünyada) da Kıyamet gününde de onlara lanet arkalarından yetiştirildi. Yapılan bu bağış ne kötü bir bağıştır!"* (Âyet 97-99) buyurduktan sonra: *"... o varacakları yer ne kötüdür."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah Firavunun kavmini önüne katıp sürükleyeceğini değil de onların önünden gideceğini ve sonunda onları ateşe sürüklemiş olacağını haber vermektedir. Bilindiği üzere önde bulunan kişi eğer arkadan gelenleri ateşe götürecek olursa kendisi oraya ilk giren kişi olur. Aksi taktirde o önden giden kişi olmaz. aksine arkadan süren kişi olur. Buna da yüce Allah'ın: *"Bunda (dünyada) da kıyamet gününde de onlara lanet arkalarından yetiştirildi."* buyruğu açıklık getirmektedir. Böylelikle onun da onların da ateşe girecekleri hep birlikte dünyada ve ahirette lanetlenmiş oldukları bilinmiş olmaktadır.

Firavun lehine ileri sürülebilecek en iyi delil onun da bu mesabede bulunmasıdır. Çünkü kişi sevdiği ile beraberdir: *"Kafir olanlara gelince. Onlar da birbirinin velisidir."* (Enfâl, 73) Aynı şekilde yüce Allah: *"İman edip de imanı kendisine fayda sağlayan bir ülke (halkı) olsaydı ya. Yunus'un kavmi bundan müstesnadır. Bunlar iman edince ..."* (Yunus. 98) buyurmuştur. Yani Yunus kavmi dışında neden iman edip imanları kendilerine fayda sağlayan bir kavim bulunmadı.

Ayrıca yüce Allah: *"Kendilerinden öncekilerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmaları için yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Onlar bunlardan daha çok kuvvetce de yerlerinde eserleri itibari ile de daha güçlü ve daha çetin idiler."* (Mümin. 82) buyurmaktadır. Bu buyrukların devamında: *"Bu Allah'ın kulları hakkında geçerli olagelen sünnetidir ve kafirler işte burada hüsrana uğradı."* (Mümin. 85)'e kadar devam eden bu buyruklarında rasûlleri yalanlayan ümmetlere dair haber vererek onların azabı gördüklerinde iman ettiklerini ve o vakit imanlarının kendilerine bir faydasının olmadığını ve bunun ise kulları arasında geçerli olagelen Allah'ın sünneti olduğunu bildirmektedir.

Bu da şanı yüce Allah'ın Firavun hakkında zikretmiş olduğu: *"Şimdi (ümidi kesince) mi? Halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun."* (Yunus. 91) buyruğunda zikrettikleri ile örtüşmektedir. Şüphesiz bu hitap bir inkâr istifhamıdır. Yani önceden isyan etmiş olduğun halde şimdi mi iman ediyorsun? Yüce Allah bunun faydalı yahut kabul edilir bir iman olacağını reddetmektedir.

Her kim o faydalı ve kabul edilir bir imandır diyecek olursa Kur'ân nassına muhalefet etmiş olduğu gibi kulları hakkında geçerli olagelen Allah'ın sünnetine de muhalefet etmiş olur.

Buna da şu açıklık getirir: Eğer o vakit onun imanı makbul olmuş olsaydı Yunus kavminden azabı önlediği gibi onun üzerinden de azabı önlemesi uzaklaştırması gerekirdi. Yunus kavminin imanları kabul edilince bir süreye kadar yararlandırıldılar. Ama suda boğulmak onun küfrüne karşılık bir azaptır. Çünkü kafir olmasaydı hiçbir azabı hak etmezdi.

Bundan sonra yüce Allah'ın: "*Senden sonrakilere bir ibret olman için bugün sadece senin bedenini kurtaracağız.*" (Yunus, 92) buyruğu onun ardından gelenlerin ibret almasını gerektirir. Eğer o ancak mü'min olarak ölmüş olsaydı mü'minin onun helak edilmesi ve suda boğulması ile ibret alacağı bir taraf bulunmazdı. Aynı şekilde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e İbn Mesud Ebu Cehil'in öldürüldüğünü haber verince O: "İşte bu, bu ümmetin Firavunudur." demişti.[525] Böylelikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisini yalanlayan kafirlerin başını Musa'yı yalanlayan kafirlerin başına benzetmiş olmaktadır.

İşte bu onun kafirlikte en ileri noktaya ulaşmış olduğunu açıkça göstermektedir. O halde mü'min olarak nasıl ölmüş olabilir? Bilindiği gibi mü'min olarak ölen bir kimseye kafir damgasının ve niteliğinin verilmesi caiz değildir. Çünkü İslâm kendisinden önceki şeyleri yıkar. Ahmed'in ve İshak'ın Müsned'lerinde Ebu Hatim'in Sahih'inde Avf b. Malik'den o Abdullah b. Amr'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den namazı terk eden kişi hakkında şöyle dediği rivâyeti yer almaktadır: (Namazı terk eden kişi) Karun, Firavun, Haman ve Ubey b. Halef ile gelecektir."[526]][527]

ذٰلِكَ مِنْ أَنْبَآءِ الْقُرٰى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَآئِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَآ أَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾

525 Ahmed, 3824, 3856, 4346, 4247 -Ahmed Şakir-; Taberani, 8469, 8470, 8471, 8473, 8474; Beyhaki, Delail, II, 261-262; Heysemi bunun senetlerinden birisinin sahih olduğunu belirtmiştir.

526 Ahmed, II, 169; Darimi, II, 301; Tahavi, Müşkilül Asar, IV, 229; İbn Hibban, -el-İhsan-, 1467. Hadis sahihtir.

527 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 283-285.

100. "İşte bunlar sana kıssa olarak anlattığımız ülkelere ait haberlerdendir. Onlardan kiminin izleri hâlâ duruyor, kimi de biçilmiş (gibi yok olup gitmiş)tir.

101. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler. Rabbinin emri gelince, Allah'ı bırakıp da tapındıkları ilâhları, onlara bir fayda sağlamadı. Zarara uğratmaktan başka bir şeylerini de artırmadılar."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"İşte bunlar sana kıssa olarak anlattığımız ülkelere ait haberlerdendir. Onlardan kiminin izleri hala duruyor kimi de biçilmiş (gibi yok olup gitmiş)tir. Biz onlara zulmetmedik fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler."* buyurmak sûretiyle onları helak ettiği zaman kendilerine zulmetmediğini aksine günahları sebebi ile onları helak ettiğini haber vermektedir.][528]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah diğer âyette: *"İşte bunlar sana kıssa olarak anlattığımız ülkelere ait haberlerdendir. Onlardan kiminin izleri hâlâ duruyor, kimi de biçilmiş (gibi yok olup gitmiş)tir. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler. Rabbinin emri gelince, Allah'ı bırakıp da tapındıkları ilâhları, onlara bir fayda sağlamadı. Zarara uğratmaktan başka bir şeylerini de artırmadılar."* (Âyet 100-101) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah onlara zulmetmiş olmaktan kendi zatını tenzih etmekte ve şirk koşmaları sebebi ile bizzat kendilerinin kendilerine zulmettiklerini açıklamaktadır. Buna göre kendisine zulmetmeyen bir kimsenin haksızlıkla cezalandırılması sözkonusu olmaz. Allah bundan münezzehtir.][529]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz ahiret azabı daha şiddetlidir. Allah'tan başkasına ibadet eden müşrikler bunları ortak koşmaları sebebi ile dünya hayatında uğratıldıkları azaplarını yüce Allah basiret sahibi kimseler için bir ibret yapmıştır. Yüce Allah: *"İşte bunlar sana kıssa olarak anlattığımız ülkelere ait haberlerdendir. Onlardan kiminin izleri hâlâ duruyor, kimi de biçilmiş (gibi yok olup gitmiş)tir. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler. Rabbinin emri gelince, Allah'ı bırakıp da tapındıkları ilâhları, onlara bir fayda sağlamadı. Zarara uğratmaktan başka bir şeylerini de artırmadılar."* (Âyet 100-101) buyurmak sûretiyle bunun onlara her-

528 Minhâcü's-Sünne, I. 135.
529 Minhâcü's-Sünne, V. 104.

hangi bir faydasının olmadığını aksine onların şerlerinden başka bir şeylerini artırmadığını açıklamaktadır.

Bu hususta eddur: azap hakkında yapılan açıklamaların benzeri şeyler söylenmiştir. Onlara yaptıkları ibadet başka şeylerini artırmamıştır denildiği gibi kıyamet gününde bu uydurma ilahlar onlara karşı destek verecekler ve onların şerlerini daha da artıracaklar diye de açıklanmıştır. Bu açıklama da yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'tan başka ilahlar edindiler ki onlarla aziz (güçlü) olalar. Hayır, öyle değil. Onların ibadetlerini reddedip, onlara karşı olacaklar."* (Meryem, 81-82) buyrukları gibidir.

Tetbîb: Çoğunluk tarafından zarara uğratmak olarak açıklanmıştır. Yüce Allah'ın: *"Ebu Leheb'in iki eli kurusun. Kendisi de helak oldu zaten."* (Tebbet, 1) buyruğunda olduğu gibi.

Tesbîr ve helak etmek olduğu da söylenmiştir. Onların şerlerinden başka bir şeylerini artırmadı diye de açıklanmıştır.

Yüce Allah'ın: *"Rabbinin emri gelince Allah'ı bırakıp da tapındıkları ilahları onlara bir fayda sağlamadı, zarara uğratmaktan başka bir şeylerini de artırmadılar."* buyruğu mazi bir fiil olup bunun dünyada gerçekleşmiş olduğuna delildir.

Şerrin tamamı onlar sebebiyle geldiğine göre neden: Onların bir şeylerini artırmadılar denildi diye sorulabilir. O vakit şöyle cevap verilir: Bilakis onlar o ilahlara ibadet etmemiş olsalardı bile Allah'ı inkâr etmelerinden ötürü azaba uğratılırlardı. Bununla birlikte onlara ibadet ettikleri için bu sebepten ötürü küfürleri de azapları da arttı. Bundan dolayı onların hüsranlarından kötülüklerinden başka bir şeylerini artırmadılar. Onların kârlarını, hayırlarını çoğaltmadılar.][530]

وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُٓ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾

102. "Rabbin, zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz O'nun yakalayışı pek acıklı, pek şiddetlidir."

Tefsiri:

[Böyle olana Allah gazap eder, buğz eder, cezalandırır. Onun durumu devam etmez. Aksine bu durumdaki kimse Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sahih hadis'teki söylediği gibi olur. Ebu Hureyre'den rivâyete göre o şöyle buyurmuştur: "Şüphe-

530 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 475.

siz Allah zalime mühlet verir fakat onu yakaladımı bir daha onu bırakmaz. Sonra: *"Rabbin, zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz O'nun yakalayışı pek acıklı, pek şiddetlidir."* (Âyet 102) buyruğunu okudu.

Yine sahih hadiste Ebu Musa'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Müminin misali rüzgârların bir eğip bir doğrulttuğu taze ekin gibidir. Münafıkın misali ise selvi ağacı gibidir. O bir defada yıkılıp gidinceye kadar kökü üzere sabit kalmaya devam eder."[531]

Günahkâr yalancı kimseye bir güç verilecek olsa bile onun büsbütün sonunun gelmesi buna karşılık ona yerginin kalıcı olması dünyada ondan kötülükle söz edilmesi bir zorunluluktur. O çok hızlı bir şekilde güçlenir, hızlı bir şekilde yok olur gider. Esved-i Ansi'nin, Müseylemetü'l-Kezzab'ın, Hâris ed-Dımeşki'nin. Roma papasının ve benzerlerinin devleti gibi.][532]

خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾

107. "Onlar, gökler ve yer ayakta durdukça orada ebediyyen kalıcıdırlar. Rabbinin dilediği kadarı müstesnâ. Şüphesiz Rabbin dilediğini yapandır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar, gökler ve yer ayakta durdukça orada ebediyyen kalıcıdırlar. Rabbinin dilediği kadarı müstesnâ. Şüphesiz Rabbin dilediğini yapandır."* (Âyet 107) buyruğu hakkında İbn Ebu Hatim dedi ki: Cafer b. Süleyman'dan zikredildiğine göre o el-Cureyri'den şöyle dediğini nakletmektedir: Ebu Nadra'yı şöyle derken dinledim: Kur'ân'ın tamamı: "Şüphesiz Rabbin dilediğini yapandır." âyetine varır.[533]

Harb el-Kermani ve Ebu Bekir el-Beyhaki, Ebu Said el-Hudri'den ve Katade'den yüce Allah'ın: *"Bedbaht olanlar ateştedirler. Onlar orada yüksek hırıltılarla ve inleyerek solurlar. Onlar gökler ve yer ayakta durdukça orada ebediyyen kalıcıdırlar. Rabbinin dilediği kadarı müstesna."* buyruğu hakkında: Bu istisnanın neden olduğu hususunda Allah en iyi bilendir.[534]

531 Kaynakları daha önce gösterildi.
532 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 422-423.
533 İbn Cerir. 18579: Abdürrezzak. Tefsir. II/2. 313.
534 İbn Cerir. Katade'den 18573. 18574: Ebu Said el-Hudri'den: 18579.

Taberi'nin Yunus'dan rivâyetine göre: Bize İbn Vehb haber verdi, bize İbn Zeyd haber verdi. Yüce Allah'ın: *"Onlar gökler ve yer ayakta durdukça orada ebediyyen kalıcıdırlar. Rabbinin dilediği kadarı müstesna."* buyruğunu *"Bu arkası kesilmeyen bir bağıştır."* (Âyet 108) buyruğuna kadar okudu. Şanı yüce Allah cennet ehli için dilediği şeyleri bize haber verdi ve: *"Bu arkası kesilmeyen bir bağıştır."* buyurdu. Ama cehennemlikler için neyi dilediğini haber vermedi.[535] Süddi'den de: *"Rabbinin dilediği kadarı müstesna"* buyruğu hakkında: Bu âyet-i kerime nazil olduğu zaman oradan çıkacaklarını ümit ediyorlardı dediği nakledilmektedir.[536]

"Orada ebediyyen kalıcıdırlar." buyruğu ile ilgili olarak Beğavi[537] Abdurrahman b. Zeyd'den şöyle dediğini zikretmektedir: Şanı yüce Allah bizlere cennetlikler için neyi murad edeceğini haber vermekte ve: *"Bu arkası kesilmeyen bir bağıştır."* buyurduğu halde bizlere cehennemlikler hakkında ne dilediğini haber vermemiştir.

Sünnet ve hadis alimleri bu hususta ashab-ı kiramdan ve tabiinden Harb el-Kirmani'nin, Ebu Bekir el-Beyhaki'nin Ebu Cafer et-Taberi'nin rivâyetlerinin bir benzerini ve başkalarının ashab-ı kiramdan bu hususta naklettiklerini rivâyet etmişlerdir.

Taberani'nin Müsned'inde belirtildiği üzere orada cercir/roka benzeri bir otun yetiştiğini zikretmektedir.[538] İşte o vakit onun yok olmasına dair kitap, sünnet ve ashabın sözleri ile delil gösterilmiş olur. Bununla birlikte onun kalıcı olduğunu kabul edenlerin yanında ne kitaptan ne sünnetten ne ashab sözlerinden delil vardır.

Bunlardan birisi de Harb'in ve Beyhaki'nin naklettiği rivâyettir. Harb el-Kermani dedi ki: Ben İshak'a yüce Allah'ın: *"Onlar gökler ve yer ayakta durdukça orada ebediyyen kalıcıdırlar. Rabbinin dilediği kadarı müstesna."* buyruğu hakkında soru sordum. O: Bu âyet-i kerime Kur'ân-ı Kerim'deki her türlü tehdidin üzerine gelmiştir dedi.

İshak dedi ki: Bize Ubeydullah b. Muaz tahdis etti, bize Mutemir b. Süleyman tahdis edip dedi ki: Babam bana dedi ki: Bize Ebu Nadra Cabir'den yahut da

535 Beğavi, İbn Zeyd, II, 339; İbn Cerir'den bu rivâyete gelince onu tespit edemedim.
536 es-Süddî el-Kebir'in tefsirinde bulamadım.
537 Beğavi, II, 339; Beyhaki, el-Esmau Ve Sıfat, 205.
538 Kaynağını bulamadım. Taberani'nin Müsned'inde demesi de garibtir. Ancak Müsnedi Şamiini kastetmesi hali müstesna. Allah en iyi bilendir.

Ebu Said'den ya da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birisinden şöyle dediğini nakletti: Bu âyet-i kerime Kur'ân-ı Kerim'in tamamı hakkında geçerlidir: *"Rabbinin dilediği kadarı müstesna. Şüphesiz Rabbin dilediğini yapandır."*[539]

Mutemir dedi ki: Babam dedi ki: O bununla Kur'ân-ı Kerim'deki her türlü tehdidi kastetmektedir.[540]

Bunu Ebu Cafer b. Cerir et-Taberi de tefsirinde rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: Bize Hasan b. Yahya tahdis etti, bize Abdürrezzak bildirdi, bize İbnu't-Teymi babasından haber verdi, o Ebu Nadra'dan, o Cabir'den yahut Ebu Said'den yahut Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birisinden yüce Allah'ın: *"Rabbinin dilediği kadarı müstesna. Şüphesiz Rabbim dilediğini yapandır."* buyruğu hakkında dedi ki: Bu âyet-i kerime Kur'ân'ın tamamı ile ilgilidir demiştir. Yani: Kur'ân-ı Kerim'de *"Orada ebediyyen kalıcıdırlar."* buyruğu nerede geçiyorsa bu da onunla ilgilidir.[541]

İbn Cerir dedi ki: Bana İbnu'l-Müseyyeb'den tahdis olundu. O da İbn Abbas'dan diye zikredenden rivâyet ettiğine göre: *"Onlar gökler ve yer ayakta durdukça orada ebediyyen kalıcıdırlar. Rabbinin dilediği kadarı müstesna."* buyruğu hakkında dedi ki: Yüce Allah istisnada bulundu sonra: Ateşe onları yemesini emredecektir dedi.

İbn Mesud da dedi ki: "Cehennem üzerinden öyle bir zaman gelecek ki içinde hiçbir kimse olmadığı halde kapıları sallanacaktır. Bu ise onların orada oldukça uzun zamanlar kalmalarından sonra olacaktır."

Yine dedi ki: Bize Muhammed b. Humeyd er-Razi tahdis etti, bize Cerir Beyan'dan tahdis etti, o Şa'bi'den şöyle dediğini rivâyet etti: "Cehennem iki yurdun en çabuk mamur olacak olanı ve en çabuk harab olacak olanıdır." demiştir.

Harb el-Kermani İshak b. Rahuye'den dedi ki: Bize Ubeydullah b. Muaz tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şu'be Ebu Belec'den tahdis etti, o Amr b. Meymun'u Abdullah b. Amr'dan şöyle derken tahdis ettiğini dinlemiştir: Cehennem üzerinden öyle bir gün gelecek ki o günde kapıları birbirine çarpacak. içinde hiçkimse bulunmayacaktır. Bu ise onların orada pek uzun zaman boyunca kalmalarından sonra olacaktır.

539 Kaynakları daha önce gösterildi.
540 Kaynağını tespit edemedim. Kayıp kitaplardan birisinde olması ihtimali vardır.
541 Kaynakları daha önce gösterildi.

İshak da dedi ki: Bize Ubeydullah b. Muaz tahdis etti, bize babam tahdis etti, bize Şu'be Yahya b. Eyyub'dan tahdis etti o Ebu Zür'a'dan o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivâyet etti: Benim söylediğim ise şudur: Cehennem üzerinden öyle bir gün gelecek ki içinde hiçkimse kalmayacaktır. Sonra da: *"Bedbaht olanlar ateştedirler."* âyetini okudu.][542]

[Yüce Allah'ın cennet nimetleri hakkında: *"Bu arkası kesilmeyen bir bağıştır."* buyurması ile cehennemliklerin azabı hakkında: *"Şüphesiz Rabbin dilediğini yapandır."* buyruklarına benzer. Birden çok kişi de: Bu da kesintisizdir demiştir.

Altıncısı: Şanı yüce Allah cennet ve cehennem ehlinin ölmeyeceğini haber vermiştir. Nitekim sahih hadiste şöyle denilmektedir: Ölüm bir koç sûretinde getirilecek, cennet ile cehennem arasında boğazlanacak ve şöyle denilecektir: Ey cennetlikler artık ebedisiniz ve orada ölüm yoktur ve ey cehennemlikler. Artık ebedisiniz ve orada ölüm yoktur denilecek."[543]

Onların her biri de içinde bulunduğu yerde ebedi olacaktır. Onlar ölmeyeceklerine göre içinde bulunacakları bir yerlerinin olması da zorunludur. Cennete girdikten sonra azaba uğratılmaları ise imkânsızdır. Çünkü ebedi nimetler yurdundan başkası kalmayacaktır. Hayatta olan ise ya bir zevk yahut bir acı duyar. Acı sözkonusu olmadığı taktirde o vakit sürekli lezzet muayyen olarak kesinleşir.][544]

[Yüce Allah'ın: *"O bahtiyar olanlara gelince, onlar da cennettedirler. Gökler ve yer ayakta durduğu müddetçe orada ebediyyen kalıcıdırlar."* buyruğu ile yüce Allah'ın: *"Gökleri kitapların katlandığı gibi katlayacağımız günü (hatırla.)"* (Enbiya. 104) (buyruğuna dair soru sorulması üzerine) şu cevabı vermiştir: Hamd Allah'a mahsustur. İlim adamlarından bazı kimseler yüce Allah'ın: *"Gökler ve yer ayakta durdukça."* buyruğu ile cennetin seması ile cennetin yerini kastetmiştir demişlerdir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: Allah'tan cenneti dilediğiniz zaman ondan firdevsi isteyiniz. Firdevs cennetin en yükseğidir, cennetin en ortasıdır, onun tavanı da Rahman'ın arşıdır.[545]

Kimi ilim adamı da yüce Allah'ın: *"Andolsun Biz zikirden sonra Zebur'da: Arza benim salih kullarım mirasçı olur diye yazdık."* (Enbiya. 105) buyruğunda geçen arz ise cennetin arzıdır demiştir.

542 er-Raddu Ala Menkale Bi Fenail Cenneti Vennar. 66-70.
543 Buhârî. 4730: Müslim. 2849.
544 er-Raddu Ala Menkale Bi Fenail Cenneti Vennar. 87.
545 Kaynakları daha önce gösterildi.

Buna göre bu semanın dürülmesi ile cennetin tavanını teşkil eden semanın kalıcılığı arasında bir aykırılık yoktur. Çünkü yukarıdaki her bir şeye sözlükte -sema- denilir. Nitekim buluta da sema denilir, tavana da sema denilir.

Aynı şekilde gökler katlanıp dürüldüğünde ve erimiş tortu gibi olup şekli değiştiğinde bu onun yok olmasını ve bozulmasını gerektirmez. Aksine bir halden bir diğerine dönüştürülmesi sûretiyle aslı kalmaya devam edecektir. Nitekim yüce Allah: *"O gün yer başka bir yerle değiştirilecektir. Gökler de."* (İbrahim, 48) buyurmaktadır. Değiştirildiği zaman hâlâ daimi bir sema ve daimi bir yer kalmaya devam edecektir. Allah en iyi bilendir.][546]

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ ﴿١١٤﴾

114. "Gündüzün iki tarafında, gecenin de birbirine yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenler için bir öğüttür."

Tefsiri:

[Şüphesiz yüce Allah: *"Gündüzün iki tarafında gecenin de birbirine yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl."* buyurmak sûretiyle üç vakit zikretmektedir. İkinci taraf öğle ve ikindiyi kapsar. Gecenin yakın saatleri ise akşam ve yatsıyı kapsar.][547]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde sahih'te belirtildiği üzere yüce Allah'ın: *"Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."* âyeti bir kadından cima dışında her türlü şekilde yararlanan sonra da pişman olan bir adam sebebiyle nazil olmuştur.[548]][549]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."* buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Beş vakit namaz, iki cuma namazı, iki ramazan orucu.

546 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV., 109.
547 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 25.
548 Buhârî, 526; Müslim, 2763.
549 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 236; Câmiu'l-Mesâil, I, 184 -buna yakın-.

aralarındaki günahlara -büyük günahlardan kaçınılması şartıyla- keffarettirler."[550] buyurmaktadır. Şanı yüce Allah da: *"Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görecektir, kim zerre ağırlığınca bir şer işlerse onu görecektir."* (Zilzal, 7-8) buyruğunda olduğu gibi kuluna en ufak bir zulüm dahi yapmaz.][551]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Gündüzün iki tarafında gecenin de birbirine yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."* buyruğu da böyledir. Bu eziyet verici şeyleri bertaraf etmek ile ilgilidir. Sonra yüce Allah: *"Bu iyi düşünenler için bir öğüttür."* buyurmaktadır. Bu da bir maslahattır. Amellerin faziletleri, sevapları, faydaları ve yararları bu kabilden kitap ve sünnetteki buyruklar ile pek çok olduğu anlaşılmaktadır. Yüce Allah'ın cihad hakkındaki: *"Günahlarınızı da mağfiret eder ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki çok hoş meskenlere koyar."* (Saf, 12) buyruğundan itibaren *"Ve sevdiğiniz bir diğeri daha: Allah'tan bir zafer ve yakın bir fetih."* (Saf, 13) buyrukları da bunun gibidir. Böylelikle yüce Allah cihadın günahların kötülüklerini önlemek ve cennet ile rahmet maslahatının hâsıl olması özelliklerini beyan buyurmuş olmaktadır: Bu ise ahirette olacaktır. Dünyada ise yardım ve zafer sözkonusudur. Her ikisi de aynı zamanda zaferin önlenmesi faydanın da hâsıl olması anlamındadır. Bunun benzerleri de pek çoktur.][552]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."* buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Muaz b. Cebel'e tavsiyede bulunurken şöyle buyurmuştur: "Ey Muaz! Nerede olursan ol Allah'tan kork. Kötülüğün arkasından hemen iyiliği yetiştir ki onu silsin. İnsanlarla da güzel bir ahlak ile geçin." buyurmuştur. [553]][554]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah da: *"Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."* buyurmaktadır. İşte bu onun kötülük yapması halinde o kötülüklerini silecek iyilikleri de yaptığına bir delildir. Aksi taktirde eğer kötülükler bundan önce tevbe ve benzeri bir sebep

---

550 Müslim, 233.
551 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 648-649, VII, 489.
552 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 194.
553 Tirmizi, III, 239; Ahmed, III, 153 ve başkaları. Hadis hasendir.
554 Minhâcü's-Sünne, VI, 212

ile ortadan kalkmış olsa iyilikler onları gidermiş olmaz. Bununla birlikte bunun genişçe açıklanacağı yer burası değildir.][555]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan İbn Mesud'dan gelen bu hadisin bir bölümü de şöyledir: Bir adam bir kadını öpmüş sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek bu yaptığından ona söz etmişti. Bunun üzerine yüce Allah: *"Gündüzün iki tarafında gecenin de birbirine yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."* âyetini indirdi. Bunun üzerine o adam: Bu yalnız bana mı ait dedi. O: Ümmetim arasından gereğince amel eden kimseler içindir buyurdu."[556]

İşte bu adamın ve benzerlerinin çoğunlukla bu işten daha büyük olanını yapmak isteyeceği kaçınılmaz bir husustur. Nitekim Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kalp temenni eder ve arzu eder. Ferc ise bunu ya doğrular yahut yalanlar." Fakat onun kalbinden öpmek istemesi kesin bir irade ve istek idi. Bundan dolayı o istek ile birlikte güç yetirmek sûretiyle öpme eylemini yaptı. Onun cima etmek istemesi ise kesin ve kararlı olmayabilir. Kesin ve kararlı olmakla birlikte buna gücü yetmeyebilir. Âyet-i kerimenin hakkında nazil olduğu kişi ile ilgili olarak onun böyle bir işi yapma imkânı bulunmakla birlikte bu işi yapmadığı daha kuvvetli bir ihtimaldir.][557]

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾
إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ
الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾

118. "Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek ümmet yapardı. Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler.

119. Rabbinin rahmet ettikleri müstesnâ. Zaten onları bunun için yaratmıştır. Rabbinin: "Andolsun ki Ben cehennemi cin ve insanlarla dolduracağım." sözü de tümüyle gerçekleşmiştir."

555 Minhâcü's-Sünne. III. 398.
556 Kaynakları daha önce gösterildi.
557 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 742-743.

Tefsiri:

[Fakat ihtilafı mutlak olarak sözkonusu ettiği taktirde tamamen yerilmiş bir iş olur. Yüce Allah'ın: *"Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna. Zaten onları bunun için yaratmıştır."* buyruğu ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sizden öncekiler ancak çokça soru sormaları ve peygamberlerine muhalefet etmeleri sebebiyle helak olmuşlardır."[558] buyruğunda olduğu gibi.

Bundan dolayı bu gibi yerlerde ihtilafı tamamıyle yerilen bir ihtilaf olarak tefsir etmişlerdir. Ferra şöyle demiştir: Onların ihtilafları iki şekilde açıklanır. Birisi onların bir bölümünün diğerinin kitabını inkâr etmesidir. İkincisi ise yaptıkları değişikliklerdir.

Durum onun dediği gibidir. Çünkü ihtilaf edenlerin her birisinin kanaatlerinde hak da bâtıl da vardır. Böylelikle ihtilaf eden kişi diğerinin yanındaki hakkı inkâr etmiş, kendisinin sahip olduğu bâtılı tasdik etmiş olur. Bu ise değiştirilenleri değiştirmek demektir.][559]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nihâyet yüce Allah: *"Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek ümmet yapardı. Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna. Zaten onları bunun için yaratmıştır."* buyruğu ile rahmet ehli kimselerin ihtilafa düşmeyeceklerini haber vermektedir.][560]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna. Zaten onları bunun için yaratmıştır."* (Âyet 118-119) buyurmaktadır. Buna göre rahmet ehli ittifak halinde ve birliktirler. Müşrikler ise dinlerini parça parça edip gruplara ayrılmışlardır.][561]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna. Zaten onları bunun için yaratmıştır."* buyurmakta ve bununla da rahmet ehli kimselerin anlaşmazlığa düşmeyeceklerini haber vermektedir. Rahmet ehli olan kimseler ise sözlü ve fiili olarak nebilerin arkasından gidenlerdir.

558 Buhârî, IX, 117; Müslim, 1337.
559 Minhâcü's-Sünne, V, 258.
560 Minhâcü's-Sünne, V, 265; er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 334.
561 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, II, 840.

Bunlar da bu ümmet arasından Kur'ân ve hadis ehli olan kimselerdir. Herhangi bir şey hususunda bunlara muhalefet eden bir kimse muhalefet ettiği kadarıyla bu rahmetten pay almamış olur.][562]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: *"Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna. Zaten onları bunun için yaratmıştır."* buyruğuna benzemektedir. Yani yüce Allah bir takım kimseleri anlaşmazlık için bir takım kimseleri de rahmet için yaratmıştır. Yine yüce Allah: *"Andolsun ki Biz cehennem için cin ve insanlardan çok kimseleri yaratmışızdır."* (A'raf, 179) buyurmuştur. Yüce Allah'ın: *"Ben cinleri de insanları da ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."* (Zâriyât, 56) buyruğundaki lam eğer bu âyet-i kerimedeki lam ise şüphesiz onun medlulü failin irade ve maksadı için kullanılan lamdır. Bundan dolayı yüce Allah'ın kitabında (irade) dini irade ve kevni irade kısımlarına ayrılmıştır. Yine yüce Allah'ın kitabında kelimeler emir, hüküm, kaza, haram kılma, izin verme ve diğer buyrukların da bu şekilde kısımlara ayrıldığını görüyoruz.][563]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bütün ihtilafa düşenlerin yerildiği kitapta sözü edilen ihtilafa gelince; bu kimselerin bazı şeylere iman ederken bazılarına iman etmeyişleri, diğerlerinin ise aynı şekilde bir kısmına iman edip bir kısmına iman etmeyişleri buna örnektir. Yahudilerle hristiyanların ihtilafı gibi. Aynı şekilde yetmiş iki fırkanın kendi aralarındaki ihtilafları gibi.

İşte yüce Allah'ın: *"Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna."* buyruğunda sözü edilen ihtilaf budur. Yine yüce Allah'ın: *"Biz nasraniyiz diyenlerin de sağlam bir şekilde sözlerini almıştık. Onlar da kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. Biz de kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlığı yerleştirdik."* (Maide, 114) buyruğunda söz edildiği üzere yüce Allah aralarına düşmanlığı ve kini yerleştirmiştir. Buna sebep ise üzerlerine indirilmiş olanların bir kısmına iman etmeyi terk etmiş olmalarıdır.][564]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bu irade yüce Allah'ın: *"Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna."* buyruğundaki lamın medlulüdür. Selef dedi

562 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 52.
563 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 236.
564 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 283.

ki: Bir kısmını ihtilaf için bir kısmını da rahmet için yaratmıştır. Burada rahmet irade olunan şey olup orada ise kevni olduğundan ötürü bununla o kastedilmiş olmaktadır. Böylelikle bir topluluk ihtilaf ederken bir topluluk rahmete nail olmuşlardır.][565]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna."* buyurmaktadır. Rahmet ehli ise iman ve Kur'ân ehli olanlardır.] [566]

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ
عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

123. "Göklerin ve yerin gaybı(nı bilmek) Allah'a aittir. Bütün işler O'na döndürülür. Öyleyse O'na ibadet et. O'na güvenip dayan. Rabbin yaptıklarınızdan asla habersiz değildir."

Tefsiri:

[İşte yüce Allah'ın: *"Öyleyse O'na ibadet et, O'na güvenip dayan."* buyruğu da böyledir. Tevekkül edip yardım dilemek Allah'a ibadetin bir kısmıdır. Fakat ibadet eden kişi özel olarak onu maksat olarak gözetsin diye bilhassa zikredilmiş bulunmaktadır. Çünkü diğer ibadet türlerinin yardımcı ve desteği odur. Zira şanı yüce Allah'a onun yardım ve desteği olmadan ibadet olunamaz.][567]

565 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 188
566 Beyânu Telbîsi'l-Cehmiyye. I. 248.
567 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 176. Ayrıca Hud. 88. âyet'in geçen açıklamaları.

YÛSUF SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 111 âyettir)

Genel Olarak Yûsuf Sûresi:

[Bununla birlikte birtakım insanlar ve kadınlar arasında bu sûrede aşk ve onunla ilgili hususlar sözkonusu edildiğinden ötürü bu sûreyi dinlemeyi severler. Buna sebep ise böyle bir şeye muhabbet ile hayâsızlık arzusudur. Hatta bazı kimseler bu sûreyi kötülükleri sevdikleri ve buna meyil ettikleri için kadınlara ve başkalarına kasten işittirmek ister. Fakat Nûr sûresindeki cezayı ve buna dair yasağı ise dinlemek istemezler. Hatta seleften kimisi şöyle demiştir: Yûsuf Sûresi'nden elde ettiklerini Nûr Sûresi'nde infak et.][568]

Başkasından hakkını mümkün olan herhangi bir yolla almanın caiz oluşuna Yûsuf kıssasını delil gösterenlere cevap

Merhum İbn Kayyim el-Cevziyye dedi ki:

[Kimi fakihler insanın başkasındaki hakkını üzerinde hak bulunanın rızası olmaksızın alması mümkün olan herhangi bir yolla almasının caiz olduğuna Yûsuf kıssasını delil göstermişlerdir.

Merhum üstadımız -Allah ondan razı olsun- dedi ki: Bu delil zayıftır. Çünkü Yûsuf rızası olmaksızın kendi kardeşini yanına alıkoymak imkânına sahip değildi. Ayrıca bu kardeş Yûsuf'a haksızlık yapmış kimselerden değildi ki: Ona kısas yaptı/misilleme yaptı, denilebilsin. Aksine o işleri ona yapan kimseler diğer kardeşleri idi. Evet, kardeşinin yanında kalıp onlardan geri kalması babalarını da rahatsız ederdi, onlardan almış olduğu söz sebebiyle onları rahatsız ederdi. Esasen babası da onlardan almış olduğu sözünde: *"Etrafınız kuşatılmadıkça."* (Yûsuf, 60) sözü ile istisnada bulunmuştu. Etrafları da kuşatılmış oldu. Yûsuf'ın kardeşini alıkoymaktan maksadı da diğer kardeşlerinden intikam almak değildi. Çünkü o

568 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 335.

bunu yapmayacak kadar kerim birisi idi. Ayrıca bunu yapacak olsaydı babasına vereceği eziyet kardeşlerine olan eziyetinden daha büyük olurdu. Onun bu yaptığı yazılan vadenin gerçekleşmesi, Yakub'un da Yûsuf'un da kendisi sebebiyle mükemmel mükafaatı hak ettikleri ve Allah'ın sonunda hükme bağladığı hikmetinin hedefine ulaşması için Allah'ın kendisine emrettiği bir husustu. Eğer bu yolla Yûsuf onlara kısası/misillemeyi uygulamak istemiş olsaydı şunu da belirtelim ki, ilim adamlarının arasındaki ayrılık noktası bu değildir. Çünkü bir kimsenin kendisine verilen cezanın mislini vermek hakkı vardır. Asıl ayrılık noktası kendisinden bir şeyler çalandan onun da bir şeyler çalması yahut ona hainlik etmesi yahut ondan çaldığının yahut ettiği hainliğin misli ile ona karşılık vermesinin caiz olup olmadığıdır.

Yûsuf'un kıssası ise bu kabilden değildir. Evet eğer Yûsuf kardeşini emri olmaksızın almış olsaydı böyle bir delil bir ihtimal olarak görülebilirdi. Bununla birlikte yine bu varsayıma göre bile bu hususta delil olacak bir taraf bulunmamaktadır. Çünkü böyle bir iş ittifakla bizim şeriatimizde caiz değildir. Bu iş ise bir kimsenin başkasından intikam almak maksadıyla suçsuz bir kimseyi günahsız olarak hapsedip alıkoymasıdır. Şâyet Yûsuf'un bunu yaptığı varsayılacak olsa bile bunun o alıkonulan kişi için bir sınama olmak maksadıyla Allah'tan gelen bir vahiy ile olmuş olması kaçınılmazdır. İbrahim'in oğlunu boğazlamakla imtihan edilmesi gibi. Bu varsayıma göre bu işi ona yapmaya mübah kılan İbrahim'e oğlu kesmesine dair gelen vahiyde olduğu gibi özel bir vahiy olur. Böylelikle sınanan kişi hakkındaki hikmeti Allah'ın hükmüne sabır ve kazasına rıza derecesine ulaşması için denenip sınanması olur. Bu vaziyetteki onun durumu da Yûsuf'un yanına gelemeyecek halde bulunması sûretiyle babası Yakub'un durumu gibi olur.

Bu husus kıssanın fıkhından, bağlamından ve Yûsuf'un durumundan açıkca bilinen bir şeydir. Bundan dolayı yüce Allah: *"İşte Biz Yûsuf'un lehine böyle bir taktirde bulunduk. Yoksa o, hükümdarın dinine göre kardeşini alıkoyabilecek değildi. Bu, ancak Allah'ın dilemesiyle oldu. Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Her ilim sahibi üstünde daha iyi bir bilen vardır."* (Yûsuf, 76) buyurmuştur. Yüce Allah'ın: *"Onlar bu tuzağı kurarlarken Allah'ta bunun karşılığında kendilerine tuzak kuruyordu. Allah tuzak kuranlara karşılık verenlerin en hayırlısıdır."* (Enfal, 30) buyrulmaktadır.][569]

569 Bu ibareler -kısmen tasarrufta bulunarak- İbtalul Tahlil adlı eserden nakledilmiştir.

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿١﴾ إِنَّٓا أَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾

1. "Elif, Lâm, Râ. Bunlar apaçık Kitabın âyetleridir.

2. Muhakkak Biz onu anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Elif, Lâm, Râ. Bunlar apaçık Kitabın âyetleridir. Muhakkak Biz onu anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."* (Âyet, 1-2) buyruğu ile onu akletmeleri için indirmiş olduğunu ve onu iyice belleyip öğüt almalarını istediğini haber vermektedir.][570]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz onu anlayıp düşünesiniz diye arapça bir Kur'an olarak indirdik."* ve: *"Muhakkak Biz onu anlayıp düşünesiniz diye arapça bir Kur'an kıldık."* (Zuhruf, 3) buyruklarıyla Kur'an-ı Kerim'i onu iyice düşünüp akletmeleri için arapça olarak indirdiğini beyan buyurmaktadır. Akletmek ise ancak onun manalarını bilmekle birlikte sözkonusu olur.][571]

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَٓا أَوْحَيْنَٓا إِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٣﴾

3. "Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız. Halbuki sen şüphesiz bundan önce haberdar olmayanlardandın."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız."* buyruğunda geçen "kasas" ister "kassa-yekussu: Kıssa anlattı, anlatır"ın mastarı olsun isterse de kıssa olarak anlatılanın en güzeli anlamında meful olsun, bu husus Yûsuf kıssasına özel değildir. Aksine Mûsâ'nın kıssası hem değeri itibariyle ondan daha büyüktür hem daha güzeldir. Bundan dolayı bu kıssayı Kur'an-ı Kerim'de defalarca tekrarlamış ve genişçe ondan söz etmiştir. Yüce Allah: *"Onun*

570 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 306.
571 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 158.

yanına gelip kıssayı ona anlatınca." (Kasas. 25) buyurmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah (burada): *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle."* buyurmuştur.

Buyruk kaf harfi kesreli olarak: "Ahsene'l-kısasi: Kıssaların en güzeli" diye de okunmuştur. Bu husus Yûsuf kıssasına özel değildir. Aksine yüce Allah'ın kıssa olarak bütün anlattıkları kıssaların en güzelidir, dolayısıyla kıssa olarak anlatılanların en güzelidir. Şanı yüce Allah bunları en güzel kıssa olarak anlatmıştır.][572]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız. Halbuki sen şüphesiz bundan önce haberdar olmayanlardandın."* (Âyet. 3) buyurmak sûretiyle onun bu Kur'an'dan önce gafillerden olduğunu haber vermektedir.][573]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Muhakkak biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı anlatacağız."* vb. yüce Rabbimizin melekler yolu ile yaptığı fiilerde geçen "biz" lafzı kendisine itaat eden yardımcıları bulunan, emrine itaat olunan tek kişiye aittir. Şanı yüce Allah melekleri ve başkalarını yaratmış olup meleklerin ona itaatleri ise mahlûkun yardımcılarının o mahlûka itaatlerinden daha muazzamdır. Bu sebeple şanı yüce Allah, "biz; biz yaptık" vb. kullanılan bütün fiileri daha çok hak etmektedir.][574]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız. Halbuki sen şüphesiz bundan önce haberdar olmayanlardandın."* buyurmaktadır.

"Ahsenu'l-Kasas"ın mastar olduğu söylendiği gibi mefulun bih olduğu da söylenmiştir. Anlamın: Biz sana kıssa anlatmanın en güzelini kıssa olarak anlatıyoruz şeklinde olduğu söylenmiştir. Bu da: Biz seninle konuşmanın en güzeli ile konuşuyoruz, beyanın en güzeli ile beyanda bulunuyoruz, demeye benzer. Zeccac: Biz sana beyanın en güzelini beyan ediyoruz, demiştir.

Kaass: Kıssa anlatan, kıssayı gerçek şekliyle anlatan kimse demektir.

572 Minhâcü's-Sünne. V. 318-319.
573 Mecmû'u'l-Fetâvâ. 2-32.
574 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 299.

Yüce Allah'ın: *"Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle"* buyruğu ise bizim sana bu Kur'an'ı vahyetmemiz sûretiyle demektir.[575]

Bu görüşü kabul eden kimseler: Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmek sûretiyle, diye açıklamış olmaktadır. Bu görüşe göre bir kimsenin: Biz sana en güzel kıraati okuyoruz ve sana en güzel tilaveti tilavet ediyoruz, demesine benzer. İkinci açıklamaya göre mana, biz sana kıssa olarak anlatılanların en güzelini sana anlatıyoruz, yani kıssa olarak anlatılan haberlerin en güzelini sana veriyoruz, demektir.

Diğer sûrelerde geçen: *"Allah sözün en güzelini indirmiştir."* (Zümer, 23); *"Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir."* (Nisa, 122) buyrukları gibidir. Buna da Mûsâ (aleyhisselâm) kıssasındaki: *"Onun yanına gelip kıssayı ona anlatınca."* (Kasas, 25) ve: *"Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır."* (Yûsuf, 111) buyrukları buna delildir.

Maksat ise onların haberleri onlara dair bilgi ve anlatılanlardır. Yoksa maksat sadece mastar anlamı değildir. Bununla birlikte açıklayacağımız üzere her iki görüş te mana itibariyle birbirinden ayrı değildir. Bundan dolayı buradaki "nasb edilmiş" lafzın hem mastar manasını hem mefulun bih manasını kendisinde toplamış olması mümkündür. Çünkü onda her iki mana bulunmaktadır. Fiilin mefulun bih'ten ayrı olduğu yerlerden de farklılık arz etmektedir. Çünkü iki manadan birisinden dolayı nasb edilecek olursa diğer mana sözkonusu olmaz. Birincisini tercih eden Zeccac vb. diğer nahivciler[576] şöyle demişlerdir: Kasas mastardır. Mesela: "Kassa esarahu, yakussuhu kassan: İzini takip etti, eder, izini takip etmek" denilir. Yüce Allah'ın: *"Hemen izlerini takip ederek gerisin geriye döndüler."* (Kehf, 69) buyruğu (ndaki "kasasan" lafzı) da bu türdendir. Aynı şekilde "iktassa eserahu ve tekassasa" da böyledir. "iktasastu'l-hadis: Onu doğru şekliyle rivâyet ettim" demektir. "İktassa aleyhi'l-haber: Ona haberi anlattı" fiilinin mastarı da "kasas" olarak gelir.

Kaf harfi fethalı olarak "kasas" avamdan bazılarının sandığı gibi "kıssa" nın çoğulu değildir. Çünkü kesreli olarak "kısas: Kıssalar" ın tekili "kıssa" dır. Kıssa ise anlatılan durum ve söz demek olup meful manasında "fi'le" vezninde bir kelimedir. Çoğulu da kaf harfi kesreli olarak "kısas" diye gelir. Yüce Allah'ın: *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız."* buyruğunda "kasas" (kıssa anlatmak) lafzı fetha iledir. Kesreli olarak "ahsene'l-kısas: Kıssaların en güzeli" dememiştir. Fakat bazı kimseler burada maksadın kesreli olarak

575 Zadül Mesir, IV, 179: Meanil Kur'an 22.47, III, 87-88.
576 Zeccac, III, 88: İbn Hayyân, el-Bahru'l-Muhit, VI, 235.

"ahsene'l-kısas" olduğunu ve bu kıssanın da Yûsuf kıssası olduğunu sanmışlardır. Hatta bu görüşü bir grup müfessir de zikretmiştir.

Daha sonra buna neden "ahsene'l-kısas: Kıssaların en güzeli" adının verildiğini zikretmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de bu kıssanın ihtiva ettiği kadar ibret hikmet ve nükte ihtiva eden başka bir kıssa olmadığı için diye açıklandığı gibi, başlangıcı ile sonu arasında pek çok zaman geçtiğinden ötürü olduğu da söylenmiştir.

Yûsuf'un ve kardeşlerinin güzel konuşmaları, onların eziyetlerine sabretmesi. karşılaştıkları vakit yaptıklarını sözkonusu etmemesi, affedişindeki keremkârlığı dolayısıyla olduğu da söylenmiştir. Bir diğer görüşe göre bu kıssa da nebilerin. salihlerin, meleklerin, şeytanların, insanların, cinlerin, davarların, hükümdarların, kölelerin, tüccarların, alimlerin. cahillerin, erkeklerin, kadınların yaşantıları. kadınların hile ve tuzakları sözkonusu edildiği için yine bu sûrede tevhid, fıkıh. siyer/yöneticilik, rüya tabiri, siyaset, geçim, maişetin yönetimi de bulunmaktadır. Böylelikle bu kıssa din ve dünyaya elverişli/onları ıslah eden bir çok mana ve faydalı bilgiyi ihtiva ettiğinden ötürü "anlatılan kıssaların en güzeli" olmuştur.

Bir başka görüşe göre bu kıssada seven ve sevilenden söz edilmektedir.

Buradaki "en güzel" tabirinin, en şaşırtıcı, hayret verici anlamında olduğu da söylenmiştir.

Yûsuf sûresini anlatılan kıssaların en güzeli olarak kabul eden kimseler arasından "kasas" şeklindeki kaf harfi fethalı söyleyişin haber anlamında olduğunu bilenler ve bu kıssa, verilen haberlerin en güzelidir, diyenler olduğu gibi, onların bir çoğu burada kastedilenin -kaf harfi kesreli olarak- kıssaların en güzeli olduğunu da zannetmektedir. Bunlar ise arapçanın cahilidirler. Bununla birlikte her iki görüş te hatalıdır. Yüce Allah'ın: *"Anlatılan kıssaların en güzeli"* buyruğundan kastedilen yalnızca Yûsuf kıssası değildir. Aksine bu yüce Allah'ın anlattığı kıssalardandır. Ve anlatılan en güzel kıssaların kapsamına girenlerden birisidir. Bundan dolayı yüce Allah sûrenin sonunda: *"Senden önce (peygamber olarak) gönderdiklerimiz de kendilerine vahyettiğimiz şehirli erkeklerden başkaları değildi. (Acaba kâfirler) kendilerinden öncekilerin nasıl bir âkıbete uğradıklarını görmeleri için hiç de yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Âhiret yurdu sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Siz hâlâ akıllanmayacak mısınız? Nihâyet o peygamberler (kendilerini yalanlayanların imanlarından) ümitlerini kesip de (kâfirler de) yalan söylediklerinin ortaya çıktığını sandıkları bir sırada, onlara yardımımız gelmiş de dilediğimiz kurtuluşa erdirilmişti. Ama kâfirler güruhundan azabımız asla geri çevrilemez. Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret*

vardır. O (Kur'ân) uydurulan bir söz değildir. Fakat kendisinden önce olanları doğrulayıcı, (insanlara) gerekli herşeyin açıklayıcısı, iman edecek bir topluluk için de hidâyet ve rahmettir." (Yûsuf, 109-111) buyurmak sûretiyle rasûllerin kıssalarında ibret bulunduğunu beyan etmekte ve onları yalanlayanların akıbetlerine dikkatle bakmayı emretmekte ve akıbetlerinin ilahi yardıma mazhar olmak olduğunu beyan buyurmaktadır.

Bilindiği üzere Mûsâ kıssası ile firavun ile ve diğerleriyle başından geçen olaylar Yûsuf kıssasından çok daha büyük ve daha üstündür. Bundan ötürü Mûsâ kıssası Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen nebilerin kıssalarının en büyüğüdür. Yüce Allah onu başkalarından daha fazla tekrarlamış ve başkalarına göre ondan daha uzun söz etmiştir. Hatta Nuh, Hud, Salih, Şuayb ve onların dışında gönderilen rasûller gibi diğer nebilerin kıssaları bile Yûsuf kıssasından daha büyüktür. Bundan dolayı yüce Allah o kıssaları Kur'an-ı Kerim'de tekrar ettiği halde Yûsuf kıssasını tekrar etmemiştir. Çünkü Yûsuf'a düşmanlık edenler dini dolayısıyla ona düşmanlık etmemiştir. Aksine ona dünyevi sebeplerle düşmanlık etmişler. Babasının kendisine beslediği sevgisini kıskanmışlar ona zulüm etmişler o da sabretmiş ve Allah'tan korkmayı elden bırakmamıştı. Allah'ın salat ve selâmları ona olsun o kendisine zulüm edenlerle ve kendisini hayâsızlığa çağıranlarla sınandı sabretti bu hususta da ötekinde de Allah'a karşı takvalı olmayı elden bırakmadı. Aynı şekilde o hükümdarlıkla da sınandı. Özetle o bollukla da sıkıntılarla da sınandı. Bu haldeyken de öbüründeyken de sabretti ve takvayı elden bırakmadı. İşte bundan dolayı onun kıssası anlatılan kıssalardan en güzellerindendir. Bu kıssa aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de anlatılmış kıssaların en güzellerindendir. İnsanlar bazen zulme uğrarlar kıskanılırlar hayâsızlık işlemeye çağırılırlar hükümdarlıkla sınanırlar. Fakat Allah'tan korkup sabredenler arasından Kur'an-ı Kerim'de anılmayanlardan hiç biri Yûsuf gibi değildir. Ve onlar arasında dünyada da ahirette de akıbeti Yûsuf gibi akıbetlerin en güzeli olmuş kimse yoktur.

Bu da Ashab-ı Kehf ile Zülkarneyn kıssalarının her birinin kendi türündekiler arasında diğerlerine göre daha güzel olmasına benzer. Çünkü Zülkarneyn kıssası hükümdarlar ile ilgili kıssaların en güzelidir. Ashab-ı Kehf kıssası da fetret döneminde bulunan Allah'ın gerçek dostlarının kıssalarının en güzelidir.

Buna göre yüce Alah'ın: *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız."* buyruğu kitabında anlatılan bütün kıssaları kapsar. Onun bütün anlattığı kıssalar anlatmadığı kıssalardan daha güzeldir. Yoksa maksat Yûsuf kıssasının Kur'an'da anlatılan kıssaların en güzeli olduğunu söylemek değildir. Hem Yûsuf'un başından geçenlerde hem de Mûsâ'nın, Nuh'un, İbrahim'in

ve onlardan başka diğer rasûllerin başından geçenler nerede. Onlara yapılan düşmanlık nerede Yûsuf'a yapılan düşmanlık nerede. Onların faziletleri nerede Yûsuf'un yardıma mazhar olması nerede. Şüphesiz Yûsuf yüce Allah'ın: *"İşte böylece o yerde Yûsuf'a iktidar verdik. O, orada dilediği yerde konaklardı. Rahmetimizi dilediğimize veririz. İyi hareket edenleri de mükâfatsız bırakmayız; yaptıklarını boşa çıkarmayız."* (Yûsuf. 56) buyruğunda dile getirdiği gibidir. Allah onlara zulüm eden kimseleri alçaltmış sonra tevbe etmişlerdir. Dolayısıyla bu kıssada zulme uğrayıp kıskanılan bir kimsenin sabredip Allah'a karşı takvayı elden bırakmaması halinde güzel akıbetin onun olacağı kıskançlık edip zulüm eden kimsenin bazı hallerde Allah'ın tevbesini kabul edip onu affedebileceği zulme uğrayan kimseninde gücünün yetmesi halinde kendisine zulüm edeni affetmesi gerektiği alınacak ibretlerdendir.

İşte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Mekke'nin fethi gününde Kabe'nin kapısında durduğu vakit bu ibrete uygun olarak hareket etmişti. Allah tülaka denilen serbest bırakılanlar arasında bir zamanlar arasında kendisine düşmanlık eden ona karşı savaş açmış olan kimseleri zelil kılmıştı. O: Peki şimdi ne diyeceksiniz buyurunca onlar: Kerim bir kardeş ve kerim bir kardeşin oğlu (sun) dediler. O da: Bende sizlere Yûsuf'un kardeşlerine söylemiş olduğum: *"Bugün başınıza bir şey kakılmayacaktır. Allah size mağfiret buyursun o merhamet edenlerin en merhametlisidir."* (Yûsuf. 92) buyurdu.[577]

Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya İfk hadisesinde zulüm edilip ona iftirada bulunulup kendisine: Eğer bir günah işlediysen Allah'tan mağfiret dile ve ona: Tevbe et. denildiği vakit o da verdiği cevabında: Ben de sizlere Yûsuf'un babasının: *"Artık bana düşen güzel sabırdır. Sizin şu söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak da ancak Allah'tır."* (Yûsuf. 18) şeklinde söylediği gibi söylüyorum demişti.

Çünkü Yûsuf kıssasında zulme uğrayan, kıskanılan, hayâsızlıklara çağırılmak belası ile mübtala olan, günahlara düçar olan ve daha başka hususlar ile ilgili çok çeşitli ibretler vardır.

Fakat Nuh, İbrahim, Mûsâ, Mesih ve onlara benzer yaratılmışları ortaksız olarak bir ve tek Allah'a ibadete davet ettiği halde davet ettikleri tarafından yalanlanan eziyet gören ona iman edenlere eziyet yapanlar ile ilgili o kıssalar nerede Yûsuf'un kıssası nerede? Çünkü bunlar Allah'a ibadeti seçtikleri için eziyet gördüler, düşmanlıkla karşılaştılar. Allah'ı sevmek ve ona ibadet etmek uğrunda kendi tercihleri ile eziyete maruz kaldılar. Çünkü onların imanları ve insanları

577 İbn Kesir, es-Siretil Nebeviyye. III. 590: Zadül Mead. III. 400.

Allah'a ibadet etmeye davetleri olmamış olsaydı onlara eziyet edilmezdi. Bu ise Yûsuf'un tercihi olmaksızın babasından alınması gibi kendi seçimi olmadan eziyete maruz kalanın durumundan farklı bir durumdur. Bundan dolayı Yûsuf'un kadınlarla ve Aziz'in karısı ile mihnete uğraması ve onun Allah'a masiyet etmektense hapse atılmayı tercih etmesi imanının Allah nezdindeki derecesinin ve kardeşlerinin kendisine zulüm etmesi dolayısıyla ecrinin daha da büyük olmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* (Yûsuf, 24) buyurmaktadır.

Bu ise masiyetlere karşı sabretmek ile musibetlere karşı sabretmek (arasındaki fark) gibidir. Birincisi daha büyüktür o da Allah'ın dostları olan takva sahiplerinin sabrıdır. S'el b. Abdullah et-Tüsteri dedi ki:[578] İyi olan işleri iyi olan da günahkâr da işler. Ama masiyetlere karşı ancak sıddik olan kimseler sabreder. Yûsuf ise -Allah'ın salat ve selâmı ona- sıddik bir nebi idi. Kendisinin tercihi olmadan zulüm edilen ve sabredenlere gelince bu kabilden insanlar pek çoktur. Kerim kimselerin sabrı gibi sabretmeyen bir kimse ise davarların salındığı gibi salınır. İşte mazluma imkân verilip ona zulüm eden de kahredildiği taktirde zalim tevbe edip mazluma boyun eğecek olursa o zalimi affetmesi güzel işlerdendir faziletli işlerdendir. Fakat bunu dindar kimseler ile aklı başında dünya ehlinden çok kimse yapar. Çünkü hükümdarların ve yöneticilerin hilmi/tahamülkarlıkları onların işlerini daha derli toplu kılar. İnsanların kendilerine itaat etmesini ve insanların kalplerini kendilerine bağlamasını daha çok temin eder. Muaviye de insanların en halimi olanlarından idi. Memun'da o kadar halimdi ki şöyle derdi: Eğer insanlar benim affetmeyi ne kadar çok sevdiğimi bilselerdi türlü günahlar işleyerek bana yakınlaşırlardı.

Bundan ötürü hükümdarlık hususunda kendisiyle çekişen amcası İbrahim b. el-Mehdi'yi yenik düşürüp onu cezalandırabilecek gücü elde ettiği zaman onu affetmişti.

Hayâsızlıkları işlemeye çağıran sebeplerin çokluğu ile birlikte şehvetlere arzulara ve hevâya karşı sabretmek ise çoğunlukla Allah için olur. Yaratılmıştan bir şeyler beklendiği yahut ondan korkulduğu için değil. İşte onun uzunca hapsedilmeyi buna tercih ettiğini görüyoruz. Nitekim Yûsuf (aleyhisselâm): *"Rabbim ben zindanı bu kadınların beni kendisine davet edegeldikleri şeye tercih ederim."* (Yûsuf, 33) demişti. İşte bunun benzeri bir durum ancak yüce Allah'ın salih

578 Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, X, 211.

kullarının en hayırlıları ve takvalı gerçek dostları tarafından sergilenebilir. Yüce Allah'ın: *"Ondan fenalığı ve fuhûşû giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* (Yûsuf, 24) buyruğunda olduğu gibi. İşte o şanı yüce Allah'ın haklarında: *"Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiç bir tasallutun olmaz."* (Hicr, 42) buyurduğu ihlasa erdirilmiş Allah'ın kullarındandır. Bundan dolayı sıddik Yûsuf asla bir günah işlememiştir. Aksine onun yapmayı içinden geçirdiği işi ile Allah için terk edince ona karşılık Allah ona bir hasene yazmıştır. Bundan dolayı yüce Allah Adem, Davud, Nuh ve onların dışında diğer benzeri nebilerin tevbe ettiklerinden söz ettiği şekilde onun herhangi bir tevbe ve istiğfarda bulunduğunu zikretmemiştir. Bununla birlikte sözü geçen o peygamber hakkında herhangi bir hayâsızlıktan da söz etmemiştir. Hamd Allah'a mahsustur. Onların tevbeleri ise başkalarına nispetle iyilik olan daha başka işlerden dolayı olmuştur. Bundan dolayı hayâsızlığa davet eden hususlarla sınanması onun bu husustaki takvası ve sabrı hususunda Yûsuf'un bir benzeri bilinmemektedir. Ondan başkası hakkında bilinenler bundan daha farklı/daha alt mertebededir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda olduğu gibi:

"Allah kendi arşının gölgesinden başka hiç bir gölgenin bulunmadığı bir günde şu yedi kişiyi gölgelendirir: Adaletli bir iman/yönetici, Allah'a ibadet ederek büyüyen bir genç, mescitten çıktığı vakit tekrar oraya dönünceye kadar kalbi mescide bağlı olan bir adam, Allah için birbirini seven bunun için bir araya gelen ve bu maksatla birbirinden ayrılan iki adam, makam ve güzellik sahibi kadının kendisini davet ettiği ben Allah'tan korkarım diyen bir adam, tenhada iken Allah'ı anıpta gözlerinden yaş dolan bir adam ve sağ elinin ne verdiğini sol eli bilmeyecek sadakasını gizli veren bir adam."[579]

Eğer hayâsızlığı işlememek için eziyete sabretmek, onun kardeşlerine sabredip tahammül göstermesinden daha büyük ise, peki rasûllerin yalanlayanları bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmeye davet edip onlara iyiliği emredip onları kötülükten alıkoymak üzere emrolundukları işleri terk etmemek için yalanlayıcıların eziyetlerine sabretmeleri nasıl bir iş olabilir? Şüphesiz böyle bir sabır Allah yolunda cihad etmek kabilindendir. Çünkü cihaddan maksat Allah'ın adının en yüksek olmasını, dinin tamamıyla Allah'ın olmasını sağlamaktır.

Buna göre cihad ve sabır da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda görüldüğü gibi amellerin en faziletlisidir: "İşin başı İslâm, temel direği namaz.

579 Buhârî, 6806; Müslim, 1031.

tepesinin zirve noktası da Allah yolunda cihad etmektir." Bu sahih bir hadistir.[580] Bunu İmam Ahmed ve sahih olduğunu belirterek Tirmizi rivâyet etmişlerdir. Bu hadis Muaz b. Cebel'in rivâyet ettiği uzunca bir hadisin bir bölümdür. Bu hadise göre o Allah'ın en sevdiği ameldir. Yani bu masiyete karşı sabretmek/onu işlememek Allah'ın yasaklamış olduğu şeyleri terk eden muhacir kimsenin sabrı ile Allah uğrunda kendisine karşı ve Allah'ın gizli ve açık düşmanına karşı cihad eden mücahidin sabrı gibidir. Günahı terk etmek üzere sabreden muhacir ise ancak kendi nefsi ile ve şeytanı ile mücahede etmiş birisidir. Bundan sonra da Allah'ın kelimesi en yüksek olsun ve din tamamıyla Allah'ın olsun diye Allah'ın zahir/görünen düşmanına karşı cihad eder.

Zulme uğrayanın sabrı ise musibete uğrayanın sabrı gibidir. Fakat semavi bir musibete uğramış kimsenin nefsi, insanların zulmüne karşı gösterdiği sabırdan daha fazlasını gösterir. Çünkü böyle bir kimse kendisine bu musibeti verenin yüce Allah olduğunu hissettiğinde kendisini savunmaktan karşılık vermekten ve intikam almaktan yana ümidini keser. Halbuki insanlar tarafından zulme uğrayan mazlum böyle değildir. O kendisine zulmedene karşı kendisini savunabileceğini, onu cezalandırabileceğini ve ondan intikam alabileceğini düşünür. İşte böyle bir musibete sabretmek daha faziletli ve daha büyüktür. Yûsuf'un (Allah'ın salat ve selâmları ona) sabrı gibi. Bunun böyle olması bu musibete uğrayan kimsenin Allah'ın bu işi takdir ettiğini bilir ve bunun sonucunda semavi musibetler gibi buna sabır gösterir. Aynı zamanda böyle bir kimse öfkesini yenen ve insanları affeden kimselerin sevabını da elde etmeye çalışır. Zaten yüce Allah da ihsan edenleri sever. Bunun kalbi de böylelikle insanlara karşı kin beslemekten kurtulur. Her iki tür musibetin ortak paydası musibetzedenin bu hallerin başına günahları sebebiyle geldiğini düşünmesidir. Aynı zamanda bunların Allah'ın kendileri sebebiyle günahlarına keffaret olduğunu düşünür, mağfiret diler, tevbe eder. Yine kişi bu sabrın kendisi için vacip olduğunu ve sabırsızlık göstermesinin cezalandırılmasına sebep hususlardan olacağını da görür. Eğer rıza makamına yükselecek olursa rızanın dünyanın cenneti abidlerin dinlenme yeri ve Allah'ın en büyük kapısı olduğunu görür. Muhtevasındaki kalbini ve dinini ıslah edip düzeltmek, onu Allah'a yakınlaştırıp günahlarına keffaret olmak ve onu ins ve cin şeytanlarının kendisine davet ettiği günahlara karşı koruması şeklindeki salahı sebebi ile bunun bir nimet olduğunu görecek olursa bu nimetlere karşılık da Allah'a şükreder.

580 Tirmizi, 2616; İbn Mace, 3973; Ahmed, V, 231; Hâkim, II, 76, 412. Hadis hasendir, Allah en iyi bilendir.

Semavi musibetler ile insanların sebep oldukları musibetler bu hususlarda ortaktır. İnsanların bu hususları bilip farkında olması da Allah'ın bir lütfudur. O bu lütfunu kulları arasından dilediği kimselere ihsan eder. Bundan dolayı musibetlerde ve başka hususlarda insanların durumları büyük ölçüde birbirinden farklıdır.

Diğer taraftan kul kadere şahit olup bu işin Allah'ın takdiri ve hükmü olduğunu, bunu yaratanın o olduğunu bilecek olursa o sabretmekle birlikte dilediği her şeyi yapan her şeye kadir her şeyin maliki Rabbe de teslim olur. İşte sabredenin hali budur. O bazı hallerde kendisine ihsanda bulunan güzel seçimiyle onun işlerini çekip çevirene gösterdiği teslimiyet ile teslim olabilir. O Allah ki "mü'min için bir hüküm takdir ettiğinde mutlaka onun hayrınadır. Ona sevindirici rahatlatıcı bir iş gelip çatacak olursa şükreder, böylelikle bu onun için bir hayır olur. Ona bir darlık ve sıkıntı isabet edecek olursa sabreder. Böylece bu da onun için hayır olur." Müslim'in Sahih'inde Suhayb'den, onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği gibi.

İşte bu şanı yüce Allah'ın kendisi için her şeyin güzelini seçtiğini bildiğinden ötürü rıza gösteren birisinin teslimiyetidir. Bu ise arkasından şükretmeyi gerektirir.

Bazı hallerde pek büyük nimetlerle kendisine ihsanda bulunan, pek büyük lütuflar bağışlamış olan Rabbe gösterdiği teslimiyet ile teslim olabilir. Eğer o bunu bir nimet olarak görmeyecek olursa o taktirde onun gösterdiği teslimiyet rıza gösteren ama şükretmeyen kimsenin teslimiyeti olur.

Bazı hallerde lizatihi/kendisi olduğu için ibadet edilmeyi hak eden kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'a gösterdiği teslimiyet ile de teslim olabilir. Şüphesiz yaptığı her işe karşılık kendisine hamd olunan da odur. O her şeyi bilendir. Hikmeti sonsuz, merhameti pek bol olandır. Hikmetsiz hiçbir iş yapmaz. Onun muhabbetini ona ibadet etmeyi ve yarattığı her şeyden dolayı kendisine hamd etmeyi hak eden yalnız odur. İşte bu da ibadet eden ve hamd eden bir kulun teslimiyetidir. Bu kişi de cennete çağırılanların ilklerini teşkil edecek olan hamd edicilerdendir. Bunlar arasında ise "Livâulhamd/Hamd Sancağı" sahibi de vardır. Adem ve onun dışındakiler de onun bu sancağının altındadır. İşte bu durumda olan kişi için ilahi takdir hayırlı olur ve Allah'tan onun üzerindeki nimet olur.

Fakat bu kimsenin Allah'a hamd etmesi ve kazasına/takdirine rıza göstermesi yüce Allah'ı ortaksız bir ve tek olarak ulûhiyeti hak ettiğinden ötürü Allah'ı bilip tanıması, onu sevmesi ve ona ibadet etmesi cihetiyledir. Böylelikle onun

sabretmesi, rıza göstermesi ve hamd etmesi bu marifet ve bu şahitlikten kaynaklanan ibadetinin bir parçası olur. Böyle bir kimse kalbinden Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına tanıklık eder. Ona göre de ilah, ibadeti hak eden demektir. O bu yönü ile yalnızca onun rububiyetini, meşietini ve kudretini müşahede edip buna tanıklık edenden yahut da yalnızca ihsanını ve nimetini gören kimseden farklıdır. Şüphesiz bunlar eksik ve yetersiz iki müşahede noktasıdır. Allah'ı tanıması ve Allah'ın rasûlleri ile gönderdiği kitaplarında indirdiği dinini bilmesi eksik olanlardan başkaları sadece bunlarla yetinmez. Cehmiyye, kaderiye, cebriye, kaderiye-mutezile gibi bid'at ehlinden olanlar buna misaldir. İşte birincisi onların müşahede ettikleridir. İkincisi de bunların müşahede ettikleridir.

Yüce Allah'ın ulûhiyetine, muhabbetine, rızasına, hamdine, ona övgülerde bulunmaya şan ve şerefine şahitlik etmekle birlikte onun kudret ve meşietine bununla beraber de rahmetine, ihsanına ve lütuflarına şahitlik etmek ilk önden geçenler olan muhacirlerle ensara güzel bir şekilde uyan ehl-i sünnet vel cemaatten bulunan ilim ve iman ehlinin müşahede ettikleridir.

Bu gibi hususların genişçe açıklanacağı yer bir başka yerdir.

Burada maksadımız ise bunun genel olarak musibetlerde mü'min hakkında sözkonusu olduğudur. Müminlerin fiilleri ile meydana gelen hususlarda ise öfkeyi yenmek ve insaları affetmek sözkonusudur. Yûsuf es-Sıddik -Allah'ın salat ve selâmları ona- bu mertebeye sahip olduğu gibi bundan daha üstün olmak üzere fuhuş işlemeyi gerektiren sebeplerin güçlü olmasına rağmen fuhşiyata karşı sabrı da vardı. İşte bu sabır öbür sabırdan daha büyüktür. Hatta itaat üzere sabırdan bile büyüktür. Bundan dolayı yüce Allah kendilerine cenneti hazırlamış olduğu takva sahiplerini nitelendirirken: *"Rabbinizden bir mağfirete ve takva sahipleri için hazırlanmış, eni göklerle yer (kadar) olan cennete koşuşun. Onlar bolluk ve darlıkta infâk edenler, öfkelerini yutanlar ve insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever. Ve onlar çirkin bir günah işledikleri, yahut nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günahları için bağışlanma dileyenler -zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki?- bir de işledikleri (günah) üzerinde bilip durdukları halde ısrar etmeyenlerdir. İşte bunların mükâfatı, Rabblerinden bir mağfiret ve altından ırmaklar akan cennetlerdir ki, orada ebediyyen kalıcıdırlar. (Böyle salih) amel işleyenlerin mükâfatı ne güzeldir!"* (Ali İmran, 133-136) buyurmaktadır.

Böylece yüce Allah onları keremkarlıkla, tahammülkarlıkla, infakta bulunmakla, öfkeyi yenmekle ve insanları affetmekle nitelendirmiş bulunmaktadır.

Daha sonra haram kılınan arzular da sözkonusu olunca onları onlardan tevbe etmekle nitelendirmek üzere: *"Ve onlar çirkin bir günah işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günahları için bağışlanma dileyenlerdir."* (Ali İmran, 135) buyurmaktadır. Böylelikle onları bunlardan tevbe etmekle onlar üzerinde ısrarı terk etmekle nitelendirmektedir. Yoksa büsbütün bunları terk etmekle değil. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste şöyle buyurmuştur: "Âdemoğlunun zinadan payı üzerine yazılmıştır. Kaçınılmaz olarak o bunu yapacaktır. Gözler zina eder. Onların zinası bakmaktır. Kulak zina eder. Kulağın zinası işitmektir. Dil zina eder. Onun zinası konuşmaktır. El zina eder. Onun zinası yakalamaktır. Ayak zina eder. Onun zinası yürümektir. Kalp de temenni eder ve arzular. Ferc ise bunu ya doğrular yahut yalanlar."[581] Hadis'i şerifte de: "Bütün ademoğulları çokça hata eder. Hata edenlerin hayırlıları ise tevbekârlardır."[582] buyurmaktadır.

O halde insan için mutlaka çok büyük mukaddimelerin olması gerekir. Onların birçoğu ise büyük günaha düşer ve tevbe etmesi emrolunur. Aynı şekilde küçük herhangi bir günah üzerinde ısrar etmemeleri de emrolunmuştur. Çünkü ısrar ile beraber küçük günah diye bir şey kalmaz. İstiğfar ile birlikte de büyük günah diye bir şey kalmaz.

Yûsuf (aleyhisselâm) da kayıtsız ve şartsız olarak günaha karşı sabretmiş, direnç göstermiştir. Ondan ancak karşılığında bir hasenenin yazıldığı ve Allah için terk ettiği sadece bir istek bulunmuştur. Başka bir şey olmamıştır. Müfessirlerden bir kesimin zikrettiklerine göre ondan bazı mukaddimeler de sadır olmuştur. Mesela şalvarının uçkurunu çözmek ve bacakları arasına oturmak ve buna benzer. Fakat bu doğrulanabilecek bir nakil ile nakledilmiş değildir. Böyle yaptığı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklolunmamıştır. Bu gibi israiliyat bilgileri eğer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den nakledilmeyecek olursa bunların doğruluğu bilinemez. Bu sebeple bir delil olmadıkça bunların tasdik edilmeleri de yalanlanmaları da caiz değildir. Şanı yüce Allah da Kur'an-ı Kerim'de: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık."* (Yûsuf, 24) buyurmaktadır. Böylelikle Kur'an-ı Kerim yüce Allah'ın ondan kötülüğü ve fahşayı/hayâsızlığı mutlak olarak önlemiş olduğuna delildir. Eğer o küçük bir günah işlemiş olsa idi ondan mutlaka tevbe edecekti. Kur'an-ı Kerim'de de onun tevbe ettiği sözkonusu edilmemiştir. Bazı kötülük ve hayâsızlık türlerini işleyen bir kimsenin bu durumu ondan önlenmiş olmaz. Aksine işin içine düşmüş olur ve Allah da ondan dolayı tevbesini kabul eder. Kur'an-ı

581 Buhârî, XI, 26 -Fethu'l-Bâri-; Müslim, 2657.

582 Tirmizi, 2499; İbn Mace, 4251; Ahmed, III, 198; Hâkim, IV, 244; Darimi, II, 303; İbn Adiy, V, 207. Hadis hasendir.

Kerim ise bunun aksine delildir. Esasen kadınlar da onun lehine onun hakkında herhangi bir kötülük bilmediklerine dair de şahitlikte bulunmuşlardır. Eğer ondan bu işin mukaddimeleri/hazırlıkları ortaya çıkmış olsaydı şüphesiz kadın bu halini görecekti. O da bu tanıklığı yapıp onun herhangi bir kötülük işlediğini bilmediklerini söyleyen kadınlardan birisi idi. Bununla birlikte o kadın: *"Evet, andolsun ben ondan murad almak istedim. Fakat o kendisini korudu."* (Yûsuf, 32) ve: *"Evet ben ondan murad almak istemiştim. Şüphesiz o doğru söyleyenlerdendir."* (Yûsuf. 51) demişti. Yüce Allah'ın: *"Fenalığı"* (Yûsuf, 24) buyruğu nefy siyakında nekiredir. İşte bu da kadının ondan herhangi bir kötülük görmemiş olduğuna delildir. Çünkü hiç şüphesiz bir şeyi yapmak istemek kalpte olur ve başkası onu göremez. Eğer kadın onu görmüş olsaydı bile Allah için onu terk ettiği taktirde bir hasene olur. Kayıtsız ve şartsız (hiç içinden geçirmeden) terk etmesi halinde ise ne bir hasene ne bir seyyie sözkonusu olur. Bundan dolayı konuşma yahut fiilen işleme ile birlikte olmadıkça günah da sözkonusu değildir.

Nuh, İbrahim, Mûsâ, İsâ ve diğerlerinin -Allah'ın salat ve selâmları onlara- kıssalarına gelince; bu kıssalar daha büyüktür. Bu kıssalarda her iki tarafın vakıasını gözönünde bulunduracak olursak nebilerin yaptıkları Allah'a davet, ona ibadete ve dinine çağırmak, onun âyet ve belgelerini açıklayıp emrini yasağını vaadini ve tehdidini bildirmek, kendilerini yalanlayanlara karşı mücahede edip onların eziyetlerine sabırlı olmak Allah nezdinde daha büyüktür. Bundan dolayı bu nebiler Yûsuf (aleyhisselâm)'dan daha faziletlidirler. Onların gösterdikleri sabır Yûsuf'un sabrından daha büyüktür. Onların Allah'a yaptıkları ibadetleri, itaatleri, takvaları, yaptıkları işlerle gösterdikleri sabır Yûsuf'un itaatinden, ibadetinden ve takvasından daha büyüktür. İşte onlar şanı yüce Allah'ın: *"Hani Biz peygamberlerden (özellikle de) senden Nuh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryemoğlu İsa'dan ahitlerini almıştık."* (Ahzâb, 7) buyruğunda özellikle sözkonusu ettiği ve: *"O: Dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı."* (Şura, 13) buyruklarında özellikle söz ettiği ululazm/azimli, kararlı peygamberlerdir. Kıyamet gününde ümmetlerin kendilerinden şefaat etmelerini isteyeceği kimselerdir. Rasûllerin sonuncusu sabır hususunda onlara uymakla emrolunmuş ve ona: *"Peygamberlerden büyük azim sahiplerinin sabrettiği gibi sen de sabret ve bunlar için acele etme."* (Ahkâf, 35) diye hitap olunmuştur. O halde onların kıssaları Yûsuf'un kıssasından daha güzeldir. Bundan dolayı yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de özellikle de Mûsâ (aleyhisselâm) kıssasını defalarca tekrar etmiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel dedi ki: Şüphesiz nebilere dair zikredilen hadislerin en güzeli yüce Allah'ın Mûsâ ile konuşmasına dair hadistir. Burada maksadımız şudur: Yüce Allah'ın: *"(Anlatılan) kıssaların en güzeli/en güzel kıssa anlatımı."* buyruğunun "kasas lafzının" mastar olduğu söylendiği gibi mefulünbih olduğu da söylenmiştir. Ve bu iki görüşün biri diğerinden ayrı değildir. Fakat sahih olan "kasas"ın mefulünbih olduğudur. Aslı mastar olmakla birlikte. Çünkü bu kelime "haber" ve nebe:haber lafızlarında olduğu gibi maksus: anlatılan kıssa hakkında kullanılması daha çoktur. Kullanım da daha önce geçtiği gibi buna delildir. Zaten dil bilginleri de bunu kabul etmişlerdir. Cevheri dedi ki: Kıssa aleyhil haberil kasasan: Haberi ona anlattı denilir. İsim de aynı şekilde kaf harfi fethalı olarak "kasas" diye gelir ve bu haliyle mastar yerine kullanılmış olup nihâyet çoğunlukla kullanım şekli bu olmuştur. Buna göre yüce Allah'ın: *"Ahsenel kasas: En güzel kıssa anlatma."* buyruğu bir kimsenin: Muhbiruke ahsenel habar ve münebbiuke ahsenel nebe ve nuhaddisuke ahsenel hadis: Sana haberlerin en güzelini haber veriyor, haberlerin en güzelini sana bildiriyor, sözlerin en güzelini sana anlatıyoruz demeye benzer.

Kelam lafzından da nitekim kellemehu teklima şeklindeki mastar kastedilir. Aynı zamanda söylenen sözün kendisi de kastedilir. Çünkü bu hususta söylenen şey söyleyenin bir fiilidir ve bu da mastarın ad olduğudur. "Söz" de bu fiilden ortaya çıkar. Bundan dolayı "kavl: söz söylemek" bir tür amel kabul edilir. Çünkü bir amelde bulunmak sonucunda hâsıl olur. Bazen onun bir kısmı kabul edilerek: Kavl ve amel denilir. Yine kasas ve beyan lafzı hadis ve haber lafzı ve benzeri lafızlar hakkında da böyle söylenir.

Buna göre kasas ve benzeri lafızlar ile eğer fiilin ad olduğu mastar kastediliyorsa o taktirde bu söz söylemeyi de gerektirir. Söz söylemek ise buna tabidir. Şâyet sözün kendisi ile söz söylemek kastedilecek olursa o taktirde fiilden ayrı değildir, aksine fiile tabidir. Çünkü fiiller gibi kullanılan mastarlar ile fiil kastedilir. Kellemtuhu teklimen ehbartuhu ihbaran: Onunla ben bir şekilde konuştum. ona bir şekilde haber verdim demek gibi. Fakat fiil gibi kullanılmayacak olursa -kelam, haber vb. lafızlar gibi- mutlak kullanılması halinde onunla söylenen söz kastedilir. Nitekim kasas lafzı hakkında da böyle söylenebilir. Çünkü onun kıyasi mastarı "kassan" şeklinde gelir. Tıpkı addehu adden meddehu medden: onu saydı, onu uzattı gibidir. İşte kassahu kassan da böyledir. Kasas ise mudaaf mastara göre kıyasa uygun değildir. Onun mastar olduğunu yüce Allah'ın: *"Hemen izlerini takip ederek gerisin geriye döndüler."* (Kehf. 64) buyruğundaki *"kasas"* lafzı dışında bir lafzın mastar olduğunu söylememişlerdir. İşte bu da onun mastar

olduğuna delil değildir. Aksine onun mastar yerine konulmuş mastar isim olabilir. Yüce Allah'ın: *"Ve Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirmiştir."* (Nuh, 17) buyruğunda olduğu gibi. Eğer bu "izi takip etti" anlamındaki "kassa"nın mastarı kabul edilecek olursa onun ayrıca "kassal hadis: olayı anlattı" lafzının mastarı olmasına gerek yoktur. Çünkü hadis haber ve bildirilen şey demektir. Buna göre "kasas" lafzı haber, nebe ve kelam lafzı gibi olur.

Konuşma bahsinde mastar isimleri bizzat sözün kendisini ihtiva eder ve konuşanın fiiline tazammun/anlam yükleme ve lüzum/gereklilik yolu ile delalet eder. Mesela kelam, haber, hadis, nebe ve kasas/söz, haber, konuşma, bildirim ve kıssa anlatma ifadeleri "teklim, inba, ihbar ve tahdis: birisiyle konuşmak, bildirmek, haber vermek, anlatmak" gibi olmaz. Bundan dolayı bunun mefulün bih olmak üzere mansub olduğu söylenir. Mastar isim ise mastar olmak üzere (mefulü mutlak olarak) nasb edilir. Yüce Allah'ın: *"Ve Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirmiştir."* (Nuh, 17) buyruğunda olduğu gibidir. Buna göre ben onunla güzel bir şekilde konuştum (kelamen hasenen) ve onunla hoş, güzel bir şekilde konuştum (hadisen tayyiben), ona sevindirici haberler verdim (ehbâren sârreten) ve ona doğru kıssalar anlattım (kısasen sadikaten) vb. ifadeler kullanılacak olursa bunlar mefulün bih olmak üzere nasb edilir ve bu ifadeler bizim: "teklîmen ve inbâen: konuşmak, haber vermek, bildirmek" gibi olmaz. Böylelikle yüce Allah'ın: *"Ahsenel kasas: kıssa anlatmanın en güzeli"* buyruğunun meful olmak üzere nasb edilmiş olduğu ve şanı yüce Allah'ın anlattığı bütün kıssaların ahsenül kasas: anlatılan kıssaların en güzeli olduğu anlaşılmış olur.

Fakat bu eğer hem mastar manasını hem mefulü bih manasını ihtiva ediyorsa her iki manada olmak üzere de nasb edilmesi caiz olur. Çünkü bunlar birbirinden ayrılmaz şeylerdir. Deriz ki: Kultu kavlen hasenen vekad esmatuhu kavlen: Güzel bir söz söyledim ve ona bir söz işittirdim denilir. Bununla birlikte mastarın ad olduğu fiil işitilmemiştir. İşitilen sadece sestir. Ve biz: Kâle yakûlu kavlen: o bir söz söyledi, söyler deriz ve böylelikle bunu mastar olarak kullanırız. Sesin bizzat kendisi ise mastarın adını alan fiil değildir. Mastar ancak sesten ayrı olmayan fiilin mastarıdır. Fakat her ikisi birbirinden ayrı şeyler değildir.

Burada maksat ise yüce Allah'ın: *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssa anlatmanın en güzelini sana anlatacağız."* buyruğu ile kastedilenin kıssa anlatmanın en güzeli olan söz olduğudur. Bu da şanı yüce Allah'ın anlattığı bütün kıssalar hakkında umumi olup sadece Yûsuf Sûresi'ne ait bir özellik değildir. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle"* buyurmuş, sana bu sûreyi vahyetmekle buyurmamıştır. Bu hususta seleften nakledilmiş bulunan

rivâyetlerin tamamı da buna ve onların Kur'an-ı Kerim'in diğer bütün kitaplardan daha faziletli olduğuna inandıklarına bir delildir. Maksadımız da budur. Durum her ne olursa olsun yine bundan gözetilen maksat hâsıl olur. İster "ahsenel kasas" lafzı mastar olsun, ister meful olsun isterse de her iki hususu birlikte taşısın. O yine de Kur'an-ı Kerim'in ve Kur'an'da yer alan kıssaların diğerlerinden daha güzel olduğuna delildir. Bizler bu iki hususun birbirinden ayrılmaz olduğunu zikrettik. Hangisi daha güzelse diğeri de daha güzeldir. Böylelikle yüce Allah'ın: *"Ahsenel kasas: Kıssa anlatmanın en güzeli"* buyruğunun yüce Allah'ın: *"Allah sözün en güzelini ... indirmiştir."* buyruğu (ndaki ahsenel hadis) gibi olduğu açıkça görülmektedir. Seleften gelen rivâyetler de buna delildir.

Esasen selef Kur'an-ı Kerim'in hem söylenen sözlerin en güzeli, hem kıssa anlatımının en güzeli olduğunu ifade ediyorlardı. Aynı zamanda bu kitabın kendisinden önce inmiş sema kitaplarına karşı müheymin/onlar hakkında hüküm verici olması gibidir. O halde: Şüphesiz Allah'ın kelamı (fazilet itibari ile aynıdır). Onun bir kısmının diğeri üzerine bir fazileti yoktur nasıl denilebilir ki?

İbn Ebu Hatim, el-Mesudi'den onun el-Kasım'dan rivâyetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı bir ara usandılar. Bunun için: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize anlat (haddisna) dediler. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız."* buyruğunu indirdi.[583] Sonra bir daha usandılar ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize bir şeyler anlat dediler. Bunun üzerine: *"Allah sözün en güzelini ... indirdi."* (Zümer, 23) âyeti nazil oldu. Sonra bir daha usandılar. Yine: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize bir şeyler anlat dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"İman edenlerin kalplerinin Allah'ın zikrine ve inen hakka karşı yumuşayarak saygı ile boyun eğecekleri zaman ... gelmedi mi?"* (Hadid, 16) buyruğunu indirdi.

Ebu Ubeyd de Fezailu'l-Kur'an adlı eserinde tabiinden birisinden şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bize Haccac el-Mesudi'den tahdis etti, o Avn b. Abdullah b. Utbe'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı bir ara usandı. Bunun üzerine: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize bir şeyler anlat dediler. Şanı yüce Allah da: *"Allah sözün en güzelini ... indirdi."* (Zümer, 23) buyruğunu indirdi (devamla) dedi ki: Sonra yüce Allah onu niteleyip: *"Sözün en güzelini, müteşabih, tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir. Ondan dolayı rablerine kalpten saygı duyanların derileri ürperir. Sonra Allah anıldığı için derileri ve kalpleri yumuşar."* (Zümer, 23) âyetini sonuna kadar indirdi. (Devamla) dedi ki: Sonra

---

583 İbn Cerir, XII, 150.

bir daha usandılar ve bunun üzerine: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize hadisin/sözün üstünde Kur'an'ın altında bir şeylerden bahset dediler. Bununla kıssa anlatmayı kastediyorlardı. Bunun üzerine yüce Allah: *"Elif, Lam, Ra. Bunlar apaçık kitabın âyetleridir."* buyruğunu *"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız. Halbuki sen şüphesiz bundan önce haberdar olmayanlardandın."* (Âyet 3)'e kadar indirdi. (Devamla) dedi ki: Eğer onların istedikleri hadis/söz ise onlara sözün en güzelini gösterdi. Eğer onların istedikleri kıssa anlatımının en güzeli ise onlara da bunu göstermiş oldu.

Bunu İbn Ebu Hatim de hasen bir isnad ile Mûsâb b. Sa'd'dan, o Sa'd'dan diye merfu olarak rivâyet etmiş ve şöyle dediğini nakletmiştir: Kur'an Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine nazil oldu. O da bir süre bu Kur'an'ı onlara tilavet etti. Ona: Ey Allah'ın Rasûlü, bize kıssa anlatsan dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Elif, Lâm, Râ. Bunlar apaçık Kitabın âyetleridir. Muhakkak Biz onu anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız."* buyruğunu indirdi. Böylece onlara bir süre Kur'an'ı tilavet etti/okudu.[584]

Kur'an-ı Kerim sözlerin en güzeli olduğundan ötürü onun dışındaki sözlere uymaları yasaklanmıştır. Yüce Allah: *"Kendilerine karşı okunup duran sana indirdiğimiz bu kitap onlara yetmedi mi?"* (Ankebût. 51) buyurdu. Nesai ve başkalarının rivâyet ettiklerine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ömer b. Hattab'ın evinde Tevrat'dan bazı bölümler görünce şöyle buyurdu: "Eğer Mûsâ hayâtta olsaydı sonra beni bırakıp ona tabi olmuş olsaydınız muhakkak doğru yoldan sapmış olurdunuz" buyurdu. Bir rivâyette ise: "Onun dahi bana uymaktan başka yapacak bir şeyi olmazdı" denilmektedir. Bir lafzında da şöyle denilmiştir: Ömer ona bunları gösterince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzü değişti. Ensardan biri ona: "Ey Hattab'ın oğlu! Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünün ne hal aldığına bakmıyor musun deyince Ömer şunları söyledi: Biz Rabb olarak Allah'a, din olarak İslâm'a nebi olarak Muhammed'e razı olmuşuz dedi. İşte bundan dolayı ashab-ı kiram Kur'an'dan başka kitaplara tabi olmayı yasaklıyorlardı.[585]

Ömer ise bundan gerektiği gibi yararlanmıştı. Hatta İskenderiye feth edildiği zaman orada Rûm kitaplarından çok sayıda kitap bulundu. Bunlara dair Ömer'e mektup yazdılar. O da bunların yakılmasını emrederek: Allah'ın kitabı bize yeter dedi.

584 İbn Cerir. XII. 150.
585 Ahmed. III. 338 -sahih bir hadistir-.

İbn Ebu Hatim rivâyetinde dedi ki: Bize babam tahdis etti, bize İsmail b. Halil tahdis etti, bize İsmail Ali b. Muhsir tahdis etti, bize Abdurrahman b. İshak Halife b. Kays'dan tahdis etti, o Halid b. Urfuta'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Ömer b. Hattab'ın yanında idim. Derken Sus'ta yaşayan Abdulkays oğullarından bir adam huzuruna getirildi. Ömer ona: Sen Abdulkays oğullarından felan kişinin oğlu musun diye sordu. O evet dedi. Sen Sus'ta yerleşmiş olan kişi misin dedi. O: Evet dedi. Bunun üzerine beraberindeki bir mızrak (sopası) ile ona vurdu. Adam ona: Benim suçum ne deyince Ömer (radıyallâhu anh) ona: *"Elif. Lâm, Râ. Bunlar apaçık Kitabın âyetleridir. Muhakkak Biz onu anlayıp düşünesiniz diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız. Halbuki sen şüphesiz bundan önce haberdar olmayanlardandın."* (Âyet 1-3) buyruklarını okudu. Ona bunları üç defa okudu ve ona üç defa vurdu. Sonra Ömer ona: Danyan'ın kitabını istinsah eden/kopya eden sen misin dedi. O evet dedi. Ömer: Git onu sıcak su ve beyaz yün ile sil ve onu ne sen oku ne de herhangi bir kimseye okut dedi.

Bunun üzerine Ömer ona bu âyeti okudu.[586] Böylelikle ona Kur'an-ı Kerim'in anlatılan kıssaların en güzeli olduğunu ve Kur'an'la beraber başkasına ihtiyaç olmadığını açıklamak istemişti.

Bu da kıssa anlatmanın Yûsuf Sûresi'ne özel olmayıp umumi olduğuna ve onların Kur'an-ı Kerim'in Danyanın kitabından ve benzeri diğer nebilerin kitaplarından daha üstün olduğunu bildiklerine delildir.

Yine bu kıssanın bir benzeri İbn Mesud'dan da rivâyet edilmiştir. Ona kitaplardan birisi getirildiğinde onu silmiş ve tıpkı Ömer'in yaptığı gibi Kur'an'ın üstünlüğünü/faziletini sözkonusu etmişti.

İbn Ebu Hatim de Katade'den: "Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatacağız" şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle" geçmiş kitaplardan ve ümmetler arasında Allah'ın önceki emirleri arasından (en güzelini anlatacağız).[587] İşte bu en güzel kıssa anlatmanın bütün bunları kapsadığına delildir. Hatta "kasas" lafzı peygamberlerin ümmetlerin haberleri dışında kalan anlattıkları Allah'ın âyetlerini de kapsar. Yüce Allah'ın: *"İçinizden size âyetlerimi okuyan, bu gününüzün gelip çatacağını bildirip sizi*

586 ed-Durrul Mensur, IV. 3'de (Suyuti) dedi ki: Bunu Ebu Ya'la, İbnu'l-Münzir, İbn Hâtim ve Nasr el-Makdisi -el-Hüccede- Ziya -el-Muhtare-'de Halid b. Urfuta'dan rivâyet etmişlerdir.

587 İbn Cerir, XII, 150.

uyaran peygamberler gelmedi mi? Onlar: "Nefislerimize karşı (kendi aleyhimize) şâhidlik ederiz" diyecekler." (En'âm, 130) buyruğunda olduğu gibi.][588]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Biz sana bu Kur'an'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız. Halbuki sen şüphesiz bundan önce haberdar olmayanlardandın."* (Âyet 3). Bu buyruktaki "in" lafzı şeddeli olandan muhaffefdir (şeddesizdir). Bunun haberinin başına farkını gösteren "lam" harfi gelmiştir. Dolayısıyla buradaki "in" Arapçayı ve Kur'an'ın manalarını anlamayanların sandıkları gibi olumsuzluk edatı/nâfiye değildir.][589]

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٤﴾

4. "Hani Yûsuf babasına şöyle demişti: "Babacığım, rüyamda on bir yıldız, güneşi ve ay'ı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde ediyorlardı."

Tefsiri:

[Muayyen münadanın misali Yûsuf (aleyhisselâm)'ın: *"Babacığım, rüyamda on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm."* demesi ile Medyen'li zatın kızının: *"Babacığım, sen onu ücretle tut."* (Kasas, 26) buyruğudur. Yûsuf Sûresi'ndeki "eb: baba" lafzı ile Yakub kastedilmiştir. Kasas Sûresi'ndeki ile de Mûsâ'nın, kızı ile evlendiği Medyen'li adam kastedilmiştir. Bu kişi ise hataya düşen bazı kimselerin zannettiği gibi Şuayb değildir. Aksine selef mensubu İslâm alimleri ile kitap ehli onun -bir başka yerde genişçe açıklandığı üzere- Şuayb olmadığını iyi bilirler.[590]][591]

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَى أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨﴾

588 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 18-42.
589 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I, 196.
590 Şeyhu'l-İslâm'ın bu hususta bağımsız bir risalesi vardır. Bunu Dr. Muhammed Reşad Salim "Câmiu'l-Mesâil 1. kısımda" neşretmiştir.
591 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 429.

8. "Hani onlar şöyle demişlerdi: "Doğrusu biz, güçlü bir topluluk olduğumuz halde, babamızın nezdinde Yûsuf ile kardeşi bizden daha sevgilidir. Babamız her halde apaçık bir hata içindedir."

Tefsiri:

[Yûsuf kardeşlerinin kendisini kıskanması ile sınanmıştır. Çünkü onlar: *"Doğrusu biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde babamızın nezdinde Yûsuf ile kardeşi bizden daha sevgilidir. Babamız her halde apaçık bir hata içindedir."* demişlerdi. Böylelikle kardeşleri babalarının ikisini üstün tutması dolayısıyla onları kıskanmıştı. Bundan ötürü Yakub da Yûsuf (aleyhisselâm)'a: *"Rüyanı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır."* (Yûsuf. 5) demişti.

Daha sonra onlar onu öldürmeyi sözkonusu etmekle onu kuyuya atıp köle diye onu alıp küfür diyarına götüren kimselere satmakla bunun sonucunda kâfir bir topluluğun kölesi olmasına sebep olmakla ona zulmettiler. Yûsuf zulme uğratıldıktan sonra kendisini fuhuş işlemeye çağıran ve bunun için ona karşı hileler hazırlayan bu hususta kendisine yardımcı olacakları ona karşı yardıma çağıran kimseler ile müptela oldu. Onlarla sınandı. Fakat o kendisini korudu ve hayâsızlığa düşmektense zindanı tercih etti. Allah'ın gazabına uğramaktansa dünya azabını seçti. O kendi nefsi hevâsı ve bozuk ve kötü maksadı için onu seven kişiler tarafından da zulme uğramıştı.

Onu seven kadın aşkından ötürü sevmişti. Ona uymuş olsaydı ikisi için de çok tehlikeli olurdu. Ona nefret besleyenler de bu besledikleri nefret kuyuya atılmasını sonra da kendisinin seçimi olmadan esir bir köle olmasını gerektirdi. Onlar onu özgürlüğün serbestliğinden kendi seçimi olmadan bâtıl köleliğe çıkardılar. Bu kadın ise onu kendi seçim ve tercihi ile zindana atılmış bir mahpus olmayı tercih etmek zorunda bıraktı. İşte bu hal onun mihneti açısından daha büyüktür. Onun buradaki sabrı beraberinde takva bulunan tercih ile seçilen bir sabırdı. Kardeşlerinin zulmüne gösterdiği sabırdan farklı idi. Çünkü o şerefli kimselerin sabrettiği gibi sabırla karşılamayanın hayvanların sefaleti gibi sefil düşmesine sebep olan musibetler kabilinden idi. İkinci sabır iki sabrın daha faziletli olanıdır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Çünkü kim Allah'tan korkar ve sabrederse her halde Allah iyilik edenlerin mükafatlarını zayi etmez"* (Yûsuf. 90) buyurmuştur.][592]

592 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 121-122.

قَالُوا يَٓا أَبَانَٓا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَٓا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

17. "Ey babamız, biz yarış yapalım diye gittik; Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. Onu kurt yemiş! Biz doğru söyleyenler olsak bile zaten sen bize inanmazsın" dediler."

Tefsiri:

[Yûsuf'un kardeşleri: *"Zaten sen bize inanmazsın"* yani bizim dediğimizi kabul etmez, bizi doğrulamazsın dediler. Çünkü onlar kendisine hazır olmayan bir kişiye dair haber vermişlerdi.][593]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yûsuf'un kardeşlerinin: *"Zaten sen bize inanmazsın"* demeleri gibi. Çünkü onlar onun için gaib/hazır olmayan bir şeyi haber vermişlerdi. Araplar ise "amene lehu: o kimseye inandı" ile "amene bihi: ona inandı" ifadeleri arasında fark görürler. Birincisi haber veren için kullanılır. İkincisi haber verilen şey için kullanılır. Bundan dolayı Yûsuf'un kardeşleri: *"Sen bize inanmazsın"* demişlerdi. Yüce Allah da: *"Mûsâ'ya kavminden ancak genç bir takım kimseler iman etmişti."* (Yunus, 83) buyurmuştur.][594]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İman/inanmak ise ondan daha özeldir. Çünkü Yûsuf'un kardeşlerinin haberi dolayısıyla: *"Zaten sen bize inanmazsın"* buyrulmaktadır. Diğer taraftan: Allah'a iman eder ve mü'minlere inanır buyrulmuştur.][595]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı kardeşleri: *"Zaten sen bize inanmazsın"* demişlerdi. Yani bizim verdiğimiz haberi doğru kabul etmiyorsun, ona inanmıyorsun, onu rahatlıkla kabul etmiyorsun. İsterse biz doğru söyleyen kimseler olalım. Çünkü onlar babaları nezdinde bu hususta kendilerine güven duyulacak kimselerden değillerdi. Eğer onlar doğru söyleyecek olsalardı bile yine onlara güvenmez, inanmazdı.][596]

593 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 529.
594 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 280.
595 el-Fetava, el-Asbahaniye, V, 125.
596 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 529.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Zaten sen bize inanmazsın"* yani bizi tasdik etmezsin, doğru söylediğimizi kabul etmezsin. Bu sebeple onlara şöyle denilir: "İman" ismi Kur'an-ı Kerim'de de hadiste de diğer lafızlardan daha çok tekrar tekrar zikredilmiş bulunmaktadır. İman dinin aslıdır. İman ile insanlar karanlıklardan nura çıkarlar. İman mutlu kimseler ile bedbahtları, veli edinilecek kimseler ile düşmanlık edilecek kimseleri birbirinden ayırdeder. Dinin tamamı da buna tabidir. Her müslüman kimsenin de bunu bilmeye ihtiyacı vardır. Durum bu iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bütün bunları beyan etmeyi ihmal etmiş olması ve bu işi bu iki önermeye bırakmış olması mümkün olabilir mi?

Onların imanın tasdikin kendisi olduğuna dair gösterdikleri delilin Kur'an-ı Kerim'den olduğu bilinen bir husustur. İmanın manasına dair -yapılan nakilin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mütevatir olarak gelmiş olması kelimenin lafzının tevatüründen daha büyüktür. Hiç şüphesiz ümmetin tamamının imanın ne olduğunu bilmeye ve bu sebeple onu nakledip aktarmaya ihtiyacı vardır. Bu ise bir sûreden bir kelimenin nakledilmesinden farklıdır. Çünkü mü'minlerin çoğunluğu böyle bir sûreyi hıfz etmiyorlardı. Dolayısıyla dinin aslının beyan edilmesinin bu gibi önermelere bina edilmesi doğru değildir. Bu sebeple Allah'ın dosdoğru yolundan uzaklaşıp farklı yolları izleyen ve böylelikle dinlerini parça parça edip fırkalara ayrılan ve apaçık deliller kendilerine geldikten sonra parçalanıp dağılan ve ihtilafa düşen kimseler arasındaki çekişmeler ve ihtilaflar pek çoktur.

Bu umumi ve mutlak bir ifadedir.

Daha sonra şöyle denilir: Bunlar ikisi de imkânsız iki önermedir. İman lafzının "tasdik" lafzı ile eş anlamlı olduğunu söyleyen kimdir? Eğer böyle bir yerde kullanılacak olursa mananın doğru olduğunu varsaysak bile neden: Bu eş anlamlı olmalarını gerektirir dediniz. Şâyet: Ama sen bize müslüman/teslim olmuş değilsin anlamı: Zaten sen bize inanmıyorsun ile aynı olduğunu söyleseydin mana doğru anlaşılırdı. Fakat neden (böyle demeyip) işte "mü'min: inanan" lafzından kasıt budur dedin. Şanı yüce Allah: *"Namazı dosdoğru kılın."* buyruğu hakkında bir kimse: Namazı tamamlayın ve namaza devam edin, namazı bırakmayın. namaz fiilini yapın diye açıklasa mana doğrudur. Fakat bu "akimu: dosdoğru kılın" lafzının manasına delalet etmez. Bir lafzın diğer lafız ile müradif/eş anlamlı olmasından kasıt ona delalet ettiğini anlatmaktır. Bundan sonra ise: Bu onun müradifi/eş anlamlısı değildir denilir. Bunun da çeşitli sebepleri vardır:

1. Haber veren bir kimsenin verdiği haberini doğru kabul etmeyi ifade etmek için: Onu tasdik etti denilir ama ona iman etti (amenehu ve amene bihi) denilmeyip bunun yerine "amene lehu: ona/söylediğine inandı" denilir. Yüce Allah'ın: *"Lut da ona iman etti."* (Ankebût, 26); *"Mûsâ'ya kavminden ancak genç bir topluluk iman etti."* (Yunus, 83) buyruklarında olduğu gibi. Firavun da: *"Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz."* (Taha, 71) demiş Nuh (aleyhisselâm)'a da: *"Ayaktakımından olan kimseler sana uymuşken biz sana iman mı edelim?"* (Şuarâ, 111) demişlerdi. Yüce Allah da: *"De ki: O sizin için hayırlı bir kulaktır. Allah'a inanır ve mü'minler(in sözün)e inanır."* (Tevbe, 61); *"Onun için dediler ki: Kavimleri bize kulluk etmekteyken bizim gibi iki insana mı iman edeceğiz."* (Mü'minun, 47): *"Eğer bana iman etmiyorsanız benden uzak durun."* (Duhân, 21) buyurmuştur.

Denilse ki: "Ma ente bi musaddikin lena: Sen bizi doğrulayıcı değilsin" denilebilir.

Buna şöyle cevap verilir: "Lam" harfi geçişli olan fiil ile amelinin zayıflaması halinde kullanılır. Bu ya cümlede kullanılması gereken yerde kullanılmayıp sonraya bırakılması sebebi ile olur. Ya ismu fail ya mastar olması sebebiyle ya da ikisinin bir arada bulunması sebebiyle olur. Bu sebeple: Fulanın yabudullaha ve yahafuhu ve yettakihi: Filan kişi Allah'a ibadet eder, ondan korkar ve ona karşı takvalı olur denilir. Fakat ismu fail zikredilecek olursa bu sefer: Huve abidun li Rabbihi muttakin li Rabbihi haifun li Rabbihi: O Rabbine ibaden eden, Rabbine karşı takvalı olan, Rabbinden korkandır denilir. Aynı şekilde: Fulanın yerhabullah: Filan kişi Allah'tan korkar denilir. Diğer taraftan: Huve rahibun li Rabbihi: O Rabbinden korkan birisidir denilir. Fiili sözkonusu etmekle birlikte sonraya bırakacak olursak o taktirde onu (amel etmesini) lam ile güçlendiririz. Yüce Allah'ın: *"Onlardaki yazıda Rabblerinden korkanlara hidâyet ve rahmet vardı."* (A'râf, 154) buyruğu gibi. Yine yüce Allah: *"Fe iyyâya fe'rhabûn"* (Nahl, 51) buyruğunda (lam harfine gerek görmeksizin) bizzat geçişli bir fiil olarak zikretmiştir. Öbüründe ise lam harfini zikretmektedir. Çünkü burada "fe iyyâye: yalnız benden" buyruğu "fe liye" demekten daha mükemmeldir. Öbüründe ise "li Rabbihim: rabblerinden, rabbleri için" buyurması ise "Rabbehum" demekten daha mükemmeldir. Çünkü munfasıl mansub zamir ye harfi ile mecrur zamirden daha mükemmeldir. Orada zahir bir isim bulunduğundan ötürü onun lam ile pekiştirilmesi daha uygun ve lamsız kullanmaktan daha mükemmeldir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Eğer rüya yorumunu biliyorsanız."* (Yûsuf, 43) buyruğu bu kabildendir. Aynı zamanda "abbertu ruyahu: rüyasını yorumladım" denilir. Yüce Allah'ın: *"Onlar bizi*

gerçekten kızdırdılar." (Şuarâ. 55) buyruğu da böyledir. Halbuki "ristuhu: onu öfkelendirdim" denilir. Bunun yerine "rustulahu" denilmez. Bunun benzeri kullanımlar pekçoktur. Bir kimse konuşması esnasında: "Ma ente bi musaddikin lena: Sen bizi doğrulayıcı değilsin" deyip buradaki "musaddik" ismu fail olduğu için lam getirilmiştir. Yoksa normalde: "Saddaktuhu: Onu doğruladım" denilir. Aynı anlamı kastederek "saddaktu lehu" denilmez. Şâyet fiili zikretmiş olsalardı o taktirde: "Ma saddaktena: sen bizi doğrulamadın" diyeceklerdi. Halbuki "iman" lafzı böyle değildir. O her zaman için lam harfi ile zamire geçiş yapar. Bundan dolayı: Yalnızca "amentuhu: ona inandım (anlamında)" denilemez. Bunun yerine: "Amentu lehu: Ona inandım" denilir. Tıpkı: "Ekrartu lehu: Ona ikrarda bulundum, dediğini kabul ettim" denilmesi gibidir. Bu durumda "ikrar" lafzı ile açıklanması tasdik lafzı ile açıklanmasına göre daha uygundur. Bununla birlikte ikisi arasında da bir fark vardır.][597]

وَجَآؤُا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ
جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

18. "Bir de üstüne yalancıktan kanlı gömleğini getirdiler. "Hayır, nefisleriniz size aldatmış, böyle bir işe sürüklemiş. Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Sizin şu söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak Allah'tır" dedi."

Tefsiri:

["Sabrun cemil: güzel sabır" şikâyetsiz olarak sabretmek demektir. İşte Yakub (salat ve selâm ona): *"Ben keder ve üzüntümü ancak Allah'a açarım."* (Yûsuf. 86) sözlerini *"Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Sizin söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak Allah'tır."* sözleriyle beraber söylemişti. Çünkü şikâyetini Allah'a arz etmek sabrı cemile aykırı değildir.][598]

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

22. "Tam ergenlik çağına varınca kendisine hüküm ve ilim verdik. İşte iyilik yapanları Biz, böyle mükâfatlandırırız."

597 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 279-291.
598 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 666.

Tefsiri:

[Nûr, ilim ve hikmete gelince Yûsuf kıssasında yer alan yüce Allah'ın: *"Tam ergenlik çağına varınca kendisine hüküm ve ilim verdik. İşte iyilik yapanları Biz, böyle mükâfatlandırırız."* (22. âyet) buyruğu buna delildir. Bu âyet ihsan edici herkes içindir.][599]

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

23. "Evinde bulunduğu kadın, kendisinden murad almak istedi. Kapıları sımsıkı kapadı ve: "Sana söylüyorum, çabuk yanıma gel" dedi. O ise: "Allah'a sığınırım, doğrusu o (senin kocan) benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir.[600] Gerçekten zalimler kurtuluşa eremezler" dedi."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın Yûsuf kıssasında sözünü ettiği: Evinde bulunduğu kadın kendisinden murad almak istedi" buyruğundan itibaren *"O kadınların tuzaklarını üzerinden savdı. Çünkü O, hakkıyla işitendir, bilendir."* (Yûsuf. 34) buyruklarına kadar zikrettikleri ile bundan sonra zikrettikleri de böyledir. Yüce Allah'ın: *"O ellerini kesen kadınlara ne oldu?"* (Yûsuf, 50) buyruğundaki ifadeler Yûsuf'un sözlerindendir. İşte bu nefislerin Allah'a masiyet olan işlerden alıkonulup takvaya sımsıkı sarılmayı gerektiren ibret almak kabilindendir. Yine sûrenin sonlarında: *"Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır."* (Yûsuf. 111) buyruğu ile beyanı da bunun gibidir.][601]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aziz'in karısı: Sana söylüyorum, çabuk yanıma gel" deyince Yûsuf (aleyhisselâm)'ın: *"Allah'a sığınırım. Doğrusu o benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir. Gerçekten zalimler kurtuluşa eremezler."* demişti. Bu husustaki iki görüşten daha sahih olanına göre burada "Rabb" lafzından

599 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV. 396.

600 Buyruğunu, "Allah'a sığınırım, doğrusu O benim Rabbimdir. O bana güzel bir mevki bağışlamıştır. Emrine karşı gelemem..." diye meallendirilmesi de mümkündür. (Mâverdi, III, 23; Medârik, II, 216-217; Kurtubi, IX, 165) (Çeviren)

601 Mecmû'u'l-Fetâvâ, 334-335.

kasıt "efendi"dir. Bu da onu Mısır'dan satın alan ve karısına şu sözleri söyleyen kadının kocasıdır: *"Buna kıymet ver, iyi bak. Belki bize faydası dokunur yahut onu evlat ediniriz."* (Yûsuf. 21). Yüce Allah da: *"İşte Biz böylece Yûsuf'a o yerde imkân hazırladık ve ona rüya yorumunu öğrettik. Allah emrinde galibtir. Fakat insanların çoğu bilmezler."* (Yûsuf. 21) buyurmaktadır. O hanımına Yûsuf ile ilgili tavsiyede bulunduğu vakit: *"Buna kıymet ver, iyi bak"* demişti. Yûsuf ise: *"Doğrusu o (senin kocan) benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir"* demişti. Bundan dolayı da: *"Gerçekten zalimler kurtuluşa eremezler."* buyurmaktadır. Buradaki "innehu: doğrusu o (senin kocan)" (Âyet 23) zamiri ikisi tarafından bilinen kişi olan ve kadının da efendisi olan kocasıdır.

Şanı yüce Allah'ın: *"Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı."* (Yûsuf, 24) buyruğuna gelince bu buyruk ile yüce Allah onun Rabbinin burhanını gördüğünü haber vermektedir. Rabbi ise şanı yüce Allah'tır. Zindandaki iki arkadaşına dediği: *"Bu Rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir. Gerçekten ben Allah'a inanmayan ve kendileri ahireti inkâr eden bir kavmin dinini terk ettim."* (Yûsuf, 37) buyruğunda söylediği gibidir.

Onun: *"O (senin kocan) benim efendimdir."* (Yûsuf, 23) ifadesi rüyayı gören kişiye söylediği: *"Beni efendinin (Rabbinin) yanında an."* (Yûsuf, 42) demesindeki gibidir (aynı anlamdadır). Şanı yüce Allah buna karşılık: *"Fakat şeytan ona kendisini efendisinin yanında anmasını unutturdu."* (Yûsuf, 42) buyurmaktadır. Denildiğine göre o: *"Beni efendinin (Rabbinin) yanında an."* deyince Yûsuf'a kendi Rabbini anması unutturuldu.

Şöyle de açıklanmıştır: Hayır. o iki rüya görenden kurtulan kişiye şeytan Rabbini anmayı unutturmuştur. Doğrusu da budur. Çünkü bu da yüce Allah'ın: *"Beni Rabbinin/efendinin yanında an."* sözü ile örtüşmektedir. Yüce Allah da: *"Fakat şeytan ona kendisini efendisinin yanında anmasını unutturdu."* (Âyet 42) buyurmaktadır. Zamir ise eğer aksine bir delil bulunmuyor ise yakın olan isme ait olur. Çünkü Yûsuf Rabbini anmayı unutmamıştı. Aksine o Rabbini anan birisi idi. Zaten rüyalarını yorumlamadan önce de onları Rabbine iman etmeye çağırmış ve her ikisine: "*"Ey zindan arkadaşlarım, darmadağınık bir çok Rabbler mi hayırlıdır yoksa bir tek olan (ve her şeyi hükmü ve iradesi altında tutan) Kahhâr Allah mı? "Sizin O'nu bırakıp da taptıklarınız, kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı bir takım isimlerden başkası değildir. Allah, bunlara dair hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."* (Âyet 39-40) demişti. Daha öncesinde de onlara: *"Size"* yani rüyada *"rızıklanmak üzere*

bir yiyecek gelecek oldumu muhakkak onun ne olduğunu size daha gelmezden evvel haber veririm." (Yûsuf. 37) demişti. Bundan kasıt ise rüyanın yorumu (işaret ettiği gerçeği)dır. "*"Atalarım İbrahim, İshâk ve Yâkûb'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız yapabileceğimiz bir iş değildir. Bu hem bize hem insanlara Allah'ın lütuf ve kereminden dendir. Fakat insanların çoğu şükretmezler. "Ey zindan arkadaşlarım, darmadağınık bir çok Rabbler mi hayırlıdır yoksa bir tek olan (ve her şeyi hükmü ve iradesi altında tutan) Kahhâr Allah mı?"* (Yûsuf, 38-39). Böylelikle o işe Rabbini zikrederek başlamıştı. İşte bu da Rabbinin öğrettiklerindendi. Çünkü o yaratıcıyı kabul etseler dahi ahirete iman etmeyen Allah'a inanmayan müşrik bir kavmin dinini terk etmiş, bunun yerine şanı yüce Allah'ın emriyle önderler kıldığı İbrahim, İshak ve Yakub gibi mü'minlerin önderleri olan atalarının dinine tabi olmuş idi. Böylelikle o önce Rabbini anmış sonra her ikisini de Rabbine iman etmeye davet etmiş sonra da onların rüyalarını yorumlamaya geçerek şöyle demişti: *"Ey zindan arkadaşlarım. Biriniz kurtularak efendisine şarap sunacak..."* (Yûsuf. 41) daha sonra rüya yorumunu bitirdikten sonra da: *"(Yûsuf) bu ikisinden kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: Beni efendinin yanında an."* (Yûsuf. 42) Durum bu iken nasıl olur da şeytan Yûsuf'a Rabbini anmayı unutturabilir? Aksine şeytan sadece zindandan kurtulan kimseye Rabbini anmayı unutturmuştur. Bundan maksat da kendisinin Rabbine izafe olunan ve ona nisbet edilen zikirdir. Bu da onun yanında Yûsuf'u zikretmesi, anmasıdır.

Bu kanaate sahip olanlar derler ki: Daha uygun olanı Allah'a tevekkül etmesi ve Rabbinin yanında beni an dememesi idi. O Rabbine tevekkül etmeyi unutunca bu sefer zindanda birkaç sene daha kalmakla cezalandırıldı. Böyle diyenlere şu şekilde cevap verilir: *"Beni Rabbinin/efendinin yanında an."* demesinde tevekkül ile çelişen bir taraf yoktur. Aksine Yûsuf: *"Hüküm ancak Allah'ındır."* (Yûsuf, 40) demişti. Aynı şekilde babasının da: *"Hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin."* (Yûsuf, 67) demesi de onun tevekkülüne aykırı değildir. Hatta o: *"Bununla beraber Allah'tan size gelecek hiçbir şeyi sizden geri çeviremem. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Tevekkül edenler de yalnız O'na güvenip dayanmalıdırlar."* (Yûsuf. 67) demişti.

Aynı şekilde şanı yüce Allah da Yûsuf'un lehine Allah'ın ihlasa erdirilmiş kullarından olduğuna tanıklık etmiştir. İhlasa erdirilmiş (muhlas) ise Allah'tan başkasına güvenip dayanmakla birlikte ihlasa erdirilmiş bir kişi olamaz. Çünkü böyle bir iş şirktir. Yûsuf ise ne ibadetinde ne tevekkülünde asla müşrik birisi olmamıştır. Aksine o kendisinin bizzat yaptığı fiillerde Rabbine şu sözleri ile tevekkül ettiğini ortaya koymaktadır: *"Eğer sen bunların tuzaklarını benden sal-*

mazsan onlara meyleder cahillerden olurum." (Yûsuf, 33) sözleri ile Rabbine tevekkül etmişti. Bu durumda onun kullarının fiilleri hususunda nasıl ona tevekkül etmemiş olsun?

Yüce Allah'ın: *"Beni efendinin yanında an."* (Yûsuf, 42) buyruğu onun Rabbine/efendisine: *"Beni ülkenin hazineleri üzerine tayin et. Çünkü ben iyice koruyanım, bilenim."* (Yûsuf, 55) sözleri gibidir. O dini bir maslahat dolayısıyla yönetimi isteyince onun bu isteği tevekküle aykırı değildi. Ayrıca bu yasaklanmış olan emirlik/yöneticilik isteme kabilinden de değildi. Hem onun zindandaki arkadaşına: *"Beni efendinin yanında an"* demesi tevekküle nasıl aykırı olabilir? Çünkü bu ifadesinde sadece onun durumunu hükümdara haber vermek vardır. Bundan kasıt ise hakkın açıkça ortaya çıkması için durumunu bilmesi idi. Yûsuf da insanların en sebatlı olanlarındandı.

Bundan dolayı hükümdarın huzuruna getirilmesi istenip: *"Hükümdar: Onu bana getirin."* (Yûsuf, 50) deyince Yûsuf da: *"Efendine dön de o ellerini kesen kadınlara ne oldu diye sor. Şüphe yok ki benim Rabbim onların hilelerini çok iyi bilendir."* (Yûsuf, 50) demişti.

Yûsuf öbür durumda Rabbini/efendisini nasıl andı ise bu durumda da onu öylece anmıştır ve: *"Efendine dön ve o kadınların durumu ne oldu diye sor."* demişti. Bu durumda onun zindandan kurtulan arkadaşına: *"Beni efendinin yanında an"* demesinde ne vacibi terk ne de haram olanı işlemek sözkonusudur ki yüce Allah bundan dolayı zindanda bir kaç yıl daha kalmak sûretiyle onu cezalandırsın. Çünkü onu zindana atanlar bundan önce zaten ona zulmederek onu zindana atmayı kararlaştırmışlardı. Onlar onun günahsız olduğunu bildikleri halde bunu yapmışlardı. Şanı yüce Allah: *"Sonra bütün delilleri gördükleri halde yine de onu bir süreye kadar zindana atmak onlarca uygun görüldü."* (Yûsuf, 35) buyurmaktadır. Onun zindanda kalması Allah'ın ona bir lütuf ve ihsanı idi. Böylelikle onun sabrı ve takvası kemal derecesine ulaştı. Çünkü o neye sahip olmuşsa sabır ve takva ile sahip olmuştu. Bundan dolayı o: *"Ben Yûsuf'um bu da kardeşimdir. Allah bize lutfetti. Çünkü kim korkar ve sabrederse her halde Allah iyilik edenlerin mükafatlarını zayi etmez."* (Yûsuf, 90) demiştir. Eğer o sabretmemiş ve Allah'tan korkmamış olsaydı aksine zindana atılmak korkusu ile tahammülsüzlük göstererek onların isteklerini yerine getirmek sûretiyle onlara itaat etmiş olsaydı kesinlikle o bu sabır ve bu takva mertebesine ulaşamaz ve daha faziletli olanı elden kaçırırdı. Herkesin ittifakı ile bu böyledir.

Fakat ilim adamları zina etmek için zorlamak mümkün olup olmadığı hususunda iki farklı görüşe sahiptir.

Bir görüşe göre buna imkân yoktur. Ahmed b. Hanbel, Ebu Hanife ve başkalarının görüşü gibi. Bunlar: Hayır, zorlama organın sertleşmesine engeldir demişlerdir.

İkinci görüş de mümkündür. Bu görüş ise Malik, Şafii, İbn Akil ve onun dışında İmam Ahmed b. Hanbel'in mezhebine mensup ilim adamlarının görüşüdür. Çünkü zorlama organın sertleşmesine aykırı değildir. Zorlama fiilin seçim ve tercih ile yapılmasına aykırı değildir. Aksine zorlanan kimse daha alt mertebede olan işi yapmayı kabul ederek iki şerden daha büyük olanını def etmeyi seçer. Aynı şekilde sertleşme de onun fiili ile olmaz. Aksine zincire vurularak yatırılabilir ve kadın onunla bu fiili işleyebilir. Bu durumda onun şehveti harekete geçer. Kadın da onun organını sokmasını sağlayabilir.

Öncekilerin görüşüne göre ona kadının kendisinden yapmasını istediği işi yapması hiçbir şekilde helal olamaz. İkinci görüşe göre de hapse atılmak zinayı mübah kılacak bir zorlama değildir. Bu bakımdan ağır kanaatinin kendisini öldürecekleri doğrultusunda yahut da organlarından birisini telef edecekleri doğrultusunda olması halinden farklıdır. O halde görüş ayrılığı ancak bu husustadır. Onlar da Yûsuf (aleyhisselâm)'a bu kadar ileri derecede bir ceza uygulama noktasına gelmemişlerdi.

Şâyet: Zorlama sebebi ile bu işi yapmak onun için caiz olurdu. Fakat bu durumda daha faziletli olanı elden kaçırırdı denilecek olursa

Yine aynı şekilde şunu belirtelim: İkrah ilk defa öncelikle hâsıl olur, sonra mübaşerette bulunur. Ondan sonra onun hayâsızlığı sürdürmekte bir şehvet ve iradesi de kalmaya devam eder.

Zinada ikrah düşünülemez diyenler şöyle der: Zincirlere bağlanmış kimse gibi herhangi bir fiili durumu olmayan kişi ile kendisinin fiili durumu olan kişi arasında bir fark vardır. Nitekim kadın da yere yatırılıp onunla zina edilmesini sağlayacak şekilde bağlanacak olursa ittifakla günahkâr olmaz. Fakat kendi iradesiyle zina edinceye kadar zorlanacak olursa bu hususta iki görüş vardır ve bunlar Ahmed'den gelen iki farklı rivâyettir. Fakat cumhur: Kadın günahkâr olmaz demişlerdir. Ayrıca buna yüce Allah'ın: *"Kim ki onları zorlarsa şüphe yok ki Allah onların zorlanmalarından sonra mağfiret ve rahmet edicidir."* (Nûr. 33) buyruğu delildir. Bunlar derler ki: Kadının fiili ayrıca sertleşmeye gerek bırakmaz. Çünkü onun zorlanması içki içmeye zorlamak gibidir. Bu yönüyle erkeğin fiilinden farklıdır. Bunun genişçe açıklanacağı yer burası değildir.

Burada maksadımız şudur: Yûsuf Allah'ın kendisinin işlediğini zikrettiği herhangi bir günah işlemiş değildir. Şanı yüce Allah herhangi bir nebinin eğer bir günahını zikretmişse mutlaka o nebinin o günahından mağfiret dilemiş olduğunu da zikretmiştir. Yûsuf (aleyhisselâm)'dan ise bu söz dolayısıyla mağfiret dilediğini zikretmemiştir. Aynı şekilde hayâsızlığın öncesindeki işlerden ötürü mağfiret dilediğini de zikretmemektedir. Böylelikle onun ne bu hususta ne ötekinde herhangi bir günah işlemediği bilinmiş olmaktadır. Aksine o sadece Allah için terk ettiği bir arzu ve istek duymuştur. Bundan dolayı da ona bir hasene ile sevap verilmiştir. Nitekim bu husus yerinde genişçe açıklanmıştır.

Belaya maruz kalmanın keffaret olduğu günahlara gelince; keffaret olan musibetlere uğrayan kimsenin karşı karşıya kaldığı hususlardır. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisinde olduğu gibi: "Herhangi bir mü'mine bir yorgunluk. bir bitkinlik, bir üzüntü, bir keder, bir gam, rahatsız edici bir husus isabet edecek olursa şüphesiz Allah onun sebebiyle günahlarını affeder."[602]

Şanı yüce Allah şu: *"Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür."* (Nisa, 123) buyruğunu indirince Ebu Bekir: Ey Allah'ın Rasûlü, belimizi kıran buyruk gelmiş oldu. Bizden kim bir kötülük işlemez ki dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Üzülmez misin, yorulmaz mısın, sıkıntı veren işlerle karşı karşıya kalmaz mısın? İşte bunlar size verilen cezalardandır" buyurdu.[603]

Böylelikle yüce Allah'ın: *"Fakat şeytan ona kendisini efendisinin yanında anmasını unutturdu."* (Yûsuf, 42) buyruğunun yani şeytan o hizmetkara efendisinin yanında bu durumu anmayı unutturdu ve Yûsuf'un Rabbini andığını da unuttu. Mastar hem faile hem mefule izafe olunabilir. Yûsuf Rabbini andığı halde hizmetkar kişi Yûsuf'un Rabbini andığını unuttu. Şeytan da ona Rabbini anmasını unutturdu. İşte bu özel anmadır. Çünkü her ne kadar o Rabbine/efendisine içki sunuyor idiyse de bu hususu hatırlayamayabilir. Şeytan da ona Rabbine/efendisine bunu hatırlatmayı unutturmuş ve efendisine bunu anmamasını sağlamış olabilir. Nitekim *"beni an"* demek sûretiyle ona efendisine hatırlatmasını emretmiş oldu. Şeytan da ona efendisine hatırlatmasını unutturdu. Buna göre efendisine hatırlatması demek onun hatırlamasını sağlamaktı. Şeytan da ona efendisinin Yûsuf'u anmasını unutturdu. "Zikir: Anmak" mastar ve isimdir. İsim olması ciheti ile izafet edilebilir. O taktirde bütün bunları kapsar. Yani şeytan ona efendisi ile alakalı ve ona izafe edilen anmayı unutturdu. Rabbini/efendisini unutanın hizmetçi olup Yûsuf olmadığını açıklayan buyruklardan birisi de bundan

602 Kaynakları daha önce gösterildi.

603 Kaynakları daha önce gösterildi.

sonraki: *"O ikisinden kurtulmuş olan uzun bir süre sonra (Yûsuf'un) tavsiyesini hatırladı ve dedi ki: "Ben size bunun yorumunu haber vereyim, hemen beni gönderin."* (Yûsuf, 45) ve: *"Bir süre sonra hatırladı"*demesi onun unutmuş olduğu sonradan da bu unuttuğunu hatırladığına delildir.

Denilse ki: Yûsuf'un: *"Beni efendinin yanında an."* (Yûsuf, 42) buyruğunda ve benzerlerinde efendiye "Rabb" adını verdiğinde şüphe yok. Bu onun şeriatinde caiz idi. Tıpkı yine onun şeriatinde anne babasının ve kardeşlerinin ona secde etmesinin caiz olduğu gibi ve tıpkı onun şeriatinde hırsızlık yapanın köle olarak alınmasının caiz olduğu gibi. Her ne kadar bütün bunlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şeriatinde nesh edilmiş ise de. Yine onun: *"Doğrusu o (senin kocan) benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir"* (Âyet 23) buyruğunda *"Rabb"* ile efendiyi kastetmiş ise onun için bir sakınca yoktur. Fakat bilindiği üzere Allah için korkudan dolayı hayâsızlığı terk etmek o kadının efendisi/kocası razı olsa dahi bir farzdır. Yûsuf ise bu işi Allah'tan korkarak yapmamıştır. *"Andolsun ki o kadın ona meyl etmişti. O da o kadına meyletmişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı."* (Yûsuf, 24); *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* (Yûsuf, 24) buyurmaktadır. Yine Yûsuf da: *"Rabbim! Ben zindanı bu kadınların beni kendisine davet edegeldikleri şeye tercih ederim. Eğer sen bunların tuzaklarını benden savmassan onlara meyleder cahillerden olurum."* (Âyet 33) demişti. *"Bunun üzerine Rabbi onun duasını kabul etti, o kadınların tuzaklarını üzerinden savdı. Çünkü O hakkıyla işitendir, bilendir."* (Yûsuf, 34).

İşte bu Yûsuf (aleyhisselâm)'ın kendisini fuhuş işlemekten alıkoyacak kadar bir Allah korkusuna sahip olduğuna delildir. İnsanlar böyle bir şeye rıza gösterecek olsalar dahi. O yüce Rabbine kadınların hile ve tuzaklarını kendisinden uzaklaştırması için dua etmişti. Onun: *"Rabbim! Ben zindanı bu kadınların beni kendisine davet edegeldikleri şeye tercih ederim"* sözleri müzekker çoğul kipi iledir. Bununla birlikte *"kadınların tuzaklarını"* sözü ise dişil çoğul kipidir. Burada bu kadınların beni kendisine davet ettikleri şeyden dememiş olması bununla öteki arasında bir fark olduğuna ve kadınlarla birlikte o kadın ile fuhuş işlemeye onu çağıran erkeklerin bulunduğuna ve orada kocasından başka birisinin de bulunmadığına delildir. Buna sebep ise onun kocasının ya karısını az kıskanan yahut hiçbir şekilde kıskanmayan birisi olmasından dolayıdır. Ayrıca o karısını seviyor ve ona itaat ediyordu. Bundan dolayı o karısının Yûsuf'tan murad almak istediğini öğrenince şöyle demişti: *"Yûsuf, sen bundan vazgeç. (Ey kadın) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen gerçekten günahkârlardan oldun."*

(Yûsuf. 29) demiş ve onu cezalandırmamıştı. Ayrıca Yûsuf'u kendisine yakınlaştırmak imkânını bulmaması için de karısını ve Yûsuf'u birbirinden ayırmamış. Yûsuf'a olanı biteni -karısına olan sevgisinden dolayı- kimseye söz etmemesini emretmişti. Eğer onda karısına karşı bir kıskançlık bulunmuş olsaydı mutlaka onu cezalandırırdı.

Bununla birlikte olay etrafa yayıldı ve insanlar durumu Yûsuf'tan başka bir yolla öğrendiler. Sonunda şehirdeki kadınlar da bu olayı dillerine doladılar ve azizin karısının yanındaki hizmetçi genç delikanlıdan murad almak istediğini söylediler. Bununla birlikte de o: *"O kadınların gizlice aleyhinde konuştuklarını işitince kendilerine haber gönderdi. Onlara rahatça yaslanacak bir yer hazırladı. Onların her birine de birer bıçak verdi ve: "Çık karşılarına" dedi. Kadınlar onu görünce, onun gerçekten büyük bir güzelliğe sahip birisi olduğunu anladılar; ellerini kestiler ve dediler ki: "Allah'ı tenzih ederiz. Bu, bir beşer değildir. Bu ancak çok şerefli bir melektir." Kadın dedi ki: "Kendisi dolayısı ile beni ayıpladığınız işte budur. Evet, andolsun ben ondan murad almak istedim. Fakat o kendisini korudu. Şâyet kendisine emredeceğimi yapmazsa, andolsun zindana atılacak ve her halde zillete uğrayanlardan olacaktır.""* (Yûsuf. 31-32).

Bu da kadının hâlâ Yûsuf'tan murad almak ve onunla başbaşa kalmak imkânına -kocasının olanı biteni bilmesine rağmen- sahip olduğuna delildir. Bu ise deyyusluğun en büyük şekillerindendir. Diğer taraftan Yûsuf hapse atılınca ancak kadının emri ile hapse atıldı. Çünkü kadın kocasının emri olmadıkça onu haps etmek imkânına sahip olamaz. Onu hapse atan kocasıdır. Kadının: Bu kıpti kişi benim namusumu kirletti demesi üzerine onu hapsettiği rivâyet edilmiştir. O aslında deyyusluğundan ve kıskançlığının azlığından ötürü kadın için ve onun isteğine destek sağlamak için Yûsuf'u hapsetmişti. Böylelikle o da Yûsuf'a hayâsızlık işlemeye çağıran kimseler arasına girmiş olmaktadır.

Böylece şunu bilmiş oluyoruz: Yûsuf o hayâsız fiili işlemeyi ondan dolayı ve ondan korktuğu için terk etmedi. Aksine kesin olarak şunu bilmiş olduk ki o ondan hiç de korkmuyordu. Ve eğer Yûsuf o kadının istediğini yerine getirmiş olsaydı kocası bunu bilmeyecekti. Hatta bilse dahi belki de buna tepki göstermeyecekti. Çünkü o bir murad almak istemeyi ve çoğunlukla bu sonuca götüren yalnız kalmayı öğrenmiş olduğu halde buna tepki göstermemişti. Onun Yûsuf'u cezalandırmak istediğini varsaysak bile kocasına hükmünü geçiren ve onun üstünde otoritesini kurmuş olan kadındı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Akıl ve din itibari ile eksikliğinize rağmen kararlı bir adamın aklını

başından sizden daha çok alabilecek kimseyi görmedim."[604] buyurmaktadır. Âişe (radıyallâhu anhâ) validemiz de Ebu Bekir es-Sıddik'in imam olması hususunda ona cevap vermesi üzerine de: "Muhakkak sizler Yûsuf'un çevresindeki kadınlar (gibi)siniz" buyurmuştu.[605]

Âişe'de kendisine: "Onlar ise galib geleni yenilgiye uğratan en kötü galiplerdir" mısraını okuyunca onun bunu bir daha tekrar etmesini istemiş ve kendisi de: (Evet) onlar galip gelen kimseyi yenen en kötü galiplerdir" buyurmuştu.[606]

Şimdi bu kadın bu kocaya nasıl galip gelmez ve Yûsuf'u cezalandırmasına engel olmazdı?

Diğer taraftan insanlar bir takım kimselerin hanımlarının otoritesi altında bulunmak gibi bir huya sahip olduklarını göregelmişlerdir. Tatarların ve başkalarının kadınlarında bu görülen bir husustur. Böyle birisinin kendisinin yahut hanımının hizmetçisinde kötü bir maksadı bulunabilir, onunla birlikte istediğini de yapabilir. Koca ise bunu açığa çıkartmak yahut cezalandırmak istedimi karısı ona engel olur ve onu def eder. Hatta onu küçültür, bizzat kendisi, ailesi, yakınları vasıtasıyla onun üzerine türlü kötülük kapılarını açar, ondan mehrini ve daha başka şeyleri ödemesini ister. Sonunda kocası ondan başa baş da olsa kurtulmayı temenni eder. Ve bu kocada bir kıskançlık bulunmakla birlikte böyle olurken ya kıskançlığı yetersiz ise durum nasıl olsun?

İşte bütün bunlar Yûsuf'un fuhşu terk etmesine sebep olan hususun efendiden korkması değil Allah korkusu olduğunu açıkça göstermektedir. Bundan dolayı o: *"Doğrusu o benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir. Gerçekten zalimler kurtuluşa eremezler."* demiştir.

Denildiğine göre bu Yûsuf'un güzelliklerini, onun hem Allah'ın hakkına hem yaratılmışların hakkına riâyet ettiğini ve onun kötülüğü en güzel olan yol hangisi ise onunla bertaraf ettiğini gösteren hususlardan birisidir. Şüphesiz başkasının karısı ile zina etmekte bu işi yapmaya engel iki hak vardır. Bu hakların her biri bu işin haram kılınmasında bağımsız bir sebeptir. Fuhuş koca razı olsa bile Allah'ın hakkı dolayısıyla haramdır. Kocaya karısı hususunda zulmetmek de kocanın hakkından ötürü haramdır. Velev ki o günahtan tevbe etmek sebebiyle Allah'ın hakkı düşecek olsa bile kocanın karısındaki hakkı hiçbir şekilde düşmez. Tıpkı ona zulmetmesi ve malını alması ile birlikte Allah'ın hakkı dolayısıyla tevbe etmesinde olduğu gibi bu tevbe ile mazlumun hakkı düşmez.

604 Buhârî, 304; Müslim, 79.
605 Buhârî, 682; Müslim, 418.
606 Ahmed, II, 202; Ebu Ya'la, 6871; Beyhaki, X, 240. Senedi hasendir.

Erkeğin karısının zina etmesi halinde onun zina ettiğini söyleyip onunla lanetleşmesi ve recm edilerek cezalandırılması için gayret göstermesi caiz olmakla birlikte yabancı bir erkeğin durumu farklıdır. Yabancı bir erkeğin kadına zina isnadında bulunup lanetleşmesi caiz değildir. Aksine dört şahit getirmeyecek olursa ona had vurulur. Çünkü kadının kocası aleyhine ifsad edilmesi kocasına yapılacak zulmün en büyüklerindendir. Ve bu kocaya göre malının alınmasından daha büyük bir iştir. Bundan dolayı eğer ancak öldürmekle bunu önleyebilecekse ilim adamlarının ittifakıyla o adamı karısından uzaklaştırmak maksadıyla onu öldürmesi ilim adamlarının ittifakıyla caizdir. Bu husustaki iki görüşten daha güçlü olanına göre öldürmeden daha az bir savunma ile dahi bertaraf edilebilecek olsa bile onu öldürmek yine caizdir. Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'ın başından geçen olayda olduğu gibi. Yanına kılıcında kan izleri bulunan bir adam gelip karısının bacakları arasına oturmuş bir adam görmesi üzerine kılıçla onu vurduğunu söyleyince Ömer onun bu yaptığına itiraz etmemiş hatta onun yaptığını övmüştür. Onun bu sebepten ötürü öldürdüğünün delilleri açıkça ortaya çıkmış ise de böyle diyenin sözü kabul edilir.

Bu ise evinin içine bakan bir adamı görmesine benzer. Böyle birisinin ta baştan itibaren gözünü çıkarması onun için caizdir ve ayrıca onu uyarmak gibi bir yükümlülüğü yoktur. Bu husustaki iki görüşün daha sahih olanı budur. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Bir adam senin evinin içine bakacak olup sen de onun gözünü çıkaracak olursan sana hiçbir şey düşmez" buyurmuştur.[607]

Aynı şekilde başkasının elini ısırıp eli ısırılanın elini çekmesi üzerine ısıranın dişlerinin yerinden sökülmesi ile ilgili söylediği de bunun gibidir.

İşte hadis fukahasının ve selefin çoğunluğunun benimsediği kanaat budur. Her iki mesele hakkında da yeri burası olmayan ihtilaflar da vardır. Çünkü burada bizim maksadımız başkasının karısı ile zina eden kimsenin kocaya zulmetmiş olacağı ve kocanın onda bir hakkının bulunacağını anlatmaktır. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de cihada gidenin karısı ile zina eden kimse ile ilgili olarak kıyamet gününde mücahide onun hasenelerinden dilediği kadarını alması imkânının verileceğini zikretmiştir.[608]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ey Allah'ın Rasûlü! En büyük günah hangisidir dedim. O: "Allah'a seni

607 Buhârî. 6888; Müslim. 2158.
608 Kaynakları daha önce gösterildi.

yaratan o olduğu halde eş koşmandır" dedi. Ben: Sonra hangisidir dedim. O: "Seninle beraber yemek yiyecek korkusuyla çocuğunu öldürmendir" buyurdu. Sonra hangisidir dedim. O: "Komşun olan adamın helali ile zina etmeye kalkışmandır" buyurdu.[609] Böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) komşunun helali ile zina etmeyi zikretmektedir. İşte bundan kocanın bu hususta bir hakkının olduğu, komşuya zulmetmenin -komşuluğa duyulan ihtiyaç sebebi ile- daha büyük olduğu bilinmiş olmaktadır.

Şöyle denilebilir: Bu bir kadının kocası için sakınılması imkânsız olabilen bir haldir. Komşunun ise yabancıya göre fazladan bir hakkı vardır. Peki ailesi hususunda ona zulmedecek olursa komşular birbirlerine nasıl güvenecektir? Çünkü bu durumdaki zulüm başkalarına göre daha büyüktür. Komşunun komşusunun hanımını başkalarına karşı koruması gerekirken kendisi nasıl onu ifsad eder? Evli bir kadın ile zina etmenin her biri bağımsız olarak haram olmasını gerektiren iki gerekçesi bulunduğuna göre -ve bunların her biri ölmüş domuz eti gibidir- Yûsuf da buna gerekçe olarak kocanın hakkını göstermiş bulunuyor. Bununla birlikte bu iki hakkın her biri onun için bir engeldi. Ama onun kocanın hakkını gerekçe göstermesinin çeşitli faydalı sebepleri vardır:

1. Bu yüce Allah'ın hakkından farklı olarak kadının bildiği ve bundan dolayı onu mazur görebileceği bir engeldir. Çünkü o kadın bu hususta Allah'ın cezasının ne olduğunu bilmiyordu.

2. Kadının bundan dolayı çekinmesi böylelikle kocasının hakkını ya ondan korkarak ya da hakkını korumak isteği ile- gözetebilir. Çünkü bir hizmetçi efendisinin hakkını gözetmek üzere bu işi yapmak istemediğine göre kadının bunu gözetmesi daha da önceliklidir. Çünkü o kendisinin gözettiği maksatta hainlik etmiş olacaktır. Halbuki hizmetkar böyle değildir. Çünkü ondan istenen hizmet etmesidir. Onun fuhuş işlemesi ise kocasının malından kadının bir şeyler çalması gibidir.

3. Böyle bir gerekçe kadını ümitsizliğe düşürecek bir engeldir. Çünkü bu durumda kadının nikâh yoluyla olsun fuhuş yoluyla olsun maksadını gerçekleştirme umudu kalmaz. Bu yönüyle erkek hizmetçi ile kocaya karşı cariyenin durumu farklıdır. Çünkü cariye erkek efendisinin kendisini helal bir nikâh ile alması ümidini taşıyabilir.

4. Eğer o zinayı gerekçe olarak göstermiş olsaydı bu sefer kadın kocasından ayrılmaya ve onunla evlenmeye çalışırdı. Böyle bir iş ise yalnızca kocanın hak-

609 Kaynakları daha önce gösterildi.

kından ötürü haramdır. Bundan dolayı koca kendi isteğiyle hanımını boşayacak olursa ondan başkasının onunla evlenmesi caiz olur. Fakat eğer başkası onunla evlenmesi için karısını boşayacak olursa bu Sa'd b. er-Rebi'in Abdurrahman b. Avf'a şöyle demesi gibidir: Benim iki eşim var. Sen onlardan dilediğini seç. Ben de onu boşayayım. Onunla sen evlenirsin. Fakat kocanın rızası olmasa helal olmaz. Nitekim Müsned'de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Bir kadının kalbini kocası aleyhine bir köleyi efendileri aleyhine bozan bir kimse bizden değildir."[610]

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir kimsenin kardeşinin evlenmek isteği ile talib olduğu bir kimsenin talebi üzerine o kimseye talib olmasını, kardeşinin pazarlığını yaptığı bir malın (neticeyi almadan) pazarlık yapmaya kalkışmasını haram kılmıştır.[611] Eğer bu talib oluş öncekinin talib oluşundan sonra ve akitten önce yapılırsa onun istediği kadınla evlenmeye talib olması helal değildir. Ya akitten sonra zifafa girdikten ve birliktelikten sonra nasıl olsun?

Eğer zinanın haram olduğunu gerekçe göstermiş olsaydı kocasından ayrılıp onunla evlenmek ümidine kapılabilirdi. Çünkü hiç şüphesiz kadınların planları pek büyüktür. Bunun gibi olaylar da çok olmuştur. Bu sebeple o efendisinin hakkını gerekçe gösterip: *"Doğrusu o benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir."* deyince bu işten ümidini kesmiş ve kocasının hakkını gözeteceğini bilmiş, kesinlikle hanımı hususunda kocasına haksızlık yapmayacağını öğrenmişti. Bununla birlikte eğer kocasının fuhşa rıza gösterdiği ve hanımına bu işi mübah kabul ettiği (itiraz etmediği) varsayılsa bile bu yüce Allah'ın hakkı dolayısıyla da aynı zamanda kocanın hakkı dolayısıyla da o kadına yaklaşmayı mübah kılmayan hususlardan olurdu. Çünkü insan sahip olduğu her bir hakkı düşüremez ve onun düşürmesiyle de düşmüş olmaz. Bu gibi haktan vazgeçiş onun başkasına karşılıksız vermesi mübah olan hususlar ile ilgilidir. Aynı zamanda karşılıksız verilmesinde ona zararlı olmayan hususlar hakkındadır. İhtiyacından fazla bir maldan veya bir faydadan ona bir şeyler vermesi gibi.

İnsanın karşılıksız bağışlama yetkisi olmayan şeyler ise, onun mübahtır demesiyle mübah olmaz. Mesela birisi diğerine bana büyücülüğü, kâfir olmayı, kahinliği öğret buna karşılık beni doğru yoldan çıkaracağın için de sana hakkımı helal ediyorum dese yahut da: Sen beni köle olarak sat ve benim bedelimi al. Bundan dolayı da sana hakkım helal olsun demesi gibi.

610 Ebu Davud, 2175; Ahmed, V, 352; Bezzar -Keşful Estar-, 1500; Ebu Ya'la, 2413; Buhârî, -et-Tarihul Kebir, I, 396- Hadis sahihtir.

611 Bu Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiş bir hadistir.

Aynı şekilde: Benimle oğlumla karımla yahut cariyelerimle fuhuş yap diyecek olsa bu onun bu işi mübah kıldım demesiyle bu hususlardaki hakkını düşürecek bir davranış olamaz. Çünkü onun bu işleri serbest bırakmak hakkı yoktur. Bilindiği üzere şanı yüce Allah erkek kadın rızalarıyla bile yapsalar zinadan ötürü kadını cezalandırır. Fakat burada maksat şudur: Bu halde bile o kişiye bir zulüm vardır ve bunun mübah kılınması ile bu zulüm ortadan kalkmaz. Tıpkı bir kimseyi kâfir yahut köle yapması halindeki zulmü gibi. Çünkü onunla yahut eşiyle fuhuş işlemesinde ona bir zarar ilişmektedir ve o bu zararı mübah kılmak imkânına sahip değildir. Bu da kâfir olması halindeki kendisine gelen zarar gibidir. Aynı zamanda bu şuna benzer: Bir kimse diğerine sen aklımın başından gitmesini sağla, bundan dolayı da sana hakkımı helal ediyorum diyecek olursa kimse başkasına böyle bir hak veremez. Aksine bu işi yapması ona yasaktır. Tıpkı sefih/beyinsiz kimsenin kendi malındaki tasarruftan yahut haklarını düşürmekten alıkonulması gibi. Deli ve küçük de böyledir. Bütün bunlar kendi haklarından ötürü hacr altındadırlar/kısıtlıdırlar. Bundan ötürü eğer küçük yahut beyinsiz sefih kişi malını almasına izin verecek olsa bile onun böyle bir hakkı yoktur. Kendisinin küfre girmesine yahut kendisini delirtmeye yahut hünsalaştırmaya ya da kendisi ile ve ailesi ile fuhuş işlemesine izin veren bir kimse hiç şüphesiz sefihlerin en sefihlerindendir. Bu faiz alıp vermek gibidir. Hiç şüphesiz faiz veren kişi buna baliğ ve reşid olmakla birlikte rıza gösterse dahi bu iş mübah olmaz. Çünkü bununla o kişiye zulmedilmiş olur. Bundan dolayı faiz alanın kendisinden tahsil etmiş olduğu fazlalığı istemek ve ona ana parasından başkasını vermemek hakkına -vaktiyle bunu kendi isteği ile vermeyi kabul etse dahi- hakkı vardır. Eğer faizin haram kılınması yalnızca Allah'ın hakkından ötürü olmuş olsaydı onun razı olması ile bunun düşmesi gerekirdi. Ve eğer hakkından vazgeçmesi ile hakkı da düşmüş olsaydı fazlasını istemekde hakkı olmazdı. Bir insanın kendi kendisini öldürmesi başkasını öldürmesinden daha büyük çapta bir haramdır. Bu sebeple bir kişi başkasına sen beni öldür diyecek olsa kesinlikle kendisinin kendisine karşı yapabileceğinden daha büyüğünü yapabilmek hakkına sahip olamaz. Bundan dolayı kıyamet gününde büyüklerin yapacakları zulümlerden dolayı şikâyette bulunulacaktır. Halbuki onlar emirleri altında bulunanları kâfir olmaya zorlamamışlardı. Aksine kendi istekleri ile kâfir olmuşlardı. Yüce Allah: *"Yüzlerinin ateşte evirilip çevirileceği o günde diyecekler ki: "Nolaydı keşke biz Allah'a ve Rasûle itaat etseydik." Diyecekler ki: "Rabbimiz, gerçekten biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat ettik. Onlar da bizi yoldan saptırdılar." "Rabbimiz, onlara azaptan iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle lanetle.""* (Ahzâb. 66-68); *"Nihâyet hepsi birbiri ardınca oraya girip toplandıkları zaman da sonrakileri öncekileri*

için: "Rabbimiz, işte bizi bunlar saptırdılar. Onun için bunlara ateş azabını iki kat ver" diyecekler. (Allah) buyuracak ki: "Herkese iki kattır. Fakat siz (bunu) bilmiyorsunuz." (A'râf. 38) ve : *"Kâfirler diyecekler ki: "Rabbimiz, cin ve insanlardan bizi saptıran o iki kişiyi bize göster ki en aşağıda olanlardan olsunlar diye onları ayaklarımızın altına alalım.""* (Fussilet. 29) buyurmuştur. İşte bu şekilde insanlar şeytana -kendilerini günahları işlemeye zorlamamış aksine onlar kendi seçim ve tercihleri ile günah işlemiş olsalar dahi- lanet okuyacaklardır.

Denilse ki: Bunlar insan ve cin şeytanlarına: Biz bu hususlarda bizim aleyhimize bir zarar olacağını bilmiyorduk. Ama sizler bu işi bize süslü gösterdiniz, güzel gösterdiniz sonunda bu işi yaptık. Bizler bu işi bilmeyen kimselerdik diyecekler. O vakit şöyle cevap verilir: Bir kimsenin yaptığı işten dolayı göreceği zararı bilmemesi dolayısıyla o işe razı olmasının ve onun izniyle o işin yapılmasının muteber olmadığını biliyoruz. Çünkü rıza ve izin neye izin verip neye razı olduğunu bilen kimseler tarafından olursa sahih olur. Ama insanın göreceği zararın ağır olduğu hususlara rıza göstermesi ancak bunu bilmemesi halinde sözkonusudur. Aksi taktirde insan zatı itibari ile ağırlıklı zararlı olacağı şeylerden uzak durur.

Bundan dolayı kusurlu veya kusuru gizlenmiş bir malı fiyatı belli olmayan ve durumunu bilmediği bir malı ona razı olmadan satın alan bir kimsenin bundan sonra bile o alışverişi fesh etmek hakkı vardır. Aynı şekilde kâfir olmak, delirmek. aile halkı ile zina etmek gibi işlere de ancak bunların kendisine vereceği zararı bilmeyen bir kişi rıza gösterebilir. Dolayısıyla bu gibi işlere izin vermesi halinde hakkı düşmez. Aksine o kendisine zulmedilmiş birisi olur. Eğer: Ben bu işlerdeki cezayı da biliyorum ve buna razıyım diyecek olursa yalan söylemiş olur. Hatta o bütün insanlar arasında ne söylediğini en ileri derecede bilmeyen bir kişi olur.

İşte bundan dolayı anlamını bilmediği bir söz söyleyip ondan sonra: Ben bunun gereğini Allah'ın yanında almaya niyetlendim diyecek olursa bu husustaki iki görüşün daha güçlü olanına göre sahih olmaz. Mesela bir kimse ne anlama geldiğini bilmeden "behşem" diyecek olsa yahut da: Eve girdiğin taktirde benden boşsun deyip Arapçada bunun gereğini de niyet edecek olursa ve bunu bilmeden söylemişse şüphesiz ki niyet kasıt ve rıza bilmek şartına bağlıdır. Bilmediği bir şeye razı değildir. Ancak bilmekle birlikte o şeye razı olması hali müstesnadır. Bir kimse kâfir olmaya delirtilmeye kendisi ve eşi ile fuhuş yapılmasına razı olursa şüphesiz ki o bu hususta kendisine ne gibi zararların geleceğini bilmeyen bir kişidir. Hatta böyle bir kişi sefihtir. Onun rızasına ve iznine itibar yoktur. Aksine kendisine zulmeden ve ona bu işi yapanlar nezdinde bu hususta Allah'a ait olan hak dışında onun bir hakkı vardır. Böyle birisinin hakkı bu işi kabul etmeyen ve bu işe mani olmaya çalışan kimsenin hakkından daha aşağı olsa da böyledir.

Bundan dolayı Yûsuf (aleyhisselâm): *"Doğrusu o benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir. Gerçekten zalimler kurtuluşa eremezler."* demişti. Yani ben onun hanımına bu işi yaptığım taktirde durum ne olursa olsun zalim birisi olurum. Bu ise onun bana yaptığı iyiliğin karşılığı olamaz.

İnsanlar günah ve düşmanlık üzere birbirleri ile yardımlaştıkları taktirde biri diğerinden nefret eder. İsterse karşılıklı rızalarıyla bu işi yapmış olsunlar.

Tavus dedi ki: İki adam Allah rızası dışında bir maksatla bir araya gelecek olurlarsa mutlaka birbirlerine yaptıklarını ve kendilerine yapılanları az görerek ayrılırlar.

İbrahim el-Halil (aleyhisselâm) da: *"Dedi ki: "Siz ancak dünya hayâtında kendi aranızda bir dostluk için Allah'tan başka birtakım putları (ilah) edindiniz, sonra kıyamet gününde kiminiz kiminizi red ve inkâr edecek ve bazınız bazınıza lanet edecektir. Yeriniz de cehennemdir, yardımcılarınız da yoktur.""* (Ankebût, 25) demiştir. Bunlar ise yalnızca Allah'a isyan ettiğinden ötürü birbirlerini tekfir etmez biri diğerine lanet okumaz. Aksine zarar hususundaki yardımlaşmaları ve ortaklıkları neticesinde elde ettikleri sebebiyle bunu yapar. Şanı yüce Allah da çepeçevre kuşatılmış bir musibete uğramış gibi bir hale dönüşen bahçe sahipleri hakkında: *"Karşılıklı olarak birbirlerini kınamaya başladılar."* (Kalem, 30). Yani biri diğerini kınamaya koyuldu buyurmaktadır. Yine o: *"O günde dostlar birbirlerine düşmandır. Takva sahipleri müstesnâ."* (Zuhruf, 67) buyurmaktadır.

Çünkü dostluk iki tarafın da maslahatı temeline dayanmıyorsa akıbeti düşmanlıktır. Ancak Allah için olması halinde her iki tarafın maslahatına olur. Onların her biri isterse diğerine elde etmek istediği hususta yardımcı olsun ve istediği hususlarda onun izni ile yardımını almış olsun. Bu karşılıklı rıza muteber değildir. Aksine bu, neticede karşılıklı nefret, düşmanlık ve lanetleşmeye döner. Onların her biri diğerine: Eğer sen olmasaydın ben bu işi tek başıma yapmazdım. Dolayısıyla benim helak oluşum hem senden hem benden kaynaklandı diyecektir.

Yüce Rabbimiz ise birbirlerine nefret etmekten düşmanlık edip lanetleşmekten onları men etmeyecektir. Eğer onlardan biri bu hususta diğerine haksızlık eden bir zalim olsaydı bunu yasaklayacaktı. Onların her biri diğerine: Sen kendi maksadından ötürü beni bu işe düşürdün diyecektir. Nitekim zina edenlerin her biri diğerine: Sen kendi maksadın için benimle bu işi yaptın. Eğer sen bu işi yapmak istemeseydin ben de bu işi yapmayacaktım diyecektir. Fakat onların her birinin diğeri üzerinde hakkı olduğu gibi ötekinin de diğeri üzerinde bir hakkı vardır. Böylelikle ikisinin hakları dengelenmiş olur.

Bundan dolayı onlardan birisinin bu işi istemesi ve bunun için çeşitli yollara başvurması diğerinden daha fazla olmuşsa onun haksızlığını dile getirecek ve ona daha çok lanet okuyacaktır. Eğer bu istekte birbirlerine eşit olurlarsa aralarında dengeyi sağlamış olurlar. Şâyet koca deyyusluğa razı olursa bu ancak adamı yahut da kadını bu konudaki bir başka maksadından ötürü razı etmek için buna razı olur. Mesela onu seviyor olması kadının ancak bu yolla onunla beraber kalmayı kabul etmesi gibi. Bu durumda bu koca, karısı ile zina eden kişiye: Sen kendi maksadın için benim karımı aleyhime bozdun. Ama ben de karımın maksadı için bu işe razı oldum. Sen benim karımı benim aleyhime bozduğun ve bana zulmettiğin için bana karşı bu yaptığın işi yaptın der.

Eğer: Ben Allah'ın beni cezalandıracağından korkarım ve buna benzer söz söylemiş olsaydı kadın da ona şöyle diyecekti: Sen benim istediğimi kendi kurtuluş arzunu gerçekleştirmek için terk ediyorsun. Bense senin hanım efendinim. O halde benim kendi maksadımı senin maksadından öncelemen gerekir diyecekti. O kendisi: *"Doğrusu o benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir."* deyince hem kadına hem kendisine riâyet etmesi gereken efendisinin hakkını gerekçe olarak göstermiş oldu.][612]

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوٓءَ وَالْفَحْشَآءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾

24. "Andolsun ki kadın ona (Yûsuf'a) meyletmişti. O da kadına meyletmişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı... Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Andolsun ki o kadın ona meyletmişti, o da o kadına meyl etmişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı."* İşte bu kalbinde hâsıl olan iman burhanıdır. O burhan sayesinde yüce Allah meylettiği işi yapmaktan onu alıkoydu ve ona tam bir hasene yazdı, onun aleyhine bir günah olarak yazmadı. Çünkü o herhangi bir kötülük yapmayarak bir hayır işlemişti.][613]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

612 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 112-130.
613 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 101-102.

[İşte bundan dolayı Aziz'in karısı kıssasında Yûsuf'un tevbe ettiğini sözkonusu etmemesi Yûsuf'un bu kıssada kesinlikle bir günah işlememiş olduğuna bir delildir. Nitekim yüce Allah şu buyruğunda Allah'ın kendisini tenzih edip korumuş olduğu bir takım hususları da zikretmiş bulunmaktadır: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* Halbuki yüce Allah bundan önce: *"Andolsun ki o kadın ona meyletmişti, o da o kadına meyletmişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı."* buyurmaktadır. Hem (meyl etmek) İmam Ahmed'in dediği gibi iki türlüdür. Birisi hatırdan gelip geçen hususlar, diğeri ise ısrarlı meyletmek olmak üzere.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Şüphesiz Allah şöyle buyuruyor: Kulum bir haseneyi yapmak istediği zaman bunu onun için eksiksiz bir hasene olarak yazın buyurur. Şâyet onu işleyecek olursa onu ondan yedi yüz katına kadar yazın buyurur. Bir kötülüğü yapmak istediği zaman bunu onun aleyhine yazmayın (buyurur). Eğer onu terk ederse bunu onun için bir hasene olarak yazın. Çünkü o benim için onu terk etti (buyurur)."[614]

Buna göre Yûsuf (aleyhisselâm) kadına meyledince bu eğilimini Allah için terk ettiğinden Allah da bunun karşılığında ona eksiksiz bir hasene yazdı ve Aziz'in karısından farklı olarak ona hiçbir kötülük de yazmadı. Çünkü Aziz'in karısı kötülüğe meyletti ve hem sözlü olarak ifade etti hem de yapacağını yaptı. İşiyle onu istediğini yapmaya mecbur etmeye kalkıştı. Efendisinin huzurunda ona iftira etti, başka kadınların yardımını istedi, o kendisini koruyunca ve günah işlemeyi kabul etmeyince onu hapse attırdı. İşte bundan dolayı kadın: *"Bununla beraber ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, şüphesiz var gücüyle kötülüğü emredicidir. Rabbimin rahmet edip esirgediği müstesnâ. Çünkü Rabbim günahları bağışlayandır, merhamet edendir."* (Yûsuf, 53) dedi. İşte Kur'an-ı Kerim'in de delalet ettiği gibi bu sözler o kadının sözlerindendir. Yûsuf (aleyhisselâm)'ın söylediği sözler değildir. Hatta kadın bu sözleri söylediğinde Yûsuf henüz zindanda bulunuyordu ve hükümdarın huzuruna gelmemişti. Hatta kendisi ve diğer kadınlar onun temiz olduğunu söyleyince ancak bundan sonra hükümdar onu yanına çağırmış ve şöyle demişti: "*"Onu bana getirin, onu kendime en yakınlardan kılayım" dedi. Onunla konuşunca da şöyle dedi: "Sen bugün (den sonra) bizim nezdimizde önemli bir mevki sahibisin, eminsin.""* (Yûsuf, 54)].[615]

614 Buhârî, VIII, 103; Müslim, I, 118.
615 Minhâcü's-Sünne, II, 411-412.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta yüce Allah: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* buyurarak yüce Allah ondan kötülüğü ve hayâsızlığı uzaklaştırdığını haber vermektedir. Bu da kendisinden herhangi bir kötülüğün ve bir fuhşun sâdır olmadığına delildir.

Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki o kadın ona meyletmişti o da o kadına meyl etmişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı."* buyruğuna gelince. Hem (meyletmek) bir cins isim olup bunun iki türü vardır. Nitekim İmam Ahmed şöyle demiştir: Hem/bir şeyi yapmak isteği, iki türlüdür. Birisi gelip geçen hatırdan düşünülen şeylerdir, birisi de ısrar ile gösterilen meyildir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Şüphesiz kul bir kötülük işlemek istediği taktirde bu onun aleyhine yazılmaz. Onu Allah için terk ettiği taktirde ona bir hasene olarak yazılır. Eğer onu yaparsa ona bir kötülük olarak yazılır."[616]

Eğer o günahı Allah için terk etmemekle birlikte yapmayacak olursa yine onun aleyhine bir kötülük olarak yazılmaz. Yûsuf (aleyhisselâm) ise bir niyet etti, hemm'de bulundu/içinden geçirdi. Fakat ondan da Allah için vazgeçti. Bu sebepten ötürü yüce Allah ondan -ihlası dolayısıyla- kötülüğü ve hayâsızlığı giderdi. Çünkü bu ancak günahı gerektiren o hem/meyil var olup kalbin Allah için günahtan vazgeçmesini gerektiren ihlas ona karşı çıktığı taktirde sözkonusu olur.

Yûsuf (aleyhisselâm)'dan ancak karşılığında sevap alacağı bir hasene sâdır olmuştur. Yüce Allah da: *"Takva sahiplerine şeytandan bir vesvese geldiğinde iyice düşünürler. Bakarsın ki onlar görüp bilmişler bile."* (A'raf, 201) buyurmaktadır.

Onun uçkurlarını çözdüğü ve bir erkeğin bir kadının karşısında oturması gibi oturduğu, Yakub'un sûretini elini ısırmış olduğu halde gördüğü ve buna benzer yapılan nakillere gelince; bütün bunlar Allah'ın da Rasûlünün de haber vermediği hususlardandır. Bu şekilde olmayan nakiller ise ancak nebilere en büyük iftiralarda bulunan, onları en çok olumsuz olarak tenkit eden insanlar olan yahudilerden öğrenilmiş bilgilerdir. Müslümanlar arasından bunu nakledenlerin hepsi bunu onlardan nakletmiştir. Bu kabilden hiçbir şeyi herhangi bir kimse nebimizden (sallallâhu aleyhi ve sellem) tek bir harf dahi nakletmiş değildir.][617]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

616 Kaynakları daha önce gösterildi.
617 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 296-297.

[Hemm: Meyletmek iki türlüdür. Biri hatırdan gelip geçen hemm, diğeri ise ısrarlı hemmdir. Hatırdan gelip geçen türü güç yetirebilen kimseden gelir. Eğer güç yetirebildiği halde kişinin hemmi ısrarlı ve kararlı ise muhakkak fiil de gerçekleşir.

İşte yüce Allah'ın: *"Andolsun ki o kadın ona meyletmişti, o da o kadına meyletmişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı."* âyetinde Yûsuf (aleyhisselâm)'ın meyli/hemmetmesi de bu kabildendir. Ondan murad almak isteyen kadının meyletmesine gelince onun bu meylinin ısrarcı bir meyletmek olduğu söylenmiştir. Çünkü o gücünün yettiği şeyleri yapmıştı. Yine yüce Allah'ın münafıklar hakkında zikretmiş olduğu: *"Ve başaramadıkları bir işe de yeltendiler/hemmettiler."* (Tevbe. 74) buyruğunda zikrettiği hemm de bunun gibidir. İşte onlar hakkında sözkonusu edilen bu hemm/meyletme, yeltenme yüce Allah'ın kendilerini yerdiği gibi yerilen bir meyil ve yeltenmedir. Bu gibi bir meyil ve yeltenme kesin kararlılıkla olmasa dahi yerilen bir iştir.][618]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bilindiği üzere zina eden bir kimse ancak nefsinin bu fiili sevdiğinden ötürü zina eder. Şâyet kalbinde şehveti bastıran Allah korkusu yahut da ona galib gelen Allah sevgisi bulunsa zina etmezdi. Bundan dolayı yüce Allah Yûsuf (aleyhisselâm) hakkında: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* buyurmaktadır. Buna göre Allah'a hakkıyla ihlaslı olan bir kimse zina etmez. Kişi ancak bundan nasibsiz olduğu için zina eder. İşte kendisinden sökülüp alınan iman budur. Yoksa bizatihi tasdikin kendisi ondan sökülüp alınmaz.][619]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yûsuf (aleyhisselâm)'a gelince şüphesiz yüce Allah dinini Allah'a hâlis kılması sebebi ile onu korumuş olduğunu zikretmektedir. Yüce Allah da: *"Andolsun ki kadın ona (Yûsuf'a) meyletmişti. O da kadına meyletmişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı... Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı."* (Âyet 24) buyruğu ile ondan kötülüğü ve hayâsızlığı uzaklaştırmış olduğunu haber vermektedir. O kadına aşık olmak ve onu sevmek kötülüktendir. Hayâsızlıktan korunması da zinadan korunması demektir. Aşık olmayan bir kimse de ferci ile zina edebilir. Ferci ile zina etmeyen bir kimse aşık da olabilir. Ferc ile zina etmek ise bakmak, öpmek gibi küçük bir günah işlemekten daha büyük bir günahtır.

618 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 840.
619 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 306.

Aşk ve onun gerekleri olan bakmak ve benzeri günahlar üzerinde ısrar etmeye gelince. Bu ısrar bazen bir tek zina etmekten çok daha büyük olabilir. İhlasa erdirilmiş olan kullardan ise Allah kötülüğü de hayâsızlığı da uzaklaştırır. Yûsuf (aleyhisselâm) ise ihlasa erdirilmiş olanlardandı. Çünkü o Allah'a ibadet edip ona hiçbir şeyi ortak koşmazdı. Ayrıca o yalnızca Allah'a tevekkül etmiş ve sadece ondan yardım dilemişti. Nitekim yüce Allah: *"Eğer sen bunların tuzaklarını benden savmazsan onlara meyleder, cahillerden olurum." Bunun üzerine Rabbi onun duasını kabul etti. O kadınların tuzaklarını üzerinden savdı. Çünkü O hakkıyla işitendir, bilendir."* (Yûsuf. 33-34) buyurmaktadır.

Bu da yüce Allah'ın: *"Kur'ân'ı okuyacağın zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın. Doğrusu iman edip yalnız Rabblerine tevekkül edenler üzerinde onun hiçbir hakimiyeti yoktur. Onun hakimiyeti ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlar üzerinedir."* (Nahl. 98-100) buyruklarının tahkik edilmesidir.

Böylelikle yüce Allah, Allah'a tevekkül edenlerin üzerinde şeytanın herhangi bir otoritesinin olmadığını, onun otoritesinin ancak kendisini veli edinenler üzerinde olacağını haber vermektedir. Mütevelli: Veli edinen vilâyetten: veli edinmekten gelir. Bunun asıl anlamı da sevgi göstermek ve muvafakat etmektir. Nitekim düşmanlığın asıl anlamı da nefret etmek ve muhalefet etmektir. Şeytanı veli/dost edinen kimseler şeytanın sevdiği şeyleri sevenler ve onlara muvafakat edenlerdir. İşte bu gibi kimseler ona emirlerine uymak sûretiyle itaat ve ibadet ettikleri için onu Allah'a ortak koşmuş olurlar. Yüce Allah'ın: "*"Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayın çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır ve bana ibadet edin. İşte dosdoğru yol budur, diye size emrimi açıklamadım mı?"*

"(Yâsîn, 60-61) buyruğunda olduğu gibi.][620]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Yûsuf (aleyhisselâm) hakkında: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* buyurmaktadır. İşte şanı yüce Allah kulunun Allah için ihlaslı olması sebebiyle ona kötülük teşkil edecek sûretlere meyl edip onlara bağlanmayı da hayâsızlığı ve fuhşu da kulundan uzaklaştırır.][621]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

620 Câmiu'l-Mesâil. II. 263-264.
621 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 188.

[Yüce Allah: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* buyruğunda kötülüğün ve fuhşun ondan giderilmesini Allah'ın ihlasa erdirilmiş kullarından olmasına bağlamaktadır. İşte yüce Allah'ın haklarında: *""Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz."* (Hicr. 42) buyurduğu kimseler bunlardır.][622]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Böylelikle ihlasın şeytanın egemen olmasına engel olduğu açıkça görülmüş olmaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* buyruğunda olduğu gibi.][623]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna ancak yüce Allah'a ihlastan yüzçeviren kimseler müptela olur. Nitekim yüce Allah Yûsuf (aleyhisselâm) hakkında: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* buyurmaktadır. Çünkü Aziz'in karısı müşrik bir kadın idi. Kocası ile birlikte içine düştükleri kötülüklere düştüler. Yûsuf (aleyhisselâm) ise bekar olmakla kadının ona karşı hilelerine rağmen ve ona karşı diğer kadınlardan yardım isteyip iffetinden ötürü onu zindana attırmakla cezalandırmasına rağmen Allah'a ihlasından ötürü Allah onu korudu. Bu da yüce Allah'ın: *"Hepsini mutlaka azdıracağım. Aralarında ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ."* (Sâd. 82-83) buyruğunun gerçekleştirilmesi, tahkik edilmesidir. Ayrıca yüce Allah: *""Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz. Azgınlardan sana uyanlar müstesnâ."* (Hicr. 42) buyurmaktadır. Azgınlık (gay) ise hevâya tabi olmaktan ibarettir.][624]

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

25. "İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkasından boylu boyunca yırttı. Kapının yanında da kadının efendisine rast geldiler. Kadın: "Zevcene kötülük yapmak isteyenin cezası zindana atılmaktan yahut can yakıcı bir azaptan başka ne olabilir" dedi."

622 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 261.
623 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 222.
624 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 253.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Zeyd b. Sabit dedi ki: Allah'ın kitabında kocaya "seyyid/efendi" denilmiştir. Sonra da yüce Allah'ın: *"Kapının yanında kadının efendisine rastgeldiler."* buyruğunu okudu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Kadınlar hususunda Allah'tan korkun: Çünkü onlar sizin yanınızda bulunan yardımcılarınızdır"[625] buyurmuştur.][626]

يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هٰذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

29. "Yûsuf sen bundan vaz geç. (Ey kadın) sen de günahının bağışlanmasını dile! Çünkü sen gerçekten günahkârlardan oldun."

Tefsiri:

["el-hâtı'" ismi Kur'an-ı Kerim'de ancak hatîe anlamında günah(kâr)ın ismi olarak kullanılmıştır. Yüce Allah'ın: *"Sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen gerçekten günahkârlardan (el-hâtıîn) oldun."* (Âyet 29); *"Allah'a yemin ederiz ki Allah seni gerçekten bizden üstün kılmıştır. Doğrusu biz hata işlemiştik."* (Yûsuf, 91); *"Babamız günahlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten günah işleyenlerden olduk."* (Yûsuf. 97) ve: *"Onu ancak günahkârlar yer."* (Hakka, 37) buyruklarında olduğu gibi.][627]

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَةُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾

30. "Şehirde bir kısım kadınlar: "Azîz'in karısı delikanlısından murad almak istiyormuş. Sevgisi yüreğinin zarını delip girmiş. Biz onu gerçekten apaçık bir şaşkınlık içinde görüyoruz" dediler."

625 Müslim. 1218: ancak Müslim'in lafzında "avânun: yardımcılar" lafzı yoktur. Bu lafız İbn Cerir Taberi'nin ve başkalarının rivâyetinde yer almaktadır.

626 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 184.

627 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 23.

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: "*Şehirde bir takım kadınlar: Aziz'in karısı delikanlısından murad almak istiyormuş. Sevgisi yüreğinin zarını delip geçmiş.*" buyurmaktadır. Yani onun sevgisi kalbinin içindeki ince zara kadar ulaşmıştır. İşte bu şekilde seven bir kimse Allah gibi sevdiği bir eş edinmiş demektir.][628]

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَاٰتَتْ كُلَّ
وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ
أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا إِنْ هٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾

31. "O kadınların gizlice aleyhinde konuştuklarını işitince kendilerine haber gönderdi. Onlara rahatça yaslanacak bir yer hazırladı. Onların her birine de birer bıçak verdi ve: "Çık karşılarına" dedi. Kadınlar onu görünce, onun gerçekten büyük bir güzelliğe sahip birisi olduğunu anladılar; ellerini kestiler ve dediler ki: "Allah'ı tenzih ederiz. Bu, bir beşer değildir. Bu ancak çok şerefli bir melektir." "

Tefsiri:

[Bazen insanın gördüğü bir şey kendisini şaşırtırcasına hayran bırakır. Böylelikle nefsinde hâsıl olan hevâdan ötürü tesbih ediverir. Tıpkı kadınların Yûsuf'u gördükleri vakit "*Onun gerçekten büyük bir güzelliğe sahip birisi olduğunu anladılar, ellerini kestiler ve: Allah'ı tenzih ederiz. Bu bir beşer değildir. Bu ancak çok şerefli bir melektir dediler.*"][629]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Kadınlar onu görünce onun gerçekten büyük bir güzelliğe sahip birisi olduğunu anladılar. Ellerini kestiler ve dediler ki: Allah'ı tenzih ederiz. Bu bir beşer değildir. Bu ancak çok şerefli bir melektir.*" buyruğu meleğin beşerden faziletli olduğuna delildir. O kadınlar ise ancak kendilerine beşerin durumundan daha büyük olan bir durumun açıklık kazanmasını istemişlerdi.

Buna iki şekilde cevap vermişlerdir:

628 Câmiu'l-Mesâil. II. 269.
629 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 248.

1. Onlar melekleri görmemiş olmakla birlikte kendilerine haber veren bir kimsenin haberini rahatlıkla kabul ettikleri için meleklerin bütün nebilerden daha güzel olduğuna dair bir inanca sahip değillerdi. Fakat onun güzelliğinden dehşete kapıldıkları vakit: *"Bu bir beşer değildir. Bu ancak çok şerefli bir melektir."* dediler. Çünkü bu güzellik beşerin niteliği olacak bir güzellik değildir.

2. Onlar meleklerin nebilerden hayırlı olduğuna inanmışlardı. İşte onların bu inançları onların bir yanlışı idi. Yoksa onların bu söyledikleri red olunmayınca doğru olduğuna delildir denilemez. Çünkü onların: *"Bu bir beşer değildir."* sözleri de bir hata idi. Aynı şekilde *"bu ancak çok şerefli bir melektir."* şeklindeki sözleri de onun bir beşer olduğunu unutup bir melek olduğunu söyledikleri zaman da yine hata içinde idiler. Bu sözleri ile birlikte onu reddeden bir ifadenin bulunmaması söylediklerinin hak olduğuna delil olamaz. Ayrıca onların: *"Bu bir beşer değildir. Bu ancak çok şerefli bir melektir."* sözleri ile de onun beşer olmadığını söyleyip meleklik vasfını onun hakkında kabul etmekle de hata etmişlerdi. İsterse onu gördükleri vakit akılları başlarından gittiğinden ötürü bu söyledikleri reddedilmiş olsun. Çünkü onlar böyle bir durumda bundan dolayı kınanmazlar.

Ben yine derim ki: Kadınlar onun bir nebi olduğunu kastetmemişlerdi. Aksine hatta onun salihlerden birisi olduğunu dahi o sırada ima etmemişlerdi. Çünkü onun salih bir kişi olmak ve dinine bağlılık hususlarında kendisinden başka insanlara bir üstünlüğünün bulunduğunu da görmemişlerdi. Onlar sadece güzelliğinin ve yakışıklılığının üstünlüğüne dair tanıklıkta bulundular. Onun güzelliğinin esiri oldular. Böylelikle onu meleklerin durumuna benzettiler. Bu ifadelerde ise üstün olduğunu anlatmak istediğimiz herhangi bir kimsenin üstünlüğünü ortaya koyacak bir taraf bulunmamaktadır.

Bundan sonra deriz ki: Güzellik sebebi ile üstün kabul etmek bir gerçek olduğuna göre böylelikle cennet ehlinden birinci zümrenin yüzlerinin güneş gibi onlardan sonra gelenlerinkinin ise ay gibi... olacağına dair hadis sabit olmuştur. İşte bu nihai olarak bahtiyar kimselerin durumudur. Güzellik ve hükümdarlık hususunda eğer bir üstünlük sözkonusu ise bu ancak bu dünya hayâtında olacaktır. Bu ise kadınların ve insanların çoğunun bildiği bir husus dolayısıyla böyledir.

Yüce Allah'ın salih kullarını üstün kıldığı ve onlar için hazırlamış olduğu lütuf ve ihsanlara gelince. İnsanların bir çoğu bundan uzaktadırlar. Hatta bunu gözönünde de bulundurmazlar. Aynı şekilde Allah'ın kendilerine vermiş olduğu ilk yaratılışlarından itibaren meleklerin kendilerine imrendiği ilim hususu ile kendisi

sebebi ile üstün kılındıkları hususlar da böyledir. İşte bu ve bundan öncekine verilecek cevap budur.][630]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Böylelikle şanı yüce Allah onları dış ve iç güzellik ile nitelendirmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Ve onlara bir güzellik, bir sevinç verir."* (Dehr, 11) buyruğunda olduğu gibi. Buradaki "nadra: güzellik" yüzlerinin güzelliğidir. Sevinç ise kalplerinin güzelliğidir. Yine yüce Allah: *"O nimetlerin güzelliğini yüzlerinden tanırsın."* (Mutaffifin, 24) buyurmuştur.

Buna yakın bir ifade Aziz'in karısının Yûsuf (aleyhisselâm) hakkında söylediği: *"Kendisi dolayısı ile beni ayıpladığınız işte budur. Evet. Andolsun ben ondan murad almak istedim. Fakat o kendisini korumuştu."* (Âyet. 32) sözleri de buna yakındır. Böylelikle o Yûsuf'un kadınların yanına çıkmasını söylediği zaman onun dış güzelliğine dair haber vermiş oldu. Daha sonra da buna onun içinin dışından daha güzel olduğunu haber vererek kendisinden murad almak istediği halde onun iffetini, hayâsını koruyup böyle bir günaha yaklaşmaktan kendisini muhafaza ettiğini onlara haber verdi.][631]

[Yûsuf (aleyhisselâm)'ın: *"Rabbim ben zindanı bu kadınların beni kendisine davet edegeldikleri şeye tercih ederim. Eğer sen bunların tuzaklarını benden savmazsan onlara meyleder cahillerden olurum."* (Yûsuf. 33) sözlerinde iki ibret vardır:

1. Günahlara ve masiyetlere zindana atılmayı ve belaya uğramayı tercih etmek.

2. Şanı yüce Allah'ın dini üzere kalbine sebat vermesini, kalbini ona itaate yönlendirmesini Allah'tan dilemesi ve bunun için dua etmesi. Aksi taktirde eğer kalbine sebat vermeyecek olsa şüphesiz o günahlar ile bu iki hataya da yönelir ve bilgisizlerden olurdu.

İşte bunda hem Allah'a tevekkül vardır hem de kalbe iman ve itaat üzere sebat vermesi için Allah'tan yardım dilemek vardır, hem de iman ve itaat üzere sebat gösterdiği taktirde mihnete, belaya ve ortaya çıkacak olan eziyetlere sabretmek vardır.

Bu da firavun'un: *"Oğullarını öldürür, yalnız kadınlarını diri bırakırız. Şüphesiz biz onların üzerinde kahredici güce sahibiz."* (A'raf. 127) demesi üzerine Mûsâ (aleyhisselâm)'ın da kendi kavmine: *"Allah'tan yardım dileyin ve sabredin.*

630 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 386-388.
631 Câmiu'l-Mesâil. I. 70-71.

Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğine onu miras verir. İyi akıbet ise takva sahiplerinin olacaktır." (A'raf. 128) demesine benzer. İşte firavun o kararını verince *"Mûsâ kavmine: Allah'tan yardım dileyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğine onu miras verir. İyi akıbet ise takva sahiplerinin olacaktır."* (A'raf. 128) demişti. Yine yüce Allah'ın: *"Zulmedildikten sonra Allah yolunda hicret edenleri biz dünyada elbette güzel bir şekilde barındıracağız, ahiret mükâfatı ise mutlaka daha büyüktür. (Müşrikler) bilmiş olsalardı. Onlar sabredenler ve ancak Rabblerine tevekkül edenlerdir."* (Nahl. 41-42) buyrukları da böyledir. Yûsuf'un: *"Muhakkak Allah iyilik yapanların mükafatlarını boşa çıkarmaz."* (Yûsuf. 90) buyruğu da bu türdendir. Bu aynı zamanda yüce Allah'ın: *"Eğer sabreder ve Allah'tan korkarsanız onların hile ve tuzaklarının size hiçbir zararı olmaz."* (Ali İmran. 120) ve: *"Evet, siz sabreder ve sakınırsanız; bunlar da ansızın üstünüze gelecek olurlarsa Rabbiniz, işaretlenmiş beş bin melekle size yardım edecektir."* (Ali İmran. 125) buyruklarının da bir benzeridir.

O halde emrolunanı yapmak sûretiyle takva ve mukadderata sabretmek kaçınılmaz bir şeydir. Tıpkı Yûsuf (aleyhisselâm)'ın yaptığı gibi: O iffet ile Allah'tan korkarak hayâsızlıktan kendisini korudu. Onların kendisinden murad almak istemeleri ve hapse atmaları sûretiyle ona eziyetlerine sabretti, Allah'tan yardım istedi, ona dua etti. Böylelikle iffet üzere ona sebat vermesini istedi. Yüce Allah'a onların hile ve tuzaklarının zararlarını kendisinden uzaklaştırması için tevekkül etti, zindana sabretti. İşte bu yüce Allah'ın: *"İnsanlardan kimileri şöyle der: Biz Allah'a iman ettik. Ama Allah yolunda kendisine bir eziyet edildiği zaman insanların fitnesini/azabını Allah'ın azabı gibi kabul eder."* (Ankebût. 10) buyruğuna benzemektedir. Ayrıca yüce Allah'ın: *"İnsanlardan bazıları (dinin) bir tarafından Allah'a ibadet eder. Eğer ona hayır isabet ederse onunla mutmain olur. Şâyet ona bir bela isabet ederse yüzü üzere döner, gider. Dünyayı da, ahireti de kaybetmiş olur. İşte bu apaçık ziyanın ta kendisidir. O Allah'ı bırakıp, kendisine zarar da veremeyen, fayda da veremeyen şeye tapar. İşte bu derin sapıklığın ta kendisidir. O, zarar vermesi, fayda vermesinden daha yakın olana ibadet eder. Ne kötü bir yardımcı, ne kötü bir arkadaştır."* (Hac. 11-13) buyrukları da böyledir.

Şüphesiz dünyada bulunan herkesin bir takım eziyetlerle karşılaşması kaçınılmazdır. Eğer Allah'a itaat yolunda eziyetlere sabretmeyip aksine masiyet işlemeyi seçecek olursa bunun sonucunda onun karşı karşıya kalacağı kötülük kaçıp kurtulmak istediğinden çok daha büyük olur: *"Onlardan bazıları da: Bana izin ver, beni fitneye düşürme der. Bilin ki onlar zaten fitnenin ortasına düşmüşlerdir"* (Tevbe. 49).

Allah'a itaat yolunda alçalmaya ve işkenceye katlanmayı Allah'a masiyet yolunda elde edilecek şeref ve güce tercih ederek Yûsuf (aleyhisselâm)'ın ve onun dışındaki diğer nebilerin ve salihlerin yaptığı gibi yapan bir kimse için dünyada da ahirette de güzel akıbet onun olur. Karşı karşıya kalmış olduğu eziyet onun için nimetlere ve sevince dönüşür. Nitekim günah işleyen kimselerin günahlar ile yararlanmaları daha sonra üzüntüye ve helake dönüşür.

Yûsuf (aleyhisselâm) Allah'tan korktuğu için günah işlemekten de korktu. Allah'a itaat etmesi halinde yaratılmışların işkencelerinden ve zindanlarından korkmadı. Aksine o itaat ile birlikte zindana atılıp eziyet görmeyi masiyet ile birlikte şan, şeref ve güç elde edip şehvet ve arzularını gerçekleştirmeyi başkanlık ve mal elde etmeye tercih etti. Çünkü eğer o Aziz'in karısının dediğini yapmış olsaydı arzularını gerçekleştirmiş olurdu. O kadın da ona mal ve başkanlık sağlayarak ikramda bulunurdu. Kocası da ona itaat ederdi. Fakat Yûsuf itaat ile birlikte alçalmayı, hapse atılmayı, şehvetini terk etmeyi, malını ve başkanlığı kaybetmeyi seçti. O bunları masiyet ile birlikte güce, başkanlığa, mala ve arzusunu gerçekleştirmeye üstün tuttu. Hatta Allah'tan korkmayı yaratılmıştan korkmanın önüne geçirdi. İsterse yaratılmış kimseler onu zindana atmakla ona iftirada bulunmakla eziyet etmiş olsun. Çünkü kadın ona iftirada bulunmuş ve onun kendisinden murad almak istediği iddiasını ortaya atmış, bundan sonra da onu zindana atmıştı.

Denildiğine göre kadın kocasına: Bu benim şerefimle oynadı, beni rezil etti dedi. Fakat kocasına o benden murad almak istedi diyemedi. Çünkü kocası olayı biliyordu. Onun yerine ona kocasına bir çeşit propaganda yapacak türde bir yalan söyledi. Güya onun yaptığını yaymak sûretiyle şerefiyle oynamıştı. Halbuki o Yûsuf'a iftira ediyordu. Çünkü Yûsuf o kadın hakkında hiçbir şey söylememişti. Aksine kadın başta da sonda da yalan söyledi. Onun kendisi ile fuhuş yapmak istediğini söylerken de yalancı idi, bunu yaydığını söylerken de yalancı idi. Çünkü kendisiyle zina etmesini isteyen de bunu yayan da o olmuştu. Çünkü o diğer kadınlara: İşte kendisi sebebiyle beni kınadığınız kişi işte budur. Yemin olsun ben ondan murad almak istedim. Ama o bunu kabul etmedi dedi. İşte bu onun yapmak istediği hayâsızlığı yaymasının ve kendisini rezil etmesinin en ileri derecesi idi.

Kadınlar ise bu gibi şeyleri daha ileri derecede haber olarak yayarlar. Onlar zaten kadının söylediklerini duymadan önce şehirde: *"Aziz'in karısı delikanlısından murad almak istiyormuş."* demişlerdi. Peki kadın bunu nasıl itiraf etti ve kendisinin kınanmamasını istedi?

Şöyle de denilmiştir: O kadınlar murad almak üzere Aziz'in karısına yardımcı olmuşlar ve teklifini kabul etmeyişi dolayısıyla da onu kınamışlardı. Buna da Yûsuf'un: *"Eğer sen bunların tuzaklarını benden savmazsan onlara meyledерim."* (Yûsuf. 33) sözleri ile: *"Efendine dön de o ellerini kesen kadınlara ne oldu diye sor. Şüphe yok ki benim Rabbim onların hilelerini çok iyi bilendir."* (Yûsuf. 50) buyrukları buna delildir. İşte bu onlar tarafından bir tuzak hazırlanmış olduğuna delildir. Hükümdar da kadınlara şöyle demişti: *""Yûsuf'tan murad almak istediğiniz zaman haliniz ne idi?" Kadınlar: "Hâşâ, Allah için biz onun hiçbir kötülüğünü bilmiyoruz" dediler. Azîzin karısı da şöyle dedi: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben ondan murad almak istemiştim. Şüphesiz o, doğru söyleyenlerdendir."* (Yûsuf. 51). Çünkü kadınlar bizzat kendileri ondan murad almak için ikna etmeye çalışmamışlardı. Çünkü kendisi kadının evinde ve onun himayesi altında bulunuyorken buna imkân yoktu. Fakat bu durumda o kadınlar Aziz'in karısının isteğini gerçekleştirmesi için yardımcı olabilirler.

Zina etmekte bu böyle olduğuna göre bunun dışındaki diğer günahlar -günahsız bir kimseyi öldürmek gibi yaratılmışlara yapılan büyük zulüm, Allah'a ortak koşmak, Allah hakkında bilgisizce söz söylemek gibi- daha büyüktür. Yüce Allah da: *"De ki: "Rabbim ancak hayâsızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını; bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (A'raf. 33) buyurmaktadır.

İşte bunlar hiçbir durumda ve hiçbir şeriatte mübah olması sözkonusu olmayan haram işlerdir. Bunların dışındakiler ise -belli bir durumda haram olsa bile- bazı durumlarda mübah olabilirler.

Mekke'den Haşimoğulları Yurdunda Peygamber Efendimizin ve Diğer Müminlerin Hapsedilmesi ile Yûsuf'un Durumu

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisinin ve aile halkının Haşimoğulları yurdunda birkaç sene hapsedilmeyi kendileri ile alışveriş yapılmayarak çocuklarının açlıktan ağlayıp sızlanmaları. kendi kavimlerinin de kavimleri dışındakilerin de onlardan darılıp onları terk etmelerini seçip tercih etmesi Yûsuf'un durumundan daha mükemmeldir.

Çünkü onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Allah'a ortak koşmaya, Allah hakkında gerçek olmayan şeyleri söyleyerek o beni peygamber olarak göndermedi. şirki de yasaklamadı demeye çağırdılar. Yüce Allah da: *"Neredeyse seni bile sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı uydurasın diye fitneye düşüreceklerdi.*

O taktirde seni dost edineceklerdi. Ve eğer Biz sana sebat vermemiş olsaydık, onlara az kalsın biraz meyledecektin. O taktirde biz sana hayâtın da kat kat (azab)ını, ölümün de kat kat (azab)ını tattıracaktık. Sonra bize karşı hiçbir yardımcı bulamayacaktın. Yakında seni bu yerden çıkarmak için mutlaka seni rahatsız edecekler. O taktirde kendileri de senin ardından ancak pek az kalacaklardır. (Bu) senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimiz için de uyguladığımız sünnettir. Sen bizim sünnetimizde hiçbir değişiklik bulamazsın." (İsra, 73-77) buyurdu.

Bunların Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkındaki yalanları Yûsuf'a yapılmış yalandan daha büyüktü. Çünkü onlar: O bir sihirbazdır, o bir kâhindir, o bir delidir, o bir iftiracıdır demişlerdi. Bu yalanların her biri zina etti deyip zina iftirasında bulunmaktan daha büyüktü. Özellikle de kimsenin bilmediği gizli yapılmış zina için böyledir. Yûsuf'a zina etti, kadına zina iftirasında bulundu, onun zina ettiği haberini yaygınlaştırdı diye iftira edildi. Ama Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yapılan iftiralar Yûsuf'a yapılan itfitaradan daha büyüktü. Aynı şekilde Nuh ve Mûsâ gibi ululazm peygamberlere yapılan iftiralar da böyleydi. Çünkü onların her biri hakkında o bir delidir, o bir yalancıdır, o Allah adına yalan uyduruyor denilmişti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ashabının müşriklerden çektikleri işkenceler bir başına hapsedilmekten daha büyüktür. Gerçek şu ki Yûsuf hapsedildi ve buna sesini çıkarmadı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabına da alışılmış normal tasarruflarından alıkonulmaları ile sözlü ve fiili olarak eziyet ve işkenceler yapıldı.

İşte hapsedilmenin manası da budur. Çünkü hapsedilmekten maksat sadece zindanda kalmak değildir. Aksine ondan maksat alışılmış tasarruflarından hapsedileni alıkoymaktır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de Ebu Bekir'in de bir hapisleri yoktu. İlk hapis/tutukevi uygulamasını yapan Ömer olmuştu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) borçlu kimseyi alacaklısına teslim eder ve: "Esirin ne yaptı" derdi. Böylelikle borçlu alacaklısına hakkını ödeyinceye kadar onunla birlikte onu esir ediyordu. İşte hapisten maksat budur. Ashab-ı kiramı (radıyallâhu anhum) Mekke'de işkence olmak üzere tasarruflarından alıkoydular. Öyle ki onlardan bir çoğu Habeşistan topraklarına çıkıp gitti. Adaletli bir hükümdarın yanında o hristiyanlar arasında ikamet etmeyi kendi kavimleri arasında ikamete tercih ettiler. Diğerleri ise aynı şekilde ashaba yaptıkları eziyetlerle birlikte yurtlarından ve mallarından uzaklaştırıldılar. Hatta onların bazıları öldürüldü. Onlardan bazılarını dövüyor ve bazılarının ihtiyaçlarını gidermelerine dahi engel oluyorlardı. Mekke'nin çöl sıcağında onlardan herhangi birisinin karnı üzere kaya parçasını koyuyorlar ve bunun dışında türlü işkenceler yapıyorlardı.

İşte Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetinden mü'min olan bir kişi bile Allah'a itaat yolunda eziyeti işkenceyi ona masiyet ile birlikte yapılacak ikramlara tercih eder. Ahmed b. Hanbel gibi. O zincire vurulmayı, haps edilmeyi. dövülmeyi. sultana ve onun askerlerine muvafakat etmeye tercih etti. Allah hakkında kelamı ile ilgili olarak gerçek olmayan bir şey söylemeyi ve yine bilmediği şeyleri söylemeyi reddetti. Onlar kitaba ve sünnete muhalif olduğunu bildikleri bir söz söylüyorlardı. O bâtıldır. Bir de ayrıca açıklamaya ihtiyaç duyan mücmel şeyler söylüyordu. Buna karşılık İmam Ahmed onlara: Ben bunun ne demek olduğunu bilmiyorum derdi. Böylelikle Allah hakkında hak olmayan bir şeyi söylemek hususunda da Allah hakkında bilmediği bir şeyleri söylemek hususunda da onlara muvafakat etmedi.][632]

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ
الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ
إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾

36. "Onunla birlikte zindana iki de delikanlı girdi. Bunlardan biri: "Ben rüyamda kendimi şarap sıkıyor gördüm" dedi. Öbürü de: "Ben de rüyamda kendimi başımda ekmek götürüyor, kuşlar da ondan yiyor gördüm" dedi. "Bize bunun yorumunu bildir; çünkü biz seni iyilik edenlerden görüyoruz."

Tefsiri:

[Dilde "fetâ: delikanlı" genç demektir. Nitekim dil bilginleri de böyle açıklamışlardır. Yüce Allah'ın: *"Onunla birlikte zindana iki de delikanlı girdi."* buyruğu ile; *"Gerçekten bunlar Rabblerine iman eden genç yiğitlerdi."* (Kehf, 13): *"Hani Mûsâ genç adamına şöyle demişti."* (Kehf. 60) buyruklarında da böyledir. Fiili "feta yefta: genç oldu, genç olur" şeklinde gelir, genç olana da "feta" denilir. Hayvanlar hakkında "efta" yaşlı olmayanlar demektir. Yine feta kayıtsız ve şartsız köle anlamında da kullanılır. Yüce Allah'ın: *Sahip olduğunuz mü'min cariyelerinizden*[633] *alsın."* (Nisa. 25) buyruğunda olduğu gibi.][634]

632 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 130-137.

633 Burada "mü'min cariyeler" anlamı verilen "feteyât" lafzı "genç. delikanlı anlamındaki "fetâ" lafzının dişili olan "fetât"ın çoğuludur. (Çeviren)

634 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 83.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yûsuf: *"Size"* yani rüyada iken "rızıklanmak üzere bir yiyecek gelecek oldu mu muhakkak onun ne olduğunu daha gelmezden evvel haber veririm" demişti. Yani bu rüyanın yorumu sizin için gerçekleşmeden önce onu bildiririm.][635]

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَآئِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَآ أَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾

38. "Atalarım İbrahim, İshâk ve Yâkûb'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız yapabileceğimiz bir iş değildir. Bu hem bize hem insanlara Allah'ın lütuf ve keremindendir. Fakat insanların çoğu şükretmezler."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de böyle bir aşkı ancak müşrikler hakkında sözkonusu eder. Çünkü Aziz onun karısı ve mısır halkı müşrik idiler. Nitekim Yûsuf (aleyhisselâm) kendilerine: *"Gerçekten ben Allah'a inanmayan ve kendilerini ahireti inkâr eden bir kavmin dinini terk ettim."* (Âyet. 37) diye başlayan sözlerini: *""Sizin O'nu bırakıp da taptıklarınız, kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı bir takım isimlerden başkası değildir. Allah, bunlara dair hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."* (Âyet. 40) buyruğuna kadar sürdürmüştür.][636]

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ أَأَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾

39. "Ey zindan arkadaşlarım, darmadağınık bir çok Rabbler mi hayırlıdır yoksa bir tek olan (ve her şeyi hükmü ve iradesi altında tutan) Kahhâr Allah mı?"

635 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 290.
636 Câmiu'l-Mesâil. II. 262.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yûsuf es-Sıddik dedi ki: "*"Ey zindan arkadaşlarım, darmadağınık bir çok Rabbler mi hayırlıdır yoksa bir tek olan (ve her şeyi hükmü ve iradesi altında tutan) Kahhâr Allah mı? Sizin O'nu bırakıp da taptıklarınız, kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı bir takım isimlerden başkası değildir.*" (Âyet. 39-40) buna göre Allah'tan başka herhangi bir şeye ibadet eden herkes Allah'ın haklarında herhangi bir delil indirmemiş olduğu birtakım isimlere ancak ibadet eder.][637]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yûsuf dedi ki: "*"Ey zindan arkadaşlarım, darmadağınık bir çok Rabbler mi hayırlıdır yoksa bir tek olan (ve her şeyi hükmü ve iradesi altında tutan) Kahhâr Allah mı? "Sizin O'nu bırakıp da taptıklarınız, kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı bir takım isimlerden başkası değildir. Allah, bunlara dair hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.*" (Âyet. 39-40) buna göre hüküm yalnızca Allah'ındır. Rasûlleri ise ondan tebliğde bulunurlar. Çünkü onların hükmü onun hükmüdür onların emri onun emridir onların itaati ona itaattir. Rasûl hangi hükmü verirse onlara din adına neyi emredip neyi teşri bulursa bütün yaratılmışların ona uyup ona itaat etmeleri icap eder. Çünkü o Allah'ın yarattıkları hakkındaki hükmüdür.][638]

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلّٰهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾

40. "Sizin O'nu bırakıp da taptıklarınız, kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı bir takım isimlerden başkası değildir. Allah, bunlara dair hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."

637 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 362.
638 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 362-363.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O dedi ki: "*Sizin onu bırakıp da taptıklarınız kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı birtakım isimlerden başkası değil.*" bu sözleriyle de kendilerine ibadet olunan şahısları kastetmişti. Çünkü onlar belli isimleri taşıyan varlıklara tapıyorlardı.][639]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Sizin onu bırakıp da taptıklarınız kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı birtakım isimlerden başkası değildir.*" burada maksat başkalarının zikrettikleri şekilde sizler kendilerine isim takılmış putlara tapıyorsunuz değildir. Bu zaten onların itiraf ettikleri bir husustur.

Şanı yüce Allah ise onların inançlarını reddedip onun zıttının sabit olduğunu ortaya koymaktadır. Asıl maksat onların bu varlıklara tanrı adını vermiş olmaları ve onlarda ilahlık vasfının sabit olduğuna inanmalarıdır. Halbuki bunlarda ilahlık namına hiç bir şey yoktur. İşte bunlara ilahlar adını vererek ilahlıklarına inanarak ibadet ettikleri taktirde hakikatte bizzat kendilerinin uydurdukları ve yüce Allah'ın hakkında hiç bir delil indirmemiş olduğu ve kendilerinin uydurdukları birtakım isimlerden başkasına ibadet etmiş olmuyorlar. Çünkü Allah bunlara ibadeti emretmediği gibi bunları ilah da yapmamıştır. Nitekim yüce Allah: "*Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?*" (Zuhruf. 45) buyurmaktadır. Böylelikle onların ibadetleri aslında kendi zihinlerinde canlandırdıkları ulûhiyet manasına ve dilleri ile ifade ettikleri şeylere ibadet oluyordu. Bu da onların zihinlerinde ve dillerinde var olup dış dünyada herhangi bir hakikati olmayan bir husustur. Bu sebeple onlar ancak zihinlerinde tasavvur ettikleri manalarını da dilleriyle ifade ettikleri bu isimlere ibadet etmiş oluyorlardı. Yoksa onlar putun kendilerince ilah olduğuna inanmaksızın ona ibadet maksadıyla yönelmiyorlardı. Onun ilah olduğu kanaati dış dünyada "vaka'a olarak" değil kendi zihinlerinde olan bir şeydi. Bu durumda onlar gerçekte sadece sözlü olarak ifade edilen bu asılsız bozuk hayâle ibadet etmiş oluyorlardı.][640]

639 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 189.
640 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 194.

وَمَآ أُبَرِّئُ نَفْسِيٓ إِنَّ ٱلنَّفْسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓ إِنَّ رَبِّي
غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥٣﴾

53. "Bununla beraber ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, şüphesiz var gücüyle kötülüğü emredicidir. Rabbimin rahmet edip esirgediği müstesnâ. Çünkü Rabbim günahları bağışlayandır, merhamet edendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Bununla beraber ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis şüphesiz var gücüyle kötülüğü emredicidir. Rabbimin rahmet edip esirgediği müstesna."* buyruğu Aziz'in karısının söylediği sözlerdendir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de buna açık bir şekilde delalet etmekte olup Kur'an'ı iyice düşünen bir kimse böyle olduğunda hiç bir şüphe etmez. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Hükümdar dedi ki: "Onu bana getirin." Bunun üzerine elçi yanına gelince (Yûsuf) dedi ki: "Efendine dön de o ellerini kesen kadınlara ne oldu, diye sor. Şüphe yok ki benim Rabbim onların hilelerini çok iyi bilendir." (Bunun üzerine hükümdar) dedi ki: "Yûsuf'tan murad almak istediğiniz zaman haliniz ne idi?" Kadınlar: "Hâşâ, Allah için biz onun hiçbir kötülüğünü bilmiyoruz" dediler. Azîzin karısı da şöyle dedi: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben ondan murad almak istemiştim. Şüphesiz o, doğru söyleyenlerdendir. Bu gıyabında ona hıyanet etmediğimi ve Allah'ın hâinlerin hilesini şüphesiz hidâyete erdirmeyeceğini onun da bilmesi içindi. Bununla beraber ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, şüphesiz var gücüyle kötülüğü emredicidir. Rabbimin rahmet edip esirgediği müstesnâ. Çünkü Rabbim günahları bağışlayandır, merhamet edendir.""* (Âyet. 50-53).

Bütün bunlar Aziz'in karısının sözleridir. Yûsuf o sırada zindanda idi. Henüz hükümdarın yanına gelmemişti. Hükümdar ne onun sesini işitmiş ne de onu görmüştü. Yûsuf'un hazır bulunmadığı bir zeminde onun günahsızlığı açıkça ortaya çıkınca Aziz'in karısı da: *"Bu gıyabında ona hiyanet etmediğimi... bilmesi içindi"* dedi yani ben o benim yanımda bulunmadığı zaman hazır iken ondan murad almak istediğim halde hainlik etmedim. İşte o vakitte: *"Hükümdar: Onu bana getirin onu kendime en yakınlardan kılayım dedi. Onunla konuşuncada şöyle dedi: Sen bugün bizim nezdimizde önemli bir mevki sahibisin eminsin."* (Yûsuf. 54).

Müfessirlerden bir çok kimse bunların Yûsuf'un sözleri olduğunu söylemiş olmakla birlikte aralarında bundan başkasını zikretmeyenlerde vardır. Halbu-

ki bu görüş son derece tutarsızdır ve buna delil yoktur. Aksine deliller bunun zıttını göstermektedir. Bu hususlara dair geniş açıklamalar daha başka yerde yapılmıştır.[641]][642]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nefislerin üç türlü olduğu söylenir:

Bu günahlar masiyetleri işlemek sûretiyle hevâsına tabii olmanın daha galip geldiği "kötülüğü emreden nefis" bunlardan birisidir.

Diğeri ise "levvame nefis" olup bu da günah işlemekle birlikte tevbe eden bir nefistir. Bu nefisten hayır da şer de görülür. Fakat böyle bir nefis şerri işlediği taktirde tevbe eder ve Allah'a döner. Buna "levvame" adının verilmesi kişinin kendisini günahlardan ötürü kınamasından levm etmesinden dolayıdır. Diğer taraftan böyle bir nefis hayır ile şer arasında tenevvüm/tereddür göstermediğinden de o ad verilir.

Diğeri de "mutmeine nefis"tir. Bu da hayrı hasenatı sevip isteyen şerri ve kötülüğü buğz edip ondan hoşlanmayan nefistir. Çünkü artık böylesi bu nefis için bir ahlak bir adet ve bir melek haline gelmiş olur.

İşte bunlar aynı zatın nitelikleri ve durumlarıdır. Yoksa her bir insanın sahip olunduğu nefs bir tek nefistir. Bu da insanın kendi kendisine bulduğu ve bildiği bir husustur.][643]

Merhum Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye Mecmû'u'l-Fetâvâ'da vb. eserlerinde Aziz'in karısının söylediği: *"Bununla beraber ben nefsimi temize çıkarmıyorum."* sözü ile ilgili meseleye dair görüşünü desteklemek sadetinde birtakım açıklamalarda bulunmuştur. O açıklamasına göre bu Aziz'in karısının sözü olup Yûsuf'un söylediği bir söz değildir. O bu görüşü desteklemek için on bir açıdan açıklama yapmıştır. Bu açıklamaların ilk beşi -beşincisinin son kısmı dışında- kaybolmuş geriye şu aşağıdaki bölüm kalmıştır:

Merhum Şeyhulislâm bir takım açıklamalardan sonra dedi ki:[644]

641 Şeyhül İslâm'ın bu âyet-i kerimeyle ilgili Mecmû'u'l-Fetâvâ. 15. cüzde açıklaması vardır. Bunu biraz sonra zikredeceğiz. İbn Kesir tefsirinde (II. 528) bu görüşü zikretmiş onu desteklemiş ve şöyle demiştir: "Bunu maverdi tefsirinde nakletmiş İmam Ebu'l-Abbas İbn Teymiyye -Allah'ın rahmeti ona- bu görüşü desteklemek için öne geçmiş ve bunun için başlı başına bir eser tasnif etmiştir."

642 (me.) X. 298-299.

643 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 294.

644 Fetava'yı derleyen bu ifadeleri tespit edemedik kaydını düşmüştür.

[“Onlardan biri” bir günah “işlemek ister[645] sonra da Allah'ın huzurundaki durumunu hatırlayıverir. İşte Yûsuf da Rabbinin huzurunda durmaktan dolayı korkan ve nefsini hevâsından alıkoyan kimselerden idi.[646]

Sonra Yûsuf (aleyhisselâm) düşman topraklarında esir ve bekâr genç bir kişi idi. Orada bir hayâsızlık işlemesi halinde kendilerinden utanacağı akrabaları yahut arkadaşları yoktu. Çünkü birçok kimse kendisini tanıyanlardan utancından ötürü bir takım kabahatleri işlemekten uzak kalabilir. Böyle bir kimse gurbette bulundumu canının çektiğini ve arzu ettiği her şeyi yapar. Aynı şekilde Yûsuf yanında kimsenin bulunmadığı ve hiçbir mahlûktan korkmadığı tenha bir yerde bulunuyordu. Bu halde olduğu taktirde nefs-i emmarenin hükmü gereği böyle bir hayâsızlığı o kadın ile işlemeye kalkışması gereken o idi. Hatta bunu işlemek için bir takım çarelere onun başvurması gerekirdi. Nitekim baştan beri kendisi böyle bir işe davet edilmek imkanını bulmadığı taktirde büyük şahsiyetlerin hanımları ile ilgili herhangi bir kötü maksat sahibi olanların birçoğunun yapageldikleri budur. Fakat çağıran kişi hizmetçi bir kadın dahi olsa bu işi yapmaya çağırılacak olursa hiç tereddütsüz hızlıca bu çağrıya icabet eder. Peki bu durumda çağıran emirlerine aykırı davranması sebebi ile zarar görmekten korktuğu ve kendisine hükmeden hanımefendisi ise durum nasıl olsun?

Diğer taraftan normalde bu gibi durumlarda kadını azarlaması gereken kocası da onu cezalandırmıyorsa aksine Yûsuf'a deyyus kimselerin naraları gibiyüz çevirmesini emretmekle yetiniyorsa ve diğer taraftan o kadına diğer kadınların yardımını alıp onu hapse koymakla tehdit etmişse durum ne olsun? Kendisi ise: *“Rabbim! Ben zindanı bu kadınların beni kendisine davet edegeldikleri şeye tercih ederim. Eğer sen bunların tuzaklarını benden savmazsan onlara meyleder cahillerden olurum.”* (Yûsuf, 33) diyordu.

Şimdi akıllı kimse kadının Yûsuf'u yapmaya davet ettiğini yapmaya iten bu gerekçeler üzerinde iyice düşünsün. Bütün bu gerekçeler bir arada bulunmakla birlikte ve güçlü gerekçeler olmalarına rağmen böyle bir işi yapması halinde de bu işten onu alıkoyacak kimse de yoktu. yaratılmışlardan onu kurtaracak kimse de yoktu. İşte bunun neticesinde kişi Yûsuf'un sınandığı o belanın en büyük işlerden birisi olduğunu, onun masiyete karşı sabır ve takvasının ne kadar büyük olduğunu, zalimlerin kendilerine -istediklerini kabul edinceye kadar- zulmetmelerine rağmen bunu yapmayışının iyiliklerin/hasenatın en büyüklerinden

645 Tırnak arası ibareler et-Tefsiru'l-Kebir'den alınmıştır.

646 Buraya kadarki ibareler “Dekaiku't-Tefsir”de bulunmamaktadır.

ve itaatlerin de en muazzamlarından birisi olduğunu açıkça görür. Ayrıca Yûsuf (aleyhisselâm)'ın nefsinin en temiz nefislerinden birisi olduğunu da anlar. O halde nasıl olur da o: *"Bununla beraber ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis şüphesiz var gücüyle kötülüğü emredicidir."* (Âyet 53) demiş olsun. Şanı yüce Allah da onun nefsinin suçsuz ve kötülüğü emreden bir nefis olmadığını aksine temizliği, arınmışlığı en büyük son derece pak bir nefis olduğunu elbette bilirdi. Onun içinden geçirdiği duygu ise aslında nefsinin arınmışlığını ve takvasını daha da bir artıran bir haldir. Bu yolla kendisi lehine bir hasenenin sabit olması için bu isteğini terk etmesi ise hiç şüphesiz onun nefsini arındırıp temizleyen hasenatın en büyüklerindendir.

Altıncı Vecih: Yüce Allah'ın: "Bu gıyabında ona hıyanet etmediğini bilmesi içindi" ifadesinin eğer manası onların iddia ettikleri gibi Yûsuf bu sözleriyle Aziz'in ben onun hanımı hususunda kendisine ihanet etmediğini -birçoğunun söylediğine göre- demeyi kastetmiş ise yahut da hükümdarın yahut Allah'ın bilmesini kastetmiş ise şüphesiz burada kendisine işaret olunan husus yer almamıştır. Çünkü bundan önce Yûsuf'un buna işaret eden herhangi bir sözü geçmediği gibi aynı şekilde onun iffeti ve kendisini koruması da sözkonusu edilmemiştir. Fakat yüce Allah'ın zikrettiği kadınların söyledikleri: *"Hâşâ Allah için biz onun hiçbir kötülüğünü bilmiyoruz."* (Âyet 51) şeklindeki sözleri ile Aziz'in karısının: *"Asıl ben ondan murad almak istemiştim."* (Âyet 51) şeklindeki sözleri geçmişti. İşte bu da kadının ilk söylediklerinin yalan olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Burada bizzat onun yapmış olduğu herhangi bir fiil sözkonusu edilmemektedir.

Bu sebeple bir kimsenin: *"Bu"* (Âyet 52) sözü burada onun herhangi bir sözü ve herhangi bir davranışı önceden sözkonusu edilmemekle birlikte Yûsuf'un söylediği sözdür diyenin kanaati hiçbir durumda doğru olamaz.

Yedinci vecih: Eğer burada Yûsuf'un kendisine işaret olunacak herhangi bir sözü yahut bir ameli bulunmuş olsaydı- bu varsayıma göre ifadalerin anlamı şu olurdu: Benim hayâsızlıktan iffetimle kendimi korumam Aziz'in kendisine hainlik etmediğimi bilmesi içindi. Halbuki Yûsuf (aleyhisselâm) bu hayâsızca işi Allah'tan korktuğu, onun sevabını umduğu. Allah'ın kendisini görmekte olduğunu bildiği için terk etmişti. Yoksa sadece yaratılmış birisinin bilmesinden ötürü bu işi terk etmiş değildi. Zaten yüce Allah: *"Andolsun ki kadın ona (Yûsuf'a) meyletmişti. O da kadına meyletmişti. Eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı... Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı."* (Âyet 24) buyurarak onun Rabbinin burhanını gördüğünü ve onun Allah'ın ihlasa erdirilmiş kullarından olduğunu haber vermektedir.

Yaratılmış olanın böyle bir işi bilmesi için haram işleri terk eden bir kimsenin bu şekildeki tutumu Rabbinin burhanını gördüğünden dolayı da olmaz ve böyle bir işi yapmak sûretiyle de o kişi ihlasa erdirilmiş kimselerden olmaz. Onların Yûsuf'a izafe ettikleri bu işi sıradan bir kimse yapacak olsa bile onun Allah'tan alacak bir sevabı bulunmaz. Hatta böyle bir kimseye sevap/mükafat vermek o işi kimin için yaptıysa ona düşer.

Denilse ki: Yûsuf daha önceden: *"Doğrusu o benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir."* (Âyet 23) demişti.

Şöyle cevap verilir: Eğer bu sözlerinden kastı onun efendisi ise mana şu olur: O bana iyilikte bulunmuştur. bana ikram etmiştir. Dolayısı ile zevcesi hususunda ona hainlik etmem bana helal olmaz. Ben asla zalim birisi olmam. Çünkü zalim kişi iflah olmaz. Böylelikle efendisi bunu bilsin diye değil Allah'tan korktuğu için karısı hususunda ona ihanet etmeyi terk etmiş olmaktadır.

Denilse ki: Onun maksadı şuydu: Aziz'in benim gıyabında kendisine hainlik etmediğimi bilmesi için benim suçsuzluğum açıkça ortaya çıkacaktır. Bu durumda gösterilen sebep onun temizliğinin ortaya çıkartılması olur. Bizatihi iffeti değil.

Şöyle cevap verilir: Onun maksadı sadece bir kimsenin bilgi sahibi olması için günahsız oluşunu açığa çıkarmak değildi. Aksine onun maksadı kralın da başkasının da bunu bilmesi idi. Bundan dolayı gelen elçiye: *"Efendine dön de o ellerini kesen kadınlara ne oldu diye sor."* (Yûsuf. 50) demişti. Eğer bu Yûsuf'un söylediği sözlerden olsaydı o taktirde şöyle demesi gerekirdi: Bu ise onların benim suçsuz olduğumu ve zulme uğramış birisi olduğumu bilmeleri içindi demeliydi.

Diğer taraftan bunu Yûsuf'un söylediğini söylemek Yûsuf'a yakıştırılamaz. Çünkü zaten onun suçsuzluğu ortaya çıkmış ve isteği gerçekleşmiş idi. Böyle bir şeyi bir daha elde etmek maksadıyla söylemeye ihtiyacı yoktu. Onlar ise ancak suçsuzluğunun ortaya çıkması için geciktiğini zaten bilmiş idiler. Ayrıca böyle bir şeyi sözlü olarak söylemesine ihtiyacı da yoktu.

Sekizinci vecih: İnsanların benzeri durumlardaki alışageldikleri şey kendileri nezdinde bir değerinin olduğunu bildikleri kimselere yaptıklarını söyler ve tanıtırlar. Şâyet Aziz kıskançlık iffet karşılığında mükafatı pek büyük birisi olsaydı bu onun haline uygun düşerdi. Aziz'in ise oldukça az kıskandığı ve günahsızlığı ortaya çıkmış olmakla birlikte zalimler ile beraber hapse atılması için karısına imkan vermiş olduğunu görüyoruz. Onun bu durumu sebebi ile tabiat gereği

onun karısı ile birlikte olmak sûretiyle ona karşılık vermeyi gerektirir. Çünkü hiç şüphesiz kötülüğü çokça emreden o nefis böyle bir durumda şöyle der: Bu kişi benim kendisine yaptığım iyiliğin onun namusunu koruyup böyle bir işe kalkışmaktan kendimi alıkoymamın kıymetini bilmiyor der ve nefsine dilediği gibi hareket etme güç ve imkanını tanır. Çünkü bir çok kimse de hayâsızlık işlemek arzusu olmadığı halde bu durumda olduğunu görürse ya ona kötülük yapmak yahut da zalimliğine karşı onu cezalandırmak için hayâsızlık işlemeye iter. Yahut da kıskançsızlığı ve deyyusluğu açıkça ortada olduğundan ötürü ihmal etmek maksadıyla bu işi yapar. İşte böyle bir durumda amelini ancak Allah için yapan, ondan korkan ve onun sevabını ve mükafatını uman bir kimse böyle bir durumda hayâsızlık yapmaktan kendisini alıkoyabilir. Yoksa insanlara ne yaptığını anlatmak isteyen kimseler değil.

Dokuzuncu vecih: Hiç şüphesiz hainlik emin olmanın zıttıdır. Bunların ikisi de doğruluk ve yalan türündendir. Bundan ötürü doğru ve güvenilir denilir. Yalancı ve hain denilir. İşte Aziz'in karısının durumu budur. Eğer gıyabında Yûsuf hakkında yalan söyleyip o benden murad almak istemişti diyecek olsa idi elbette yalancı ve hain bir kadın olurdu. Ondan murad almak isteyenin kendisi olduğunu söyleyince verdiği bu haberinde doğru sözlü ve güvenilir birisi durumunda idi. Bundan dolayı da: *"Ve muhakkak o doğru söyleyenlerdendir."* (Yûsuf, 51) diyerek Yûsuf'un Aziz'in karısını değil de kendisini temize çıkartıp suçsuz olduğunu söylerken doğru söylediğini haber vermişti.

Hayâsızlık işlemek ise hainlik ve güvenilirlik kabilinden değildir. Bu zalimlik, kötülük ve hayâsızlık kabilindendir. Nitekim şanı yüce Allah Yûsuf'u sözkonusu ederken o kadını: *"Allah'a sığınırım. Doğrusu o (senin kocan) benim efendimdir. O bana iyi bakmış, iyi bir mevki vermiştir. Gerçekten zalimler kurtuluşa eremezler."* (Yûsuf. 23) sözleri ile o kadını bu şekilde nitelendirmekte ve (zalimler yerine) burada hainler dememektedir. Arkasından yüce Allah: *"Ondan fenalığı ve fuhşu giderelim diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* (Yûsuf, 24) buyurmaktadır. Ondan (hainliği) uzaklaştıralım diye buyurmamıştır. O halde akıllı ve kavrayışlı kimseler yüce Allah'ın kitabındaki bu incelikler üzerinde iyice düşünmelidir.

Onuncu vecih: Yüce Allah'ın doğruluğunu reddetmediği ve (şahıslar tarafından söylendiği) nakledilen ifadelerde: "Çünkü nefis şüphesiz var gücüyle kötülüğü emredicidir. Rabbimin rahmet edip esirgediği müstesna" buyurmaktadır. İşte bu da her bir nefsin kötülüğü emredici olmadığına delildir. Aksine Rabbimin rahmeti ile esirgediği kimselerde kötülüğü çokça emreden (nefs-i emmare) yoktur.

İnsanlardan bir kesimin zikrettiğine göre nefsin üç hali vardır: Önce kötülüğü emreden/nefs-i emmare olur. Sonra nefs-i levvame olur. Yani günahı işledikten sonra (kendi kendisini) kınar. Ya da günah ile tevbe arasında gidip gelerek tereddüt gösterir. Bundan sonra da mutmaine bir nefis olur.

Burada da maksat şudur: Rabbimin ihsanda bulunup rahmeti ile esirgediği bir takım nefisler kötülüğü emreden/nefs-i emmare değildir. Nefisler Allah'ın rahmetine mazhar nefisler ile emmare kısımlarına ayrıldığına göre biz kesin olarak şunu biliriz ki Aziz'in karısının nefsi kötülükleri çokça emreden nefislerden idi. Çünkü onun nefsi bu kötülüğü ardı arkasına emredip durdu. Bunun için düzenler kurdu, iftiralar yaptı, diğer kadınların yardımını istedi ve zalimce hapse attırdı. Bu gibi işler ise kötülüğü emretmek türünün en büyüklerindendir.

Yûsuf (aleyhisselâm)'a gelince, eğer onun nefsi kötülüğü emreden nefislerden olmamak üzere merhamete nail olan nefislerden değil idiyse şüphesiz ilahi rahmete mazhar hiçbir nefis yok demektir. Çünkü Yûsuf'un kıssası üzerinde iyice düşünen bir kimse kendisine merhamet olunup kötülüğün ve hayâsızlığın kendisinden uzak tutulmak hususlarında en büyük bir seviyede olduğunu bilir. Eğer o böyle olmamış olsaydı şanı yüce Allah onu Kur'an-ı Kerim'de zikretmez ve onu ibret alınacak bir örnek olarak göstermezdi. Küçüklerden büyüklerden salihlerden olup da nefsi buna benzer bir durum ile sınanacak olursa kesinlikle Yûsuf'un nefsine göre rahmete nail olmaktan daha uzaktır. İşte bu takdire göre eğer Yûsuf'un nefsi rahmete nail olmamış bir nefis ise kesinlikle rahmete nail olmuş bir nefis yoktur. Aksi taktirde bütün nefisler her türlü kötülüğü çokça emreden nefisler olur. Bu ise Kur'an'da bulunanlara muhaliftir.

Müslim b. Yesar'dan diye nakledilen hikayeye de iltifat olunmaz.[647] Onun bu rivâyetine göre bedevi bir kadın kendisi ile birlikte olmaya çağırmıştı. İkisi de çölde idi. O bu işi reddedip ağlamıştı. Kendisi ağlıyorken kardeşi geldi. O da ağladı. Kadın da ağlayıp gitti. Müslim uyudu. Rüyasında Yûsuf'u gördü ve: Ben kötülüğe meyleder gibi olan Yûsuf'um. Sen ise böyle bir şeye meyletmeyen Müslim adındaki kişisin.

Bu hikayeyi işiten bir kimse Müslim'in durumunun daha mükemmel olduğunu zannedebilir. Ama bu iki bakımdan bir bilgisizliktir:

647 Müslim b. Yesar vela yoluyla Emevi/Emevi hanedanına mensup birisi tarafından kölelikten azad edilmiş birisi olup Ebu Abdullah künyeli idi. Hadis ravilerinden fakih ve âbid birisi idi. Aslen Mekkeli olup Basra'da yerleşmiştir. Basra'da müftülük yapardı. 108 h. yılında Basra'da vefat etmiştir. Burada anlatılacak kıssa -rüyadan sözkonusu edilmemek ile birlikte- Hilteyü'l-Evliya. II. 293'de yer almaktadır.

1. Öncelikle Müslim kendisini kötülük işlemeye çağıran kadının hükmü altında değildi. Kadın ona emredip hüküm verecek durumda olmadığı gibi onun aleyhine yalan uyduracak, diğer kadınların yardımını isteyip onu zindana atabilecek gücü yoktu. Kadının kocası da kocasından başka herhangi bir kimse de kendisini günahtan korumak maksadı ile yardım edecek kimsesi de yoktu. Fakat Müslim ağlayınca o kadın çekip gitti. Eğer kadın kendisini koruyan bir kişi olarak göstermek isteseydi Müslim'in ondan dolayı feryad etmesi ya da kadının insanlardan korkması kendisini Müslim'den uzak tutardı. Şimdi bu durum nerede Yûsuf (aleyhisselâm)'ın karşı karşıya kalıp sınandığı o bela nerede?

2. Yûsuf bu eğilimini gerçekleştirmeyi Allah için terk ettiğinden dolayı bu onun için bir hasene olmuştu. Bundan dolayı onun için bir eksiklik sözkonusu değildir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğu üzere[648] Allah'ın kendi gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmayacağı bir günde gölgesinde barındıracağı yedi kişi ile ilgili hadiste makam, mevki ve güzelliği olan bir kadının kendisini kendisi ile zina etmeye davet etmesi üzerine *"Muhakkak ben âlemlerin Rabbi Allah'tan korkarım."* (Maide, 28) diyen kişinin de olacağını belirtmektedir.

Böyle bir mükafat sadece böyle bir davet sebebi ile sözkonusu ise ya bu maksatla tertip ve düzen kurulmuş başkalarının yardımı istenmiş ve zindana atmak tehdidi de sözkonusu ise ne olur?

Bilindiği üzere kadın belli bir konuma sahipti. Onun güzel bir kadın olduğu da zikredilir. Zaten ifadelerin zahirinden anlaşılan da budur. Çünkü Mısır'ın Aziz'inin karısının güzel olma ihtimali yüksektir. Müslim'i kendisi ile birlikte olmaya çağıran bedevi kadına gelince, onun bundan daha alt bir mertebede olduğunda bir şüphe yoktur. Rüyasında Yûsuf'u görüp: Ben bu işi yapmayı içimden geçiren Yûsuf'um. Sen ise böyle bir işi içinden geçirmeyen Müslim'sin şeklindeki sözüne gelince. Bunun en ileri derecesi Yûsuf'un bu sözlerinin ona uyanıkken söylemiş olma ihtimalidir. O bunu söyleyecek olsaydı elbetteki bu onun için bir hayır, bir övgü olurdu. Yûsuf'un da bir alçakgönüllülüğünün ifadesi olurdu. Büyük zatın kendisine göre daha alt mertebede olana tevazu göstermesi onu yüksek konumundan aşağıya indirmez.

Onbirinci vecih: Şüphesiz bu sözlerde günahın itiraf edildiği sözkonusu olmakla birlikte bu günahın sebebinden ötürü özür dilemek de vardır. Çünkü kadının: *"Ben ondan murad almak istemiştim. Şüphesiz o doğru söyleyenlerdendir."*

648 Kaynakları daha önce gösterildi. Hadis Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir.

(Âyet 51) sözlerinden günahkârlığın açıkça itiraf edilmesi sözkonusudur. Kadının: *"Bununla beraber ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis şüphesiz vargücüyle kötülüğü emredicidir."* (Âyet 53) şeklindeki sözleri ise kadının söylemiş olduğu: "Ben ondan murad almak istemiştim" sözleri ile örtüşmektedir. Yani ben günahımı itiraf eden birisiyim. Kendi nefsimi temize de çıkarmıyorum. Bundan sonra da sebebini açıklayarak: "Çünkü nefis şüphesiz vargücüyle kötülüğü emredicidir." demiştir. Yani benim nefsim de böyle bir nefistir. Benim böyle bir işe kalkışmam reddedilecek bir hal değildir. Bundan sonra ise bağışlanma ve merhamet istemeyi gerektirici ifadeleri zikretti ve arkasından: "Muhakkak benim Rabbim günahları bağışlayandır, merhamet edendir." dedi.

Denilse ki: Bu zinanın bir günah olduğunu kabul eden kimsenin söyleyeceği bir sözdür. Allah'ın böyle bir günahı işleyeni de bağışlayabileceğini göstermektedir.

Derim ki: Evet öyledir. Kur'an-ı Kerim de buna delil teşkil etmektedir. Çünkü kocası: *"Yûsuf sen bundan vazgeç. (Ey Kadın) sen de günahının bağışlanmasını dile."* (Yûsuf. 29) demişti. Kocasının kadına günahlarının bağışlanmasını istemeyi emretmesi onların bu işi bir günah gördüklerine ve ondan dolayı bağışlanma dilediklerine -müşrik olmakla birlikte- delil teşkil etmektedir. Nitekim Araplar da müşrik oldukları halde hayâsızlıkları haram/yasak kabul ediyor ve bunlardan ötürü Allah'tan mağfiret diliyorlardı. Hatta Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Utbe b. Rabia'nın kızı Hind ile Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak ve zina etmemek üzere kadınlardan alınan bey'at sûreti ile bey'at aldığında Hind: Hür bir kadın zina eder mi ki demişti.[649]

Çünkü onlar arasında zina cariyelerin yaptıkları bir yol olarak biliniyordu.

Bu sebeple de dili kullanımlarında onlar hürriyeti "rık/kölelik"in karşıtı olarak kabul ediyorlardı. Oysa bu lafzın asıl anlamı iffet sahibi olmak demektir. Ama iffet cariye olmayan kadının bir huyu, bir adetidir. Hatta Buhârî sahihinde Ebu Reca el-Utaridi'den şu rivâyeti zikretmektedir: Cahiliye döneminde iken bir erkek maymunun dişi bir maymun ile zina ettiğini görmüş ve diğer maymunların toplanıp o erkek maymunu recm ettiklerine tanık olmuştu.[650]

Doğru sözlü şeyhlerden birisi de bana şunu anlatmıştı. Camide bir tür kuşun yumurtasını bıraktığını görmüştü. İnsanlar onlardan birisini almış ve bir başka kuş türünden bir yumurtasını getirmişti. Yumurtalar çatlayınca o türden başka

649 Kaynakları ileride gösterilecektir.
650 Buhâri. 3849.

kuşlar çıktığını görünce erkek kuş kendi türünü çağırıp topladı ve nihâyet çok sayıda kuş toplayınca öldürünceye kadar dişinin üzerine gittiler. Buna benzer hususlar hayvanların adetleri arasında bilinen hususlardır.

Fuhşiyat ve hayâsızlıklar çirkin ve tiksinti verici olduğu üzerinde yeryüzünde bulunanların ittifakla kabul ettikleri hususlardandır. O sözü edilen kavim de müşrik olmakla birlikte yüce yaratıcının varlığını kabul ediyordu. Bundan dolayı Yûsuf (aleyhisselâm) onlara şöyle demişti: *"Ey zindan arkadaşlarım, darmadağınık bir çok Rabbler mi hayırlıdır yoksa bir tek olan (ve her şeyi hükmü ve iradesi altında tutan) Kahhâr Allah mı? Sizin O'nu bırakıp da taptıklarınız, kendinizin ve babalarınızın adlandırdığı bir takım isimlerden başkası değildir. Allah, bunlara dair hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'ındır. O, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."* (Yûsuf. 39-40).

Onikinici vecih: Şöyle denilir: Şanı yüce Allah herhangi bir peygamberin bir günahını sözkonusu etmiş ise mutlaka onun o günahtan tevbesini de sözkonusu etmiştir. Bundan dolayıdır ki insanlar peygamberlerin masumiyeti hususunda iki görüş ortaya koymuşlardır.

Ya onu fiilen işlemekten korunmuş oldukları anlamında masum olduğunu söylemişlerdir yahut da işledikleri günah hali üzerinde bırakılmaktan yana korunmaları anlamında masum olduklarını söylemişlerdir. Özellikle de risaletin tebliği ile ilgili hususlarda bu böyledir. Şüphesiz ümmet peygamberin hata üzerinde kendi haline bırakılmaktan masum/korunmuş olduğu üzerinde ittifak etmiş bulunmaktadır. Çünkü bunun aksi, risaletin amacı ile çelişir ve mucizenin delaletine de aykırıdır.

Burası bu hususta genişçe açıklamaların yapılacağı yer değildir. Ancak burada maksadımız şudur: Şanı yüce Allah kitabında herhangi bir nebinin bir günah işlediğini sözkonusu etmişse mutlaka onun o günahtan tevbe ettiğini de sözkonusu etmiştir. Adem'in. Mûsâ'nın. Davud'un ve onların dışındaki diğer peygamberlerin kıssalarında sözkonusu edildiği gibi.

İşte günah üzere kendi hallerine bırakılmaktan korunmuş oldukları anlamında masum olduklarını söyleyen cumhurun kanaatini destekleyen kimseler, mutlak olarak günah işlemelerinin sözkonusu olmadığını söyleyenlere bu sûretle cevap verirler.

Şüphesiz bunların en büyük delillerinden birisi de Kadı İyaz'ın ve diğerlerinin şu sözlerinde dayanak aldıkları husustur: Bizler fiillerde onlara uymakla

emrolmuş kimseleriz. Bunun caiz olduğunu kabul etmek ise bunlara uyma hususunu zedeler.

Bunlara şöyle cevap verilmiştir: Onlara uymak ve onları örnek almak ancak işleyip de düzeltilmeyen ve tashih edilmeyen halleri ile ilgilidir. Nitekim nesih de onların tebliğ ettikleri emir ve nehiy hakkında mümkündür. Bunu mümkün kabul etmek ise onlara itaat etmenin vücubuna engel değildir. Çünkü itaat nesh olunmamış hususlar hakkında vaciptir. Neshin olmaması hükmün bâki kaldığını ve onun reddedilmemiş olması da fiilin yerinde olduğunu ortaya koyar. Aslolan ise bunların her birisinin sözkonusu olmayışıdır.

Yûsuf (aleyhisselâm)'a gelince. Şanı yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de onun o kadın ile kendisinden tevbe edilecek yahut da mağfiret dilemeyi gerektirecek herhangi bir fiil işlemiş olduğunu asla sözkonusu etmiş değildir. İnsanlar ayrıca onun böyle bir fuhuş işlememiş olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Fakat bazı kimseler onun bu hayâsızlığın işlenişinden önce yapılabilen bazı işleri yaptığını sözkonusu ederler. Onun uçkurlarını çözdüğü ve kadının önünde sünnetçinin oturduğu gibi oturduğunu vb. hususları zikretmeleri buna örnektir. Fakat bu husustaki bütün nakilleri Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen nakiller değildir. Yine bu hususta onların kimi kitap ehlinden nakilde bulunmanın dışında bir dayanakları da yoktur. Esasen yahudilerin peygamberler hakkında söyledikleri ve onların peygamberlere karşı öfkeleri bilinen bir husustur. Nitekim onlar Süleyman (aleyhisselâm) ve Davud (aleyhisselâm) hakkında söylemediklerini bırakmamışlardır. Eğer bizim elimizde onların naklettiklerini reddedecek bir delil bulunmuyorsa bile biz onların doğru söylediklerini bilmediğimiz hususlar hakkında doğru söylediklerini kabul etmeyiz. Ya Kur'an-ı Kerim'in aksine delalet ettiği hususlarda onların doğruluklarını nasıl kabul edebiliriz?

Kur'an-ı Kerim Yûsuf (aleyhisselâm)'ın kendisini koruduğunu, takvalı hareket ederek sakındığını ve bu hususta benzeri hiçbir kimsenin sözkonusu edilmedik bir şekilde sabır ve metanet gösterdiğini haber vermiş bulunuyor. Eğer Yûsuf bir günah işlemiş olsaydı ya günahı üzerinde ısrar eden birisi olacaktı yahut tevbe eden. Israr eden birisi olması imkansızdır. O halde tevbe etmiş olması kaçınılmaz bir husustur. Şanı yüce Allah ise bu hususta onun tevbe ettiğini de mağfiret dilediğini de zikretmiş değildir. Halbuki (hata işleyen) diğer peygamberler hakkında böyle bir hali sözkonusu etmiştir. İşte bu Yûsuf'un yaptığının pek iyi hasenelerden ve mükafatı gerektiren işlerden olduğuna delildir. Nitekim şanı yüce Allah: "*Çünkü kim korkar ve sabrederse her halde Allah iyilik edenlerin mükafatlarını boşa çıkarmaz.*" (Yûsuf. 90) buyruğunda onun söylediğini naklettiğini bildirdiği haberde de böyle buyrulmuştur.

Sözlerin Gerçek Sahibi Kim?

Yûsuf'un durumu ile ilgili olarak vaziyet böyle olduğuna göre şanı yüce Allah'ın: *"Çünkü nefis şüphesiz var gücüyle kötülüğü emredicidir. Rabbimin rahmet edip esirgediği müstesna."* diye zikredilen ifadeler Yûsuf'un durumuna uygun olmayıp Aziz'in karısının durumuna uygundur. Çünkü bu meselede günahların Yûsuf'a izafe edilmesi kitaba ve rasûle bir iftiradır. Kelimelerin yerinden tahrif edilip oynatılmasıdır. Pek şerefli bir nebinin gıybetini yapmak ve onun hakkında delilsiz bâtıl söz söylemek, kendisini Allah'ın tenzih ettiği şeyi ona nisbet etmektir. Esasen bunun aslının da iftiracı yahudilere dayanması da uzak bir ihtimal değildir. Çünkü onlar Mûsâ'ya Allah'ın kendisini uzak olduğunu belirttiği hususlarla iftirada bulunduklarına göre ya ondan başka diğer nebilerin durumu ne olsun? Onların nakillerini haklarında hüsnü zan besleyen kimseler almış ve Kur'an-ı Kerim'in tefsirini böyle bir inanca tabi olacak hale sokmuştur.

Şunu bilelim ki peygamberlerin masumiyeti meselesi hakkında doğru yoldan sapmış olanlar iki çelişkili uçta yer alırlar. Her ikisinin de anlayışları çeşitli bakımlardan Allah'ın kitabına muhaliftir. Bir topluluk onların günahsızlığı iddiasında o kadar aşırıya gittiler ki Kur'an-ı Kerim'in onlar hakkında sözünü ettiği günahlarından tevbe edip günahlarının bağışlanması, bu sebepten dolayı derecelerinin yükseltilmesini haber veren Kur'an nasslarını tahrif ettiler. Bir diğer topluluk onlar hakkında zikrettikleri hususlarda Kur'an-ı Kerim'in onların uzak olduklarına delalet ettiği şeyleri söyleyecek kadar aşırıya gitmişler, onlara Allah'ın kendilerini tenzih etmiş olduğu bir takım günahlar ve kusurlar izafe etmişlerdir. Bunlar da bu anlayışları ile Kur'an-ı Kerim'e muhalefet içindedirler, diğerleri de Kur'an-ı Kerim'e muhalefet içindedirler. Herhangi bir tahrif sözkonusu olmaksızın Kur'an-ı Kerim'in ifade ettiğine tabi olan bir kimse ise vasat ümmetten olur, sırat-i mustakime, Allah'ın kendilerine nimet ihsan etmiş olduğu nebilerin, sıddiklerin, şehitlerin ve salihlerin dosdoğru yoluna hidâyet bulmuş olur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yahudiler gazaba uğramış olanlardır, hristiyanlar ise doğru yoldan sapmış olanlardır."[651] buyurmuştur. Sahih'te Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Yemin olsun sizden öncekilere okun arkasındaki bir tüyün diğer tüy ile aynı hizada oluşu gibi yollarını takip edeceksiniz. Hatta bir keler deliğine girecek olsalar ona dahi gireceksiniz." Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! yahudilerle hristiyanları mı (kastediyorsunuz) deyince O: "Başka kim olabilir" buyurdu.[652] Yine Sahih'te yer alan bir diğer hadiste de şöyle

651 Kaynakları daha önce gösterildi.
652 Kaynakları ileride gösterilecektir.

buyurmuştur: "Yemin olsun benim ümmetim de kendisinden önceki ümmetlerin gittiği yoldan karış karış, arşın arşın gidecektir." Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar Farisilerle Rumlar mıdır deyince O: "Onlardan başka (kendilerine uymanız muhtemel) insan var mıdır ki" buyurmuştur.[653]

Şüphesiz insanların bir çoğu kitap ehlinin farsların ve rumların elinde bulunan ilimden müslümanların ilimleri ve dinleri arasına -farkında olmadan- soktukları bilgiler hâsıl olmuştur. Nitekim Hind, Yunan ve onlardan başka müşriklerin görüşleri ile Yunanlıların ve onlardan başkalarının mecusilerin, farisilerin, sabiilerin görüşleri müteahhirinden birçok kimsenin özellikle de felsefeci ve kelamcılar türünün kanaatleri arasına girdiği de bilinen bir husustur.

Kitap ehlinden yahudilerle hristiyanlardan görüşlerinin birçoğu da bunlardan çok daha iyi kabul edilecek bir kesimin kanaatleri arasına dahil olmuştur. Çünkü kitap ehline mensup olan kimseler diğerlerinden daha iyi durumda idi.

Müslümanlar Şam, Mısır ve benzeri ülkeleri feth edince buraları hristiyan ve yahudi kitap ehlinden kimselerle dolu idi. Bunlar onlara kitap ehlinden bir kısmı hak bir kısmı bâtıl olan şeyleri naklediyorlardı. Kitap ehlinden en çok nakilde bulunanlardan birisi de Ka'b el-Ahbar idi. Muaviye (radıyallâhu anh) da: Bizler şu kitap ehlinden bizlere nakilde bulunup bir şeyler anlatan kimselere arasında -bazı hallerde onun yalan söylediğini tespit etsek de- Ka'b'dan daha doğru olanını görmedik.[654]

Bilindiği üzere Ka'b'ın yanındaki bilgi genel olarak onların kitaplarında bulduğu şeyleri nakletmesiydi. Eğer her nakleden kişi nebimizden (sallallâhu aleyhi ve sellem) diye kitaplarda bulduğu rivâyetleri nakletmeye kalkışacak olursa şüphesiz bu nakiller arasında çok miktarda yalan da bulunur. Durum bu iken arada geçen uzunca dinin değiştirilmesi, din mensuplarının fırkalara ayrılması ve aralarında bâtıl ehlinin çokluğu ile birlikte kitap ehlinin kitaplarında bulunanlar için durum nasıl olabilir? İşte bu müslüman kimsenin dikkat etmesi ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in insanların neler getirdiklerini en iyi bilen ve kitap ehlinin müşriklerin, mecusilerin ve sabiilerin dinlerinde buna muhalif neler bulunduğunu insanlar arasında en iyi bilen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının üzerinde bulundukları yola bakmasını gerektiren önemli bir husustur. Şüphesiz ki bu pek büyük bir esastır.

653 Kaynakları daha önce gösterildi.
654 Buhârî, et-Tarihu's-Sağir, I, 162; Tehzibu'l-Kemal, XXIV, 193.

Bundan dolayı Ahmed b. Hanbel ve ondan daha başka imamlar şöyle demişlerdir: Sünnetin esasları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabının üzerinde bulundukları yola sımsıkı sarılmaktır.

Bu hususu iyice inceleyen bir kimse birçok bid'atlerin aslı onlara dayanan bir takım rivâyetlere dayandırıldığını görecektir. Şamdaki çeşitli bölgelerin, dağların, mağaraların, nebilerin makamlarının ve benzeri yerlerin faziletleri hakkında nakledilen rivâyetler ile. Kasyun dağı hakkında o dağdaki nebilerin makamları hakkında zikredilenler ile buraya gelmenin faziletine dair anlatılanlar buna misaldir. Hatta bazı iftiracı şeyhler bu dağdaki bir mağarayı üç defa ziyaret etmenin bir hacca bedel olduğunu ve bu mağaraya nebilerin makamları adını verdikleri dahi bilinen bir husustur.

Bu hususta nakledilen rivâyetler Ashab-ı kirama kadar ulaşmaz. Bunlar kitap ehlinden bilgi alan ashabtan sonrakilerden ancak nakledilmektedir. Aksi taktirde bunların bir asli dayanağı bulunmuş olsa idi elbetteki bu bilgi Şam'a gelmiş bulunan büyük sahabiler tarafından bilinmeli idi. Bilal b. Rebah, Maz b. Cebel, Ubade b. es-Samit ve bu ümmetin emini Ebu Ubeyde b. el-Cerrah ve benzerlerinin bilmesi gerekirdi. Ashab-ı kiramın büyüklerinden Şam topraklarına girenler Hicaz dışında diğer geri kalan bölgelere giren kimselerden daha faziletlidir. Bununla birlikte onlardan hiçbir kimseden nebilerden geri kalmış bir takım eserlerin peşine gittikleri nakledilmiş değildir. Ne onların kabirleri ne de makamları ile ilgilenmişlerdir. Onlar buraları mescit edinmedikleri gibi böyle yerlerde namaz kılmak ve bunların yakınında dua etmek gibi bir gayrete de düşmemişlerdir. Hatta Ömer el-Hattab (radıyallâhu anh)'dan sabit olduğuna göre o bir yolculuğunda bulunuyorken bazı kimselerin belli bir yere gidip orada namaz kıldıklarını görünce: Bu neyin nesidir diye sormuş, onlar: Bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namaz kıldığı bir mekan idi dediler. Bunun üzerine o şunları söyledi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namaz kıldığı bir mekan öyle mi? Sizler nebilerinizin iz bıraktıkları yerleri mescitler edinmek mi istiyorsunuz? Şüphesiz sizden öncekiler bunun sebebiyle helak olmuşlardır. Burada iken namazın vakti giren kimse namaz kılsın, değilse yoluna devam edip gitsin.

Ömer (radıyallâhu anh) Beytü'l-Makdis'e girip de müslümanlara namaz kılacakları bir yer inşa etmek isteyince Ka'b'e: Bunu nereye inşa edeyim diye sormuş, o: Kayanın arkasında onu inşa et demişti. Bunun üzerine Ömer: Ey yahudi kadının oğlu. Yahudilik senin içine karışmış bulunuyor. Hayır ben aksine bu mescidi önüne inşa edeceğim.

Bundan dolayı Abdullah b. Ömer Beytü'l-Makdis'e girdiği zaman onun kıble tarafında namaz kılar ve kayanın yanına gitmezdi. Onlar Ka'b'ın söylediği Allah'ın bu kayaya: Sen benim en yakın arşımsın dediğini yalanlıyorlar ve: Kürsisi dahi gökleri ve yeri kuşatanın nasıl olur da kaya (sahra) en yakın arşı olur?

Ashab-ı kiram orayı tazim etmiyorlardı.

Dediklerine göre kaya üzerindeki kubbeyi (kubbetus sahrayı) Abdülmelik b. Mervan, İbn ez-Zübeyr ile savaştığı sırada inşa etmiştir. İnsanlar bu sırada hacca gidiyorlar ve hacda (İbnüz Zübeyr ile) bir araya geliyorlardı. Abdülmelik de sahrayı/kayayı tazim ederek hacıların İbn ez-Zübeyr ile ilgilenmelerini engellemek istemişti. Yoksa bizim şeriatimizde o kayayı tazim etmeyi ve üzerine kubbe inşa edip onu örtülerle çuhalarla kapatmayı gerektiren hiçbir husus yoktur. Eğer bunun şeriatimizle bir ilgisi olsaydı Ömer, Osman ve Muaviye (radıyallâhu anhum)'un bunları yapmaları sonradan gelenlere göre daha çok hakları olurdu.

Çünkü bunlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı, onun sünnetini daha iyi bilen ve onlardan sonra gelenlere göre bu sünnete daha çok uyan kimselerdi.

Hatta ashab-ı kiram İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'ın kabrine zaman zaman gidip gelmez, hatta onu açmamışlardı bile. Bunun da ötesinde herhangi bir nebinin kabri üzerinde bir mescit bina etmemişlerdi. Çünkü onlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu iyi biliyorlardı: "Şüphesiz sizden öncekiler kabirleri namazgah ediniyorlardı. Şuna dikkat edin. Sakın kabirleri namazgah/mescitler edinmeyin. Ben size bunu yasaklıyorum."[655]

Tuster'in Danyal'ın kabri ortaya çıktığı zaman kabir hakkında Ebu Mûsâ, Ömer b. el-Hattab'a mektup yazıp durumu sorması üzerine Ömer ona şunu yazmıştı: "Gündüz vaktinde on üç kabir aç. Sonra gece vakti onu onlardan birisine defn et ve onun kabrini insanların onun sebebiyle fitneye düşmemeleri için toprakla ört."

Bu makamlara gitmek, oralarda dua etmek yahut namaz kılmak hususlarında nakledilen rivâyetleri tetkik ettim. Bunların ashab-ı kiramdan gelmiş bir asıl dayanaklarını bulamadım. Aksine bu rivâyetlerin asılları kitap ehlinden rivâyet almış kimselere dayanmaktadır.

İslâm'ın esaslarından birisi ise Allah'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte göndermiş olduğu kitabı ve hikmeti ayırdetmek ve bunlara başkalarının karışmamasını sağlamak, kitap ehlinin yaptığı gibi hakkı bâtıla karıştırmama-

655 Buhârî, 4443; Müslim, 532

mızdır. Şüphesiz yüce Allah bizim için dini kemale erdirmiş, üzerimizdeki nimeti tamamlamış ve bize din olarak İslâm'ı beğenip seçmiştir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ben sizleri gecesi gündüzü gibi olan apaydınlık yol üzerinde bıraktım. Benden sonra bu yoldan ancak helak olan bir kimse sapar."[656]

Abdullah b. Mesud (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bir çizgi çizdi. Sonra o çizginin sağına ve soluna bazı çizgiler çizdi. Sonra şöyle buyurdu: İşte bu Allah'ın yoludur. Bu ise her birisinin başında onu izlemeye çağıran bir şeytanın bulunduğu onun dışındaki diğer yollardır buyurduktan sonra yüce Allah'ın: "*Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun başka yollara uymayın. Sonra sizi onun yolundan ayırırlar.*" (En'âm. 153) buyruğunu okudu.[657] Bütün bunları bir arada toplayıp özetleyen şu iki husustur:

1. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelenleri tahkik etmek gerekir. Ona ondan olmayan zayıf nakiller ve bâtıl tefsirler karıştırılmamalıdır. Aksine onun naklinin ve delaletinin bilinmesi sûretiyle hakkı neyse verilmesi gerekir.

2. Ne bir görüş ne de bir rivâyete dayalı herhangi bir şüphe ile bunlara karşı çıkılmamalıdır. Çünkü şanı yüce Allah aynı zamanda bizim için de ibret olmak üzere israiloğullarına verdiği emirler arasında şöyle buyurmuştur: "*Beraberinizdekileri (Tevrat'ı) doğrulayıcı olarak indirdiğime iman ediniz ve onu ilk inkâr edenler olmayın. Âyetlerimi de az bir değere/bedele satmayınız ve yalnız Benden korkunuz. Kendiniz bilip dururken hakkı bâtıla karıştırmayın ve (bildiğiniz) hakkı da gizlemeyin.*" (Bakara, 41-42). Buna göre ne Rasûlün (sallallâhu aleyhi ve sellem) getirdiği hak gizlenir ne onun dışında bir bâtıl ile karıştırılır ne de onun dışındaki herhangi bir şey ile ona karşı çıkılır. Nitekim yüce Allah: "*Rabbinizden size indirilene uyun. O'ndan başka velilere uymayın.[1] Ne kadar az öğüt tutuyorsunuz!*" (A'râf. 3) ve: "*Allah'a yalan iftira edenden yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmamışken: "Bana da vahyolundu" diye söyleyenden, bir de: "Allah'ın indirdiği gibi ben de indiririm" diyenden daha zâlim kim olabilir?*" (En'âm. 93) buyurmaktadır.

İşte bu üç kısım bütün rasûllerin düşmanıdır. Onlardan herhangi birisine muhalif olan bir şey getirilecek olursa Ya: Allah bunu benim üzerime indirmiştir diyecek. Böylelikle Allah'a iftira edecek. Yahut: Kendisine vahiy verenin adını

656 Kaynakları biraz sonra gösterilecek.
657 Kaynakları daha önce gösterildi.

zikretmeksizin bana vahyolundu diyecek. Yahut da bunu ben meydana getirdim ve ben Allah'ın indirdiğinin bir benzerini indiririm diyerek bunu ya doğrudan Allah'a izafe edecek ya kendisine izafe edecek yahut da hiçbir kimseye izafe etmeyecektir.

İşte bu üç kısım birbirlerine aldatmak maksadıyla allı pullu sözleri vahiy ve telkin eden insan ve cin şeytanlarıdırlar. Yüce Allah: *"Rasûl: Ya Rab! Gerçekten benim kavmim bu Kur'an'ı terk etti dedi. İşte böylece Biz her peygambere günahkârlardan düşmanlar kıldık."* (Furkan, 30-31) buyurmaktadır. Allah en iyi bilendir. Hamd Allah'a mahsustur.][658]

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾

55. "Dedi ki: Beni ülkenin hazineleri üzerine tayin et. Çünkü ben iyice koruyanım (bu işi) bilenim."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kamu görevine talib olmaya gelince; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu yermiş bulunmaktadır. Yûsuf (aleyhisselâm)'ın bunu isteyip: *"Beni ülkenin hazineleri üzerine tayin et. Çünkü ben iyice koruyanım, bilenim."* demesine gelince bu onları Allah'a davet etmek, insanlar arasında adaleti sağlamak, zulmü üzerlerinden kaldırmak ve kendilerinin yapmaları sözkonusu olmayan hayrı yapmak için bir yol olmasından dolayıdır. Bununla birlikte onlar onun durumunu da bilmiyorlardı. Halbuki o rüya yorumu bilgisi ile insanların sonunda durumunun nereye varacağını biliyordu. İşte bu ve benzeri hallerde böyle bir durum ile yasaklanmış durum arasındaki farkın bilinmesini gerektirir.][659]

وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا
مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

56. "İşte böylece o yerde Yûsuf'a iktidar verdik. O, orada dilediği yerde konaklardı. Rahmetimizi dilediğimize veririz. İyi hareket edenlerin de yaptıklarını boşa çıkarmayız."

658 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 138-156.
659 Muhtasarı'l-Fetâva'l-Mısriyye, 564.

Tefsiri:

[Yûsuf (aleyhisselâm) kıssasında: *"İşte böylece o yerde Yûsuf'a iktidar verdik. O, orada dilediği yerde konaklardı. Rahmetimizi dilediğimize veririz. İyi hareket edenlerin de yaptıklarını boşa çıkarmayız. İman edip de takvaya devam edenler için âhiret mükâfatı ise elbet daha hayırlıdır."* buyurmak sûretiyle ahiretin takva sahibi mü'minler için dünyada verilen -Yûsuf'a verildiği gibi- mal ve mülkten daha hayırlı olduğunu haber vermektedir.][660]

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهٖٓ إِلَّآ أَنْ يُحَاطَ
بِكُمْ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾

66. "Etrafınız kuşatılmadıkça onu bana kesin olarak getireceğinize dair Allah'tan sağlam bir taahhüd vermediğiniz sürece onu sizinle beraber asla göndermem" dedi. Artık ona kesin teminatlarını verince o da: "Allah söylediklerimize vekil (şâhid) dir." dedi."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yahut da: *"Kendisini çepeçevre kuşatırsa."* (Bakara. 81) buyruğu kendisini helak ederse anlamındadır. Tıpkı: *"Etrafınız kuşatılmadıkça"* buyruğu da bunun gibidir.

Derim ki: Her iki anlamı da selef zikretmiş bulunmaktadır. Birincisi Mücahid'in görüşüdür.[661] ed-Durrul'Mensur'da Ad b. Humeyd de kaynak olarak gösterilmektedir.

İkincisi de İbnü's-Saib'in görüşüdür.[662]

Bu iki görüşün biri diğerinden ayrılmaz. "Ehata bihi: Etrafını sardı, kuşattı" lafzı bunun kendisini kuşatan karşısında yenik düşürülmüş ve kahredilmiş olduğuna delalet eder. Fakat helak olması ise kelimenin özelliğinden anlaşılmaktadır. Çünkü günahı kendisini çepeçevre kuşatmış kişi çoğunlukla helak olmuş olarak ölür. Denildiğine göre bu günahları kendisini helake sürükledi anlamındadır.

660 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 171.
661 Taberi. II. 284.
662 Kasıt el-Kelbi'dir. Rivâyeti Beğavi zikretmektedir.

Yûsuf (aleyhisselâm) Sûresi'ndeki: *"Etrafınız kuşatılmadıkça"* buyruğunun hepiniz helak olmadıkça anlamında olduğu söylendiği gibi sizinle onun arasına onu getirebilme imkânını bulamayacağınız bir şekilde engel olunmadıkça diye de açıklanmıştır.][663]

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللهِ مِنْ شَيْءٍ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾

67. "Ey oğullarım, hepiniz (Mısır'a) bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Bununla beraber Allah'tan size gelecek hiçbir şeyi sizden geri çeviremem. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben, yalnız O'na güvenip dayandım. Tevekkül edenler de yalnız O'na güvenip dayanmalıdır" dedi."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Sadece Yakub'un içindeki bir dileği olup o da bunu açığa çıkardı."* (Yûsuf, 68) buyruğunda sözü edilen içindeki dileği kendi içindeki tasavvuru ve maksadı ile bunun gerçekleştirilmesi ise o tasavvur olunan istenen maksadının gerçekleşmesi idi. Bu da onların kendilerine değişik kapılardan girmelerini emretmesidir. Diğer insanların konuşmalarında buna benzer tavsiyeler de pek çoktur.][664]

قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ

663 Tefsiru Âyâtin Üşkilet, I, 385-386.
664 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 124.

إِلَّآ أَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَآءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾
قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ
يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾

71. "(Yâkûboğulları) onlara dönerek: "Ne kaybettiniz, (ne arıyorsunuz)?" dediler.

72. Dediler ki: "Hükümdarın su kabını kaybettik. Onu getirene bir deve yükü (zahire) var" (Münâdi): "Ben de buna kefilim" dedi.

73. Allah'a andolsun ki, -sizin de bildiğiniz gibi- biz bu yere fesad çıkarmak için gelmedik. Hırsız kimseler de değiliz" dediler.

74. Eğer yalancılar iseniz (hırsızın) cezası nedir?" dediler.

75. Bunun cezası yükünde (çalınmış mal) bulunan kimsenin kendisinin karşılık olarak (köle) alınmasıdır. Biz zâlimleri böylece cezalandırırız" dediler.

76. Bunun üzerine (Yûsuf) kardeşi (Bünyamin) in yükünden önce onların yüklerini aratmaya başladı. Sonra kabı kardeşinin yükü arasından çıkardı. İşte Biz Yûsuf'un lehine böyle bir taktirde bulunduk. Yoksa o, hükümdarın dinine göre kardeşini alıkoyabilecek değildi. Bu, ancak Allah'ın dilemesiyle oldu. Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Her ilim sahibi üstünde daha iyi bir bilen vardır.

77. (Yâkûboğulları): "Eğer o (Bünyamin) çalmış bulunuyorsa onun daha evvel bir kardeşi de çalmıştı" dediler. O vakit Yûsuf bu sözleri içinde gizleyip[1] bunu onlara açıklamadı ve (kendi kendine) dedi ki: "Sizin durumunuz daha da kötüdür. Allah, sizin söylemekte olduğunuzun mahiyetini en iyi bilendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İlim adamları onlara "hırsız" denilmesi hususunda iki açıklamayı zikretmişlerdir:

1. Bu tariz/üstü kapalı ifadeler kabilinden olup bununla Yûsuf'un kendisini babalarından vaktiyle çalmış olmalarını niyetlenerek söylemişti. Çünkü on-

lar kendisini yaptıkları o hile ile babasının gözünün önünden uzaklaştırdılar ve Yûsuf hakkında ona hainlik ettiler. Hainlik eden kimseye de hırsız denilir. Bu da meşhur kullanımlar arasındadır. Hatta divan görevlileri arasından hainlik yapan kimselere de hırsız adını verirler.

2. Böyle bir ifadeyi kullanan Yûsuf (aleyhisselâm)'ın emri olmadan bu ilanı yüksek sesle yapan kişi idi. Kadı Ebu Ya'la ve başkaları dedi ki: Yûsuf arkadaşlarından birisine maşrabayı kendi kardeşinin yükleri arasına bırakmasını emretmişti. Daha sonra bu maşrabalarla görevli olanlardan birisi bunun kaybolduğunu anlayıp kendilerinin kimin aldığını bilmedikleri için ey kafile, şüphesiz sizler hırsızlık yapan kimselersiniz demişti. O bunu onların bu işi yaptıkları zannı ile söylemişti. Yûsuf böyle demelerini emretmiş değildi. Bu durumda böyle diyenin o sözü yalan olmuyordu. Çünkü bu onun hakkında ve kendisinin beslediği galib zannı itibari ile öyle idi. Bununla birlikte Yûsuf'un münadiye: Bunlar bir şeyler çaldılar demiş olup bununla kendisini babalarından çalmalarını kastetmiş de olabilir. Münadi ise bununla maşrabanın çalınmış olduğunu anlamış olur. Bu durumda o "hükümdarın su kabını kaybettik" sözünü söylerken doğru söylüyordu. Zira Yûsuf'un o maşrabanın yükleri arasında bulunduğunu bilmiyor olabilirdi. Meselenin tamamlanması için de Yûsuf'un vermiş olduğu habere binaen: *"Siz gerçekten hırsızlık yaptınız"* diye nida etmişti. Aynı şekilde o sizler hükümdarın maşrabasını çaldınız dememiş, sadece: Onu kaybettik, arıyoruz demişti. Çünkü onların onu çaldıklarını bilmiyordu. Yahut da Yûsuf'un yaptıklarını bildiği için ihtiyatlı sözler kullanmış ve: Muhakkak sizler bir şeyler çalanlarsınız demiş, özellikle onların Yûsuf'u çalmış oldukları niyetini saklı tutmasının doğru olabilmesi için mefulü (neyi çaldıklarını) zikretmemiş, sonra da bizler: Hükümdarın kaybettiğimiz maşrabasını/su kabını arıyoruz demişti. Bunu söylerken de doğru söylüyordu. Aynı şekilde Yûsuf (aleyhisselâm) da: *"Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymamızdan Allah'a sığınırız."* (Yûsuf, 79) sözlerini de ihtiyatlı kullanmış ve hırsızlık yapandan başkasını dememiştir.

Her iki ihtimale göre de kullanılan bu ifadeler tariz türü ifadelerin en güzellerindendir.

Nasr b. el-Hâcib dedi ki: Süfyan b. Uyeyne'ye kardeşine yapmış olduğu bir işten dolayı mazeretini belirtip özür dileyen ve bu arada onu hoşnut etmek için sözde bazı kaydırmalar yapan kimsenin bunu yapmaktan ötürü günahkâr olup olmayacağı sorulması üzerine o da: Sen insanların arasını düzeltmek için yalan bir söz söyleyen kimsenin yalancı olmayacağı sözünü hiç işitmedin mi? O bunu söylerken kendisi ile müslüman kardeşinin arasını düzeltmesi insanların arasını

birilerini razı etmek maksadıyla ıslah eden kimsenin yaptığından daha hayırlıdır. Çünkü dediğini yapan kişi bununla Allah'ın rızasını kazanmak istediğinden ve mü'mine eziyet etmekten hoşlanmadığından yapmış ve daha önce yaptıklarına pişman olmuş, onun üzerindeki şerrini bertaraf etmek istemiş olmakla birlikte yalan söylemekle de insanlar nezdinde bir mevki edinmek istemediği gibi onlardan elde edeceği herhangi bir menfaat umuduyla da yapmamıştır. Çünkü buna ruhsat verilmemiştir. Fakat onların kendisine karşı olumsuz duygu beslemelerinden hoşlanmayıp onlara düşmanlık edeceğinden korkması halinde (bu hususta) ona ruhsat verilmiştir.

Huzeyfe dedi ki: Ben daha büyük olanı işlemeye kalkışırım korkusuyla dinimin bir kısmını diğer bir kısmı ile satın alıyorum. O da aynı şekilde (kardeşinin) kalbinin/duygularının kendisine karşı olumsuz olarak değişmesini hoş görmemiştir.

Süfyan dedi ki: (Davud -a.s-'a davalaşmak üzere gelen) iki melek: *"Biz iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir."* (Sâd, 22) demişlerdi. Onlar bununla bir anlamı kastetmişler ve hakikatte iki davacı değillerdi. Bu sözleri söylemekle de yalan söylemiş olmadılar.

İbrahim (aleyhisselâm) da: Ben hastayım demiş, hayır bu işi onların bu büyükleri yapmıştır demiş, Yûsuf da: Muhakkak sizler hırsızlık yapanlarsınız demişti. O bununla durumlarının manasını kastetmiş idi.

Bu sözleriyle Süfyan bütün bu anlatımların daha önce buna dikkat çekildiği gibi hakikatte yalan olmamakla birlikte "yalan" diye adlandırılması ile birlikte mübah tariz türü/üstü kapalı anlatımlardan olduğuna açıklık getirmiş olmaktadır. Bazı fakihler de Yûsuf kıssasını şuna delil göstermişlerdir: Bir kimsenin başkasındaki hakkını üzerinde hakkın bulunduğu kişinin rızası olmaksızın elde etmesi mümkün olan herhangi bir yolla alması caizdir.

Ancak bu delil zayıftır. Çünkü Yûsuf kardeşinin rızası olmadan kardeşini yanında alıkoyma imkânına sahip değildi. Ayrıca bu kardeşi Yûsuf'a zulmedenlerden değildi ki ona misilleme yaptı denilebilsin. Bu işi Yûsuf'a yapanlar onun diğer kardeşleri idi. Babaları rahatsız olacağından ve kendilerinden almış olduğu söz dolayısı ile kardeşlerinin kendileri ile beraber dönmemesi onları rahatsız edebiliyordu. Fakat onlar vermiş oldukları sözlerine *"etrafınız kuşatılmadıkça"* istisnasını da yapmışlardı. Ancak onların etrafları kuşatılmıştı. Yûsuf'un kardeşini alıkoymaktan maksadı ise kardeşlerinden intikam almak da değildi. Çünkü o intikam almayacak kadar şerefli birisi idi. Ayrıca bu yaptığı işin içerisinde ba-

basına vereceği eziyet kardeşlerine vereceği rahatsızlıktan daha büyüktü. Onun bu yaptığı ise sadece vadesine ulaşması ve Yakub ile Yûsuf (aleyhisselâm)'ın kendisi sebebi ile en mükemmel mükafatı hak edecekleri sınavın tamamlanması için Allah'ın ona (yapmasını) emrettiği bir husustu. Böylelikle şanı yüce Allah'ın onlar için tayin etmiş olduğu hikmeti de nihai hedefine ulaşmış olacaktı. Şâyet Yûsuf bu yolla onlara misilleme uygulama maksadında olsaydı şunu belirtelim ki ilim adamları arasında ihtilafa düşülen konu bu değildir. Çünkü bir kimsenin kendisine yapılan haksızlığa misliyle karşılık verme hakkı vardır. İlim adamlarının ihtilaf ettikleri nokta ise bir kimsenin maruz kaldığı hırsızlığa yahut da hainliğe misilleme yaparak bunu yapandan bir şeyler çalması yahut ona hainlik etmesi hususudur. Yûsuf kıssası ise bu kabilden değildir.

Eğer Yûsuf kardeşini onun isteği olmadan alıkoymuş olsaydı şüphesiz bunu delil gösteren kimsenin haklı gibi görülecek bir tarafı olabilirdi. Bununla birlikte yine bu varsayıma göre bile bunda onun lehine delil olacak bir taraf yoktur.

Şüphesiz bunun gibi bir davranış bizim şeriatimizde ittifakla caiz değildir. Herhangi bir suçu olmaksızın suçsuz bir kimsenin başkasından intikam almak maksadıyla hapsedilmesi ya da tutuklanması caiz olamaz. Bizler daha önce bu görüşün zayıf olduğunu açıklamış bulunuyoruz.

Eğer bu bir hak ise o taktirde şanı yüce Allah'ın onu alıkoymayı emretmiş olma ihtimali de yüksektir ve bu da bu alıkonulan kimse için Allah tarafından bir sınav olurdu. Tıpkı İbrahim (aleyhisselâm)'a oğlunu kesmesinin emredilmesi gibi. Bu varsayıma göre bu işi ona mübah kılan şey İbrahim (aleyhisselâm)'a oğlunu kesmesini emreden vahiy gibi bir vahiy olur. Bu hususta ise sınanan kimse hakkındaki hikmet onun imtihan edilip sınanmasıdır. Böylelikle Allah'ın hükmüne sabredip, kaza ve taktirine rıza göstermek derecesine nail olması istenmiştir. Bu durumdaki vaziyeti de Yûsuf'un kendisinden alıkonulması hususunda babası Yakub'un durumu gibi olması içindir. Bizim sözünü ettiğimiz bu husus hem ifadelerin bağlamından hem Yûsuf'un durumundan açıkça bilinen bir husustur. Şanı yüce Allah'ın: *"İşte Biz Yûsuf'un lehine böyle bir taktirde bulunduk. Yoksa o, hükümdarın dinine göre kardeşini alıkoyabilecek değildi. Bu, ancak Allah'ın dilemesiyle oldu. Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Her ilim sahibi üstünde daha iyi bir bilen vardır."* (Âyet 76) buyruğu da buna delil teşkil etmektedir.

Dilcilere göre: "Keyd: Tedbirde bulunmak"; mekr/hile, tuzağa yakın bir anlam ifade eder. Şanı yüce Allah bunu kendi zatına da nisbet etmiştir. Nitekim: *"Gerçekten onlar oldukça hile/keyt yapıyorlar, ben de (onlara karşı) bir hile ya-*

parım" (Tarık. 15-16) buyruğunda olduğu gibi bunu kendi zatına nisbet etmektedir. Yine şanı yüce Allah'ın: *"Fakat o inkâr edenlerin kendileridir asıl tuzağa düşenler"* (Tur. 42) buyruğu da buna delildir. Yüce Allah'ın: *"Hani o kâfirler seni tutup bağlamak yahut öldürmek yahut seni (Mekke'den) çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar bu tuzağı kurarlarken Allah da bunun karşılığında kendilerine tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranlara karşılık verenlerin en hayırlısıdır."* (Enfal. 30) buyruğu ile yüce Allah'ın Salih (aleyhisselâm) kıssasında: *"O şehirde (Hicr'de) yeryüzünde bozgunculuk yapan fakat ıslah etmeyen dokuz kişi vardı. Onlar kendi aralarında Allah adına yemin ederek dediler ki: ... Onlar tuzak kurdular (mekr ettiler). Biz de -onlar fark etmeksizin- bir tuzak kurduk. Tuzaklarının akıbeti nasıl oldu bir bak."* (Neml. 48-51) buyruklarında olduğu gibi.

Diğer taraftan kimisi şöyle demektedir: Şanı yüce Allah yaptığı işe "mekr, keyt ve müstehzi" isimlerini vermiş bulunmaktadır. Halbuki onun bu yaptığı güzeldir, zikrettiği kimselerin yaptığı ise çirkindir. Bunun sebebi ise şekil itibari ile birbirlerine benzemeleri ve onun fiilinin onların yaptıklarının bir cezası olarak gerçekleşmesidir. Bu da: *"Bir kötülüğün cezası onun misli bir kötülüktür."* (Şura. 40) buyruğunda olduğu gibidir. Yüce Allah onların kötülüklerine verdiği karşılığı da seyyie/kötülük olarak adlandırmaktadır. Halbuki kötülüğe karşılık olması sebebiyle bu haklı olarak onlara yapılmıştır. Yine yüce Allah: *"Şâyet bir ceza verecek olursanız size yapılan haksızlığın misliyle karşılık verin."* (Nahl. 126) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah yapılan kötülüğe verilen karşılığı "ukûbet" diye adlandırmıştır. Halbuki asıl haksızlık yapanların yaptıklarına bir karşılık olduğundan ötürü buna "ukûbet" denilmez. Bu kanaatte olanlar bunu bir mecaz türü olarak değerlendirmişlerdir.

Başkaları da -ki daha doğrusu budur- şöyle demiştir: Hayır, yüce Allah'ın fiiline mekr, keyt, istihza, seyyie ve ukûbet adının verilmesi manaya uygundur. Çünkü mekr bir şeyi gizli bir yolla başkasına ulaştırmak demektir. "Keyt" de böyledir. Eğer bu başkası bu kötülüğü hak eden birisi ise buna güzel bir "mekr" denilir. Değilse kötü bir "mekr"dir. Hatta eğer o ulaşan şer mazluma ait bir hak ise sözkonusu böyle bir mekr şer'i bakımdan yaratılmışlar üzerinde bir vacip ve Allah'ın va'detmesinin hükmü dolayısıyla da yaratılmışlar hakkında da bir vacip olur. Bu ise hak sahibinin affetmemesi şartına bağlıdır. Şanı yüce Allah ise bunu hak eden kimselere mekr de yapar istihza da eder. Böylelikle zalimin mü'min kimseye yaptığı gibi Allah da onu ummadığı bir yerden yakalar. Seyyie ise kişinin hoşuna gitmeyen bir şeydir. İsterse onu hak etmiş olsun. Ukûbet ise şerden dolayı kişiye verilen cezadır.

Bu husus açıklık kazandığına göre sıddîk Yûsuf (aleyhisselâm)'a birden fazla keyt yapılmış idi. Bunların birincisi kardeşlerinin ona kurdukları tuzak/keyt idi. Çünkü onu babasından ayırmak üzere hileli bir yola sapmışlardı. Buna da yüce Allah'ın: *"Dedi ki: Oğulcağızım. Rüyanı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar."* (Yûsuf. 5) buyruğuna delildir. Bundan sonra Aziz'in karısı ona tuzak kurmuştu. Çünkü kendisinden murad almak isteyenin Yûsuf olduğu izlenimini vermişti. Halbuki asıl ondan murad almak isteyen oydu. Nitekim yüce Allah'ın: *"Eğer gömleği arkadan yırtıldıysa kadın yalan söylemiştir, bu ise doğru söyleyenlerdendir."* (Yûsuf. 27) buyruğu buna delildir. Daha sonra şehirdeki kadınlar ona tuzak kurmak istemişlerdi. O kadar ki o da *"Rabbim, ben zindanı bu kadınların beni kendisine davet edegeldikleri şeye tercih ederim. Eğer sen bunların tuzaklarını benden savmazsan onlara meyleder, cahillerden olurum." Bunun üzerine Rabbi onun duasını kabul etti. O kadınların tuzaklarını üzerinden savdı. Çünkü O hakkıyla işitendir, bilendir."* (Yûsuf. 33-34) buyruklarında belirtildiği gibi Allah'a sığınmış, onun yardımını istemişti.

Hatta o (aleyhisselâm) hükümdarın elçisi gelip onu zindandan çıkarmak istediği zaman: *"Efendine dön de o ellerini kesen kadınlara ne oldu diye sor. Şüphe yok ki benim Rabbim onların hilelerini/keytlerini çok iyi bilendir."* (Yûsuf. 50) demişti.

Şanı yüce Allah da bütün bu tuzak ve hileleri boşa çıkartarak Yûsuf'un lehine bunları düzene soktu, onu ve kardeşini bir araya getirdi. Kardeşlerinin tercihi olmadan onu kardeşlerinin ellerinden çıkardı. Tıpkı onların bir zamanlar Yûsuf'u babalarının tercihi olmadan ellerinden çıkardıkları gibi. Yüce Allah'ın keydi iki türlü olur. Birincisi daha çok görülen hal olup şanı yüce Allah tuzak kuran kulun kudretinin dışında olan bir fiil işler. Böylelikle bu fiil onun katıksız bir kaderi olur. Fakat bu şeriat kabilinden olmaz. Kâfir kimselere onlardan çeşitli cezalarla intikam almak sûretiyle tuzaklarına hilelerine karşılık vermesi gibi. Aynı şekilde Yûsuf kıssası da böyle idi. Çünkü Yûsuf'un bütün yapabildikleri sadece maşrabanın kardeşinin yüküne bırakılmasını sağlamak ve nida eden kişinin onların hırsızlık yaptığını ilan etmesinden fazla değildi. Onlar bunu kabul etmeyince o: *"Eğer yalancılar iseniz onun"* yani hırsızın *"cezası nedir, dediler. Bunun cezası yükünde (çalınmış mal) bulunan kimsenin kendisinin karşılık olarak (köle) alınmasıdır."* (Âyet 74-75) dediler. Yani cezası bizzat hırsızlık yapan kişinin malı çalınan kimse tarafından köleleştirilmesidir. Bu köleleştirilme ya kayıtsız ve şartsız idi yahut da belli bir süreye kadar olurdu. İşte Yakub ailesinin şeriati böyle idi.

"Yükünde bulunan kimse" buyruğu iki şekilde açıklanmıştır: Birincisi bu mübtedanın haberidir. Bundan sonra gelen: *"Kendisinin karşılık olarak alınmasıdır."* cümlesi ise birincisini te'kid eden ikinci bir cümledir. İfadenin takdiri ise böyle bir fiilin cezası (çalınan malın) yükü arasında bulunduğu kişinin kendisidir demek olur. İşte bizim dinimize göre karşılık olarak alınacak olan budur. İşte biz zalimleri böyle cezalandırırız.

İkinci görüşe göre "bunun cezası yükünde bulunan kimsenin kendisinin karşılık olarak alınmasıdır" buyruğu bir şart cümlesi olup mübtedanın haberidir. İfadenin takdiri de şöyle olur: Hırsızın cezası şudur: Maşrabanın yükü arasında bulunduğu kişinin kendisi ceza (olarak) alınacaktır. Bu da hırsızlığın cezası çalan kimsenin elinin kesilmesidir demeye benzer. Bu iki ihtimale gelmesinin sebebi ise "ceza" ile cezanın hak edilmesi sebebiyle bizzat hükmün kendisinin kastedildiği gibi verilen cezanın bizatihi kendisinin de onunla kastedilebilir olmasıdır. Hatta cezalandırılan kimsenin çektiği acının kendisi de onunla kastedilebilir.

Kardeşleri bu sözü söyleyince Allah'ın bunu kendilerine ilham etmeleri böylelikle Yûsuf'un kendi gücü dışında kalan ve onun lehine bir keyt/bir tuzak olmuş oluyordu. Çünkü onlar "hayır çalanın kendisi olduğu ispatlanıncaya kadar ona bir ceza verilmez" diyebilirlerdi. Çünkü aranan şeyin sadece onun yükü arasında bulunması hırsız hükmünün verilmesini gerektirmez. Yûsuf (aleyhisselâm) da adaletli birisi idi. Delilsiz olarak onları alıkoymasına imkân yoktu. Yahut da şöyle diyebilirlerdi: Onun cezası sizin dininize göre hırsızlara uygulanan ceza ne ise odur diyebilirlerdi. Mısır hükümdarının dinine göre ise müfessirlerin zikrettiklerine göre hırsız dövülür ve çalıntı malın iki kat bedelini tazminat olarak öderdi. Eğer onlar böyle demiş olsalardı onlardan başkaları hakkında sözkonusu olmayan bir ceza ile kendilerini karşı karşıya bırakmazdı. Bundan dolayı şanı yüce Allah: *"İşte Biz Yûsuf'un lehine böyle bir taktirde bulunduk. Yoksa o hükümdarın dinine göre kardeşini alıkoyabilecek değildi. Bu ancak Allah'ın dilemesiyle oldu."* buyurmaktadır. Yani Mısır hükümdarının dinine göre onu alıkoymanın bir yolu yoktu. *"Ancak Allah'ın dilemesiyle oldu"* buyruğu ise munkatı bir istisnadır. Yani fakat Allah dilese onu başka bir yolla alırdı. Ya da muttasıl bir istisna olur. Bu da yüce Allah'ın bir başka sebep var etmesiyle olurdu demektir. Böylelikle hükümdarın dininde kişinin alıkonulmasını gerektiren sebeplerden herhangi bir sebep dolayısıyla alıkonulmuş olurdu. Eğer "keyt"den maksat şanı yüce Allah'ın zulme uğramış kendisine tevekkül eden mü'min kuluna zalimden intikam almak sûretiyle maksadının kendileriyle hâsıl olacağı bir takım işleri kolaylaştırması ve buna benzer başka bir husus ise şüphesiz ki bu fıkhi hilelerin dışına çıkan bir

durum demektir. Çünkü bizler ancak kulun yaptığı bir takım hileler/başvurduğu yollar, çareler hakkında konuştuk. Şanı yüce Allah'ın yaptıkları hakkında söz söylemedik. Hatta Yûsuf (aleyhisselâm) kıssasında haram olan bir keyt/bir yola başvuran kimseye karşılık Allah'ın bir keytte/hilesine karşılık ceza vereceğine de dikkat çekilmektedir. İşte haram olan hilelere başvuran kimseler hakkındaki Allah'ın sünneti budur. Çünkü yüce Allah vakıada görüldüğü üzere bu gibi hilelere bereket vermez. Yine bu kıssada şuna dikkat çekilmektedir: Allah'a tevekkül eden mü'min bir kimseye yaratılmışlar hile ve düzen kuracak olurlarsa şüphesiz Allah onun lehine düzenler kurar ve onun gücü kuvveti olmadığı halde de onun lehine intikam alır, ona yardım eder. Buna göre bundan sonra yüce Allah'ın: *"Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz"* buyruğu hakkında: "İlim ile (yükseltiriz)" açıklamasını yapmışlardır.

Bununla da güzel maksatlara kendileri ile ulaşılan bir takım gizli hususların Allah'ın kendileri ile kişiyi derecelerle yükselttiği hususlardan olduğuna dikkat çekilmektedir.

Yine bu buyrukta Yûsuf (aleyhisselâm)'ın belli bir fiili işlediğine delil vardır. Bunun sonucunda bu bilgi ile Yûsuf hidâyet bularak eriştiği ve tamamlanması için Allah'a tevekkül ettiği bir iş (çare) bulmuş olmaktadır. Çünkü onun maşrabayı kardeşinin yükü arasına bırakıp onların geri dönmesini sağlama yolunu bulması onun yaptığı bir tür fiilidir. Fakat hile/çare sadece bundan ibaret değildi. Fıkhi hilelere gelince; hileye başvuranın maksadı -helal olsa dahi- sadece onunla gerçekleşir.

Şanı yüce Allah'ın kulunun lehine yaptığı keytlerden/hilelerden çıkar yollardan ikinci türü ise ona mübah, müstehap ya da vacip olan ve kendisini güzel maksada bu yolla ulaştıracak olan bir işi yapmasını ilham buyurmasıdır. Buna göre Yûsuf'a yaptıklarını yapma ilhamını vermesi de şanı yüce Allah'ın Yûsuf'un lehine tedbiri kabilinden olur. Buna da yüce Allah'ın: *"Dilediğimiz kimseleri derecelerle yükseltiriz."* buyruğu delildir. Çünkü bu buyrukta şer'i maksada ulaştıran incelikli ilmin övünme sebebi bir vasıf olduğuna dikkat çekilmektedir. Nitekim bâtıl üzere olan bir hasmın susturulması ilmi de övülmeyi gerektiren bir sıfat olması gibi. Çünkü yüce Allah İbrahim kıssasında: *"İşte bu, kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimizdir. Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz. Şüphesiz Rabbin tam hikmet sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir."* (En'âm, 83) buyurmaktadır.

Buna göre keydin/hile ve tehdidin meşru olmakla birlikte bununla haramların kendisi sebebiyle helal kılınacağı yahut da vaciblerin/yükümlülüklerin düşü-

rüleceği keydin kastedilmesinin caiz olmadığı bir keyd vardır. İşte Allah'ın keydi budur. Bu gibi durumlarda keydi yapan (el-mekit) yüce Allah'dır. Bu durumda şanı yüce Allah'ın dinine karşı keyd yapmayı meşrulaştırması ve buna dair teşride bulunması imkânsız bir iştir.][665]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Başkasına emir vererek kendisi tarafından söylenmesi halinde yalan olan bir sözü söylemeyi emretmek de böyledir. Yûsuf'un yüksek sesle ilanda bulunacak kimseye: "*Ey kafile, siz gerçekten hırsızlık yaptınız*" demesini emretmesi buna benzer. Çünkü Yûsuf (aleyhisselâm)'ın maksadı sizler Yûsuf'u babasından çalmıştınız demekti. O bunu söylerken doğru söylüyordu. Onun emri ile böyle seslenenin maksadı ise sizler maşrabayı çalan kimselersiniz demekti. Bunu söylediği zaman da onların onu çaldığını sanıyordu. Dolayısıyla o yalan söylemek maksadında değildi. Verdiği haber yalan olmakla birlikte.][666]

["Za'îm: kefil" lafzı kefil, kabîl (sorumluluğu kabul eden) ve tazminatçı lafzının bir benzeridir. Yüce Allah da: "*Onu getirene bir deve yükü var. Ben de buna kefilim dedi.*" Buna göre bir grup kimsenin işlerini tekeffül eden kimseye "o zaim birisidir" denilir. Eğer bu kişi hayırlı bir şeyi tekeffül etmiş ise bundan dolayı övülür. Eğer tekeffül ettiği şey bir şer ise bundan dolayı da yerilir.][667]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Damânu's-sûk: Pazar teminatı" ise teminat veren kimsenin tüccar bir kişinin ödemesi gereken borçları ve tazminat altındaki aynî mallardan kabzettği şeylerin tazminatını üstlenmesi demek olup bu tazminat sahih bir tazminattır. Ayrıca bu tazminat vacip olmayan şeylerin tazminatı ile meçhul olan şeylerin tazminatıdır. Bu ise Malik, Ebu Hanife ve Ahmed b. Hanbel gibi alimlerin çoğunluğu nezdinde caizdir. Buna kitaptan da delil vardır. Yüce Allah'ın: "*Onu getirene bir deve yükü (zahire) var. Ben de buna kefilim.*" buyruğu gibi. İmam Şafii ise bunu bâtıl kabul eder. Bununla birlikte katibin ve şahidin böyle bir akdi yazması ve buna şahit tutulması caizdir. Bu akdin caiz oluşunu görmemekle birlikte bu kanaattedir. Çünkü bu içtihad meselelerindendir. Veliyyül emr ise bu iki görüşten uygun gördüğü ile hüküm verir.][668]

665 el-Fetava, III. 100-105.
666 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 451.
667 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 92.
668 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 549.

[Yüce Allah: *"İman eden bir topluluk için biz sana Mûsâ'nın ve Firavun'un haberinden bazısını hak ile okuyacağız. Şüphe yok ki Firavun arzda üstünlük sağlamaya kalkıştı ve ora ahâlisini bölük bölük ayırıp onlardan bir kesimi zayıf düşürmek istiyordu. Oğullarını boğazlatıp, kadınlarını hayâtta alıkoyuyordu. Gerçekten o bozgunculardan idi."* (Kasas. 3-4) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah firavun kıssasını Kur'an-ı Kerim'de birden çok yerde anlatmıştır. Firavun ve kavmi ise hükümdarların dininden kendine ait bir din üzere idiler. Nitekim yüce Allah Yûsuf kıssasında: *"O hükümdarın dinine göre kardeşini alıkoyabilecek değildi. Bu ancak Allah'ın dilemesi ile oldu."* buyurmaktadır. Bu hükümdar ise Yûsuf zamanındaki firavun idi. Mûsâ'nın firavunundan önce idi. Firavun ise kıptilerden olup Mısır hükümdarlığı yapan kimselere denilir. Bu da kayser, kisra, necaşi ve buna benzer ünvanlar gibi bir cins isimdir.][669]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz."* buyruğu ile ilgili olarak Zeyd b. Eslem: "İlimle" diye açıklamıştır.][670]

وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيْرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾

82. "İçinde bulunduğumuz (ve döndüğümüz) şehre, beraber geldiğimiz kafileye de sor. Biz, gerçekten doğru söyleyenleriz."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"İçinde bulunduğunuz şehre beraber geldiğimiz kafileye de sor."* buyruğunda eski Mısır'a "karye: şehir" adını vermiştir.][671]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Şehre sor"* gibi buyruklarda hakikat anlamının duvarlara sormak olduğunu zanneden bir kimse esasen cahil birisidir.

İşte bu araştırma öbürlerinin de araştırmasına benzer. Hepsi ise bir durumda bir mana hakkında bir diğer durumda bir başka mana hakkında bir lafzın kullanılmasını kabul etmezler. Nitekim "karye: şehir, kasaba" lafzının bazen orada yaşayan kimseler, bazen de meskenlerde bulunanlar hakkında kullanıldığı gibi.

669 Câmiu'l-Mesâil. II. 232.
670 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 48.
671 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 210.

Ayrıca bunlar bu lafız ile ancak meskenleri kastettiğini ileri sürerler. Fakat bu, bu hususta diğerlerine muvafakat ettikleri bir hatadır. Çünkü öbürleri şöyle derler: Burada "karye ehline/şehir halkına sor" takdirinde hazfedilmiş bir lafız vardır derler. Öbürleri ise: Hayır burada maksat duvarlara sor şeklindedir derler.

Maksat ise "karye/şehir" lafzı ile o yerde yaşamak ortak özelliğine sahip insanların kendilerinin kastedildiğidir. İşte burada karye lafzı ile bunlar kastedilmiştir. Yüce Allah'ın: *"Seni çıkartan ülkenden daha güçlü nice ülke vardı. Biz yine de onları helâk ettik. Onlara yardım eden olmadı."* (Muhammed. 13) buyruğunda olduğu gibi. Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Rabbin zulüm yapan ülkeleri/karyeleri yakaladığında işte böyle yakalar."* (Hud. 102) buyruğu ile *"Rabbinin ve rasûllerinin emrine karşı baş kaldıran nice ülke halkı vardır ki biz onları en şiddetli bir hesaba çekmiş ve onları görülmemiş bir azapla azaplandırmışızdır."* (Talak. 8) buyrukları böyledir. Buna benzer buyruklar da çoktur.][672]

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾

83. "(Babaları): "Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp (böyle) bir işe sürüklemiş. Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır. Allah'ın, hep birlikte onları bana kavuşturacağını ümid ederim. Her şeyi bilen, yegane biricik hüküm sahibi olan şüphesiz ki O'dur" dedi."

Tefsiri:

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[Ben Şeyhulislâm İbn Teymiyye'yi -Allah ona rahmet etsin, kabrini nura gark etsin- defalarca şunu söylerken dinledim: Yüce Allah sabr-ı cemili/güzel bir şekilde sabretmeyi. safh-ı cemili/güzelce affetmeyi ve hecr-i cemili/güzelce ayrılmayı sözkonusu etmiş bulunmaktadır. Güzel sabır beraberinde şikâyetin bulunmadığı sabırdır. Güzelce terk etmek beraberinde eziyet bulunmayan terk ediştir. Güzelce affetmek ise beraberinde sitemin olmadığı affedişdir.][673]

672 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 463.
673 Bedaiül Fevaid. II. 90.

وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَٓا أَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾

84. "Onlardan yüz çevirip "Yâ esafâ alâ Yûsuf" dedi ve kederinden gözlerine ak düştü. Artık o hüznünü açıklamayıp içinde saklıyordu."

Tefsiri:

[Bununla birlikte şanı yüce Allah Yakub'un oğlu Yûsuf'a üzüldüğünü ve şöyle dediğini haber vermektedir: *"Onlardan yüz çevirip "Yâ esafâ alâ Yûsuf" dedi ve kederinden gözlerine ak düştü. Artık o hüznünü açıklamayıp içinde saklıyordu. (Oğulları) dediler ki: "Hâlâ Yûsuf'u anıp duruyorsun. Allah'a andolsun ki sonunda ya kederinden hastalanıp eriyeceksin yahut ölüp gidenlerden olacaksın! dediler. (Yakub) "Ben keder ve üzüntümü ancak Allah'a açarım."* (Âyet 84-86). İşte bu İsrail/Yakub pek kerim bir nebi idi. Oğlu için bu derece üzülmüştü. Bu ise onun kendisine olumsuz ifadeler söylenmesini gerektiren hususlardan değildir. Durum böyle olduğuna göre dünya ve ahiret saadeti kendisine bağlı kılınmış bulunan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) için öldürülecek korkusu ile üzülmesi halinde Ebu Bekir'e nasıl ağır sözler söylenebilir?][674]

قَالَ إِنَّمَٓا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِيٓ إِلَى اللّٰهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

86. ""Ben keder ve üzüntümü ancak Allah'a açarım. Ben Allah nezdinden sizin bilmeyeceğiniz şeyleri biliyorum" dedi."

Tefsiri:

[Bu da Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'ın sabah namazında: *"Ben keder ve üzüntümü ancak Allah'a açarım."* buyruğunu okuduktan sonra arka saflarda bile hıçkırıkları duyulacak kadar ağlamasına dair rivâyete benzemektedir. O halde Allah korkusundan dolayı inleyip ağlamak, yalvarıp yakarmak ve Allah'a şikâyette bulunmak güzel bir şeydir. Bunun hoş olmayanı ise hoş görülmez, mekruhtur. Allah en iyi bilendir.[675]

674 Minhâcü's-Sünne, VIII. 459.
675 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV. 284; Câmiu'l-Mesâil, IV. 73. "işitilirdi" cümlesine kadar.

قَالُوا أَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَٰذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ
مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾

90. "Aa, sen, evet sen Yûsuf'sun, öyle mi?" dediler. O da: "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşimdir. Allah bize lutfetti. Çünkü kim korkar ve sabrederse, her halde Allah iyilik edenlerin mükâfatlarını zayi etmez" dedi."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Çünkü kim korkar ve sabrederse her halde Allah iyilik edenlerin mükafatlarını boşa çıkarmaz."* buyurmaktadır. Allah'tan korkmak/takva emrolunanları yapıp yasak olan şeyleri terk etmeyi kapsar. sabır da mukadderata karşı sabırlı olmayı da ihtiva eder.][676]

قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾

91. "..."Allah'a yemin ederiz ki, Allah seni gerçekten bizden üstün kılmıştır. Doğrusu biz hata işlemiştik" dediler."

Tefsiri:

[İbnu'l-Enbâri de yüce Allah'ın: *"Allah'a yemin ederiz ki, Allah seni gerçekten bizden üstün kılmıştır. Doğrusu biz hata işlemiştik" dediler."* (Âyet 91) buyruğu hakkında böyle demiştir. İbn Abbas ve daha başka müfessirler de: Senin hakkında günah işleyen kusur işleyen kimseleriz diye açıklamışlardır.[677] Açıklama onların dedikleri gibidir. Yûsuf'un kardeşleri: *"Ey babamız! Günahlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten günah işleyenlerden olduk dediler."* (Yûsuf. 97). Aziz de karısına aynı şekilde: *"Sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen gerçekten günahkârlardan oldun."* (Yûsuf. 29) demişti. İbnu'l-Enbâri dedi ki:[678] Bundan dolayı (günah işleyenler anlamında olmak üzere) "hatıin" lafzı "muhtıin" lafzına tercih edilmiştir. Bununla birlikte insanların dilinde "ahtae" kipi "hatie yahtau" kipine göre daha çok kullanılır. Hatıe yahtau ve bunun ismu faili (etken ortacı) hatı fiilinin anlamı günah işledi demektir. "Ahtaa-yuhtiu:Hata etti-eder"

676 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 303.
677 Zâdu'l-Mesîr. IV. 282.
678 Zâdu'l-Mesîr. IV. 282.

kipi ise doğru olanı terk etmekle birlikte günah işlemedi, kazanmadı anlamındadır. O dedi ki: Senin kulların hata ediyorlar, sen ise ölüm ve ecelleri avucunda bulunduran bir Rabbsın.

Ferra dedi ki: Hata günah demektir. Bu hata, hata' ve hita (son harfi medli olmak üzere) üç söyleyişi bulunmaktadır.][679]

قَالُوا تَاللّٰهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾

95. "Allah'a yemin ederiz ki sen hâlâ eski yanlışlığındasın dediler."

Tefsiri:

[Buradaki "kadim: eski" lafzı nebilerin kendisi ile bize hitap ettikleri meşhur söyleyiş ile başka şeylere göre zaman itibari ile daha erken olan şeyler hakkında kullanılır. Ondan ister büsbütün yokluk sözkonusu olsun ister olmasın. Nitekim yüce Allah: *"Sonunda o kuruyup incelen eski hurma dalı gibi yay şekline döner."* (Yâsîn, 39) buyruğunda ve: *"Allah'a yemin ederiz ki sen hâlâ eski yanlışlığındasın."* buyruğunda da böyledir. İbrahim el-Halil de: *"Dedi ki: "Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? Onlar –âlemlerin Rabbi müstesnâ- benim düşmanımdır."* (Şuarâ, 75-77) demişti. Bundan dolayı her zaman var olan ve öncesinde yokluk bulunmayan ezeli kadim olanın kadim ismini başkasına göre daha çok hak etmesi sözkonusudur.][680]

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هٰذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾

100. "Babasını ve annesini tahtın üzerine çıkartıp oturttu. Hepsi onun için secde ettiler. O zaman (Yûsuf) dedi ki: "Babacığım, işte bu önceleri gördüğüm rüyanın gerçekleşmesidir. Rabbim

679 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 20-21.
680 el-Cevâbu's-Sahîh, IV, 483.

onu doğru çıkardı. Bana da iyilikte bulundu. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan kardeşlerimle aramı bozmuşken sizi çölden getirdi. Şüphesiz Rabbim dilediği şeyi lutfedicidir. O, hakkıyla bilen, tam hikmet sahibi olandır."

Tefsiri:

[Nitekim Yûsuf kıssasında da: *"Hepsi onun için secde ettiler. O zaman (Yûsuf) dedi ki: Babacığım. İşte bu önceleri gördüğüm rüyanın tevilidir/gerçekleşmesidir."* Bizim şeriatimizde ise Allah'tan başkasına secde etmek uygun değildir. Aksine Arap olmayanların/Acemlerin karşılıklı olarak birbirlerine yaptıkları şekilde ayağa kalkıp kıyamda durmaya dair yasağı da daha önce geçmiş olduğuna göre peki rükû ve sücud nasıl kabul edilebilir? Aynı şekilde tam olmayıp eksik rükû da yasağın kapsamına girer.][681]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O çok doğru sözlü Yûsuf (aleyhisselâm): *"Babacığım işte bu önceleri gördüğüm rüyanın tevilidir/gerçekleşmesidir."* diyerek anne ve babasının kendisine secde etmesini rüyasının tevili/gerçekleşmesi olarak değerlendirmiştir.

Bundan önce de o: *"Size rızıklanmak üzere bir yiyecek gelecek oldumu muhakkak onun ne olduğunu daha size gelmezden evvel (tevilini) haber veririm."* (Yûsuf, 37) buyurmuştur. Yani tevil size gelmeden önce bildirirdim. Bunun anlamı da şudur: Rüyada size rızık olarak gelen her bir yiyeceğin ne olduğunu (sonunda ne olarak gerçekleşeceğini) söylüyordum. Daha önce ise onlardan birisi: *"Ben rüyamda kendimi şarap sıkıyor gördüm dedi. Öbürü de: Ben de rüyamda kendimi başımda ekmek götürüyor, kuşlar da ondan yiyor gördüm dedi."* (Yûsuf, 36). Buna göre "size daha gelmezden evvel haber veririm" yani siz uyanıkken yemek gelmezden önce size onu bildiririm demektir. İşte müfessirlerin çoğunluğunun görüşü bu olup doğru olan budur.

Kimileri de: *"Size rızıklanmak üzere"* yiyeceğiniz *"bir yiyecek gelecek oldu mu muhakkak onun ne olduğunu size daha gelmezden evvel haber veririm."* Yani ben size onu açıklarım, türlerini söylerim. Hangi tür yemek yediğinizi, ne kadar ve ne zaman yediğinizi söylerim. Bunun üzerine onlar: Bu arrafların ve kahinlerin yaptığı bir iştir demeleri üzerine o: Ben bir kahin değilim. Şüphesiz bu Rabbimin bana öğrettiği ilimdendir demişti.

681 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I. 377.

Bu görüşün hiçbir kıymeti yoktur. Çünkü o: *"Onun ne olduğunu/tevilini size daha gelmezden evvel haber veririm."* demiştir. Rüya gören iki kişiden birisi de: *"Ben rüyamda kendimi şarap sıkıyor gördüm dedi. Öbürü de: Ben de rüyamda kendimi başımda ekmek götürüyor, kuşlar da ondan yiyor gördüm. Bize bunun yorumunu bildir/tevilini bildir."* sözleriyle ondan gördükleri rüyayı tevil etmesini/yorumlamasını istediler. O da bunun yorumunu onlara haber verdi. Yemeğin tevili uyanıklık halinde (yenilen yemek olarak) olmadığı gibi Kur'an-ı Kerim'de de her ikisine bu yiyeceklerinin uyanıkken kendilerine geleceğini haber verdiği ifadesi yoktur. O nasıl genel bir ifade ile: *"Size rızıklanmak üzere bir yiyecek gelecek oldu mu muhakkak onun ne olduğunu size daha gelmezden evvel haber veririm."* diyebilir. Bu genel haber vermeye Allah'tan başkasının kudreti yetmez. Nebiler ise ancak bunun bir kısmını haber verirler. Bunun hepsini haber vermezler. Aynı şekilde yemeğin niteliği ve miktarını söylemek de onun tevili değildir.][682]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İşte bu önceleri gördüğüm rüyanın gerçekleşmesidir/tevilidir"* buyruğu da böyledir. Bütün bu görüşler doğru olup mana da doğrudur. Bütün selefin tefsiri de budur. Yüce Allah'ın: *"Dayanamadığın şeylerin iç yüzünü/tevilini, akıbetini sana haber vereyim."* (Kehf. 78) buyruğunda da bu anlamdadır. Çünkü ona bir takım hususları da zikrettikten sonra: *"İşte senin tahammül gösteremediğin şeylerin içyüzü/tevili, akıbeti budur."* (Kehf. 82) demişti. İşte onun yaptıklarının tevili/akıbeti. sonunda varacağı hali budur. Bundan maksat ise gemi sahiplerinin çocuğun anne ve babasının ve duvar sahiplerinin maslahatlarına olmak üzere yaptığı işlerin sonunda varacağı hali belirtmek bakımından bu fiillerin akıbetidir.

Bazılarının: sizin işinizi Allah'a ve rasûle döndürmeniz kendi yapacağınız tevilden daha güzeldir şeklindeki sözlerine gelince. Bu açıklamayı Zeccac birilerinden zikretmiş bulunmaktadır. Bu da öbür âyet-i kerimede tevil lafzı hakkında zikredilenlerin türündendir. Böyle bir açıklama Kur'an'ın dili ile değil sonradan ortaya çıkmış ıstılaha göre yapılan bir tefsiridir. Önceki müfessirlere gelince, onlara göre tevil ile tefsir lafzı aynı şeydir. Nitekim İbn Cerir de: Bu âyetin tevili hakkında görüş budur demesi de böyledir ki tefsiri hakkındaki görüş demektir.][683]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Yûsuf kıssasında anne babası ve kardeşleri secde ettiği

682 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 365-366.
683 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 366-367.

zaman onun: *"İşte bu önceleri gördüğüm rüyanın gerçekleşmesidir/tevilidir."* dediğini zikretmekte ve böylece dış dünyada muayyen olarak gördüğü şeyin kendisini rüyanın tevili diye ifadelendirmiş bulunmaktadır.][684]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yûsuf: *"Babacığım işte bu önceleri gördüğüm rüyanın gerçekleşmesidir."* dedi. Onun tevilini bilen kimse ise onu haber veren kimse demektir.][685]

Yûsuf (aleyhisselâm)'ın bu âyet-i kerimede sözkonusu ettiği "tevil"in manası:

[Yine: *"Size rızıklanmak üzere bir yiyecek gelecek oldumu muhakkak onun ne olduğunu size daha gelmezden evvel haber veririm."* (Yûsuf. 37) demiş ve böylelikle o tevil gelmezden önce onlara tevili haber vermiş bulunmaktadır. Haber vermek ise tevilin kendisi değildir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise tevil henüz gerçekleşmemiş olmakla ve ne zaman meydana geleceğini bilmemiş olmakla birlikte tevili biliyordu. İşte bizler de yüce Allah'ın: *"Onlar onun tevilinin gelmesinden başkasını mı bekliyorlar."* (A'raf, 53) buyruğunda sözkonusu edilen bu tevilin ne zaman gerçekleşeceğini bilmesek dahi yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de sözkonusu ettiği vaad ve tehditlerin tevilini biliyoruz.][686]

رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِۚ فَاطِرَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِۚ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا
وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾

101. "Ey Rabbim, Sen bana mülk verdin ve bana sözlerin (kitap ve rüyaların) te'vilinden (bazı bilgiler) öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan Sen, dünyada da âhirette de benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni salihlere kat."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Bekir es-Sıddik: "Benim canımı müslüman olarak al ve beni salihlere kat" demişti. Bu husustaki iki görüşten sahih olanı onun ölümü dilemediği ve

684 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 56.
685 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 290.
686 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 427.

temenni etmediği. Buna karşılık ancak öldüğü taktirde müslüman olarak ölmeyi dilediği görüşüdür. O bu sözleriyle Allah'ın emrettiği ve halili İbrahim'e ve İsrail'e/Yakub'a emrettiği gibi mevsufu değil sıfatı dilemiştir. Aralarında İbn Akil ve başkalarının da bulunduğu ilim adamlarından birçok kişi de böyle demiştir. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.][687]

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾

106. "Onların çoğu şirk koşmaksızın (bir türlü) Allah'a iman etmezler."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onların çoğu şirk koşmaksızın Allah'a iman etmezler."* buyurmaktadır. İbn Abbas. Ata. İkrime ve Mücahid dedi ki: Onlara gökleri ve yeri kim yarattı diye sorar onlar Allah derler. Bununla birlikte onlar ondan başkasına ibadet edip ona başkalarını ortak koşarlar. onun bir evladı olduğunu, onun üçün üçüncüsü olduğunu söylerler.][688]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onların çoğu şirk koşmaksızın Allah'a iman etmezler."* buyurmaktadır. Dediklerine göre: Onların imanları onun her şeyin yaratıcısı olduğuna inanmaları. şirk koşmaları ise onunla birlikte bir başka ilaha ibadet etmeleridir.][689]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onların çoğu şirk koşmaksızın Allah'a iman etmezler."* buyurmaktadır. Yani onlar rububiyetine inanmakla birlikte ibadetinde ona ortak koşanlardır.][690]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rububiyetin tevhid edilmesine gelince. bu onun her şeyin yaratıcısı olduğunu ikrar ve kabul etmektir. Bu esasen yüce Allah'ın haklarında: *"Onların çoğu*

687 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 370.
688 el-Fetâva't-Tis'îniyye. V. 208-209.
689 el-İstikâme. I. 179-180.
690 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 32.

şirk koşmaksızın Allah'a iman etmezler." buyurmuş olduğu müşriklerin ikrar ve kabul ettikleri bir husustur. İbn Abbas dedi ki: Onlara: Gökleri ve yeri kim yarattı diye soracak olursan onlar hem Allah diyecekler hem de ondan başkasına ibadet ederler.[691]

Yüce Allah: *"Andolsun onlara göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan, onlar elbette: "Allah" diyeceklerdir. "Allah'a hamdolsun" de. Onların çoğu bilmezler."* (Lukmân, 25) ve; *"De ki: "Yer ve oradakiler kimindir? Eğer biliyorsanız (söyleyin)." Onlar: "Allah'ındır" diyeceklerdir. Sen de de ki: "O halde siz iyice düşünüp, ibret almaz mısınız?" De ki: "Yedi göğün ve büyük Arş'ın Rabbi kimdir?" "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "O halde korkmaz mısınız?" De ki: "Her şeyin hâkimiyeti elinde bulunan, himaye eden fakat kendisine karşı kimsenin himaye altına alınmasına imkân tanımayan kimdir? Evet, biliyorsanız (cevabını) verin." Onlar: "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "Öyle ise nasıl olur da aldanıyorsunuz?"* (Mü'minun, 84-89) buyurmaktadır.][692]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onların çoğu şirk koşmaksızın Allah'a iman etmezler"* buyurmaktadır. Çünkü onlar âlemlerin Rabbinin yalnız kendisinin olduğunu itiraf etmekle birlikte onunla beraber ibadet ettikleri başka bir takım ilahlar da koşarlar. Nitekim şanı yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de birden çok yerde şu buyruklarının benzerlerinde bunu zikretmiştir: *"Andolsun onlara göklerle yeri kim yarattı?" diye sorsan, onlar elbette: "Allah" diyeceklerdir. "Allah'a hamdolsun" de. Onların çoğu bilmezler."* (Lukmân, 25) *ve; "De ki: "Yer ve oradakiler kimindir? Eğer biliyorsanız (söyleyin)." Onlar: "Allah'ındır" diyeceklerdir. Sen de de ki: "O halde siz iyice düşünüp, ibret almaz mısınız?" De ki: "Yedi göğün ve büyük Arş'ın Rabbi kimdir?" "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "O halde korkmaz mısınız?" De ki: "Her şeyin hâkimiyeti elinde bulunan, himaye eden fakat kendisine karşı kimsenin himaye altına alınmasına imkân tanımayan kimdir? Evet, biliyorsanız (cevabını) verin." Onlar: "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "Öyle ise nasıl olur da aldanıyorsunuz?"* (Mü'minun, 84-89).][693]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onların çoğu şirk koşmaksızın Allah'a iman etmezler."* buyurmaktadır. Rivâyet edildiğine göre Ebu Bekir es-Sıddik Nebi (sallallâhu aleyhi ve

691 Kaynakları daha önce gösterildi.
692 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 50-51.
693 Buğyetu'l-Murtâd, 373.

sellem)'e şöyle dedi: Şirk eğer karıncanın yürüyüşünden daha gizli ise biz ondan nasıl uzak durabileceğiz dedi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Ben sana söylediğin taktirde azından da çoğundan da kurtulacağın bir sözü öğreteyim mi? Şöyle dedi: Allahumme inni euzu bike en uşrike bike ve ene a'lemu ve estağfiruke lima la eğlamu: Allah'ım! Ben sana bilerek ortak koşmaktan sığınırım ve bilmediklerim için de senden mağfiret dilerim de buyurdu."[694] Böylelikle ona bilinen şirkten Allah'a sığınmak ile birlikte mağfiret dilemeyi de emir buyurdu. Çünkü istiğfar ve tevhid ile din kemale erer.][695]

قُلْ هٰذِهِ سَبِيلٖٓي أَدْعُوٓا إِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللّٰهِ
وَمَٓا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

108. "De ki: "İşte bu, benim yolumdur. Ben (insanları) Allah'a bir basîret üzere davet ediyorum; ben de bana uyanlar da. Allah'ı tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"De ki: İşte bu benim yolumdur. Ben (insanları) Allah'a bir basiret üzere davet ediyorum. Ben de bana uyanlar da."* buyurmaktadır. Allah'a davet etmek ona ve Rasûlünün getirdiklerine iman etmeye çağırmak demektir. Bu ise iki şehadet kelimesine, namaz kılmaya, zekat vermeye, ramazan orucunu tutmaya, beyti haccetmeye, Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve rasûllerine iman etmeye, ölümden sonra dirilişe ve hayrıyla şerriyle kadere iman etmeye davet etmeyi, kulun yalnızca Rabbine onu görüyormuşçasına ibadet etmeye davet etmeyi ihtiva etmektedir. Buna göre mertebeler üçtür. Bunlar ise İslâm, iman ve ihsandır. Bunların üçü de dine dahildir.][696]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"De ki: İşte bu benim yolumdur. Ben (insanları) Allah'a bir basiret üzere davet ediyorum. Ben de bana uyanlar da."* buyurmaktadır. Dolayısıyla ona tabi olan bir kimse basiret üzere Allah'a davet eder. Basiret ise açık seçik delil demektir.][697]

694 Kaynakları daha önce gösterildi.
695 Câmiu'l-Mesâil. II. 285-286.
696 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 310.
697 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 63.

"Sebil/Yol"un anlamına dair

[Abdullah b. Mesud'un rivâyet ettiği hadise göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir çizgi çizdi, sonra o çizginin sağına ve soluna farklı çizgiler çizdi. Sonra da: "Bu Allah'ın yoludur. Bunlar ise her birisinin üzerinde ona çağıran birer şeytanın bulunduğu çeşitli yollardır" buyurduktan sonra: *"Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun. Başka yollara uymayın. Sonra sizi onun yolundan ayırırlar."* (En'âm. 153) buyruğunu okudu.][698]

[Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu daveti yaptı. O bütün insanlara Allah'ın emrettiği ne varsa onları emretti ve neleri yasakladıysa onların hepsini yasakladı. Her bir iyiliği emretti, her bir kötülükten de nehy etti. Yüce Allah: *"Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu sakınanlara, zekâtı verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere, işte onlara yazacağım. Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları, kendilerine iyiliği emreden, onları kötülüklerden alıkoyan, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri de haram kılan, ümmî peygamber olan o Rasûle uyarlar."* (A'raf. 156-157) buyurmaktadır.

Onun Allah'a çağırması onun izni iledir. O asla Allah'ın izin vermediği bir dini teşri' buyurmamıştır. Nitekim yüce Allah: *"Ey Nebi! Şüphe yok ki biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'a izni ile çağıran ve nur saçan bir kandil olarak da."* (Ahzâb. 45-46) buyurmuştur. Bu ise yüce Allah'ın: *"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri dinden kendilerine şeriat yapan ortakları mı vardır?"* (Şura. 21) buyruğu ile yerdiği kimselerden farklı bir durumdadır. Yine yüce Allah: *"De ki: "Allah'ın size indirdiği ve kendisinden bir kısmını haram ve helâl yaptığınız rızıktan ne haber?" De ki: "Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?"* (Yunus. 59) buyurmaktadır.

Bu zikrettiklerimizi açıklayan hususlardan birisi de şudur: Şanı yüce Allah bazen ona Allah'ın yoluna davet etmesini emrettiğini zikrettiği gibi bazen kendi yoluna davet etmesini emrettiğini zikretmiştir. Nitekim yüce Allah: *"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et."* (Nahl. 125) buyurmuştur. Çünkü başkasının belli bir işe çağırdığı bir davetçinin kendisine davet ettiği hususta mutlaka şu iki özelliğin bulunması gerekir:

1. Maksat olarak gözetilen istenen şey
2. Bu maksada ulaştıran araç ve yol.

Bundan dolayı kimi zaman Allah'a daveti, kimi yoluna daveti zikretmektedir. Çünkü davetten maksat ve murad mâbud olan şanı yüce Allah'tır.

---

698 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 388-389.

İbadet ise ona beslenen sevginin de onun karşısındaki zilletin de en ileri derecesini birlikte ifade eden bir isimdir. Buğz etmekle birlikte ondan başkasının önünde zillet gösteren bir kişi ona ibadet etmiş olmaz. Zillet göstermeksizin onu seven bir kişi de ibadet etmiş birisi olmaz. Şanı yüce Allah ise muhabbetin en ileri derecesinde sevilmeyi hak eder. Aksine her ne sevilirse yalnız kendisi için sevilen mutlak "mahbûb" O'dur. Onun en ileri derecede tazim edilmesi ve onun önünde en ileri derecede zillet göstermek gerekir. Hatta kime zillet gösterilecekse ancak onun için zillet gösterilir. Gerek bunda gerek ötekinde ondan başkasını ortak koşan bir kimse için sevginin ve tazimin hakikati gerçekleşmiş olmaz. Çünkü şirk koşmak sevginin/muhabbetin eksilmesini gerektirir.

Yüce Allah: *"İnsanlar içinde Allah'tan başkasını (Allah'a) eş edinen kimseler de vardır. Onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a sevgisi ise çok daha sağlamdır."* (Bakara. 165). Yani bunların eş koştukları varlıklara besledikleri sevgiden çok daha fazla Allah'ı severler.

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah kötü huylu ortak birkaç efendisi olan bir adam ile yalnızca bir efendiye ait olan bir diğer adamı misal verir."* (Zümer. 29) buyurmaktadır.

Aynı şekilde büyüklenmek/istikbar da Allah için gerçek manada zillet göstermeye engeldir. Hatta gerçek manada Allah'ın sevilmesine de engeldir. Çünkü tam eksiksiz bir sevgi zelil olmayı ve itaati gerektirir. Çünkü seven sevdiğine mutlaka itaat eder.

Bundan dolayı sevginin çeşitli dereceleri vardır. Bu derecelerin en yükseği teteyyüm diye bilinir ki bu da taabbüd demektir. Teteyyeme billahi de Allah'a ibadet etti anlamındadır. Buna göre müteyyem kalp sevdiğinin kulu kölesi olan kalp demektir. Bunu da yalnızca bir ve tek olarak Allah hak eder.

İslâm ise kulun başkasına değil yalnızca Allah'a teslim olması demektir. Nitekim "la ilahe illallah" sözü de bunu göstermektedir. Kim hem ona hem başkasına teslimiyet gösterecek olursa o kişi müşrik olur. Ona teslim olmayan kimse ise müstekbirdir. Her ikisi de İslâm'ın zıddıdır. Şirk hristiyanlarda ve dalalet itibari ile onlara benzeyen kimselerde ve o ümmete müntesip olanlarda daha baskındır.

Bizler bununla ilgili hususlara dair geniş açıklamaları birçok yerde yapmış bulunuyoruz.

Bu husus ulûhiyetin yalnızca Allah için tahkik edilmesi, onun tevhidi, şirkin imkânsızlığı, ondan başka bir ilahın varlığının kabul edilmesi halinde göklerin ve

yerin düzeninin bozulacağı ile alakalıdır. Rububiyette şirk koşmak ile ulûhiyette şirk koşmak arasındaki fark ve kulların onu ikrar ve kabul edip onun muhabbeti ve onu tazim etmek fıtratı üzere yaratıldıklarını, kalplerin ancak bir ve tek Allah'a ibadet etmekle ıslah olacakları bu olmaksızın kalplerin kemalinin salahının zevkinin sürur ve sevincinin ve mutluluğunun sözkonusu olmayacağını, Allah'ın kendilerine nimet ihsan etmiş olduğu nebilerin, sıddiklerin, şehitlerin ve salihlerin yolu olan sırat-ı mustakimin tahkik edilmesi, bunun dışında ve tahkik edilmesinden nebevi davetin ve ilahi risaletin maksadının tahkikinin sözkonusu olacağı bu konuyla ilgili bir takım hususlar -ki bunlar Kur'an'ın özü ve zübdesidir- diğer taraftan yüce Allah'ın: *"De ki: O Allah'tır, bir ve tektir, Allah'tır, sameddir."* (İhlas, 1-2) buyruğunda geçen ilmi ve kavli tevhidin beyanı ile yüce Allah'ın: *"De ki: Ey kâfirler."* (Kâfirun, 1) buyruğunda anılan kasdi ve ameli tevhid ve buna bağlı olan hususların beyan edilmesi şüphesiz bu yüce Allah'a davetin aslının hakikatinin ve maksadının beyan edilmesi demektir. Fakat cevaptan maksat da bunun özlü ve toplu bir şekilde sözkonusu edilmesidir. Zira buna etraflı bir şekilde cevap verebilecek kadar genişlik yoktur.

Allah'ın ve Rasûlünün sevdiği her bir farz ve müstehap gizli ve açık her bir husus Allah'a davetin bir parçasıdır ve o emredilmiştir. Allah'ın ve Rasûlünün buğz ettiği gizli ve açık her bir husus da aynı şekilde Allah'a davetin ve ondan yasağın kapsamı içindedir. Allah'a davet de ancak Allah'ın sevdiği şeylerin yapılması ve Allah'ın buğz ettiği şeyleri terk etmek ile tamam olur. Bu ister sözler ile alakalı olsun ister batıni isterse zahiri amellerle alakalı olsun fark etmez. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haber vermiş olduğu Allah'ın isim ve sıfatlarını tasdik etmek, ölümden sonra dirilişi tasdik etmek ve bunlara dair etraflı bilgiler ile yine onun diğer yaratılmışlara dair verdiği haberler -arş, kürsi, melekler, nebiler, onların ümmetleri, onların düşmanları ile dinin Allah'a hâlis kılınması gibi Allah'ın ve Rasûlünün tarafımızdan onların dışındaki her bir şeyden daha fazla sevilmesi, yalnızca ona tevekkül edilmesi, yalnızca onun rahmetinin ümid edilmesi, azabından korkulması, hükmüne sabır ile karşılık verilmesi vb. hususlar doğru sözlülük, emaneti eda etmek, ahde vefa göstermek, sılai rahim yapmak, güzel komşuluk yapmak, onun yolunda kalp ile, dil ile, el ile cihad etmek gibi hususlar böyledir.

Bunlar açıklık kazandığına göre yüce Allah'a davet etmek, ona tabi olanların üzerinde bir görevdir. Onlar onun ümmeti olup kendisi Allah'a nasıl davet ettiyse onun ümmeti de Allah'a davet eder.

Aynı şekilde onun emrettiklerini onların da emretmesi, onun yasakladıklarını onların da yasaklaması. onun haber verdiklerini onların da haber vermelerini de kapsar. Çünkü davet emri ihtiva eder. Aynı şekilde her iyi olanı emredip her kötü olanı yasaklamayı da kapsar.

Şanı yüce Allah onu bu şekilde nitelendirdiği gibi onun ümmetini de birden çok yerde böylece nitelendirmiş ve yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Siz insanlar için çıkartılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder kötülükten alıkoyarsınız."* (Ali İmran. 110); *"Mümin erkeklerle mü'min kadınlar birbirlerinin velileridir. İyiliği emreder kötülükten alıkoyarlar."* (Tevbe. 71).

İşte bu görev bütün ümmetin üzerine vacibtir. İlim adamlarının farz-ı kifaye adını verdikleri bir farzdır. Onlardan bir kesim bu görevi yerine getirecek olursa diğerlerinden bu yükümlülük düşer. Çünkü ümmetin tamamı bunu yapmak üzere muhatap alınmıştır. Fakat bir kesim bunu yerine getirecek olursa diğerlerinden kalkar. Yüce Allah da: *"Aranızdan hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."* (Ali İmran. 104) buyurmaktadır.

Onun ümmetinin tamamı Allah'a davet hususunda onun yerini tutar. Bundan dolayı onların icma etmeleri kesin bir delildir. Çünkü onun ümmeti bir dalalet üzere birleşmez. Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşecek olurlarsa hakkında anlaşmazlığa düştükleri hususu Allah'a ve Rasûlüne havale ederler. Davetin başkaları tarafından yerine getirilmemesi halinde ümmetin her bir ferdinin gücünün yettiği kadarıyla davet görevini yerine getirmesi gerekir. Çünkü kendisinden başkasının yaptıkları ondan düşer. Yapmaktan aciz olduğu şeyleri de yapması ondan istenmez. Başkasının yerine getirmemesi halinde kendisinin o işi yapma gücü varsa o işi yapmak onun görevidir. Bundan dolayı böyle birisinin diğeri için vacip olmayan bir işi yapması icab edebilir. İşte davet ümmet üzerinde buna göre kısımlara bölünmüştür. Bazen ondan başkası bazen de bir diğeri nazar-ı itibara alınır. Bazen biri vacip olanbir şeye itikad etmeyi, diğeri açık ve vacip bir amelde bulunmayı. bir başkası vacip ve batın olan bir ameli yerine getirmeye davet edebilir. Çünkü davetin çeşitlenmesi. bazen vücuba dair, bazen de vukua dair olabilir.

İşte bununla Allah'a davetin her müslüman üzerine bir vacip olduğu açıkça görülmüş olmaktadır. Fakat bu davet farz-ı kifayedir. Bu davetten muayyen kimselere başkasının yerine getirmemesi halinde gücünün yettiği kadarını yapmak icab eder. İşte iyiliği emredip kötülükten alıkoymanın durumu ve Rasûlün getir-

diklerinin tebliğ edilip Allah yolunda cihad etmek iman ve Kur'an öğretilmesinin durumu da böyledir.

İşte bununla bizzat davetin iyiliği emretmek. kötülükten alıkoymak olduğu da açıkça görülmüş olmaktadır. Çünkü davet eden bir kimse davet ettiği şeyin yerine getirilmesini ister ve davet bunu gerektirir. İşte bir şeyin emredilmesi de budur. Çünkü emretmek emrolunan fiilin yerine getirilmesini istemek, ona çağırmak ve ona davet etmek demektir. Allah'a çağırmak. onun yoluna çağırmaktır. Onun yolunu emretmektir. Onun yolu ise haber verdiği hususları tasdik etmek ve emrettiği hususlarda ona itaat etmek demektir.

Böylelikle bunların her bir müslüman fert üzerinde iki vacip oldukları da açıkça görülmüş olmaktadır. Farz-ı kifaye yoluyla vacib. farz-ı ayn yoluyla vacip gibi değildir. Beş vakit namaz gibi. Bu cihadın vücubu gibidir. Vacip olan daveti ve diğer hususlardan olan vacibleri yerine getirmek ise bunların yerine getirilmesini sağlayan şartlara ihtiyacı bulunmaktadır.][699]

وَمَٓا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحٓي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرٰىۜ أَفَلَمْ
يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۜ وَلَدَارُ
الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْاۜ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾

109. "Senden önce (peygamber olarak) gönderdiklerimiz de kendilerine vahyettiğimiz şehirli erkeklerden başkaları değildi. (Acaba kâfirler) kendilerinden öncekilerin nasıl bir âkıbete uğradıklarını görmeleri için hiç de yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı? Âhiret yurdu sakınanlar için elbette daha hayırlıdır. Siz hâlâ akıllanmayacak mısınız?"

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rasûller insanlar arasından sekaleyne/insanlara ve cinlere gönderilir. Nezirler ise cinlerden olur. İlim adamlarının ittifakı ile bu böyledir. Fakat cinlerden rasûl olur mu olmaz mı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Çoğunluk onlar arasında rasûllerin olmadığıdır. Nitekim yüce Allah: "*Senden önce gönderdiklerimiz de kendilerine vahyettiğimiz şehirli erkeklerden başkaları değildi.*" buyurmaktadır.

699 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 161-167.

Hasan-ı Basri'den de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Allah ne çöl bedevileri arasından, ne cinlerden ne de kadınlardan bir nebi göndermiştir.

Bunu kendisinden aralarında Beğavi'nin ve İbnu'l-Cevzi'nin de bulunduğu bir kesim zikretmiş bulunmaktadır.[700] Katade de dedi ki:[701] Bizler yüce Allah'ın şehirlilerden başkasından bir rasûl gönderdiğini kesinlikle bilmiyoruz. Çünkü onlar şehirli olmayan ahalilere göre daha bilgili ve daha hilm sahibidirler. Bunu da bir kesim zikretmiş bulunmaktadır.][702]

حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَٓاءَهُمْ نَصْرُنَاۙ فَنُجِّيَ مَنْ نَشَٓاءُۜ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾

110. "Nihâyet o peygamberler (kendilerini yalanlayanların imanlarından) ümitlerini kesip de (kâfirler de) yalan söylediklerinin ortaya çıktığını sandıkları bir sırada, onlara yardımımız gelmiş de dilediğimiz kurtuluşa erdirilmişti. Ama kâfirler güruhundan azabımız asla geri çevrilemez. "

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Nihâyet o peygamberler ümitlerini kesip de (kâfirler de) yalan söylediklerinin ortaya çıktığını sandıkları bir sırada onlara yardımımız gelmiş de dilediğimiz kurtuluşa erdirilmişti.*" Bu âyette iki kıraat vardır. Birincisi ("kuzibû: yalan söylediklerinin ortaya çıktığını sandıkları" şeklinde) şeddesiz. ikincisi ise ("kuzzibu: yalanlandıkları" diye) şeddeli olmak üzere iki kıraat vardır. Âişe (radıyallâhu anhâ) bu kelimeyi şeddeli okur ve şeddesiz okuyuşu kabul etmezdi. Nitekim sahih'te Zühri'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bana Urve'nin Âişe'den haber verdiğine göre o Âişe'ye: "Kendilerinin yalanlandıklarını sandıkları bir zamanda" buyruğunun şeddesiz olarak okunmasına dair soru sorması üzerine o: Maazallah. Kesinlikle rasûller Rabbleri hakkında böyle bir zanna sahip olamazlar demişti. Ben: Peki "nihâyet o peygamberler ümitlerini kesince" buyurup kavimleri arasından kendilerini yalanlayanların durumu bu olup rasûller de

700 Zâdu'l-Mesîr. IV. 295. Beğavi ise bunu matbu tefsirinin ne Yûsuf Sûresi'nde ne En'am Sûresi'nde zikretmiştir. Beğavi'nin bir başka kitabında olması da muhtemeldir.

701 İbn Cerir. XIII. 80: ed-Durru'l-Mensur. IV. 40'da da İbn Ebu Hatim ve Ebu Şeyh tarafından rivâyet edildiği zikredilmektedir.

702 en-Nübuvvât. 261

kendilerine tabi olanların kendilerini yalanladıklarını zannettikleri bir zamanda işte o vakit Allah'ın yardımı onlara geldi. Yemin olsun ki onlar kavimlerinin kendilerini kesin olarak yalanladıklarına inanıyorlardı. Burada kasıt bir zan değildir.

Yine sahih'teki rivâyete göre İbn Cüreyc'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Ben İbn Ebu Müleyke'yi şöyle derken dinledim. İbn Abbas dedi ki: "Nihâyet o peygamberler ümitlerini kesip de (kâfirler de) yalan söylediklerinin ortaya çıktığını sandıkları bir sırada" buyruğundaki bu kelimeyi şeddesiz okumuştur. Bu âyet-i kerimeyi bu şekilde okuduktan sonra yüce Allah'ın: *"Hatta peygamber kendisine iman edenlerle birlikte: Allah'ın yardımı ne zaman gelecek derlerdi? Haberiniz olsun ki Allah'ın yardımı yakındır."* (Bakara. 214) âyetini okudu. Sonra Urve ile karşılaştım ve ona bunu naklettim. O şöyle dedi: Âişe dedi ki: Allah'a sığınırım. Allah'a yemin olsun ki Allah Rasûlüne her neyi vadetmişse mutlaka o meydana gelmeden önce onun gerçekleşeceğini bilmiştir. Fakat rasûllere bela o kadar ardı arkasına geldi ki beraberlerindekilerin kendilerini yalanlayacakların korkuya kapılmış olduklarını zannedecek hale geldiler. Bu sebeple Âişe (radıyallâhu anhâ) bunu: "Ve onların yalanlandıklarını zannettikleri zaman" diye -şeddeli- okurdu.[703]

Buna göre Âişe rasûllerin ümit kesmesini kâfir yalancılar hakkında. yalanlama zanlarını ise mü'minlerin onlar hakkındaki zanları diye anlamıştır. Fakat öbür kıraat de sabit bir kıraat olup onu inkâr etmeye imkân yoktur. İbn Abbas da bu kıraati tevil etmiştir. Lafzın zahiri onu desteklemektedir. Sonra okuduğu âyet-i kerime ise sadece zaferin geciktiği kanaatini ifade eder. O da onların: "Allah'ın yardımı ne zaman" demiş olmalarıdır. Çünkü bu gecikmeyi ifade eden kelime aslında (ilahi yardımın) çabuk gelmesini istemek içindir.

Yüce Allah'ın: *"Yalan söylediklerinin ortaya çıktığını sandıkları bir sırada."* buyruğu yüce Allah'ın: *"O (peygamber) bir şey okumak istediği zaman şeytan mutlaka onun okumasına bir şey katmak istemiştir. O şeytanın katacağını Allah iptal eder."* (Hacc. 52) buyruğu gibi de olabilir.

Kitap ve sünnette "zan" kelimesinden ağır basan inanç/kanaat değildir. Kelam ehlinden bir kesimin ilim hakkında terimleştirdiği gibi ağırlıklı ilgi ve kanaat anlamına gelmez. Onlar tercih edilemeyen inanç ve kanaate de vehin adını verirler. Halbuki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Zandan olabildiğince kaçının çünkü zan sözün en yalan olanıdır" buyurmuştur.[704] Şanı yüce Allah'ın: *"Zan ise şüphesiz hak adına bir şey ifade etmez."* (Necm. 28) buyurmuştur.

703 Buhârî. 4695.
704 Buhârî. 6666: Müslim. 2563.

Buna göre tercih olunmayan inanç/kanaat bir zandır ve vehin de budur. Bu tür vehinler bazen affedilen insanın içinden geçirdikleri şeylerde olabilir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz Allah ümmetime içlerinden geçirdiklerini sözlü olarak söylemedikçe yahut işlemedikçe bağışlamıştır.*"[705]

Bazen imanın apaçık halinin ifadesi olan vesvese kabilinden de olabilir. Nitekim sahih hadiste sabit olduğu üzere Ashab-ı Kiram: Ey Allah'ın Rasûlü bizden herhangi bir kimse içinde öyle şeyler hissediyor ki bir kömür haline gelinceye kadar yakılması yahut gökten yere düşmesi onun için o içinden geçeni söylemekten daha sevimli gelebilir. O: "*Gerçekten siz bunu artık hissedebilecek hale geldiniz mi*" buyurunca onlar: Evet dediler o: "*İşte imanın en açık hali budur*" buyurdu.[706] Bir başka hadiste de şöyle buyrulmaktadır: "Şüphesiz bizden herhangi bir kişi sözlü olarak söylemeyi çok büyük bir iş olarak gördüğü şeyleri içinden hissedebiliyor. Allah Rasûlü: "Onun (şeytanın) tuzağını vesveseye çeviren Allah'a hamdolsun" buyurdu.

İşte arız olan bu hususlar üç kısma ayrılmaktadır: Bunların bir kısmı imanı büsbütün izale etmese dahi zayıflamasına sebep olan bir günahtır. Kalpteki yakininde çeşitli mertebeleri vardır.

Bir diğer kısmı ise affedilmek çerçevesindedir. Bu gibi şeyleri içinden geçirenler affedilir.

Bir diğer kısmı ile birlikte imanın apaçık hali (sarihul iman) bulunur.

Bunun bir benzeri sahih hadiste yer alan İbn Şiab'ın Said b. el-Müseyyeb ve Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan ikisinin Ebu Hureyre'den şöyle dediğine dair rivâyetidir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah'ın rahmeti Lût'a olsun. O gerçekten pek güçlü bir yere sığınıyordu. Ve eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı süre kadar kalmış olsaydım (zindandan çıkmak için gelen) davetçinin davetini kabul ederdim. Hem de bizler İbrahim'den şüphe etmeyi daha çok hak ederiz. Çünkü Rabbi ona: "*İman etmedin mi yoksa*" buyurmuş o: "*Ettim, fakat kalbimin mutmain olmasını istiyorum.*" demişti. (Bakara. 260)[707] Buhârî ise bazı insanların yanlış birtakım vehinlere kapılmalarından korktuğu için "bişşekki: Şüphe etmeye" lafzını zikretmemiştir.

705 Kaynakları daha önce gösterildi.
706 Ahmed b. Hanbel. II. 441: Ebu Davud et-Tâyalisi. 2401: İbn Mende. İmam. 341: Ebu Avane. I. 79. Hadis hasendir.
707 Buhârî. 3372: Müslim. 151.

Bilindiği üzere şanı yüce Allah'ın: *"İman etmedin mi yoksa (buyurdu) o: Ettim."* buyruğu ile haber verdiği gibi İbrahim mü'min idi. Fakat kalbinin mutmain olmasını istemişti. Nitekim: *"Fakat kalbimin mutmain olması için."* demişti. İşte iman ile itminan/mutmain olmak arasındaki farka Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan dolayı ölülerin diriltilmesi ile ilgili olarak "şekk: Şüphe" adını vermiştir. İşte dünyada yardım ve zafer vaadi de böyledir. Kişi buna iman eden birisi olmakla birlikte kalbi ufak tefek bazı tereddütler geçirerek mutmain olmayabilir. İşte bu mutmainliğin bulunmayışı yalanlanmış olma ihtimalini zannettirir. Çünkü şüphe her ikisinin aynı türden olması ihtimalini de getiriyor. İşte bu gibi hususlar sahip olunması gereken imana zarar vermez. Aralarında günah olan zanlar bulunsa dahi. Çünkü nebiler (hepsine selâm olsun) bu hal üzere bırakılmaktan yana korunmuşturlar/masumdurlar. Nitekim sünnet ve hadisin temel kaynaklarında bilindiği üzere fiillerindeki durum da böyledir.

Bu gibi hususların kıssa olarak anlatılmasında ise onlara iman edenler için bir ibret vardır. Çünkü onların bundan daha fazlası ile dahi sınanmaları kaçınılmazdır. Fakat bu belalar ile sınandıkları vakit ümitlerini kesmezler ve kendilerinden daha hayırlı olan kimselerin bile bu belalar ile sınandıklarını ve neticede akıbetin hayır olduğunu bilirler. O halde şüphe eden (ilahi vaatlere) kesinlikle inanmalı, günahkâr tevbe etmeli, mü'minlerin imanları güç kazanmalıdır. İşte böylelikle nebilere uymak dosdoğru bir hal alır. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki sizin için Allah'ı ve ahiret gününü ümit eden ve Allah'ı çokca anan kimseler için Rasûlullah'ta güzel bir örnek vardır."* (Ahzâb, 21).

Kur'an'ı Kerim'de teselli ve sebat verme muhtevası bulunan önceki peygamberlere dair kıssalar yer almaktadır. Böylelikle yalanlanmalarına ve eziyet görmelerine rağmen gösterdikleri sabırda onlara uyulsun. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun senden önce peygamberler de yalanlanmışlardı fakat yalanlanmalarına rağmen sabrettiler. Onlara eziyet de edildi nihâyet onlara yardımımız da gelip yetişti."* (En'âm, 34).[708]

Çünkü Kur'an-ı Kerim'de çokca bulunan bu hususlarda bizim için uyulacak bir örnek vardır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır."* (Yûsuf, 111); *"Peygamberlerden büyük azim sahiplerinin sabrettiği gibi sende sabret. Bunlar için acele etme."* (Ahkâf, 35); *"Sana ancak senden önceki rasûllere söylenmiş olanlar söylenir."* (Fussilet, 43); *"Sana peygamberlerin haberlerine dair neyi anlatırsak onunla kalbine sebat verelim diye anlatıyoruz."* (Hud, 120) buyurmaktadır.

708 Bundan sonra asıl nüshada boşluk yer almaktadır.

Onlara bu hususta da öbüründe de uymak meşru olduğuna göre yine günahtan tevbe etmekte Allah'ın vahdine güven duymakta -kalpten birtakım zanlar geçse ve kalbin mutmain olması için daha fazla âyetler istense bile- meşru olandır. Kendisine uyulanın kayıtsız ve şartsız masum olması dışında örnek edinilmeye ve uyulmaya münasip olanda budur. Çünkü mutlak olarak masum olması halinde uyan kişi: Ben onun türünden değilim çünkü onun bir günahı olduğu zikredilmemektedir der ve kendisi bir günah işlediği taktirde tabii olmak ve uymaktan ümidini keser. Buna sebep ise masiyeti kabul etmek görüşüne göre tabii olmayı bozan yaptığı günahtır. Halbuki şöyle denilse durum böyle olmaz: Bu (günah işlemiş olmak) tevbe ile telafi edilir. Çünkü bununla birlikte yine tabii olmak sahihtir.

Nitekim şöyle denilmiştir: İlk günah ve suç işleyen sonra tevbe edip pişman olan kişi beşeriyetin babası Adem'dir. Babasına benzeyen kimse de zulüm etmiş olmaz.

Şanı yüce Allah'ta bizlere Allah'a dönüş hususunda kendilerine uyalım diye nebilerin tevbelerini anlatmıştır. Şanı yüce Allah'ın onların kendi halleri üzere bırakıldıkları ve kendilerine yasak ta kılınmayan ve onlardan dolayı tevbe de etmedikleri fiiller hususunda onlara uymaya dair yüce Allah'ın sözkonusu ettiğine gelince işte meşru olan budur. Fakat kendilerine yasaklanıp ondan dolayı tevbe ettikleri hususlar ise fiilleri arasından nesh edilenlerden daha aşağı değillerdir. Bununla birlikte eğer kendilerine emrolunan husus onlara mübah kılınmış sonra nesh edilmiş ise o fiilde tabii oluş kesintiye uğrar. Kendilerine emrolunmamış hususların böyle olması ise daha uygundur.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Yalan söylediklerinin ortaya çıktığını sandıkları bir sırada."* buyruğunda anlam şu olabilir. Onlar içtihad yoluyla kendisinden olmayan hususların kendilerine vâd olunan hususun içerisinde olduğunu da zannetmiş ve daha sonra durumun böyle olmadığı açığa çıkmışta olabilir. Bu ileride açıklayacağımız üzere onlar hakkında caiz/mümkün olan bir husustur. Şâyet kendisine vâd olunan şeyin kapsamında olmayan bir hususu zannedip daha sonra durumun böyle olmadığı açıkca görülecek olursa bu şekildeki zannın "bir yalan" olduğunu zanneder. Bu da haber hakkında gerekli olmayan bir şeyi zannetmiş olması bakımından bir yalan olur. Kendisine haber verildiğini bildiği hususta şüphe etmeye gelince böyle bir şey sözkonusu olamaz. Yüce Allah'ın izniyle bunuda açıklayacağız.

Bilinmesi gereken hususlardan birisi de şudur. Şanı yüce Allah burada iki hususu sözkonusu etmiştir. Birisi rasûllerin ümit kesmeleri ikincisi ise onların yalan söylediklerinin ortaya çıktığının zannedilmesidir.

Daha önce "zan" lafzı ile ilgili açıklamaları zikrettik.

"Ümitlerini kesip" lafzına gelince şanı yüce Allah: *"Nihâyet o peygamberler ümitlerini kesip"* buyurmakta olup rasûllerin kendilerinin ümitlerini kestiğini söylememektedir ve onların ondan ümidini kestiklerinide zikretmemektedir. Şanı yüce Allah bu lafzı yine bu sûrede: *"Artık ondan (Yûsuf'tan) ümidlerini kesince, fısıldaşarak bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın sizden (Bünyamini korumak için) Allah adına teminat almış olduğunu, daha evvel de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmez misiniz? Artık ya babam bana izin verinceye yahut benim için Allah hükmedinceye kadar, katiyyen bu yerden ayrılmam. O, hükmedicilerin en hayırlısıdır."* (Yûsuf. 80) zikretmiş bulunmaktadır. Burada zikredilen "istias"ın bizzat "iyaz"ın kendisi olmadığı söylenebilir. Bununda çeşitli sebepleri vardır:

1. Gerçek şu ki Yûsuf'un kardeşleri ondan büsbütün ümitlerini kesmemişlerdir. Çünkü onların büyüklerinin söylediği: *"Artık ya babam izin verinceye yahut benim için Allah hükmedinceye kadar katiyyen bu yerden ayrılmam o hükmedenlerin en hayırlısıdır."* (Âyet. 80) sözü onun yüce Allah'ın lehine hüküm vereceğini ümit ettiğine bir delildir. Burada onun hükmünün ise Yûsuf lehine onlardan bir kurtuluşu ihtiva etmeside kaçınılmazdır. Yoksa bunun dışında onun lehine bir hüküm vermek onun bu iş için Mısır'da oturmasına münasip düşmez. Aynı şekilde "y'es-ümit kesmek" olması imkânsız bir şey hakkında sözkonusu olur. Fakat ifadelerde bunu gerektiren bir husus gelmemiştir. Çünkü: *"Ey Azîz! Onun çok ihtiyar bir babası var. Bunun için onun yerine (bizden) birimizi alıkoy; biz seni gerçekten iyilik edenlerden görüyoruz" dediler. "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymamızdan Allah'a sığınırız. O taktirde biz elbette zâlimleriz demektir" dedi."* (Yûsuf. 78-79) dolayısıyla onlara kardeşlerini teslim etmeyi kabul etmemiştir. Bilindiği üzere bu onu kendilerine teslim etmeyeceğinin kesin olmasını gerektirmez. Çünkü kararı ve niyetinin değişmesi mümkündür. Hem kalplerin evrilip çevrilmesi ne kadar da çok görülür. Yahut ta durum bir başkası ile değişebilir ve nihâyetinde hüküm başka bir noktaya ulaşır. Bazen de kendi tercihi olmaksızın da kurutulabilir. Bu hususta alışılagelmiş adet haline gelmiş durumlarda pek çoktur. Mesela bir kimsenin diğerinin kendisine bir şey vermeyeceğini söylediği halde ona birşeyler verebilir ve bu onun tercihi olmadan da elinden çıkabilir. O halde iken ölüp bu miktarı elinden çıkarabilir. Dünya bu tür olaylardan dolup taşmaktadır.

2. Yakup (aleyhisselâm) onlara: *"Oğullarım gidin, Yûsuf'u ve kardeşini arayın, araştırın; Allah'ın rahmetinden de ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."* (Yûsuf. 87) demişti.

Bilindiği üzere onlar kâfir değillerdi. İşte bu da üçüncü husustur.

3. Aynı şekilde o: *"Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."* demişti. Dolayısıyla nebilerin Allah'ın rahmetinden ümit kesmeleri ve böyle bir ümitsizliğe kapılmaları imkânsızdır. Hatta mü'minler bile mü'min oldukları sürece Allah'ın rahmetinden ümit kesmezler. İşte bu sûrede "müsteyyiz: Ümitsizliğe kapılan" kimseleri sözkonusu ettiği gibi bundan sonra onların kurtuluşunun geldiğini de -mü'min kimsenin ümit kesmemesi için- haber vermektedir. Bundan dolayı yüce Allah bu sûrede: *"Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır."* (Yûsuf, 111) buyurmaktadır. Buna göre kardeşlerin Yûsuf'un (anne baba bir) kardeşinden müsteyyiz olmaları/ümitsizliğe kapılmaları ve rasûllerin istiası/ümitsizliğe kapılmalarının sözkonusu edilmesinin kapsamına hem İbn Abbas'ın sözünü ettiği açıklamanın hem de Âişe'nin zikrettiği açıklamanın girmesi mümkündür.

4. "İstîâs: Ümitsizliğe kapılmak" "y'es: Ümit kesmek"ten istif'âl nezdinde bir fiildir. İstif'âl ise birkaç şekilde kullanılır: Bir fiilin başkası tarafından yapılmasını istemek anlamını ifade eder. Buna göre istihrâc, istifhâm isti'lâm (çıkarmayı istemek, sormak, bilgi istemek) gibi geçişli fiillerde söz konusu olur. Mesela: İstahractu'l-ma'le min ğayrî: Benden başkasından malı çıkarmasını istedim, denilir. İstefhemtu: Başkasına sordum, da böyledir. İstîâs'ın anlamının böyle olması uygun değildir. Çünkü kimse başkasından ümit kesmeyi istemez ve bunu talep etmez. Çünkü istîâs. geçişli değil geçişsiz bir fiildir. Bazı hallerde istif'âl kipi o şeyin kendisinden başkasına ait bir sıfata sahip olması anlamında kullanılır. Bu da geçişsiz fiillerde söz konusu olur. Mesela: İstahcere't-tînu yani çamur taş gibi oldu istenveka'l-fahlu de erkek deve dişi gibi oldu demektir. Ondan ümidi kesenleri söz konusu edecek olursak şüphesiz yüce Allah bunu Yûsuf'un kardeşlerinin kıssasında *"Artık ondan (Yûsuf'tan) ümitlerini kesince."* (Âyet, 80) buyruğunda zikretmektedir.

Peygamberlere gelince onların neden ümit kestiklerini zikretmemektedir. Aksine mutlak olarak onları ümit kesmekle nitelendirmiştir. Dolayısıyla herhangi bir kimsenin onların kendilerine vâd olunan şeylerden ve olacağı haber verilen hususlardan ümit kesmekle kayıtlandırmak yetkisi yoktur. İbn Abbas'ta bunu zikretmiş değildir.

Ayrıca yüce Allah'ın: *"Yalan söylediklerinin ortaya çıktığını sandıkları bir sırada."* buyruğunun da batını şöyle dursun zahiri anlamı itibariyle dahi kalplerinde haber verdikleri hususlarda her iki cihetinde eşit olması gibi bir durumun kalplerinde hasıl olduğuna delalet etmemektedir. Çünkü sözlükte "zan/sanmak"

lafzı bunu gerektirmemektedir. Aksine zanneden kişi hakkında en yalan sözlerden olan şeylere de zan adı verilebilir. Çünkü bu özü itibariyle tercih olunmayan bir durumdur. Yakîn/kesin kanaat reyp/tereddüt şek/şüphe vb. isimler ise kalbin bilmesini amelini ve tasdikini aynı zamanda onun tasdik etmeyişini sekinet üzere oluşunu ve sekinetinin de olmayışınıda ifade eder. Bu gibi hususlar ise -bazı kimselerin zannetikleri şekilde- yalnızca ilimle ortaya çıkmaz. Nitekim biz buna başka yerden dikkat çekmiş bulunmaktayız. Çünkü burada bizim maksadımız: "*Nihâyet... Ümitlerini kesip de*" buyruğu hakkında açıklamalarda bulunmaktadır. Mutlak olarak onların ümit kesmelerine dair haber verildiğine göre bilindiği üzere yüce Allah Rasûlüne ve mü'minlere -verdiği haberlerinin çoğunluğunda olduğu gibi- mutlak bir yardım vâd edecek olursa bunun zamanını mekanını yılını ve vasfını kayıda bağlamamış ise insanlar çoğunlukla vâd olunan şeyde üzerlerine hakkın hitabının nazil olmadığı başka sıfatların da bulunduğuna inanırlar. Hatta bunlara başka sebeplerle birlikte dahi inanırlar. Ashab-ı Kiram'dan bir topluluğun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerine Mescid-i Haram'a gireceklerini ve orayı tavaf edeceklerini haber verdiği zaman bunun Hudeybiye senesi olacağına inanmaları bunun gibidir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) umre yapmak üzere çıkmış ve o yıl Mekke'ye girip tavaf ve sa'y yapacağını ümit etmişti. O yıl Mekke'ye gireceklerinden yana ümitlerini -müşrikler kendilerini engelleyip sonunda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla o meşhur barışı yapınca-bazılarının kalbinde bir şeyler kaldı. Hatta Ömer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Sen bizim beyte girip tavaf edeceğimizi haber vermemiş miydin demişti. Allah Rasûlü: Evet ama ben sana bu sene gireceğine dair bir haber verdim mi diye sormuş o hayır deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Şüphesiz sen oraya girecek ve tavaf edeceksin.*" buyurmuştu.[709]

Ebu Bekir'de ona aynı şeyi söylemişti.

Ebu Bekir (radıyallâhu anh)'ın ilmi ve imanı Ömer'den daha fazla idi. Sonunda Ömer'de bu yaptığından tevbe etmişti. Sahih hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda olduğu gibi. Ömer muhaddes birisi olmakla birlikte bu böyleydi: "Sizden önceki ümmetler arasında muhaddes kimseler vardı. Eğer benim ümmetim arasında böyle birisi varsa o da Ömer'dir"[710]

İşte o şanı yüce Allah'ın hakkı dili ve kalbi üzerine yerleştirmiş olduğu kendisine ilham olunan muhaddes kişi idi. Fakat rasûle tabii oluşu ilmi ve getirdiklerine imanı itibariyle tasdik meziyetine sahip olanın derecesi onun derecesi üstündedir. Bundan dolayı Ebu Bekir es-Sıddik ümmetin en faziletlisidir. Nebevi

709 Kaynakları daha önce gösterildi.
710 Kaynakları daha önce gösterildi.

eserleri izleri en yakından takip eden kişidir. Bu sebeple o Ömer'in öğreticisi idi. Rabbinden özel ilham alan ve belli bir şekilde muhatap alınan aralarındaki muhaddesin tehdip edicisi idi. Aynı zamanda Ebu Bekir, Ömer için hem bir öğretici hem de onun için bir tehdip edici idi. Çünkü ona o sana bu yıl beyte gireceğini haber verdi mi diye sormuş Ömer hayır deyinde Ebu Bekir: Şüphesiz sen beyte gideceksin ve tavaf edeceksin demişti. Bu sözleriyle Ebu Bekir es-Sıddik ona Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vahdinin belli bir vakit ile kayıtlı olmayıp mutlak olduğunu beyan buyurmuştu. Onun o sene yola koyulmuş olup ona gitmek üzere yönelmiş olması ise haber verdiği şeyin o olmasını gerektirmez. Çünkü kişi bazen bir maksadı gözetir fakat olmaz. Aksine başka bir şey olabilir. Çünkü maksadının istediği gibi gerçekleşmesi nebi olmanın şartlarından değildir. Aksine onun maksadından daha faydalı olan bir hususa kastettiğinden farklı bir kayıt ile sözkonusu etmesi Rabbinin onun üzerindeki nimetinin eksizliğindendir. Nitekim Hudeybiye Barışı mü'minler için Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in verdiği haberden farklı olarak o sene Mekke'ye girmelerinden daha faydalı olmuştur. Şüphesiz ki o doğru söylemiştir ve onun haber verdiği hususu tahakkuk etmesi ve meydana gelmeside kaçınılmazdır. Aynı şekilde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de hurma ağaçlarının aşılanması hakkındaki ifadelerinde anlaşıldığı gibi böyle zanda bulunmuştur: "Ben bir zanda bulundum. Zan sebebi ile siz beni sorumlu görmeyin ama ben size Allah'tan diye bir şeyi anlattığım zaman ben asla Allah adına yalan söylemem"[711].

Buna göre Ömer'in ve başkalarının o yıl Mekke'ye girmekten ümit kesmeleri aslında vâd olunduklarını zannettikleri gerçekte ise vâd olunmamış bir husustan ümit kesmelerinden ibaretti.

İşte bunun gibi nebilerin bir şeyi zannetmeleri ve durumun onların zannettiklerinden farklı bir sûretten ortaya çıkması imkânsız değildir. Çünkü onlar vâd olundukları şey hakkında tayin ve nitelikleri ile ilgili bir zanda bulundukları halde onların zannetikleri gibi olmayabilir. Böylelikle o vâd ile ilgili olarak zannetiklerinden ümitlerini keserler. Yoksa vâdin tayin edilmesinden değil. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda olduğu gibi: "Ben Ebu Cehil'in islâma girdiğini gördüm" sonra Halid müslüman olunca o olduğunu zannettiler. Daha sonra îkrime müslüman olunca böylelikle onun o olduğu bilinmiş oldu.[712]

711 Müslim. 2362.

712 Bu hadis Hakim. III. 242. 243'te yer almaktadır. Buna yakın bir hadisi de İbn Hacer. el-Isabe. IV. 444'te Yakup el-Cassas fevaidi arasında Um Seleme'nin rivâyet ettiği bir hadis olarak zikretmektedir. Um Seleme dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: Ben Ebu Cehil'in cennette bir uzantısını gördüm" îkrime Müslüman olunca Allah Rasûlü: "Ey Um Seleme işte bu o dur" buyurdu.

Müslim sahihinde rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hurma ağaçlarını aşılayan bir topluluk yanından geçmiş ve: "Bunu yapmasanız (mahsulü) iyi olur" buyurmuş fakat mahsul kuru ve kötü gelmişti. Daha sonra onların yanından geçince: "Bu hurma ağaçlarınıza ne oldu buyurmuş onlarda: Şöyle şöyle buyurmuştun ya deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Dünyanızın işlerini siz daha iyi bilirsiniz" buyurdu.

Yine Mûsâ b. Talha'dan o babası Talha b. Ubeydullah'tan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte hurma ağaçlarının tepelerinde bulunan bir topluluğun yanından geçtim o: "Bunlar ne yapıyorlar" buyurdu. (Talha) Hurma ağaçlarını aşılıyorlar erkeği dişinin içine yerleştiriyor böylece aşılıyor dedi. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben bunun bir faydasının olduğunu zannetmiyorum" buyurdu. Aşı yapılanlara bu durum haber verilince onlarda bu işi yapmayı bıraktılar. Daha sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu durum haber verilince o da şöyle buyurdu: "Eğer bunun onlara bir faydası varsa onu yapsınlar şüphesiz ki ben bir zanda bulundum. Sizler ise zandan dolayı beni sorgulamayınız. Ama size Allah'tan bir şey nakledecek olursam onu benden alınız. Çünkü şüphesiz ben asla Allah'a yalan söylemem" buyurdu.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize Allah'tan diye herhangi bir şeyi naklettiği zaman onu almamızı emrettiğine göre şüphesiz o Allah hakkında yalan söylemez. Çünkü o bizim aramızda Allah'a karşı en takvalı olanımız ve hangi şeyler ile sakınacağını en iyi bilenimizdir. Allah'tan diye bize naklettiğini alıp kabul etmeye en hak sahibi olandır. Bu sebeple Allah ona bir vâdi haber verecek olursa bizimde onu tasdik etmek görevimizdir. Onun o vâdi tasdik etmesi ise bizim tasdik etmemizden daha büyüktür. Bize o hususta şüphe etmek asla yaraşmaz. Ona gelince -babam ona feda olsun- onun hakkında şüphe etmemesi daha uygundur daha bir yerindedir. Fakat o bazı hallerde bir zanda bulunabilir. "Ben bir zanda bulundum bu sebeple zan ile beni sorgulamayın" buyruğunda olduğu gibi. Eğer o bu vâdi mutlak olarak haber vermiş ise onun dayanakları birtakım zanlardan ibaret olur. Zulyedeyn hadisindeki: "Hayır namaz ne kısaldı ne de unuttum" demesinde olduğu gibi.

Bazen bir şeyi zanneder sonra Allah durumu açıkça ortaya koyar. Nitekim birçok hususta bunun gibi durumlar sözkonusu olmuştur. Yüce Allah'ın: *"Bir fâsık size bir haber getirirse iyice araştırın."* (Hucurat. 6) buyurmaktadır. Âyet-i kerime Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Velid b. Ukbe'yi zekat toplamak üzere görevlendirip onun doğru söylediğini zannettiğinden ötürü o kavme gaza ter-

tiplemeyi istemesi üzerine nazil olmuştur. Nihâyet yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi.[713]

Şanı yüce Allah'ın hakkında: *"Muhakkak Biz sana kitabı Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmetmen için hak olarak indirdik. Hainlerin bir savunucusu olma."* (Nisa. 105) buyruğunu indirdiği Ubeyrikoğulları kıssasında da durum böyledir. Bu da şöyle olmuştu: Bir topluluk gelip hırsızlık yapmış olanı kendi haline bırakıp suçsuz olanı ortaya çıkarmaları üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların doğru söylediklerini zannetmişti. Nihâyet daha sonra durum açıkça ortaya çıktı.

Namazın kısaltılması ile ilgili hadiste de o: "Ne unuttum ne de namaz kısaldı" buyurması üzerine ashab: Hayır unuttun dediler.

Gerçekten kendisi de unutmuştu. Böylelikle o zannının ve kendi kişisel inancının gereğinin ne olduğunu haber vermişti. Nihâyet bundan sonra durum açıkça ortaya çıkmıştı.

Yine onun şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Ben sünnet olanı göstereyim diye bana unutturulur"[714] yine yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'deki: *"Rabbimiz unuttuk yahut yanıldıysak bizi sorguya çekme."* (Bakara. 286) buyruğu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i de onun ümmetini de kapsar. Çünkü bu âyetlerin baş tarafında: *"O peygamber kendisine Rabbinden indirilene iman etti. Müminler de. Onların her biri Allah'a, onun meleklerine, peygamberlerine inandı."* (Bakara. 285) buyurmuştur.

Müslim'in Sahih'inde Abdullah b. İsâ el-Ensari'den onun Said b. Cübeyr'den onun İbn Abbas'dan rivâyetine göre o şöyle demiştir: Cebrail Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda oturmakta iken üst tarafından bir gıcırtı gibi bir ses işitti. Başını yukarı kaldırınca şöyle dedi: Bu ancak bugün açılan semanın bir kapısıdır. Sonra o kapıdan bir melek indi. Cebrail: Bu yere inen bir melektir. Bugünden önce asla daha önce inmemişti. Selâm verdi ve dedi ki: Senden önce hiçbir nebiye verilmemiş sana verilen iki nurun müjdesini getirdim: Bunlar Fatihatü'l-Kitab ile Bakara Sûresi'nin sonlarıdır. Onları okuduğun her bir harfinin karşılığı mutlaka sana verilecektir."[715]

Yine Müslim'in Sahih'inde Adem'den, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Şu: *"İçinizdekini açıklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker."* (Bakara. 284) âyeti nazil olunca onların kalplerine

713 Hucurat Sûresi'nin tefsirine bakınız.
714 Kaynakları daha önce gösterildi.
715 Kaynakları daha önce gösterildi.

daha önce girmemiş bir şey girdi. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Sizler dinledik itaat ettik ve teslim olduk deyiniz" buyurdu. Bunun üzerine Allah kalplerine imanı bıraktı ve sonra yüce Allah: *"Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez. (Herkesin) kazandığı (iyilik) kendisine, yaptığı (kötülük) de onun aleyhinedir."* âyetleri: *"Yahut yanıldıysak bizi sorguya çekme."* (Bakara, 286) buyrukları nazil oldu. Yüce Allah da ben de yaptım buyurur. Sûrenin sonuna kadar: Ben de yaptım buyurur."[716]

Müslim'in Sahih'inde el-Ala b. Abdurrahman'dan o babasından o Ebu Hureyre'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İçinizdekini saklasanız da gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker."* (Bakara, 284) âyeti nazil olunca bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına ağır geldi. Sonra dizleri üzerine çöküp, ey Allah'ın Rasûlü dediler. Namaz, oruç, cihad, sadaka gibi gücümüzün yettiği ameller ile yükümlü kılındık. Fakat senin üzerine şu âyet nazil olmuş bulunuyor ki ona gücümüz yetmiyor dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizler kitap ehlinin dedikleri gibi işittik ve isyan ettik mi demek istiyorsunuz. Aksine sizler: İşittik, itaat ettik. Günahlarımızı bağışla Rabbimiz. Dönüş yalnız sanadır deyiniz buyurdu." Ashab da bunu söylemeyi öğrenip dilleri de buna alışınca şanı yüce Allah da hemen bunun arkasından *"O peygamber kendisine Rabbinden indirilene iman etti."* buyruğu: *"Ve dönüş ancak sanadır dediler."* (Bakara, 285) buyruğuna kadar nazil oldu. Onlar bunu yapınca yüce Allah önceki âyeti nesh ederek: *"Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez"* buyruğunu *"bize yükleme"* buyruğuna kadar nazil oldu. O da: Evet buyurdu. *"Rabbimiz, güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükleme."* (Bakara, 286) o da evet buyurdu ve sûrenin sonuna kadar (dediklerine) evet buyurdu.

Hadis ehlinin ve fukahanın cumhurunun kabul ettiği kanaate göre onların (nebilerin) içtihadta hata etmeleri caiz/mümkündür. Fakat bu hataları üzere bırakılmazlar. Emir ve yasak hususunda bu böyle olduğuna göre ya haber hususunda bunun başkası nasıl olabilir?

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Sizler bana gelip davalaşıyorsunuz. Birinizin delilini diğerine göre daha açık bir şekilde ortaya koyması ihtimali vardır. Ben de işittiğime göre hüküm verir ve o kişinin doğru söylediğini zannederim. Her

716 Kaynakları daha önce gösterildi.

kimin lehine kardeşinin bir miktar hakkından bir şeyler verip hüküm verecek olursam onu asla almasın. Çünkü ben ona ancak ateşten bir parça kesip vermiş olurum."[717]

Çünkü şanı yüce Allah'ın nebilere ve mü'minlere va'dettiği bir haktır ve onda şüphe etmezler. Nitekim Nuh (aleyhisselâm) kıssasında: *"Ve Nuh Rabbine ... seslendi."* (Hud. 45) buyurmaktadır. İşte bu zannının bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Senden önce ne kadar rasûl ve peygamber gönderdiysek o bir şey okumak istediği zaman"* buyruğundan itibaren ... *dosdoğru yola iletendir."* (Hacc. 52-54) buyruklarında sözü edilen şeytanın telkininden de sözkonusu olabilir. Bizler bu âyet-i kerime hakkında bundan başka bir yerde açıklamalar yapmış bulunuyoruz.][718]

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ
الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

111. "Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır. O (Kur'ân) uydurulan bir söz değildir. Fakat kendisinden önce olanları doğrulayıcı, (insanlara) gerekli herşeyin açıklayıcısı, iman edecek bir topluluk için de hidâyet ve rahmettir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır."* buyruğundan maksat onların haberlerinde onlar hakkında bildirilenlerde ve onlara dair anlatılanlarda demektir. Yoksa maksat sadece mastar anlamı değildir.][719]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra yüce Allah: *"Andolsun ki onların kıssalarında olgun akıl sahipleri için bir ibret vardır. O uydurulan bir söz değildir."* buyurmaktadır. Yani bu kitapta anlatılan bu kıssalar yalan yere uydurulmuş, düzülmüş kıssalar ayarında değildir. Mesela, uydurma savaşlar ile ilgili çarpışmalarda zikredilenlere benzemez.][720]

Yûsuf Sûresi burada sona ermektedir. Allah'a hamdolsun.

717 Kaynakları daha önce gösterildi.
718 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 175-190.
719 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 19.
720 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 422.

RÂ'D SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 43 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذ۪يٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ
النَّاسِ لَا وَف۪ي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ وَزَرْعٌ
وَنَخ۪يلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَٓاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى
بَعْضٍ فِي الْاُكُلِ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

4. "Yeryüzünde birbirine bitişik birçok (arazi) parçaları, üzüm bağları, ekinler ve çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki, hepsi bir su ile sulanır. Yine de onlardan bir kısmını lezzetlerinde bir kısmından üstün kılıyoruz. Şüphesiz bunlarda da aklını kullananlar için âyetler vardır."

Tefsiri:

[*"Hepsi bir su ile sulanır. Yine de onlardan bir kısmını lezzetlerinde bir kısmından üstün kılıyoruz. Şüphesiz bunlarda da aklını kullananlar için âyetler vardır."* Bu buyruk ile bir takım sebepler bakımından birbirlerine eşit olmakla birlikte yaratılmışlardan bazılarının diğer bazılarına üstün kıldığına bir delildir.][721]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'an-ı Kerim'de: *"Yine derler ki: "Eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullanmış olsaydık, cehennemlikler arasında olmazdık."* (Mülk. 10); *"Şüphesiz bunda aklını kullanan bir topluluk için âyetler vardır..."* (Hacc. 46) buyrulmaktadır. "Akıl" ile şanı yüce Allah'ın insanda yaratmış olduğu ve kendisi ile aklettiği fıtri güç kastedilir.][722]

721 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I. 382.
722 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 231.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَآ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَآ أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾

7. "O küfre sapanlar: "Ona Rabbinden bir âyet indirilmeli değil miydi?" derler. Sen ancak bir uyarıcısın. Esasen her bir topluluğa doğru yolu gösteren birisi olmuştur."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Sen ancak bir uyarıcısın. Esasen her bir topluluğa doğru yolu gösteren birisi olmuştur."* buyruğu bu husustaki en sahih görüşe göre şu demektir: Sen kendilerine peygamber olarak gönderildiğin kimseleri hidâyete ileten yani davet eden bir kişi olduğun gibi her bir kavmi de kendilerini Allah'ın tevhid edilmesine ve ona ibadet etmeye çağıran bir davetçileri vardır. "Hâdi: doğruya ileten, hidâyete ileten" ise hidâyeti kalplere yerleştiren kimse anlamında olmayıp öğreten ve tebliğ eden davetçi anlamındadır. Yüce Allah'ın: *"Ve muhakkak ki sen dosdoğru yola iletirsin. Göklerde ne var, yerde ne varsa kendisinin olan Allah'ın yoluna."* (Şura, 52-53); *"Semud kavmine gelince. Biz onlara hidâyet verdik. Ama onlar körlüğü hidâyetten sevimli buldular."* (Fussilet, 17) buyruklarında olduğu gibi.][723]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Denildiğine göre buyruğun anlamı şudur: Sen ancak bir nezir/uyarıp korkutansın. Her bir kavmi de hidâyete ileten vardır. O da Allah'tır. Fakat bu zayıf bir görüştür. Aynı şekilde sen her bir kavim için bir nezir/uyarıp korkutan ve hidâyete ileten (bir hadi)sin görüşü de zayıf bir görüştür. Doğrusu âyetin manasının şöyle olduğudur: Senden önce gönderilmiş olan her bir nezir/uyarıcı gibi sen de ancak bir nezirsin. Hem her bir kavmin de kendilerini hidâyete çağıran yani davet eden bir neziri/uyarıcısı vardır. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Aralarında bir nezirin geçmediği hiçbir ümmet yoktur."* (Fatır, 24) buyruğunda olduğu gibi. Bu ise Katade, İkrime, Ebu Duha ve Abdurrahman b. Zeyd gibi müfessirlerden bir topluluğun görüşüdür. İbn Cerir et-Taberi dedi ki: Bize Bişr tahdis etti, bize Yezid tahdis etti, bize Said Katade'den tahdis etti, ayrıca bize Ebu Kureyb de tahdis etti, bize Veki' tahdis etti, bize Süfyan es-Sükkeri'den tahdis etti, o İkrime ve Mansur'dan, o Ebu Duha'dan şöyle dediğini rivâyet etti: Sen ancak bir inzar edicisin ve her bir kavmi hidâyete çağıran birisi vardır. Her ikisi de: Bu aynı zamanda hem inzar eden hem hadi/hidâyete davet eden demektir.[724]

723 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 99-100.
724 İbn Cerir, XIII, 16.

Bize Yunus tahdis etti, bize İbn Vehb tahdis edip dedi ki: İbn Zeyd dedi ki: Her bir kavmin bir nebisi vardır. Hâdi de nebi demektir. Münzir/inzar edip uyaran da nebi demektir. Sonra da: *"Arasında bir nezirin geçmediği hiçbir ümmet yoktur."* (Fatır. 24) âyeti ile: *"İşte bu da önceki uyarıp korkutanlardan bir uyarıp korkutan (nezir)dir."* (Necm. 56) buyruklarını okuyup: "Nebilerden bir nebidir" diye açıklamıştır.

Bize Beşşar tahdis etti. bize Ebu Asım tahdis etti, bize Süfyan Leys'den tahdis etti, o Mücahid'den şöyle dediğini rivâyet etti: Münzir: İnzar edici" Muhammed'dir. "Esasen her bir topluluğun/kavmin bir yol göstericisi (hâdi'si) olmuştur" buyruğu da "bir nebisi olmuştur" demektir.[725]][726]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onun bunu "Ali" diye tefsir etmesi bâtıldır. Çünkü yüce Allah: *"Esasen her bir topluluğun/kavmin bir yol göstericisi olmuştur."* buyurmaktadır. Bu buyruk ise bunlara gelen hâdinin/yol göstericinin öbürlerine gelenden başka birisi olmasını gerektirmektedir. Böylelikle hâdiler/doğru yolu gösterenler çoğalmış olur. Peki nasıl olur da Ali öncekilerin de sonrakilerin de her bir kavmine topluluğuna hâdi/doğru yolun göstericisi olabilir?][727]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Esasen her bir topluluğun/kavmin bir yol göstericisi/hâdî'si olmuştur."* buyruğu olumlu ifade içerisinde bir nekiredir. Bu ise belli bir kimseye delalet etmemektedir. Buna göre Kur'an'ın (bu âyetinin) Ali'ye delalet ettiğini iddia etmek bâtıldır. Hadisi delil göstermek ise bâtıl olmakla birlikte yine de Kur'an'ı delil göstermek anlamında değildir.

Dokuzuncusu onun: Her bir topluluğun/kavmin" buyruğu umum ifade eden bir kiptir. Eğer hepsi için tek bir yol gösterici/hâdi kastedilmiş olsaydı bütün insanlar için bir hâdi vardır denilir, "her bir kavim için" denilmez idi. Çünkü bir kavim bir diğerinden başka bir kavimdir. Ayrıca yüce Allah kavimlerin tümü için de buyurmamıştır. Zaten böyle bir şey de söylenemez. Aksine "küllü: her" lafzını nekire bir kelimeye izafe etmiş. marife/tanımlı olan bir kelimeye izafe etmemiştir.

Bu da bir kimsenin şöyle demesine benzer: "Bütün insanlar burada bir kavim olduğunu ve birden çok sayıda kavim olduğunu bildiği gibi her bir kavmin

725 İbn Cerir. XIII. 108.
726 Minhâcü's-Sünne. VII. 141-142.
727 Minhâcü's-Sünne. VII. 142.

de kendisine ait bir yol göstericisi/hâdisi vardır ve bu yol gösterici diğerlerinin yol göstericisinin kendisi değildir." İşte bu açıklama: "Hâdi/yol gösteren yüce Allah'ın kendisidir" diyenlerin görüşlerini çürütür. Aynı zamanda bunun: O Ali'dir diyenlerin görüşlerinin bâtıl olduğuna delaleti ise daha açıktır.][728]

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾

9. "O görülmeyeni de görüneni de bilendir. O çok büyüktür, yüceler yücesidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Onlar gayba iman ederler, namazı dosdoğru kılarlar.*" (Bakara. 3) buyruğu gibidir. Yüce Allah'ın: "*O görünmeyeni de görüneni de bilendir*" buyruğu da bu kabildendir. Çünkü görülmeyen/gayb kulların müşahedelerinden gaib olan/onlar tarafından görülmeyen şeylerdir. Şehade/görünen ise onların görüp tanık oldukları şeydir.][729]

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾

11. "O'nun önünden, arkasından kendisini Allah'ın emriyle gözetleyecek izleyicileri vardır. Gerçek şu ki; bir toplum kendi özünde olanı değiştirmedikçe Allah da hallerini değiştirip bozmaz. Allah bir toplumun da kötülüğünü diledi mi, artık onun geri çevrilmesine imkân yoktur. Onların O'ndan başka bir vekilleri (yardımcıları) da olmaz."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: "*Onun önünden, arkasından, kendisini Allah'ın emriyle gözetleyecek izleyicileri vardır.*" (Âyet. 11) buyruğu da bu türdendir. Bu buyruğun: Onu Allah'ın emrinden koruyan gözetleyicileri diye açıklandığı gibi ona varid

728 Minhâcü's-Sünne. VII. 143.
729 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. V. 172.

olmuş olmakla birlikte henüz husüle gelmemiş Allah'ın emrinden korurlar ve bu emrin ona ulaşmasına karşı onu himaye ederler. Onların korumaları da Allah'ın emri ile olur diye de açıklanmıştır.][730]

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿١٥﴾

15. "Göklerde ve yerde bulunanların kendileri de gölgeleri de ister istemez, sabah, akşam Allah'a secde ederler."

Tefsiri:

Şanı yüce Allah birden çok yerde gölgenin secde edişini sözkonusu etmiş bulunmaktadır: *"Allah'ın yarattığı şeylerin gölgelerinin zilletle ve itaat ediciler olarak durmadan sağa sola dönerek Allah'a secde ettiklerini görmüyorlar mı?"* (Nahl. 48) buyruğunda olduğu gibi. Yine yüce Allah: *"Göklerde ve yerde bulunanların kendileri de gölgeleri de ister istemez, sabah, akşam Allah'a secde ederler."* (Ra'd. 15) buyurmaktadır. Bilindiği gibi gölge secde ettiği taktirde başını ve ellerini yere koyup sonra da başını ve ellerini kaldırmak sûretiyle yedi azası üzerine secde etmez. Aksine onun secde etmesi alçalması ve boyun eğmesidir.][731]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Secde etmeyi emre bağlı olup itaat ve boyun eğmek ile tefsir edenlerin bu varlıkların secdeleri ile ilgili iki görüşleri bulunmaktadır. Bu görüşlerden birisine göre bunların Allah tarafından yaratılmış ve var edilmiş olmaları itibari ile Allah'ın meşietine ve seçimine itaat ve boyun eğerler. Nitekim bu varlıkların tesbihleri hakkında da bunun gibi bir açıklamada bulunmuş ve bunun yaratıcının varlığına şahitlik ve delalet etmeleri olduğunu söyleyerek açıklamışlardır.

Ebu'l-Ferec yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde bulunanlar ... Allah'a secde ederler."* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Secde edenler iki çeşittir. Bunların bir kısmı akıl sahibi varlıklar olup bunların secdeleri ibadettir. İkincisi ise aklı ermeyen varlıklar olup bunların secdeleri ise kendilerindeki sanat eserlerini ve yaratılmış olduğuna delil olan boyun eğiş ve itaatlerini beyan eder. Bu ise ilim adamlarının bir topluluğunun görüşüdür. Bunlar ayrıca daha önce zikredilen şu beyiti delil gösterirler:

730 Minhâcü's-Sünne. III. 232.
731 Câmiu'l-Mesâil. I. 41-42.

ترى الأكم فِيهِ سجدا للحوافر

"Sen oradaki kum tepeciklerinin atların ayakları altında secdeye kapandıklarını görürsün."[732]

(Devamla) dedi ki: Güneş, ay ve gezegenlere gelince bir topluluk bunları akıl sahibi varlıklar kapsamına sokmuşlardır. Ebu'l-Âliyye dedi ki: Bunların secdeleri gerçektir. Bunlardan batan her bir varlık mutlaka Allah'ın önünde secdeye kapanır. Sonra da kendisine izin verilinceye kadar o halden ayrılmaz. (Devamla) dedi ki: Ebu'l-Âliyye'nin bu görüşünün lehine Ebu Zer'in rivâyet ettiği hadis tanıklık etmektedir deyip o hadisi zikreder ve sonra da şunları söyler: Bitkilere ve ağaçlara gelince. Bunların secdeleri ile ilgili olarak dört ihtimalden biri sözkonusudur. Birincisi bunun bizim mahiyetini bilemeyeceğimiz bir secde olmasıdır. Bu ise bizim "..."[733] dememiz halinde böyledir. İkincisi gölgelerinin yer değiştirmesidir. Üçüncüsü o varlıktaki sanatı açıklamasıdır. Dördüncüsü ise musahhar kılınmış olduğu maksada itaat edip boyun eğmesidir.

Derim ki: Üçüncüsü ve dördüncüsü aynı kabilden olup daha önceki açıklama gibidir. Bizim bilemediğimiz secde etmeye gelince bu da Beğavi'nin zikrettiği gibidir.][734]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Fakat mü'min ona itaat ederek boyun eğer ibadet eder. Ondan başkaları ise istemeyerek ona itaat eder. Yüce Allah da: *"Göklerde ve yerde bulunanların kendileri de gölgeleri de ister istemez sabah akşam Allah'a secde ederler."* buyurmaktadır.][735]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Göklerde ve yerde bulunanların kendileri de gölgeleri de ister istemez, sabah, akşam Allah'a secde ederler."*" (Âyet 15). Süddi dedi ki: Bu kıyamet gü-

732 Daha önce geçtiğini beyit'in burada bir mısrası zikredilmiştir. Diğer mısraı ile birlikte beyit şudur:

بِجَيْشٍ تضل البلق في حجراته ... ترى الأكم فيه سجدا للحوافر

"Öyle bir ordu ile (hücum edildi) ki, ablak atlar köşe bucağındaki
Kum tepeciklerinin atların ayakları altında secdeye kapandıklarını görürsün."

733 Burada tırnak arasında bulunan ibare: "بردعه فيهما Bired'ihî fîhimâ" şeklinde olup eseri derleyen İyad b. Abdüllatif de: İbare bu şekildedir, ne demek olduğunu anlayamadım, demektedir.

734 Câmiu'l-Mesâil, I, 41-42.

735 Câmiu'l-Mesâil, I, 27.

nünde olacaktır. Onun delili ise: *"Yüzler hayy ve kayyuma zillet ile boyun eğmiş olacaktır."* (Taha. 111) buyruğudur. Denildiği üzere: *"Kanitler"* Yaratılmış oldukları maksat için zelil ve musahhar kılınmışlar demektir.][736]

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾

16. "De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" De ki: "Allah'dır." Yine de ki: "Öyle iken O'nu bırakıp da bizzat kendilerine ne bir fayda ne de bir zarar vermeye güçleri olmayan bir takım veliler mi edindiniz? De ki: "Gözü görmeyenle gören (müşrikle mü'min) bir olur mu? Yahut karanlıklarla nur (şirk ile tevhid) bir olur mu?" Yoksa Allah'a O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da, bu yaratma kendilerince birbirine benzer mi göründü?" De ki: "Her şeyi yaratan Allah'dır. O, birdir, Kahhârdır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Yoksa Allah'a onun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da"* buyurmaktadır. Sahih (kutsi) hadiste de yüce Allah: "Benim yarattığım gibi yaratmaya kalkışandan daha zalim kim olabilir? Haydi bir zerre (dahi) yaratsınlar. Haydi bir arpa tanesi dahi yaratsınlar" buyurmaktadır.[737]][738]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Yoksa Allah'a onun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma kendilerine birbirine benzer mi görüldü?"* buyurmaktadır. Bu ise olumsuz anlam ifade eden inkâr istifhamıdır. Yani onlar Allah'ın yarattığı gibi yaratan ortaklar mı koştular? Çünkü onlar şüphesiz kendi uydurma ilahlarının onun yarattığı gibi yaratmadığını itiraf ve kabul ediyorlardı. Ama onlar ancak bu uydurma ilahlarını arada şefaatçi ve vasıtalar olarak kabul ediyorlardı.][739]

736 Câmiu'l-Mesâil. I. 19.
737 Buhârî. 5953. Müslim. 2111
738 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 390.
739 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 311.

Merhum İbn Teymiyye aldatmanın ve revaç bulup insanların onu alışverişlerinde kullanması için sanat eseri olanı yaratılmış olana benzetme maksadını güden "simya"nın[740] haram oluşuna delil getirmek üzere şunları söylemektedir:

[Yüce Allah Kitab'ında: *"Yoksa Allah'a onun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma kendilerince benzer mi göründü? De ki: Her şeyi yaratan Allah'tır"* buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sahih hadiste onun yüce Allah'tan rivâyetine göre de şöyle buyurmuştur: "Benim yaratmam gibi yaratmaya kalkışandan daha zalim kim olabilir? Haydi bir zerrecik yaratsınlar, haydi bir sivrisinek yaratsınlar." Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de sûret yapanları lanetlediği sabittir.[741] Yine onun şöyle buyurduğu da sabittir: "Bir sûret yapan bir kimse o sûrete ruh üflemekle yükümlü tutulur. Ama o ona asla ruh üfleyemeyecektir."[742] Yine şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde insanlar arasında azabı en çetin olacak kimseler Allah'ın yarattıklarına (yaptıklarını) benzetmeye kalkışanlardır."[743]

Bu şekildeki sûret yapmada herhangi bir karıştırma ve aldatıp kandırma yoktur. Çünkü herkes sûreti yapılan hayvan sûretinin gerçekte bir hayvan olmadığını bilir. Bundan ötürü bu şekilde sûret yapmak hususunda hayvan sûretini yapmak ile hayvan olmayanın sûretini yapmak arasında fark görülür.][744]

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا
وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ
اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ
فِي الْأَرْضِ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾

740 Merhum İbn Teymiyye'nin kullandığı lafız "kimya"dır. Kimya bir bilim olarak ortaya çıkıncaya kadar, adi ve değersiz maddelerin bir takım işlemlerle altına dönüştürülmesi çalışma alanını teşkil ediyordu. "Simya" da aynı anlamda kullanılıyordu. Zamanla "kimya" bilimsel temelleriyle ortaya çıkınca, eski terimsel anlamından ayrımak maksadıyla "kimya" dalının özel ismi oldu. "Simya" adı da değersiz maddeleri değerli maddelere dönüştürülmesi için yapılan çalışmaları kastetmek üzere kullanılmaya devam etti. (Çeviren)

741 Buhârî, 2086.

742 Buhârî, 7042.

743 Buhârî, 6109; Müslim, 2107.

744 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 369-370.

17. "O, gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarlarınca sel dolup taşar. Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürür. Bir süs veya bir fayda elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de bunun gibi bir köpük çıkar. İşte Allah, hakk ile bâtılı böyle örneklendirir. Ancak köpük atılır gider. İnsanlara fayda verecek olan şeye gelince, işte bu, yerde kalır. Allah örnekleri işte böyle verir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah kalplere hayât vermek ve kalpleri nurlandırmak üzere indirmiş olduğu vahiy için yeryüzüne hayât vermek üzere semadan indirdiği su ile nurun kendisi ile hâsıl olduğu ateşi örnek göstermektedir. Bu da yüce Allah'ın: *"O, gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarlarınca sel dolup taşar. Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürür. Bir süs veya bir fayda elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de bunun gibi bir köpük çıkar. İşte Allah, hakk ile bâtılı böyle örneklendirir. Ancak köpük atılır gider. İnsanlara fayda verecek olan şeye gelince, işte bu, yerde kalır. Allah örnekleri işte böyle verir."* (Âyet 17) buyruğundakine benzemektedir.

Yüce Allah ilmi semadan inen suya benzetmekdedir. Çünkü kalpler onunla hayât bulur. Nitekim su bedenlerin de hayât kaynağıdır. Kalpleri de vadilere benzetmiştir. Çünkü kalpler ilmin yeridir. Tıpkı vadilerin suyun aktığı yer olduğu gibi. Kimi kalbe pek çok miktarda bir ilim sığar. Kimi vadi de bir çok miktarda su alır. Bazı kalplere az miktarda ilim sığar, yine bazı vadilere sığan su azdır. Şanı yüce Allah ayrıca suya başka şeylerin karışması sebebi ile selin üzerinde bir takım köpüklerin yükseldiğini ve bunun bir kenara atılarak kaybolup gittiğini de haber vermektedir. Buna karşılık insanlar için faydalı olan şey ise yerde kalır ve karar bulur. İşte kalpler de böyledir. Oraya şüpheler ve arzular karışır. Fakat hak orada yoğunlaşınca işte bu şüpheler ve arzular da coşar. Daha sonra bunlar kaybolup gider. O kalplerde kişiye de insanlara da faydalı olan iman ve Kur'an karar kılıp yerleşir. Şanı yüce Allah: *"Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürür. Bir süs yahut bir fayda elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de bunun gibi bir köpük çıkar. İşte Allah hak ile bâtılı böyle örneklendirir."* buyurmaktadır. İşte bu nar/ateş olan bir diğer misaldir. Birincisi hayât için bir örnek, ikincisi ise aydınlık için bir örnektir.

Bu iki misalin bir benzeride Bakara sûresinde yüce Allah'ın: *"Onların durumu bir ateş yakanın durumu gibidir."* (Bakara, 17) buyruğundan itibaren başlayıp *"Yahut içinde karanlıklar, gök gürültüsü ve şimşek ile gökten boşalan yağmura benzerler."* (Bakara, 19) buyruğu ile âyetin sonuna kadar devam eden buyruklarda zikredilen iki örnek gibidir.][745]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O, gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarlarınca sel dolup taşar. Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürür. Bir süs veya bir fayda elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de bunun gibi bir köpük çıkar. İşte Allah, hakk ile bâtılı böyle örneklendirir. Ancak köpük atılır gider. İnsanlara fayda verecek olan şeye gelince, işte bu, yerde kalır. Allah örnekleri işte böyle verir."* (Âyet, 17) buyurmaktadır. Bu buyruğu ile gökten kalplere inen ve diğer taraftan şüphe ve aldatıcı hevâlar ile karışan iman ve Kur'an'ı üstünde köpükler taşıyan sel sularını aktığı yağmura ve ateşte eritilmesi halinde altın gümüş ve demirin üzerine köpükler taşıyıp daha sonra bunları uzaklaştıran kalbe benzemektedir. Bu köpüğü ise herhangi bir faydası bulunmayan bâtıla benzetmektedir. İnsanlara fayda sağlayan su ve madenler ise faydalı karar kılan ve kalpte yerleşen hakka misal olarak göstermiştir.

Daha öncede yüce Allah'ın: *"Kâfir olup Allah'ın yolundan alıkoyanların amellerini (Allah) boşa çıkartır."* (Muhammed, 1) buyruğundan itibaren *"Bu böyledir, çünkü kâfir bâtıla uymuşlardır iman edenler ise Rabblerinden gelen hakka uymuşlardır. İşte Allah insanlara misallerini böyle açıklar."* (Muhammed, 3) buyruğuna kadar buyruklar geçmiş bulunmaktadır.

Bu buyruklarıyla şanı yüce Allah kâfir olan bu kimselerin amellerine kendilerine fayda vermeyecek şekilde boşa çıkartma sebebini haber vermektedir. Buna karşılık amelleri kendilerine fayda veren mü'minlerin amellerinin günahlarına neden keffaret olduğunu ve Allah'ın hallerini neden ıslah ettiğinide açıklamaktadır. Çünkü öbürlerini sözleriyle, amelleriyle, itikatlarıyla, iktisatlarıyla haber ve emirleriyle bâtıla uymuşlardır. Diğerleri ise Rabblerinden gelen hakka uymuşlar ve Rabblerinden olmayan şeylerin arkasından -bir yönüyle hak olsa dahi- uymamışlardır.

İşte bu daha önce söylediklerimizin tahkikidir. Muhakkak haber ve amel kendisinden haber verilene tabiidir ve amel ile maksat gözetilene tabiidir. Eğer o hakikatı olmayan bir bâtıl ise ona tabii olandan -var olsa dahi- bu böyledir.][746]

745 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 94-95.
746 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 418-419.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"O gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarlarınca sel olup taşar. Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürür. Bir süs veya bir fayda elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de bunun gibi bir köpük çıkar..."* buyruğu ile başlayan âyetlerde şanı yüce Allah indirdiği iman ve Kur'an'a yeryüzü vadileri üzerine inen suyu misal vermektedir. Yüce Allah kalpleri vadiler gibi göstermiştir. Bu vadilerin kimi büyüktür kimi küçüktür. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan Ebu Mûsâ'nın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğuna dair hadiste olduğu gibi: "Allah'ın benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilmin misali bir araziye yağan bir yağmur gibidir. Bu arazinin bir parçası suyu kabul ettiği için pek çok bitki ve ot bitirir. Diğer bir kısmı ise suyu tutar insanlar da ondan su ihtiyaçlarını karşılar ve sularlar. Bir diğer kısmı ise suyu tutmayan ve bitkide bitirmeyen dümdüz bir kayalıktır. İşte Allah'ın dininde derin bilgi/fıkıh sahibi olan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilimden Allah'ın yararlandırdığı kimse ile buna hiç bir şekilde aldırmayan ve benimle gönderilmiş bulunan Allah'ın risaletini kabul etmeyen kimselerin misali de budur."[747]

İşte iki misalden birisi budur.

Diğer misal ise süs eşyası ve bir fayda elde etmek için üzerine ateş yakılan altın gümüş demir vb. madenler ile ilgilidir. Ayrıca yüce Allah selin su üstüne çıkan bir köpük taşıdığını ve üzerine ateş yaptıkları madenlerde de benzeri bir köpüğün oluştuğunu haber verdikten sonra "İşte Allah hak ile bâtılı böyle örneklendirir" buyurmaktadır. Gerek suyun üzerine gerek üzerine ateş yakılanların üst kısımlarına biriken köpüğe gelince bu da mü'minlerin kalplerine düşen itikadi hususlar ile yanlış ve bozuk irade ve istekler ile ilgili şüphe ve tereddütlerdir. Ashab-ı Kiram'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şikâyet ettikleri gibi. Yüce Allah'ta bunun hakkında: *"Ancak köpük atılır gider."* buyurmaktadır. İşte nasıl ki su atılan köpüğü uzaklaştırıyorsa kalp te bu şüphe ve tereddütleri uzaklaştırır. *"İnsanlara fayda verecek olan şeye gelince işte bu yerde kalır"* bu da kalplerde sağlam bir şekilde yer eden kesin inanç ve iman demektir. Nitekim yüce Allah: *"Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin. Kökü (yerde) sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç indirmiştir."* (İbrahim. 24) âyetinden itibaren *"Allah iman edenlere dünya hayâtında da ahirette de sağlam söz üzere sebat verir. Allah zulmedenleri şaşırtır. Allah ne dilerse yapar."* (İbrahim. 27) buyurmaktadır.

O halde mü'minin kalbinden geçen küfür ve münafıklığı gerektiren birtakım hususlarda tiksinip onları bir kenara atacak olursa onun imanı ve yakıni daha da

747 Kaynakları daha önce gösterildi.

artar. Nefsinin bir günah işlemesini kendisine güzel gösterdiği fakat kendisi bundan hoşlanmayıp o düşünceyi nefsinden uzaklaştıran ve onu Allah için terkeden herkesin salahının iyliğinin ve takvasının artması gibi.][748]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"O gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarlarınca sel dolup taşar. Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürür."* buyruğundan itibaren *"İşte Allah hakk ile bâtılı böyle örneklendirir"* e kadar geçen buyruklarda yer alan bu örnek Allah'ın verdiği ve semadan indirdiği ilim ve imanı yağmura benzettiği kalpleride vadilere benzettiği bir misaldir. Vadilerin bazısı küçük bir kısmı büyüktür. Her bir vadide de kendi genişliği miktarınca su akıp gider.][749]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O, gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarlarınca sel dolup taşar. Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürür. Bir süs veya bir fayda elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de bunun gibi bir köpük çıkar. İşte Allah, hakk ile bâtılı böyle örneklendirir. Ancak köpük atılır gider. İnsanlara fayda verecek olan şeye gelince, işte bu, yerde kalır. Allah örnekleri işte böyle verir."* (Âyet. 17) buyruğu daha önce geçmişti. Bu yüce Allah'ın kalplere indirmiş olduğu iman ve Kur'an'a dair verdiği bir misal olup kalpleri vadilere benzetmiştir. Kalplerde zaman zaman görülen türlü arzu ve şüpheleride kalbin atıp uzaklaştırdığı ve yok olup giden su üstündeki köpüklere benzetmektedir. Yerde kalıp yerleşen faydalı suyu da kalplerde kalıp yer eden faydalı imana benzetmiştir.

Yine Ebu Mûsâ'nın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğuna dair hadiside daha önceden geçmişti: "Allah'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilmin misali bir araziye yağan bir yağmura benzer. Bu arazinin bir bölümü suyu kabul eder bu sebeple çok miktarda ot ve bitki yetiştirir. Bu arazinin bir diğer kısmıda suyu içinde tuttuğu için ondan su ihtiyaçlarını karşılarlar, sularlar, ekip biçerler. Bu arazinin bir parçası da sert ve dümdüz kayalık olup ne suyu tutar ne de ot yetiştirir. İşte Allah'ın dini hususunda bilgi/fıkıh sahibi olan ve Allah'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilimden faydalanmasını sağladığı kimsenin misali ile buna hiç aldırış etmeyen benimle gönderilen Allah'ın hidâyetini kabul etmeyen misali budur."[750]

748 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 766-767.
749 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, V, 76.
750 Kaynakları daha önce gösterildi.

Böylelikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanları kendisiyle gönderilen ve yağmura benzettiği hidâyet ve ilim bakımından üç kısma ayırmış olmaktadır. Bir kısım onu kabul etmiş ve nefisleri hususunda ilmen ve amelen ondan yararlanmışlardır. Bir diğer kısım ise onu hıfzedip bellemiş ve başkalarınada onu ulaştırmışlardır. Üçüncü bir kısım ise ne bunu ne ötekini yapmışlardır.][751]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'an-ı Kerim ise bütün insanların kendisine geldikleri bir su kaynağıdır. Herkes bu kaynaktan Allah'ın kendisine ayırdığı kısmet kadar alır. Yüce Allah: *"O, gökten bir su indirdi de dereler kendi miktarlarınca sel dolup taşar. Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürür. Bir süs veya bir fayda elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de bunun gibi bir köpük çıkar. İşte Allah, hakk ile bâtılı böyle örneklendirir. Ancak köpük atılır gider. İnsanlara fayda verecek olan şeye gelince, işte bu, yerde kalır. Allah örnekleri işte böyle verir."* (Âyet, 17) buyurmaktadır.

Bu ise şanı yüce Allah'ın indirdiği ilim ve iman ile bu ilim ve imanı elde eden kalplere dair verdiği bir misaldir. Yüce Allah imanı gökten inen suya, kalpleri vadilere benzetmektedir. Bu vadilerin kimi büyük kimi küçüktür. Ayrıca su yerde bulunanlar ile karıştığı gibi kalplerede insanın içine düşen birtakım şüphe ve arzularında karıştığını beyan buyurmakta bu oluşan köpüklerin uzaklaşıp gittiğini insanlara faydalı olan şeylerin ise yeryüzünde karar kılıp yer ettiklerinide haber vermektedir. İşte kalplerde şüpheleri böylece atıp uzaklaştırır. Faydalı olanlar ise kalpte yer edip kalır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Mûsâ'dan o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Allah'ın benimle gönderdiği hidâyet ve ilim bir araziye yağan yağmura benzer. Bu arazinin bir kısmı suyu kabul ettiği için çok miktarda ot ve bitki yetiştirir. Bunun bir diğer kısmı ise suyu tutmuş ve böylelikle insanlar o sudan içmiş sulamış ve ekin ekmiş olurlar. Bir diğer kısmı ise ancak dümdüz kayalık olup ne suyu tutabilir ne de bir ot bitirir. İşte Allah'ın dini hususunda fıkıh/bilgi sahibi olup Allah'ın benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilimde Allah'ın yararlandırdığı kimselerin misali ile bunlara dönüp bakmayan ve benimle gönderilen Allah'ın hidâyetini kabul etmeyen misali de bunun gibidir."][752]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

751 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 455-456.
752 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 427-429.

[Delil olarak gösterilen: *"O gökten bir su indirdi..."* buyruğu ile ilgili olarak şöyle cevap verilir: Kur'an-ı Kerim'de gerek bu âyet-i kerimede gerek başkalarında birtakım misallerin verildiği hususunda müslümanlar arasında görüş ayrılığı yoktur. Hatta Kur'an-ı Kerim'de kırktan fazla bu gibi misal olduğu söylenir. Bilindiği üzere verilen misal ile kendisine benzetilen aynı şey değildir. Hatta aradaki ortak mana bakımından ona benzer. İşte her bir kıyasta, misallendirmede ve muteber kabul edilecek olanda durum budur. Yüce Allah'ın: *"Onların misali bir ateş yakanın misali gibidir."* (Bakara, 17); *"Mallarını Allah yolunda infak edenlerin misali..."* (Bakara, 261); *"...Onun misali üzerindeki azıcık toprağı sağanak halinde yağan bir yağmurla sıyrılıpta dümdüz bir taş kesilen kaypak bir kayaya benzer."* (Bakara, 264) vb. buyruklar ile yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur. Nûrunun misali içinde kandil bulunan bir kandil yuvasına benzer."* (Nûr, 35) âyetleri ile bu âyetteki misaller olup bu da yüce Allah'ın: *"O gökten bir su indirdi de."* diye başlayan buyruğudur. Bu da sözü geçen misali ihtiva etmekle birlikte diğer âyetler gibi zahiri anlamı üzeredir. Çünkü yüce Allah: *"O gökten bir su indirdi."* buyruğuda zahiri anlamı üzeredir. Buradaki su bildiğimiz sudur. Yüce Allah onu indirdiğini haber verdikten sonra süs eşyası ya da bir fayda elde etmek maksadıyla üzerine ateş yakılan şeylerden çıkan köpüğe dair haber vermekte bundan sonra da: *"İşte Allah hakk ile bâtılı öyle örneklendirmektedir."* buyurmaktadır.

Yüce Allah misali ve benzetmeyi sözkonusu ettiği zaman bu da sonunda: *"İşte Allah hakk ile bâtılı böyle örneklendirir."* buyurduğu misallerden birisi olduğu için bunda açıkça bu misali verdiği gibi daha başka misalleride verdiğini ifade etmektedir. Şanı yüce Allah ayrıca aslolan kendisine benzetileni beyan buyurduktan sonra benzeyeni sözkonusu etmektedir. Böylelikle söz, hakikati ve zahiri ile örtüşmektedir. Yüce Allah'ın bazı kimselerin yanılarak kabul ettiği gibi mücerred ilmi anlatmak istediğini vehmedenler hata etmişlerdir. Aksine yüce Allah bununla öncelikle bu suyu kastetmiş ve bu suyu ilme verilmiş bir örnek yapmıştır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan Ebu Mûsâ'nın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğuna dair rivâyette olduğu gibi: "Allah'ın benimle göndermiş olduğu hidâyet ve ilmin misali bir araziye isabet eden çok miktardaki yağmur gibidir. Bu arazinin bir bölümü suyu kabul ettiği için orada çok miktarda bitki ve ot bitirir. Bir diğer parçası ise suyu tutan bir kısım olup insanlar o sudan içtiler (hayvanlarını) suladılar. Bir kısmı da ancak dümdüz kayalıktır. Ne suyu tutar ne de bitki bitirir. İşte Allah'ın dininde fakih/bilgi sahibi olup Allah'ın benimle

gönderdiklerinden faydalandırdığı kendiside öğrenip öğreten kimsenin misali ile buna hiç aldırmayan ve benimle gönderilmiş bulunan Allah'ın hidâyetini kabul etmeyen kimsenin misali de işte böyledir"].[753]

اَلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾

20 "Onlar Allah'ın ahdini yerine getirirler antlaşmalarını bozmazlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'ın ahdini yerine getirirler antlaşmalarını bozmazlar. Onlar Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi bitiştirirler."* (Âyet. 20-21) buyruğunda olduğu gibi. Buna göre Allah'ın bitiştirilmesini emrettiği şeyler Allah'ın yerine getirilmesini istediği hususlardır. İnsanın antlaştığı hususları da yerine getirmeyi üstlenmiş olur. O halde Allah'ın ahdini yerine getirip o ahdi bozmamak -Allah'ın kitabına aykırı olmaması şartıyla- onun görevidir.][754]

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ
وَالْمَلَآئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾

23. "(O âkibet) Adn cennetleridir. Onlar oraya ana ve babalarından, eşlerinden, zürriyetlerinden salih olanlarla birlikte gireceklerdir. Melekler de her kapıdan onların yanına girip; "

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın öne geçen orta yollu hareket eden ve nefsine zulmeden kişiler hakkındaki *"Adn cennetleridir. Onlar oraya... Gireceklerdir."* buyruğu nefsine zulmeden kişinin bundan önce azaba uğramış olduktan sonra oraya girmesine mani değildir.][755]

753 Buğyetu'l-Murtâd. 314-315.
754 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIV. 341-342.
755 Minhâcü's-Sünne, V. 298.

وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَٓا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِٓ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُٓوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾

25. "Allah'a verdikleri sözü andlarıyla sağlamlaştırdıktan sonra bozanlar, Allah'ın bitiştirilmesini emrettiği şeyi koparanlar, yeryüzünde fesad çıkaranlar (var ya); işte lanet de onlaradır, yurdun kötüsü (cehennem) de onlaradır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İşte lanet de onlaradır"* buyruğuda bunun gibidir. Yani lanet onların üzerinedir. Bunu Harmele Şafii'den diye nakletmiştir. Aynı zamanda bu Müzeli'den de nakledilmiş olmakla birlikte zayıftır.

Birinci olarak şunu belirtelim:

Hadisteki "onlara şart koş" ifadesi anlamı hususunda gâyet açıktır. Buradaki (lehum: Onlara) lafzındaki "lam" harfi ihtisas içindir. Yüce Allah'ın: *"Lanet onlaradır"* buyruğu ise *"Onlara azap vardır."* (Kehf. 58) ve: *"Onlar için bir hotluk vardır."* (Maide. 33) buyrukları gibidir. Bu da doğru bir mana olup bundan maksat lanete malik oldukları değildir. Aksine böyle bir yerde: *"Lanet onlaradır"* denildiği taktirde maksat onların lanet ile cezalandırılacak olmalarıdır. Eğer "Aleyhim: Üzerlerinedir" denilecek olursa maksat ise onlara lanet okuyarak beddua etmektir. Bu bakımdan her iki mana birbirinden farklıdır. Diğer taraftan "üzerlerinedir" sözü ile haber vermek maksadıda güdülmüş olabilir. Yani lanet onların üzerine düşmüş oldu. Çünkü istiğla (alâ) harfi ihtisas harfinin ifade ettiği manadan farklı bir anlam ifade eder. İkisi arasında onlar lanetlenmiş kimselerdir şeklinde ortak bir mana bulunsada bu böyledir. Buna göre hadisteki "lehum: Onlara lafzı kullanılarak" "onlara şart koş" tabiri (iştağiti aleyhim) onların üzerine şart koş lafzının manasından farklıdır. Durum bu iken lafzın manası nasıl onun zıttı bir mana ile açıklanabilir.][756]

الَّذِينَ اٰمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ أَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

756 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIV. 337-338.

28. "Bunlar iman edenlerdir, gönülleri Allah'ın zikri ile huzura kavuşanlardır. haberiniz olsun ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Haberiniz olsun ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur"* buyurmaktadır. İtminan: Huzur bulmak sukûn bulmak demektir. Cevheri dedi ki: Bir adamın mutmain olması sukûn bulması demektir.][757]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı kalpler onu anmakla huzur ve sukûn bulur. Nitekim yüce Allah: *"Haberiniz olsun ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."* buyurmaktadır. Burada mefulun öne alınması kalplerin ancak onun zikriyle onu anmakla huzur bulacağına delildir. Şanı yüce Allah anıldığı zaman kalpler titrer. Böylelikle o kalpler ondan başkasından korkup onun zatından payını kaybetmekten çekindiği için bir çeşit muzdarip olur ve titrer. O halde vecel/korku onun anılması esnasında insandan ötürü hasıl olur. Yoksa Allah'ın anılmasının bizzat kendisi huzur ve itminanı gerektirir. Çünkü zatı dolayısıyla mabut olan ve bütün hayırların kendisinden geldiği yalnız o dur. Nitekim yüce Allah: *"Kullarıma haber ver ki: Ben gerçekten Ben, Gafûr ve Rahîmim; Ve hiç şüphesiz Benim azabım da elbette can yakacak bir azaptır."* (Hicr. 49-50) ve: *"Bilin ki Allah hem cezası pek çetin olandır hem de muhakkak Allah mağfiret edendir çok merhamet sahibidir."* (Maide. 98) buyurmaktadır.

Ali (radıyallâhu anh)'da şöyle demiştir: "Hiç bir kul Rabbinden başkasından ümit etmesin ve hiç bir kul kendi günahından başkasından korkmasın"[758]

Buna göre onun anılması esnasında hasıl olan korku kuldan dolayıdır. Yoksa bizzat Rabbin anılması itminanı rahatı ve güveni gerçekleştirir. *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır sana gelen her fenalık ta kendindendir."* (Nisa. 79). Nitekim kendini nasıl buluyorsun diye sorulan hasta kişi: Allah'tan umudum var günahlarımdan da korkuyorum demeside böyledir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: "Bunun gibi bir konumda bir kulun kalbinde bu ikisi bir araya gelecek olursa mutlaka Allah ona ümit ettiğini verir ve korktuğundan yanada ona güven lutfeder" buyurdu.[759]

757 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 570.

758 Ebu Nuaym. Hilyetül Evliyâ. I. 76. Bu Ali (radıyallâhu anh)'dan sabit bir rivâyet olup Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'nin buna dair bir şerhi de vardır.

759 Tirmizi. 983: İbn Mace. 4261. Hadis hasendir.

Şanı yüce Allah: *"Haberiniz olsun ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur"* buyurduğu gibi *"Kalpler Allah'ı anmakla korkup titrer"* buyurmayarak: *"Allah anıldığı zaman kalpleri titrer"* buyurduktan sonra *"Âyetleri karşılarında okunduğu zaman onların imanını arttırır. Ve onlar ancak Rabblerine dayanıp güvenirler."* (Enfal. 2) buyurmaktadır. Onların yalnız ona tevekkül etmelerinin sebebi ise onun kendilerine yettiğine kendisine tevekkül eden kimselere yetip hidâyete ilettiğine lütfuyla rahmetiyle cömertliği ve ihsanı ile onu rızıklandıracağına dair güvenleri ve huzurları dolayısıyla yalnız ona tevekkül ederler. Çünkü yalnızca ona tevekkül etmek ondan yana huzur bulmak ve başkasına ihtiyaç duymadan yalnız onun kendilerine yeterli geleceğine inanmayıda kapsar. Nitekim bir başka âyet-i kerimede: *"İlahınız bir tek ilahtır. O halde ona teslim olun. İtaatkâr ve alçak gönüllü olanları müjdele. Onlar ki Allah anılınca kalpleri titrer kendilerine isabet edenlere sabreder namazı dosdoğru kılarlar ve onlara rızık olarak verdiklerimizden de infak ederler."* (Hacc. 34-35) buyurmaktadır. O halde onlar muhbit kimselerdir. Muhbit (itaatkâr ve alçak gönüllü) ise yüce Allah'a boyun eğen mutmain alçak gönüllü demektir. Yerin "elhabet" diye nitelendirilmesi oranın alçak ve düz olması manasındadır. İbn Ebu Hatim'de İbn Mehdi'den o Sevri'den o İbn Ebu Necih'ten: *"İtaatkâr ve alçak gönüllü olanları müjdele."* buyruğu hakkında mutmain olanları/rahat ve huzur bulanları müjdele diye açıkladığını rivâyet etmektedir.[760] Dahhak'tan gelen rivâyete görede[761] alçak gönüllü olanlar diye açıklamıştır. Böylelikle yüce Allah onları öbür âyette kalplerin korkup titremesiyle birlikte tevekkül ile nitelendirdiği gibi burada da onları korkup titremekle birlikte mutmain ve huzurlu olmakla nitelendirmiş bulundurmaktadır. Yine yüce Allah Kur'an-ı Kerim'in niteliklerini sözkonusu ederken: *"Ondan dolayı Rabblerine kalpten saygı duyanların derileri ürperir. Sonra Allah anıldığı için derileri ve kalpleri yumuşar."* (Zümer. 23) buyurmaktadır. Burada derilerin ürpermesinin sözkonusu edilmesinden sonra derilerinin ve kalplerinin Allah'ın zikri dolayısı ile yumuşadığını zikretmektedir. Şanı yüce Allah'ın bizzat zikredilmesi/anılması rahat ve huzuru gerektirir. Derilerin ürpermesi ve korku ise insan içindeki Allah'a karşı kusurlu hareket etmek ve onun sınırlarını aşmak endişesinden dolayı maruz olur. Bu ise insanlara faydalı olan şeylerle birlikte bulunan köpük gibidir. Köpük kaybolup gider insanlara faydalı olan şeyler ise yerde kalır. Korku insanı yapılması gerekeni yapmaya haram olanı terk etmeye çağırdığından dolayı bizatihi değil başkası için istenen bir husustur. Onun anılması sebebiyle kalbin mutma-

760 Ibn Cerir. XVII. 161'de rivâyet: İbn Ebu Necih'ten o Mücahid'den diye kaydedilmiştir. Muhtemelen bu ya bir matbaa hatasıdır. Yahut da bir kalem yanılmasıdır.

761 İbn Kesir. III. 231.

in olması/rahat ve huzur bulması ile bundan ötürü kalbin sevinmesi ve onu sevmek ise bizatihi istenen şeylerdir. Bundan dolayı bu hal cennette de onlarla birlikte baki kalacaktır ve onlara nefes alma ilhamı/imkânı verildiği gibi tesbihte böylece ilham edecektir.][762]

كَذَٰلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذِي
أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ
تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾

30. "Seni de öylece, kendilerinden evvel nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmete, sana vahyettiğimizi kendilerine okuman için gönderdik. Halbuki onlar Rahmânı inkâr ediyorlar. De ki: "O (Rahmân), benim Rabbimdir. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Dönüşüm de yalnız O'nadır."

Tefsiri:

[Şüphesiz maksudun dua olunanın ve matlubun kendisi olmasını seven yüce Allah'ın kendisidir. Matluba yardımcı olan da o dur. Onun dışındaki her bir şey ise mekruhtur/hoşlanılmayan şeydir. Mekruh olanın önlenmesine yardımcı olan da o dur. O halde bu dört hususu kendi zatında toplayan yalnızca o dur. Onun dışında hiç kimse böyle değildir. İşte yüce Allah'ın: *"Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz."* (Fatiha, 5) buyruğunun anlamı da budur. Çünkü ubudiyyet maksud ve matlubu ihtiva eder. Ama en mükemmel şekilleri ile kendisinden yardım istenen (müsteam) ise matlubu elde etmek için yardımı istenen kişidir. Birincisi ulûhiyet manası ile ilgilidir. İkincisi ise rubûbiyetin anlamı ile ilgilidir.

Çünkü ilah, ilah edinilen/çokça sevilen ve sevilerek kendisine dönülerek tazim edilerek ikram olunarak ibadet olunan demektir. Rabb ise kulunu terbiye eden, ona hilkatini veren, sonra da ibadet ve onun dışındaki bütün hallerinde ona doğru yolu gösterip ileten demektir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Yalnız O'na tevekkül ettim ve yalnız O'na dönerim."* (Hud, 88); *"O halde yalnız O'na ibadet et ve yalnızca O'na tevekkül et."* (Hud,

762 en-Nübuvvât, 78-79.

123); *"Yalnız sana tevekkül ettik ve yalnız sana döndük, dönüş de yalnız sanadır."* (Mümtehine. 4); *"Asla ölmeyen diri olana tevekkül et ve O'nu hamd ile tesbih et."* (Furkan. 58); *"Ben yalnız O'na güvenip dayandım, dönüşüm de yalnız O'nadır."* (Âyet 30); *"Ve yalnız O'na yöneldikçe yönel, doğunun da batının da Rabbidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız O'nu vekil tut."* (Müzzemmil. 8-9) buyrukları da böyledir. İşte bunlar oldukça kapsamlı bu iki esasın birbirleriyle ahenkli olarak sözkonusu edildikleri yedi yerdir.][763]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kendisine ibadet edip yalnızca ona tevekkül etmeyi birkaç yerde bir arada sözkonusu etmiş bulunmaktadır. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"De ki: O Rabbindir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur, ben yalnız O'na güvenip dayandım, dönüşüm de yalnız O'nadır."* (Âyet 30). Şuayb (aleyhisselâm)'ın: *"Yalnız O'na tevekkül ettim ve yalnız O'na dönerim."* (Hûd. 88) sözleri de böyledir. Çünkü yüce Allah'a dönmek (inabe ve metab) ona ibadet etmek, itaat etmek, Rasûlüne itaat etmek sûretiyle ona dönmektir. Kulun -Allah'ın takva sahibi özel dostları arasından olması şöyle dursun- Allah'a ve Rasûlüne itaatkâr birisi olması ancak emrolunduklarını yapması ve kendisine yasaklanmış şeyleri terk etmesi ile olur. Tevekkül de bunun kapsamına girer.][764]

أَفَمَنْ هُوَ قَآئِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

33. "Her nefsin bütün kazandığını gözetleyen (Allah, müşriklerin putları gibi) mi (dir)? Halbuki onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: "Bunların adlarını söyleyin (bakalım)! Siz yeryüzünde O'na bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yoksa siz üstünkörü bir söz mü söylüyorsunuz?" Hayır, bilakis o kâfirlere tuzakları süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkondular. Allah kimi şaşırtırsa artık ona hidâyet verecek hiçbir kimse yoktur."

763 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 22.
764 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 527.

Tefsiri:

[Ayrıca yüce Allah: *"Her nefsin bütün kazandığını gözetleyen (Allah müşriklerin putları gibi) mi (dir)?"* buyurmaktadır. Dolayısıyla o her bir nefsin neyi kazandığını bilir. Onu başkasının kazandıklarından ötürü sorumlu tutmaz. Bu ise onun adaleti dimdik ayakta tutmasından dolayıdır.][765]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah diğer âyet-i kerimede: *"Onlar Allah'a ortak koştular. De ki: Bunların adlarını söyleyin. Siz yeryüzünde ona bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yoksa siz üstünkörü söz mü söylüyorsunuz?"* buyurmaktadır. Yani sizler bunları hak ettikleri isimlerle adlandırınız. Acaba bunlar yaratan, rızık veren, hayât verip öldüren varlıklar mıdır? Yoksa herhangi bir zarar ve fayda veremeyen yaratılmışlar varlıklar mıdır? Onları doğru bir şekilde adlandırıp hak ettikleri nitelikleriyle nitelendirecek olurlarsa onların sapıklıkları da ortaya çıkmış olacaktır. Yüce Allah: *"Siz yeryüzünde ona bilmediği bir şeyi mi söylüyorsunuz?"* buyurmaktadır. Kendisinin var olduğunu dahi bilemeyen bir varlık ise herhangi bir gerçeği olmayan bir bâtıldır. Eğer o var olmuş olsaydı elbette var olduğunu bilecekti. *"Yoksa siz üstünkörü söz mü söylüyorsunuz?"* Yoksa siz kalpte bir gerçeği bulunmayan, aksine yalan ve iftira olan ve dil ile görünüşte bir söz mü söylüyorsunuz?][766]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: Bunların adlarını söyleyin."* buyruğu hakkında maksadın şu olduğu söylenmiştir: Siz onlara ona ortak olmayı ve ibadeti kendileri sebebiyle hak edecekleri anlamları olan gerçek isimleri ad olarak verin. Eğer buna gücünüz yetmeyecek olursa o vakit iddianız da çürümüş olur demek olduğu söylenmiştir.

Bir diğer görüşe göre de anlam şudur: Siz bunlara ilah adını verdiğiniz taktirde onlara yaratıcı, rızık verici gibi ilahın isimlerinden bir ismi veriniz. Eğer bu isimler o ilahlar hakkında gerçeği ifade etmiyorsa işte aslı olmayan ilahların adları da böyledir. Müfessirlerden birçok kimse âyetin manası etrafında oldukça dönüp durmuştur. Bu açıklamaları ile ne sadra şifa verebilmiş ne de susuzluğu giderebilmişlerdir. Söyledikleri sözler doğru olmakla birlikte.

765 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 182.
766 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 194-195.

Şimdi âyetin öncesini ve sonrasını iyice düşünecek olursanız gerçek manasını da görürsünüz. Çünkü şanı yüce Allah: *"Her nefsin bütün kazandığını gözetleyen (Allah müşriklerin putları gibi) mi(dir)?"* buyurmaktadır. Bu ise onlara karşı delil ortaya koymayı ve her bir nefsin ne kazandığını ilim ve kudreti ile bilen dünya ve ahirette de onun yaptıklarının karşılıklarını verecek olan Allah ile birlikte ileri sürülen her türlü uydurma mabudun reddedilmesini ve onlara karşı delil ortaya koymayı ihtiva eden takriri bir istifhamdır. Çünkü o her bir nefsin gözetleyicisi, amellerinin koruyucusu, hayır ve şer türünden kazandıklarının karşılığını ona verecek olandır. İşte sizler onları ortak koştuğunuz taktirde o zaman her bir nefsin ne kazandığını bilip gözeten o yüce zata verilen isimleri de vererek onları adlandırın. Çünkü şanı yüce Allah hayy, kayyum, hayât veren, öldüren, her şeyi işiten, her şeyi gören, kendisinden başka hiçbir varlığa muhtaç olmayan, her şeyin kendisine muhtaç olduğu, her şeyin varlığı kendisinin var etmesi ile mümkün olduğu yüce Allah'tır. Peki sizin uydurma ilahlarınız bu isimlerden herhangi birisini hak ediyorlar mı? Eğer bunlar gerçekten ilah olsalardı siz de onlara bu isimlerden birisini veriniz. Halbuki bu iddia apaçık bir iftiradır. O uydurma ilahlar hakkında bunlar sözkonusu olmayacağına göre bu isimlerin ad oldukları varlıkların bâtıl olduğu bilindiği gibi bu uydurma ilahların da bâtıl olduğu bilinmiş olur.

Eğer o uydurma ilahlara taş ve buna benzer cansız varlıkların isimlerini ya da Allah'tan başka ibadet ettikleri inek ve buna benzer canlı hayvanların isimlerini yahut da yüce Allah'a ortak koştukları şeytanların isimlerini yüce Rabbin emri altındaki gezegenlerin isimlerini ve bütün bunları kapsamak üzere muhtaç, işleri çekilip çevrilen ve onun emir ve hükmünün mahkumu olan yaratılmışların isimlerini verecek olurlarsa aynı şekilde Âdemoğulları'nın birbirlerine ibadetleri de böyle olduğuna göre işte onlara verilecek gerçek isimler bunlardır ve bunlar da onların ilahlıklarını çürütür. Çünkü ilahlığın gerekleri olan isimlerin bunlar hakkında kullanılması imkânsızdır. Böylelikle bunlara ilah adını vermenin onların ilahlıklarının bâtıl oluşunun ve yüce Allah'a ortak olmalarına imkân olmayışının en büyük delillerindendir.][767]

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ
وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾

767 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 196.

35. "Takva sahiplerine va'd olunan cennetin durumu şudur: Altından ırmaklar akar. Oranın yiyecekleri de gölgeleri de devamlıdır. Takva sahiplerinin âkıbeti işte budur! Kâfirlerin âkıbeti ise ateştir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Oranın yiyecekleri de gölgeleri de devamlıdır."* ve: *"İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır. Tükeneceği yoktur."* (Sâd. 54) buyurmaktadır. Devamlı ise bitip tükenmeyen demektir. Bu da türü ifade eder. Yoksa onun her bir birimi devamlı olmayıp biten ve sonu gelendir.][768]

[Harb el-Kermâni -ki Ebu Bekr el-Hallal Kitabu's-Sünne adlı eserinde bunu ondan rivâyet etmiştir- dedi ki: Bize Muhammed b. İdris -yani Ebu Hâtim er-Razi- tahdis etti, bize Ali b. Meysere tahdis etti, bize Ali b. el-Huseyn b. Şakik tahdis etti, ben Harice b. Mus'ab'ı şöyle derken dinledim: Cehmiyye Allah'ın kitabından bir takım âyetleri inkâr etmiştir. Yüce Allah: *"Oranın yiyecekleri de gölgeleri de devamlıdır."* buyurduğu halde onlar: Hayır sonu gelir demişlerdir. Yüce Allah: *"O günde yüzler var ki apaydınlıktır, Rabblerine bakıcıdırlar."* (Kıyame. 22-23) buyurduğu halde onlar: Hayır bakmayacaktır derler.][769]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Oranın yiyecekleri de gölgeleri de devamlıdır."* buyurmaktadır. Bilindiği gibi yenecek şeyler ile gölgenin her bir parçası kendi başına sonludur ve bitip tükenir. Ama tür devamlıdır. Sonu gelmez, bitip tükenmez. Fakat parçalar bütünün nitelikleri ile nitelikli değildir.][770]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Oranın yiyecekleri de gölgeleri de devamlıdır."* buyurmaktadır. Bununla birlikte yenecek şeylerin her bir parçası devamlı değildir.][771]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Oranın yiyecekleri devamlıdır."* ve: *"İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır, tükeneceği yoktur."* (Sâd. 54) buyurmaktadır. Çünkü tür devamlıdır, tükeneceği yoktur. Fakat yenen rızkın her bir birimi tükenir ve devamlı değildir.][772]

768 Minhâcü's-Sünne. I. 426.
769 es-Safdiyye. II. 164.
770 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. IX. 151.
771 Minhâcü's-Sünne, I. 428-429.
772 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 344.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Oranın yiyecekleri de gölgeleri de devamlıdır."* buyurmak sûretiyle onun devamlı olduğunu haber vermektedir. Sonu gelip kesilen bir şey ise devamlı değildir.

İkincisi ise yüce Allah'ın: *"İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır, tükeneceği yoktur."* (Sâd. 54) buyruğu gibidir. Fakat kesintiye uğrayan da bitip tükenir.

Üçüncüsü yüce Allah'ın: *"Sizin yanınızdakiler tükenir, Allah'ın yanındakiler ise kalıcıdır."* (Nahl. 96) buyruğu da dünyada bulunan hayrın bitip tükeneceğini. Allah'ın yanındakinin ise tükenmeyip kalıcı olduğunu haber vermektedir. Eğer Allah'ın yanındaki nimetlerin bir sonu gelecek olsaydı mutlaka dünya nimetleri bitip tükendiği gibi o da bitip tükenecekti. kalıcı olmazdı, bitip tükenmesi sözkonusu olurdu.][773]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Oranın yiyecekleri de gölgeleri de devamlıdır."* buyruğu ve daha başka cennetin nimetlerinin kalıcılığına delalet eden diğer naslar (da böyledir).][774]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Oranın yiyecekleri de gölgeleri de devamlıdır."* buyurmaktadır. Maksat ise her bir birimin devamlılığı değil türünün devamlı olduğudur.][775]

وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَٓا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ
قُلْ إِنَّمَٓا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَٓا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُو وَإِلَيْهِ مَاٰبِ ﴿٣٦﴾

36. "Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler sana indirilene sevinirler. Fakat (sana karşı çıkan) güruhlar arasında onun bir kısmını inkâr eden kimseler de vardır. De ki: "Ben ancak Allah'a ibadet edip O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben ancak O'na davet ederim; dönüşüm de yalnız O'nadır."

773 er-Raddu Ala Menkâle bi Fenail Cenneti Vennar. s. 83-84.
774 Minhâcü's-Sünne. I. 310.
775 Minhâcü's-Sünne. II. 154.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler sana indirilene sevinirler. Fakat (sana karşı çıkan) güruhlar arasında onun bir kısmını inkâr eden kimseler de vardır."* bundan dolayı sevinmek ise imanın artışından dolayıdır.][776]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu hususta yüce Allah'ın: *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler sana indirilene sevinirler. Fakat (sana karşı çıkan) güruhlar arasında onun bir kısmını inkâr eden kimseler de vardır. De ki: "Ben ancak Allah'a ibadet edip O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben ancak O'na davet ederim; dönüşüm de yalnız O'nadır." İşte Biz onu böylece Arapça bir hüküm olarak indirdik. Andolsun ki sana gelen bunca ilimden sonra onların hevâ ve heveslerine uyarsan, senin Allah'a karşı ne bir yardımcın olur, ne de bir koruyucun."* (Âyet 36-37) buyrukları da vardır. Buyruktaki "onların hevâ ve heveslerine uyarsan" zamir -Allah en iyi bilendir- daha önce sözü geçenlere aittir. Bunlar ise onun bir kısmını inkâr eden güruhlardır. Böylelikle Kur'an-ı Kerim'den bir kısmını dahi olsa inkâr eden yahudi, hristiyan ya da onların dışındaki herkes bunun kapsamına girer. Şanı yüce Allah: *"Andolsun ki sana gelen bunca ilimden sonra onların hevâ ve heveslerine uyarsan senin Allah'a karşı ne bir yardımcın olur ne de bir koruyucun."* buyurmaktadır. Onların dinlerinden ve dinlerine tabii olan hususlardan olup yalnız kendileri için özel olan hususlarda onlara uymak da onların hevâ ve heveslerine uymak demektir. Hatta bundan daha alt mertebede olan hususlarda bile onların hevâ ve heveslerine uyma durumu ortaya çıkabilir.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ
أَنْ يَأْتِيَ بِاٰيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللّٰهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾

38. "Andolsun ki Biz senden önce peygamberler göndermiş, onlara da eşler ve evlatlar vermişizdir. Allah'ın izni olmaksızın herhangi bir âyeti (mûcizeyi) getirmek hiçbir peygamberin yapabileceği bir iş değildir. Her bir va'denin yazılmış bir hükmü vardır."

Tefsiri:

[Burada maksat ise onun rasûlleri hakkındaki sünnetidir. O onlara eşlerinin olmasını ve başka hususları mübah kılmıştır. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki*

776 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 228.

biz senden önce peygamberler göndermiş, onlara da eşler ve evlatlar vermişizdir." buyurmaktadır. Bu hususta onlar için herhangi bir darlık, bir vebal yoktur. Dolayısıyla Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) rasûller arasında benzeri görülmedik birisi değildir. Yüce Allah burada ise "sen sünnetimizde asla bir değişiklik göremezsin" buyurmaktadır. Çünkü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra bir nebi gelmeyecektir.][777]

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلاً قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ
عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

43. "O kâfir olanlar: "Sen gönderilmiş bir peygamber değilsin" derler. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitabın bilgisi bulunanlar yeter."

Tefsiri:

[Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: "*O kâfir olanlar: "Sen gönderilmiş bir peygamber değilsin" derler. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitabın bilgisi bulunanlar yeter.*" (Âyet 43) buyruğudur. Çünkü nezdinde kitabın ilmi bulunan kimseler ilk kitapta bulunanlar doğrultusunda şahitlik etmiştir. Bu ise o Rasûlü doğrulamayı gerektirmektedir. Çünkü hem onun benzerine hem bizzat aynısına şahitlik etmektedir. Her iki şahitlik de (başlı başına) yeterlidir. Çünkü tür sabit olduğu taktirde o vakit onun muayyen olan bölümü de kesinlikle öylece bilinir.][778]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah'ın: "*Ve yanında kitabın bilgisi bulunanlar.*" buyruğu hakkında onun Ali olduğunu söylemişlerdir. Onlar yalancı olmakla birlikte insanların en bilgisizleridirler. Çünkü onlar Allah'a ve Rasûlüne ancak bilgisiz bir kimsenin delil göstereceği bir hususu delil göstermeyi nisbet etmişlerdir. Çünkü Ali'yi tazim etmek isterken Allah'a ve Rasûlüne cehalet nisbet etmişlerdir. Ali'nin fazileti ise ancak rasûle uyması sebebi iledir. Durum bu iken asıl olana tenkit yöneltilecek olursa aslın fer'i/dalı da çürütülmüş olur.][779]

777 Câmiu'l-Mesâil. I. 50.
778 en-Nübuvvât. 16.
779 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 86.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ve yanında kitabın bilgisi bulunanlar yeter."* Bunlar kitap ehli olan kimselerdir. İşte bunlar da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den önce nebilerin getirdiklerine tanıklık ederler. Önceki peygamberlerin Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerinin benzerini getirdiklerine tanıklık ederler. Bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmek şirk koşmayı yasaklamak, kıyamet gününü haber vermek ve külli şeriatleri bildirmek gibi. Yine onlar kendi kitaplarında onun sözkonusu edilen nitelikleri, risaleti ve kitabı ile ilgili de şahitlik te bulunurlar. İşte bu iki yol ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvveti ispatlanmaktadır. Bunlar ise onun doğruluğuna delalet eden âyetler/mucizeler ve kesin delillerdir. Yahut da nübüvvet hususunda doğruluğu bilinmiş bir başka nebinin de şahitliği ile ispat edilir.

Şanı yüce Allah bu iki tür şahitliği: *"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında kitabın bilgisi bulunanlar yeter."* buyruğu ile zikretmiş bulunmaktadır. İşte o şahitlik ile onun âyetleri/mucizeleri ve delilleri hususunda akli düşünme yoluyla doğru söylediği bilinir. Bununla da kendisinden önceki nebilerden nakledilen sem'i haber ile doğru söylediği bilinir.][780]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: *"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında kitabın bilgisi bulunanlar yeter."* buyruğu ile ilgili olarak onun Ali olduğuna dair söylenen oldukça zayıf bir görüştür. Çünkü dini hususunda ona tabi olmuş ve ancak onunla hidâyet bulmuş, ona yakın olan bir akrabasının şahitliği doğruluğunun kesin delili olmadığı gibi küfre karşı bir delil de değildir. Halbuki yanında önceki kitabın bilgisi bulunan kimselerin şahitliği böyle değildir. Çünkü bunların şahitlikleri hem bir delildir hem bir rahmettir.][781]

Merhum İbn Teymiyye rafızinin naklettiği delil ve ona verilen cevap sadedinde şunları söylemektedir:

[*"Şahit olarak Allah ve yanında kitabın bilgisi bulunanlar yeter."* Ebu Nuaym yoluyla İbnül Hanefiye'nin şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bu Ali b. Ebu Talib'dir. es-Sa'lebi tefsirinde de Abdullah b. Selâm'dan şöyle dediği nakledilmektedir: Ben şu yanında kitabın ilmi bulunan kişi kimdir dedim. O: Bu Ali b. Ebu Talib'dir dedi. İşte bu da onun daha faziletli olduğuna delildir. Buna göre imam o demektir.

780 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 192-193.
781 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 65.

Buna da çeşitli bakımlardan şöylece cevap verilir:

1. Evvela Abdullah b. Selâm ile İbnül Hanefiye'den yapılan naklin sıhhati istenir.

2. Bu naklin sabit olduğunu varsaysak bile cumhurun onlara muhalefeti ile birlikte bu bir delil olamaz.

3. Bu onlara isnad edilen bir yalandır.

4. Bu kesin olarak bâtıldır. Çünkü yüce Allah'ın: *"De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında kitabın bilgisi bulunanlar yeter."* buyurmaktadır. Eğer bununla Ali kastedilmiş olsaydı o zaman maksat şu olurdu: Muhammed söylediklerinin doğruluğuna amcasının oğlu Ali'yi tanık göstermektedir.

Bilindiği üzere Ali eğer onun nebiliğine ve söylediği her bir şeye dair şahitlik edecek olsa Muhammed onun lehine yaptığı bu şahitlik ile hiçbir şekilde faydalanmaz ve bu insanlara karşı onun lehine bir delil olmaz. Bu yolla da delil gösteren delil göstermiş olmaz, kimse de buna boyun eğmez. Çünkü onlar: Ali böyle bir şahitliği nereden yapabilsin? Çünkü o zaten bunu Muhammed'den almıştır. Dolayısıyla bu durumda Muhammed bizzat kendi kendisine şahitlik etmiş olur.

Yine bu kabilden olmak üzere şöyle denilir: İşte bu onun amcasının oğlu ve ona ilk iman eden kişidir. Bu sebepten ötürü onun Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kayırdığı ve ona hoşgörünmek istediği zannedilir. Üstelik şahit eğer şahitlik ettiği konuyu iyice bilmeyen ve zan ve töhmet altında bulunmaktan uzak birisi değil ise onun şahitliğine dayanılarak hüküm verilmez ve onun şahitliği de aleyhine şahitlik ettiği kimseye karşı da delil olmaz. Ya lehine tanıklık edilen kimse dışında onun buna dair bir bilgisi yoksa durum ne olabilir?

Bilindiği üzere Ebu Bekir, Ömer ve daha başkaları onun söylediklerini tasdik etmek sûretiyle onun lehine şahitlik edecek olsalardı bunun ona daha çok faydası olurdu. Çünkü bunların böyle bir zan altında bulunma ihtimalleri daha uzaktır ve ayrıca bunlar hakkında şöyle denilebilir: Onlar uygun yaşta adamlardı. Ayrıca kitap ehlinden ve kahinlerden Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dışında kitap ehlinden ve kahinlerden bir takım şeyler işitip öğrenmişlerdi. Oysa Ali'nin durumu böyle değildi. O hem yaşça küçüktü. Bu durumda hasımlar onun hakkında: Bu kişi şahitlik ettiği hususu ancak lehine şahitlik ettiği kişi tarafından öğrenmiştir derlerdi.

Kitap ehline gelince, onlar nebilerden kendilerine tevatür yolu ile ulaşmış olan bilgilere ve doğruluğunun kendisi ile bilindiği hususlara dayanarak şahitlik etmeleri halinde hiç şüphesiz bu şahitlik faydalı olurdu. Tıpkı o nebilerin o sırada var olup onun lehine şahitlik etmeleri gibi bir değer taşırdı. Çünkü tevatür yoluyla ve bunun dışındaki yolla nakli sabit olan (bir bilgi/şahitlik) bizzat onların/nebilerin şahitlik etmeleri konumundadır.

Bundan dolayı bizler de nebimiz tarafından öğrendiklerimizle diğer ümmetler hakkında şahitlik ederiz. Nitekim yüce Allah: *"Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık. Ta ki insanlara karşı şahit olasınız, bu rasûl de size karşı bir şahit olsun."* (Bakara, 143).

İşte aslında bunu Ali için bir fazilet olarak değerlendiren bu cahil kişi aynı husus ile onu tenkit etmiş olduğu gibi Ali'nin kendisine iman etmesi sûretiyle mü'minler arasına katıldığı nebinin kendisini de İslâm'a delil teşkil eden delilleri de eleştirmiş olmaktadır. Böyle bir iddiayı ise ancak bir zındık yahut da aşırı derecede cahil bir kişi söyleyebilir.

فإن كنت لا تدري فتلك مصيبة　　　وأن كنت تدري فالمصيبة أعظم

"Eğer sen bilmiyorsan işte bu bir musibettir

Ve eğer bunu biliyorsan o taktirde musibet daha büyüktür."

5. Şanı yüce Allah birden çok âyet-i kerimede kitap ehlinin şahit gösterilmesini sözkonusu etmektedir: *"De ki: Söyleyin bana, eğer o Allah tarafından ise sonra da siz onu inkâr ederseniz (haktan) uzak bir ayrılığa düşenden daha sapık kim olabilir?"* (Fussilet. 52); *"... ve israiloğullarından bir şahit de onun bir benzeri üzere şahitlik edip iman etmiş olduğu halde."* (Ahkâf. 10). Acaba Ali israiloğullarından birisi midir?

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen senden önce kitabı okuyanlara sor."* (Yunus. 94). Acaba Ali kendisinden önce indirilmiş olan kitabı okuyanlardan birisi miydi?

Yine yüce Allah: *"Senden önce (peygamber olarak) gönderdiklerimiz de kendilerine vahyettiğimiz şehirli erkeklerden başkaları değildi."* (Yûsuf. 109) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorun."* (Nahl, 43) buyurmaktadır. Peki kendilerine: Allah onlara erkek olanları mı rasûl diye gönderdi diye soracağı zikir ehli kimseler Ali b. Ebu Talib midir?

6. Şahidin Ali olduğu varsayılsa bile onun başkasından daha faziletli olması gerekmez. Çünkü Abdullah b. Selâm, Selman, Ka'b el-Ahbar ve buna benzer bu hususta tanıklıkta bulunan kitap ehli kimseler Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Cafer ve onların dışındaki muhacir ile ensar arasından önden giden ilk kimselerden daha faziletli değildirler.][782]

782 Minhâcü's-Sünne, VII. 251-253.

İBRÂHİM SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 52 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾

4. "Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi -kendilerine apaçık anlatsın diye- ancak kendi kavminin diliyle gönderdik. Artık Allah kimi dilerse saptırır, kimi dilerse de doğru yola iletir. O Azîzdir, Hakîmdir."

Tefsiri:

[Onların[783] biz ona uymakla yükümlü değiliz. Çünkü bizlere ondan önce rasûller gelmiş. kendi dillerimizle bize hitap etmiş ve bugün kendisine bağlı bulunduğumuz dinimizi bize bildirerek uyarıp korkutmuş, bizlere kendi dilimiz ile Tevrat'ı ve İncil'i teslim etmişlerdir şeklindeki sözlerine bu adamın (Allah Rasûlünün) getirdiği bu kitabın da kendilerine şahitlik ettiğini de delil gösterirler. Çünkü bu kitap İbrahim Sûresi'nden: *"Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik..."* ve Nahl Sûresi'nde de: *"Andolsun Biz her bir ümmet arasında bir rasûl gönderdik..."* (Nahl. 36) buyrukları delil göstererek söylediklerine gelince. Buna çeşitli bakımlardan şu şekilde cevap verilir:

1. Ondan önce size bir Rasûlün gelmiş olduğunun tespit edilmesi ikinci bir Rasûlün gelmesine engel değildir. Çünkü yüce Allah israiloğullarına Mûsâ (aleyhisselâm)'ı göndermiş. onlar da Tevrat şeriatı üzere bulunuyorlarken daha sonra şanı yüce Allah kendilerine Mesih (aleyhisselâm)'ı göndermiş, ona iman etmeleri icab etmiştir. Ona iman etmeyen kâfir olurdu. İsterse ben daha önce bana indirilmiş bulunan bir kitaba sımsıkı bağlıyım demiş olsun.

783 Yani kitap ehlinin

Aynı şekilde yüce Allah Mesih'ten sonra da bir rasûl gönderecek olursa ona da iman etmek icab eder. Ona iman etmeyen kişi de kâfir olur. Tıpkı israiloğullarından Mesih'e iman etmeyen kimselerin kâfir oldukları gibi.

İsrailoğullarının Mûsâ ve Tevrat'a aidiyetleri Rumlardan ve diğerlerinden daha çoktur. Çünkü Mesih İbrani, İncil ve Tevrat da İbranice idi.

2. Onların bu zamanda havarilerin Mesih'ten nakletmiş oldukları dine sarıldıkları iddiası açık bir yalandır. Hatta onların akideleriyle şeriatleriyle emanet doğuya doğru namaz kılmak, kiliselerde sûret ve heykeller edinmek, aracılar edinmek, bu heykel sahiplerinin şefaatlerini istemek, onların adına bayramlar/yortular tertib etmek, onların isimlerine kiliseler inşa etmek, domuzun helal görülmesi, sünnet olmayı terk etmek, ruhbanlık, orucu bahara alıp onu elli gün olarak belirlemek, ayinler, kurban kesmeler ve amentüleri gibi genel olarak izledikleri dini havariler, mesihten nakletmedikleri gibi bu din Tevrat'da da yoktur, İncil'de de yoktur. Onlar nebilerin getirdikleri arasından ancak pek az bir kısmına bağlı bulunuyorlar. Onların küfür olan kanaatleri ve bid'atleri gerçekten pek çoktur. Kimse Mesih'ten ve havarilerden onlara sabah dualarında: "Haydi gelin ilahımız Mesih'e secde edelim" şeklindeki sözlerini de ikinci ve üçüncü dualarında "Ey ilahın annesi bakire Meryem. Sen rahmet kapılarını bize aç" demelerini asla emretmemişlerdir.

3. Onların dediklerine göre o peygamberler kendilerine Tevrat'ı ve İncil'i kendi dilleriyle teslim etmişlerdir. Eğer bu doğru ise hristiyanların bir kısmı hakkında doğru olabilir. Hepsi hakkında doğru değildir. Çünkü hristiyan Araplar ile Arap olmayan hristiyanlardan herhangi bir kimseye kimse ne Tevrat'ı ne de İncil'i kendi dilleri ile teslim etmemiştir. Bu ise bilinen bir husustur. Havariler zamanından itibaren Arapçaya çevrilmiş bir Tevrat ve bir İncil de bulunmamaktadır. Bunlar ancak son zamanlarda Arapçaya çevrilmişlerdir. Şâyet Arap hristiyanlara Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) den önce kendi dillerinden başka bir dil ile nazil olmuş bir kitap ile delil ortaya konuluyor sonra da onlar için Arapçaya çevrilmiş ise nasıl olur da Rumlara ve başkalarına karşı kendi dillerinden başka bir dil ile inmiş sonra da kendi dillerine tercüme edilmiş bir kitap ile onlara karşı delil ortaya konulamaz.

4. Şöyle denilir: Ümmet kendisine gönderilen Rasûlünün dinini değiştirdiği ve onu başkası ile tebdil ettiği taktirde yüce Allah o ümmete kendilerini Allah'ın sevip razı olduğu dine çağıracak birisini gönderir. Nitekim israiloğulları Mûsâ'nın dinini değiştirip tebdil edince Allah hem onlara hem de başkalarına Mesih'i sevip

razı olduğu din ile gönderdi. Hristiyanlar da Mesih'in dinini değiştirip başkasını onun yerine koyunca Allah onlara da onlardan başkalarına da sevdiği ve razı olduğu din ile Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) göndermiştir.

Sahih hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Şüphesiz Allah kitap ehline baktı, araplarıyla, arap olmayanlarıyla onlara buğz etti. Yalnızca kitap ehlinden geriye kalmış kimseler müstesna."[784]

İşte Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesinden önce Mesih'in dinine sımsıkı sarılı bulunan o kalıntılar yüce Allah'ın dini üzere idiler. Fakat onun Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i peygamber olarak gönderdiği zamandan itibaren kim ona iman etmezse o cehennemliklerdendir. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste şöyle buyurmaktadır: "Nefsim elinde olana yemin olsun bu ümmetten yahudi olsun hristiyan olsun herhangi bir kimse benim peygamberliğimi işitip sonra da benimle gönderilene iman etmeden ölecek olursa mutlaka cehennem ashabındandır."[785]

5. Şöyle denilir: Peygambelerin kendilerine Tevrat'ı, İncil'i ve diğer nübüvvet bilgilerini yetmiş iki lisanda teslim ettikleri ve bunların bu güne kadar tek bir lafız üzere (değiştirilmeden) kaldıkları şeklindeki iddiaları bunu söyleyenin bilgisizce konuştuğu açıkça bilinen bir iddiadır. Hatta bu iddia sahibi iftiracı ve yalancı birisidir. Çünkü bu şu ana kadar yeryüzünde bu kitapların yetmiş iki dilde bulunmalarını ve bunların hepsinin havarilerden nakledilmiş olmaları hepsinin de birbirleriyle uyumlu ve kesinlikle hiçbir farklılıklarının olmamasını gerektirmektedir.

İşte bunlar dört ayrı iddiadır. Bu kitapların yetmiş iki dilde var oldukları, bunların birbirleri ile örtüştükleri, hepsinin havarilerden nakledildikleri ve dördüncü olarak da havarilerin masum oldukları iddialarıdır.

Şöyle cevap verilir: Eğer bu yetmiş iki dilde olan kitapların havarilerden nakledildiği ve bunların günümüzde mevcut oldukları varsayılacak olsa bile bunların birbirleri ile örtüştüklerine dair tanıklık yapmak hanginiz için mümkün olabilir? Böyle bir tanıklık ancak yetmiş iki dili bilen ve kendisinin yanında bulunan kitapların havarilerden alındığını ve dünyada bulunan bu dildeki her bir nüshanın kendisinin yanındaki nüshayâ uygun olduğunu bilen kimseden başkası için imkânsızdır. Aksi taktirde yetmiş iki ayrı dilde yetmiş iki nüsha bir araya toplanacak olsa her bir nüshanın havarilerden alınan nüshanın kendisi olduğu bilinemez. Bu da elbetteki onlardan yetmiş iki dilde o nüshanın alınmış olduğunun

784 Müslim, 2865.
785 Müslim, 153.

varsayılması halinde mümkün olabilir. Halbuki dünyadaki her bir nüshanın o nüshayâ uygunluğu da bilinmemektedir. Çünkü bilinen şu ki gerek bizim zamanımızda gerek bizim zamanımızdan önce bu kitaplar hep bir dilden bir diğerine aktarılıp durdu. Nitekim İbranice'den Arapçaya, Süryaniceden Rumcadan ve Yunancadan Arapçaya ve başka dillere çevrilmesi gibi.

Buna göre Arapça bir nüsha bulunduğu taktirde bu nüshanın havarilerden sonra Arapçaya çevrilen nüshalardan mı yoksa -havarilerden Arapça bir nüsha alınmış olduğu varsayılacak olursa- havarilerden alınmış nüsha mı olduğu bilinemez. Herhangi bir kimsenin Arapçaya çevrilmiş olan bütün nüshaları toplayıp onları birbirleri ile karşılaştırmasına da imkân yoktur. Hatta bizler Arapçaya çevrilmiş nüshaların tercümede herhangi birisine güvenmeyi önleyecek kadar aşırı farklılık gösterdiklerini gördük. Ben Zebur'un Arapça'ya çevrilmiş değişik nüshaları arasında neredeyse tespit edilmesi imkânsız farklılıklar gördüm. Ve bunlar, bunların değiştirildiklerine tağyir edildiklerine tanıklık etmektedir. Bunlara güvenilemeyeceğini göstermektedir.

Tevrat'dan Arapçaya çevrilmiş bir takım nüshaların bir çok bölümünün tercümesini kitap ehlinden bir kesimin yalanladıklarını gördüm.

Durum bu iken bu iddiayı yapan kimsenin yetmiş iki dildeki bütün nüshaları toplayıp havarilerden alınmış eski nüshanın da aralarında bulunacağı şekilde bütün nüshaları birbirleriyle karşılaştırması, sonra da bütün dillerdeki nüshaları karşılaştırması nasıl mümkün olabilir? Böyle bir işi yetmiş iki dili tam anlamıyla bilen bir kimse ancak yapabilir. Âdemoğulları arasında ise buna güç yetirebilecek kimse yoktur. Bunun bulunduğunu varsaysak bile buna gücü yeten kimsenin böyle bir işi yaptığı ve bunların birbirleri ile uyumlu olduklarını haber verdiği bilgisi yoktur.

Eğer böyle bir şey bulunsa dahi şüphesiz ki bu vahid bir haber olur. Yahut da her dildekinin tercümesinin doğru olduğu bilinen kişi yapar ve nihâyet tercüme mesela Arapça gibi bir tek dile varıncaya kadar sürdürülür. İşte o vakit bunların birbirleriyle ittifak ettikleri/örtüştükleri bilinebilir. Aksi taktirde bu kitap bir. iki yahut daha fazla dile tercüme edilse diğeri de aynı şekilde böylece tercüme edilse şâyet bu dildeki mana ile öbür dildeki mananın aynısı olduğu bilinmiyorsa bunların birbirleri ile örtüştükleri de bilinemez. Bu ise ancak o iki dili bilen bir kimsenin yahut da onun bildiği dile o iki dildekini tercüme edecek kimse tarafından gerçekleştirilebilir.

Bilindiği üzere hiçbir kimseye yetmiş iki dilde tercüme yapılmamıştır.

O halde yetmiş iki dilde yazılı bütün kitapların birbirleriyle uyumlu olduklarını, yahut da her bir dildeki nüshaların birbirleri ile ittifak ettiklerini kesinlikle iddia etmek doğruluğu bilinmeyen bir hususu kesin olarak ileri sürmek demektir. Eğer bugün yeryüzünde havarilerden nakledilmiş yetmiş iki dil yoksa bundan sonra da tercüme edilen ile (asılları) karışmayacaktır. Peki ya bugün insanların elinde bulunanların çoğunluğu bundan sonra Arapça ve diğer diller ile tercüme edilen nüshalardan ise ne denilir?

Bu husus havarilerin bu kitapları yetmiş iki dilde teslim ettiklerinin ve bunların günümüze kadar kaldıklarının sabit olması halinde kabul edilebilir. Bu ise herhangi bir kimsenin bilmesine imkân olmayan bir durumdur. Bugün Tevrat, İncil, nübüvvet (rasûllerin işleri) bölümlerinin havariler döneminden itibaren Arapçaya da dillerin birçoğuna da tercüme edildiklerine dair hiçbir kimsenin tanıklığı yoktur. Aksi taktirde havarilerin daha sonra tercümenin gerçekleşmesi ve tercümelerin çoklukları ile birlikte yetmiş iki dil ile bunları teslim ettikleri varsayılacak olsa bile bir takım tercümelerde değişikliklerin meydana gelmesi mümkün olur. Çünkü eski nüshalarda herhangi bir değişikliğin olmadığını bilmek bunlardan sonra tercüme edilenlerin bazılarında yahut bunlardan istinsah edilen bazı nüshalarda bir takım değişikliklerin meydana gelmiş olmasına engel değildir. Arapça ve Arap yazısı ile gelmiş bulunan Kur'an-ı Kerim'den farklı olarak yetmiş iki dilde olmakla birlikte bunların birbirleriyle örtüştüklerini bilmeye imkân yoktur. Çünkü bir dil ve bir yazı ile tespit edilmiş bir metnin bulunan bütün nüshalarının ittifak ettiklerini bilmek mümkündür. Hem o göğüslerde hıfz edilmiş bir kitaptır. Bununla birlikte kitaplarda (yazılı olarak) korumasına ihtiyaç da yoktur. Çünkü o hem lafız hem hat itibari ile tevatür ile nakledilmiştir.

6. Bu adamın getirdiği kitabın tanıklığı gereğince bizlere Tevrat'ı ve İncil'i kendi dilimizle teslim etmişlerdir şeklindeki sözlerine karşılık olarak onlara şöyle denilir: Kur'an-ı Kerim'de Tevrat'ın ve İncil'in size kendi dilinizle teslim edildiğine tanıklık eden hiçbir ifade yoktur. Dolayısıyla sizin bu iddiaya Kur'an'ı delil göstermeniz dininizin hak olduğuna dair onu delil göstermeniz türündendir. Aynı şekilde sizin sonradan ortaya koymuş olduğunuz ve Mesih'in dinini kendisi ile değiştirdiğiniz teslis, ittihad (yaratan ile yaratılanın birliği) ve daha başka uydurma hususlara nübüvveti/rasûllerin işleri bölümünü delil göstermeniz kabilindendir. Ayrıca yüce Allah'ın: *"Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik."* (İbrahim, 4) buyruğu ile: *"Andolsun Biz her ümmet arasında bir rasûl göndermişizdir..."* (Nahl, 36) buyruklarını delil göstermeleri kabilindendir.

Şöyle cevap verilir: Mûsâ'nın kavminin israiloğulları olduğunda ve Tevrat'ın da onların dilleri ile indiğinde hiçbir şüphe yoktur. Aynı şekilde israiloğulları Mesih (aleyhisselâm)'ın da kavmidir. Mesih de onların dilleri ile konuşuyordu. Bu iki rasûlden her biri de ancak ibranice konuşmuştur. Onlardan hiçbiri ne Rumca, ne Süryanice, ne Yunanca ne de Kıptice konuşmuştur.

Yüce Allah'ın: *"Andolsun Biz her bir ümmet arasında bir rasûl gönderdik."* buyruğu mutlak ve umumi bir ifadedir. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Arasında bir nezirin/uyarıp korkutanın geçmediği hiçbir ümmet yoktur."* (Fatır, 24) buyruğunda olduğu gibi. Bu buyrukta Tevrat'ın ve İncil'in kendilerine, kendilerinin konuştukları diller ile teslim edildiğine dair herhangi bir ifade yer almamaktadır.

7. Yedinci olarak şöyle denilir: Onların bu delillerindeki dayanakları şöyle demeleridir: Havariler bize göre İbrahim ve Mûsâ gibi Allah'ın elçileridir. Mesih ise bize göre Allah'ın kendisidir. Onları bize o göndermiştir. Dolayısıyla onların bize kendi dilimizle gönderilmiş olmaları ve bize Tevrat'ı ve İncil'i de kendi dilimizle teslim etmiş olmaları gerekir.

Buna karşılık onlara şöyle denilir: İddianızın bu olduğunu ve buna inandığınızı kabul edelim. Şimdi bizler de -yüce Allah'ın izni ile- bu iddiaların bâtıl olduğunu fakat bu konumda sizlerin Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirmiş olduğu kitap olan bu Kur'an-ı Kerim'in de bu hususta lehinize tanıklık ettiğini de sözkonusu ediyorsunuz.

Bu ise Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve onun kitabına açık bir iftiradır. Sizler kitabınızı öne çıkartarak onun kitabınızın lehinize tanıklık ettiğini ileri sürüyorsunuz. Bizler de sizin ister onun nübüvvetini kabul edin, isterse de kabul etmeyin her iki durumda da yalancı olduğunuzu ve ona iftira ettiğinizi size açıklayalım.

Ondan kesin olarak bilinen hususlardan birisi de onun Mesih'in Allah olduğuna tanıklık etmediği aksine bunu söyleyenlere kâfir dediği, havarilerin Allah'ın gönderdiği rasûlleri olmadığına da şahitlik ettiği kesin olarak bilinen hususlardandır. Aksine o havarilerin sadece: Bizler mü'min ve müslüman kimseleriz diklerine yine onların biz Allah'ın (dininin) yardımcılarıyız dediklerine tanıklık etmiştir. Aynı şekilde o kendisine iman eden kimselerin Allah'a ve Rasûlüne yardım eden mü'min ve müslüman olduklarına hatta onların -kendi ümmeti ümmetlerin en hayırlısı olduklarından ötürü- havarilerden daha faziletli olduklarına tanıklık etmektedir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İsâ onların inkârlarını sezince: Allah'a (giden yolda) bana kimler yardım edecek dedi. Havariler: Allah'ın*

yardımcıları biziz. Allah'a iman ettik. Sen de bizim şüphesiz müslümanlar olduğumuza şahit ol dediler." (Ali İmran, 52); *"Hani havarilere: Bana ve Rasûlüme iman edin diye vahiy etmiştim de: İman ettik. Gerçekten müslümanlar olduğumuza sen de şahit ol demişlerdi."* (Maide, 111); *"Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryemoğlu İsâ da havarilere: Allah'a (giden yolda) benim yardımcılarım kim olacak demiş havariler de: Allah'ın (dininin) yardımcıları biziz demişlerdi. Bunun üzerine israiloğullarından bir kesimi iman etmiş ve bir kesimi de inkâr etmişti. Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik de üstün gelenler oluverdiler."* (Saf, 14).

Buna dair açıklamalar geniş bir şekilde gelecektir. Ayrıca Yâsîn Sûresi'nde sözü edilen *"rasûller"* in havarilerin kendileri olmadığını, Mesih'in gönderdiği elçiler de olmadıklarını, aksine bu elçi gönderme işinin Mesih'ten önce olup o kasaba ahâlisinin o elçileri yalanlamış olduklarını, Allah'ın da şu buyruğunda dile getirdiği gibi onları helak ettiğini de açıklayacağız: *"Ondan sonra biz kavminin üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik. İndirecekler de değildik. O ancak tek bir çığlıktan ibaretti. Hemen sönmüş (kor gibi) oldular."* (Yâsîn, 28-29).

Yâsîn Sûresi'nde sözkonusu edilen rasûller/elçiler üç kişi idiler. O kasabada da onlara iman eden bir kişi vardı. Bu kasaba eğer Antakya idiyse bu gönderme Mesih'ten önce olmuştur. Mesih'in arkadaşlarından iki kişi ise Antakya'ya semaya yükseltilmesinden sonra gitmiş ve üçüncü birisi ile de desteklenip pekiştirilmemişlerdi. O sırada Habib en-Neccar da mevcut değildi. Antakya halkı ise Mesih (aleyhisselâm)'a iman etmiş olup Antakya ona iman eden ilk şehirdir. Nitekim bu husus başka bir yerde genişçe açıklanmıştır.

Burada maksadımız ise şudur: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mesih'in ilahlığına da havarilerin Allah'ın elçileri olduklarına da onların kendilerine kendi dilleriyle Tevrat'ı ve İncil'i teslim ettiklerine, onların masum/günahtan korunmuş olduklarına da asla tanıklık etmemişlerdir. Onların sözkonusu ettikleri yüce Allah'ın: *"Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik..."* buyruğu ise ancak Allah'ın rasûlleri ile ilgilidir. Allah'ın elçilerinin elçilerini değil. Hatta Allah'ın elçilerinin elçilerinin de rasûllerin risaletlerini arada onların konuştukları dili tercüme eden bir kimsenin bulunması halinde o rasûllerin dili ile risaletlerini tebliğ etmiş olmaları mümkündür. Eğer orada o dilden tercüme yapacak kimse yoksa rasûllerin elçileri o vakit onlara kendi dilleriyle hitap ediyorlardı. Fakat bu ise onların ilahi kitapları muhataplarının dili ile yazmış olmalarını gerektirmez. Aksine nebilerin (aleyhimüsselâm) dili ile okuyup sonra da o muhatapların diline tercüme etmiş olmaları yeterlidir. Şanı yüce Allah

da: *"Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik."* buyurmakla birlikte biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavmine gönderdik buyurmamıştır. Aksine Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) kavmi Kureyş'in dili ile gönderilmiş olduğu gibi kendilerinin Mesih (aleyhisselâm) hakkında zikrettikleri gibi hem kendi kavmine hem de kavminin dışındakilere de rasûl olarak gönderilmiştir.][786]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik."* buyurmaktadır. Durum yüce Rabbimizin dediği gibidir. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavmi kureyşlilerdir ve onların dili ile peygamber gönderilmiştir. Şanı yüce Allah: "Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavmine gönderdik" buyurmamıştır. Aksine şanı yüce Allah, Rasûlü hem kavmine de hem kavminden başkasına da gönderir. Nitekim hristiyanlar da şöyle derler: O Mesih (aleyhisselâm)'ı ve havarileri israiloğullarından başkalarına göndermiştir. Havariler ise onun kavminden değildiler. İşte Muhammed (aleyhisselâm) da hem kendi kavmine hem kavminden başkalarına peygamber olarak gönderilmiş olmakla birlikte o peygamberi ancak kendi kavminin dili ile onlara apaçık anlatması için gönderir. Bundan sonra ise ya onların dilleri ve lügatları ile yahut onlara tercüme edilmesi sûretiyle bir aracılıkla gerekli beyanın yapılması sûretiyle başkalarına beyan/açıklama gerçekleşir. Eğer öncelikle kendi kavmine gerektiği gibi açıklanmayacak olursa risaletin maksadı ne kavmi için ne başkaları için hâsıl olamaz. Ama öncelikle kavmine gerekli açıklama yapılacak olursa onlar için beyan başkaları için de onların aracılığı ile beyan hasıl olur. Çünkü o öncelikle kendi kavmine peygamber olarak gönderilmiş ve o da öncelikle onları davet etmiş, öncelikle onları inzar edip uyarmıştır. Fakat bundan onu onlardan başkalarına peygamber olarak göndermediği manası yoktur. Aksine onların dili ile gönderilmiş olduğu için kavmine gerekli beyan yapıldıktan sonra onun kavminden başkalarının onu bilmeleri imkânı doğar. Bu da ya onların dillerini öğrenmek ile yahut da kendisinin anlaşılmasını sağlayacak bir dil aracılığıyla tanıtmak sûretiyle olur. Kişi tıp yahut nahiv yahut hesap/aritmetik ile ilgili bir ilmî kitabı kendi kavminin dili ile yazdıktan sonra bu kitap daha başka dillere tercüme edilip aktarılır ve böylelikle onun vasıtasıyla başkaları da yararlanır. Nitekim Arapçadan başka dillerle telif edilmiş tıp ve aritmetik kitapları tercüme edilmiş ve Araplar bunlardan yararlanmış, bu eserleri telif edenlerin ne demek istediklerini

786 el-Cevâbu's-Sahîh. II. 86-98.

öğrenmişlerdir. Her ne kadar bu eserleri ilk olarak tasnif eden kişi ancak kendi kavminin dili ile tasnif etmiş ise de bu böyle olmuştur. Ahiret saadeti ile Allah'ın azabından kurtuluşun kendileri ile bir ilgileri bulunmayan hususların açıklanmasında durum böyle olduğuna göre ahiret mutluluğunun ve azaptan kurtuluşun kendilerine bağlı olduğu ilimlerin bir başka dile aktarılarak ikinci dili konuşan kimselerin bunları birinci dil ile ilk olarak dile getirenin maksadını anlamaları için aktarılması nasıl imkânsız görülebilir:][787]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah rasûlleri kendilerine elçi gönderilenlerin türünden gönderir. Çünkü bu risaletten gözetilen maksadın gerçekleşmesi için daha mükemmel bir yoldur. Yüce Allah da: *"Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik"*; *"O gün her ümmetin içinden kendilerine karşı (peygamberlerini) birer şahit olarak göndereceğimiz gibi."* (Nahl, 89) buyurmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Rabbimiz tarafından içinizden bir kişiye bir öğüt geldi diye şaştınız mı yoksa?"* (A'raf, 63) buyurmaktadır.][788]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavminin dili ile gönderdik."* buyurmakta ve: "Biz gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak kendi kavmine gönderdik" buyurmamaktadır. Ama yüce Allah gönderdiği her bir peygamberi kendi kavmine beyanda bulunmak üzere öncelikle muhatap aldığı kavminin dili ile göndermiştir. Kendi kavmine beyan etmek istediğini açıkladığı taktirde hem onun kavmi için hem başkaları için maksat hâsıl olur. Çünkü ilk olarak kendilerine tebliğ ettiği onun kavminin lafzı ondan diye tebliğ etmeleri imkânını bulurlar. Aynı şekilde dili bilmeyen kimselere manayı ondan aktarmak imkânını bulurlar. Böylelikle onlardan başkaları kendilerinden onun dilini öğrenebilir ve onun maksadını anlayabilirler. İşte bu sûretle bütün insanlara karşı delil ortaya konulmuş olur ve bazen manayı bazen de lafzı rasûlden aktaran kimseler aracılığıyla onlar için de hidâyet hâsıl olur. İşte bundan dolayı onun hadisini mana yoluyla nakletmek de caizdir. Kur'an-ı Kerim'in de Arapça bilmeyen kimselere manalarını tercüme etmek alimlerin ittifakı ile caizdir.][789]

787 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 70-71.
788 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I, 234.
789 el-Cevâbu's-Sahîh, II, 54-55.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
وَذَكِّرْهُمْ بِأَيَّامِ اللَّهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

5. "Andolsun ki Biz Mûsâ'yı: Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın günlerini hatırlatarak öğüt ver, diye âyetlerimizle gönderdik. Şüphesiz bunda sabreden ve çok şükreden herkes için (Allah'ın kudretini gösteren) belgeler vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah Mûsâ (aleyhisselâm)'a: *"Ve onlara Allah'ın günlerini hatırlatarak öğüt ver"* buyurmuştur. Bu da şükredip ibret almaları için hem nimetler ihsan ettiği günleri hem (düşmanlarından) intikam aldığı günleri kapsar.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için belgeler vardır."* buyurmaktadır. Çünkü nimetleri hatırlamak şükretmeye iletir. İntikamları hatırlamak ise nefis hoşlanmasa dahi emrolunanları işlemeye, nefis sevse dahi yasakları da işlememeye sabretmeyi gerektirir. Böylelikle kendisinden başkasına isabet eden intikam ve azabın ona isabet etmesi önlenmiş olur.][790]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Selef şöyle demiştir: İman iki yarıdır. Bir yarısı sabırdır, diğer yarısı şükürdür. Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için belgeler vardır."* buyruğunda olduğu gibi.][791]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah kitab-ı keriminde çok sabreden ve çok şükreden kimseleri överek: *"Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için belgeler vardır."* buyurmaktadır.

Çünkü yüce Rabbin darlık ve bolluk zamanlarında kulu hakkında takdir buyurmuş olduğu nimetler ile kendisini sınadığı türlü musibetler ve kötülüklere karşı sabredip şükretmesi gerekir. Bu sebepten dolayı onun musibetleri sabırla, nimetleri şükürle karşılamak görevidir. İşlemeyi kendisine kolaylaştırdığı hayırlı fiiller de bu nimetler arasındadır. Bu nimetlerin kimi kendi fiillerinin dışında or-

790 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 194.
791 Câmiu'l-Mesâil, I, 165.

taya çıkar. Böylelikle o itaatleri işlediği zaman da kadere tanık olur, Allah'ın kendisine nimet ihsan ettiği zamanda da ona şükreder. Musibetlere uğradığı zaman da kadere tanık olur ve sabreder. Günah işlediği vakit ise tevbe ederek mağfiret diler. Yüce Allah'ın: *"O halde sabret. Çünkü Allah'ın va'di haktır. Günahların için de mağfiret dile."* (Mumin, 55) buyurmaktadır.

Bunu tersyüz eden ve böylelikle günahları esnasında kadere tanıklık ederken iyilikler halinde ise kendi fiiline tanıklık eden kimse ise günahkârların en büyüklerindendir. Halbuki her ikisinde kendi fiiline tanık olan (onları kendisinin yaptığını kabul eden) bir kişi kaderiyecidir. Her ikisinde kaderi görmekle birlikte günahını itiraf etmeyip ondan dolayı mağfiret dilemeyen bir kimse ise müşriklerin türündendir. Mümin ise: "Ben senin üzerimdeki nimetini de itiraf ediyorum, günahlarımı da itiraf ediyorum der."][792]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın belaya karşı sabreden, rahat ve bolluğa karşı şükreden mü'min kulu için hükme bağladığı her bir kaza ve takdirinin o mü'min için hayırlı olduğunu haber vermektedir. Yüce Allah: *"Şüphesiz bunda çok sabreden ve çok şükreden herkes için belgeler vardır."* buyurmaktadır. Yüce Allah bu ikisini kitabının dört yerinde zikretmiştir.][793]

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾

9. "Sizden öncekilerin, Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonra Allah'tan başkasının bilmediği başka kavimlerin haberleri size gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık belgelerle gelmişti de ellerini ağızlarına götürüp: "Muhakkak biz, sizinle gönderilenleri inkâr ettik. Ve gerçekten biz, bizi çağırdığınız şey hakkında şüphe ve tereddüt içindeyiz" demişlerdi."

792 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 328.
793 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 44.

Tefsiri:

[*"Muhakkak biz, bizi çağırdığınız şey hakkında şüphe ve tereddüt içindeyiz demişlerdi. Peygamberleri şöyle demişti: Allah hakkında mı şüphe (ediyorsunuz)?"* (Âyet 9-10). Bu olumsuz anlamında bir inkâr istifhamı/sorusudur. İnkar ise böyle bir olumsuzluğu kabul etmeyen kişileredir. Yani Allah hakkında şüphe yoktur. Sizler de Allah hakkında şüphe edilmeyeceğini biliyorsunuz. Ama sizler böyle bir şüphenin olmayacağını öyle reddediyorsunuz ki bundan dolayı bu reddedişinizin inkâr edilip ona karşı tepki gösterilmesini hak ediyorsunuz.

İşte bu yaratılmış muhataplar nezdinde Allah hakkında herhangi bir şüphe bulunmadığına delildir. Bu da onların (Allah'ın varlığını) ikrar ve kabul fıtratı üzere yaratılmış olduklarını açıkça göstermektedir. Yoksa nazari durum ilmi olarak bilmeden önce şüphe etmeyi gerektirir. Özellikle de bu ilmi edinmenin yolları nisbeten gizli ve uzun ise böyledir. Çünkü bu yolları bilmeyen herkes bu hususta şüphe eder. Şâyet araz (ı delil gösterme) yolu ile varlık yolu ve buna benzerlerinden başka bilgi edinmenin yolu yoksa o taktirde Allah hakkında şüphe bu yolları bilmeyen kimseler için sözkonusu olur. Bunlar ise insanların çoğunluğudur. Hatta yine bu yolları izleyip de onların gerçek durumlarını bilenlerin çoğunluğu için dahi bu böyledir.][794]

قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ
لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَٓى أَجَلٍ مُسَمًّىۜ قَالُٓوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَاۜ
تُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾

10. "Peygamberleri şöyle demişti: "Gökleri ve yeri yaratan, sizi günahlarınızdan bir kısmını bağışlamaya ve belirli bir süreye kadar ertelemeye çağıran Allah hakkında mı şüphe (ediyorsunuz)?" Dediler ki: "Siz de ancak bizim gibi bir insansınız. Atalarımızın taptıklarından bizi alıkoymak istiyorsunuz. O halde bize apaçık bir delil getirin."

Tefsiri:

[İşte bundan dolayı nebiler (aleyhimüsselâm) ümmetlerine: *"Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında mı şüphe (ediyorsunuz) demişlerdi."* Bu ise olumsuzluk

794 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 441-442.

anlamını ihtiva eden ve Allah'ın hakkında hiçbir şüphenin sözkonusu olmayacağını beyan eden bir inkâr istifhamıdır.][795]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rasûllerin: *"Allah hakkında mı şüphe (ediyorsunuz)?"* şeklindeki sözleri de olumsuzluk ifade eder. Yani Allah hakkında hiçbir şüphe yoktur. Bu geçmiş ümmetlerin Allah hakkında şüphe bulunmadığına dair ikrar ettikleri hususlarına dair bir takriri ihtiva eden takrir istifhamıdır. Buna göre bu soru takdir sorudur.

Şüphesiz soru edatı olumsuzluk edatının başına gelecek olursa takrir olur. Yüce Allah'ın: *"Biz senin için göğsünü açıp genişletmedik mi?"* (İnşirah, 1); *"Biz ona iki göz vermedik mi?"* (Beled, 8) ve: *"Onlara kendilerinden öncekilerin haberi gelmedi mi?"* (Tevbe, 80) buyrukları gibi. Bunun örneği ise Firavun'un istifhamından farklı olarak pek çoktur. Çünkü ona sorulan soru inkâr istifhamıdır. Takrir istifhamı değildir. Çünkü orada yalnızca soru edatı bulunmaktadır. Ayrıca sözlerin bağlamı da inkâr olduğuna delildir.][796]

İbnu'l-Kayyim dedi ki:

[Sanatın delil gösterilmesi pekçoktur. Sanatı yapanın delil gösterilmesi ise apayrı bir durumdur. İşte rasûllerin ümmetlerine: *"Allah hakkında mı şüphe (ediyosunuz)"* sözleriyle işaret ettikleri de budur. Yani Allah hakkında şüphe mi edilir ki varlığına dair delil ortaya konulması istensin? Hem bu medlulden daha açık ve doğru hangi delil bulunabilir? Nasıl olur da açık seçik olmayan bir husus apaçık olana delil gösterilebilir. Sonra onlar *"gökleri ve yeri yaratan"* sözleriyle bu delile dikkat çekmişlerdir.

Şeyhulislâm Takiyüddin İbn Teymiyye'yi -Allah ona rahmet etsin- şöyle derken dinlemiştim: Her şeye delil olan için nasıl delil istenebilir? Şu beyiti de çokça tanık olarak okuyordu:

وليس يصح في الأذهان شيء　　إذا احتاج النهار إلى دليل

"Eğer gündüzün aydınlığı için delile gerek görülürse

Zihinlerde doğru olarak ne kalır ki?"][797]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

795 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 40.
796 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 339-340.
797 Medaricü's-Sâlikin, I, 60.

[Mûsâ (aleyhisselâm) şöyle demişti: *"Sizden öncekilerin, Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonra Allah'tan başkasının bilmediği başka kavimlerin haberleri size gelmedi mi?*[2] *Peygamberleri onlara apaçık belgelerle gelmişti de ellerini ağızlarına*[3] *götürüp: "Muhakkak biz, sizinle gönderilenleri inkâr ettik. Ve gerçekten biz, bizi çağırdığınız şey hakkında şüphe ve tereddüt içindeyiz" demişlerdi. Peygamberleri şöyle demişti: "Gökleri ve yeri yaratan, sizi günahlarınızdan bir kısmını bağışlamaya ve belirli bir süreye kadar ertelemeye çağıran Allah hakkında mı şüphe (ediyorsunuz)?" Dediler ki: "Siz de ancak bizim gibi bir insansınız. Atalarımızın taptıklarından bizi alıkoymak istiyorsunuz. O halde bize apaçık bir delil getirin." Peygamberleri onlara şöyle demişti: "Biz ancak sizin gibi bir insanız; ancak Allah, (peygamberlik nimetini) kulları arasından dilediği kimselere lütfeder. Allah'ın izni olmadıkça bizim size (istediğiniz) apaçık bir delil getirmemize imkân yoktur. Artık mü'minler, yalnız Allah'a tevekkül etmelidir.'* (Âyet 9-11).

Böylelikle yüce Allah kâfirlerin rasûllerle öncelikle rububiyet hususundaki tartışmalarını haber vermektedir. Onlar rasûllerin kendilerini davet ettiği Allah'tan yana şüphe içinde idiler. İkinci olarak da: *"Siz de ancak bizim gibi bir beşersiniz."* sözleriyle de nübüvvet hakkında şüphe ediyorlardı.

İşte bizzat bu filozoflar arasındaki kâfirlerin tartıştıkları bir konudur. Şâyet Allah'ı yalanlıyor ise işte yalanlama budur. Yalanlama ise küfürden daha özeldir. Çünkü rasûllerin getirdiklerini yalanlayan herkes bir kâfirdir. Fakat her kâfir yalanlayıcı değildir. Aksine daha önce onun üzerinde düşünmüyor iken eğer onun üzerinde düşünen yahut ondan yüz çeviren birisi ise şüphe eden birisi olabilir. Yahut da hiçbir durumda o gerçeği tasavvur edemeyen o gerçekten gafil birisi olabilir. Fakat böyle bir kimsenin cezaya çarptırılması rasûllerin tebliğinin ona ulaşmış olmasına bağlıdır.

Her iki husus da toplu bilgiye eklenmek bakımından ya bir yalanlamadır yahut da yalanlama olmadan bir küfürdür. Bu ise mücerred kıyas üzerinde düşünmek ve mücerred ibadet ile amel etmek şeklinde iki ayrı yolu izleyenler arasında çokça görülen bir vakıadır.

Bunun örneği şudur: Birçok akli düşünme yolunu izleyen kimse vacibül vücudun yahut da âlemi yapanın varlığını isbat etmiş ve onu tayin ve sıfatları hususunda burada genişçe açıklanmasına yerin dar geldiği pek çok mezheplere/ekollere ayrılmışlardır. Bunların görüşleri ise gerek bizim dinimize mensup kimselerin gerek bizim dinimizden olmayan kimselerin dini görüşlerinin açıklandığı,

namaz kılan İslâm'a mensup olanların görüşlerinin ve başkalarının görüşlerinin izah edildiği "makâlat" kitaplarında bilinen görüşlerdir. Müteahhirun abidlerinden birçoğu da aynı şekilde toplu bir ispat ile bunu kabul etmiş fakat onun hakkında aralarından arif olanlarının nitelendirdiği ve küfür olan türlü vehimleri vehmetmişlerdir.][798]

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ
لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

18. "Rabblerini inkâr edenlerin durumu: Amelleri, aynen fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer, (dünyada) kazandıklarından hiçbir şeyi ellerine geçiremezler. Uzak sapıklığın ta kendisi işte budur."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Rabblerini inkâr edenlerin durumu: Amelleri, aynen fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer, (dünyada) kazandıklarından hiçbir şeyi ellerine geçiremezler. Uzak sapıklığın ta kendisi işte budur."* (Âyet 18) buyurmaktadır. İşte onlar bu halde iken kazandıklarından hiçbir şeyi ellerine geçiremezler. Bu da onların başka bir durumda kazandıklarına güç yetirebildiklerine delildir. Aynı şekilde onlardan başkaları da kazanabildikleri şeylere güç yetirirler. Burada kazanılan şeyden maksat da kazanılan maldır.][799]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah onun (imanın) zail olması sebebi ile salih amelleri boşa çıkarmıştır. Yüce Allah'ın: *"Kâfir olanların amelleri ise ... çöldeki bir serap gibidir."* (Nûr. 39); *"Rabblerini inkâr edenlerin durumu şudur: ... amelleri ... bir küle benzer."* (Âyet 18) ve: *"Onların bu dünya hayâtında harcadıkları, kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerini vurup da helak eden soğuk ve kavurucu bir rüzgâra benzer."* (Ali İmran. 117) ve: *"İşledikleri amellerinin önüne geçip, onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız."* (Furkan. 23) buyruklarında olduğu gibi.][800]

798 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 78-80.
799 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 15.
800 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II. 5-6

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّآ أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَآ أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾

22. "İş olup bitince şeytan da der ki: "Doğrusu Allah'ın size verdiği söz gerçekti. Ben de size vaadde bulunmuştum, ama size verdiğim sözde durmadım. Zaten benim, sizin üzerinizde hiçbir nüfuzum da yoktu. Yalnız ben sizi çağırdım, siz de çağrımı kabul ettiniz. O halde beni kınamayınız, bilakis kendinizi kınayınız. Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Esasen ben daha önce beni (Allah'a) ortak tutmanızı da kesinlikle kabul etmemiştim. Gerçek şu ki, zâlimler için can yakıcı bir azap vardır.""

Tefsiri:

[Aynı şekilde şeytanın kendisine uyanlara söyleyeceği: *"Artık ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz"* yani ne ben sizin imdadınıza yetişebilirim, ne de siz benim imdadıma gelebilirsiniz sözü de böyledir.][801]

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَآءِ ﴿٢٤﴾

24. "Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin? O, kökü (yerde) sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin? O, kökü (yerde) sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. O ağaç Rabbinin izniyle her zaman meyvelerini verir. Allah insanlara düşünüp ibret alsınlar diye (böyle) misaller verir. Kötü bir kelime de toprağın üstünden, kökünden kopa-*

801 el-İstiğâse. 139.

rılmış, istikrarsız, sebatı olmayan kötü bir ağaç gibidir." (Âyet 24-26) buyurmaktadır. Buradaki iki söz iman kelimesi ve tevhid akidesi ile küfür kelimesi ve şirk akidesidir.][802]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Birr/iyi amellerden her bir amel tevhidin ve Allah için amelin bir parçasıdır. Allah'ı tevhid etmek de Allah'a ibadetten ve bunun dallarındandır.

İşte yüce Allah'ın: *"Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin? Kökü (yerde) sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. O ağaç Rabbinin izni ile her zaman meyvelerini verir... İstikrarsız sebatı olmayan kötü bir ağaç gibidir."* (Âyet 24-26) buyurmaktadır.

Güzel söz tevhiddir. Tevhid bir ağaç gibidir. Ameller ise her zamanki meyveleridir. Buna göre bütün güzel ameller onları işleyenin lehine kat kat artırılır. Bu amellerin hepsi de bir ve tek olarak Allah'a ibadetin kapsamındadır. Bunlar "la ilahe illallah" sözün dallarıdır. Hatta ameller "la ilahe illallah" sözünü tahkik ederler. Çünkü iman söz ve ameldir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "İman altmış küsur yahut yetmiş küsur şubedir. Bunların en üstünü la ilahe illallahdır, en aşağısı ise gidip gelenlere rahatsızlık veren şeyleri yoldan kaldırmaktır" buyurmuştur.][803]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin?"* buyurmaktadır. Hoş söz tevhiddir. Tevhid ağaca benzer. Ameller de her zaman oluşan meyveleridir. Kötülük de böyledir. Çünkü kötülük/seyyie Allah'tan başkası için amel etmektir. Bu da şirktir. Şüphesiz insan hârisdir/çiftçidir, ekicidir ve hemmâmdır/çalışıp gayret edendir. Dolayısıyla onun amelde bulunması da kaçınılmazdır ve amelini kendisi için yapacağı bir maksadının bulunması da kaçınılmazdır. Eğer hem Allah için hem başkası için amelde bulunursa bu bir şirktir.][804]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı tevhid kelimesi: *"Kökü (yerde) sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir."* Şanı yüce Allah şirk sözü hakkında da: *"Kötü bir kelime de toprağın üstünden kökünden koparılmış istikrarsız sebatı olmayan kötü bir ağaç gibidir"* buyurmuştur. Bunun ne sabit bir kökü vardır ne sabit bir dalı. Çün-

802 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye . I. 456.
803 Tefsîru Âyâtin Üşkilet, I. 348.
804 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV. 440-441.

kü ta baştan beri bâtıldır. Tıpkı yalancıların sözleri ve amelleri gibi. Hatta o bu işler sevilmekle birlikte yalanın ve iftiranın da en büyüğüdür.

Şirk en büyük zulümdür. İbn Mesud dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! En büyük günah hangisidir dedim. O: "Seni yaratan Allah olduğu halde ona eş koşmandır" buyurdu.[805]][806]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın biri yapılan binaya diğeri ağaca ait olmak üzere verdiği iki misal gibi. Yüce Allah mü'minlerle münafıklar hakkında: *"Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa binasını yıkılmaya yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup da onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi? Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez."* (Tevbe, 109) ve: *"Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin? O, kökü (yerde) sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. O ağaç Rabbinin izniyle her zaman meyvelerini verir. Allah insanlara düşünüp ibret alsınlar diye (böyle) misaller verir. Kötü bir kelime de toprağın üstünden, kökünden koparılmış, istikrarsız, sebatı olmayan kötü bir ağaç gibidir. Allah, iman edenlere dünya hayâtında da âhirette de sağlam söz üzere sebat verir. Allah zulmedenleri şaşırtır. Allah, ne dilerse yapar."* (Âyet 24-27) buyurmuştur.

"Usûl" kelimesi ağacın asıllarından/köklerinden ve binanın temelinden alınmıştır. Bundan dolayı onun tanımı hakkında: Asıl başkası kendisinin üzerine bina olunan yahut da başkasının kendisinden dallanıp çıktığı şeydir denilmiştir.

Buna göre sağlam ve sabit asıllar/esaslar nebilerin asıllarıdır. Nitekim şöyle denilmiştir:

أَيُّهَا الْمُغْتَدِي لِتَطْلُبَ عِلْمًا   كُلُّ عِلْمٍ عَبْدٌ لِعِلْمِ الرَّسُولِ

تَطْلُبُ الْفَرْعَ كَيْ تُصَحِّحَ حُكْمًا   ثُمَّ أَغْفَلْتَ أَصْلَ أَصْلِ الْأُصُولِ

"Ey bir ilim öğrenmek maksadıyla sabah çıkan kişi

Her kulun ilminin vardığı yer Rasûlün ilmidir

Sen bir hükmün doğruluğunu ortaya koymak için dalı ele geçirmek istersin

Arkasından ise bütün asılların aslı olan o asıldan gafil kalırsın."

805 Nesai, VII, 90; Ahmed, I, 380, 431; İbn Hibbân -el-İhsan-, 4414; hadis sahihtir.
806 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 577.

Yüce Allah bizleri ve diğer mü'min kardeşlerimizi o dosdoğru yola Allah'ın kendilerine nimet ihsan etmiş olduğu nebilerin, sıddiklerin, şehitlerin ve salihlerin yoluna iletsin. Onlar ne güzel yol arkadaşıdırlar.

İşte bu esaslar üzerinde kalplerde bulunanlar inşa edilir ve bu esaslardan diğer dallar ayrılır. Şanı yüce Allah mü'minlerin kalplerindeki güzel söz ile kâfirlerin kalplerindeki güzel söze misal vermiş bulunmaktadır. *"Kelime"* ise kesin bir önerme ve kapsamlı bir akidedir. Bizim nebimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sözlerin "fevâtih'i, hevâtim'i ve cevâmi'i/başlangıçları, sonları ve kapsamlıları" verilmiş bulunmaktadır. Bu sebeple onunla külli ilimler ile hem evveli/ilk ilimler hem ahiri/sonuçlara dair ilimler ile en mükemmel önerme halinde gönderilmiştir. Müminlerin kalplerinde bulunan tevhidi iman akidesi olan hoş ve güzel söz kökleri sağlam, dalları semadaki güzel bir ağaca benzer. Çünkü iman esaslarının kökünün mü'minin kalbindeki sabitliği dalları semada bulunan güzel bir ağacın kökünün sabitliğine benzer: *"Güzel söz O'na yükselir. Onu da salih amel yükseltir."* (Fatır, 10). Şanı yüce Allah ise güzel söze yani tevhid kelimesine kökü sabit, dalları semada bulunan güzel bir ağacı örnek vermiştir.

İşte bu güzel sözün mü'minin kalbinde sabit bir kökünün bulunduğunu ve onun pek yüksek dallarının bulunduğunu, onun sabit bir kalpte de sapasağlam sabit durduğunu beyan etmektedir. Nitekim yüce Allah: *"Allah iman edenlere dünya hayâtında da ahirette de sağlam söz üzere sebat verir."* (Âyet 27) buyurmaktadır. Mümin hem yakîn sahibidir hem mutmaindir. İman onun kalbinde sapasağlam yerleşiktir. O zatı itibari ile de iman üzere sebat gösteren onun üzerinde karar kılmış ve ondan asla başka bir tarafa kaymayan bir haldedir.

Kötü söz ise *"toprağın üstünden kökünden koparılmış istikrarsız sebatı olmayan kötü bir ağaç gibidir."* Yerin üzerinden bir şeyin sökülüp koparılması gibi kökünden çekilip koparılmış bir ağaca benzer. Bu ağacın "istikrarı" yoktur. Yani ne onun karar bulacak bir yeri ne de o yerde bir istikrarı vardır. Çünkü "karar" ile karar kılınacak yer kastedilir. Yüce Allah'ın: *"O ne kötü karar yeridir."* (İbrahim, 29); *"Ve yeri sizin için karar kılınacak bir yer yaptı."* (Mumin, 64) buyruklarında olduğu gibi. Ayrıca günlük konuşmada: Filanın bir kararı yoktur. Yani sebatı yoktur denilir. Âyet-i kerimede "karar" lafzı hem bu anlamda hem öbür anlamda tefsir edilmiştir. Buna göre bâtıl üzere olanın sözü kalbinde sabit olmadığı gibi kendisi de onun üzerinde sabit ve kararlı değildir. Nitekim yüce Allah bir diğer misalde şöyle buyurmaktadır: *"Ancak köpük atılır gider. İnsanlara fayda verecek olan şeye gelince. İşte bu yerde kalır."* (Ra'd, 17). Kâfir bu bâtıl söze bir süre inanacak olsa dahi hakikat ile karşılaşıldığı vakit ona hainlik eder. Tıpkı Allah'a ortak ko-

şan kimsenin gerçekle karşılaşılması halinde daha önce Allah'tan başka dua ve ibadet ettiklerinin gözünün önünden kaybolup gitmesi gibi.

İşte insanın inanmış olduğu bâtıl fiiller de böyledir. Gerçekle karşılaşıldığı zaman bu bâtıllar ona hainlik eder ve ona bir fayda sağlamaz. Hatta bunlar yerin üstünden sökülüp kopartılmış ve bir istikrarı bulunmayan kötü ağaç gibidir. Buna karşılık beraberinde kökü sağlam güzel bir söz bulunan kişinin kendisini Allah'a ulaştıran semaya doğru yükselen bir dalı vardır. Çünkü yüce Allah: *"Güzel söz ona yükselir, onu da salih amel yükseltir."* (Fatır. 10) buyurmuştur. Beraberinde sabit sağlam bir kök bulunmayan bir kişi ise ona ulaşmaktan mahrum kalır. Çünkü böyle bir kişi kökleri kaybetmiştir. Bundan dolayı bid'at ehli ile türlü şüphelere sahip olanların övülmeye değer bir noktaya ulaşmadıklarını görüyoruz. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Hak olan davet yalnız onadır. Onu bırakıp çağırdıkları ise kendilerine hiçbir şekilde cevap veremezler. Onların durumu ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimseye benzer ki o buna asla ulaşacak değildir. İşte kâfirlerin (putlarına) duası da ancak (bunun gibi) boşunadır."* (Ra'd. 14) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah kendisine hiçbir ortak koşulmaksızın biricik mabud olup ve ona oncak rasûllerinin dili ile emrettikleri ile ibadet olunması için rasûller göndermiş ve kitaplar indirmiştir.][807]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın kula dünya hayâtında ve ahirette sapasağlam söz ile sebat vermesi de imanın köklerindendir. Nitekim yüce Allah: *"Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa binasını yıkılmaya yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup da onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi? Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez."* (Tevbe. 109) *ve: "Allah'ın hoş bir sözü nasıl misallendirdiğini görmez misin? O, kökü (yerde) sabit ve dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. O ağaç Rabbinin izniyle her zaman meyvelerini verir. Allah insanlara düşünüp ibret alsınlar diye (böyle) misaller verir. Kötü bir kelime de toprağın üstünden, kökünden koparılmış, istikrarsız, sebatı olmayan kötü bir ağaç gibidir. Allah, iman edenlere dünya hayâtında da âhirette de sağlam söz üzere sebat verir. Allah zulmedenleri şaşırtır. Allah, ne dilerse yapar."* (Âyet 24-27) buyurmaktadır.

Kelime akidenin esasıdır. Çünkü itikad kişinin inandığı kelime/sözdür. Sözlerin ve akidelerin en güzeli ise tevhid sözü ve Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmadığı itikadıdır. Sözlerin ve itikatların en kötüsü ise şirk sözüdür. Bu da Allah

807 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 157-160.

ile birlikte ilah edinmekdir. Muhakkak bu bir bâtıldır, bunun bir gerçeği yoktur. Bundan dolayı yüce Allah: *"İstikrarsız sebatı olmayan"* buyurmuştur. Bu sebeple bu kötü sözler ve akidelere dayanarak bir şeyler arayan ve bir takım işler yapan bir kimsenin dalaletinden, haktan uzaklaşışından ve o kelimelerin bâtıl oluşunu bilip öğrenmesinden başka hiçbir şeyini artırmış olmaz. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihâyet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Hâlbuki kendisi yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını ona tamamen öder. Allah hesabı çok çabuk görendir. Yahut derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onu bir dalga örter, onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerinde ise bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar. Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremeyecektir. Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz."* (Nûr 39-40) buyruklarında olduğu gibi.

Yüce Allah burada iki misali sözkonusu etmektedir:

Birinci misal küfrün ve kişinin var olduğunu sandığı gerçekte ise serap gibi var olmayan bir hayâlden ibaret olan mürekkep cahilliğe verilen bir misaldir.[808] Şüphesiz kalbin hakka susuzluğu bedenin suya susuzluğu gibidir. Eğer su diye sandığı bir şeyin arkasından giderse onun bir serap olduğunu görür. Ama orada Allah'ı bulur. Allah da ona hesabını eksiksiz öder. Allah hesabı pek çabuk görendir. İşte sünnet ve cemaatin dışına çıkan bu kimselerin genel olarak böyle olduğunu görüyoruz.

İkinci örnek ise kişinin hiçbir gerçeği açıkça göremediği, hiçbir hidâyeti göremediği küfrün ve basit cahilliğin misalidir. Mürekkep küfür ise basit küfrü de beraberinde taşır. Bununla birlikte her bir küfür çeşidinde mürekkep bir cahillik de zorunlu olarak bulunur.

Şanı yüce Allah bozuk itikadın durumu ile hakkı bilmemenin durumunu beyan etmek üzere bu iki misali vermiştir. Bu da kendilerine gazap edilenler ile doğru yoldan sapıtanların durumuna benzer. Azap gelip kendisini buluncaya kadar bâtıl üzere kalmayı kararlaştırmış kimse ile hidâyet yolunu bir türlü göremeyen doğru yoldan şaşırmış kimsenin durumuna benzer.

Pek büyük Allah'tan dünya hayâtında ve ahirette sabit olan sözle bizlere sebat vermesini, kitaba ve sünnete sımsıkı sarılmayı nasip buyurmasını dileriz.][809]

808 Cahillik/bilgisizlik iki türlüdür: Bir basit cahillik: Bilmesi gereken bir şeyi bilmemek demektir. Diğeri ise mürekkep cahillik olup vakıa ile örtüşmeyen kesin bir inanca sahip olmak demektir. Şerif Ali el-Cürcânî. Ta'rîfât (Çeviren).

809 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 74-75.

يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِۚ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِمِينَۙ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ ﴿٢٧﴾

27. "Allah, iman edenlere dünya hayâtında da âhirette de sağlam söz üzere sebat verir. Allah zulmedenleri şaşırtır. Allah, ne dilerse yapar."

Tefsiri:

[Sahih'te ondan sabit olduğuna göre ölüye kabrinde soru sorulacak, ona: Rabbin kim, dinin ne, nebin kim diye sorulacaktır. Şanı yüce Allah da iman edenlere o sabit/sağlam söz ile sebat verecek, böyle bir kişi Rabbim Allah'tır, dinim İslâm'dır, peygamberim Muhammed'dir diyecektir. Ona: Peki aranızda peygamber olarak gönderilen bu adam hakkında ne diyorsun denilecek. Mümin kişi: O Allah'ın kulu ve Rasûlüdür. Bize apaçık delillerle ve hidâyetle gelmiştir. Biz de ona iman ettik ve ona tabi olduk diyecektir. İşte yüce Allah'ın: *"Allah iman edenlere dünya hayâtında da ahirette de sağlam söz üzere sebat verir."* buyruğunun tevili budur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de bu âyet-i kerimenin kabir azabı hakkında nazil olduğuna dair rivâyet sahih olarak gelmiştir.[810] Aynı şekilde münafık da konuşur ve hı hı, bilemiyorum, insanların bir şeyler söylediklerini işittim, ben de onu söyledim diyecek. Bunun üzerine başına demirden bir balyoz ile vurulacak. O da insandan başka her şeyin işiteceği büyük bir feryad ile feryad edecektir.[811] Yine ondan sahih'te sabit olduğu üzere şöyle dediği nakledilmektedir: "Eğer ölenlerinizi gömmeme ihtimaliniz olmasaydı Allah'tan benim işittiğim gibi kabir azabından sizlere de bir şeyleri işittirmesini dileyecektim."[812]

Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih'te sabit olduğuna göre o Bedir günü müşriklere onları kör kuyuya attıktan sonra seslenmiş ve (etrafındaki-

810 İmam Ahmed'in oğlu Abdullah, es-Sünne, II, 221; Taberi, XIII, 217'de Müseyyeb b. Rafi'den diye zikretmişlerdir. Ayrıca bu seleften birden çok kimse tarafından rivâyet edilmiştir. Hadisin "el-Merviyyat" sahibinin -Allah onu korusun- dediği gibi hasen kabul edilme ihtimali vardır.

811 Bu da el-Berâ ve diğerlerinin kabir azabı hakkındaki rivâyetlerinin birisinde yer alan bir ifadedir.

812 Müslim, 2867.

lere): "Benim söylediklerimi siz onlardan daha iyi işitiyor değilsiniz" buyurmuştu.[813] Bu husustaki rivâyetler pek çok ve yaygındır. Allah en iyi bilendir.][814]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hadisin lafızlarından birisinde de şöyle denilmektedir: "Ona iki melek gelir. Onu oturtur ve ona: Rabbin kim derler. O Rabbim Allah'tır der. Melekler ona: Dinin ne derler. O dinim İslâm'dır der. Yine ona: Aranızda peygamber olarak gönderilen bu adam nedir derler. O: O Allah'ın Rasûlüdür der. Melekler: Peki bunu nereden biliyorsun derler. O: Ben Allah'ın kitabını okudum. ona iman ettim ve onu tasdik ettim der. İşte yüce Allah'ın: *"Allah iman edenlere dünya hayâtında da ahirette de sağlam söz üzere sebat verir. Allah zulmedenleri şaşırtır. Allah ne dilerse yapar."* buyruğu bunu ifade eder. (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: Bunun üzerine semadan bir münadi: Kulum doğru söylemiştir. Haydi cennette onun için bir yatak hazırlayın. Ona cennetten bir elbise giydirin ve ona cennete açılan bir kapı açın diyecek. Böylelikle ona cennetin hoş ve güzel kokularından gelecek. Gözünün uzanabildiği kadar ona genişlik verilir. Sonra kâfirin de ölümünü sözkonusu etti ve şunları söyledi: Ruhu cesedine iade edilir. Ona iki melek gelerek onu oturturlar. Ona: Rabbin kim derler. O hı hı. bilmiyorum der. Melekler ona: Dinin ne derler: O hı hı bilmiyorum der. Bunun üzerine semadan bir münadi şöyle seslenir: Kulum yalan söylemiştir. Cehennemden ona bir döşek hazırlayın, ona cehennemden elbise giydirin. ona cehenneme açılan bir kapı açın. Böylelikle cehennem sıcağından ve deri gözeneklerinden işleyen hararetinden gelir. Kabri onun üzerine o kadar daraltılır ki kaburga kemikleri birbirine geçer. Sonra Allah ona beraberinde demir bir balyoz bulunan görmez ve işitmez bir (azap meleği)ni gönderir. Eğer o balyozla bir daha bir darbe vurulacak olursa toprak oluverir. O balyozla ona bir darbe indirir ki sekaleyn dışında doğu ile batı arasındaki herkes bunu işitir. Ve derhal toprak olur. Sonra tekrar ona ruh iade edilir."[815]

İşte hadis ruhun cesede tekrar iade edileceğini, kaburga kemiklerinin birbirine gireceğini açıkça ifade etmektedir. Bu ise azabın hem ruh hem beden için birlikte sözkonusu olacağı noktasında apaçıktır.

813 Bu hadis Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Bedir'de ölüp kör kuyuya atılan müşrikler ile konuşması hakkındadır. Hadis Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir.

814 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 273-287. V. 524. XXIV. 379: Câmiu'l-Mesâil. III. 35 -sadece nüzul sebeplerini zikrederek-

815 İşte bu Berâ b. Azib'in bilinen uzunca hadisidir.

Ruhun kabzedilmesi. kabir sorgusu. nimet ve azabı hususunda Bera'nın rivâyet ettiği hadisin bir benzeri de rivâyet edilmiş olup bunu Ebu Hureyre rivâyet etmiştir. Onun rivâyet ettiği bu hadis Müsned'de ve başka kaynaklarda yer almaktadır. Ayrıca bunu Ebu Hâtim İbn Hibban Sahih'inde[816] Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan diye rivâyet etmiştir. Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ölü kabrine konulduğu zaman onu bırakıp geri döndüklerinde (cenazesine gelenlerin) ayak seslerini dahi işitir. Ölen kişi mü'min ise namaz başının yanında. oruç sağında, sadaka/ve zekat solunda durur. Sadaka akrabalık bağını gözetmek. iyilik ve ihsanları gibi hayırlı işleri de ayaklarının ucunda bulunur. Melekler baş tarafından onun yanına yaklaşırlar. Namaz: Benim bulunduğum yerden girişiniz olmaz diyecek. Sonra sağ tarafından yanına gelinir. Oruç da: Benim bulunduğum taraftan girişiniz yok der. Arkasından sol tarafından yanına gelinir. Bu sefer zekat: Benim bulunduğum taraftan da girişiniz yok der. Ayakları tarafından ona gelinir. Sadaka, akrabalık bağını gözetmek, maruf ve iyilik gibi hayırlı işler de: Bulunduğumuz taraftan giriş yok derler. Bu sefer ona otur der. Oturduğu vakit de güneşin batmak üzere olduğu ona gösterilir. Bu sefer: Beni bırakın da namaz kılayım der. Onlar: Sen namaz kılacaksın derler. Bize sana soracağımız soruların cevabını ver. Hani aranızdaki bu adam vardı ya onun hakkında ne dersin? Onun hakkında ne şekilde şahitlik edersin? O: O Muhammed'dir, onun Allah'ın Rasûlü olduğuna şahitlik ederiz. Allah'tan bize hakkı getirmiştir. Ona: Sen bu inanç üzere yaşadın. inşaallah bu inanç üzere ölümden sonra diriltileceksin denilir.

Sonra ona cennete açılan bir kapı açılır. İşte bu senin oturacağın yer ile Allah'ın orada senin için hazırladıklarıdır denilir. Böylelikle sevinci daha da artar. Sonra kabrinde ona yetmiş arşın genişlik verilir ve kabri onun için aydınlatılır. Ceset de ilk olarak başlatıldığı şeyden bir daha iade edilir. Onun ruhu cennet ağaçlarında konup yiyen kuşların içine konulur. İşte yüce Allah'ın: *"Allah, iman edenlere dünya hayâtında da âhirette de sağlam söz üzere sebat verir. Allah zulmedenleri şaşırtır. Allah, ne dilerse yapar."* (Âyet 27) buyruğu da bunu anlatmaktadır.][817]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾

816 Abdürrezzak. Mûsânef. 6703: İbn Ebu Şeybe. III. 383: Taberi. Tefsir. XIII. 215-216: Hakim. I. 379-380: İbn Hibban. -el-İhsan-. 3113: Hadis yüce Allah'ın izni ile hasendir.

817 Mecmû'u'l-Fetâvâ. IV. 288-290.

28. "Allah'ın nimetini küfür ile değiştiren ve kendi kavimlerini helak yurduna sokanları görmez misin?"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın emir ve buyruklarını yerine getirme nimetini ihsan buyurmayıp kâfir olup isyan edinceye kadar yardımından mahrum bıraktığı kimseler ise Allah'ın nimetini küfür ile değiştirdiklerinden ötürü bedbaht olmuş kimselerdir. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Allah'ın nimetini küfür ile değiştirenleri ve kendi kavimlerini de helak yurduna sokanları görmez misin?"* buyruğunda olduğu gibi.][818]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Âlemin ahvalini okuyan bir kimse açıkça şunu görecektir: Şanı yüce Allah yeryüzünde bulunanlara onu peygamber olarak göndermek sûretiyle ihsan etmiş olduğu nimetten daha büyük bir nimet göndermemiştir. Onun risaletini reddeden kimseler ise şanı yüce Allah'ın haklarında: *"Allah'ın nimetini küfür ile değiştirenleri ve kendi kavimlerini helak yurduna sokanları görmez misin?"* buyurmuş olduğu kimselerdir. Bundan dolayı yüce Allah bu nimeti kabul eden kimseleri şükür ile nitelendirmekte ve: *"Biz böylece onların bir kısmını diğer bir kısmı ile denedik ki: Allah aramızdan bunlara mı lütfetti desinler diye. Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?"* (En'âm, 53) buyurmuştur.][819]

وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآئِبَيْنَ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾

33. "Mutat hareket ve özellikleri ile güneşi ve ayı size musahhar kıldı. Geceyi ve gündüzü faydanız için musahhar kıldı."

Tefsiri:

[Yine yüce Allah: *"Mutat hareket ve özellikleri ile güneşi ve ayı size musahhar kıldı. Geceyi ve gündüzü de faydanız için musahhar kıldı. O size kendisinden istediğiniz şeylerin hepsinden verdi. Eğer Allah'ın nimetini topluca saymak isteseniz dahi siz onları sayamazsınız. Gerçekten insan çok zulmedici ve nankördür."* buyurmaktadır. Bilindiği gibi yüce Allah'ın güneşi, ayı, geceyi ve gündüzü yaratmasında Âdemoğullarının yararlanmasından birçok hikmetleri de vardır. İşte yüce Allah'ın: *"Geceyi içinde dinlenmeniz için yaratan O'dur."* (Yunus, 67); *"İbret*

818 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI. 357.
819 el-Cevâbu's-Sahîh, V. 88.

ve öğüt almak yahut şükretmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren O'dur." (Furkan, 62) buyruklarında olduğu gibi. Bunlarda başka hikmetler de vardır.][820]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Mutat hareket ve özellikleriyle güneşi ve ayı size musahhar kıldı.*" buyruğundaki "eddaib: mutat hareket ve özelliklere sahip" kelimesi "daim" lafzının bir benzeridir. Zaten be ve mim harfleri birbirine yakındır. Lâzib (yapışkan) ve lâzım da bu türdendir. İbn Atiyye: "Daibeyn" lafzını devamlı ve sürekli diye açıklamıştır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine ağlayıp gözyaşı dökerek şikâyette bulunan deve sahibine: "Şüphesiz bu deve bana senin onu hep aç bırakıp sürekli çalıştırdığını şikâyet etti"[821] sözlerindeki "tüdibuhi" lafzı onu sürekli çalıştırıp hizmetinde kullanıyorsun demektir. (İbn Atiyye devamla) dedi ki: Âyetin zahirine göre buyruğun anlamı onlar sürekli doğup batarlar şeklindedir. Bu doğup batışları arasında ise insanlar için menfaatleri sayılamayacak kadar çoktur. Taberi'nin Mukatil b. Hayyan'dan İbn Abbas'a varan merfu isnadı ile şöyle dediğini nakletmektedir:[822] İbn Abbas dedi ki: Yani bunlar sürekli olarak Allah'a itaat ederler. (İbn Atiyye devamla) dedi ki: Eğer bu görüşten maksat itaatin onların musahhar kılınışlarına boyun eğmeleri ise bu zaten yüce Allah'ın: "*Mûsâhhar kıldı*" buyruğundaki itaatin kapsamı içerisinde bulunan bir şeydir. Eğer bununla beşerden olan kulların itaati gibi güç yetirilebilen bir itaat kastediliyor ise bunun kastedilme ihtimali uzaktır.[823]

Derim ki: Hayır, bu uzak bir ihtimal değildir. Aksine değişik yerlerde zikredildiği üzere pek çok delil buna delalet etmektedir. Aralarında Beğavi'nin de bulunduğu bir kesim de şöyle demiştir[824] Beğavi'nin lafzı şu şekildedir: "Daibeyn: Allah'ın kullarının maslahatlarına ait olan hususlar hakkında aralıksız olarak akıp dururlar, devam ederler" demektedir. İbn Abbas dedi ki: Onların daib oluşları Allah'a itaatteki devamlılıklarıdır.

Ebu'l-Ferec'ın lafzı da şu şekildedir:[825] Onlar bitki ve buna benzer yararlı oldukları şeylere yararlı olmakta mutat ve devamlıdırlar. Bunu aralıksız sürdürür-

820 el-Cevâbu's-Sahîh, I, 431.
821 Ebu Davud, 2549; Ahmed, I, 204-205. Hadis sahihtir.
822 İbn Cerir, XIII, 225
823 İbn Atiyye, VIII, 247-248.
824 Beğavi, III, 29.
825 Zâdu'l-Mesir, IV, 364.

ler. (İbnu'l-Cevzi devamla) dedi ki: "Duûb" ise bir şeyin kendisinde görülegelen adeti üzere devam edip gitmesi demektir.

Derim ki: Onların "deeb"leri adetleri ve ısrar ile sürdürdükleri amelleri anlamına geliyor ise o vakit maksat da şu olur: Bunlar da amellerinde onlara benzemişlerdir. Dolayısıyla cezalarında da onlara benzeyeceklerdir. Dolayısıyla onları çepeçevre kuşatan ne ise bunlar da onunla öylece çepeçevre kuşatılmışlardır.][826]

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَٰذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾

35. "Hani İbrahim: Rabbim! Şu şehri emniyetli kıl. Beni de oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut demişti."

Tefsiri:

[İbrahim el-Halil de şöyle der: *"Beni de oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut. Rabbim çünkü onlar insanlardan bir çoğunu saptırdılar."* Putlara tapıcılar hakkında onların kainatı yarattıklarına yahut da yağmuru indirip bitki yeşerttiklerine ya da canlıları yarattıklarına ya da daha başka şeyleri yaptıklarına inandıklarını zanneden bir kimse puta tapıcıları bilmeyen bir kişi demektir. Aksine putlara tapanların putlarına tapmaktan maksatları tıpkı kabirleri ortak koşan kimselerin kendilerince tazim olunan kabirleri ortak koşma maksatları ile hristiyanların bir takım şefaatçiler aracılar ve vesileler edindikleri azizlerin kabirlerine gitmekten gözettikleri maksatlarıyla aynıdır. Hatta sahih nakil ile bizde sabit olduğuna göre kabirlere secde eden bir takım kimseler arasından putlara tapıcılardan bir çoğunun yaptıklarından fazlasını yapanlar da vardır. Müslüman bir kimseye ise şunu bilmek yeterlidir: Şanı yüce Allah eğer bir şeyi haram kılmış ise mutlaka o ya katıksız kötülüktür yahut kötülüğü daha baskındır. Maslahatı katıksız yahut daha baskın olan bu ise yüce Allah meşru kılmıştır. Çünkü rasûller maslahatları elde edip onları tamamlamak, kötülükleri işlemez hale getirip onları azaltmak için gönderilmişlerdir.][827]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

826 en-Nübuvvât, 251-252.
827 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 178.

[Eğer bir kimse ihtiyacının böyle bir yolla karşılandığını ve şeyhinin kendisine müşahhas olarak göründüğünü ve buna benzer şeyleri iddia edecek olursa yıldızlara ve putlara tapanlar ile onlara benzer şirk ehli kimseler için de buna benzer olaylar cereyan etmektedir. Nitekim bu husus geçmişteki müşriklerden de bu zamandaki müşriklerden de mütevatir olarak (yoğun bir şekilde) nakledilmiş bulunmaktadır. Zaten bu olmamış olsaydı putlara ve benzerlerine ibadet olunmazdı. İbrahim el-Halil (aleyhisselâm) da: *"Beni de oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut. Rabbim çünkü onlar insanlardan bir çoğunu saptırdılar."* demişti.][828]

رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٦﴾

36. "Rabbim çünkü onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık kim bana uyarsa işte o bendendir. Kim de bana isyan ederse; gerçekten sen günahları bağışlayansın, Rahimsin."

Tefsiri:

[İbrahim el-Halil: *"Rabbim çünkü onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar."* buyuruyor. Hiçbir kimse onların: Şüphesiz putlar yaratır, hayât verir, rızık getirir dediklerini söylememiştir. Aksine onlar o putlara müşriklerin tazim olunan kabirlere yönelmeleri, hristiyanların azizlerin sûretlerine yönelmeleri ve böylelikle onları şefaatçi, aracı ve vesile edinmeleri türünden onlara duydukları ihtiyaç sebebi ile ibadet etmişlerdir.][829]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da İbrahim el-Halil'in putlar hakkındaki: *"Rabbim çünkü onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar."* demesine benzer. Böylelikle saptırmayı onlara nisbet etmiş olmaktadır. Saptırmak ise putların saptırdığı kimselere verdikleri zararlarıdır. Yüce Allah'ın: *"Zarara uğratmaktan başka bir şeylerini de artırmadılar."* (Hud. 101) buyruğu da böyledir.][830]

828 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 90.
829 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye. 174.
830 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 274.

رَبَّنَآ إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ
رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ
الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾

37. "Rabbimiz, ben zürriyetimden bir kısmını senin mukaddes evinin yanında ekin bitmez bir vâdiye yerleştirdim. Rabbimiz, namazı dosdoğru kılsınlar diye. Artık Sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir ve şükrederler umuduyla kendilerini bir takım meyvelerle rızıklandır."

Tefsiri:

[İbrahim (aleyhisselâm) Mekke ahâlisine dua ederek şöyle demişti: ""*Rabbimiz, ben zürriyetimden bir kısmını senin mukaddes evinin yanında ekin bitmez bir vâdiye yerleştirdim. Rabbimiz, namazı dosdoğru kılsınlar diye. Artık Sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir ve şükrederler umuduyla kendilerini bir takım meyvelerle rızıklandır. "Rabbimiz, doğrusu Sen, neyi gizler ve neyi açıklarsak (hepsini) bilirsin. Zaten yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. "Bana ihtiyarlığıma rağmen İsmail'i ve İshâk'ı bağışlayan Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbim elbette duayı işiten (ve kabul eden)dir.*" (Âyet 37-39).

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de yüksek sesle Allah'ı andıkları zaman ashabına şöyle demişti: "Ey insanlar! Kendinize acıyınız. Çünkü sizler ne sağır ne de gaib birisine dua ediyorsunuz. Sizler ancak her şeyi işiten ve pek yakın kimseye dua ediyorsunuz. Şüphesiz sizin kendisine dua ettiğiniz herhangi birinize devesinin boynundan bile daha yakındır."[831] Bu oldukça geniş bir bahistir.][832]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i peygamber olarak gönderince orayı (beyt-i haramı) haccetmeyi herkese vacip/farz kıldı. Bu sebeple yeryüzünün doğularından ve bâtılarından bütün ümmetler orayı haccetmek için geldi. İsmail'in ve annesinin suyundan içtiği kuyu ise zemzem kuyusudur. Kuyu ile ilgili hadis Müslim'in Sahih'inde İbn Abbas'dan zikredilmiş bulunmaktadır. O dedi ki: Kadınlar arasında ilk kuşak kullanan kadın İsmail'in annesidir. Onlar da o zamandan itibaren kuşak kullanır oldular. Kendisi Sare'nin izlerini görmemesi için kuşak edinmişti.

831 Buhârî, 6384; Müslim, 2704.
832 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 438-439.

Sonra İbrahim onu ve onunla birlikte süt emzirmekte olduğu oğlu İsmail'i getirip Beyt'in yanına zemzemin üst tarafındaki mescidin yukarılarında bir ağacın yanına bıraktı. O gün için Mekke'de kimse yoktu. Mekke'de su da yoktu. Onun yanına içinde hurma bulunan bir çıkın ile içinde su bulunan bir kırba bırakmıştı. Sonra İbrahim arkasını dönüp gitti. İsmail'in annesi arkasından gitti ve: Ey İbrahim! Bizi bu vadide bırakıp nereye gidiyorsun? Burada ne insan var ne de bir şey demişti. Bu sözlerini ona defalarca söylediği halde İbrahim ona dönüp bakmıyordu. Sonunda ona: Böyle yapmanı sana Allah mı emretti dedi. İbrahim evet deyince İsmail'in annesi: O halde o bizi zayi etmez dedikten sonra geri döndü.

İbrahim de yoluna koyuldu. Nihâyet tepenin yanına onların onu görmeyecekleri bir yere geldiğinde yüzünü kabeye döndü. Sonra da bu duaları yaparak: "*Rabbimiz ben zürriyetimden bir kısmını senin mukaddes evinin yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim... Şükrederler umuduyla kendilerini bir takım meyvelerle rızıklandır.*" diye dua etti.

İsmail'in annesi İsmail'i emzirmeye ve o sudan içmeye koyuldu. Nihâyet kırbadaki su bitti. Kendisi de oğlu da susayınca oğlunun kıvranmakta olduğunu da görünce oğlunu bu halde görmek istemediğinden ötürü kalkıp gitti. Safanın bulunduğu toprakta kendisine en yakın bir tepe olduğunu gördüğü için gidip o tepenin üzerine dikildi. Sonra vadiye dönüp kimseyi görür mü diye bakmaya koyuldu. Kimseyi göremedi. Safadan aşağıya indi. Nihâyet vadiye gelince gömleğinin ucunu kaldırdı. Sonra oldukça yorgun bir kişinin koşması gibi koştu. Nihâyet vadiyi aştı. Arkasından Merveye geldi. Mervenin üzerinde durdu ve kimseyi görür mü diye baktı. Kimseyi göremedi. Bunu yedi defa yaptı.

İbn Abbas dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "İşte bundan dolayı insanlar o iki tepe arasında say ederler."

Mervenin üzerine çıkınca bir ses işitti. Kendi kendisine sus dedi. Yine bir ses işitti. Bu sefer: Eğer senin imdadımıza yetişecek imkânın varsa sözünü işittirdin dedi. Derken zemzemin bulunduğu yerde bir melek görüverdi. Melek topuğuyla orayı eşeledi -yahut kanadıyla dedi-. Nihâyet su çıktı. O suyun etrafını açmaya ve eliyle şöyle yapmaya sudan avucuyla kırbasına doldurmaya başladı. O ise avuçladıkça coşup duruyordu. İbn Abbas dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Allah İsmail'in annesine rahmet buyursun. Eğer zemzemi kendi haline bırakıp o sudan avuçlamamış olsaydı o sürekli kaynayıp duran bir pınar gözesi olacaktı."

(İbn Abbas devamla) dedi ki: Kendisi de içti, çocuğuna da süt emzirdi. Melek ona: "Kaybolacağız diye korkmayın. Çünkü Allah'ın evi burada (kurulacak)dır. Onu bu çocuk ve babası bina edecektir. Şüphesiz Allah da bu evin halkını zayi etmeyecektir." Beyt (in yeri) ise yerden yüksekçe bir tümsek gibi duruyordu. Seller gelip onun sağından ve solundan (toprakları) alıp götürüyordu."[833] Ve hadisin geri kalan kısmını zikretti.][834]

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحٰقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾

39. *"Bana ihtiyarlığıma rağmen İsmail'i ve İshak'ı bağışlayan Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbim elbette duayı işitendir."*

Tefsiri:

[İbrahim (aleyhisselâm)'ın: *"Doğrusu Rabbim elbette duayı işitendir"* sözünde geçen "işitmek" ile buradan maksat özel işitmedir. Bu da cevap vermek ve kabul etmek anlamındaki işitmektir. Yoksa genel anlamıyla işitmek değildir. Çünkü o zaten işitilmek özelliğine sahip her şeyi işitendir. Böyle olduğuna göre burada da dua ibadet olan dua ve istekte bulunmak için yapılan duadır. Şanı yüce Allah'ın onu işitmesi ise bu övgüleri dolayısıyla ona sevap vermesi ve onun isteklerini kabul buyurmasıdır. Buna göre o bunu da ötekini de işitendir.][835]

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾

40. *"Rabbim beni ve zürriyetimden gelecekleri de namazı dosdoğru kılanlardan eyle. Rabbimiz duamı kabul buyur."*

Tefsiri:

[İbrahim: *"Rabbim beni ve zürriyetimden gelecekleri de namazı dosdoğru kılanlardan eyle"* diyerek yüce Allah'tan kendisini namaz kılanlardan eylemesini istemiş olmaktadır. Böylelikle namaz kılanı namaz kılan kişi yapanın Allah olduğu bilinmiş olmaktadır.][836]

833 Buhârî. 3364.
834 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 213-217.
835 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 14.
836 Minhâcü's-Sünne. I. 461-462.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbrahim el-Halil dedi ki: *"Rabbim beni ve zürriyetimden gelecekleri de namazı dosdoğru kılanlardan eyle. Rabbimiz duamı kabul buyur. Rabbimiz ... ana babamı ve bütün iman edenleri bağışla"* diyerek şanı yüce Allah da onu namaz kılanlardan kendisini kıldığı açıkça görülmektedir.][837]

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

41. "Rabbimiz hesabın görüleceği gün beni, ana babamı ve bütün iman edenleri bağışla."

Tefsiri:

[İbrahim el-Halil babasına dua etmiş ve onun için bağışlanma dilemiştir. Nitekim yüce Allah onun: *"Rabbimiz hesabın görüleceği gün beni, ana babamı ve bütün iman edenleri bağışla."* demiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz de İbrahim'e uyarak Ebu Talib'e mağfiret dilemek istemiş, bazı müslümanlar da kendi akrabaları için mağfiret dilemek istemişti. Bunun üzerine yüce Allah da: *"O çılgın ateşlikler oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra akrabaları dahi olsalar müşriklere peygamberin de mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir."* (Tevbe, 113) buyruğunu indirdi.

Daha sonra yüce Allah İbrahim'in mazeretini sözkonusu ederek şöyle buyurmaktadır: *"İbrahim'in babasına mağfiret dilemesi ancak ona verdiği bir sözden dolayı idi. Ama onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim çokça yalvarıp yakaran ve gerçekten yumuşak huylu idi. Allah bir kavme hidâyet verdikten sonra sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmedikçe onları saptırmaz."* (Tevbe, 114-115) buyurdu.

Buhârî'nin sahihinde de Ebu Hureyre'den sabit olduğuna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İbrahim kıyamet gününde babası Azer ile -Azer'in yüzü üzerinde toz ve siyahlık bulunduğu halde- karşılaşacak. İbrahim ona: Ben sana bana itaatsizlik etme dememiş miydim diyecek. Bu sefer babası ona: Artık bugün sana itaatsizlik etmeyeceğim diyecek. İbrahim de şöyle diyecek: Rabbim sen bana ölümden sonra diriltilecekleri gün beni mahçup etmeyeceğini vaad etmiştin. Bu uzak olasıca babamdan dolayı mahçubiyetten daha büyük hangi mahcubiyet olur diyecek. Yüce Allah şöyle buyuracak: Şüphesiz ben

837 Minhâcü's-Sünne, V. 307.

cenneti kâfirlere haram kılmışımdır. Sonra şöyle denilecek: Ayaklarının altına bir bak. Bakınca ne görsün. O (kana) bulanmış bir erkek sırtlan gibi ayaklarından yakalanıp cehenneme atılacak."[838]

Bunun böyle olmasının sebebine gelince, babası müşrik olarak öldüğünden ötürü İbrahim (aleyhisselâm)'ın Allah nezdindeki değer ve itibarının büyüklüğüne rağmen mağfiret dilemesinin ona bir faydası olmamıştır.][839]

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾

46. "Gerçekten onlar tuzaklarını kurmuşlardı. Onların tuzaklarının cezası Allah katındadır. Hem onların tuzakları dağları yerinden oynatamaz ki."

Tefsiri:

Yüce Allah'ın: *"Hem onların tuzakları dağları yerinden oynatamaz ki"* buyruğundaki "litezule" kelimesi ikinci olarak "letezulu" diye de okunmuştur.[840] Bunlar biri olumlu diğeri olumsuz olmak üzere iki meşhur kıraattir. Her bir kıraatin de doğru bir manası vardır.[841]][842]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Sen insanları, kendilerine o azabın geleceği gün ile korkut. (O gün) zâlimler şöyle diyecekler: "Rabbimiz bizi yakın bir müddete kadar geciktir de Senin çağrını kabul edelim. Peygamberlere uyalım." Halbuki daha önce siz, kendiniz için hiçbir zeval yoktur, diye yemin etmemiş miydiniz? Hatta siz, kendilerine zulmedenlerin yurtlarında yerleştiniz. Onlara neler yaptığımız da sizin için apaçık ortaya çıktı. Size birçok misaller de gösterdik. Gerçekten onlar tuzaklarını kurmuşlardı. Onların tuzaklarının cezası Allah katındadır. Hem onların tuzakları dağları yerinden oynatamaz ki."* (Âyet 44-46) buyurmaktadır. Burada iki kıraat var-

838 Buhârî. IV. 169.

839 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 145-146.

840 Kisai birinci lamı fethalı ikincisi merfu olmak üzere "letezulu" diye okumuş olup diğer kıraat imamları ise birinci lamı kesreli. ikinci lam fethalı yani litezule diye okumuşlardır. Ebu'l-İz. İrşadül Mübtedi. 394.

841 "Litezûle" kıraatinin manası mealde verildiği gibidir. "Letezûlü" kıraatinin manası da: "Şüphesiz onların tuzaklarından dolayı dağlar dahi yerinden oynar" şeklinde olur. (Çeviren)

842 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 381-382.

dır. Kıraat imamların çoğunluğu lam harfinin nasb ile "litezule" diye okurlar. Bu ise nefye delalet eder. Yani onların hile ve tuzakları dağları yerinden oynatamaz. Birileri de bunu ref ile olumlu olarak "letezulu" diye okumaktadır. Yani onların hile ve tuzaklarından dağlar yerinden oynar. Bu Basralıların takdiri ifadelerine göre böyledir. Kufeliler ise: "Onların hile ve tuzaklarından ancak ... yerinden oynar" takdirinde bulunurlar. Her iki kıraatin de doğru bir manası vardır. Nitekim bu başka bir yerde genişçe açıklanmıştır. Şanı yüce Allah'ın: *"Dağları yerinden oynatamaz ki"* buyruğu: *"Muhakkak ki Allah göklerle yeri zeval bulmasınlar diye tutar. Eğer zeval bulsalar andolsun ki ondan başka hiçbir kimse onları tutamaz."* (Fatır, 41) buyruğu gibidir.

Lebid'in: "ألا كل شيء ما خلا الله باطل: Haberiniz olsun ki Allah'ın dışındaki her bir şey bâtıldır" ifadeleri de bu türdendir.

Osman b. Maz'um (radıyallâhu anh) da o bunu okurken doğru söyledin demişti. Sonra da: "..." ve her bir nimet de kaçınılmaz olarak zeval bulacaktır" deyince bu sefer Osman ona: İşte yalan söyledin. Çünkü cennetin nimetleri asla zeval bulmaz demişti.[843]

Şanı yüce Allah'ın: *"Kendiniz için hiçbir zeval yoktur."* buyruğu ile *"dağları yerinden oynatamaz ki"* buyruğu: *"Gökleri ve yeri zeval bulmasınlar diye tutar."* buyruklarından maksat "hareket etmeleri" değildir. Çünkü onlar da hareket ediyorlardı, gezegenler de hareket etmektedir. Hatta gezegenlerin bulundukları felekler (yörüngeler) dahi hareket halindedir.

Zâle: Zeval buldu, yerinden oynadı fiili lazım/geçişsiz de "kâne"nin benzerlerinden olmak üzere eksik bir fiil olarak da kullanılır. Lazım/geçişsiz kullanımda mazi zale muzari yezulü mastarı da "zeval" diye gelir. Yüce Allah'ın: *"Zeval bulmasınlar."* ve: *"Sizin için zeval yoktur"* ile *"Hem onların tuzakları dağları yerinden izale edemez/oynatamaz ki."* buyruklarında olduğu gibi. Güneş zevale erdi, erer (zalet tezulü zevalen) kullanımı da bunun gibidir. Yoksa onun zeval bulmasından maksat hareketi değildir. Çünkü güneş doğduğundan batışına kadar gözün görüşüne göre hep hareket halindedir. Dolayısıyla en yüksek noktadan aşağıya doğru kaymadıkça "zeval buldu" denilmez. İnsanların tepelerine kadar yükseldiği vakit en yüksek noktasına gelmiş olur ki bu da zevalden önceki zamandır. İşte bundan sonra aşağı doğru kayıp meylettiği zaman "zâlet: zevale erdi" denilir. Zevalden önce ise güneş hakkında: Kadkame kaimuzzahira denilerek bu durum "kıyam" lafzı ile ifade edilir. Diğeri ise kayışı anlatan bir lafız olarak "zeval" lafzı kullanılır.

843 Kaynakları daha önce gösterildi.

Aynı zamanda güneşin yüksekte olduğunu anlatmak için "istivâ" lafzı da kullanılarak: "İsteveti'ş-şemsu" denilir. Zeval yerine "meyl etmek" de kullanılarak: "Maleti'ş-şemsu: Güneş (batıya doğru) kaydı" denilir.

Bu durumda "zeval" lafzı kemalden sonra eksikliğe yükselişten sonra alçalışa delalet eder. Daha önceden kendilerinin zevallerinin olmayacağına dair yemin edenlere gelince onlar ölmeyeceklerini kastetmiyorlardı. Çünkü böyle bir iddiayı aklı başında hiçbir kimse ifade etmez. Ancak onlar sahip bulundukları malın ve mülkün devamlı olacağını ve bunun bir türlü ellerinden gitmeyeceğini sanmışlardı ki bu da bâtıl bir kanaattir.

İşte bundan dolayı yarışta asla geçilmeyen Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in adba adındaki dişi devesi bir bedevinin binerek geldiği devesi tarafından geçilince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Dünyadan bir şeyi yükseltecek oldumu mutlaka onu alçaltması Allah'ın üzerindeki bir haktır" buyurmuştur.[844] İşte bundan dolayı dünyadan her ne yükselecek olursa şüphesiz Allah onu alçaltır. İşte bu da onun zevalinden dolayıdır.

Kendisi ile menfaati sürekli olacak bir şeyin kazanılmadığı "zâil: zail olan, zeval bulan"e de "bâtıl" adı verilir. Ölüm haktır, hayât da bâtıldır. Şüphesiz bâtıl hakkın zıttıdır. Hak var olan hakkında kullanılır. Bu durumda bâtıl yok olan demektir. Aynı şekilde menfaatli olup menfaati yok olana da denilir. Böylelikle bu durumda bâtıl fayda vermeyen şeyin yahut da faydası devamlı olmayan şeyin adı olur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Bir kimsenin oyalanıp eğlendiği her bir şey bâtıldır. Ancak yayı ile attığı bir ok yahut atını eğitmesi yahut da eşi ile oynaşması müstesnadır. Bunlar hakkın kendisidir."[845] şeklindeki Ebu Davud'un ve başkalarının Ömer (radıyallâhu anh)'dan diye rivâyet ettikleri hadis de yine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz bu adam bâtılı sevmez"[846] buyruğu da bu kabildendir. Bu ise kalıcı bir fayda sağlamayan şeydir. Kalıcı fayda ise ahirette faydalı olandır. Kısacası ahirette faydalı olmayan her bir şey bâtıldır. İsterse hali hazırda bir zevk ve lezzet versin. Çünkü o yok olup gider/zeval bulur ve kalıcı faydası olmayan bir şeydir. O halde o bu itibarla bâtıldır.

Şanı yüce Allah: *"Bu (böyledir). Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. Ondan başka taptıkları ise bizatihi bâtıldır."* (Hacc, 62) buyurmaktadır. İşte bu iki bakımdan bâtıldır. Birisi ilahlığı hak etmesinin sözkonusu olmaması açısından bâtıldır.

844 Kaynakları daha önce gösterildi.
845 Kaynakları daha önce gösterildi.
846 Kaynakları daha önce gösterildi.

Çünkü o ne bir fayda ne de bir zarar verir. Diğeri ise Allah'tan başkasına ibadet etmenin faydalı olmayacağıdır. Eğer dünya hayâtında bir sevgi varsa da kıyamet gününde: *"Kiminiz kiminizi inkâr edecek biriniz diğerine lanet edecektir."* (Ankebût. 25)][847]

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾

48. "O gün yer başka bir yerle değiştirilecektir. Gökler de (insanlar da) bir olan kahhar olan Allah'ın huzurunda toplanacaklardır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müslim'in rivâyetine göre Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yüce Allah'ın: *"O gün yer başka bir yerle değiştirilecektir, gökler de (insanlar da) bir olan kahhar olan Allah'ın huzurunda toplanacaklardır."* buyruğuna dair soru sordum ve o gün insanlar üzerinde nerede olacaklar dedim. O sırat üzerinde buyurdu."[848]

Buna göre yer değiştirilecektir. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğuna göre "insanlar üzerinde kimseye ait bir yapının alametin bulunmadığı beyaz undan yapılmış bir ekmek gibi bembeyaz bir yer üzerinde haşr olunacaklardır."[849]

İbn Mesud (radıyallâhu anh) dedi ki: "O üzerinde hiçbir günah işlenmemiş, haram yere hiçbir kan dökülmemiş. gümüş gibi beyaz bir yerdir. İnsanlar tek bir düzlükte toplanacak. göz onları iyice görecek. davetçi sesini onlara işittirecektir. Çıplak ayaklı, elbisesiz ve sünnetsiz olarak yaratıldıkları gibi geleceklerdir. O gün onlara oldukça zor ve sıkıntılı gelecek ve hatta terleri bir gem gibi çenelerine kadar gelecektir."[850]

Bazıları bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in merfu bir hadisi olarak da zikrederler.

847 el-Müstedrek Ala Mecmuil Fetava -baskı aşamasında-.
848 Müslim. VIII. 127 -Nevevi şerhi-
849 Buhârî. 6521: Müslim. 2790.
850 İbn Cerir. XIII. 249. 250: Hakim. IV. 570. İbn Kesir'de belirtildiği üzere Bezzar bunu merfu olarak rivâyet etmiş olmakla birlikte merfu rivâyeti sahih değildir. Fakat merfu hadis hükmündedir. Beyhaki mevkuf rivâyetinin sahih olduğunu söylemiştir.

Mücahid'den ve ondan başka seleften de böyle rivâyet gelmiştir.[851]

İşte bu hadis ve diğer rivâyetler insanların o değiştirilmiş arz üzerinde haşr edileceklerini açıklamaktadır. Kur'an-ı Kerim de buna muvafakat etmektedir. Yüce Allah'ın: *"O gün yer başka bir yerle değiştirilecektir. Gökler de (insanlar da) bir olan kahhar olan Allah'ın huzurunda toplanacaklardır."*

Onların mahşerde toplanıp hesaba çekilmeleri sırattan önce olacaktır. Çünkü sıratın üzerinde geçip kurtularak cennete varacaklardır. Cehennem ehli ise cehennemin içine düşeceklerdir. Nitekim hadislerde de böyle sabittir.

Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın az önce geçen hadisi de değiştirmenin onlar sırat üzerinde iken olacağına delildir. Ama Buhârî bu hadisi kaydetmemiştir. Muhtemelen o bu ve başka bir illet sebebi ile bu hadisi zikretmemiştir. Çünkü hadisin senedi ceyyiddir. Yahut da yer sırattan önce değiştirilecek, sırat üzerinde oldukları zaman da semavat değiştirilecek de denilebilir.

Yüce Allah'ın: *"Gökleri kitapların katlandığı gibi katladığımız günü (an)."* (Enbiya, 104) buyruğuna gelince, katlamak değiştirmekten farklıdır. Ayrıca yüce Allah: *"Gökler ise O'nun sağ eli ile dürülmüş olacaktır."* (Zümer, 67) buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerindeki rivâyete göre "O gökleri dürecek sonra onları sağ eline alacak sonra da: Ben el-Melik'im/mutlak egemenin, ben el-Cebbar'ım. Nerede cebbar diye geçinenler, nerede mütekebbirler buyuracaktır." Bir diğer lafzında da: el-Cebbar, semavatını ve arzını eline alacaktır" denilmektedir. Bu ifade birçok hadiste geçmektedir.

Göklerin dürülecek olması insanların kendi yerlerinde bulunmalarına aykırı değildir. Hadis-i şerifte onların göklerin dürülmesi esnasında -yerin başka bir yer ile değiştirileceği zaman hakkında rivâyet edildiği gibi- köprünün üzerinde olacaklarına dair bir husus yoktur. Her ne kadar yer ile alakalı rivâyet tenkit edilebilecek ise de şüphe olmayan husus şu ki: Yer de mutlaka değiştirilecek ve katlanıp dürülecektir.][852]

851 Bu görüşler İbn Cerir'de kaydedilmektedir.
852 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 202-203.

HİCR SÛRESİ

(Mekke'de inmiştir. 99 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

9. "Şüphe yok ki zikri Biz indirdik, onu koruyacak olan elbette Biziz."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye Tevrat ve İncil üzerinde yapılmış değişikliklere ve hristiyanların elinde bu incillerin lafızlarının Mesih'den mütevatir olarak geldiğine dair bir naklin bulunmadığı, aynı zamanda ne onlarda ne yahudilerde Tevrat'ın lafızları ile nebilerin nübüvvet sözlerine dair mütevatir bir naklin bulunmadığını ifade etmek bağlamında şunları söylemektedir:

[Bu ise mütevatir nakil ile lafızları göğüslerde hıfzedilip korunmuş Kur'an-ı Mecid'in durumunun aksinedir. Hatta ayrıca bir kitapta korunmuş olmasına dahi ihtiyacı yoktur. Nitekim yüce Allah: "*Şüphe yok ki o zikri Biz indirdik, onu koruyacak olan elbette Biziz*" buyurmaktadır.][853]

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾

29. "O halde onun yaratılışını tamamlayıp ona ruhumdan üflediğim zaman siz de derhal onun için secdeye kapanın."

853 el-Cevâbu's-Sahîh, II. 423.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"O halde onun yaratılışını tamamlayıp ona ruhumdan üflediğim zaman siz de derhal onun için secdeye kapanın."* (Âyet 29) buyruğunda secde etmeyi ona ruhundan üflemesi olayı ile alakalandırmıştır. O halde üstünlüğü gerektiren husus benzeri ibliste bulunmayan bu şerefli ve üstün manadır.][854]

فَسَجَدَ الْمَلَآئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾

30. "Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler."

Tefsiri:

[Yüce Allah iblis hakkında: *"Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler. İblis müstesnâ. O secde edenlerle beraber olmayı kabul etmedi."* (Âyet 30-31) buyurmakta ve onu ancak yüzçevirmek, büyüklenmek ve emre karşı gelmekle nitelendirmekte, bilgisizlikle nitelendirmemiş bulunmaktadır.][855]

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾

34. "O halde çık buradan. Çünkü sen artık kovulmuş birisin dedi.

35. Hiç şüphesiz kıyamet gününe kadar lanet senin üzerinedir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah iblisin bu gibi kimseler üzerinde bir otoritesinin bulunmadığını haber vermiş ve Hicr Sûresi'nde şöyle buyurmuştur: ""*O halde çık buradan. Çünkü sen artık kovulmuş birisin, dedi. Hiç şüphesiz kıyamet gününe kadar lanet senin üzerinedir.*" (Âyet 34-35); ""*Rabbim dedi, beni azdırdığından dolayı yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlara (sana isyan etmeyi) süslü göstereceğim, onları toptan azdıracağım. "Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ.*" (Âyet 39-40); *"Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz. Azgınlardan sana uyanlar müstesnâ."* (Âyet 42). Yüce Allah'ın:

854 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 6.
855 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 152.

"Azgınlardan sana uyanlar müstesna" buyruğu ise bu husustaki iki görüşün daha güçlü olanına göre munkatı bir istisnadır. Çünkü kulların hepsi aynı zamanda ibadet edenlerdir. Mabudlar değil.][856]

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾

40. "Ancak onlardan ihlasa erdirilmiş kulların müstesna."

Tefsiri:

[Şeytan: *"Onları toptan azdıracağım. Ancak onlardan ihlasa erdirilmiş kulların müstesna."* demişti. Bu ise onlara kendilerine zararlı olacak şer olanları emredip onların da ona itaat etmesi sûreti ile olur. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Zaten benim sizin üzerinizde hiçbir nüfuzum da yoktu. Yalnız ben sizi çağırdım, siz de çağrımı kabul ettiniz."* (İbrahim, 22) buyurmaktadır.][857]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte iblisin hali de budur. Çünkü o: *"Beni azdırdığından dolayı yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlara (sana isyanı) süslü göstereceğim ve onları toptan azdıracağım."* demişti. Böylelikle o yüce Allah'ın kendisini azdırdığını itiraf etmiş sonra da bu hal sebebi ile kendisinin de Adem'in soyundan gelenleri azdırmasını gerektiren bir gerekçe olarak ileri sürmüştür.][858]

قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾

41. "Buyurdu ki: Benim uymayı taahhüt ettiğim dosdoğru yol şu ki ..."

Tefsiri:

Şeyhulislâm Ahmed b. Abdülhalim b. Abdüsselâm b. Teymiyye el-Harrânî -Allah ona rahmet etsin, kabrini nurlandırsın, ona rahmet ihsan buyursun- dedi ki:[859]

856 Câmiu'l-Mesâil, II, 264.
857 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 569.
858 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 239-240
859 Bu fasılda geçecek olan hadis ve diğer rivâyetlerin kaynakları Leyl Sûresi'nde gösterilecektir.

[Lafız ve mana itibari ile birbirleriyle münasebeti ve benzerliği bulunan fakat anlamları birçok kimse için pek açık olmayan üç ayrı âyet vardır.

Bunlar yüce Allah'ın: *"Buyurdu ki: "Benim uymayı taahhüt ettiğim yol da şu ki: "Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz. Azgınlardan sana uyanlar müstesnâ."* (Hicr. 41-42).

"Doğru yolu göstermek Allah'a aittir ama o yollardan bazısı da eğridir." (Nahl, 9) buyrukları ile;

"Hidâyete iletmek şüphesiz ki Bize aittir. Ahiret de dünya da elbetteki Bizimdir." (Leyl. 12-13) buyruklarıdır.

İşte bu âyetlerin lafızlarında hidâyete götüren doğru yolu göstermenin Allah'a ait olduğu belirtilmektedir.

Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi ilk âyet hakkında diğer iki âyetten farklı olarak üç görüş zikretmektedir. Çünkü o diğer iki âyet ile ilgili olarak sadece bir görüş zikretmiştir. Sözkonusu ilk âyet hakkında şunları söylemektedir: Onlar (müfessirler) bu sözün manası hakkında üç farklı görüş ortaya koymuşlardır:

1. Bu buyruktan maksat ihlastır. Yani ihlas dara giden dosdoğru bir yoldur. *"Aleyye: uymayı taahhüt ettiğim"* lafzı da "ileyye: bana aittir" anlamındadır.

2. İkinci görüş: Bu karşılığını vermek bana ait olan bir yoldur. Çünkü ben herkesin amelini gözetlemekteyim. Onlara amellerinin karşılığını veririm.

Bu durumda buyruk tehdit anlamındadır. Bu da tartıştığın bir kimseye: Ben sana yolunu gösteririm" demene benzer. Ayrıca bu yüce Allah'ın: *"Çünkü Rabbin gözetlemededir."* (Fecr. 14) buyruğu gibidir.

3. Üçüncü görüş ise şudur: Bu dosdoğru olmasını üzerine aldığım bir yoldur. Yani ben gerekli açıklama ve delillendirme ile onun doğruluğunun teminatını veriyorum.

(İbnu'l-Cevzi) dedi ki: Katade ve Yakub bu buyruğu: "Haza sıratun aliyyun" bu pek yüksek bir yoldur diye okumuşlardır.

Derim ki: Bu görüşleri ondan önce Sa'lebi, Vahidi ve Beğavi de zikretmiş, ayrıca bunlar dördüncü bir görüş daha zikrederek -lafız Sa'lebi'nin açıklamasının muhtasarı olan Beğavi'ye ait olmak üzere- şöyle demişlerdir:

Hasan dedi ki: Bu bana ulaşan dosdoğru bir yoldur anlamındadır. Mücahid de şöyle demiştir: Hak bana döner. Dolayısıyla (kula düşen) o yolu başka bir tarafa yönelmeden dosdoğru izlemektir.

Ahfeş de şöyle demiştir: Yani dosdoğru yolu göstermek bana aittir. Kisai dedi ki: Bu buyruk tehdit ve korkutma anlamındadır. Bir kimsenin tartıştığı birisine: Ben sana yolunu göstereceğim. Yani benim elimden kurtulamazsın demesi gibidir. Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak Rabbin gözetlemededir."* (Fecr, 14) buyruğu da bunun gibidir.

Şu anlamda olduğu da söylenmiştir: Gerektiği gibi açıklamak delillerini ortaya koymak tevfik verip hidâyet etmek sûretiyle onun dosdoğru gitmesini sağlamak bana aittir.

Böylelikle bu üç görüşü ve Ahfeş'in de dosdoğru yola delalet edip göstermek bana aittir şeklindeki sözünü de zikretmişlerdir. Bu ise son görüşe benzemekle birlikte aralarında bir fark vardır. Çünkü o görüş: Delilleri ortaya koymak sûretiyle onun dosdoğruluğunu sağlamak bana aittir. Dolayısıyla o yolu izleyen kişi dosdoğru yol üzere bulunur demektir.

Diğeri ise: Gerekli delilleri ortaya koymak sûretiyle insanlara o yolu göstermek bana aittir demektir.

Her iki görüşe göre de o delilleri ortaya koymak sûretiyle dosdoğru yolu beyan etmiş, açıklamış olmaktadır. Fakat bir görüş o yola delalet etmeyi, diğer görüş ise onun üzerinde dosdoğru yürümeyi, yani onun dosdoğru oluşunu beyan etmeyi üzerine aldığını ifade etmektedir ki bu iki görüş de birbirinden ayrı değildir. Bundan dolayı -Allah en iyi bilendir- Ebu'l-Ferec bunu dördüncü bir görüş olarak zikretmemektedir.

Yakub ve diğerlerinden yani o pek yüksek bir yoldur anlamındaki diğer kıraati de zikretmişlerdir. Beğavî dedi ki: bazıları da onu: Kendisine zarar verilemeyecek kadar yüksek ve doğrudan saptırılmayacak kadar dosdoğrudur diye de ifade etmişlerdir.

Derim ki: Doğru görüş selef imamlarının görüşü -Mücahid'in ve benzerlerinin görüşü-dür. Çünkü onlar Kur'an'ın manalarını en iyi bilenlerdir. Özellikle Mücahid şöyle demiştir: Ben mushafı İbn Abbas'a başından sonuna kadar arz ettim. Her bir âyetin yanında onu durduruyor ve ona soru soruyordum.

Sevri de şöyle demiştir: Eğer tefsir sana Mücahid'den gelirse sana o yeter.

Şafii, Ahmed, Buhârî ve bunlara benzer imamlar da onun tefsirine itimat ederler. Hatta Buhârî sahihinde tefsir diye aktardığı nakillerin çoğunu Mücahid'den nakleder.

Hasan-ı Basri de tabiin arasında Basralıların en alimidir. Diğer taraftan Mücahid'den diye zikrettikleri rivâyetler ondan sabittir. Bu rivâyetleri İbn Ebu Hatim ve daha başkaları Verka'nın İbn Ebu Necih'den o Mücahid'den diye naklettiği tefsirden rivâyet etmişlerdir. Yüce Allah'ın: *"Benim uymayı taahhüt ettiğim dosdoğru yol şu ki."* buyruğu hakkında şunları söylemiştir: Hak Allah'a döner. Ve onun yolu hak üzeredir. Hiçbir tarafa eğilip bükülmez.

Katade'den de bunu kendi kıraatine uygun olarak tefsir ettiği rivâyet edilmiştir ki o da bunu "aliyyun" diye okurdu. Yani pek yüksek ve pek doğru demektir.

el-Mehdevi birinci âyet ile ilgili üç görüşten ikisini zikretmiş, ikincisinde ise el-Avfi'nin naklettiği rivâyeti ve bir diğer görüşü daha zikrederek şunları söylemiştir:

İbn Atiyye Hicr Sûresi'ndeki âyet hakkında Kisai'nin görüşünden başka bir görüş zikretmemiştir. Oysa bu, bu husustaki görüşlerin en zayıfıdır. Doğru manayı ise diğer kıraate bir tefsir olarak zikretmektedir. O seleften bir topluluğun "aliyyun mustakim: pek yüce ve dosdoğru" diye yükseklikten ve yüksek oluştan bir lafız olarak okumuşlardır. (Devamla) dedi ki: Bu okuyuşa göre bununla işaret ise ihlasa yapılmaktadır. Çünkü iblis ihlasa erdirilmiş olanları istisna etmiş, yüce Allah da ona: İşte bu ihlas pek yüksek ve dosdoğru bir yol olup sen azdırmaya çalışmak sûretiyle bu yolun gerçek izleyicilerine bir zarar veremezsin. (Devamla) dedi ki: İnsanların büyük çoğunluğu ise "aleyye mustakim: uymayı taahhüt ettiğin dosdoğru yol" diye okumuşlardır. Bu kıraate göre ise bununla insanların yoldan sapıp azmış ve ihlasa erdirilmiş kısımlarına ayrıldığına işaret edilmektedir. İşte iblis bu şekilde insanları iki kısma ayırınca yüce Allah da: *"Benim uymayı taahhüt ettiğim dosdoğru yol"* buyurmaktadır. Yani bu sonunda bana kadar ulaşan bir husustur. Araplar da bu hususta: "Senin yolun filanın üzerinedir, taahhüdündedir" derler ki, senin durumunu dikkate almak, sonunda ona ulaşacaktır, yani bu işi sonunda o yapacaktır, demektir. Bu da yüce Allah'ın: *"Muhakkak Rabbin gözetlemededir."* (Fecr, 14) buyruğuna yakındır. (Sonra da şunları) söylemektedir: Bu kıraate göre âyet-i kerime tehdit ihtiva eden bir haberdir.

Derim ki: Bu ne bu âyet-i kerime hakkında ne de benzerleri hakkında tefsir alimlerinden herhangi bir kimseden nakledilmemiş bir görüştür. Bunu ancak selefin anladığı bağlamın ve benzer buyrukların da delalet ettiği şekildeki âyetin manasını anlamakta açmaza düşünce Kisai ifade etmiştir.

Arap dili ise bu görüşe delalet etmemektedir. Çünkü kişi her ne kadar tehdit edip korkuttuğu kimseye: "Aleyye tarikuk: senin yolun benim üzerimedir, benim

taahhüdüm altındadır" dese bile hiçbir zaman senin yolun dosdoğrudur demez. Aynı şekilde tehdit ancak kötülük yapan kimselere yapılır. İhlasa erdirilmiş kimselere yapılmaz. Bu durumda yüce Allah'ın bu buyruğu nasıl insanların azgın ve ihlasa erdirilmiş kısımlarına ayrıldığına ve birilerinin izlediği yol ötekilerin yolundan ayrı olduğuna, birilerinin Allah'a ileten dosdoğru yolu izlerken öbürlerinin bu yoldan uzak yolu izlediklerine işaret olabilir?

Aynı şekilde yine başkasına tehditte bulunurken: "Tarikuke aleyye: Senin yolunu ben taahhüd ediyorum" sözünü ancak o durumda iken buna gücü yetmeyen kişi söyleyebilir. Fakat öbürü ise kendisi onu izleme imkânına sahip olduğu halde bizatihi oradan yürüyüp geçer. Tıpkı Medinelilerin Mekkelileri: Sizin yolunuz bizim üzerimizden geçer diye tehdit ettikleri gibi. Çünkü onlar da sizler Muhammed'i ve ashabını barındırdınız diye tehdit etmişlerdi. Ebu Cehil de Sa'd b. Muaz'a Sa'd Mekke'ye gittiği zaman şöyle demişti: Sizler gençleri barındırıp onlara yardım ettiğinizi ileri sürmüşken senin beyt'i güven ile tavaf edeceğini zannetmiyorum demiş Sa'd da: Eğer beni bu işten alıkoyacak olursan şüphesiz ben de senin için bundan daha ağır gelecek bir işi yapmana engel olurum. Çünkü senin yolun Medine'den geçer demişti.[860] Ya da buna benzer şeyler söylemişti.

Böylelikle onların ticaret maksadıyla Şam'a giderken izledikleri yollarının üzerlerinden geçtiğini ve işte o vakit onların yaptıklarına karşılık verme imkânını bulacaklarını zikretmektedir. Fakat bunun gibi bir mana yüce Allah hakkında söylenemez. Çünkü kulları nerede bulunurlarsa bulunsunlar Allah'ın kudreti onlara yeter. Nitekim cinler: *"Şunu da hiç şüphesiz bildik ki yeryüzünde Allah'ı asla aciz bırakamayız. Kaçmakla da onu asla acze düşüremeyiz."* (Cinn. 12) demişlerdi. Yüce Allah da: *"Siz yeryüzünde aciz bırakıcılar değilsiniz"* (Ankebût. 22) buyurmuştur.

Eğer Araplar onun zikrettiği sözü söyleyerek: "Tarikuke fi hazel amri ala fulan: Bu hususta senin yolun filanın üzerinden geçer" yani işin nihâyetinde ona varır diyorlarsa şüphesiz ki bu seleften Mücahid'in ve başkalarının tefsiri ile örtüşür. Nitekim Mücahid şöyle demiştir: Hak Allah'a döner. onun yolunu göstermek de ona aittir. Hiçbir tarafa sapmaz. Buna göre hak yolu göstermek Allah'a aittir. O da şanı yüce Allah'ın hakkında: *"Uymayı taahhüt ettiğim dosdoğru yol şu ki:"* buyurduğu sırati mustakim: dosdoğru yoldur. Nitekim diğer kıraat de bu şekilde tefsir edilmiştir.

860 Bunun kaynakları Nahl Sûresi'nde gösterilecek.

Her iki kıraatte de "sırat" şanı yüce Allah'ın mü'minlere namazlarında kendisinden dilemelerini emretmiş olduğu bu dosdoğru yoldur. Onlara şöyle demelerini emir buyurmuştur: *"Hidâyet eyle bizi dosdoğru yola. (Yani) gazaba uğrayanların ve yolunu sapıtanlarınkine değil de kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna."* (Fatiha. 6-7).

Şu buyruğunda izlenmesini tavsiye ettiği yol da odur: *"Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun. Başka yollara uymayın. Sonra sizi O'nun yolundan ayırırlar."* (En'âm. 153).

Onun bu sözü de daha önce sözü geçen ifadelere bir işarettir ki o da: *"Ancak onlardan ihlasa erdirilmiş kulların müstesna."* buyruğundadır.

Buna göre kulların dinlerini yalnız ona hâlis kılmak sûretiyle ona taabbüd etmeleri onun gösterdiği bir yoldur ve bu yol dosdoğru bir yoldur. Bundan dolayı bundan sonra: *"Muhakkak benim kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz."* (Hicr. 42) demiştir.

İbn Atiyye de diğer âyetin tefsirinde bunu tanık göstererek âyetin manasının bu olduğunu zikretmekle birlikte bunu o âyetin tefsirinde zikretmemiştir. O fıtratı ile âyetin manasının bu olduğunu bilmiş fakat bunu tefsir edince öbür görüşü zikretmiştir. Sanki o kendisinden başkasının bu görüşü orada söylemiş olduğuna rastgelmiş gibi ifade ederek şunları söylemiştir:

Yüce Allah'ın: *"Doğru yolu göstermek Allah'a aittir ama o yollardan bazısı da eğridir."* (Nahl. 9) buyruğuna gelince. Bu da şanı yüce Allah'ın en üstün nimetlerindendir. Yani hidâyet yolunu dosdoğru kılıp onu gerektiği gibi açıklamak Allah'a aittir. Bu da gerekli delilleri ortaya koymak ve rasûlleri göndermekle olur. İşte tevil bilginleri de bu kanaattedir. Bununla birlikte mananın şöyle olma ihtimali vardır: Dosdoğru giden yolu izleyen kimsenin yolunu göstermek de Allah'a aittir ve onun sonunda varacağı yer Allah'tır. Bu durumda bu buyruk yüce Allah'ın: *"Benim uymayı taahhüt ettiğim dosdoğru yol şu ki"* buyruğu gibi olur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de: "Şer ise sana ait değildir" buyruğunun da zıddı olur. Yani şer senin rahmetine götürmez. "Tarikun kâsıd "da apaçık dosdoğru ve yakın yol anlamındadır. Recez vezninde şairin şu sözleri de bu kabildendir.

بعيد عن نهج الطريق القاصد

"Ve o doğru giden yoldan pek uzaktır."

(İbn Atiyye devamla) dedi ki: "es-Sebil: Yol" lafzındaki elif ve lam ahd için-

dir. Bu da şeriatin sebili/yolu demektir. Cins için değildir. Eğer cins için olmuş olsaydı o yolların bazısı/ya da o yoldan ayrı sapık yollar olmazdı. Yüce Allah'ın: *"Ama o yollardan bazısı da eğridir."* buyruğundan maksat ise yahudilerin, hristiyanların ve puta tapıcılar gibi onların dışındakilerin izledikleri yollardır. Buradaki "minhâ: onlardan (o yollardan) bazısı" deki zamir âyetin anlamının ihtiva ettiği "es-sebil: doğru yol" e aittir. Sanki: O dosdoğru yoldan sapan yollar vardır demiş gibidir. Böylelikle zamiri her ne kadar daha önceden sözkonusu edilmemiş ise de "yol"a ait olarak zikretmiştir. Çünkü "es-sebil" lafzı mana itibari ile onu ihtiva etmektedir.

(İbn Atiyye devamla) dedi ki: Aynı zamanda buradaki "minha: o yollardan bazısı" lafzının sözü geçen "şeriatin yolu"ne ait olma ihtimali de vardır. Bu durumda "min: den, dan" tebiz için/kısmilik ifade etmek için kullanılmış olur. Maksat da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetinden olup dalalet fırkalarıdır. Sanki: Bu yoldan çıkan bir takım tali yollar ve şubeler arasından doğrudan ayrılıp uzaklaşanları da vardır demiş gibidir.

Derim ki: Bid'at ehlinin izledikleri yol onların bid'at olarak ortaya koydukları hususta dosdoğru yolun dışındadır. Hiçbir zaman da o bid'at meşru olan yoldandır denilemez.

Onun (İbn Atiyye'nin): "Doğru yol" buyruğu şeriatin yoludur. O da hidâyetin yolu ve dosdoğru yol demektir. Eğer burada (elif lam) cins için olmuş olsaydı o yolların bir kısmı eğri olmazdı" şeklindeki sözlerine gelince bu âyet-i kerimenin delaleti hususundaki iki görüşten birisidir ve bu tercih olunmayan bir görüştür. Doğru olan ise diğer görüş olup buradaki "es-sebil: yol"un cins isim olduğudur. Fakat Allah'a ait olanı ise bu yolların doğru olanıdır. Bu da bir tek yoldur. Cins isim olduğundan ötürü de yüce Allah: *"Ama o yollardan bazısı da"* buyurmaktadır. Zamir de herhangi bir zorlamaya gerek olmaksızın zikredilmiş olana "essebil: yol" a ait bulunmaktadır.

Yine onun "eğer cins için olmuş olsaydı onlardan bir kısmı da eğri olmazdı" sözü de böyle değildir. Çünkü hepsini göstermek ona ait değildir. Aksine o yolların doğru olanını göstermek ona aittir ki bu da hidâyet yoludur. Cair: eğri, doğrudan sapmış ise "kast: doğrunun bir parçası değildir. Sanki o (İbn Atiyye) şunu zannetmiş gibidir. Eğer bu cins için olmuş olsaydı o taktirde bütün doğru yolları göstermek ona ait olurdu. Halbuki durum böyle değildir. Ona düşen sadece bir tek yolu göstermektir ki o da dosdoğru yol/sırat-ı mustakimdir. İşte onu gösteren, ona delil olan yol odur, diğer yollar ise şeytanın yollarıdır. Yüce

Allah'ın: "*Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun. Başka yollara uymayın. Sonra sizi O'nun yolundan ayırırlar.*" (En'âm, 153) buyruğunda olduğu gibi.

Merhum bu ihtimali ve buna yüce Allah'ın: "*Benim ummayı taahhüt ettiğim dosdoğru yol şu ki.*" (Hicr. 41) buyruğuna benzetmesi de gerçekten güzeldir.][861]

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾

42. "Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz. Azgınlardan sana uyanlar müstesna."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şeytan: "*Rabbim dedi, beni azdırdığından dolayı yemin ederim ki ben de yeryüzünde onlara (sana isyan etmeyi) süslü göstereceğim, onları toptan azdıracağım. Ancak onlardan ihlâsa erdirilmiş kulların müstesnâ.*" deyince yüce Allah da: "*Benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz*" buyurdu. Sonra da: "*Azgınlardan sana uyanlar müstesna. Şüphesiz ki onların hepsine vadolunan yer cehennemdir. Onun yedi kapısı vardır. Her kapıya onlardan ayrılmış belli bir pay vardır.*" (Âyet 42-44) buyurmaktadır. Çünkü ihlas ve iman ehli olanlar üzerinde şeytanın bir otoritesi ve tasallutu yoktur. Bundan dolayı şeytanlar Bakara Sûresi'nin okunduğu evden kaçtıkları gibi Âyetel Kürsi'nin, Bakara Sûresi'nin sonlarının okundukları yerlerden ve bundan başka Kur'an-ı Kerim'in onlara ağır gelen buyruklarının okunmasından kaçarlar.][862]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Azgınlardan sana uyanlar müstesna*" buyruğu ile "*ancak onlardan ihlasa erdirilmiş kullarım müstesna.*" buyrukları ile ilgili olarak Kadı cevap vermiştir. Bunlardan birisine göre bu cinsin tamamından bir istisnadır. Bu durumda onun ile ilgili şöyle denilebilir: Çoğunluğun azlıktan dışarıda tutulması (istisna edilmesi) caizdir. Fakat sayıları sınırlı olanlardan çoğunluğunun istisnası caiz değildir. Fark ise Arap dilinde birinin kullanılmışken öbürünün kullanılmamış olmasıdır. Diğer taraftan cinsin tamamını umum olarak yorumlamak ancak zahir yolunu izlemekle mümkün olur. Yoksa sayıların zikredildiği hallerden farklı ola-

861 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 198-209.
862 en-Nübuvvât. 263-264.

rak cinsin tamamı hakkında kat'i olarak söylemek bakımından mümkün değildir. Çünkü sayılar açıkça söylenmek sûretiyle sarih olur.

İkinci cevap ise bu munkatı bir istisnadır. Yani: Fakat sana uyanlara gelince demek olur. Bu da: *"İlla hataen: hata yoluyla olması müstesna."* (Nisa, 92) buyruğu ile: *"Şüphesiz onlar benim düşmanımdır. Âlemlerin Rabbi müstesna."* (Şuarâ, 77) buyruklarında olduğu gibi. Derim ki: Böyle bir benzetme pek doğru değildir.][863]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bu, bu husustaki iki görüşün daha sahih olanına göre munkatı bir istisnadır. Çünkü öbür âyette yüce Allah: *"Benim gerçek kullarım üzerinde senin hâkimiyetin yoktur. Vekil olarak Rabbin yeter."* (İsra, 65) buyurmuş ve onlardan herhangi bir istisna yapmamıştır. Diğer âyet-i kerimede de: *"...o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın. Doğrusu iman edip yalnız Rabblerine tevekkül edenler üzerinde onun hiçbir hakimiyeti yoktur. Onun hakimiyeti ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlar üzerinedir."* (Nahl, 98-100) buyurmaktadır.][864]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca yüce Allah: *"Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz."* buyurmaktadır. Buna göre Allah'ın ihlasa erdirilmiş kullarını şeytan baştan çıkarıp azdıramaz. "Gay: azgınlık" ise ruşdun/doğru yolun zıddıdır. Gay hevâya tabi olmak demektir.][865]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı şeytandan ancak Allah için ihlasa erdirilmiş olan kimseler kurtulabilmiştir. Nitekim yüce Allah iblis hakkında: *"Onları toptan azdıracağım, ancak ihlasa erdirilmiş kulların müstesna."* (Âyet 39-40) ve: *"Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz. Azgınlardan sana uyanlar müstesnâ."* (Âyet 42) ile: *"Doğrusu iman edip yalnız Rabblerine tevekkül edenler üzerinde onun hiçbir hakimiyeti yoktur. Onun hakimiyeti ancak kendisini dost edinip de onu Allah'a ortak koşanlar üzerinedir."* (Nahl, 99-100) buyurmaktadır.

Şeytanın ancak kendisini ortak koşanlar üzerinde bir tasallutu ve bir egemenliği olduğuna göre Allah'a isyan olan hususlarda şeytana itaat eden herkese şeytan tasallut etmiş ona egemen olmuş olur. Ve aynı miktarda da şeytanı ortak koşmuş olur.

863 el-Müsevvede, 155.
864 Câmiu'l-Mesâil, I, 215.
865 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 636.

Şeytan da insanı imanının olmadığı oranda veli/dost edinir. Nitekim yüce Allah: *"Biz şeytanları iman etmeyenlerin velileri kıldık."* (A'raf, 27) ve: *"Kim Rahman'ın zikrini görmezlikten gelirse biz ona bir şeytanı musallat ederiz. Artık bu onun ayrılmaz arkadaşıdır. Muhakkak bunlar onları yoldan alıkoyarlar ve onlar da kendilerinin hidâyette olduklarını sanırlar. Nihâyet o bize geldiğinde: "Keşke benimle senin aranda iki doğu kadar uzaklık olsaydı, sen ne kötü bir arkadaşmışsın" diyecek."* (Zuhruf, 36-38) buyurmaktadır. Ayrıca yüce Allah Yûsuf Sûresi'nde: *"Ondan fenalığı ve hayâsızlığı uzaklaştıralım diye böyle yaptık. Çünkü o ihlasa erdirilmiş kullarımızdandı."* (Yûsuf, 24) buyurmaktadır.

Buna da Müslim'in Sahih'inde sabit olan Cabir (radıyallâhu anh)'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği şu hadis tanıklık etmektedir: "Şüphesiz şeytan su (deniz) üzerinde arşını taksim/tahtını kurar ve askeri birliklerini gönderir."[866]

Buna göre şanı yüce Allah'ın bütün yasakladığı hususlar küfrün şubelerinden ve dallarındandır. Nitekim Allah'ın emretmiş olduğu her bir şeyin de imandan ve Allah'ın dinini hâlis kılmaktan olduğu gibi. Bundan dolayı yüce Allah: *"Fitne kalmayıncaya ve din tamamıyla yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşınız."* (Enfal, 39) buyurmuştur.][867]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Muhakkak benim (has) kullarım üzerinde senin hiçbir tasallutun olmaz. Azgınlardan sana uyanlar müstesna."* buyurmaktadır. Gay: Azgınlık ise nefsin hevâsına tabi olmak demektir.][868]

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾

49. "Kullarıma haber ver ki: Ben gerçekten ben ğafur ve rahimim."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Kullarıma haber ver ki: Ben gerçekten ben ğafur ve rahimim."* buyurduktan sonra: *"Ve hiç şüphesiz benim azabım da elbette can yakacak bir azaptır."* (Âyet 50) ve: *"Bilin ki Allah hem cezası pek çetin olandır hem*

866 Müslim, 2925.
867 Câmiu'l-Mesâil, II, 291-292.
868 el-Müstedrek Ala Mecmuil Fetava -Baskı aşamasında-

de muhakkak Allah mağfiret edendir. Çokça merhamet sahibidir." (Maide, 98) buyurmaktadır.

Mağfiret ve rahmet yüce Allah'ın isimleri ile zikrolunan sıfatlarındandır. Bunlar onun mukaddes zatının gereklerinden, muktezalarından ve ayrılmazlarındandır.

Azap ise onun hikmeti ile yaratmış olduğu mahlûkatındandır. Hikmet ve rahmet olması itibari ile de insana hayır ancak Rabbinden, onun ihsanından ve cömertliğinden ötürü gelir. Kötülük/şer ise kendisine ancak kendi nefsinden gelir. Buna göre ona gelip isabet eden her bir iyilik Allah'tandır. Ona gelip çatan her bir kötülük de kendi nefsindendir.][869]

وَ أَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمَ ﴿٥٠﴾ وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِ بْرَاهِيمَ
﴿٥١﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا
لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَى أَنْ مَسَّنِيَ
الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ
﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا
خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُجْرِمِينَ
﴿٥٨﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا
إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ
إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾
وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ
أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَا
إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَاءَ أَهْلُ
الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾
قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ

869 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 272-273.

يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا
سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾

50. "Ve hiç şüphesiz benim azabım da elbette can yakacak bir azaptır.

51. Onlara İbrahim'in konuklarından da haber ver.

52. Hani konuklar onun yanına girip "selâm" dedilerdi. O da: "Biz sizden -doğrusu- korkuyoruz" demişti.

53. "Korkma! Biz sana çok bilgili bir oğul müjdeliyoruz" demişlerdi.

54. Dedi ki: "Bana ihtiyarlık gelip çatmışken mi bana gelip müjde veriyorsunuz? Artık neyi müjdeliyorsunuz?

55. Dediler ki: "Biz sana gerçeği müjdeliyoruz. Onun için sakın ümit kesenlerden olma!

56. Rabbinin rahmetinden sapıtmışlardan başka kim ümit kesebilir? dedi.

57. Ey gönderilen elçiler, başka göreviniz var mı, nedir" dedi.

58. Gerçekten biz günahkâr bir kavme gönderildik" dediler.

59. Lut ailesi bunlardan müstesnâdır. Biz onların hepsini mutlaka kurtarıcılarız.

60. Yalnız karısı müstesnâ. Onun mutlaka geride kalanlardan olmasını takdir ettik.

61. Nihâyet elçiler Lut ailesine geldikleri vakit

62. (Lut): "Doğrusu siz tanımadığımız kimselersiniz" dedi.

63. Dediler ki: "Hayır, biz sana onların hakkında şüphe ettikleri şeyi getirdik.

64. Biz sana gerçekle geldik. Biz şüphesiz doğru söyleyenleriz.

65. O sebepten gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar. Sen de arkalarından git. Sizden kimse arkasına dönüp bakmasın ve emrolunduğunuz yere doğru gidin.

66. Ona şu kesin emri vahyettik: "Sabaha çıkarken onların arkası mutlaka kesilmiş olacaktır.

67. Şehir halkı sevinerek geldiler.

68. Bunlar benim misafirlerimdir. Artık beni küçük düşürmeyin" dedi.

69. Allah'tan korkun ve beni rezil etmeyin!

70. Biz senin başka kimselere karışmanı yasaklamadık mı? dediler.

71. Eğer evlenecek iseniz işte benim kızlarım" dedi.

72. Hayâtın hakkı için onlar gerçekten sarhoşlukları içinde şaşkın bir haldedirler.

73. Derken sabah güneş doğarken çığlık onları yakalayıverdi.

74. Derhal oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine balçıktan pişirilmiş taş yağdırdık.

75. Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır.

76. Ve elbette o yerler işlek bir yol üzerinde bulunuyor."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah meleklerin İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'a geldiklerini, sonra onun yanından Lut (aleyhisselâm)'a gittiklerini haber vermektedir. Yüce Allah: *"İbrahim'in şerefli kılınmış konuklarının haberi sana geldi mi? Hani yanına girdiklerinde: "Selâm" demişlerdi. O da: "Selâm" demişti. "Tanımadık bir topluluk." Hemen ailesine gidip, semiz bir buzağı getiriverdi. Onu önlerine yaklaştırıp: "Yemez misiniz" dedi. İçinde onlardan gizli bir korku duydu. "Korkma!" dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdesini verdiler. Bunun üzerine hanımı feryat ile yönelip yüzüne vurdu ve: "Kısır bir kocakarı" dedi. Dediler ki: "Bu böyledir, Rabbin buyurmuştur. Şüphesiz ki O Hakîm olandır, her şeyi en iyi bilendir." "Ey elçiler! O halde asıl işiniz nedir?" dedi. Onlar: "Şüphe yok ki biz günahkâr bir topluluğa gönderildik" dediler. "Üzerlerine çamurdan taşlar atalım diye; Rabbinin nezdinde haddi aşanlar için işaretlenmiş olan.""* (Zâriyât, 24-34) buyurmaktadır.

Yine yüce Allah: *"Andolsun ki elçilerimiz İbrahim'e müjde ile gelip "Selâm" dediler. O da: "Selâm" dedi ve vakit geçirmeden kızartılmış bir buzağıyı getirdi. Ellerinin buna uzanmadığını görünce, onlardan çekindi ve kalbine bir korku girdi. Onlar (onun bu halini görünce): "Korkma, biz Lût kavmi için gönderildik." dediler. Eşi de ayaktaydı. Güldü. Biz de ona İshâk'ı ve İshâk'ın ardından (onun oğlu) Yâkûb'u müjdeledik. Dedi ki: "Vay hâlime! Ben kocamış bir kadın ve şu eşim de bir ihtiyar iken, ben mi doğuracak mışım? Doğrusu bu, pek şaşılacak bir*

şey bu!" (Melekler) dediler ki: "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmet ve bereketleri sizin üzerinize olsun ey hane halkı! Şüphe yok ki O, Hamîddir, Meciddir." İbrahim'in korkusu gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında bizim (elçilerimiz) le tartışmaya koyuldu. Çünkü İbrahim gerçekten yumuşak huylu, yufka yürekli kendisini tamamen Allah'a vermiş/dönen bir kimseydi. (Melekler dediler ki): "Ey İbrahîm, bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azab) emri gelmiştir. Onlara reddolunmayacak bir azap gelip çatacaktır." Elçilerimiz Lût'a geldikleri vakit, O, bunlar yüzünden kaygıya düştü. Göğsü daraldı ve: "İşte bu, çok zor bir gündür" dedi. Kavmi kendisine doğru çabucak, itişe kakışa geldiler. Onlar zaten daha önce kötü işler işlemeye alışmışlardı. "Ey kavmim, işte kızlarım. Onlar sizin için daha temizdirler. Artık Allah'tan korkun, beni misafirlerimin yanında küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında bir adam yok mu sizin?" dedi. "Sen de biliyorsun ki senin kızlarında hiçbir hakkımız yoktur. Sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin" dediler. "Keşke size yetecek bir gücüm olsaydı yahut güçlü bir yere sığınabilseydim" dedi. Dediler ki: "Ey Lût, biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ulaşamazlar. Sen bir ara geceleyin aile efradınla yürü, git. İçinizden -zevcen hariç- hiçbir kimse geriye bakmasın. Çünkü onlara (kavmine) isabet eden, ona da isabet edecektir. Onlara va'd olunan vakit sabahtır. Sabah da yakın değil mi?"" (Hud. 69-81) buyurmaktadır.

Bu kıssa ise Tevrat'da ve Kitap ehlinin diğer kitaplarında zikredildiği gibi Kur'an-ı Kerim'de de zikredilmiştir. Bununla birlikte şunu bilelim ki her iki nebi de yani Mûsâ ve Muhammed (ikisine de selâm olsun) bunu biri diğerinden öğrenmiş değildir. Bu ise onların nübüvvetlerin sabit olmasından önce bile bu kıssanın doğruluğunu bilmeyi gerektiren hususlardandır. Çünkü herhangi bir anlaşma olmaksızın böyle bir hikaye üzerinde bu şekilde bir ittifak adeten imkânsızdır. Haber verenlerin adeten iki kişinin birbirleriyle ittifak etmeden yalan üzere ittifak etmeleri imkânsız olan böyle uzun bir kıssayı haber verenlerin ittifakla haber vermeleri bunun hak olduğunu göstermektedir. Buna göre onların her birinin bunu haber vermeleri onun nübüvvetine bir delildir.

Yüce Allah: *"Onlara İbrahim'in konuklarından da haber ver. Hani konuklar onun yanına girip "selâm" dedilerdi. O da: "Biz sizden –doğrusu- korkuyoruz" demişti. "Korkma! Biz sana çok bilgili bir oğul müjdeliyoruz" demişlerdi. Dedi ki: "Bana ihtiyarlık gelip çatmışken mi bana gelip müjde veriyorsunuz? Artık neyi müjdeliyorsunuz?" Dediler ki: "Biz sana gerçeği müjdeliyoruz. Onun için sakın ümit kesenlerden olma!" "Rabbinin rahmetinden sapıtmışlardan başka kim ümit kesebilir?" dedi. "Ey gönderilen elçiler, başka göreviniz var mı, nedir" dedi.*

"Gerçekten biz günahkâr bir kavme gönderildik" dediler. "Lut ailesi bunlardan müstesnâdır. Biz onların hepsini mutlaka kurtarıcılarız. "Yalnız karısı müstesnâ." Onun mutlaka geride kalanlardan olmasını takdir ettik. Nihâyet elçiler Lut ailesine geldikleri vakit, (Lut): "Doğrusu siz tanımadığımız kimselersiniz" dedi. Dediler ki: "Hayır, biz sana onların hakkında şüphe ettikleri şeyi getirdik. "Biz sana gerçekle geldik. Biz şüphesiz doğru söyleyenleriz. "O sebepten gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar. Sen de arkalarından git. Sizden kimse arkasına dönüp bakmasın ve emr olunduğunuz yere doğru gidin." (Âyet 51-65) buyurmaktadır.

Bu kıssada meleklerin varlığı, onların canlı oldukları, konuştukları, Âdemoğullarından ayrı oldukları, onlarla hitap ettikleri, nebilerin ve nebi olmayanların onları insanlar sûretinde görebildiklerini ispatlamaktadır. Nitekim İbrahim el-Halil (aleyhisselâm)'ın karısı Sâre onları görmüştü. Ashab-ı kiram da Cebrail'i geldiği zaman bazen bir bedevi sûretinde, bazen Dihye el-Kelbi sûretinde de görmüşlerdi. İşte Meryem kıssasındaki: *"Derken Biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü. "Senden Rahman'a sığınırım, eğer takva sahibi bir kimse isen" dedi. O da dedi ki: "Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim.""* (Meryem, 17-19) buyruğu da bu kabildendir. Yine yüce Allah: *"Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (misal verdi). Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük."* (Tahrim, 12) buyurmaktadır. İşte Ruh tam bir beşer sûretine bürünmüş, Meryem'e hitap etmiş ve ona üflemiş idi.][870]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İçki ile kişi sarhoş olacak olursa onun bu sarhoşluğu bir gün, bir güne yakın yahut bir günün bir kısmı sarhoş kaldığı halde şehvet ve aşk ve buna benzer fâsit muhabbetin verdiği sarhoşluk ise her zaman ve güçlüdür. Şanı yüce Allah da Lut kavmi hakkında: *"Hayâtın hakkı için onlar gerçekten sarhoşlukları içinde şaşkın bir haldedirler."* (Hicr, 72) buyurmaktadır.][871]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Lut kavmi hakkında: *"Hayâtın hakkı için onlar gerçekten sarhoşlukları içinde şaşkın bir haldedirler."* buyurmaktadır. Sûretlere bağlanmak aklın bozulmasını, basiretin kör olmasını, kalbin sarhoş olmasını, hatta delirmesini dahi gerektirir. Nitekim şöyle denilmiştir:

870 es-Safdiyye, I, 193-198.
871 Câmiu'l-Mesâil, II, 268.

سَكرَان سكر هوى وسكر مدامة   فمَتى إفاقة من بهِ سَكرَان

"İki sarhoşluk vardır: Biri aşk sarhoşluğu diğeri içki sarhoşluğu

Peki, her ikisinden sarhoş olmuş kişi ne zaman ayıkabilir?"

Yine şöyle denilmiştir:

قَالُوا : جُنِنْتَ بِمَنْ تَهْوَى فَقُلْتُ لَهُمْ   الْعِشْقُ أَعْظَمُ مِمَّا بِالْمَجَانِينِ

الْعِشْقُ لَا يَسْتَفِيقُ الدَّهْرَ صَاحِبُهُ   وَإِنَّمَا يُصْرَعُ الْمَجْنُونُ فِي الْحِينِ

"Sen aşık olduğun kimse sebebi ile delirdin dediler. Ben de dedim ki onlara:

Aşk, delilerin deliliğinden daha da büyüktür.

Âşık ömür boyunca bir türlü ayıkmaz

Fakat deli ise bir süreliğine deli kalır."][872]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çoğu zaman muhabbet ehlinin sarhoşlukları ve fena oluşları içki ile sarhoş olan ile sûretlere aşkından sarhoş olanın başına gelenden çok daha büyüktür. Nitekim yüce Allah Lut kavmi hakkında: *"Onlar gerçekten sarhoşlukları içinde şaşkın bir haldedirler."* buyurmaktadır. Çünkü sevmenin içkinin verdiği sarhoşluktan daha büyük bir sarhoşluğu vardır. Nitekim şöyle denilmiştir:

سَكرَان سكر هوى وسكر مدامة   وَمَتى إفاقة من بهِ سَكرَان

"İki sarhoşluk vardır: Biri aşk sarhoşluğu diğeri içki sarhoşluğu

Peki her ikisinden sarhoş olan ne zaman ayıkacak?"

Bilindiği üzere sarhoşluk ve fena durumunda marifet ve ayırdetme gücü eksilir, akıl ve ilim karışır. Bunun kapsamı içerisinde de itikadın bozuluşunu da ihtiva eden aşk türünden bozuk bir takım inanışlar ve tahayyüller de meydana gelir.][873]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Lut kavminin şehirleri hakkında: *"Derhal oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine balçıktan pişirilmiş taş yağdırdık. Elbette bunda basiret*

872 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 425.
873 Câmiu'l-Mesâil, II, 244-245.

sahibi olanlar için ibretler vardır. Ve elbette o yerler işlek bir yol üzerinde bulunuyor." (Âyet 74-76) buyurmaktadır. Yani onların şehirleri oralardan geçenlerin görebildikleri işlek bir yol üzerinde idi.][874]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Lut kavminin kıssasını zikrederken: *"Derhal oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine balçıktan pişirilmiş taş yağdırdık. Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır. Ve elbette o yerler işlek bir yol üzerinde bulunuyor."* (Âyet 74-76) buyurmaktadır.

Mütevessil (mealde basiret sahibi) alamet ve simayı delil olarak görebilen kimse demektir. Yüce Allah da: *"Eğer dilesek onları elbette sana gösteririz. Sen de onları muhakkak simalarından tanırdın. Yine de sen onları -andolsun- söyleyişlerinden de bilirsin."* (Muhammed, 30) buyurmaktadır. Münafıkları dillerini eğip bükerek söylediklerinden tanımak hakkında yemin olunmuş ve sabit bir husustur. Fakat bu onların konuşmaları esnasında sözkonusu olur. Onların simalarından tanınmaları da Allah'ın dilemesine bağlıdır. Çünkü bu daha saklı bir haldir. Tirmizi'nin hasen olduğunu belirterek rivâyet ettiği Ebu Said'den gelen hadise göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Müminin ferasetinden sakının. Çünkü o Allah'ın nuru ile bakar" buyurmuştur.[875] Sonra da yüce Allah'ın: *"Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır."* (Âyet 75) buyruğunu okudu.

Mücahid ve İbn Kuteybe dedi ki: Bundan (basiret sahibi diye meali verilen mütevessillerden) maksat feraset sahipleridir.[876]

İbn Kuteybe dedi ki: Tevessemti fi fülanin el hayra ifadesi onda hayır belirtilerini gördüm demektir.

Zeccac dedi ki: Sözlükte "mütevessiller bir şeyin simasının/alametinin gerçeğini bilecek kadar bakışlarında isabetli olan kimseler" demektir. Mesela: Tevessemtu fi fülanin keza: Ben onda bunun olduğunu bildim denilir.[877]

"Bakışlarında isabetli olanlar" ifadesi gözleri ile bakarak alameti bilip anlarlar demektir. Bu da haklarında şöyle buyurulan kimselerin durumundan farklı bir

874 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 98.

875 Tirmizi, 5133; Buhârî, et-Tarihu'l-Kebir, IV/1, 354; Taberani, Kebir, 7497; Müsnedi Şâmiyyîn, 2042; Ebu Nuaym, Hilye, VI, 118 ... İbnu'l-Cevzi gibi ve daha başka bazı kimseler bu hadisin uydurma/mevzu olduğuna hükmetmişlerdir. Ancak bu hüküm mübalağalı bir hükümdür. Hadis zayıf ile hasen arası bir yerdedir. Allah en iyi bilendir.

876 İbn Cerir, XIV, 46.

877 Zâdu'l-Mesîr, IV, 410.

durumdur: *"Göklerde ve yerde nice âyetler vardır ki onlar bunlardan (ibret almaksızın) yüz çevirerek üzerlerinde (düşünmeden) geçer giderler."* (Yûsuf. 105).

Dahhak da: Bakanlar diye açıklamıştır.[878] İbn Zeyd de: Tenkit gözüyle (araştırıcı bir gözle) bakanlar demektir.[879] Katade de ibret alanlar diye açıklamıştır. Bütün bunlar doğrudur. Çünkü mütevessim denilen kimsede bütün bu vasıflar bulunur. Daha sonra yüce Allah: *"Ve elbette o yerler işlek bir yol üzerinde bulunuyor"* buyurmakta bundan sonra da Eyke ashabının kıssasını zikretmekte daha sonra da: *"Her ikisi de hâlâ görünüp tanınan bir yol üzerindedirler."* (Hicr, 79) buyurmaktadır ki insanlar tarafından açıkça görülüp bilinen bir yol üzerindedirler demektir.][880]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah Lut kavmi kıssasında: *"Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır."* buyurmaktadır. Tevessüm: ibret almak alamet demek olan "sine"den gelmektedir. Şanı yüce Allah haddi aşanlara verdiği cezayı bu şekilde ibret alanlar için âyetler/belgeler ve deliller kılmıştır. Tirmizi'de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Müminin ferasetinden korkunuz. Çünkü o Allah'ın nuru ile bakar" buyurmuştur. Sonra da yüce Allah'ın: *"Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır."* buyruğunu okudu.

İşte bu şanı yüce Allah'ın türlü hayâsızlıkları işleyen, Allah'ın cezalandırdığı kimselerin cezasından ibret alan bir kimsenin mütevessimlerden/ibret alanlardan olacağına delildir.][881]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tirmizi'de Ebu Said'den Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Müminin ferasetinden korkun. Çünkü o Allah'ın nuru ile bakar. Sonra yüce Allah'ın: *"Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır."* buyruğunu okudu.

Ashab-ı kiramdan biri şöyle demiştir: Zannederim bu -ve hatta Allah'a yemin ederim- bu Allah'ın onların kalplerine ve kulaklarına bıraktığı haktır.

878 İbn Cerir. XIV. 46.
879 İbn Cerir. XIV. 46. Yine İbn Cerir'de şu ifadeler de vardır: Eşyanın alametleri üzerinde düşünüp ibret alanlar onlar üzerinde düşünen ve başkalarıyla kıyaslayanlar demektir.
880 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 118.
881 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 398-399.

Buhârî'nin Sahih'inde[882] Ebu Hureyre'den rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kulum bana nafilelerle yaklaşıp durur ve nihâyet ben de onu severim. Ben onu sevdiğim taktirde kendisi ile işittiği kulağı, kendisi ile gördüğü gözü, kendisi ile yakaladığı eli. kendisi ile yürüdüğü ayağı olurum." Bir rivâyette de şöyle denilmektedir: "O benim için olanı işitir, benim için görür, benim için yakalar ve benim için yürür." Böylelikle onun hakkı işitip hak ile gördüğünü haber vermiş olmaktadır.][883]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hicr Sûresi'nde: *"Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır. Ve elbette o yerler işlek bir yol üzerinde bulunuyor. Elbette bunda iman edenler için muhakkak bir ibret vardır. Ashab-ı Eyke de gerçekten zalim kimseler idi. Bu sebeple onlardan intikam aldık. Her ikisi de hala görülüp, tanınan bir yol üzerindedirler."* (Âyet 75-79) buyrulmaktadır.

"el-İmâmu'l-Mubîn: görünüp tanınan yol" açık seçik ve besbelli yol demektir. Şanı yüce Allah bu yolların her ikisinin de insanların yolları üzerinde ve gözleriyle gördükleri yollar olup bunun neticesinde şanı yüce Allah'ın rasûllerini yalanlayıp onlara baş kaldıran kimselere neler yaptığını bilirler. Bu da yüce Allah'ın mü'minlere yardım etmesinin kâfirlerden de intikam almasının nebilerin de doğru söylediklerinin delaleti olup bu ise onların doğruluklarına türlü âyetlerin/belgelerin ve mucizelerin delaleti türündendir. Bu durumda şanı yüce Allah bu işi bu maksatla yapmış olur ve onun bu yaptığı bunun sebebi olur. Bu ise durumu olduğu gibi tasavvur edilip düşünülmesi halinde zorunlu olarak kesinliği bilinen hususlardan birisidir. Firavun'un mucize istemesinin akabinde Mûsâ'nın asasının yılana dönüşmesi, Mekke müşriklerinin de bir mucizeleri sırasında ayın bölünmesi ve benzeri mucizeler gibi.][884]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Elbette bunda basiret sahibi olanlar için ibretler vardır. Ve elbette o yerler işlek bir yol üzerinde bulunuyor. Elbette bunda iman edenler için muhakkak bir ibret vardır. Ashab-ı Eyke de gerçekten zalim kimseler idi. Bu sebeple onlardan intikam aldık. Her ikisi de hala görülüp, tanınan bir yol üzerindedirler."* (Âyet 75-79) buyurmaktadır. Yani oradan geçip gidenler için izlerinin de açıkça görülebileceği apaçık ve belli bir yol üzerindedir.][885]

882 Kaynakları daha önce gösterildi.
883 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 68-69.
884 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 393.
885 en-Nübuvvât. 111

el-Hallâk: Her Şeyin Yaratıcısı Buyruğunun Tefsiri

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾

86. "Şüphesiz senin Rabbin her şeyi yaratandır, her şeyi bilendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bazı kimseler yüce Allah'ın: *"O her şeyi yaratandır."* buyruğunun onun kulların fiillerinin yaratıcısı olduğuna işaret olduğunu dolayısıyla kulların yaptıklarına aşırı ve şiddetli tepki göstermemek gerektiğini, aksine kaderin böyle oluşundan ötürü insanları affedip güzel bir şekilde bağışlamak gerektiğini zannederler. Bu ise bilgisizliğin en büyüklerindendir. Çünkü şanı yüce Allah kendisine ve rasûllerine muhalefet edenleri cezalandırmış, onlara gazap etmiş, onların cezalandırılmasını emir buyurmuş, şanı yüce Allah'ın emrini yasağını vadini ve tehdidini geçersiz kılan bu gibi kimselerin söyledikleri ile çelişen bir azap da hazırlamış bulunmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"O halde sen (şimdilik) onlara güzellikle davran."* (Âyet 85) buyruğu kendisinden önceki buyruklarla alakalı olup bu da yüce Allah'ın: *"Şüphesiz o saat (kıyamet) gelicidir. O halde sen onlara güzellikle davran."* (Âyet 85). Çünkü onların cezalandırılacakları bir vadeleri vardır. Nitekim yüce Allah buna benzer hususlar hakkında: *"Sana düşen ancak tebliğ etmektir. Hesap görmek de yalnız Bize aittir."* (Ra'd. 40); *"Artık bir vakte kadar onlardan yüz çevir."* (Sâffât. 174) ve: *"Artık sen de onlardan yüz çevir ve: Selâm de. Yakında bilecekler."* (Zuhruf. 89) buyurmaktadır.][886]

وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾

87. "Andolsun ki Biz sana tekrarlanan yediyi ve şu azim Kur'ân'ı verdik."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

886 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 96.

[Buhârî'nin Sahih'inde sabit olduğu üzere[887] Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ummu'l-Kur'an (Fatiha Sûresi) hakkında: O Kur'an-ı Kerim'deki en faziletli sûredir. Ne Tevrat'da, ne İncil'de, ne Zebur'da, ne de Kur'an-ı Kerim'de benzeri bir sûre indirilmemiştir. Ve şüphesiz ki o *"tekrarlanan yedi"* ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e verilen Kur'an-ı Azimuşşan'dır buyurmuştur. Nitekim yüce Allah da: *"Andolsun ki Biz sana tekrarlanan yediyi ve şu azim Kur'ân'ı verdik."* (Âyet 87) buyurmaktadır.][888]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Andolsun ki Biz sana tekrarlanan yediyi ve şu azim Kur'ân'ı verdik."* (Âyet 87) buyurmaktadır. Bundan maksat da ister Fatiha ister Kur'an'ın tamamı olsun bu Kur'an-ı Azimuşşan'ın böyle olmayanlara göre bu niteliği ile bir özelliğinin bulunduğuna delildir.][889]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Andolsun ki Biz sana tekrarlanan yediyi ve şu azim Kur'ân'ı verdik."* (Âyet 87) buyurmaktadır. Sahih'te sabit olduğu üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "O tekrarlanan yedi ve bana verilen Kur'an-ı Azimuşşandır."[890]

Hicr Sûresi ise hiç şüphesiz Mekke'de inmiş bir sûredir. Bu sûrede Mekke müşriklerinin söyledikleri sözler ve onlarla beraber başından geçenler sözkonusu edilmektedir. İşte bu şanı yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'den sonradan indirmiş olduğu buyruklara göre önce indirdiklerinin sanki onlardan daha faziletli olduğuna delildir.

"De ki: Ey kâfirler" (Kâfirun. 1) sûresinin de Mekke'de indiğinde hiçbir şüphe yoktur. Cumhurun görüşü de budur. Medine'de indiği de zayıf bir görüş olarak söylenmiş olmakla birlikte bu apaçık bir hatadır.

Aynı şekilde Fatiha ancak Medine'de inmiştir diyenlerin görüşü de şüphesiz bir yanlışlıktır. Eğer elimizde buna dair sahih deliller bulunmamış olsaydı Fatiha'nın Mekke'de indiğini söyleyen kimselerle birlikte başkalarında bulunmayan fazladan bir bilgi bulunmuş olurdu.][891]

887 Bu daha önce Fatiha Sûresi'nde geçmişti.
888 Câmiu'l-Mesâil. I. 272.
889 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 11.
890 Daha önce kaynakları Fatiha Sûresi'nde gösterildi.
891 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 191.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Andolsun ki biz sana tekrarlanan yediyi ve şu azim Kur'ân'ı verdik. Sakın bazılarını faydalandırdığımız şeylere iki gözünü dikip uzatma. Onlar için tasalanma da. Müminlere de kanadını indir. Ve De ki: "Şüphesiz ben, evet ben açıkça (sizi) uyarıcıyım." Nitekim bölüşenlere de (azap) indirmiştik. Onlar ki Kur'ân'ı parçalara ayırmışlardı. Rabbine andolsun ki onların hepsine elbette soracağız; yapmakta oldukları şeyleri. Artık emr olunduğunu açıkça bildir. Müşriklerden de yüz çevir. O alay edip duranlara karşı muhakkak ki biz sana yeteriz. Onlar ki, Allah ile beraber başka bir ilah tanırlar. Onlar yakında bileceklerdir."* (Âyet 87-96).

Seleften pek çok kimse şöyle demiştir: "Kur'an-ı Kerim'i parçalara ayırmış olan kimseler onun hakkında çeşitli kanaatler belirterek o bir sihirdir, bir şiirdir, bir kahinliktir ve buna benzer iddialarda bulunan kimselerdir.][892]

اَلَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾

91. "Onlar ki Kur'an'ı parçalara ayırmışlardı."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Kur'an'ı parçalara ayırmışlardı."* Onun hakkında sınıf sınıf olduğu hükmünü vermişlerdi demektir.][893]

Merhum İbn Teymiyye Kur'an-ı Kerim âyetleri arasındaki fazilet farkının bulunmadığını söyleyenlerin delillerini arz ederken şunları söylemektedir:

[Âyetler arasında fazilet farkı olmadığına dair yüce Allah'ın: *"Onlar ki Kur'an'ı parçalara ayırmışlardı."* buyruğunu delil göstermeleri son derece tutarsızdır. Çünkü âyet-i kerime ile ister onun bir kısmına iman edip bir kısmını inkâr edenler, isterse de onun parça parça edilmesi ile onun hakkında bir sihirdir, bir şiirdir ve buna benzer sözleri söyleyenler kastedilmiş olsun hiçbir şekilde buna delil değildir.][894]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

892 el-Cevâbu's-Sahîh. I. 157-158.
893 el-Cevâbu's-Sahîh. V. 377.
894 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 80-81.

[Yüce Allah'ın: *"Onlar ki Kur'an'ı parçalara ayırmışlardı."* buyruğu onu kısım kısım etmişler ve bir bölümüne iman edip diğer bir bölümünü inkâr etmişlerdir demektir.][895]

فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

92. "Rabbine andolsun ki onların hepsine elbette soracağız.

93. Yapmakta olduğu şeyleri."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Rabbine andolsun ki onların hepsine elbette soracağız; yapmakta olduğu şeyleri."* (Âyet 92-93) buyurmaktadır. Tabiinin erken dönemde yaşamış olanlarından birisi olan Ebu'l-Âliyye dedi ki: Öncekilere de sonrakilere de sorulacak iki husus vardır: Neye ibadet ediyordunuz ve rasûllere ne şekilde cevap verdiniz?][896]

[Yüce Allah'ın: *"Rabbine andolsun ki onların hepsine elbette soracağız. Yapmakta olduğu şeyleri."* buyruğunda olduğu gibi. Bizzat kendisi de yemin edebilir. Seleften bir kesim de la ilahe illallah sözü hakkında (onlara soracağız) diye açıklamışlardır.][897]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu'l-Âliyye yüce Allah'ın: *"Rabbine andolsun ki onların hepsine elbette soracağız; yapmakta olduğu şeyleri."* (Âyet 92-93) buyruğu hakkında dedi ki:[898] İki husus vardır ki herkese buna dair soru sorulacaktır: Neye ibadet ediyordun, rasûllere ne şekilde cevap verdin? Birincisi Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığı şehadetinin tahkikidir. İkincisi ise Muhammed Allah'ın Rasûlüdür şehadetinin tahkikidir.][899]

895 Beyânu Telbîsü'l-Cehmiyye . I. 39.
896 er-Raddu Ala'l-Ahnâî. 202.
897 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 375.
898 Ebu'l-Âliyye'nin sözünün kaynakları az önce gösterildi.
899 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 172. XXVII. 274.

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾

95. "O alay edip duranlara karşı muhakkak ki biz sana yeteriz."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın peygamberini insanlara karşı korumasında onun nübüvvetinin bir mucizesi/belgesi olduğunu beyan eden şekillerden birisini açıklarken şunları söylemektedir:

[Şüphesiz ki bu yüce Allah'ın: *"Artık emr olunduğunu açıkça bildir. Müşriklerden de yüz çevir. O alay edip duranlara karşı muhakkak ki biz sana yeteriz. Onlar ki, Allah ile beraber başka bir ilah tanırlar. Onlar yakında bileceklerdir."* (Âyet 94-96) buyruğunun tasdikini/doğruluğunu ihtiva etmektedir. İşte bu buyrukla şanı yüce Allah alay edici müşriklere karşı ona yeterli olacağını haber vermektedir.][900]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Said b. Cübeyr İbn Abbas'dan yüce Allah'ın: *"O alay edip duranlara karşı muhakkak ki Biz sana yeteriz."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Alay edenler" Velid b. Muğire, Esved b. Abd ez-Zühri ve Esed b. Abduluzza oğullarından Esved b. Muttalib Ebu Zema, Haris b. Aytal es-Sehmi ile Âs b. Vâil idi. Cebrail Velid b. Muğire'nin şah damarına işaret etmiş, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: "Ne yaptın diye sormuş. Cebrail: Artık onun kötülüğüne karşı sana yeterli gelindi dedi. Daha sonra Esved b. Muttalib'in gözlerine işaret etti. Ne yaptın demiş. Bu sefer: Onun şerrine karşı korunmuş oldun dedi. Esved b. Abd Yağus'un başına işaret edince yine ne yaptın diye sordu. Onun şerrine karşı korundun dedi. Haris es-Sehri'nin karnına işaret edince ona: Ne yaptın diye sormuş. O: Onun şerrine karşı korundun dedi. Âs b. Vâil'in ayağının çukur tarafına işaret etti. Ne yaptın diye sorunca. Onun şerrine karşı korundun dedi. Velid ise Hüzaalılarda oklarını yaymış birisinin yanından geçince ok onun şah damarına isabet ederek o damarını koparmıştı. Esved b. Muttalib'in gözleri kör oldu. Kimileri bu şekilde kör oldu derken kimileri de bir arabistan kirazı ağacı altına konaklamış ve: Oğullarım. beni savunmayacak mısınız derken oğulları. Biz hiçbir şey görmüyoruz demişler. Bu sefer o: Ben helak oldum. İşte o dikeni gözüme batırıyor. Onlar ise: Biz hiçbir şey göremiyoruz diyorlardı. Gözleri kör oluncaya kadar bu hali devam etti.

900 el-Cevâbu's-Sahîh. VI. 273.

el-Esved'e gelince; onun başında bir takım yaralar çıkmış ve o yaralardan ötürü ölmüştü. Haris b. Aytal'ı ise karnında biriken bir sarı su alıp götürmüş. Sonunda dışkısı ağzından çıkıp ölmüştü. Âs b. Vâil ise bir eşek üzerine binmiş Taif'e giderken eşek onu dikenli bir yere düşürmüş, ayağının çukur tarafına bir diken girmiş ve ondan dolayı ölmüştü. Başına bir diken girdiği ve bundan dolayı öldüğü de söylenmiştir.[901]][902]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Muhammed'i rasûl olarak gönderdikten sonra hikmetinin ve rahmetinin bir eseri olmak üzere onun kavmini -kendilerinden önceki ümmetlerin helak edildiği gibi- toptan imha eden bir azap ile helak etmemiş olmasıdır. Bunun yerine onların bir kısmını çeşitli azaplara uğratmıştı. Nitekim onu yalanlayanlardan kimilerini çeşitli azaplara uğratmıştı. Şanı yüce Allah'ın haklarında: "*O alay edip duranlara karşı muhakkak ki biz sana yeteriz. Onlar ki, Allah ile beraber başka bir ilah tanırlar. Onlar yakında bileceklerdir.*" (Âyet 95-96) buyruğunda söz ettiği alay edip duranlar gibi. Şanı yüce Allah bunların herbirini bilinen bir azap ile azaplandırmıştır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine yüce Allah'ın yırtıcı hayvanlardan birisini musallat etmesi için beddua ettiği kişi de buna örnektir. Bu sebeple o kavmi tarafından korunuyor iken bir arslan gelip onu aralarından alıp götürmüş ve onu öldürmüştü ve buna benzer diğer hususlar.][903]

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

99. *"Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et."*

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın: "*Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et.*"buyruğu böyledir. Bu ise sana geleceği kesin olan ölüm ve ölümden sonrası demektir.][904]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah peygamberine: "*Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et.*" buyurmaktadır. Hasan-ı Basri dedi ki: Şanı yüce Allah mü'min kulu için ölümden önce herhangi bir ecel tayin etmemiştir.

901 Beyhaki, Delailu Nubuvve, II, 316-318.
902 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 287-289.
903 el-Cevâbu's-Sahîh, VI, 443.
904 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 9.

Bu hataya düşenlerin bir kısmı ise anlamın şu olduğuna kanaat getirmişlerdir: Senin için marifet hasıl oluncaya kadar Rabbine ibadet et. Sonra da ibadeti bırak. Bu ise ümmetin icmaı ile bir cehalet ve bir dalalettir. Aksine buradaki yakîn yüce Allah'ın: *"Ta ki yakîn bize gelinceye kadar."* (Müddessir, 47) buyruğundaki yakîn gibidir.

Sahih'te belirtildiği üzere de Osman b. Mazun ölünce Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Osman'a gelince, artık ona Rabbinden yakîn gelmiş bulunuyor. Allah'a yemin olsun ki ben dahi rasûlüllah olduğum halde bana ne yapılacağını bilemiyorum."[905]

Bunun niteliği olan "yakîn"e gelince kul bunu Rabbine ibadet ettiği zamandan itibaren yerine getirebilir. Zaten böyle bir yakîn/kesin inanç olmadan da ibadet sahih olmaz. Bununla birlikte yakînin çeşit çeşit farklı dereceleri de vardır.

Yüce Allah: *"Elif, Lâm, Mîm. Bu, o Kitabdır ki; onda (Allah tarafından gönderildiğinde) hiç şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidâyettir. Onlar, gayba iman ederler. Namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infâk ederler. Onlar, sana indirilene de, senden önce indirilene de iman ederler. Onlar âhirete de şüphe etmeksizin inanırlar."* (Bakara, 1-4); *"Ve onlardan sabrettikleri zaman bizim emrimizle hidâyete ileten önderler kıldık. Onlar bizim âyetlerimize yakînen/iyiden iyiye inanıyorlardı."* (Secde, 24) buyurmaktadır. Kâfirler hakkında da: *"Muhakkak Allah'ın va'di haktır ve kıyametin kopacağında şüphe yoktur denildiğinde siz derdiniz ki: Kıyametin ne olduğunu biz bilmeyiz. Biz ancak şüphe ve zannediyoruz. Biz yakînen/kesin olarak inananlar değiliz."* (Casiye, 32).][906]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun kapsamına sapık mutasavvıflardan bir kesim de dahildir. Bunlar ibadetlerin nihai amacının marifetin hâsıl olduğunu sanmışlardır. İşte bu marifet de hâsıl oldumu ibadetler sâkıt olurmuş. Hatta bazıları yüce Allah'ın: *"Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et."* buyruğunu delil göstermişler ve yakînin marifet olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu ise tefsir alimleri olsun, onlardan başkaları olsun müslümanların icmaı ile bir hatadır. Çünkü müslümanlar ittifakla şunu kabul etmişlerdir: Beş vakit namaz ve buna benzer ibadetlerin vacip oluşu ile fuhşiyat ve türlü zulümler gibi haram kılınmış hususların haramlığı aklı başında olduğu sürece nereye ulaşırsa ulaşsın o kişi üzerinde farz kalmaya devam eder. Namaz-

905 Buhârî, 1243.
906 el-İstikâme, I, 418-419.

lar ay hali kadın, lohusa kadın yahut aklı başından gitmiş kimse dışında hiçbir kimseden sâkıt olmaz. Bununla birlikte uyku sebebi ile aklı başında olmayan bir kimse kabul ile karşılanmış, oldukça müstefiz/yaygın sünnet ve ilim adamlarının ittifakı gereği uykulu iken geçen namazını kaza eder. Baygınlık ve buna benzer kişinin mazur görüldüğü haller ile aklı başından giden bir kimse için ise alimler arasından İmam Ahmed gibi durum ne olursa olsun mutlak olarak kaza etmesini vacip görenler olduğu gibi Şafii gibi vacip görmeyenleri de vardır. Bir gün bir geceden yahut bir gün bir gecenin namaz vakitlerinden daha az miktardakinin kaza edilmesini vacip görenler de -Ebu Hanife ve Maliki mezhebinde olduğu gibi- vardır. Deli ise genel olarak hepsine göre namazının kazasını yapmaz. Bununla birlikte bu hususta şaz bir görüş ayrılığı vardır. Bundan maksadımız da şudur: Beş vakit namaz ister büyük bir zat, ister salih bir kişi, ister alim bir kişi olsun aklı başında olan hiçbir kimsenin üzerinden düşmez. Âbidlerin cahillerinden ve onlara tabi olanlardan yine akılcıların bazı cahillerinin ve onlara tabi olanları ile ismailiye ve nusayriyenin -hepsi cahil olmakla birlikte- bir takım cahillerinin zannettikleri şekilde namazın arif kimseler üzerinden veya vasıl olmuş olanlardan yahut huzur ehli kimselerden yahut da kendileri olağanüstü haller gösterebilenlerden yahut ismailiye imamlarından ya da onlara tabi olanlardan yahut da aklî ilimleri bilen kimselerden yahut da aklını maharetle kullanabilen kelamcılardan ya da felsefede kemale ermiş filozoflardan sakıt olacağını zannedenlerin hepsinin bu gibi zanları müslümanların ittifakı ile ve İslâm dininden kesin olarak bilinen zorunlu bilgiler ile bâtıldır.

Müslüman alimlerin ittifak ettikleri üzere bunlar arasından bu kanaate sahip olan her bir kişinin tevbe etmesi istenir. Şâyet tevbe eder ve namazın farziyetini/vücubunu ikrar ve kabul ederse mesele yok. Değilse öldürülür. Çünkü namazın farziyetini inkâr eden kimsenin öldürüleceği hususunda aralarında bir görüş ayrılığı yoktur. Onlar farziyetini kabul etmekle birlikte namaz kılmayı kabul etmeyen kişinin öldürülmesi hususunda -çoğunluğu öldürülmesini vacip görmekle birlikte- ihtilaf etmişlerdir.

Diğer taraftan böylelerinden herhangi bir kimse eğer dönüp de farziyeti itiraf ve kabul edecek olursa terk ettiklerini kaza etmesi yükümlülüğü var mıdır? Bu hususta üç türlü görüş bulunmaktadır.

Bu görüşlerden birisine göre bu kişi Rasûlün farz kılmış olduğu ikrarı yapmadığından ötürü mürted olur. Bu gibi kimsenin hükmü mürtedlerin hükmü gibidir. İlim adamlarının da onun hakkında üç görüşü vardır.

Bir görüşe göre böyle bir kimse irtidad halinde iken de irtidaddan önce de namaz olsun, oruç olsun, zekat olsun kazasını yapmaz. Bu da irtidadın onun amelini boşa çıkarmış olması esasına dayanır. Ayrıca böyle bir kimse döndüğü taktirde yeni bir müslümanlıkla dönmüş olur. Yeniden amel etmeye başlar. Nitekim Ebu Hanife ve Maliki mezhebinde bilinen görüş ve Ahmed'in mezhebindeki bir görüş böyledir.

İkinci görüşe göre böyle bir kimse irtidad halinde iken de ondan önce de terk ettiklerinin kazasını yapar. Şafii'in görüşü ile İmam Ahmed'den gelen rivâyetlerden birisine göre hükmü budur.

Üçüncü görüş ise irtidad halinde iken terk ettiklerinin kazasını yapmaz fakat irtidad etmeden önce terk ettiklerinin kazasını yapar. Nitekim Ahmed'den gelen meşhur rivâyet de böyledir.

Eğer bunlardan bir kişi Rasûlü tasdik etmekle birlikte cahil bir kimse olup bu farzların/vaciblerin baliğ olmuş bazı kimselerden düşebileceğinin dininin bir parçası olduğunu zannediyorsa -şeyhlerle oturup kalkanlar arasından cahil kimselerin zannettiği ve birtakım nefsani ve şeytani durumları da bulunmakla birlikte cahil şeyhlerden bir kesimin zannettiği gibi zannedenler-e gelince. Bunların durumlarının esası şuna dayanır: Farz olduğunu bilmeden önce namazı terk eden kimse bu namazın kazasını yapar mı? Bu hususta üç görüş vardır. Bu üç görüşün ikisi İmam Ahmed'in mezhebinde de bulunmaktadır. Birisine göre durum ne olursa olsun namazını kaza etme yükümlülüğü yoktur. Çünkü hitabın hükmü kul hakkında ancak hitabın kendisine ulaşmasından sonra sabit olur esasına dayalıdır. İkinci görüşe göre ise durum ne olursa olsun kazasını yapacaktır. Şafii mezhebine mensup alimler ile başkalarının söyledikleri gibi. Üçüncü görüşe göre dar-ı harbte müslüman olan kimse ile dar-ı harb dışındaki yerlerde müslüman olmuş kimseler arasında fark gözetilir. Nitekim Ebu Hanife mezhebine mensup ilim adamlarından bazıları böyle demiştir. Birinci görüş ise bu husustaki görüşlerin en açık/güçlü olanıdır.

Aynı zamanda insanlar kasten ve mazeretsiz olarak namazı ve orucu vaktinden sonraya bırakan kişi hakkında da onun bunların kazasını yapması sahih midir yoksa artık onun günahı yerini bulmuş olup onun kaza yapması ondan kabul olunmaz mı hususunda bilinen iki farklı görüşe sahiptirler. Bu görüşleri açıklamanın yeri ise burası değildir.

Burada maksat ise aklı başında olan bir kimseden hangi durumda olursa olsun namazın üzerinden kalkacağını söyleyen bir kimsenin İslâm alimleri arasında bulunmadığıdır.

Buna göre yüce Allah'ın: *"Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et."* buyruğunu ibadetin marifetin gerçekleşmesi ile sakıt olacağı/düşeceği şeklinde tevil edip yorumlayan kimseden tevbe etmesi istenir. Tevbe ederse mesele yok. Değilse öldürülür. Âyet-i kerimeden maksat ise ölünceye kadar Rabbine ibadet et şeklindedir. Nitekim Hasan-ı Basri şöyle demiştir: Şanı yüce Allah mü'minin ibadet etmesi için ölümden daha erken bir ecel. bir süre tayin etmemiştir demiş ve âyeti okumuştur.

Yakîn/kesin bilgi ise ölenin görüp de kesinlikle inandığı şey demektir. Nitekim yüce Allah cehennemlikler hakkında: *"Biz din gününü yalanlardık. Nihâyet yakîn/ölüm bize gelip çattı."* (Müddessir. 46-47) buyurmaktadır. Sahih hadiste de zikredildiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Osman b. Mazun vefat ettiğinde: Artık Osman'a Rabbinden yakîn/kesin bilgi (ölüm) gelmiş bulunuyor buyurmuştur.][907]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bazen yüce Allah'ın: *"Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et."* buyruğunu da buna göre tevil ettikleri de ve yakînin bu hakikati bilmek demek olduğunu söyledikleri de olur. Bu gibi kimselerin bu sözü küfür olduğunu bilmeyen bir takım kesimler bu hataya düşmüş olsalar dahi apaçık bir küfürdür. Çünkü İslâm dininden olduğu kesinlikle bilinen hususlar arasında şunlar da vardır: Emir ve nehiy kulun aklı başında olduğu sürece ölünceye kadar ondan ayrılmaz, onu bırakmaz. Ne kadere şahit olmasıyla ne de bundan başka bir yolla. Emir ve yasak onun üzerinden kalkmaz. Bunları bilmeyen kimselere bunlar öğretilir, beyan edilir. Eğer emir ve yasağın kalktığı inancı üzerinde ısrar edecek olursa öldürülür.][908]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ve yakîn sana gelinceye kadar Rabbine ibadet et."* buyruğu ile ilgili olarak Hasan-ı Basri şöyle demiştir: Şanı yüce Allah mü'minin amelde bulunması için ölümden önce herhangi bir sınıf tayin etmemiştir. Böyle dedikten sonra da bu âyeti okumuştur. Buradaki "yakîn" ölümden sonrasıdır. Nitekim yüce Allah bir başka âyet-i kerimede: *"Ve biz, bize yakîn/ölüm gelinceye kadar din gününü yalanlardık."* (Müddessir. 46-47) buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Osman b. Mazun'un vefat etmesi üzerine söylediği sahih hadisle sabit olan: "Osman'a gelince. Ona Rabbinden yakîn gelmiş bulunuyor" buyruğu da bu anlamdadır.][909]

907 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. III. 270-273
908 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 166-167.
909 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 539-540.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlar arasından yüce Allah'ın: *"Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et."* buyruğunu delil gösterip manasının şu olduğunu söyleyenler de vardır: İlim ve marifeti elde edinceye kadar Rabbine ibadet et. Eğer bu durum hâsıl olacak olursa ibadet de kalkar.

Hatta bazıları şöyle der: Sen hâl ehli olana kadar amel et. Senin herhangi bir tasavvufi halin meydana gelecek olursa senden ibadet kalkar.

Böyle düşünenler arasında aradığı marifet ve halin meydana gelmesi durumunda farzları terk edip haramları işlemesinin kendisine helal olduğunu zannedenler dahi vardır. Bu ise önceden de geçtiği gibi bir küfürdür.

Yine bunlar arasında o durumda nafilelere ihtiyacının kalmadığını zannedenler vardır. Bu gibi kimseler ise nafilelere ihtiyacının olmadığını inandığı ve bu durumda da onları hafife almış olacağı için aldanış içerisindedir, payları eksiltilmiş, cahil, dalalet ve hüsran içerisindeki kimselerdir. Fakat nafileleri işleyen kimsenin mükemmel olduğuna inanarak onun durumunu büyük görerek terk eden kimselerin durumu böyle değildir. Çünkü böyle bir kimse yerilmez. Bununla birlikte nafileleri işleyen bir kimse böylesinden daha faziletli olur. Yahut da bu nafileleri işleyen kimse öne geçen mukarreb kimselerden olur. Böyle birisi ise yemin ashabı olan orta yollu kimselerden olur.

Yine bunlar arasından emir ve yasaklarıyla şeriate sarılmanın kendisi hakkında ancak marifetin veya belli bir halin hâsıl olmadığı sürece vacip olduğunu fakat bu hali hâsıl olduğu taktirde o durumda nebevi şeriate sarılmanın kendisi için vacip olmadığını aksine artık onun kaderi ve kevni hakikat ile birlikte yürüme imkânına sahip olacağı yahut da kendi zevkine vecdine, keşfine ve görüşüne göre kitaba ve sünnete bağlılığı sözkonusu olmaksızın davranabileceğini zannedenler vardır. Bunlardan kimileri hali kendisinden alınarak cezalandırılır ve nihâyet payı eksik, aciz ve mahrum birisi haline gelir. Kimisi de itaat etmesi kendisinden alınmak sûretiyle cezalandırılır ve nihâyet o bir fâsık olur. Kimileri imanın kendilerinden alınması ile cezalandırılır, sonunda mürted bir münafık yahut lanetlenmiş bir kâfir olur. Bu gibileri gerçekten pek çoktur ve bunların bir çoğu ise Mûsâ ve Hızır kıssasını delil diye gösterirler. Yüce Allah'ın: *"Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et."* buyruğunu delil göstermelerine gelince. Bu buyruk onların lehlerine değil aleyhlerinedir. Çünkü Hasan-ı Basri şöyle demiştir: Şüphesiz yüce Allah mü'minlerin ameli için ölümden daha erken bir vade tespit

etmemiştir. Sonra da yüce Allah'ın: *"Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine ibadet et"* buyruğunu okumuştur. Çünkü burada yakîn İslâm alimlerinin ittifakı ile ölüm ve ölümden sonrası demektir. İşte bu durumda olanlar da yakîn sahibi olan kimselerdendirler. Bu da yüce Allah'ın: *"Sizi sekara ne sürükledi? Derler ki: "Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksullara yedirmezdik. Biz de dalanlarla birlikte dalardık. Din gününü de yalanlardık. Nihâyet ölüm bize gelip çattı."* (Müddessir, 42-47) buyruklarına benzemektedir. Onlar bu sözlerini cehennemde oldukları vakit söyleyecekler ve onların bu yakîn kendilerine gelinceye kadar namazı ve zekatı terk edip ahireti yalanladıklarını ve dalanlarla birlikte dalıp gittiklerini haber vereceklerdir.

Bilindiği üzere onlar bu durum ile birlikte dünyada iken bu gibi şeylere iman etmiş kimseler değillerdi. Aynı zamanda yüce Allah'ın kendileri hakkında: *"Ve onlar ahirete yakîn ile/kesin olarak inanırlar."* (Bakara, 4) buyurduğu kimselerle de birlikte değillerdi. Bununla ancak onlara va'dolunduğu şeyin geldiği kastedilmektedir ki o da yakîndir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Osman b. Maz'un'un vefat etmesi üzerine ve kadınlardan birisinin onun cennetlik olduğuna şahitlik etmesi dolayısıyla peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söylediği: Sen bunu nereden biliyorsun ki? Allah'a yemin ederim ki muhakkak ben Allah'ın Rasûlü olduğum halde bana ne yapılacağını bilemiyorum" dediği şeklindeki sahih hadisteki ifadesi de bu kabildendir. Yine şöyle buyurmuştur: "Osman'a gelince, Ona Rabbinden yakîn gelmiş bulunuyor." Yani ona vadolunan şey olan yakîn/ölüm gelmiş bulunuyor buyurmuştur.

"Yakîn" lafzı "fail" veznindedir. İster habib, nasih, zebih gibi meful manasına fail yani ölüm olsun, isterse de meful yerine geçmiş mastar olsun -yüce Allah'ın: *"Bu Allah'ın yaratmasıdır."* (Lukmân, 11); *"Allah'ın emri geldi (bilin)."* (Nahl, 1) buyrukları ile emirin darbı/sikkesi ile Allah sana mağfiret buyursun sözleri gibi olsun fark etmez. Bir görüşe göre birilerinin: Pek büyük bir kudret sözü de böyledir. Bunun benzerleri pek çoktur. İşte her iki ihtimale göre de mana değişmez. Aksine "yakîn" kullara va'dolunmuş ahiret ile alakalı durumlardır.

Yüce Allah'ın: *"Sana yakîn gelinceye kadar"* buyruğu: Sana va'dolunan gelinceye kadar denilmeye benzer.

Buradan maksadın senin kesin yakînin, inancın hâsıl oluncaya kadar ona ibadet et. Bundan sonra senin ibadet etmek yükümlülüğün olmaz diye beslenen zanna gelince bu müslümanların imamlarının ittifakı ile bir küfürdür. Bundan

dolayı Cüneyd b. Muhammed'e bir takım kimselerin birr/iyilik yolundan ibadetleri terk etmek noktasına ulaştıklarını ileri sürdükleri zikredilince o şu cevabı vermiştir: Zina etmek, hırsızlık yapmak, içki içmek bunların bu söylediklerinden daha hayırlıdır.

Dinin imamları ve meşaihi bu gibi münafık kimselere her zaman için büyük tepkiler göstere gelmişlerdir. Bu gibi kimseler zühd ve ibadet ehli, keşif ehli, kainatta tasarrufta bulunan kimseler, kelamcılar, ilimler üzerinde basiret sahibi kimseler dahi olsa. Çünkü bu gibi hususların bir kısmı kâfir ve münafık kimselerde de müşriklerde de kitap ehlinde de görülebilir. Hiç şüphesiz cennet ehli ile cehennem ehli arasında ayırd edici olan husus ise iman ve takvadır.][910]

910 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 417-420.

